Memòria 2023

CONSELL VALENCIÀ de CULTURA

Palau de Forcalló
Museu, 3 València
www.cvc.gva.es

Dipòsit legal V-1490-2024

ÍNDEX

0

PRESENTACIÓ **04**
RESUM 07
OBSERVACIONS I RECOMANACIONS 08

1

EL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA **11**
DESCRIPCIÓ DE LA INSTITUCIÓ 12
ELS MEMBRES 14
SINOPSI HISTÒRICA 17

2

ACTIVITAT INSTITUCIONAL **23**
REUNIONS 24
MEMBRES DE LES COMISSIONS DURANT 2023 25
INFORMES 27
ACTIVITATS DEL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA 30
COMPAREIXENTS EN LES SESSIONS DEL CONSELL 46
REPRESENTACIÓ DEL CVC EN ALTRES INSTITUCIONS 52

3

PUBLICACIONS **55**
LA VIA AUGUSTA PER TERRES VALENCIANES 56
EL REAL CONVENTO DE SAN FRANCISCO DE VALENCIA 62
AGENDA 2024 69

4

ANNEXOS **75**
INFORMES 76
MEMÒRIA DE GESTIÓ INTERNA 365
GESTIÓ ECONÒMICA-FINANCERA 2023 389
EL CONSELL EN ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ 395
CONCURS LITERARI I DE DIBUIX SOBRE SANTIAGO GRISOLÍA 461

Presentació

Vaig parlar l'any passat, en aquesta mateixa presentació de la Memòria anual del CVC, que el treball de la institució respon a un delicat equilibri entre els assumptes que són de nou interés per a la societat (que sovint són representats pels nostres membres més joves), i els més tradicionals, per descomptat també d'interés social, que solen ser patrocinats pels més veterans. Fins ací tot és d'una normalitat absoluta, tan normal que alguns de vosaltres ho podríeu considerar un lloc comú, avorrit, innecessari d'apuntar.

Però ho he fet per a contrastar tota aquesta pluralitat d'assumptes i de punts de vista amb la unanimitat del Consell Valencià de Cultura, que ve de molts anys arrere, a l'hora de considerar com a molt insuficients els pressupostos culturals o els relacionats indirectament amb la cultura, amb la ciència i amb l'educació. No és decisiu ací que distingim l'àmbit públic del privat, un territori o un altre de la nostra geografia, una administració o una altra, unes majories o unes altres.

Fins al punt que la queixa es dilueix després de tants anys i quasi per força es converteix en una reflexió de base: què fa que aquest estat de coses es perpetue? Què fa que la inversió en ciència, en educació, en cultura, siga definida durant dècades com a insuficient i precària i reconeguda per tothom, fins i tot pels nostres representants socials i polítics en exercici?

Els valencians i les valencianes que hi tinguen més interés poden buscar ací i allà i trobaran raons a manta, algunes amb arguments molt sòlids, per les quals aquestes coses són així. Provenen unes del passat i altres de la història recent, la de les últimes dècades, la que nosaltres hem viscut. D'acord. I què en farem, d'això?

Crec que la resposta no està en el vent. És més difícil. Si em deixara arrossegar pel món de Kant ara que en celebrem el 300 aniversari del naixement, els valencians i les valencianes hauríem de fer això que en diem *un pensament.* Crec que ens entenem. Pensar és una activitat inhabitual perquè s'ha d'entrenar i és costosa i sovint frustrant. Però pensar cada un, cada una de nosaltres, pel nostre compte, és l'única manera, o jo no en conec d'altra, que ens portarà a l'acció personal primer i a la col·lectiva tot seguit, al *fer*. La nostra falta d'acció responsable com a individus i societat sobre les coses de tots ens ha abocat, com a mínim en la qüestió que acabe d'exposar en aquesta presentació de la Memòria 2023 del CVC, als memorials de greuges inacabables d'uns contra els altres, al cinisme, a la sobrevaloració de la vida privada o a posar-nos de perfil en els assumptes públics.

Podríem provar una altra cosa, no? Vos convide a fer-ho, per exemple, des d'aquesta Memòria. Llegiu amb compte el nostre treball d'un any, valoreu-lo al detall, discutiu les nostres observacions i recomanacions, continueu per la web (en tenim una de nova) on sí que està tot el treball des del principi del CVC... Vos caldrà un temps. Però els treballs de la principal institució assessora de la Generalitat en matèria cultural crec que poden ser un bona companyia en la reflexió personal i en l'aprenentatge per a l'acció. Provem-ho.

Dolors Pedrós
Presidenta

homenatges

actes protocol·laris

visites

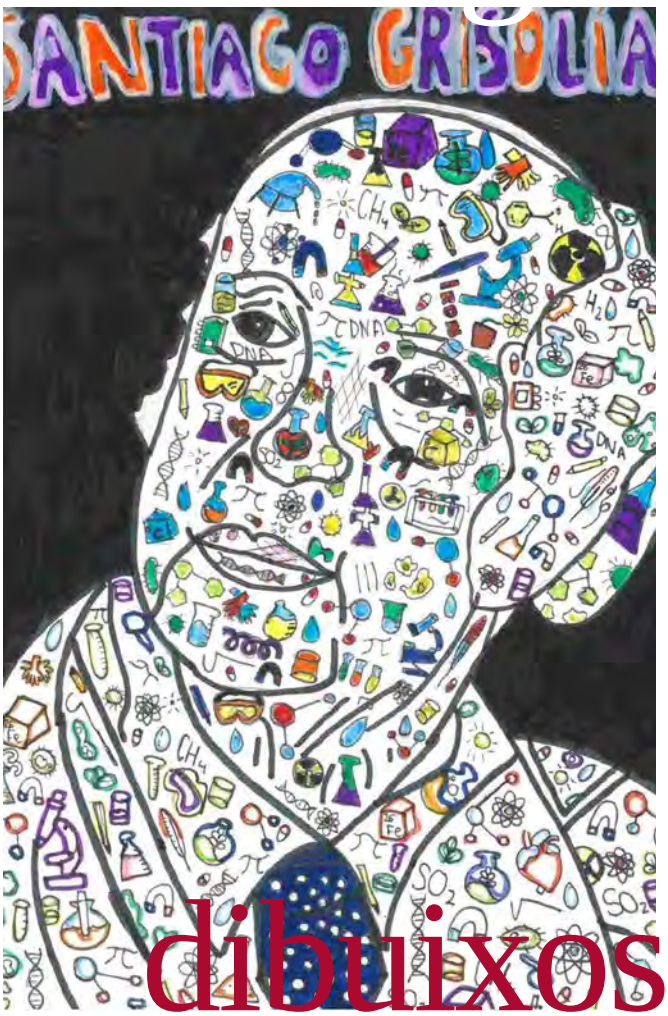

dibuixos

taules redones

Resum

...de l'activitat institucional del Consell Valencià de Cultura en 2023.

82 reunions del Ple i Comissions ordinàries.

21 informes aprovats, el 71% **per iniciativa** pròpia i la resta per peticions externes.

Conjunts Històrics i Béns Immobles Singulars **5**, Política Cultural **5**, Educació i Investigació **2**, Festes i tradicions culturals (Patrimoni immaterial **2**, Salut, qualitat ambiental i territori **3**, Altres **4**.

- **1 visita escola d'adults** d'Albalat dels Sorells.
- **3 taules redones**: Informe de l'Audiovisual valencià, sobre l'aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans, i sobre l'Albufera, noves perspectives.
- **2 homenatges a**: Arcadi García Sanz i Amparo Ranch Sales.
- **3 presentacions de llibres**: *La Via Augusta per terres valencianes* de Ferran Arasa, *Joan Fuster. D'un temps, d'un país (1922-1992)* i *El Real Convento de San Francisco de Valencia* de Vicente García Ros.
- **27 activitats i actes protocol·locaris** al Palau de Forcalló.
- **35 experts i responsables de les Administracions Públiques** han assessorat les Comissions del Consell.
- Representació del Consell en **30 consells rectors** d'entitats culturals públiques valencianes.
- **68 col·legis i instituts i 2.366 alumnes** han participat en el concurs escolar literari i de dibuix del Consell sobre *Santiago Grisolía i la Ciència*, **1.803 dibuixos i 563 obres literàries.**
- **32 notes de premsa** enviades als mitjans de comunicació sobre les activitats de la institució i un impacte de **566 informacions** sobre el Consell tant en premsa escrita com en edicions digitals en Internet i les xarxes socials.

Observacions i recomanacions

El treball intern del CVC es divideix en cinc àrees, representades per les cinc comissions informatives en què es reparteixen els membres de la institució. Llegat Històric, Promoció Cultural, Arts, Ciències, Jurídica, es reuneixen cada mes, valoren propostes, debaten esborranys, aproven o no informes i declaracions, els passen a les sessions plenàries.

Els interessos específics d'elles en 2023 els podreu llegir en aquesta memòria; estan el resum de les seues activitats i les recomanacions pròpies de cada una. Però les zones d'interés no són estanques, sovint membres d'unes comissions participen en els treballs d'altres, o diverses comissions fan activitats conjuntes. De tot això es desprenen interessos comuns, preocupacions i observacions comunes. En aquesta curta secció de la Memòria 2023, com cada any, resumirem quins són. En farem una selecció, millor dit. De pas, vorem que coincideixen prou amb tot allò que s'ha parlat al carrer, al treball, i s'ha escrit, llegit, escoltat i vist als mitjans de comunicació i a les xarxes socials. I discutit. Els informes i les declaracions dels quals s'extrauen podeu llegir-los, tots, en aquesta memòria.

Salvaguarda del patrimoni

El CVC reconeix el treball que s'ha fet durant les últimes dècades de restitució, de protecció activa i de divulgació del patrimoni, entés d'una manera àmplia i integrada, en la societat valenciana. El patrimoni natural, l'Albufera de València per exemple, l'històric com la cartoixa de Valldecrist, l'artístic com la música tradicional d'arrels populars, entre molts altres exemples que podríem citar. Això ho han dut a terme administracions, institucions (la nostra se n'ha ocupat expressament), associacions privades, persones concretes, a les quals cal agrair l'interés, la responsabilitat i l'esforç econòmic, i gràcies a les quals podem pensar en un futur allunyat dels despropòsits i els errors del passat. Però també el CVC ha de fer notar que els recursos econòmics són més necessaris que mai i han de créixer per a salvaguardar-lo. Aquesta és una de les conseqüències directes que té l'atenció popular sobre el patrimoni, cada volta més preocupada i millor informada. Creix l'interés, creix la necessitat de vigilància i salvaguarda, i, per força, haurien de créixer els pressupostos que s'hi destinen.

Educació científica i tecnològica

El CVC ha volgut mirar cap al futur, cap a alguns desenvolupaments de la ciència i la tecnologia, i ha observat com aquestes tendències cauen des de fa temps com

una pluja fina sobre els mons del treball i l'empresa, l'educatiu en tots els nivells, sobre les maneres de relació social, fins al punt que, en pocs anys, si la cosa va com s'espera, hauran canviat de dalt a baix els models educatius, el laboral i, potser, algunes de les idees més sòlides que hui tenim sobre la representació política i social. El CVC considera que és imprescindible i urgent la consciència dels canvis i la preparació rigorosa de la pedagogia i els models educatius davant el pensament científic, les eines tecnològiques i la IA (el ChatGPT per exemple), entre altres.

Professionalització dels sectors culturals

És aquesta una observació constant dels últims anys per part del CVC: la cultura també ha de ser vista i reconeguda com un sector econòmic. Això responsabilitza totes les parts; el sector públic perquè ha de tindre la visió a llarg termini de projectes culturals a escala industrial, amb l'aportació pressupostària seriosa de l'inversor que vol un rendiment (sense més especificacions per ara) del que aporta. El sector privat perquè ha de fer també el paper de l'amo del viver, atent a la demanda de cada dia de tota classe de clientela. I el professional de la cultura, o aspirant a ser-ho, de qualsevol sector d'aquesta, que ha d'assumir l'exigència (i se li ha d'exigir) de la formació pròpia i de la qualitat del seu treball. Acoblar totes les peces i que les idees funcionen de manera industrial, com en qualsevol altre sector econòmic, no és fàcil, ja que demanda canvi de mentalitats, aportacions econòmiques fortes i risc. Però res que els valencians no hagen provat i reeixit a fer durant segles.

Model cultural coordinat i descentralitzat

Cada dia hi ha més interés en la societat valenciana per la gestió profitosa, correcta i democràtica dels recursos, sempre escassos per definició. També dels culturals, és clar. El Consell Valencià de Cultura observa que, potser només per aquesta raó, es donen menys que abans les contraprogramacions clamoroses, la falta de varietat, el càstig cap a unes o altres expressions culturals o discriminacions per les raons més variades. Benvingut això siga. Però també és de veres que l'exigència augmenta, i el Consell recomana a totes les administracions que adopten aquesta visió amb generositat, perquè tots hi guanyen amb acords per sectors i plurianuals (perquè eines per a aconseguir-ho n'hi ha de sobres), que facen possible que totes les manifestacions de la cultura, des de les més serioses a les més festives, de les musicals a les llibresques, de la pintura a la botànica, les més antigues i les més modernes, puguen arribar sempre i a tot arreu, al poblet de la muntanya i al barri més allunyat del centre de la gran ciutat.

Els valencians i la llengua

El CVC és testimoni, com tothom, del combat polític, econòmic i cultural entre, per entendre'ns, el globalisme i la multipolaritat. És actualitat pura. En tots estos nivells són grans institucions, grans estats, grans empreses, grans influències les que juguen molt fort per una hegemonia o una altra. A nivell institucional, polític i econòmic, una societat relativament tan menuda com la nostra té hui més difícil que mai afirmar-se amb serenor i naturalitat en el que li és més propi, en el que la fa distinta, i per als valencians això és la llengua. No l'ADN, no un model econòmic, no un espai privilegiat en la geografia, sinó la llengua. Per això, cuidar-la, respectar-la, mantindre-la sana i a punt per a qualsevol necessitat social i cultural de hui i de demà sense més prejudici del que pot donar la consciència de qualsevol parlant, ha de ser la responsabilitat de tots i de cada una, de cada família, escola, grup social, esportiu, cultural i... oficial. Les administracions tenen el deure moral i legal de fer, hui, tot el que estiga al seu abast perquè el valencià siga llengua de comunicació i cultura dels valencians en el segle XXII.

Drets de nova generació

Hem celebrat, també el CVC, el 75 aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans, aprovada i proclamada per l'ONU després de la II Guerra Mundial. Controvertida, discutida, però sempre lluminosa, un far per als pobles en els moments més foscos. Tantes dècades després, el Consell observa que, amb cada avanç de la ciència i la tecnologia sembla com si la cohesió i els elements compartits de les societats perderen força i s'escampara una sensació d'indefensió. És ben probable que siga veritat, i és una preocupació aquesta que s'escolta per tot el món i que ha derivat en propostes serioses que pretenen afegir a la Declaració Universal una sèrie de drets de nova generació, els neurodrets, que busquen protegir la intimitat del cervell davant els riscos de manipulació que el desenvolupament de les neurociències fan possible. El CVC va elaborar la Declaració de València sobre aquesta qüestió, de suport als neurodrets, i la va presentar davant el món en el que va ser un dels moments principals de la vida valenciana de l'any. Aquesta preocupació nostra pels drets, però, encara ha anat més enllà, i s'ha expressat en altres informes del Consell sobre els drets a la participació de la gent gran o els dels migrants, un punt de molta controvèrsia en la societat actual.

1. El Consell Valencià de Cultura

Descripció de la institució

Els membres

Sinopsi històrica

Descripció de la institució

NATURALESA JURÍDICA

El CVC és una institució de caràcter públic que forma part del conjunt d'institucions que constituïxen la Generalitat Valenciana.
Està compost per vint-i-un membres, elegits per majoria de dos terços de les Corts Valencianes i nomenats pel president de la Generalitat Valenciana, entre les persones de prestigi rellevant o de reconegut mèrit intel·lectual dins de l'àmbit cultural valencià.

FUNCIONS

La comesa principal del Consell és elaborar els informes o dictàmens i realitzar els estudis que li sol·liciten les institucions públiques de la Comunitat Valenciana.
A més, la institució també atén peticions per part d'entitats de la societat civil i tracta assumptes que per iniciativa pròpia considera importants per a la defensa i la promoció dels valors culturals i lingüístics valencians.
Finalment, el Consell proposa al president de la Generalitat Valenciana la distinció de persones, entitats o institucions que destaquen en la defensa i promoció de la cultura valenciana.

Portada del Dictamen sobre la llengua, un dels treballs més importants del Consell Valencià de Cultura.

SEU OFICIAL

El Consell Valencià de Cultura té la seu oficial al Palau de Forcalló, al barri del Carme de València.

Jardí del Palau de Forcalló, seu del Consell Valencià de Cultura. (Foto CVC).

ORGANITZACIÓ

El Ple del Consell Valencià de Cultura és l'òrgan màxim de decisió de la institució; totes les qüestions que afecten la cultura valenciana estan reservades a la seua decisió. Aprova els dictàmens i informes que emet la institució i l'avantprojecte de despeses; constituïx les comissions i grups de treball; i proposa al president de la Generalitat la distinció de persones i entitats que per llur treball, estudi, defensa o promoció de la cultura valenciana, se n'hagen fet mereixedores.

La presidència és nomenada per Decret del President de la Generalitat entre els membres del CVC. Les seues competències són la representació legal de la institució, convocar i moderar les reunions, dirigir els organismes i dependències del CVC, ordenar els pagaments i vetlar pel compliment dels acords del Ple i de la Comissió de Govern.

L'actual presidència del Consell Valencià de Cultura, en funcions, recau en Dolors Pedrós Company.

El treball de consultoria del Consell es fa mitjançant comissions temàtiques, tant permanents com temporals, formades per membres de la institució.
Actualment en té cinc de permanents: Arts, Ciències, Jurídica, Llegat històric i Promoció cultural.

I en crea de temporals, en forma de grups de treball, segons les característiques dels assumptes sobre els quals s'ha de pronunciar o considera oportú tractar.

Els membres

La composició reglamentària del CVC és de vint-i-un membres. En agost de 2022 va faltar el President Santiago Grisolía García i en novembre Joaquín Santo Matas. Així la composició actual és de 19 membres. La Presidenta del Consell Valencià de Cultura és Dolors Pedrós Company i el Secretari executiu, Jesús Huguet Pascual.

MEMBRES DE L'ACTUAL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA

Dolors Pedrós | Jesús Huguet | Xavier Aliaga | Marta Alonso | Irene Ballester

Amparo Carbonell | Ascensión Figueres | Josefa Frau | Vicente González | José María Lozano | Begoña Martínez | Gerardo Muñoz

José Vicente Navarro | Ana Noguera | Rosana Pastor | Maribel Peris | Vicent Torrent | Inmaculada Vidal | Núria Vizcarro

Membres	Lloc de naixement	Professió
Aliaga Víllora, Xavier	Madrid	Escriptor i periodista.
Alonso Rodríguez, Marta	Alacant	Historiadora de l'Art. Llicenciada en Ciències de la Informació.
Ballester Buigues, Irene	Pedreguer	Doctora Història de l'Art UV.
Carbonell Tatay, Amparo	València	Escultora. Catedràtica UPV.
Figueres Górriz, Ascensión	Nules	Professora i Tècnica de Normalització Lingüística.
Frau Ribes, Josefa	Benissa	Advocada.
González Móstoles, Vicente	Meliana	Arquitecte.
Huguet Pascual, Jesús	Onda	Escriptor.
Lozano Velasco, José Mª	Burgos	Arquitecte. Catedràtic d'Universitat.
Martínez Deltell, Begoña	Alacant	Professora UMH i directora Galeria Aural.
Muñoz Lorente, Gerardo	Melilla	Escriptor.
Navarro Raga, José Vicente	Xàtiva	Empresari i funcionari de la G.V.
Noguera Montagud, Ana	Krefeld (Alemanya)	Professora Universitat.
Pastor Muñoz, Rosana	Alboraya	Grau en Art Dramàtic per l'ESAD. Actriu i directora.
Pedrós Company, Dolors	Carcaixent	Editora i gerent d'Edicions 96.
Peris Muiños, Maribel	Castelló de la Plana	Pedagoga-Logopeda. Funcionària Diputació Castelló.
Torrent Centelles, Vicent	València	Músic.
Vidal Bernabé, Inmaculada	Monòver	Catedràtica Història de l'Art UA.
Vizcarro Boix, Núria	Castelló de la Plana	Dramaturga, actriu i directora.

Sinopsi històrica

El Consell Valencià de Cultura es va crear mitjançant la Llei 12/1985, de 30 d'octubre, de la Generalitat Valenciana i es va constituir el 28 de gener de 1986. Els seus membres són nomenats per un període renovable de sis anys, i, des de la seua creació fins a desembre de 2023, han format part de la institució 97 consellers, inclosos els actuals. En les pàgines següents es pot consultar informació sobre els antics membres de la institució.

El president del Consell Valencià de Cultura és nomenat pel president de la Generalitat Valenciana d'entre els membres de la institució; fins a desembre de 2023 la institució a tingut quatre presidents: Juan Gil-Albert (1986-1994), Vicente Aguilera Cerni (1995-1996), Santiago Grisolía (1996-2022) i Dolors Pedrós Company, actual presidenta.

El Consell Valencià de Cultura ha emés, d'ençà que fou creat fins a desembre de 2023, 703 informes, abastant temàtiques tan diverses com ara patrimoni cultural material i immaterial, informes jurídics, toponímia valenciana, qüestions lingüístiques i ciència i medi ambient.

Els dictàmens i informes del Consell tenen relació amb assumptes puntuals, com l'actuació del CVC com a entitat consultora per a la declaració d'un determinat Bé d'Interés Cultural (BIC), o bé s'ocupen de qüestions més generals, com el Dictamen sobre la llengua.

El Consell Valencià de Cultura ha celebrat sessions plenàries fora de la seua seu a la ciutat de València; concretament, les visites realitzades fins ara són: Aielo de Malferit, Alacant, Alaquàs, Albaida, Alcoi, l'Alcora, Algemesí, Alzira, Benicarló, Benidorm, Benissa, Bunyol, Callosa de Segura, Castelló de la Plana, Dénia, El Campello, Elx, la Font d'en Carròs, Gandia, Ibi, Llíria, Monòver, Morella, Onda, Ondara, Ontinyent, Oriola, Pedreguer, Peníscola, Potries, Requena, Sagunt, Sant Mateu, Simat de la Valldigna, Sogorb, Utiel, Vall d'Uixó, Vilafamés, Vilafranca, Vila-real, Villena, Vinaròs, Xàbia i Xàtiva.

Per últim, el Consell Valencià de Cultura compta amb un catàleg de publicacions amb obres de temàtica diversa, com ara patrimoni arquitectònic, arqueològic, pictòric, i immaterial, tradició religiosa, literatura, medi ambient, historiografia, dret, gastronomia, poesia, literatura, botànica, etc.

"El Consell Valencià de Cultura es va crear mitjançant la Llei 12/1985 de la Generalitat Valenciana i es va constituir en gener de 1986. Des d'aleshores ha tingut 97 membres, inclosos els actuals, i quatre presidents, l'escriptor Juan Gil-Albert, el crític d'Art Vicente Aguilera, el bioquímic Santiago Grisolía i Dolors Pedrós Company, actual presidenta. Fins a desembre de 2023 la institució cultural ha emés 703 informes sobre diverses temàtiques."

Membres anteriors del CVC

MEMBRES	Naixement/Decés	Lloc de naixement	Professió	Alta	Baixa
Aguilera Cerni, Vicente	1920/2005	València	Crític d'Art	11/12/1985	28/09/1998
Alfaro Hernández, Andreu	1929/2012	València	Escultor	11/12/1985	15/03/1990
Àlvarez Rúbio, Vicent	1941	Xàtiva	Advocat	02/11/1995	15/07/2011
Bas Carbonell, Manuel	1942/2020	Xàbia	Bibliòfil	02/11/1995	08/07/2002
Bellveser Icardo, Ricardo	1948/2021	València	Periodista	02/11/1995	16/07/2018
Beüt Belenguer, Emili	1902/1993	València	Escriptor	16/12/1991	14/08/1993**
Boronat Gisbert, José	1922/2002	Alcoi	Professor de Química	16/12/1991	18/01/2002**
Buigues Carrión, Vicente	1920/1986	Dénia	Oftalmòleg	11/12/1985	03/02/1986**
Calomarde Gramage, Joaquín	1956/2019	València	Catedràtic de Filosofia	12/05/1998	15/02/2000
Casp Verger, Xavier	1915/2005	Carlet	Poeta	04/01/1989	08/07/2002
Ciscar Casabán, Consuelo	1945	Picanya	Gestora Cultural	23/05/2012	16/07/2018
Colón Doménech, Germà	1928/2020	Castelló de la Plana	Filòleg	04/01/1989	02/11/1995
Conejero Tomàs, Manuel Àngel	1943	València	Catedràtic Filologia Anglesa. Dramaturg	02/06/2004	16/07/2018
De Soto Arándiga, Ramón	1942/2014	València	Catedràtic Universitat	11/12/1985	16/12/1991
				02/11/1995	18/10/2014**
Enrique i Tarancón, Vicente	1907/1994	Borriana	Cardenal de l'Església Catòlica	11/12/1985	29/11/1994**
Fabregat Mañes, Amadeu	1948	València	Periodista	02/11/1995	08/07/2002
Farnós de los Santos, Vicente	1963	Castelló de la Plana	Periodista	15/07/2011	16/07/2018
Faus Sevilla, Pilar	1925/2008	València	Bibliotecària	22/03/1994	05/01/1998
Ferrando Badia, Juan	1926/2007	Foios	Catedràtic Dret	11/12/1985	26/06/1996
				08/07/2002	02/12/2007**
Ferrero Molina, Vicente	1944	Banyeres	Escultor	02/06/2004	17/07/2018
Fuster i Ortells, Joan	1922/1992	Sueca	Escriptor	05/03/1987	21/06/1992**
García Asensio, Enrique	1937	València	Director d'Orquesta	11/12/1985	16/07/2018
García Berlanga, Luis	1921/2010	València	Director de cine	11/12/1985	05/01/1998
García Candau, Jordi	1951	Vila-real	Periodista	26/12/1996	05/01/1998
García Esteve, Alberto	1919/1997	València	Jurista	11/12/1985	04/01/1989
García Rodríguez, Amando	1934	Alcoi	Catedràtic Física Aplicada	16/12/1991	05/01/1998
Garcia i Sanz, Arcadi	1926/1998	Vall d'Uixó	Historiador	04/01/1989	02/11/1995
Gil-Albert, Juan	1904/1994	Alcoi	Poeta	11/12/1985	03/07/1994**
Giménez Julián, Emili	1932/2014	Bunyol	Arquitecte	11/12/1985	16/12/1991
Giménez Muñoz, Soledad	1963	Paris	Cantant i Compositora	29/07/2014	16/07/2018
Grisolía García, Santiago	1923/2022	València	Bioquímic, Llicenciat Medicina	11/12/1985	04/01/1989
				02/11/1995	04/08/2022**
Guarner Pérez, Lluís	1902/1986	València	Escriptor	11/12/1985	26/08/1986**

MEMBRES	Naixement/Decés	Lloc de naixement	Professió	Alta*	Baixa
Lapiedra Civera, Ramón	1940	Almenara	Catedràtic Fisica Teòrica	05/01/1998	15/07/2011
Llobregat Conesa, Enric	1941/2003	València	Arqueòleg	11/12/1985	02/11/1995
Llorens Serra, Tomàs	1936/2021	Almassora	Crític d'Art	04/01/1989	15/03/1990
Lloris Camps, Enedina	1957	València	Cantant	05/01/1998	31/03/2000
Lluch i Girbés, Enric	1949	Algemesí	Escriptor	29/07/2014	16/07/2018
López Artiga, Ángeles	1939	Massamagrell	Compositora, cantant, pianista i pedagoga	16/07/2018	16/11/2021
López Piñero, José María	1933/2010	Mula	Historiador de la Medicina	11/12/1985	16/12/1991
Lozano Sanchis, Francisco	1912/2000	Antella	Pintor	11/12/1985	16/12/1991
Maravall Casesnoves, José Antonio	1911/1986	Xàtiva	Catedràtic d'Història	11/12/1985	19/12/1986**
Marcos Martí, Glòria	1950	València	Catedràtica Geografia i Història	15/07/2011	16/07/2018
Marín Soriano, Emili	1940	Alcoi	Editor	22/03/1994	05/01/1998
Martínez Tébar, Joaquín	1963	València	Músic i professor	23/02/2015	16/07/2018
Michavila i Pitarch, Francesc	1948	Castelló de la Plana	Matemàtic Catedràtic d'Universitat	16/12/1991	27/06/1995
Montés i Penadés, Vicent Lluís	1942/2009	Ontinyent	Jurista. Catedràtic d'Universitat	15/03/1990	02/11/1995
Montesinos García, Juan Antonio	1933/2014	Alacant	Catedràtic Matemàtiques	08/07/2002	15/07/2011
Morant Deusa, Isabel	1947	Almoines	Catedràtica Història	02/06/2004	15/07/2011
Morenilla Talens, Carmen	1960	València	Catedràtica Filologia	02/06/2004	15/07/2011
Moreno Sáez, Francisco	1942	Alacant	Llicenciat Filosofia	15/07/2011	20/12/2012
Morera Buelti, José María	1934/2017	València	Director Teatral	02/11/1995	07/07/2011
Muñoz Ibáñez, Manuel	1943	València	Metge. Historiador de l'Art	05/01/1998	02/06/2004
Muñoz Puelles, Vicente	1948	València	Escriptor	12/01/1999	16/07/2018
Negueroles Colomer, Elena	1949	Alzira	Pintora	08/07/2002	08/11/2012
Nieto Nieto, Justo	1943	Cartagena	Catedràtic i Rector d'Universitat	15/03/1090	05/01/1998
Peñarroja Torrejón, Leopoldo	1954	Vall d'Uixó	Catedràtic de Llengua Espanyola	11/12/1985	21/01/1992
				26/12/1996	02/06/2004
Pérez Alonso-Geta, Petra M.	1945	Camarma de Esteruelas	Catedràtica emèrita d'Antropologia de la Educació	16/07/2018	16/11/2021
Pérez Gil, José	1918/1998	Caudete de las Fuentes	Pintor	05/03/1987	04/01/1989
Pérez Puche, Francisco	1945	València	Periodista	15/07/2011	16/07/2018
Prades Perona, Luis	1929/2021	Castelló de la Plana	Pintor	02/11/1995	08/07/2002
				02/06/2004	16/07/2018
Primo Yúfera, Eduardo	1918/2007	Puerto Mazarrón	Catedràtic Ciències	08/07/2002	28/10/2007**
Quirós Palau, Martín	1929/2022	València	Llicenciat en Medicina	15/07/2011	16/07/2018
Ramos Fernández, Rafael	1942/2021	Elx	Arqueòleg	11/12/1985	05/01/1998
Reig Armero, Ramiro	1936/2018	València	Professor d'Universitat	04/01/1989	02/11/1995
Reig i Pla, Juan Antonio	1947	Cocentaina	Bisbe de l'Església Catòlica	05/01/1998	19/02/1998
Ríos García, Isabel	1953	Castelló de la Plana	Filóloga	08/07/2002	15/07/2011
Rodríguez Pérez, Rosa Mª Magdalena	1957	València	Catedràtica Filosofia	28/06/2000	15/07/2011
Rosselló Ivars, Ramon	1969	Benissa	Professor UV de Filologia Catalana	29/07/2014	16/11/2021
Sanchis-Guarner Cabanilles, Manuel	1944	València	Llicenciat Medicina i Cirugia	05/01/1998	15/07/2011
Sanguino Oliva, Francesc Josep	1964	Alacant	Autor i director dramàtic i escriptor	16/07/1918	18/06/2019

MEMBRES	Naixement/Decés	Lloc de naixement	Professió	Alta*	Baixa
Santo Matas, Joaquín	1953/2022	Alacant	Historiador i Polígraf	16/07/2018	09/11/2022**
Santos Ventura, Carles	1940/2017	Vinarós	Compositor	23/05/2012	28/10/2013
Serrano Llàcer, Rosa	1945	Paiporta	Editora	05/01/1998	23/12/2002
Simó Santonja, Vicente Luis	1932/2014	València	Notari	05/03/1987	02/11/1995
Torrent i Llorca, Ferran	1951	Sedaví	Escriptor	02/11/1995	08/07/2002
Valdés Blasco, Manuel	1942	València	Pintor	11/12/1985	04/01/1989
Vernia Martínez, Pedro	1931/2009	Borriana	Farmacèutic	11/12/1985	25/10/1994
Vizcaíno Casas, Fernando	1926/2003	València	Jurista. Escriptor	08/07/2002	02/11/2003**

* Data del Decret de nomenament

** Data de decés, essent membre del CVC

Vicente Aguilera

Andreu Alfaro

Vicent Àlvarez

Manuel Bas

Ricardo Bellveser

Emili Beüt

José Boronat

Vicente Buigues

Joaquín Calomarde

Xavier Casp

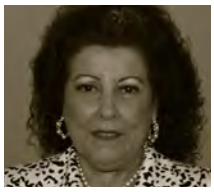
Consuelo Ciscar

Germà Colon

M. Ángel Conejero

Ramón de Soto

Vicente Enrique

Amadeu Fabregat

Vicente Farnós

Pilar Faus

Juan Ferrando

Vicente Ferrero

Joan Fuster

Enrique García

Luis García

Jordi García

Alberto García

Amando García

Arcadi García

Juan Gil-Albert

Emili Giménez

Soledad Giménez

Santiago Grisolía

Lluís Guarner

Ramón Lapiedra

Enric Llobregat

Tomás Llorens

Enedina Lloris

Enric Lluch

Ángeles López

José Mª López

Francisco Lozano

J. A. Maravall

Glòria Marcos

Emili Marín

Joaquín Martínez

Francesc Michavila

Vte. Luis Montés

J. Ant. Montesinos

Isabel Morant

Carmen Morenilla

Francisco Moreno

J. Mª Morera

Manuel Muñoz

Vicente Muñoz

Elena Negueroles

Justo Nieto

Leopoldo Peñarroja

Petra Mª Pérez

José Pérez

Francisco Pérez

Luis Prades

Eduardo Primo

Martín Quirós

Rafael Ramos

Ramiro Reig

Juan Antonio Reig

Isabel Ríos

Rosa Mª Rodríguez

Ramón Rosselló

M. Sanchis-Guarner

F. J. Sanguino

Joaquín Santo

Carles Santos

Rosa Serrano

Vicente Luís Simó

Ferran Torrent

Manuel Valdés

Pedro Vernia

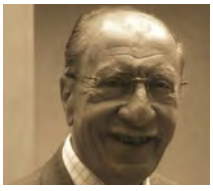
Fernando Vizcaíno

2. Activitat institucional

Reunions

Membres de les Comissions durant 2023

Informes

Activitats del Consell Valencià de Cultura

- *Visites i plens del CVC fora de la Seu*
- *Actes protocol·laris*

Compareixents en les sessions del Consell

Representació del CVC en altres institucions

Reunions

L'any 2023 el Consell ha realitzat 82 reunions, de les quals 78 corresponen al Ple i les Comissions permanents i 4 a grups de treball.

Òrgan	Ordinàries	Extraordinàries
Ple	11	
Comissió de les Arts	11	
Comissió de les Ciències	11	
Comissió de Govern	11	
Comissió Jurídica	11	
Comissió de Llegat	11	1
Comissió de Promoció Cultural	11	
Grups de Treball	4	
TOTAL	**81**	**1**

Membres de les Comissions durant 2023

Membres/Comissió	GOVERN	ARTS	CIÈNCIES	JURÍDICA	LLEGAT	PROMOCIÓ
Aliaga Víllora, Xavier		Vocal				Vocal
Alonso Rodríguez, Marta	Vocal				Secretària	
Ballester Buigues, Irene			Vocal			Secretària
Carbonell Tatay, Amparo		Presidenta				Vocal
Figueres Górriz, Ascensión				Vocal		Presidenta
Frau Ribes, Josefa			Vocal	Presidenta		
González Móstoles, Vicente		Vocal			President	
Huguet Pascual, Jesús	Secretari				Vocal	
Lozano Velasco, José Mª			President	Vocal		
Martínez Deltell, Begoña		Vocal				Vocal
Muñoz Lorente, Gerardo	Vocal			Secretari		
Navarro Raga, José Vicente				Vocal		Vocal
Noguera Montagud, Ana	Vocal			Vocal		
Pastor Muñoz, Rosana	Vocal	Vocal				
Pedrós Company, Dolors	Presidenta				Vocal	
Peris Muiños, Maribel			Secretària	Vocal		
Torrent Centelles, Vicent		Vocal			Vocal	
Vidal Bernabé, Inmaculada		Vocal			Vocal	
Vizcarro Boix, Núria		Secretària			Vocal	

Informes

En 2023, el Ple del Consell Valencià de Cultura ha aprovat 21 informes, declaracions i documents, dels quals el 71% han sigut elaborats per iniciativa pròpia.

Conjunts històrics i béns immobles singulars (5)

Política cultural (5)

Educació i investigació (2)

Festes i tradicions culturals (Patrimoni Immaterial) (2)

Salut, Qualitat ambiental i territori (3)

Altres (4)

CONJUNTS HISTÒRICS I BÉNS IMMOBLES SINGULARS

- Informe al voltant de la Línia de Defensa Immediata de València
- Informe entorn a les restes arqueològiques de la Línia de Defensa Immediata en Sant Antoni de Benaixeve
- Informe al voltant de la possible consideració com a BIC del conjunt format per la torre-palau del Mestre de l'Orde de Montesa i el convent de Sant Domènech de Sant Mateu
- Informe al voltant de la protecció del poblat Torre la Sal en Cabanes
- Informe sobre La Cartoixa de Valldecrist en Altura

POLÍTICA CULTURAL

- Informe sobre la ficció en l'Audiovisual Valencià
- Informe sobre la senyora Amparo Ranch i Sales
- Informe sobre l'actualitat i el futur de la música valenciana de tradició oral. Ús i activació
- Informe sobre el dret d'accés dels grups socials als mitjans de comunicació (bilingüe)
- Informe sobre la actual Ley Valenciana de Mecenazgo 20/2018 y su aplicación

EDUCACIÓ I INVESTIGACIÓ

- Informe sobre los Neuroderechos en la Declaración Internacional de Derechos Humanos (bilingüe)
- Informe sobre l'experimentació científica a l'Educació i els vincles amb la intel·ligència artificial

FESTES I TRADICIONS CULTURALS (Patrimoni Immaterial)

- Informe entorn a la "Gran Dansà" de la Font de la Figuera
- Informe entorn a la Declaració de BIC Immaterial de la tradició musical popular valenciana materialitzada per les orquestres i rondalles de pols i pua de la Comunitat Valenciana

SALUT, QUALITAT AMBIENTAL I TERRITORI

- Informe sobre la Taula Redona: L'Albufera, noves perspectives (bilingüe)
- Informe al voltant del Turisme Cultural a la Marina Alta
- Informe sobre la situación actual de las personas mayores

ALTRES

- La situació dels Immigrants i dels Refugiats (bilingüe)
- Informe sobre Natalidad
- Declaració per al 8 de març Dia Internacional de les Dones
- Declaració del Consell Valencià de Cultura sobre l'Auditori Vicent Torrent

ACTIVITATS DEL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA

VISITES I PLENS DEL CVC FORA DE LA SEU

- Visita i Ple a la Biblioteca Municipal de El Campello. **27 de febrer**
- Visita i Ple al Palau del Marqués de Villores a Sant Mateu. **26 d'abril**
- Visita i Ple al teatre Chapí a Villena. **30 d'octubre**

ACTIVITATS I ACTES PROTOCOL·LARIS

- Visita a la seu del CVC de l'Escola d'Adults d'Albalat dels Sorells. **26 de gener**
- Homenatge al que fou membre del CVC, Arcadi García i Sanz, amb descobriment d'una placa al seu domicili en la Vall d'Uixó. **10 de febrer**
- Jornada sobre Neurodrets a la Sala Refectori del Centre del Carme. Declaració de València. **24 de febrer**
- Visita de la Comissió de Promoció Cultural a la Catedral de València. **6 de març**
- Visita de la Falla Na Jordana de València a la seu del CVC. **7 de març**
- Celebració del Dia de les Dones. **8 de març**
- Presentació a la seu del CVC del llibre *La Via Augusta per terres valencianes.* **23 de març**
- Celebració del Dia de la Poesia i homenatge al poeta César Simón en el 25 aniversari de la seua mort. **27 de març**
- Signatura de la Declaració de València. Neurodrets, al Col·legi d'Advocats de València. **4 d'abril**
- Visita del secretari del CVC, Jesús Huguet, al Col·legi Santiago Grisolía de València. **6 de juny**
- Visita de la Comissió de les Arts del CVC als Centres de Documentació Escènica, Musical i Audiovisual de l'IVC. **8 de juny**
- Visita del Pomell del Corpus a la seu del Consell Valencià de Cultura. **9 de juny**
- Presentació del llibre *Joan Fuster. D'un temps, d'un país (1922-1992),* al Centre Cultural La Beneficència. **14 de juny**

- Lliurament del premis del XVII Concurs Escolar literari i de dibuix "Santiago Grisolía i la Ciència". **15 de juny**
- Visita de la Comissió de Llegat Històric i Artístic a Sant Mateu. **30 de juny**
- Visita de la Comissió de Llegat Històric i Artístic a Sant Joan del Mercat. **4 de juliol**
- Visita a la Torre de la Sal en Cabanes de la Comissió de Llegat del CVC. **28 de setembre**
- Visita a la Cartoixa de VallDeCrist en Altura de la Comissió de Llegat Històric i Artístic. **3 d'octubre.**
- Celebració del Dia Mundial de les Escriptores. **17 d'octubre**
- Lliurament de la Memòria 2022 del CVC a les Corts Valencianes. **17 d'octubre**
- Taula redona: Presentació de l'Informe de l'Audiovisual Valencià. **18 d'octubre**
- Visita a la seu del CVC de les Falleres Majors de València. **13 de novembre**
- Homenatge a la musicòloga Amparo Ranch. **14 de novembre**
- Inauguració de les Jornades Aguilar 400. **14 de novembre**
- Lliurament de la Medalla d'Honor del CVC a Capella de Ministrers. **22 de novembre**
- Taula redona: 75è aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans. **11 de desembre**
- Visita de la Comissió de Promoció Cultural a Callosa de Segura. **12 de desembre**

Activitats i actes protocol·laris

Neurodrets. Declaració de València amb els membres del CVC, Adela Cortina, Josefina Bueno i Rafael Yuste.

José Miguel Carmena.

Adela Cortina.

Fernando Flores.

Josefina Bueno, Pilar Bernabé, Mavi Mestre, Ximo Puig, Diana Morant, Dolors Pedrós i Rafael Yuste.

Rafael Yuste.

Placa del CVC a Arcadi Garcia i Sanz en La Vall d'Uixó.

Membres del CVC amb l'alcaldessa de la Vall d'Uixó, Tania Baños.

Amparo Carbonell i Dolors Pedrós.

Membres del CVC a l'acte *8 dones pel 8 de març*.

Les homenatjades a l'acte de *8 dones pel 8 de març* amb els membres del CVC al jardí.

Dolors Pedrós i Amparo Carbonell reben la falla de Na Jordana.

Pere Borrego, Dolors Pedrós i les falleres de Na Jordana.

Pomell del Corpus.

Les falleres majors de València 2024, amb Pepa Frau, Jesús Huguet i Dolors Pedrós.

Lliurament de la Memòria 2022 de la institució a la presidenta de les Corts, Llanos Massó, en presència dels síndics dels grups parlamentaris i dels membres de la Mesa.

Carles Magraner amb la Medalla d'Honor del CVC i membres de la institució.

Actuació de Capella de Ministrers.

Plens del CVC fora de la Seu

Ple de febrer al Campello amb l'alcalde Juan José Berenguer.

Homenatge a Joaquín Santo al Campello.

Ple d'abril a Sant Mateu.

Membres del CVC amb l'alcaldessa de Sant Mateu, Ana Besalduch.

Ple d'octubre al Teatro Chapí de Villena.

Al MUVI de Villena.

Fulgencio Cerdán, alcalde de Villena, i Dolors Pedrós.

Ple d'octubre a Villena. El CVC i l'alcalde de Villena al Teatro Chapí.

Homenatges

Homenatge a César Simón.

Homenatge a César Simón: Ana Noguera, Vicente Gallego, Dolors Pedrós, Begonya Pozo i Antònia Cabanilles.

Homenatge a Amparo Ranch.

Homenatge a Amparo Ranch: Stella Manaut, Manuel Aznar, Dolors Pedrós, Cecilio Alonso, Jorge García i Ana Noguera.

Altres activitats

Visita Escola d'Adults d'Albalat dels Sorells.

Visita Escola d'Adults d'Albalat dels Sorells.

Taula redona al voltant de l'Albufera de València.

Marta Alonso, Vicente González Móstoles i José María Lozano escoltant els ponents de la taula telemàtica.

Teresa Vicente Giménez, Ignacio González Varas, José María Baño León i Juan Ors Martínez.

Presentació del llibre *La Via Augusta per terres valencianes* de Ferran Arasa i Gil.

Ferran Arasa i Gil i Dolors Pedrós a la presentació de la Via Augusta.

Presentació del llibre *Joan Fuster. D'un temps, d'un país* de Salvador Ortells i F. Pérez Moragón.

Signatura de la Declaració de València sobre Neurodrets del Col·legi d'Advocats de València.

Jesús Huguet amb els xiquets del col·legi Santiago Grisolía de València.

Ana Beltrán pinta un quadre durant l'acte del Dia de les escriptores.

Dia Mundial de les escriptores: Antonia Bueno, Amparo Zacarés, Sergio Arlandis, Dolors Pedrós i Ana Noguera.

Rosana Pastor, Francesc Felipe, Dolors Pedrós i Xavier Aliaga en la presentació de l'informe sobre la Ficció en l'Audiovisual Valencià.

Sergio Arlandis, Dolors Pedrós, Marian Rosa Montagut i Ana Noguera a l'inauguració de les Jornades Aguilar 400: Música, literatura i cultura valenciana en temps de Gaspar Aguilar.

Federico Mayor Zaragoza, Eduardo Ranz, Dolors Pedrós, Paca Sauquillo i Domingo García Marzá en la celebració del 75 aniversari de la Declaració dels Drets Humans.

Visites de les comissions

La Comissió de Promoció Cultural davant el Sant Calze a la catedral de València.

La Comissió de les Arts al Centre de Documentació Audiovisual de l'IVC.

La Comissió de les Arts al Centre de Documentació Escènica i Musical de l'IVC.

La Comissió de Llegat Històric i Artístic a Sant Joan del Mercat, acompanyats per Pilar Roig.

La Comissió de Llegat Històric i Artístic al poblat de Torre de la Sal de Cabanes.

La Comissió de Llegat Històric i Artístic visita la Cartoixa de Valldecrist a Altura.

Amparo Carbonell i Irene Ballester, membres de la Comissió de Promoció Cultural, visiten el Museo del Cáñamo de Callosa de Segura.

Compareixents en les sessions del Consell

COMISSIÓ	DATA	PERSONA/ENTITAT VISITANT	ASSUMPTE
CIÈNCIES	11/01	- María Zúñiga, professora de la Universitat de Saragossa. - Raúl Postigo, professor de la Universitat de Saragossa.	Informar sobre la natalitat des del punt de vista de la geografia.
	08/02	- Jorge Olcina, catedràtic d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat d'Alacant.	Informar sobre Turisme Cultural a la Marina Alta.
	10/05	- José Seguí, arquitecte i director de l'Estudio Seguí d'arquitectura.	Informar en relació als aspectes territorials del turisme cultural.
	18/11	- Enric Cervera Mateu, professor de la Universitat Jaume I. - José Francisco Montserrat, professor de la Universitat Politècnica de València.	Informar sobre els vincles de la IA amb l'experimentació científica en l'educació.
	04/12	- Raúl Mérida Gordillo, Director General de Medi Natural i Animal. - Juan Jiménez Pérez, Subdirector General d'Espais Naturals i Biodiversitat. - Vicente Deltoro, tècnic del Servei de Vida Silvestre i Xarxa Natura 2000.	Informar sobre espècies invasores en fauna i flora.
JURÍDICA	04/04	- José Ignacio Pastor, membre del Consell Assessor de l'Observatori de la Comunicació i de la Cultura de la Fundación Alternativas.	Informar sobre el dret d'accés dels grups socials als mitjans de comunicació.
	15/05	- Carlos Sanjuan, promotor de la campanya "Soy mayor, no idiota".	Informar sobre la bretxa digital.
	13/06	- Luis Trigo, president de la Fundació "El Secreto de la Filantropía". - Víctor Segrelles, historiador.	Informar sobre alguns aspectes relacionats amb el mecenatge.
	11/09	- Daniel Cremades, coordinador Atlas Alicante. - Marta Alcántara, directora autonòmica de la Fundació CEPAIM.	Informar sobre les migracions i els Drets Humans.

COMISSIÓ	DATA	PERSONA/ENTITAT VISITANT	ASSUMPTE
LLEGAT	10/01	- Edelmir Galdón.	Informar sobre la Línia de Defensa Immediata de València.
	07/03	- Pablo González Tornel, director del Museu de Belles Arts de València.	Informar sobre l'Any Sorolla.
	31/03	- Josep Vicent Lerma.	Informar sobre l'Arqueologia Pública Valenciana.
	07/11	- Luis Arciniega, catedràtic d'Història de l'Art de la U.V. i Director de la Càtedra Demetrio Ribes.	Informar sobre el Patrimoni Industrial.
ARTS	12/01	- Abel Guarinos, director de l'IVC. - Francesc A. Felipe, director adjunt de l'IVC d'Audiovisuals i Cinematografia.	Informar de la situació de l'audiovisual valencià i del projecte del Sr. Felipe per a la Direcció d'Audiovisuals i Cinematografia.
	11/05	- Teresa Oliver, regidora de Benestar Social de l'Ajuntament de Carcaixent. - Joan Paredes, subdirector mèdic de l'Hospital de la Ribera.	Informar sobre el projecte Mapa JoBE, actius de salut emocional en la població jove.
	09/11	- Anna Gimeno Berbegal, periodista. - Andrés Palop Iranzo, historiador. - Roberto López, cap de servei de la U.P. - José Vicente Gosálbez, regidor delegat de Majors.	Informar de la història de la Universitat Popular de València.
PROMOCIÓ	06/02	- Verònica Cantó, presidenta de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.	Informar sobre recomanacions contingudes en l'informe del CVC sobre els CEVEX amb propostes de foment de valencià.
	06/03	- Álvaro Almenar Picallo, vicedirector de la Basílica de la Mare de Déu dels Desemparats de València i zelador del Sant Calze del Sopar del Senyor. - Vicente Pons Alós, canonge arxiver i bibliotecari de la Catedral de València.	Per a informar sobre el Sant Calze.
	30/03	- Alicia Palazón Loustaunau, investigadora especialitzada en literatura medieval al voltant del Sant Calze i directora de l'Aula Grial. - Jorge Manuel Rodríguez Almenar, professor de Dret Civil de la Universitat de València i president del Centre Nacional de Sindologia.	Informar sobre el Sant Calze.
	08/05	- Ana Mafé, doctora i presidenta de l'Associació Cultural El Camí del Sant Grial. - Gabriel Songel González, catedràtic de Disseny de la Universitat Politècnica de València.	Informar sobre el Sant Calze.
	02/10	- Paula Simó Tomás, doctora en Economia Internacional i Turisme per la Universitat de València.	Informar sobre gentrificació i turisme cultural al Centre Històric de València.

Compareixents

Comissió de Llegat Històric i Artístic – 10/01/2023: Edelmir Galdón.

Comissió de les Ciències – 11/01/2023: María Zúñiga.

Comissió de les Ciències – 11/01/2023: Raúl Postigo.

Comissió de les Arts – 12/01/2023: Abel Guarinos i Francesc Felipe.

Comissió de Promoció Cultural – 06/02/2023: Verònica Cantó.

Comissió de Ciències – 08/02/2023: Jorge Olcina.

Comissió de Promoció Cultural – 06/03/2023: Álvaro Almenar Picallo i Vicente Pons Alós.

Comissió de Promoció Cultural – 30/03/2023: Alicia Palazón Loustaunau i Jorge Manuel Rodríguez Almenar.

Comissió de Llegat Històric i Artístic – 07/03/2023: Pablo González Tornel.

Comissió de Promoció Cultural – 08/05/2023: Ana Mafé i Gabriel Songel.

Comissió de les Arts – 11/05/2023: Teresa Oliver i Joan Paredes.

Comissió Jurídica i Reglamentària – 15/05/2023: Carlos Sanjuán.

Comissió Jurídica i Reglamentària – 13/06/2023: Luis Trigo i Víctor Segrelles.

Comissió Jurídica i Reglamentària – 11/09/2023: Marta Alcántara i Daniel Cremades.

Comissió de Promoció Cultural – 02/10/2023: Paula Simó Tomás.

Comissió de Llegat Històric i Artístic – 07/11/2023: Luis Arciniega.

Comissió de les Ciències – 18/11/2023: Enric Cervera i José Francisco Montserrat.

Comissió de les Arts – 09/11/2023: Anna Gimeno Berbegal, Andrés Palop Iranzo, José Gosálbez Payá i Roberto López.

Comissió de les Ciències – 04/12/2023: Raúl Mérida Gordillo, Juan Jiménez Pérez i Vicente Deltoro.

Representació del CVC en altres Institucions

INSTITUCIONS CULTURALS PÚBLIQUES	MEMBRE REPRESENTANT
Alt Consell Consultiu pel Desenvolupament de l'Agenda 2030	Ana Noguera Montagud Suplent: Irene Ballester Buigues
Comissió Consultiva d'Avaluació i Seguiment de la Protecció i Conservació del Patrimoni Arbori	Vicente González Móstoles
Comissió de Valoració de la Capitalitat Cultural	Irene Ballester Buigues
Comité Tècnic d'Experts per a la Valoració de la retirada de vestigis relatius a la Guerra Civil i la dictadura a la Comunitat Valenciana i dels supòsits determinants d'excepcionalitat	Maribel Peris Muiños
Consell Assessor de l' IVAM	Amparo Carbonell Tatay (fins a abril 2023) Xavier Aliaga Víllora (des d'abril 2023)
Consell Rector de l'IVAM	Amparo Carbonell Tatay Irene Ballester Buigues
Consell Assessor del Mecenatge (CASMEC)	Ana Noguera Montagud Suplent: Ascensión Figueres Górriz
Consell d'Administració de la Ciutat de les Arts i les Ciències. CACSA	Núria Vizcarro Boix
Consell de Direcció de l'Institut Superior Ensenyaments Artístics de la CV (ISEACV)	Rosana Pastor Muñoz
Consell de la Ciutadania - Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació. (CVMC)	Xavier Aliaga Víllora (fins a maig 2023) Vicent Torrent Centelles (des de maig 2023)
Consell de Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana	Rosana Pastor Muñoz Suplent: Jesús Huguet Pascual
Consell del CEVEX, Centres Valencians a l'Exterior	Irene Ballester Buigues Suplent: Marta Alonso Rodríguez
Consell General del Consorci de Museus de la Generalitat Valenciana	Begoña Martínez Deltell Suplent: Marta Alonso Rodríguez
Consell Rector de l'Institut Valencià de Conservació, Restauració i Investigació (IVCR+I)	Amparo Carbonell Tatay

INSTITUCIONS CULTURALS PÚBLIQUES	MEMBRE REPRESENTANT
Consell Rector Reial Monestir de Santa Maria de la Valldigna	Dolors Pedrós Company
Consell Social de les Llengües	Xavier Aliaga Víllora Suplent: Ascensión Figueres Górriz
Consell Tècnic d'Heràldica i Vexil·logia	Jesús Huguet Pascual (fins a octubre 2023) Xavier Aliaga Víllora (des d'octubre 2023)
Junta de Valoració de Béns del Patrimoni Cultural Valencià	José V. Navarro Raga Begoña Martínez Deltell Amparo Carbonell Tatay
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana MECUV del Pla Valencià de Democratització Cultural	
MECUV. Comissió Arts Escèniques	Núria Vizcarro Boix, Suplent: Rosana Pastor Muñoz
MECUV. Comissió Audiovisual i Cinematografia	Xavier Aliaga Víllora
MECUV. Comissió Educació i Cultura	Dolors Pedrós Company / Maribel Peris Muiños
MECUV. Comissió Llibre, Arxius i Biblioteques	Dolors Pedrós Company
MECUV. Comissió Música i Cultura Popular	Vicent Torrent Centelles
MECUV.Comissió Patrimoni, Museus i Arts Plàstiques	Inmaculada Vidal Bernabé
Observatori del Dret Civil Valencià	Josefa Frau Ribes
Patronat de la Fundació per a la Investigació de l'Hospital Clínic de València (INCLIVA)	Núria Vizcarro Boix
Patronat de la Fundació Palau de les Arts Reina Sofia	Marta Alonso Rodríguez
Patronat de la Fundació Comunitat Valenciana-Regió Europea (FCVRE)	Jesús Huguet Pascual
Patronat del Museu de Belles Arts de València	Amparo Carbonell Tatay
Patronat del Museu Nacional de Ceràmica i Arts Sumptuàries"González Martí"	Vicente González Móstoles

3 Publicacions

La Via Augusta per terres valencianes

El Real convento de san Francisco de Valencia

Agenda 2024

Edició

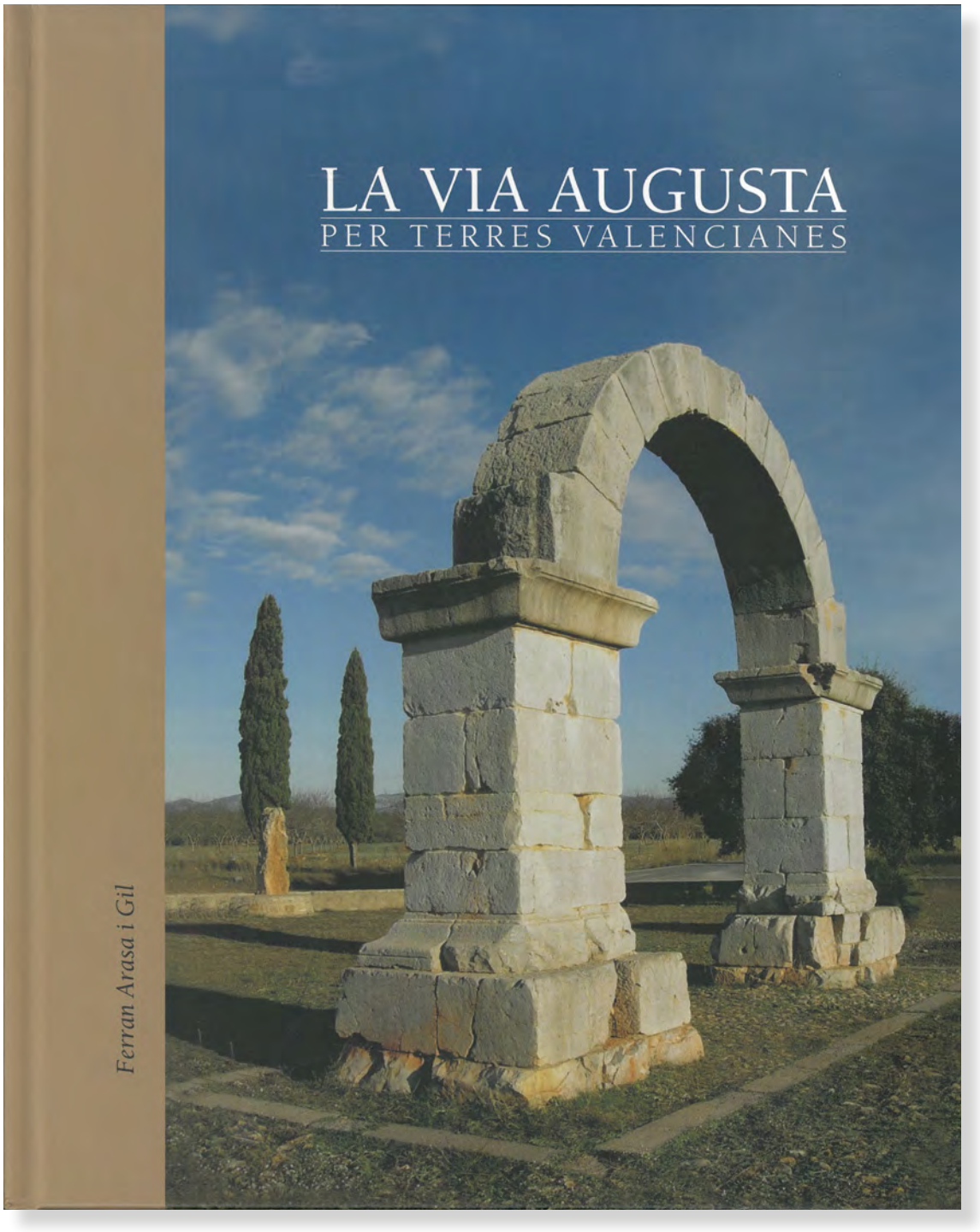

PRIMERA PART

LA VIA AUGUSTA: UN EIX ESTRATÈGIC

1. Introducció

L'Imperi romà era una complexa estructura político-militar fortament centralitzada que necessitava un bon sistema de comunicacions, tant per a facilitar el tràfic de mercaderies com per a assegurar la circulació dels exèrcits i funcionaris, recaptar els impostos i garantir l'arribada de la informació. La seua magnitud territorial exigia el desenvolupament d'una extensa xarxa viària que es construí en part sobre els traçats dels camins preexistents, i en part segons les necessitats pròpies d'un imperi en contínua expansió. El disseny administratiu del nou estat romà, en bona part obra d'Agripa, gendre i estret col·laborador d'August, es veié materialitzat en una sèrie de projectes d'ordenació territorial que descansaven en tres iniciatives: la fundació de noves ciutats, la construcció de carreteres per a comunicar-les i la parcel·lació de grans superfícies per a repartir-les entre els soldats llicenciats. Aquestes actuacions eren una formidable demostració de control i intervenció integral sobre el territori, en oposició al caràcter desestructurador del territori preromà que va suposar el procés de conquesta. L'abast d'aquests projectes no tenia precedents en la major part dels territoris incorporats a l'Imperi, i el seu impacte territorial fou d'una gran magnitud. Agripa fou també el compilador de la documentació bàsica de l'organització administrativa de l'Imperi, i per encàrrec d'August va confeccionar un mapa de tot el món aleshores conegut, l'*Orbis Pictus*, que anava acompanyat d'uns comentaris en què es detallaven les seues divisions administratives i les vies de comunicació. Aquesta fou una de les moltes iniciatives de la propaganda oficial que presentava el sistema imperial com un guany històric amb el qual començava una nova època.

La importància estratègica de les infraestructures viàries per a l'Imperi es feu palesa ben aviat quan –segons explica Dió Cassi– l'any 20 aC August va reorganitzar la magistratura dels *curatores viarum* i ell mateix va assumir la competència sobre les vies d'Itàlia[1], promovent un ampli programa de reparació de les vies entre les quals es trobaven la *Via Appia*, que es va refer en els anys 17/16 aC, i la *Via Salaria*, que fou objecte d'actuacions en els anys 16/15 i 12/11 aC. Però l'obra viària desenvolupada sota el regnat d'August es va estendre per altres províncies com la Gàl·lia Narbonenca, on es construí la *Via Iulia Augusta* des de *Placentia*

1 Dió Cassi, LIII, 22, 1-2, LIV, 8, 4: "Després, ell mateix va ser triat responsable de les vies al voltant de Roma i va fer erigir l'anomenat miliari d'or i va ordenar que entre els pretors es triaren els encarregats per a la construcció de vies (...)".

Figura 1: restes atribuïdes al *miliarium aureum* conservades al fòrum romà (Roma). (http://www.rador.ro/wp-content/uploads/2014/11/mil.jpg).

en els anys 13/12 aC[2]. Amb motiu de l'exercici d'aquest càrrec, l'any 20 aC s'erigí al centre de la ciutat un monument a la vegada simbòlic, utilitari i commemoratiu, una gran columna situada davall del temple de Saturn, a la part oest del fòrum, que segons Plutarc assenyalava el punt on arribaven totes les vies d'Itàlia, l'anomenat *miliarium aureum* (fig. 1)[3]. Nicolet ha fet veure que en cap text s'indica que hi figuraven escrits en caràcters de bronze els noms de les principals ciutats de l'Imperi i les distàncies que les separaven de la capital[4]. Això no obstant, el fet que tant Dió Cassi com Plini utilitzen el terme mil·liari quan l'esmenten ha portat a considerar-lo com a tal[5]. Alguns autors han interpretat que aquest monument podria ser el que apareix representat en el revers dels denaris encunyats per *L. Vinicius* en els anys 17/16 aC en commemoració de la refecció de la *via Flaminia*, que August havia pagat *de sua pecunia*, en l'anvers del qual figura el retrat de l'emperador i en el revers una columna inscrita que s'identifica sovint amb aquest monument (fig. 2)[6]. Però com han fet veure alguns autors, el monument representat no devia ser aquell, sinó una columna honorífica possiblement erigida al Camp de Març per a commemorar l'activitat viària del mateix August[7].

En els anys 20-19 aC Agripa va viatjar a la Gàl·lia, on engegà un programa de reorganització territorial de gran abast que incloïa la construcció de diverses vies de comunicació[8]. En dona testimoni Estrabó quan diu que Agripa organitzà la xarxa viària de les Gàl·lies. A continuació, en els anys 19-18 aC, viatjà a Hispània amb la finalitat de dirigir personalment la guerra contra els càntabres[9]. Una vegada acabada aquesta, el mateix emperador August vingué a Hispània entre els anys 16 i 13 aC[10]. Fou aleshores quan possiblement va dissenyar amb els seus consellers les principals directrius d'un programa de reordenació territorial semblant al de la Gàl·lia, en el qual les vies de comunicació devien jugar un paper important[11]. De fet, la reorganització de la península havia començat alguns anys abans, quan a l'inici del principat l'any 27 aC August procedí a dividir-la en tres províncies: *Baetica*, *Lusitania* i *Tarraconensis*. En la planificació de la xarxa viària hispànica, de la qual no hi ha cap referència a les fonts, degué exercir un paper fonamental la fundació de dues colònies: *Caesaraugusta* i *Emerita Augusta*, al voltant de les quals sembla organitzar-se aquella. La mort d'Agripa l'any 12 aC no degué suposar cap entrebanc en el seu desenvolupament, perquè les principals directrius del programa devien estar marcades. El mateix August, en les *Res Gestae*, les seues memòries polítiques, recorda que havia organitzat les províncies gal·les i hispàniques

2. Eck 1979: 25-29.
3. Plutarc, *Galba*, 24, 7: "(...) a la capçalera del fòrum romà, davall del temple de Saturn (...)" També citat per: Tàcit, *Hist.* I, 27; i Suetoni, *Otho*, VI, 2.
4. Nicolet, a Quilici Gigli ed.1990: 16-17.
5. Plini, *Nat. Hist.*, III, 66, ho fa en la descripció de les dimensions de la *urbs*: "(...) el mil·liari col·locat a la capçalera del fòrum romà (...)".
6. Es tracta de tres emissions datades entre juliol de l'any 17 i juny del 16: *RIC*² I 360-361; Chevalier 1997: 52.
7. Arzone 2011: 81-83.
8. Roddaz 1984: 388-402. Estrabó, IV, 6, 11.
9. Roddaz 1984: 402-418.
10. Abascal 2009. Sobre el paper d'August i Agripa en el disseny de la xarxa viària peninsular es pot veure: Álvarez Martínez, a Galliazzo 2002: 379-381. En concret, per al nord de la península, vegeu també: Iglesias 2012: 147-152.
11. Roddaz 1993; Rodà, 2005.

Figura 2: denari de *L. Vinicius* encunyat a Roma en els anys 17/16 aC, en l'anvers del qual figura el retrat de l'emperador August i en el revers una columna inscrita (*RIC*², I, 68, 360) (Foto: P. P. Ripollès).

(fig. 3)[12]. Nombroses ciutats repartides per tota la península, moltes amb títols honorífics en els topònims (*Iulia*, *Augusta*), deuen a August la promoció a colònia o municipi, entre les quals figura de manera destacada en terres valencianes la *colonia Iulia Ilici Augusta* (l'Alcúdia, Elx).

Amb la fundació de noves ciutats s'inicià la construcció d'una àmplia xarxa estratègica d'eixos viaris. D'aquests, el que des dels Pirineus arribava fins a *Gades*, per la longitud –pròxima als 1.500 km– cal considerar-lo sens dubte el projecte viari de major magnitud i el més emblemàtic dels iniciats per August a Hispània. El disseny bàsic d'aquesta xarxa era una estructura viària de forma triangular, adaptada a la forma de la península, que descansava en algunes d'aquestes ciutats: des de *Tarraco*, capital de la província Hispània Tarraconense, un primer eix E-O seguia la vall de l'Ebre per *Caesaraugusta* fins a *Asturica Augusta* (Astorga); d'allí, un segon eix seguia cap al sud per *Emerita Augusta* i *Hispalis* (Sevilla) fins a *Gades*; el tercer eix, la Via Augusta, tornava en direcció SO-NE des d'aquesta ciutat fins a *Tarraco* i seguia fins als Pirineus per a enllaçar amb la *Via Domitia* i garantir la connexió amb Roma. Però el gran abast del programa viari d'August feu que hagués de continuar, després de la seua mort l'any 14 dC, amb els seus successors al llarg de tot el segle I dC.

Tarraco, emplaçada en el traçat de la Via Augusta, era el primer gran nus de les comunicacions romanes a Hispània, ja que s'hi iniciava el llarg eix E-O que recorria el terç septentrional de la península. Aquest –l'anomenada Via Augusta interior– es dirigia cap a *Caesaraugusta* amb un doble traçat: al nord per *Ilerda* i al sud per *Celsa* (Velilla de Ebro). Des de *Caesaraugusta*, seguia per *Calagurris* (Calahorra) i *Segisamo* (Sasamón), prop d'on s'ha trobat el darrer mil·liari d'August (6 dC) d'aquesta via, fins a *Asturica Augusta*. Més enllà, aquest eix es prolongava per *Lucus Augusti* (Lugo) fins a *Brigantium* (La Corunya). Aquesta via, que en part va seguir més endavant el camí de Sant Jaume, apareix descrita a l'Itinerari d'Antoni com un llarg itinerari de caràcter estratègic (*De*

12. *Res Gestae*, 26: "Vaig pacificar les Gal·lies, les Hispànies i la Germània, fins on l'Oceà les banya, des de *Gades* fins a l'estuari de l'Elba".

Figura 3: retrat d'August amb la *corona civica* (Glyptoteca, Munic). (http://www.wikiwand.com/it/Monetazione_di_Augusto).

Italia in Hispanias) entre *Mediolanum* (Milà) i *Legio VII Gemina* (Lleó), amb entrada a Hispània per *Iuncaria* (la Jonquera).

L'estratègica fundació de *Caesaraugusta* feu d'aquesta ciutat un altre important nus de comunicacions, on confluien diverses vies que formaven una característica configuració radial. L'interès d'August per crear enllaços amb les terres septentrionals es concretà amb la construcció d'una primera via que es dirigia a *Pompaelo* (Pamplona), un enclavament rellevant en les comunicacions ultrapirinenques, amb tres mil·liaris dels anys 9-5 aC. Des del gran eix E-O es traçaren altres vies en direcció nord fins al litoral cantàbric, com la que des dels voltants de *Segisamo* es dirigia per *Pisoraca* (Herrera del Pisuerga) i *Iuliobriga* (Retortillo) fins a *Portus Blendium* (Suances), esmentada en les *tabulae* d'Astorga, possiblement una de les darreres actuacions viàries d'August a Hispània, a la qual pertany el mil·liari de Menaza (Palència) que data de l'any 12 dC.

D'*Asturica*, important nus de comunicacions del NO, començava una altra via fins a *Bracara Augusta* (Braga), amb mil·liaris datats entre els anys 3 aC i 11 dC. Des d'aquella ciutat es va traçar un altre gran eix en direcció N-S, la coneguda com via de la Plata, que passava per *Salmantica* (Salamanca) i *Emerita Augusta* –la capital de la província Lusitània, fundada cap al 25 aC– i arribava fins a *Hispalis*, on connectava amb la Via Augusta. D'aquesta via es conserven un mil·liari de Tiberi dels anys 25-26 dC, dos de Claudi dels anys 50-51 dC i sis més de Neró dels anys 58-59 dC, que mostren una atenció continuada per part de tots els emperadors de la dinastia julioclàudia. Així es tancava el circuit que comunicava les zones de major importància estratègica d'Hispània.

Però les actuacions viàries de l'emperador s'estengueren a altres eixos com el que des de *Carthago Nova* es dirigia cap a *Complutum*, situada al centre de la península, segons prova

el mil·liari d'El Hito (Conca), que conserva el text molt incomplet i es data de manera hipotètica en els anys 8-7 aC[13]. Aquesta via, que passava per *Saltigi* i *Segobriga*, fou objecte d'atenció per diversos emperadors al llarg dels segles I-III com Tiberi, Claudi, Trajà, Adrià i Caracal·la, el que demostra la seua importància en les comunicacions de caràcter regional. Finalment, la connexió històrica de l'eix litoral amb la vall del Guadalquivir, per a la qual s'ha encunyat la denominació 'camí d'Annibal', no fou fitada amb mil·liaris més que amb Tiberi, segons prova el d'Aldea Hermosa (Montizón, Jaén), que data dels anys 32-33[14], i fou refet amb posterioritat amb Trajà, Adrià i Caracal·la.

1.1. Les fonts literàries

A pesar de la importància estratègica, les notícies dels autors antics sobre la Via Augusta, com passa amb la major part dels camins, són molt escasses. El principal autor que la cita i descriu de manera molt breu és el geògraf Estrabó que escriguè el tercer llibre de la seua *Geografia* en els anys 17/18 dC, ja sota el regnat de Tiberi:

> "(...) els exvots de Pompeu, lloc per on passa la via que anomenen 'exterior' i que va des d'Itàlia fins a Ibèria, concretament a la Bètica. Aquesta via de vegades s'aproxima al mar; altres se n'allunya, sobretot en els trams occidentals. Després dels Trofeus de Pompeu va a Tarraco (...) de Tarraco va al pas de l'Íber, a la ciutat de Dertosa; d'ací, per les ciutats de Saguntum i Saetabis s'allunya lentament de la costa i arriba després a l'anomenat 'Camp d'Espart' (...). Abans la via travessava el Camp pel mig i per Egelasta, però era difícil i llarga. Per això, ara, segueix per la vora de la mar i no travessa més que una xicoteta part de l'espartar. Després passa, com l'antiga via, per *Castulo* i *Obulco*, per a seguir des d'allí en direcció a *Corduba* i *Gades*, (...)[15].

Malgrat la falta de concreció sobre el traçat del tram que s'estén entre *Saetabis* i *Castulo*[15], la notícia d'Estrabó és de gran interès perquè deixa clara la unitat del camí que s'estén des dels Pirineus fins a Cadis i en fa una descripció general del traçat, assenyalant que s'havia modificat en el tram entre Xàtiva i Càstulo i aleshores seguia per la costa. L'antic camí a què es refereix és sens dubte la via republicana, el camí tradicional cap a Andalusia[16]. Amb aquesta referència, el geògraf alexandrí confirma que el traçat general del vell camí republicà entre *Dertosa* i *Saetabis* era el que s'havia seguit per a la construcció de la Via Augusta, i que només

13. Lostal 1992: 30-31, núm. 22.
14. Lostal 1992: 50-51, núm. 44. Sobre aquesta via, vegeu: Silfières 1999.
15. Estrabó, III, 4, 9. Aquest paràgraf conté una certa confusió donada per l'expressió que amb el traçat antic la via "era difícil i llarga", de la qual es pot deduir que amb el nou traçat era més curta, quan resulta evident que pel que fa a la longitud és a l'inrevés; però realment el geògraf no diu que el traçat pel litoral fora més curt.
16. Silfières 1989: 359; 1990b: 177.

EL REAL CONVENTO DE SAN FRANCISCO DE VALENCIA

Hoy *Plaça de l'Ajuntament*

VICENTE GARCÍA ROS

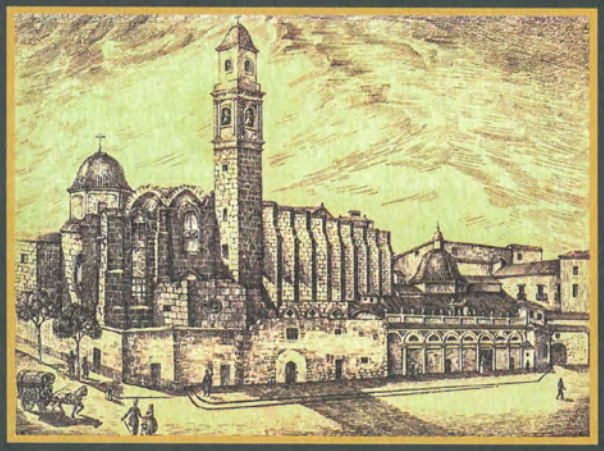

Arquitectura

SÈRIE MINOR

CONSELL VALENCIÀ de CULTURA

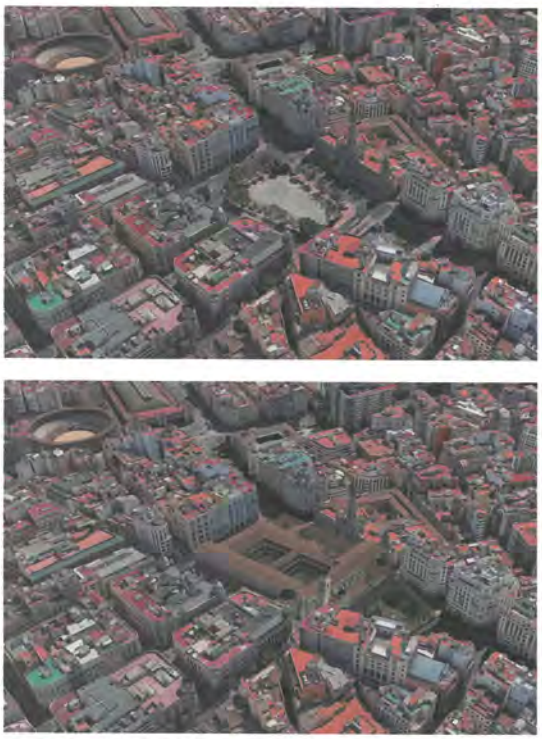

Inserción urbana del convento de San Francisco en la Plaza del Ayuntamiento de Valencia según V. García Ros. Fotocomposición: David Melero / Fernando Jarque.

INTRODUCCIÓN

La plaza del Ayuntamiento, antigua de *Sent Francesch*

El Real Convento de San Francisco de Valencia, cuya larga existencia se prolongó durante 653 años, estaba ubicado en el lugar de la actual plaza del Ayuntamiento, hoy corazón administrativo y de negocios de la ciudad. La peculiar forma triangular de la plaza se debe precisamente a su coincidencia con la pequeña parcela ocupada por los franciscanos a partir de la reconquista cristiana de la ciudad en 1238 y su posterior engrandecimiento con nuevas donaciones Reales. Con la transformación del convento en cuartel de Infantería y Caballería en 1836 y su demolición en 1891, la explanada resultante siguió manteniendo su característica forma de embudo. La desaparición del edificio culminó una ambiciosa operación urbanística ideada casi un siglo atrás por las autoridades liberales, ávidas de ganar para la ciudad los solares de San Francisco y hacer del lugar una gran plaza pública.

La destrucción del que fue uno de los conventos mendicantes más prósperos y de más temprana de fundación de la antigua Corona de Aragón constituyó una pérdida irreparable para la memoria histórica de la ciudad, viniendo a reproducir una situación muy recurrente en la España del siglo XIX: a la expulsión de los frailes en 1836 y la inmediata desamortización de Mendizábal le sigue la transformación del convento en cuartel y, más tarde, el abandono de las viejas construcciones, la demolición del edificio y la expropiación del solar con fines especulativos. Ni siquiera la restauración de las órdenes religiosas a partir de 1851 o el mayor interés por el patrimonio en el último tercio de siglo

la larga el reto de cualificar el espacio urbano que emergió como consecuencia de la demolición de aquella ruina.

Pues bien, tan cambiante como la respuesta al problema urbanístico ha sido la nomenclatura de la propia plaza a lo largo de los dos últimos siglos. La histórica *Devallada de Sent Franceich*, como la rotuló el P. Tosca en su plano original de 1704, era una calle en suave declive que, viniendo de la iglesia San Martín, desembocaba en una pequeña plazuela ante la tapia del jardín conventual. Esta reducida plaza triangular que antecedía al convento se reconoce perfectamente en el plano del oratoriano y aparece grafiada en él como "*plaça de S. Franceich*".

Sin embargo, aquel minúsculo espacio urbano empezó a ganar superficie el seis de octubre de 1806 como resultado de la demolición del jardín conventual por orden de la Intendencia, que envió una brigada de operarios con el propósito de convertir el frondoso lugar de los frailes en una vasta explanada. Es en aquel premeditado acto de talado masivo de árboles donde encontramos el germen de la actual plaza del Ayuntamiento, cuya nomenclatura, declamos, ha variado enormemente en los dos últimos siglos.

Consecuentemente con el hostigamiento cultural y político contra la Iglesia en el siglo XIX, los *constitucionales* suprimieron la histórica denominación de *plaça de S. Francesch* por otras de carácter civil y militar. Y aquella plaza que empezaba a emerger en el paisaje urbano conoció una serie de extrañas rotulaciones ajenas a sus orígenes franciscanos; algunas de vigencia efímera, como *plaza del General Espartero* (1840-1843), después de *Isabel II* (1843-1868), *de la Libertad* (1868-1874), nuevamente *de San Francisco* en el último cuarto de siglo (1874-1900) y, muy fugazmente, de *Blasco Ibáñez* con la llegada del siglo XX, sin bien el tributo al insigne escritor tan solo duró unos meses. Otras, en cambio, más consolidadas y mejor conocidas, como la dedicada al presidente de la I República, Emilio Castelar, cuyo nombre campeó desde 1900 hasta el fin de la Guerra civil. Seguida después por *plaza del Caudillo* durante el franquismo, *del País Valenciano* en la transición democrática y, por último, *de l'Ajuntament*, denominación que pretendía zanjar la controversia política mediante una solución neutral no exenta de cierto narcisismo institucional. Eso, sin entrar a valorar las connotaciones modernas y castellanizantes del

término *Ayuntamiento* y su forzada traducción *Ajuntament* para denominar aquello que en la Valencia medieval se conocía en realidad como *Sala del Consell* –comúnmente "*la Sala*"– o *Casa de la Vila*.

Que la cuestión nominal continúa hoy abierta lo demuestra la última propuesta, ésta proveniente del *Consell Valencià de Cultura*, de rebautizar la plaza con el nombre del *Rei Jaume I* –benefactor, por cierto, del terreno de los franciscanos– y más anecdóticamente la intentona popular, difundida por las redes sociales, de renombrarla como *plaza del 15-M* en recuerdo de unas acampadas de protesta celebradas allí en mayo de 2011. Con todo, algunas tímidas voces han sugerido la recuperación de la genuina *Plaça de Sant Francesc* como recuerdo simbólico del malogrado edificio, aunque a decir verdad, sin éxito ni eco alguno.

Se podrá argumentar que el largo periplo nominal de la plaza refleja los avatares políticos de la España contemporánea y viene a sintetizar toda nuestra historia reciente. Admitiendo la validez de tal razonamiento, es obvio que tales denominaciones siempre acaban por ignorar precisamente aquello a lo que la plaza debe su existencia y justifica su razón de ser: el sitio que fue del convento de San Francisco. Por más que el edificio fuera arrasado en 1891 hasta no dejar de él piedra sobre piedra, la plaza que emerge en su lugar llevará siempre inscrita en su genética la impronta de su origen conventual. Y puesto que ya no es posible recuperar físicamente el edificio, bueno sería reintegrar al menos su memoria sustituyendo la inconsistente denominación actual por otra de mayor justificación histórica como la del *Convent de Sant Francesc* –así rotula una calle próxima– o simplemente *Plaça de Sant Francesc*, como siempre se conoció el lugar desde el medievo hasta 1840 y durante el paréntesis 1874-1900. Bien entendido que no se trata de conmemorar al *poverello* de Asís en la plaza principal de la ciudad, sino de hacer memoria del edificio que permaneció allí bajo su advocación durante más de seis siglos. A fin de cuentas, la contigua calle de la Sangre no hace sino recordar la iglesia y archicofradía de la Santísima Sangre de Cristo que existió en ese lugar desde el siglo XVI hasta la Guerra española. Lo mismo otra calle no lejana, la de *Convento Jerusalén*, recuerda al malogrado monasterio de clarisas de Nuestra

tóricamente a nuestra plaza: la circulación rodada perimetral, primero del tranvía y después del automóvil, hoy parcialmente recuperada para el peatón; el estratégico nudo de comunicaciones del transporte público, que durante décadas obligó a transitar por la plaza a más de mil autobuses diarios; y, cómo no, la exigencia de una explanada central permanentemente despejada donde disparar la *mascletà* veinte días al año. Bajo tales condiciones se comprende mejor la dificultad de los arquitectos para encontrar una solución satisfactoria a un desatino urbano derivado de otro mayor: la demolición del histórico convento de San Francisco.

Justificación del estudio

El contenido de este libro es fruto de una investigación de más de diez años que no pretende sintetizar ni reelaborar el trabajo de otros autores ya que, hasta el momento, no existía ningún estudio monográfico sobre el Real Convento de San Francisco de Valencia. Más bien trata de recuperar para la historiografía de la arquitectura valenciana la memoria de un edificio prácticamente desconocido del que se posee una documentación muy sumaria, de ahí que nunca haya sido restituido o interpretado en toda su complejidad. Es, también, el resultado de una inquietud cuyo origen se remonta a los tiempos en que este autor presentó en la Universidad Politécnica de Valencia su Tesis doctoral con el título *Arquitectura de los franciscanos en la Corona de Aragón (1217-1835)*, defendida en la Escuela Técnica Superior de Arquitectura en abril de 1996. Por la gran amplitud geográfica y cronológica de aquel estudio quedó pendiente una investigación futura acerca del que fue uno de los cenobios más importantes de los dominios de Aragón: el convento de San Francisco de Valencia.

La importancia de este edificio residía no solo en la respetable superficie de suelo que llegó a ocupar –la mayor de todos los conventos de la ciudad– sino también en sus valores arquitectónicos, reconocidos por cronistas y viajeros, que cierta historiografía le ha negado. A ese esplendor contribuía la fábrica de sillería gótica del templo y su hermosa sala capitular, los espaciosos claustros y las piezas artísticas allí guardadas, algunas de gran valor, de las que hoy

conservamos una ínfima parte en el Museo San Pío V de Valencia y en el Museo episcopal. Reflejo de la relevancia de este convento fue también su numerosa población, variable según épocas pero casi siempre superior al centenar de frailes. A su prestigio no fue ajeno el *Studium* de Teología radicado en sus claustros desde el siglo XIV, siempre en continuo diálogo y confrontación ideológica con el *Estudi General* de la Universidad de Valencia, o el Capítulo General de la Orden celebrado allí en mayo de 1768. Tampoco debemos descuidar los abundantes frutos de sabiduría y santidad emanados de sus muros, tal como recuerdan enfáticamente los cronistas de la Orden. Baste citar el paso de hombres del linaje de fray Pedro, infante de la Casa Real de Aragón, quien tras enviudar ingresó en el convento, o fray Francesc Eiximenis, que ocupó una celda desde su llegada a Valencia en 1383 hasta su fallecimiento en 1409.

Restituir histórica y gráficamente el convento de San Francisco de Valencia no es en absoluto tarea sencilla. De hecho, algunas tentativas realizadas en el pasado desde dentro y fuera del ámbito universitario resultaron infructuosas en todos los casos. Sucías, en su obra *Los conventos del Reino de Valencia*, ya advirtió que, de todos los cenobios valencianos existentes o desaparecidos, los de San Francisco y San Agustín son los peor documentados en los archivos. La escasez de información que acompaña al estudio de la arquitectura monástica en general, unida a la transformación o pérdida del edificio concreto, son inconvenientes que obstaculizan la labor investigadora e impiden muchas veces llegar a resultados convincentes.

Nos anima, sin embargo, el deseo de reconstruir este episodio perdido en la arquitectura valenciana porque creemos, como recordaba Leopoldo Torres Balbás en 1943, que la desaparición de muchos edificios que aportaron innovaciones a la técnica constructiva o a las modas artísticas nos obliga a restaurar, si no el edificio, sí al menos su memoria[4]. Añadía Balbás que la historia de la arquitectura estudiada tan solo a base de las construcciones subsistentes, salvadas del desgaste fatal del tiempo y de la furia destructora de los

4 TORRES BALBÁS, L.: Dos formas olvidadas de la arquitectura hispanomusulmana. En: *Crónica arqueológica de la España musulmana* XIII, recopilado en: *Obra dispersa I Al Andalus*, vol. 2, Instituto de España, Madrid 1981: 239-241.

hombres, presentará siempre abundantes lagunas. De ahí que el prestigioso arquitecto-historiador reclamara el conocimiento, también, de los edificios que ya no existen:

> *"Falta por escribir una historia de la arquitectura en la que, al lado de lo que se sabe, figure la sugestión de lo mucho que se ignora, intentando evocar, a fuerza de paciencia y hasta de imaginación disciplinada, los edificios desaparecidos* [...] *reconstruyendo sobre el liviano andamiaje de indicios, pequeños fragmentos y supervivencias, monumentos convertidos en polvo desde hace siglos*"[5].

En 1961, un año después de la muerte de Torres Balbás, Juan Antonio Gaya Nuño respondía a ese llamamiento al publicar *La arquitectura española en sus monumentos desaparecidos*. En este ensayo ya clásico, Gaya advierte que en España ha sido tan abundante la nómina de edificios notables perdidos, que solo con ellos se podría escribir una historia de la arquitectura paralela. Sin embargo, lo magno de su empeño no le permitió ir mucho más allá de una recopilación de datos e imágenes publicadas con anterioridad. Por cierto, entre las obras valencianas perdidas, este autor omite por completo el edificio al que dedicamos este libro. Tal es el desconocimiento que se tenía del mismo.

Más recientemente, en 1999, Salvador Aldana coordinó una meritoria publicación, *Monumentos desaparecidos de la Comunidad Valenciana*, donde reivindicaba con nostalgia el abundantísimo patrimonio valenciano destruido. La obra, ésta sí, dedica tres páginas al convento de San Francisco de Valencia, del que recopila algunos momentos fuertes de su historia, acompañando el texto de una conocida lámina decimonónica atribuida habitualmente por error a Eutimio Fernández. Muy parecida es la reseña de Fernando Pingarrón en su *Arquitectura religiosa del siglo XVII en la ciudad de Valencia*, donde el autor reconoce que todavía está pendiente un análisis exhaustivo del edificio.

Sabemos que el patrimonio arquitectónico de la Valencia medieval conservado en la actualidad es, de hecho, menor del que se ha perdido en circunstancias adversas, siempre con la oposición más o menos firme de algunos intelectuales quienes lamentaron la merma que suponía para las generaciones futuras el abandono de los edificios históricos. Tal es el caso del convento de San Francisco de Valencia, cuyo alarmante estado hacia 1880 no mereció la denuncia de Cruilles ni de otros intelectuales, quienes tampoco levantaron la voz contra la demolición del que fue buque insignia de la Provincia franciscana de Valencia.

La histórica rivalidad entre las órdenes mendicantes, especialmente la que existió desde los primeros momentos fundacionales entre franciscanos y dominicos, que en ocasiones llegó a litigios judiciales, es uno de los factores que explican el progresivo engrandecimiento de sus respectivos conventos en Valencia. Es obvio que el de San Francisco no igualaba en elegancia y belleza al de Predicadores, pero llamaba la atención de los visitantes por sus imponentes dimensiones y por la soberbia fábrica gótica de la iglesia y sala capitular. La nave del templo debía impresionar no tanto por su altura de 17,65 metros hasta el arranque de las bóvedas y de 22,30 hasta las claves, ciertamente elevada para los parámetros del gótico meridional, sino por su considerable profundidad de más de 55 metros con diez tramos de bóvedas *barlongas* y presbiterio poligonal. Tampoco debemos obviar la considerable amplitud de sus dos claustros, asombrosamente grandes en el plano de Tosca, que también mencionaron Teixidor, Ponz y otros historiadores locales cuyos testimonios suelen ser más objetivos al contemplar el edificio sin el apasionamiento de los cronistas franciscanos.

Si el primitivo campanario gótico de San Francisco se podía equiparar al de la iglesia del Salvador, tras la adición del cuerpo barroco de ladrillo con remate cupulado llegó a alcanzar una esbeltez tan inusitada –solo comparable a la del dieciochesco de José Mínguez en el caserío de Campanar– que su admirable altura de 46,40 m. no pasó desapercibida a cronistas y viajeros. De hecho, la vista de Guesdon desde el Este sugiere que la *torre* de San Francisco era de altura casi igual a la de Santa Catalina, sobresaliendo por encima de muchos otros campanarios de la ciudad a excepción del *Micalet*. Sin embargo, lo más probable es que su altura estuviese dentro del rango de los del Remedio, San Juan del Mercado, San Nicolás, El Carmen, o Predicadores, aunque su base más reducida hacía que su esbeltez fuera mayor, lo que acentuaba la

5 Ibídem, 239.

sensación de altura[6]. Por ello, todo apunta a que Mancelli, Tosca y el autor de la estampa decimonónica apenas hipertrofiaron su esbeltez.

Por último, hacemos constar que la restitución histórica y gráfica que nos proponemos abordar siempre será una hipótesis razonable, avalada por un amplio conocimiento de la arquitectura franciscana y por el manejo de múltiples fuentes, pero en todo caso sujeta a la crítica y a posibles revisiones en la medida que nuevas investigaciones, eventuales descubrimientos o futuras excavaciones arrojen datos adicionales acerca del edificio.

Fuentes y metodología

La tarea de restituir histórica y gráficamente el antiguo convento de San Francisco de Valencia puede parecer un tanto temeraria si tenemos en cuenta que, a fecha de hoy, no existe ningún estudio específico sobre el edificio más allá de algunas breves reseñas que, por otra parte, suelen insistir en los mismos tópicos. No cabe duda que el mejor documento para conocer la historia de un edificio es el propio edificio. Sin embargo en nuestro caso nos enfrentamos a una construcción monumental de la que no existe vestigio alguno, lo que supone una dificultad añadida para estudiarlo por métodos convencionales. Conservamos, no obstante, algunos planos y dibujos, fotografías anteriores a su demolición, numerosas noticias documentales y datos de archivo que nos permiten abordar la tarea.

El primer artículo monográfico sobre el convento es el que publicó en cuatro entregas José María Zacarés en los números de febrero de 1846 del periódico literario y pintoresco *El Fénix*[7]. Por entonces el edificio todavía continuaba en pie, aunque convertido ya en instalación militar. El artículo, repleto de tópicos e inexactitudes, revela la dificultad del autor para abordar un tema enormente complejo, de ahí que la mayor parte del texto se destine a fabular sobre la vida de Jaime I y a reivindicar la figura del *moro* Çeyt, hasta entonces sumamente criticado, cuando no a transcribir literalmente el *Viage* de Ponz.

Tres décadas después, en 1876, aparecieron en la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* unas *Observaciones sobre la Ruzafa de Zeit y el Convento de Menores de Valencia*. Su autor, oculto tras las siglas J. M. L. de A.[8], trató de demostrar con pruebas la ubicación del convento sobre el lugar del palacio de recreo del rey almohade, refutando así la opinión de otro articulista, José María Torres y Belda, quien poco antes había negado tal extremo en la misma publicación[9]. El contundente artículo firmado por el primero comenzaba con un enfático "*vamos a probar al Sr. Torres y Belda que el ex-convento de San Francisco de Valencia ocupa el lugar del palacio de recreo del último rey moro*". La controversia se centró en el momento prefundacional, pero ninguno de los articulistas osó adentrarse en la historia de un edificio que, por entonces, aún seguía en pie aunque en un estado deplorable.

A estas primeras tentativas siguieron las breves reseñas del filólogo franciscano Luis Fullana Mira, publicadas entre 1922 y 1924 en la revista de exhortación franciscana *La Acción Antoniana*[10]. En ellas el lingüista se limitó a divulgar, transcribiendo casi *ad literam*, la *Historia de la Provincia de Valencia de la Regular Observancia de San Francisco* de fr. Vicente Martínez Colomer que,

6 La sección del campanario de San Francisco era de 20 x 20 pies (5,57 x 5,57 m.) según el plano de Ulloa/Navarro [Madrid, ACGE, PL, sign. V-4/18]. Esta dimensión era mayor que la de la torre de las Escuelas Pías (4,62 m. de base), el Colegio del Patriarca (4,73 m.), Santo Tomás (4,77 m.), San Esteban (5,03 m.), San Martín (5,30 m.) y Campanar (5,40 m.). La de San Francisco era de dimensiones muy parecidas en planta a la San Bartolomé (5,53 m.). Otras torres de planta cuadrangular en la ciudad de Valencia poseen más base: El Pilar (5,78 m.), San Andrés (6,09 m.), San Agustín (6,17 m.), San Nicolás (6,44 m.), Santo Domingo (6,65 m.), Santa Mónica (6,66 m.), Santos Juanes y El Carmen (6,78 m.) y El Salvador (7 m. de lado mayor). Su esbeltez (relación altura/sección) sería similar a la de la torre de Campanar.

7 Zacarés y Velázquez, José María: Valencia artística y monumental. Fundación del Real convento de san Francisco de Asís de esta ciudad. *El Fénix* 19 (Valencia, 8 Feb. 1846); 20 (15 Feb. 1846); 21 (22 Feb. 1846); 22 (1 Mar. 1846).

8 J. M. L. de A., 1876: 377-380. Acostumbrado a firmar a pie sus artículos con esas siglas, no hemos conseguido averiguar su verdadera identidad, pues los índices de la *Rev Arch Bib Mus* anotan igualmente sus siglas. Consultado el *Manual* de Vicente Boix [Boix, 1849: 249-359] creemos que podría tratarse de Juan Martí, vicesecretario de la Sección de Bellas Artes del Liceo Valenciano [Ibídem, 355]. Más improbablemente sería otro miembro del Liceo, José Méndez de Alvaro, si bien éste pertenecía a la Sección de Declamación [Id.]. Otra posibilidad es la de José María de Arróspide, marqués de Sardañola, Boil y Dos-Aguas [Ibídem, 308].

9 Torres y Belda, José María, 1876. Rectificaciones a varios artículos sobre sigilografía española, *Rev Arch, Bib Mus* 10 (Madrid, 20 Mayo 1876): 169-172; 11 (Madrid, 5 Junio 1876): 185-189.

10 Fullana, 1922a; 1922b; 1922c; 1922d; 1922e; 1922f; 1822g; 1923a; 1923b; 1923c; 1923d; 1923e; 1924a; 1924b; 1924c.

XIX lograron salvar de la piqueta al convento de San Francisco, cuya espléndida fábrica gótica con adiciones clasicistas quedó reducida a una vasta explanada.

En el subconsciente colectivo de la ciudad ha venido flotando la idea de construir un garaje subterráneo en la actual plaza del Ayuntamiento, acaso inspirado en el ejemplo de la plaza de la Reina que, por cierto, también emergió súbitamente en el tejido urbano, si bien en este caso como resultado de la demolición de unas manzanas de viviendas previo *referendum* popular. El concurso de ideas para la remodelación de la plaza del Ayuntamiento de 1996 contemplaba la inclusión de un aparcamiento subterráneo, si bien advertía que:

> "*Cualquier propuesta que pueda afectar al subsuelo de la Plaza deberá tener en cuenta las posibles afecciones a los restos arqueológicos y en especial a la localización del antiguo convento de San Francisco*"[1].

Esta apostilla se hacía sin que se tuviera una noción clara de la configuración de los cimientos del convento, más allá de los difusos resultados de una prospección por georadar encargada a una empresa privada en 1994 (Anexo E). Sin embargo, las bases del concurso no recibieron el plácet de la Dirección General de Patrimonio de la Generalitat Valenciana porque afectaban directamente a los restos arqueológicos del convento de San Francisco:

> "*La Dirección General de Patrimonio Artístico constata que la implantación del parking del Ayuntamiento no está justificada respecto al grado de impacto sobre la accesibilidad y la arqueología de la ciudad. Por lo tanto, no puede validar la implantación del parking mientras estas cuestiones no estén resueltas, se conozca su alcance e incidencia y se traduzca en una ordenación específica* [...]"[2].

1 Concurso de ideas para la remodelación de la Plaza del Ayuntamiento, Exp. 256/96. Ayuntamiento de Valencia. Area de Urbanismo. Servicio de Proyectos Urbanos. Sección: Proyectos Urbanos. Firmado en Valencia a 16 de Julio de 1996. La arquitecta municipal (firma ilegible).

2 Anexo contenido en el pliego del Concurso de ideas para la remodelación de la Plaza del Ayuntamiento. Exp. 256/96. Ayuntamiento de Valencia. Area de Urbanismo. Servicio de Proyectos Urbanos. Sección: Proyectos Urbanos

Rótulo de la Plaza de San Francisco, entre 1874 y 1900. Cerámica original. Colección particular Rafael Solaz.

Tras esta resolución, el garaje subterráneo fue excluido repentinamente de las condiciones del proyecto cuando el plazo de entrega de propuestas todavía estaba abierto. Con todo, hay que reconocer que la construcción de un *parking* a los pies de la Casa Consistorial podría ser factible si previamente somos capaces de ubicar con exactitud los cimientos del convento, como pretendemos hacer en este libro.

Análogamente a lo ocurrido hace unos años en Valencia con la aparición de las ruinas del Palacio Real durante el curso de unas excavaciones en la calle General Elío, una eventual actuación en los antiguos solares de San Francisco hará aflorar de inmediato los cimientos del convento, lo que proporcionaría un caudal de datos arqueológicos con los que documentar mejor el edificio. Datos físicos que no han estado a nuestro alcance por razones obvias, pero al menos sí hemos tenido acceso al citado sondeo por georadar, cuyos resultados por sí solos son estériles a menos que se superpongan a la planta del convento. Una hipotética apertura de los cimientos de San Francisco permitirá verificar o, en su caso, revisar nuestra hipótesis de restitución arquitectónica que, a falta de información arqueológica, deberá emanar de fuentes documentales y de archivo.

El hecho de que la ciudad todavía no haya sido capaz de encontrar una solución satisfactoria a su *plaza mayor*, y que las posibles alternativas planteadas (alguna ciertamente meritoria, como la de Javier Goerlich, de vigencia efímera entre 1931 y 1961) hayan estado repletas de vacilaciones y dudas, sugiere que la demolición del convento de San Francisco vino a resolver un problema inmediato –el de eliminar una ruina abandonada– pero planteó a

2024

CONSELL
VALENCIÀ
de CULTURA

Una boda a Bruges

El 24 de maig de 1524, el dia de la molt catòlica festa del Corpus Christi, es casaven a Bruges, als Països Baixos hispànics, Joan Lluís Vives March (València, 1493) i Margarida Valldaura Servent (València, 1505).

Vives no vivia en aquell moment a Bruges. Venia d'Oxford, uns 80 km al nord-est de Londres, on feia classes de llatí i grec des de l'agost de 1523 a la universitat, al Col·legi del Corpus Christi.

Va arribar a Bruges, per a la boda, al final d'abril de 1524. El permís per al viatge li l'havia donat el cardenal Wolsey per a tot l'estiu, però només per a l'estiu. L'acompanyaren dos alumnes, Richard Pate, que després seria bisbe de Worcester i ambaixador a Espanya, i Anthony Barker. Vives va complir amb Wolsey, perquè se'n tornava a Anglaterra (sense Margarida) els primers dies d'octubre. Hi ha dues cartes de Vives a Erasme que emmarquen aquests cinc mesos de permís per raó de matrimoni. En la primera, de juny, li diu: "Per la festa de l'Eucaristia vaig subjectar-me al jou de la dona, que en veritat encara no em pesa ni voldria per ara traure-me'l del coll. Més avant, ja ho vorem. Fins ara no em disgusta la decisió presa, i tothom que ens coneix diu que fem bona parella i que des de fa molt no hi ha hagut ací una boda tan aprovada".

Cardenal Thomas Wolsey, arquebisbe de York i Lord Canceller d'Anglaterra

Minnewater, antic port fluvial de Bruges

Plaça del Burg. Bruges

Sant Donacià i la plaça del Burg. Bruges

Pontet de Sant Bonifaci. Bruges

Ja no era un jovenet, Vives. Tenia 32 anys. Ella 19. La cerimònia la va presidir un amic d'ell de Bruges, Jan van Fevyn, un canonge erasmista. El matrimoni va durar 16 anys, fins a la mort d'en Vives l'any 1540. Ella li'n va sobreviure 12 més, fins a l'octubre de 1552, als 47 anys. La van soterrar a la vora d'ell, a l'església-catedral de Sant Donacià, sota una finestra de la porta lateral del temple que donava a la plaça del Burg. Sant Donacià va ser destruïda durant la Revolució francesa.

Sobre una placa de marbre blanc, incrustada en una pedra blava, hi havia unes inscripcions sobre les tombes del matrimoni, una per a cada un, que començaven: "HIR IS BEGRAVEN MEESTER JAN LUDOVICUS VIVES geboren van Valencia in Spagnien... ENDE JONCV. MARGRIETE VALDOURA..." i uns escuts d'armes impropis del tot, perquè ni els Vives ni els Valldaura no en tenien ni n'haurien pogut tindre mai.

Una carta de Vives a un íntim seu, Franz Cranevelt, jurista i polític, una mica anterior a la d'Erasme, d'1 de maig, conta el següent d'ella: "Em casaré amb una filla d'en Bernat Valldaura, no per la riquesa o la bellesa, sinó només perquè ha tingut una ingènua i honesta educació sota una mare i una àvia del tot exemplars, per l'honradesa del pare i per haver viscut jo en aqueixa casa durant dotze anys. Espere amb confiança que Ell (*Déu*) farà que no m'haja de penedir mai d'haver fet aquest pas".

Coses que es diuen i que passen... en els últims anys de vida, malalt i trist, sense forces per a escriure ni vista per a llegir, Margarida li va fer d'escrivana i lectora. I després de mort, ella, la ingènua i honesta, i Cranevelt, s'ocuparen d'ordenar i publicar les seues últimes obres.

El cas és que Joan Lluís Vives i Margarida Valldaura es coneixien almenys des de 1512, quan ell va arribar a Bruges des de París, on havia estudiat i on havia començat a escriure seriosament. I va arribar a Bruges directament a casa dels Valldaura, una família valenciana de comerciants, també jueva *conversa* com la d'ell, que tenia llaços de sang amb la família March, la de sa mare. És fàcil deduir que aquest pas no va ser casualitat, sinó meditat i previst. Els Valldaura havien fugit de València poc després del naixement de Margarida. I Vives, per primera vegada establit a Bruges, en un entorn de confiança i tranquil, de famílies valencianes exiliades dedicades al comerç pel fet que no hi havia arribat la Inquisició, es va convertir en el mestre i preceptor de Margarida, i dels altres fills dels Valldaura, quan ella tenia set o vuit anys.

La ciutat de Bruges (com Anvers i Gant) pertanyia al comtat de Flandes, una de les dès-

Tomba de Richard Pate a la catedral de Gloucester

Bust de Joan Lluís Vives a la vora del pontet de Sant Bonifaci

set províncies dels Països Baixos, configurats a cavall de dos imperis: França i el Sacre Imperi Germànic. En el temps de Vives pertanyia a la monarquia hispànica i era un territori encara en pau, el més ric, d'una enorme força industrial i comercial liderada per les classes mercantils.

Més tard vindrien el xoc entre la monarquia i el mercantilisme, la guerra i la divisió entre els territoris del sud que es reconcixien com a catòlics i els del nord, la República de les Set Provincies Unides, calvinistes. Vives no ho va viure. Però inquietud ja n'hi havia. Recordem que les tesis de Wittenberg, de Luter, es publicaven en 1517, i estava a punt de començar la confrontació amb la catòlica Roma i amb l'imperi de Carles.

Bruges i el port de l'Esclusa feia molt que eren importants per als valencians. Almenys des de final del segle XIV. Les fonts documentals parlen d'un intens trànsit naval entre València, Bruges, Londres o Southampton. Bruges era la més important per estar al centre de la franja costanera de l'Atlàntic Nord des del Canal fins al Bàltic, i amb projecció cap a l'interior, cap a les ciutats del Baix Rin. Un gran centre mercantil. Així, entre 1400 i 1480 València es va omplir de mercaders toscans, genovesos i venecians que establien aliances comercials amb els potents armadors valencians, propietaris de coques i galeres preparades (i protegides contra la pirateria, amb dotacions de ballesters a bord) per a navegar la ruta atlàntica en comboi i cabotatge. Fins i tot el nostre Consolat de Mar a Bruges havia creat un sistema de seguiment i recuperació de les càrregues robades, cosa que reduïa el risc de pèrdues.

L'activitat marítima valenciana cap a Flandes va ser intensa. D'exportació d'ametles, pinyons, panses de Dénia i Xàbia, comí, figues, dàtils d'Elx, anous, oli, vi de Sagunt, ceràmica de Manises, arròs, safrà... i d'importació de llana en brut anglesa, teles fines flamenques i peix salat de Noruega i Islàndia. València es va omplir de telers que transformaven la llana en brut anglesa en draps manufacturats que es comercialitzaven arreu de la Mediterrània. I Bruges i altres ciutats dels Països Baixos s'ompliren de mercaders valencians. Molts dels quals jueus. Per això no era gens estranya la presència dels Valldaura.

Més encara després del Decret de l'Alhambra, de 31 de març de 1492, que ordenava l'expulsió dels jueus de tots els territoris de la monarquia hispànica. Bruges seria una destinació natural per als jueus valencians (com Anvers, o Roma, o Lorna: "qui va a Lorna no en torna", que deien). Per això, tornarem a dir-ho, no és gens estrany, tot al contrari, que Joan Lluís Vives fos acollit pels Valldaura. Bruges i els Valldaura li eren un refugi. Relatiu, però refugi. Allà, en una ciutat segura, amb una família molt semblant a la seua, podria començar de nou.

4 Annexos

Informes

Memòria de gestió interna
Memòria de les comissions
Gestió econòmica-financera 2023

El Consell en els mitjans de comunicació

Concurs literari i de dibuix sobre Santiago Grisolía i la ciència

Informes

ÍNDEX

CONJUNTS HISTÒRICS I BÉNS IMMOBLES SINGULARS

- Informe al voltant de la Línia de Defensa Immediata de València 79
- Informe entorn a les restes arqueològiques de la Línia de Defensa Immediata en Sant Antoni de Benaixeve 85
- Informe al voltant de la possible consideració com a BIC del conjunt format per la torre-palau del Mestre de l'Orde de Montesa i el convent de Sant Domènech de Sant Mateu 91
- Informe al voltant de la protecció del poblat Torre la Sal en Cabanes 99
- Informe sobre La Cartoixa de Valldecrist en Altura 107

POLÍTICA CULTURAL

- Informe sobre la ficció en l'Audiovisual Valencià (bilingüe) 113
- Informe sobre la senyora Amparo Ranch i Sales 167
- Informe sobre l'actualitat i el futur de la música valenciana de tradició oral. Ús i activació 171
- Informe sobre el dret d'accés dels grups socials als mitjans de comunicació (bilingüe) 191
- Informe sobre la actual Ley Valenciana de Mecenazgo 20/2018 y su aplicación 213

EDUCACIÓ I INVESTIGACIÓ

- Informe sobre los Neuroderechos en la Declaración Internacional de Derechos Humanos (bilingüe) 221
- Informe sobre l'experimentació científica a l'Educació i els vincles amb la intel·ligència artificial 229

FESTES I TRADICIONS CULTURALS (Patrimoni Immaterial)

- Informe entorn a la "Gran Dansà" de la Font de la Figuera.....241
- Informe entorn a la Declaració de BIC Immaterial de la tradició musical popular valenciana materialitzada per les orquestres i rondalles de pols i pua de la Comunitat Valenciana.....249

SALUT, QUALITAT AMBIENTAL I TERRITORI

- Informe sobre la Taula Redona: L'Albufera, noves perspectives (bilingüe).....257
- Informe al voltant del Turisme Cultural a la Marina Alta (bilingüe).....279
- Informe sobre la situación actual de las personas mayores.....293

ALTRES

- La situació dels Immigrants i dels Refugiats (bilingüe).....311
- Informe sobre Natalidad.....353
- Declaració per al 8 de març Dia Internacional de les Dones.....359
- Declaració del Consell Valencià de Cultura sobre l'Auditori Vicent Torrent.....361

CONJUNTS HISTÒRICS I BÉNS IMMOBLES SINGULARS

Informe al voltant de la Línia de Defensa Immediata de València

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 26 juny 2023

I
Antecedents

Amb data 1 d'octubre de 2022 D. Angel Morales Rubio en nom de l'entitat Coordinadora en Defensa de los Bosques del Túria[1] es va adreçar al Consell Valencià de Cultura per tal d'informar-nos la seua voluntat de sol·licitar de la Generalitat Valenciana la declaració com a Bé d'Interès Cultural (BIC) de l'anomenada *Línia de Defensa Immediata a València*,[2] coneguda també com *Línia Immediata Puig-Carasols* a l'empara del que disposa l'article 27 de la Llei 4/1988 sobre Patrimoni Cultural Valencià en relació o conseqüència del 20 de la Llei 14/2017 de Memòria Democràtica i Convivència, i , alhora, demanar-nos informe avaluador de la iniciativa segons preveu l'article 7 de l'esmentada Llei de Patrimoni Cultural Valencià.

La presidenta de la Institució va encomanar la Comissió de Llegat l'estudi de la petició, que va recaure en els consellers sota signants.

II
L'objecte de l'estudi i informe

Ja a l'any 2008 la Comissió del Llegat Històric i Artístic d'aquesta institució va emetre un informe[3], redactat pels consellers Vicente Muñoz Puelles i Jesús Huguet Pascual, sobre la qüestió, però a tenor de la nova petició i d'acord amb l'art. 20 de la Llei de Memòria Democràtica i per la Convivència en la Comunitat Valenciana, Llei 14/2017 del 10 de novembre, es va lliurar la nova petició a la Comissió de Llegat Històric i Artístic del C.V.C. per emetre un informe nou a tenor de la legislació ara vigent. Informe que en la Comissió s'encarregà als consellers Vicente González Móstoles i Jesús Huguet Pascual.

1 https://www.coordinadorabosquesturia.org/
2 https://www.fvmp.es/red/anexo-memoria-tecnica-justificativa-memoria-historica-2021/
3 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/303.pdf

La Línia de Defensa Immediata de València ha estat objecte de vàries informacions i de l'interès d'historiadors i arqueòlegs, tant per la seua possible utilitat com darrer mur defensiu, abans de València, en la Guerra Civil 1936-39 com per l'estat material de les obres que, com a conseqüència de no haver estat usades durant la conflagració ni destruïdes posteriorment, es conserven en gran part en condicions propicies per l'estudi.

La Línia de Defensa Immediata, tal com assenyala l'historiador Edelmir Galdón,[4] era el darrer alienament defensiu de les tropes republicanes front l'avanç de l'exèrcit de Franco. Però l'eficaç actuació defensiva governamental a la Serra d'Espadà va impedir que es vera afectada ja que la Guerra 1936-39 va finalitzar abans que les tropes alçades arribaren als contraforts del Puig-Carasols.

III
Marc legal patrimonial

Com a quedat dit en el primer apartat de l'informe el marc legal patrimonial en què ha de basar-se és necessàriament el format per la Llei 4/1988 de Patrimoni Cultural Valencià[5] i la Llei 14/2017 de Memòria Democràtica i de Convivència[6] que ha renovat l'àmbit d'aplicació de la primera al incloure l'article 20 dos elements nous vinculats a la Guerra Civil.

Diu:

> *Article 20. Llocs i itineraris de la memòria democràtica de la Comunitat Valenciana.*
> *1. Tindran consideració de llocs de la memòria democràtica de la Comunitat Valenciana aquells espais, immobles o paratges que es troben en ella i revelen interès per a la comunitat autònoma, per haver-s'hi desenvolupat fets de singular rellevància per la seua significació històrica, simbòlica o per la seua repercussió en la memòria col·lectiva de la lluita dels valencians i valencianes pels seus drets i llibertats democràtiques en el període que abasta des de la proclamació de la II República Espanyola, el 14 d'abril de 1931, fins a l'entrada en vigor de l'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana, el 10 de juliol de 1982.*
> *2. Es denominaran itineraris de la memòria democràtica de la Comunitat Valenciana els conjunts formats per dos o més llocs de la memòria democràtica de la Comunitat Valenciana que coincideixen en l'espai i tinguen criteris interpretatius comuns de caràcter històric o simbòlic, sense perjudici que concorrin altres valors rellevants de caràcter arquitectònic, paisatgístic o de tipus ambiental, etnogràfic o antropològic.*

Es tracta, doncs, de dos elements diferents: els llocs i els itineraris i la distinció està plena de sentit com s'exposarà més endavant.

Com a conseqüència de la Llei 14/2017 es va produir la modificació per ampliació de la Llei del Patrimoni Cultural Valencià introduint-hi una Disposició Addicional Cinquena que en el seu apartat Tercer estableix :

Disposició addicional cinquena. Reconeixement legal de Béns Immobles de Rellevància Local, en atenció a la seva naturalesa patrimonial.

---

4 La batalla por Valencia, una victoria defensiva /Edelmir Galdón Casanoves. Valencia : PUV, imp. 2010
5 Llei 4/1998 modificada per la Llei 9/2017 (gva.es)
6 https://dogv.gva.es/datos/2017/11/13/pdf/2017_10176.pdf

Tenen la consideració de béns immobles de rellevància local, i amb aquesta denominació hauran de ser inclosos en els respectius catàlegs de béns i espais protegits, les categories d' elements arquitectònics següents:

...

3. El patrimoni històric i arqueològic civil i militar de la Guerra Civil a la Comunitat Valenciana, a més dels espais singulars rellevants i històrics de la capitalitat valenciana, com tots aquells edificis que es van utilitzar de seu del govern de la República, a més dels espais rellevants que van utilitzar personatges importants de la nostra història durant el període de guerra de 1936 a 1939. Tots aquests immobles han d' estar construïts amb anterioritat a l' any 1940. En relació amb aquest patrimoni històric i arqueològic de la Guerra Civil, sens perjudici del seu reconeixement legal de bé de rellevància local a l' entrada en vigor d' aquesta llei, la conselleria competent en matèria de cultura, amb el col·laboració de la Junta de Valoració de Béns, haurà d' executar un inventari específic d'aquests béns en el qual es diferenciarà explícitament entre béns protegits i béns només a documentar, conforme a la seva relativa importància patrimonial. Així com els llocs de la memòria, que passaran a ser documentats per la seva importància històrica.

Hem de remarcar per la seua importància general que la Disposició estableix ope legis que els bens considerats adquireixen la condició de Bens de Rellevància Local.

III

Un inventari dels bens de la Línia de Defensa Immediata

Pel que respecta a la consideració o distinció entre bens a protegir o a documentar d'acord amb el criteri de la Junta de Valoració de Bens, que no ha procedit a establir-lo, cal assenyalar que l'estudi elaborat per la Federació de Municipis i Províncies a l'any 2021[7], pel seu caràcter extens, i factura d'alta qualitat i rigor tècnic, permet considerar als autors d'aquest informe que els bens que componen la Línia de Defensa Immediata gaudeixen de la condició de bens a protegir d'acord amb la acurada documentació que l'Estudi conté.

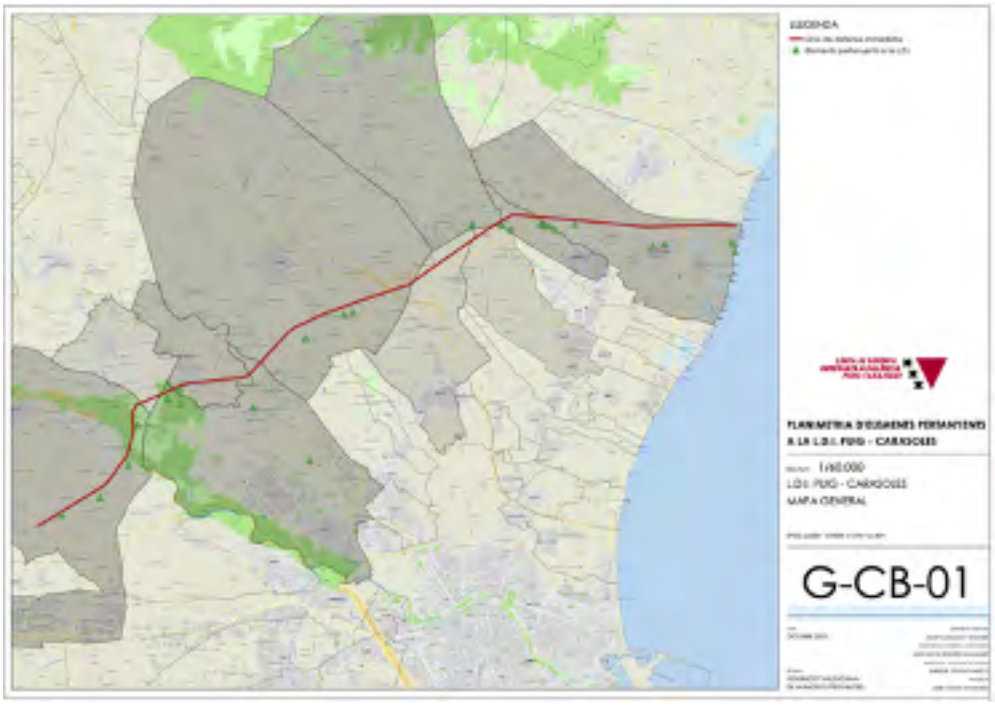

7 https://www.fvmp.es/red/anexo-memoria-tecnica-justificativa-memoria-historica-2021

El susdit Estudi que mostra la figura adjunta abraça la totalitat de la LDI des d'El Puig de Santa Maria a les llomes de Carasols, comprenent 9 municipis: El Puig de Santamaria, Rafelbunyol, Nàquera, Museros, Moncada, Bétera, Paterna, San Antonio de Benagéber, L'Eliana i Riba roja de Túria i 24 punts o localitzacions defensives, organitzades en 4 tipologies, trinxeres, centre de resistència, niu de metralladora i defensa costanera, cadascuna acompanyada d'una fitxa descriptiva amb imatges i text explicatiu de les seues característiques, com les que es mostren adjuntes.

El rigor que palesa l'estudi és manifest i ens portarà a certes conclusions més endavant.

IV
Una valoració conjunta de la Línia de Defensa Immediata.

De l'estudi històric exposat en l'apartat primer es desprèn amb certesa que cada un dels elements que configuren la LDI tenen la qualitat de "lloc" al estar formats per *"espais, immobles o paratges que es troben en ella i revelen interès per a la comunitat autònoma, per haver-s'hi desenvolupat fets de singular rellevància per la seua significació històrica, simbòlica o per la seua repercussió en la memòria col·lectiva"* com exigeix la Llei de Memòria Democràtica i de Convivència, la qual cosa els dona la consideració de Bens de Rellevància Local.

D'altra banda la LDI és veritablement un *"conjunt format per dos o més llocs de la memòria democràtica de la Comunitat Valenciana que coincideixen en l'espai i tinguen criteris interpretatius comuns de caràcter històric o simbòlic"*.

Arribat a aquest punt hem de sostenir que el conjunt que constitueix la LDI té una consideració superior a la de la suma dels elements que han superat el pas del temps i la incúria cultural, perquè malgrat el seu estat incomplet i precisament per aquesta raó, afegeix un sentit de totalitat i de unitat que el situa en un plànol superior, que és els dels Bens d'Interès Cultural.

En aquest sentit recordem el contingut de la Llei de Patrimoni Cultural Valencià que estableix en l'article 2 :

Article 2. Classes de béns.
Els béns que, als efectes d' aquesta Llei, integren el patrimoni cultural valencià poden ésser: a) Béns d' Interès Cultural Valencià. Són

aquells que per les seues singulars característiques i rellevància per al patrimoni cultural són objecte de les especials mesures de protecció, divulgació i foment que es deriven de la seva declaració com a tals.

Per últim cal subratllar que la categoria dintre de la qual s'hauria de classificar el futur BIC hauria d'esser la de Conjunt Històric que s'ajusta perfectament al que s'ha exposat anteriorment perquè és tracta d'un conjunt discontinu, delimitable i amb entitat cultural pròpia i independent dels valors del elements singular que la integren, en aquest cas Bens de Rellevància Local.

Així ho exposa la Llei 4/1988:

Article 26 Classes 1. Els Béns d'Interès Cultural seran declarats atenent a la següent classificació:

A) Béns immobles. Seran adscrits a alguna de les categories següents:

...

b) Conjunt Històric. És l'agrupació de béns immobles, contínua o dispersa, clarament delimitable i amb entitat cultural pròpia i independent del valor dels elements singulars que la integren.

Després del que s'ha exposat i valorat és necessari establir que l'adequació de la Línia de Defensa Immediata als continguts de la definició patrimonial és ben ajustada i que, per tant, gaudeix del continguts necessaris i en el nivell exigible per a ser considerada com a Bé d'Interès Cultural Valencià dins de la Categoria de Conjunt Històric.

Aquest Informe es lliurarà al Peticionari, a la Conselleria de Cultura i Patrimoni i al protocol habitual

Informe entorn a les restes arqueològiques de la Línia de Defensa Immediata en Sant Antoni de Benaixeve

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 26 juny 2023

I
Antecedents

Recentment hem pogut conèixer per la premsa notícies entorn a la delicada situació en què es troben les restes arqueològiques de la Línia de Defensa Immediata de la Guerra Civil al terme de Sant Antoni de Benaixeve front a la urbanització de certes parcel·les residencials de terreny urbà, la qual cosa suscita l'existència d'un conflicte patrimonial i urbanístic donat que, com es veurà més endavant, la llei 14/2017 de Memòria democràtica estableix la protecció de les restes vinculades a la Guerra Civil i arran d'això la llei 4/1998 de Patrimoni protegeix per sí mateixa les dites restes declarant-les bens de Rellevància Local.[1]

Arran de la notícia el CVC va girar visita al lloc acompanyat per l'alcalde de Sant Antoni Sr. Santafosta, l'arquitecte municipal Sr. Verde, el promotor immobiliari Sr. Uribe i l'arqueòleg Sr. Salazar, que exposaren complidament els seus punts de vista i donaren resposta a les preguntes que el consellers hi els posaren a més d'aportar valuosa informació, en el moment i també després.

1 https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/camp-de-turia/2023/04/11/memorialistas-alertan-avance-construccion-viviendas-85657010.html

La imatge següent situa les restes i la urbanització en conflicte patrimonial i urbanístic

II

Descripció de les restes a partir de l'estudi arqueològic realitzat i de la seua pertinença a la Línia de Defensa Immediata

Les restes arqueològiques de Sant Antoni de Benaixeve pertanyen a la Línia de Defensa Immediata estudiada amb precisió per l'equip dirigit per l'arquitecte J.M. Congost[2] i que s'estenia des d'El Puig de Santa Maria a les llomes de Carasol, dita habitualment Puig-Carasol. Cal dir que el CVC es troba actualment redactant un informe sobre la possible declaració com a BIC de la LDI a petició d'Angel Morales Rubio, president de l'associació Coordinadora en Defensa de los Bosques del Túria.

L'Estudi Arqueològic del arqueòleg J. Salazar (2018) exposa amb meridiana claredat l'abast de la posició defensiva.

Les imatges següents informen succintament dels continguts de la posició defensiva.[3]

La posició està composta per tres nius de metralladora, un búnquer i diverses trinxeres que els uneixen i tota ella està situada en un lleuger turó, encara que el traçat d'un vial pel costat del sud ha alterat la percepció del conjunt.

A continuació, les dues vistes de dron[4] permeten apreciar cada un del elements amb major exactitud y la seua interrelació funcional

2 https://www.fvmp.es/red/anexo-memoria-tecnica-justificativa-memoria-historica-2021/

3 Estudi arqueològic / J. Salazar (2018)

4 *La batalla por Valencia, una victoria defensiva* /Edelmir Galdón Casanoves. Valencia : PUV, imp. 2010

III
Marc Legal patrimonial

La recent llei 14/2017 de Memòria democràtica i per a la Convivència[5] estableix en l'article 20 la consideració de llocs i itineraris de la Memòria democràtica als que hagueren estat vinculats a la lluita per les llibertats i en l'article 21 crea un Catàleg on s'hauran d'inscriure els espais, immobles i paratges que reunisquen les condicions anteriors. A més, el 26 estableix la necessària autorització prèvia per a qualsevol canvi d'ús que es pretenga en un lloc de la Memòria Democràtica i finalment estableix obligacions al planejament urbanístic per tal de recollir en el Catàleg els llocs i itineraris considerats.

5 https://dogv.gva.es/datos/2017/11/13/pdf/2017_10176.pdf

Conseqüentment la llei 4/1998[6] de Patrimoni Cultural Valencià va incloure una Disposició Addicional Cinquena, apartat 3, que estableix que el patrimoni configurat pels espais siguen civils o militars inclosos en l'anterior llei seran Bens de Rellevància Local ope legis.

6 https://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/va-l4-1998.html

IV

Moció municipal de revisió de l'Inventari no duta a terme : contingut de la inscripció

A l'any 2019 la Corporació Municipal de San Antonio de Benagéber va prendre un acord que en la introducció deia:

> "A partir de la aprobación de la Ley 9/2017, de modificación de la Ley 4/1998 del Patrimonio Cultural Valenciano, los elementos que componen el patrimonio histórico y arqueológico civil y militar de la Guerra Civil en la Comunidad Valenciana adquieren la consideración de Bienes de Relevancia Local (BRL). Recientemente, la Consellería de Educación, Investigación, Cultura y Deporte ha hecho público el inventario del Patrimonio Bélico de la Guerra Civil clasificado por tipología y georeferenciado, para conocimiento de los Ayuntamientos, universidades, entidades culturales y cívicas y población en general. En San Antonio de Benagéber se han incluido en el inventario dos tipos de elementos:
> 1) Un refugio donde localiza "Radio Blindada", ubicada en el sótano de la residencia de mayores de San Antonio (Avda Benagéber,2), con dos galerías y dos búnkeres gemelos.
> 2) El conjunto de la línea defensiva bajo la categoría de "Defensa activa" con la tipología de Líneas defensivas-centros de resistencia-fortificaciones, ubicado en la Calle Guatla no2, de Colinas de San Antonio.

I en la part dispositiva:

1. Iniciar la revisión del Catálogo de Bienes y Espacios Protegidos del PGOU del municipio, incluyendo los elementos integrantes del patrimonio bélico de la Guerra Civil, anteriormente expuestos, declarados como BRL en aplicación de la Ley 9/2017, de modificación de la Ley 4/1998 del Patrimonio Cultural Valenciano...
2. Proceder a habilitar la posibilidad de que el conjunto de la línea defensiva bajo la categoría de "Defensa activa" con la tipología de Líneas defensivas-centros de resistencia-fortificaciones, ubicado en la Calle Guatla no2, de Colinas de San Antonio, pueda pasar a ser propiedad municipal a través de las oportunas opciones de compensación, permuta o cualquier otra fórmula de índole urbanístico en coordinación con la propiedad actual.

...

V

Conclusió.

A la vista de la Moció corporativa de 2019 transcrita, totalment ajustada a la disposició legal pel que fa a la protecció del conjunt d'elements de la posició defensiva, no queda més que estimular a l'Ajuntament de Sant Antoni de Benaixeve per tal de què duga a terme el contingut de la Moció en els seus termes, es a dir que en primer lloc siga revisat el Catàleg Municipal de Bens i Espais protegits en el que s'haurà de introduir la corresponent fitxa particularitzada del conjunt d'elements de la Línia Puig-Carasol delimitant el perímetre de protecció y les mesures per aconseguir-la efectivament. El Catàleg revisat haurà d'assolir l'aprovació de la Conselleria de Cultura.

Serà eixe el moment i lloc administratiu adequat per establir qualsevol alteració del perímetre real de les restes arqueològiques, que ha estat perfectament delimitat en l'Estudi arqueològic, per tal d'assolir la propietat de part del conjunt, encara que ha de quedar clar que un criteri d'unitat de totes les parts que conformen la posició defensiva és el més adequat per a mantenir una correcta interpretació històrica del jaciment.

Informe al voltant de la possible consideració com a BIC del conjunt format per la torre-palau del Mestre de l'Orde de Montesa i el convent de Sant Domènec de Sant Mateu

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple Villena, 30 d'octubre 2023

I Antecedents

El 10 de Juny de 2023 es va rebre a la seu electrònica del Consell Valencià de Cultura un escrit de l'Ajuntament de Sant Mateu en què es presentava *" SOLICITUD DE INFORME BIC PALAU-CONVENT DE SANT MATEU" acompanyat d'un "Informe para la solicitud de Declaración de BIC de conjunto de la Torre-Palacio Maestral de la Orden de Montesa y el Convento de Sant Domènec de Sant Mateu"*

L'escrit, després de l'exposició que considera adient finalitza amb una conclusió on s'exposa:

"1. En base al presente informe y solicitud se emita informe de apoyo a la Declaración de BIC para remitir a la Dirección General para la solicitud al Ministerio del Número de Inscripción del BIC.

2. Se emita informe de apoyo y justificación de la Declaración del BIC como Conjunto del Palacio Maestral de la Orden de Montesa y Convento de los Dominicos, por su importancia històrica patrimonial de las dos edificaciones, por su relación en la historia de la construcción de ambos edificios como parte de un conjunto y por el valor de la singularidad y representación de la Orden valenciana de Montesa y sus Maestres en la Villa de Sant Mateu".

La presidenta Pedrós encarrega a la Comissió de Llegat la consideració de la petició i els consellers sotasignats es fan càrrec de l'elaboració de l'informe sol·licitat.

El proppassat 27 de juny es va visitar la vila de Sant Mateu per tal de conèixer directament els béns patrimonials referits, amb la companyia de tècnics municipals que aporten abundant informació escrita referida a la història de la vila i als seus monuments.

II Declaracions patrimonials de la vila de Sant Mateu i dels béns

En l'àmbit territorial on es troben els béns de referència hi ha diverses declaracions patrimonials que afecten els següents:
Béns d'Interès Cultural
Conjunt històric de la vila de Sant Mateu, que gaudeix de declaració singular com a Bé d'Interès Cultural i està inscrit en l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià (IPCGV).
Escut de la torre de l'antic Convent de Sant Domènec, amb categoria de Monument.
Jaciments arqueològics: Conjunt Històric de Sant Mateu, tipologia d'hàbitat dispers.

Béns de Rellevància Local
Convent de Sant Domènec, amb categoria de Monument d'Interès Local.
Torre-Palau del Mestre de l'Orde de Montesa de Sant Mateu, com a Monument d'Interès Local.
Jaciment arqueològic : Convent de Sant Domènec, tipologia de convent.

Delimitació de l'entorn del BIC del Conjunt Històric de Sant Mateu.
Font: Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià. Secció 1a. Detall dels béns a estudi

III Importància històrica dels béns a estudi.

La presència dels béns es remunta al segle XIV. En paraules del senyor Arturo Zaragozá: *El Palacio maestral de la orden de Santa María de Montesa fue, junto con el castillo y palacio de Peñíscola, el edificio civil de mayor interés histórico del Maestrazgo. La torre-palacio maestral debió construirse al poco de la conquista cristiana del territorio. Tuvo su mayor esplendor entre los siglos XIV al XVI. A fines del siglo XVIII su función se reducía, prácticamente, a servir de almacén de diezmos de la orden de Montesa. Quedó arruinado durante las guerras civiles españolas del siglo XIX. Con el posterior abandono se perdió hasta la memoria del lugar preciso en el que se situaba. El hallazgo de un conjunto de planos correspondientes a proyectos de renovación del edificio, realizados en el último tercio del siglo XVIII, permiten conocer su localización precisa. Igualmente permiten identificar las partes originales, las enterradas y la restitución hipotética de cómo fue este histórico edificio al cabo de casi ciento cincuenta años de su olvido* .[1]

D'altra banda, l'antic convent de Sant Domènec va ser fundat en 1360 pel Mestre de Montesa Pere de Tous per tal de completar les funcions de l'Orde en el territori de l'entorn de Sant Mateu. La primera guerra carlina va provocar-ne la ruïna definitiva i la venda a particulars durant primera desamortització de Mendizábal; el solar es va convertir en magatzems i fàbriques.

---

1 ZARAGOZA CATALÁN, Arturo, "El palacio maestral de la orden de Montesa en Sant Mateu". Actes de les Terceras Jornadas de Historia, Arte y Tradiciones Populares del Maestrazgo realitzades pel Centre d'Estudis del Maestrat (Sant Mateu 5, 6 y 7, XII , 1992) pp. 113-132

IV Estat present del béns

El conjunt format per la Torre-Palau i el Convent està situat al marge esquerre del barranc del del Palau, que el separa del nucli urbà de la vila. S'estén tot al llarg del Camí dels Mestres de Montesa, d'orientació sud-nord, i enfront d'ell es troba la Plaça de la Pietat. El conjunt està format per dos indrets o grups d'edificacions separades per una senda o camí, d'ús agrícola hui en dia, que corre de ponent a llevant.

La peça pròxima al nucli urbà està formada per unes edificacions de dos i tres altures, habitades, i una llarga tanca de maçoneria. D'acord amb l'estudi Memòria Descriptiva[2], l'estat de conservació és *"molt deficient"*. A la part interior de la parcel·la hi ha construccions que correspondrien a la zona est del conjunt del Palau, amb restes singulars com ara portades de pedra picada, construïdes en maçoneria i en *"avançat estat de deteriorament"*.

Documentació gràfica sobre l'estat actual del conjunt de la Torre-Palau dels Mestres de Montesa.

FONT: Informe para la solicitud de Declaración de BIC de conjunto de la Torre-Palacio Maestral de la Orden de Montesa y el Convento de Sant Domènec de Sant Mateu.

2 Memoria Descriptiva. Propuesta de intervención en el conjunto del Palacio de la Orden de Montesa y los restos del Antic convent de Sant Domènec de Sant Mateu (Castellón)". El Fabricante de espheras. 2023.

La peça ubicada al nord del conjunt pertany a l'antic Convent de Sant Domènec, que al llarg dels anys ha estat utilitzat per a molt diverses funcions, amb successives modificacions i construcció de noves edificacions, la qual cosa ha *"degradat notablement el conjunt patrimonial i n'ha desvirtuat per complet la configuració original"*.

Excepcionalment, trobem la Torre del Campanar de les Llàstimes en bon a causa de la restauració feta al 2021, encara que hi ha, adossades, unes edificacions impròpies.

Hi ha, a més, restes arqueològiques en la zona central del convent *"pertanyents probablement a l'antiga església"* i també els murs exteriors perimetrals de maçoneria, tots degradats i amb aportacions impròpies.

Les valoracions fetes s'ajusten al document "Memòria Descriptiva" que a partir d'elles elabora la Proposta d'Intervenció en el Conjunt del Palau de l'Orde de Montesa i les restes de l'Antic Convent de Sant Mateu.

Documentació gràfica sobre l'estat actual de l'Antic Convent de Sant Doménec.

FONT: Informe para la solicitud de Declaración de BIC de conjunto de la Torre-Palacio Maestral de la Orden de Montesa y el Convento de Sant Domènec de Sant Mateu

V Proposta d'Intervenció en el conjunt del Palau de l'Orde de Montesa i les restes de l'Antic Convent de Sant Domènec

La Proposta d'Intervenció que han pogut conèixer els autors d'aquest informe ha estat elaborada pels tècnics "El fabricante de espheras COOP.V" i es concreta en una Memòria Descriptiva que analitzem tot seguit.

Els primers punts són contextuals i donen pas a la descripció del projecte d'intervenció, que en el punt 6è exposa els objectius de "conservar, estudiar y poner en valor los bienes patrimoniales mediante su difusión y, por otro, dotar a Sant Mateu de un espacio urbano peatonal al aire libre para disfrutar de su patrimonio y paisaje".

D'aquesta manera, *"el conjunto se convertirá en un enclave social y cultural con un espacio de museo y cafetería en un entorno privilegiado, conectado con el núcleo urbano a través de una intervención del espacio público de la plaza de la Piedad y la calle Palau dels Mestres de Montesa, entendidos ambos como espacios destinados a potenciar los valores de los bienes patrimoniales".*

La intervenció es duria a terme en tres fases: la primera, centrada en el Convent de Sant Domènec; la segona, entorn de l'espai públic; i la tercera, al Palau de l'Orde de Montesa.

En tots tres, els principis o claus de la intervenció són: la consolidació d'estructures conservades, la construcció de noves estructures per a l'ús proposat i, en tercer lloc, l'habilitació d'espais socials, museogràfics i de difusió patrimonial.

Cal dir que la Memòria Descriptiva és exemplar pel que fa a la claredat expositiva i la coherència d'objectius invocats i mitjans aportats, sense que pertoque a aquest informe, però, la condició de jutjar-ho.

VI Consideracions entorn de la petició de l'Ajuntament de Sant Mateu

En vista del que s'ha exposat, es desprenen les següents consideracions referides als articles i apartats pertinents de la Llei 4/1988 Patrimoni Cultural Valencià.

Article 26: Classes dels Béns d'Interès Cultural,
Apartat A) Béns Immobles,

a) Monuments. Es declaren com a tals les realitzacions d'arquitectura o d'enginyeria i les obres d'escultura colossal.

No és d'aplicació, pel fet que les restes d'ambdós edificis estan profundament alterades, o en ruïna, i la seua qualitat es troba necessàriament en el camp de la arqueologia.

e) Lloc Històric. És el lloc vinculat a esdeveniments del passat, tradicions populars o creacions culturals de valor històric, etnològic o antropològic.

Certament, el conjunt format pel Palau i el Convent, unit als espais exteriors, forma una unitat d'arrels històriques superiors amb mèrit suficient per assolir aquesta qualificació. En el mateix sentit, cal recordar que el Convent va ser construït pels Mestres de l'Orde de Montesa al segle XIV per a completar les funcions de l'Orde en el territori de l'entorn de Sant Mateu. A més, la intervenció tracta de potenciar els aspectes històrics i culturals del conjunt.

f) Zona Arqueològica. És el paratge on hi ha béns, l'estudi dels quals exigeix l'aplicació preferent de mètodes arqueològics, havent estat o no extrets, i tant si es troben en la superfície, en el subsòl o davall les aigües.

L'adequació de l'apartat a la realitat material del conjunt és patent i, per tant, cal recolzar-la per a enfortir-ne la singularitat, tot i que el Conjunt HA de Sant Mateu gaudeix ja d'aquesta protecció pel fet d'estar inscrit en l'apartat de Jaciments Arqueològics de l'Inventari.

VII Conclusió

Com a conclusió de tot el que s'ha exposat, amb el suport de l'estudi tècnic consultat i de la inspecció duta a terme, així com de la reflexió patrimonial exposada, es proposa que el Conjunt format per la Torre-Palau dels Mestres de l'Orde de Montesa i el Convent de Sant Domènec a la Vila de Sant Mateu siga declarat Bé d'Interès Cultural en les categories de Lloc històric o Zona Arqueològica.

Informe al voltant de la protecció del poblat Torre la Sal en Cabanes

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: ple, 27 novembre 2023

I Antecedents

Amb data 23/05/2023 es va rebre en el Consell Valencià de Cultura escrit de l'Ajuntament de Cabanes signat per l'alcaldessa on es plantejava la voluntat de la Corporació Municipal de protegir el conjunt de cases situades vora mar, d'origen divers i antic, exposant que:

> *" En relación con la preocupación que existe en el municipio de Cabanes y especialmente en el núcleo de población de La Ribera por la adecuada y merecida protección del Poblado marinero de Torre de La Sal, se encargó la redacción de un informe complementario a la solicitud de Bien de Relevancia Local de dicho poblado en su conjunto.*
> *El informe en cuestión ha sido redactado por D. Fernando Vegas López- Manzanares, Camilla Mileto y Federico Iborra Bernat, todos ellos profesores de la Universitat Politècnica de València y el mismo se adjunta para su estudio por el Consell Valencià de Cultura. Con la remisión del informe citado se solicita su soporte para preservar el carácter cultural del Poblado de Torre la Sal a través de la emisión de informe o dictamen sobre la idoneidad de su preservación a través de los mecanismos de protección pertinentes."*

Junt amb la petició s'aportava un informe signat pels arquitectes i professors de l'ETSAV de la UPV Fernando Vega i Camilla Mileto amb el títol "Informe complementario a la solicitud de Bien de Relevancia Local del Poblado Torre la Sal (Cabanes)"[1]

Inclou com a Annex el document elaborat per l'arqueòloga M. Jesús Maronda Mérida amb el títol de "Estudio documental para la declaración de Bien de Relevancia Local del Poblado marítimo de Torre la Sal-Cabanes"[2]

Totes dos són les fons documentals primàries que s'han emprat en l'elaboració d'aquest informe.

---

1 Informe complementario a la solicitud de Bien de Relevancia Local del Poblado Torre la Sal (Cabanes) Fernando Vega i Camilla Mileto

2 " Estudio documental para la declaración de Bien de Relevancia Local del Poblado marítimo de Torre la Sal-Cabanes" M.Jesús Maronda Mérida

II. Objecte de l'informe present

D'acord amb la trajectòria institucional del Consell Valencià de Cultura, en rebre una petició d'aquesta naturalesa originada en una institució pública cal acceptar-la i satisfer el seu objecte, d'acord amb els criteris patrimonials que són a la base de la cultura proteccionista emprada.

Es tracta en aquest cas d'esbrinar si el conjunt format per un cert nombre de cases d'usos variats encara que majoritàriament residencial d'estiueig, per si mateix, és a dir, pels seus valors inherents com a formació urbana constituïda per les edificacions i les vies públiques i privades i també per les condicions ambientals i patrimonials, naturals o construïdes, reuneixen els valors exigits per la legislació patrimonial valenciana substanciada en la Llei 4/89 de Patrimoni Cultural Valencià i en particular, a les envistes de la petició de l'Ajuntament de Cabanes, si s'ajusta a l'article 46 que resa:

> "Dels Béns de Rellevància Local. Article 46. Concepte 1. Són béns immobles de rellevància local tots aquells béns immobles que, no reunint els valors a què fa referència l'article 1 d' aquesta llei en grau tan singular que justifique la seua declaració com a béns d'interès cultural, tenen no obstant significació pròpia, en l'àmbit comarcal o local, com a béns destacats de caràcter històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, paleontològic o etnològic".

III. Descripció del poblat Torre la Sal

El poblat està format per un conjunt d'edificacions aixecades, les més antigues, en el final del segle XIX arran de tasques diverses com ara el conreu de la sal marina, d'on rep el nom; de la turba, com a fertilitzant; de la pesca de l'anguila amb mornell en goles i sèquies i de la pesca en la mar, que varen generar un tipus característic d'habitatge provisional de barraques de borró; i també de cultius propis de la marjal, com ara l'arròs des del segle XIX, que formava el rerefons del poblat.

Al començament del segle XX, l'assecament de les terres ja era una realitat que permetria una altra mena d'ocupació del territori incloent-hi l'establiment humà en condicions de certa salubritat, abans precària o inexistent.[3]

Aquesta matèria està acuradament descrita en l'informe dels professors Vega i Mileto i l'arqueòloga Maronda ja citats i al llarg de la visita dels consellers autors del present informe es va poder confirmar la seua consistència i rigor.

El conjunt edificant està ordenat en dues alineacions de cases, essent la de vora mar, la que representa els valors de situació i parcel·lació més pròpies de les originàries, però, el ben cert és que les modificacions i substitucions produïdes al llarg del temps en especial des del anys 50 afecta a un nombre molt considerable del conjunt i només unes poques cases conserven elements característic dels seus orígens, cap al final del XIX, com pot observar-se en les fotografies adjuntes.

3 "La Ribera. Una terra vora la mar. Històries de la Ribera de Cabanes" Mestre Casanova JV Ajuntament de Cabanes 2016

El Poblat en el primer terç del segle XX

El passeig vora mar del Poblat

El carrer posterior

Ja apuntàvem en l'informe elaborat pel Consell Valencià de Cultura per a la protecció de les Casetes de la Platja de Nules, que serva un cert paregut amb el Poblat, que:

> *"Si considerem el procés estàndard que els urbanistes proposen per a les formes de creixement (Solà Morales M. "Las formas del crecimiento urbano " 1997) el model estaria format per la successió de tres elements: parcel·lació, urbanització i edificació, en eixe orde. Però s´hi troben models que defugen l'estàndard i que són aliens al procés inicial de parcel·lació i urbanització. És el cas de les Casetes de la Mar de Nules, establertes amb la total mancança de planejament i per tant de parcel·lació i urbanització. La teoria parla d'aquests processos com a informals o com a formes no reconegudes pel planejament."*

Aquesta teorització és, al nostre parer, directament aplicable al cas del poblat de Torre la Sal de Cabanes.

Ara bé, l'escàs nombre d'edificacions antigues i l'alt grau de transformació sofert per les que poden ser testimonis dels orígens, no permet, sense risc, parlar de "tipus" en el sentit que la teoria de l'arquitectura dona al terme. Això és com a síntesi a priori, no com a model, tal com poguérem trobar en el cas de les Casetes de Vora Mar de Nules. Tot i això, sí que serva un parentiu notable en tre ambdós casos.

Amb tot, sí es pot afirmar que el model usat per a la construcció de les casetes fou un senzill quadrat amb corral posterior, porxo al front i menjador amb xemeneia, cuina i dormitori, tal com exposa el croquis següent.

Croquis d'una vivenda antiga, segons MJ.Maronda

Amb el temps aquest croquis essencial fou alterat tant en altura, afegint-hi plantes noves, com en tancaments i distribució interior, com es mostra en les fotografies següents.

IV. L'entorn del poblat

L'entorn és, a juí del autors d'aquest informe, l'element més significatiu del Poblat Torre la Sal i està configurat per tres elements.

En primer lloc el Parc Natural del Prat de Cabanes-Torreblanca, que s'estén al llarg de 7 km de longitud i 1,5 d'amplària amb una superfície al voltant de 865 ha i que gaudeix de la més alta protecció ambiental per la seua excepcionalitat i estat de conservació, configurant un paisatge específic valuós que és el rerefons del Poblat.

En segon, el rocam que configura el litoral marí on es conreava la sal, de perfils, formant petites badies d'indubtable bellesa paisatgística.

Imatge aèria del conjunt, manllevada de l'informe de Vega i Mileto.

En tercer, la torre renaixentista ubicada al sud del Poblat restaurada recentment i que pertany al conjunt de defenses contra la pirateria, i que caracteritzen el litoral valencià des de Santa Pola a Peníscola.

Imatge de la Torre del Poblat manllevada del text de JV Boira citat

La torre restaurada i posada en valor recentment

Assenyala el professor Boira que "aquesta torre, com tantes altres del litoral valencià, formava part d'un sistema ben estructurat on cadascuna era peça essencial per a la seguretat del regne."[4]

En aquest mateix sentit l'arqueòleg José Luis Menéndez en la seua aportació *"Moros en la costa y la red de torres para la defensa del litoral costero en el reino de Valencia durante el siglo XVI: propuesta dtipológica y evolución"* al volum" Castillos de la Comunidad Valenciana"[5] considera la Torre de Cabanes dintre de l'apartat 1 *"Torres prismàrtiques de planta cuadrada"* construïdes amb maçoneria amb carreus de reforç eln els cantons i amb presència de matacans sobre l'accés.

El profesor Francisco G.Seijo Alonso en su "Torres de vigía y defensa contra los piratas berberiscos en la costa del Reino de Valencia"[6] recull la *" Torre de la Sal que Escolano denomina de Cabanas y se halla enclavada asimismo a la orilla del mar, en playa baja..."* i n'aporta imatge fotográfica.

V. Protecció patrimonial

A l'any 2015 l'Ajuntament de Cabanes es va dirigir a la Direcció General de Cultura i Patrimoni per tal d'incloure el Poblat de Torre la Sal en el Catàleg de Béns i espais Protegits com a Bé de Rellevància Local, segons estableix la llei 4/1998 de patrimoni Cultural valencià. La petició fou denegada *"al carecer totalmente estas edificaciones que conforman el Poblado Marítimo de Torre la Sal-Cabanes de interés arquitectónico y etnológico, lo que impide su calificación como Bien de Relevancia Local que, según la legislación patrimonial en vigor, deben incorporar valores culturales destacados que en este supuesto brillan por su ausencia."*

4 "La torre de la sal, emblema de la València marítima del segle xvi" Boira i Maiques, J.V.

5 "Moros en la costa y la red de torres para la defensa del litoral costero en el reino de Valencia durante el siglo XVI: propuesta tipológica y evolución "al volum" Castillos de la Comunidad Valenciana" Menéndez JL Generalitat Valenciana 2003.

6 "Torres de vigía y defensa contra los piratas berberiscos en la costa del Reino de Valencia" Seijo Alonso FG Ediciones Alicante 1978

Per tant, en el present, el Poblat manca de protecció patrimonial, malgrat l'interès de la Corporació Municipal per garantir un tractament adequat a un fragment urbà inserit en un entorn que ha rebut la més alta consideració ambiental, en el cas del Parc Natural del Prat de Cabanes-Torreblanca, o patrimonial, en el de la Torre defensiva del segle XVI considerat Bé d'Interès Cultural.

Per aquestes raons, l'Ajuntament de Cabanes ha reiterat la sol·licitud de qualificació com a BRL afegint a l'informe de la arqueòloga Maronda el dels professors Vega i Mileto i demanant al Consell Valencià de Cultura que recolze la petició si ho considera consistent

VI. Consideracions entorn de la protecció desitjada

Del conjunt exposat es desprenen certes consideracions que exposem tot seguit.

L'anàlisi i valoració del Poblat no es pot dur a terme posant el focus en cada una de les edificacions que s'hi troben, moltes de les quals han sofert pregones modificacions o han estat substituïdes al llarg del anys, sinó que ha de fer-se considerant el conjunt urbà característic de l'ocupació de vora mar en els segles immediats, tal com s'ha produït al llarg de les costes valencianes, com ara en Nules o en València, si més no.

La valoració patrimonial del Poblat Torre la Sal no pot deixar a banda el fet que forma part d'un conjunt paisatgístic i patrimonial excel·lent format pel Parc Natural del Prat de Cabanes-Torreblanca i el BIC de la Torre defensiva del segle XVI.

La valoració patrimonial del Poblat Torre la Sal no hauria d'oblidar les arrels etnològiques de la seua existència vinculada a tasques productives ara extintes i que resten, si més no, en la memòria col·lectiva i fins i tot en la toponímia, atorgant-li un valor etnològic clar.

Per este motiu, seria d'interès que l'Ajuntament de Cabanes posara en valor la importància del lloc, i el seu interès etnològic, a través d'una campanya de comunicació, que donara a conèixer la seua singularitat com a testimoniatge d'una forma de vida, d'activitats i oficis tradicionals ja desapareguts, però que mereixen ser recordats.

VII. Conclusió

Com a conseqüència del que hem estat exposant, cal concloure que el poblat de Torre la Sal és mereixedor de la consideració com a Bé de Rellevància Local perquè s'ajusta al que disposa l'article 46 de la Llei de Patrimoni Cultural Valencià en tenir significació pròpia, en l'àmbit comarcal o local, com a bé destacat de caràcter arquitectònic, per la seua configuració urbanística, etnològic pels seus arrels en l'economia històrica i pel seu enclavament paisatgístic.

Aquest informe es lliurarà a la corporació municipal de Cabanes, a la Direcció General de Patrimoni i al protocol habitual.

Informe sobre La Cartoixa de Valldecrist en Altura

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 20 desembre 2023

I Antecedents

En la sessió celebrada per la comissió de Llegat del Consell Valencià de Cultura de data 7 de febrer de 2023 es va acordar celebrar visita a la Cartoixa de Valldecrist en la vila d'Altura, donats els seus valors patrimonials mereixedors de la més alta qualificació com a Bé d'Interès Cultural i amb el propòsit de conèixer el seu present estat de conservació així com les intervencions dutes a terme.

La visita va tindre lloc en 3 d'octubre proppassat i la comissió va ser rebuda per la representació municipal encapçalada per la seua alcaldessa i acompanyada pel representant de l'Associació Cultural Cartoixa de Valldecrist i l'arquitecte redactor del Pla Director.

El senyor Josep Marí Gómez, president de l'abans dita associació, va dirigir una ben documentada exposició del conjunt cartoixà, de la seua fundació, del seu creixement, de les seues humanes característiques internes, de la seua inserció territorial i econòmica i, finalment, del seu declivi i extinció arran de la desamortització de 1836, de Mendizábal, d'efectes patrimonials abominables, que va suposar la pèrdua per demolició de la Cartoixa.

L'exposició a la Cartoixa va estar acompanyada del lliurament d'una certa documentació referent al monument als efectes de divulgació i també d'un treball d'alt valor acadèmic consistent en la hipotètica reconstrucció gràfica del monument, fruit del treball doctoral en la Universitat Politècnica, del senyor Gómez Lozano.

També vam ser acompanyats per l'arquitecte autor del "*Pla Director de la Cartoixa de Valldecrist*" aprovat al novembre de 2019 que conté un complet estudi arquitectònic, arqueològic, històric i un conjunt de propostes d'intervenció.

II Breu descripció de l'estat actual de la Cartoixa

L'Orde de la Cartoixa arriba al Regne de València l'any 1272, amb la fundació de la Cartoixa de Porta Coeli (Serra). En els segles següents es funden quatre cartoixes més: Valldecrist (Altura, 1385), La Anunciata (València, 1442), Ara Christi (El Puig,

1582) i Via Coeli (Orihuela, 1640), totes elles de gran riquesa i esplendor, sent considerada la Cartoixa de Valldecrist: "sens dubte el monestir cartoixà més important del Regne de València"[1].

De les cinc cartoixes originàries, només tres han aconseguit sobreviure al pas del temps i a l'espoli: Porta Coeli, Ara Christi i Valldecrist, sent esta última l'única que encara no ha sigut restaurada en el seu conjunt. En 1960 naixeria a Castelló l'única cartoixa femenina hispana, que es va instal·lar en el monestir de Santa Maria de Benifassà.

Encara que siga breument, abordarem una succinta descripció de la Cartoixa parlant de dos fets essencials: en primer lloc, la fundació de l'ordre Cartoixà per Bru de Colònia al començament del segle XI, en resposta a la relaxació de la vida monacal i en termes generals de la vida espiritual en el catolicisme, amb el propòsit de tornar als orígens, en aquest cas, revivint la idea eremítica dels pares del desert representats per Joan Baptista. Al respecte, aquesta necessitat de supervivència afegia a l'eremitisme una certa exigència de vida comunitària, produint així un ordre diferenciat de vida eremítica i cenobítica, un producte sense precedents o innovador. Aquest cenobi de nou encuny requeria de certes ajudes per dur endavant la vida quotidiana i les seues necessitats bàsiques, necessitats de les quals se n'encarregaria un conjunt de persones, els conversos, perfectament diferenciats en qualsevol nivell de vida dels monjos o pares. Aquesta diferenciació tindrà la seua repercussió en l'arquitectura de la Cartoixa produint una severa diferenciació dels llocs accessibles per uns i altres i de les seues característiques formals i funcionals.

És particularment significatiu el claustre major, reservat exclusivament als pares, on s'aixecaven les cel·les, com ermitoris individuals entorn a un espai de dimensions considerables, obert, dit el desert, on fins i tot es trobava el cementiri de la comunitat.

En segon lloc, hem de referir unes notes històriques sobre la seua fundació, deguda a l'infant Martí, fill de Pere Quart el Cerimoniós, i que hauria de ser Rei de la Corona d'Aragó i passar a la història com Martí l'humà per la seua religiositat. La fundació de la Cartoixa es produeix ja en el segle XIV i es dedica a l'ordre cartoixana que havia tingut un èxit considerable des de la seua fundació per Bru de Colònia tres segles abans. Com a fundació reial la Cartoixa va adquirir una extraordinària volada amb arrels territorials i econòmiques potents, situant-se al nivell de les altres fundacions com Ara Cristi, Portaceli i Scala Dei.

En quant al contingut arquitectònic, cal distingir entre els components aixecats pel príncep Martí i el conjunt edificat una vegada fou Rei d'Aragó. En el primer cas el conjunt era relativament reduït i estava format per una església, un claustre dit primitiu, un refectori i un reduït conjunt de cel·les.

El creixement de la Cartoixa després de l'entronització de Martí fou espectacular i es va bastir un claustre de mides molt considerables, dit el desert, que donava pas al llarg d'un deambulatori a 24 cel·les eremítiques de dues altures i dotades d'un jardí o hort. Aquest creixement comportava la construcció d'una nova església Major i de les seues dependències auxiliars, la sagristia, el transagrari, ja en el segle XV, de la mà d'arquitectes celebrats com Biulaygua i Baldomar.

A l'església Major trobem també aportacions posteriors de gran valor artístic, com ara el retaule, així com transformacions arquitectòniques molt notables, especialment en el segle XVII i XVIII, quan es va transformar de forma radical en enderrocar la volta de creuria i construir-ne una de canó, de nova traça deguda a Marti d'Orinda. S'aixecà una cúpula amb llanterna

1 MÍNGUEZ CORNELLES, Victor; ZURIAGA SENENT, Vicent. "Memoria y arte del espíritu cartujano, las Cartujas Valencianas". Catálogo de la exposición "Las Cartujas Valencianas", Generalitat Valenciana, 2010. p. 23.

sobre petxines i un nou campanar, tot de Claramunt. A més hi havia un gran nombre de dependències magnífiques com la biblioteca o la cel.la prioral.
La vista aèria següent dona una idea clara de l'abast de la Cartoixa i del seu estat actual.

El segle XIX és el principi de la fi de la Cartoixa de Valldecrist: la guerra del Francès comportà destrucció i espoli del patrimoni i la posterior exclaustració i secularització del monjos i posterior desamortització dels béns produïda pel règim lliberal suposà la subhasta dels béns i la venda dels materials per a usos variats i en alguns casos per a ser instal·lats en altres edificis o venuts a museus.

Un cop produïda la desfeta, ja en la segona meitat del segle XX, el conjunt de ruïnes passà a la propietat pública i mamprengué un llarg camí de reconsideració patrimonial i d'intervencions arqueològiques i restauradores que ha donat bons fruits en les dues esglésies, la de Sant Martí i la Major.

La Cartoixa de Valldecrist ha estat declarada com a Bé d'Interès Cultural en 2007 com a Monument i a l'any 2019 fou aprovat per la Conselleria de Patrimoni el Pla Director de la Cartoixa de Valldecrist.

III Actuacions de necessitat immediata per ruïna imminent.

Al pas dels temps el conjunt ha patit un procés de degradació i anorreament de magnitud enorme, agreujant la produïda per la desamortització.

Les administracions públiques han tractat de contenir el procés d'assolament i han enllestit diverses actuacions d'intervenció i consolidació, fins i tot de repristinació, que considerem molt favorablement. Ara bé, el que s'ha dut a terme en quant a consolidació, restauració i reposició és una petita part del que s'hauria d'enllestir.

Afortunadament s'ha redactat un Pla Director que recull les actuacions i intervencions que s'han de dur a terme organitzades amb criteris de continuïtat i congruència. Però, hi ha certes actuacions que exigeixen intervencions immediates tot i que tracten d'aturar el procés d'anorreament físic que el pas dels temps i les accions climàtiques comporten i que afecten a elements que poden ser preservats.

Així ho exposa el Sr Gómez, President de l'Associació Cultural Cartoixa de Valldecrist en una recent *"Memòria justificativa de la necesidad de apuntalar algunos muros significativos de las celdas y de la antigua hospedería de la Cartuja de Valldecrist en peligro inminente de derrumbe y desaparición"* enllestida l'1 d'octubre de 2023 i que aporta material fotogràfic i planimètric suficient que s'adjunta indicativament tot seguit.

INFORME SOBRE LOS MUROS, PUERTAS Y VENTANAS DE LAS CELDAS Y DE LA ANTIGUA HOSPEDERÍA DE LA CARTUJA DE VALLDECRIST QUE HAY QUE APUNTALAR PORQUE ESTÁN EN PELIGRO (INMINENTE) DE DERRUMBE

PLANTA GENERAL DE LA CARTUJA DE VALLDECRIST CON SITUACIÓN DE LOS MUROS, PUERTAS Y VENTANAS DE LAS CELDAS Y ANTIGUA HOSPEDERÍA A APUNTALAR POR PELIGRO (INMINENTE) DE DERRUMBE

En l'escrit s'exposa el procés particularitzat de deteriorament de murs de cel·les des de 2017, quan es va procedir a la neteja del les restes i també els murs de l'antiga Hostatgeria. Certs murs han caigut des de la data assenyalada i és de témer, per la seua inestabilitat, que alguns més caiguen si no s'actua amb diligència.

IV Conclusió

Clourem dient que l'atenció que les institucions responsables del manteniment del patrimoni ha obtingut resultats en bona mida remarcables, com ara la intervenció en les dues esglésies, els treballs arqueològics en el conjunt i la redacció i aprovació del Pla Director de la Cartoixa.

Direm, finalment, que resulta perfectament adequada, en la mesura que tracta d'aprofundir en les tasques de manteniment del conjunt cartoixà, la petició dels responsables de l'Associació Cultural Cartoixa de Valldecrist i de l'Ajuntament d'Altura. Per tant, el Consell Valencià de Cultura recolza la demanda urgent de col·laboració i finançament de les obres tendents a mantenir en peu els murs que estan en perill de ruïna en la Cartoixa de Valldecrist i que estan descrites en la Memòria citada.

Així mateix, tenint en compte la importància històrica i patrimonial del monument, es recorda la necessitat de continuar programant actuacions de restauració del conjunt, que permeten el seu ús i gaudi com a espai cultural i la seua projecció com a referent de turisme cultural.

Aquest informe serà lliurat a la Direcció General de Patrimoni Cultural, a la Diputació de Castelló, a l'Ajuntament d'Altura, a l'Associació Cultural Cartoixa de Valldecrist, i al Protocol habitual

POLÍTICA CULTURAL

Informe sobre la ficció en l'Audiovisual Valencià (bilingüe)

Autor: Css. Arts
Aprovació: Ple 29 maig 2023

"No hi ha res més central per a una cultura que l'audiovisual. Una activitat audiovisual potent, amb tots els instruments per ser competent en un entorn com l'actual"
Emili Prado. Catedràtic de Comunicació Audiovisual i Publicitat de la Universitat Autònoma de Barcelona

"Cal tornar a la defensa de la cultura, a la defensa del valor cinematogràfic com a expressió cultural del que ens està succeint hui, del que vam ser, del que som i del que serem"
María Zamora. Productora. Elástica Films.

0. JUSTIFICACIÓ DE L'INFORME

El Consell Valencià de Cultura ha manifestat el seu interès en l'audiovisual valencià en nombroses ocasions com és palés pel volum d'informes declaracions i taules rodones que ha dedicat a la matèria. Igualment s'ha ocupat per assumptes relacionats amb la protecció dels arxius i el patrimoni audiovisual, i ha emés recomanacions sobre el desenvolupament de les normatives reguladores de l'ens públic RTVV, o per aspectes intrínsecament relacionats amb la cinematografia

No en va, a l'Informe Situació de la Cultura Valenciana a conseqüència de la COVID-19, de 2020, el CVC atribuïa al sector les següents característiques:

Un sector creatiu amb la capacitat d'impregnar el nostre entorn quotidià i que contribueix a la construcció de l'imaginari social "ens constituïm gràcies als elements simbòlics, els sistemes de representació que el nostre entorn ens ofereix i ens nega, la cultura és un element constitutiu de l'esperit; constitutiu en el sentit més literal: ens fa ser el que som", com assenyala la especialista Pilar Aguilar.
És innegable la presència i significació de la cultura audiovisual en el nostre dia a dia.

Però no podem deixar de banda, que a més de Cultura l'audiovisual es constitueix com un extraordinari actiu, un dinamitzador econòmic en la seua vessant d'industria, i comporta un excel·lent potencial per a la colaboració públic-privada, que el fa mereixedor novament de l'atenció del CVC.

En aquest sentit cal recordar les dades que aportava recentment, "l'Informe sobre el estado de la cultura en España 2022. El sector audiovisual, hacia un crecimiento sostenible y diverso", de la Fundación Alternativas:

En 2019, los ingresos producidos por el cine y los contenidos audiovisuales a la economía española ascendieron a 4.115 millones de euros. La contribución al PIB ese mismo año fue de 812 millones, favoreciendo la creación de 14.000 empleos directos y 4.000 indirectos. El porcentaje de aportación al PIB del sector audiovisual en 2019 fue del 0,69%, y supuso el 28,5% de la aportación total de la cultura a la economía española.

És innegable l'impacte i la capacitat de penetració social de l'audiovisual i per això la importancia de fixar les bases per a aconseguir una veritable estabilització del sector. Al territori de la Comunitat Valenciana però, de igual manera que en la resta de comunitats autònomes, parlar d'audiovisual es també parlar d'un element clau, que s'ha demostrat imprescindible per al desenvolupament d'una industria sòlida: la participació de les televisions autonòmiques publiques.

El CVC, a l'Informe sobre la Llei del Cine 55/2007 i la seua aplicació, recollia en l'apartat de conclusions (2008) la consideració de la televisió com a element important de difusió, promoció i finançament de la cinematografia en la Comunitat Valenciana.

I anava més lluny en reconéixer la necessitat de treballar, amb una exigència de qualitat, en la creació i foment del cinema valencià, tant d'autors valencians com de temàtica valenciana, i preferentment en valencià, de manera que això es convertisca en una prioritat per als poders públics de la nostra Comunitat.

Igualment a l'Informe sobre el lliure comerç del sector audiovisual (2013), es reforçava:

L'RTVV ha de considerar-se una eina al servei de la societat valenciana tant dins com fora de les seues fronteres, fomentant el desenvolupament econòmic, social i cultural, així com la visibilitat del territori, el procés de normalització lingüística, els senyals d'identitat col·lectives tradicionals i actuals, al mateix temps que serveix com a mecanisme d'estímul per al sector audiovisual en la nostra Comunitat.

A hores d'ara, interessa conèixer la situació d'un sector que ha evolucionat molt favorablement des que en juliol de l'any 1984, s'aprovara la Llei de creació de la RTVV i, a mitjans de la dècada dels anys 80' s'iniciaren les ajudes públiques. Els anys 90' van significar la consolidació de les ajudes i la creació de protocols per al foment i la promoció del sector, afavorint l'increment de la producció i la creació la Federació Valenciana de l'Audiovisual (FEVA), una entitat ben significativa, que aglutinava les empreses audiovisuals i les associacions professionals i que no existia a cap altre lloc de l'estat espanyol, com podem llegir a l'estudi "El sector audiovisual de la Comunitat Valenciana. Situación, dimensiones y perspectivas" de Corporación Multimedia i GPR Consultores, per a la Generalitat Valenciana (2002).

Al mateix dictamen es pot llegir: "El interés por impulsar este escenario –compartido por todas las fuerzas políticas y agentes implicados– llevó a la Generalitat Valenciana a conferir al sector, en el año 2000, el sello de "estratégico", en razón de su potencialidad económica y efecto dinamizador".

És per això que, passats el anys, hi ha una qüestió que ocupa l'atenció del CVC, del sector i de la opinió publica informada, i és, la causa o les causes per les quals l'audiovisual valencià no acaba de enlairar-se i consolidar-se com ha succeït amb els sectors d'altres comunitats autònomes.

Amb eixe motiu han estat convocats a compareixer especialistes de l'àmbit acadèmic i professionals de diferents CCAA, amb sectors reeixits i professionals de la Comunitat Valenciana, així com el director de l'Institut Valencià de Cultura i el DirectorAdjunt d'Audiovisuals i Cinematografía del IVC.

Les sessions han estat organitzades com es detalla a continuació:
-Primera Taula Àmbit Acadèmic. Celebrada el 30 de març de 2022 (compareixença telemàtica). Amb la participació de:
ANDALUSIA. Aurora Labio, professora titular de Periodisme en la U. de Sevilla. Directora del grup Medios, Políticas de Comunicación y Democracia en la U. E.
CATALUNYA. Emili Prado, Catedràtic del Dept.de Comunicació Audiovisual i Publicidad UA de Barcelona. Va ser Degà de la Fac. Ciències de la Comunicació de la UA, de Barcelona i Degà i fundador de la Fac. de Ciències de la Comunicació de Santiago de Compostela.
GALÍCIA. Marta Rodríguez Castro, Dra. en Comunicació e Informació Contemporànea en la U. de Santiago de Compostela. Professora Dept. Ciències de la Comunicació. Investigadora en grups de recerca internacional.
EUSKADI. Miguel Angel Casado, Professor del Dept. de Comunicació Audiovisual i Publicitat de la U. del País Basc, Vicedegà de Coordinació, Qualitat i Planificació. Especialista en Infancia y Comunicació.

-Segona Taula Professionals del Sector. Celebrada el 9 de juny de 2022 (compareixença telemàtica). Amb la participació de:
CATALUYA. María Zamora, productora. ELÀSTICA FILMS.
EUSKADI. Carlos Juárez, productor. BASQUE FILMS.
ANDALUSIA. Agus Jiménez, productora. ENCIENDE TV.
GALÍCIA. Felipe Lage. Productor. ZEITUN FILMS.

-Tercera Taula Professionals del sector valencià. Ficció. Celebrada el 3 de novembre de 2022. DIÀLEGS CVC. Presencial, pública. Canal Youtube. Amb la participació de:
Rafa Molés, director i productor. SUICAfilms. President AVANT.
Giovanna Ribes, directora, guionista, productora. TARANNÀ Films. Dir. Festival Internacional Dona i Cinema.
Vicent Monsonis, director, guionista, productor. ESTANBROOK Produccions. Vicepresident AVAPI.
Antonio Mansilla, productor. MEDITARRÁNEO MÈDIA. President PIAF

-Quarta Taula Professionals del sector valencià. Ficció d'Animació. Celebrada el 1 de desembre de 2022. Hibrida presencial i telemàtica. Amb la participació de:
Paloma Mora, productora. TV ON PRODUCCIONES.
Nathalie Martínez, productora. WISE BLUE STUDIOS.

-Cinquena Taula amb la participació del director de l'Institut Valencià de Cultura, Abel Guarinos i del DirectorAdjunt d'Audiovisuals i Cinematografía del IVC, Francesc Felipe. Celebrada el 12 de Gener de 2023. Presencial, al CVC

Entenem que el diagnòstic és fonamental, i esperem que aquest Informe, que ha estat possible gràcies a la generositat de totes les persones que han participat, puga aportar elements que contribuisquen a la millora del sector.

Abans de començar, farem esment a dos paràgrafs que per la seua significació poden contribuir a una reflexió amb perspectiva.

Un forma part de l'estudi "El sector audiovisual de la Comunitat Valenciana. Situación, dimensiones y perspectivas" de Corporación Multimedia i GPR Consultores, per a la Generalitat Valenciana (2002), on llegim una demanda per a l'audiovisual:
Una política coordinada y planificada similar, por ejemplo, a la que disfruta "el sector de la automoción" o "el de la cerámica", ajustada verdaderamente a la "realidad del sector"

L'altre correspon a l'Informe del CVC Situació de la Cultura Valenciana a conseqüència de la COVID-19:

Des del Consell Valencià de Cultura entenem que la Cultura i la Ciència no són un gasto de l'economia sinó una inversió, un potent dinamitzador social amb un significatiu retorn econòmic, activitats generadores de riquesa i creació d'ocupació, de cohesió social, i de foment d'uns valors ètics imprescindibles. El CVC reivindica la Cultura com l'eina òptima per a comprendre el món, analitzar-lo, transformar-lo i intentar explicar-lo, per a donar resposta a les preguntes-força, on vivim, amb qui i com.

1. RELACIÓ D'ANTECEDENTS

-2020 Informe Situació de la Cultura Valenciana a conseqüència de la COVID-19.
-2017 Informe sobre el Proyecto de Ley de creación del Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana.
-2015 Informe sobre el Patrimonio Audiovisual y Sonoro.
-2015 Informe sobre la situació actual dels Arxius de RTVV
-2014 Informe sobre el Audiovisual valenciano.
-2014 Informe sobre la situación de las industrias culturales del Sector del Libro, Artes Escénicas y Audiovisual.
-2014 Taula Rodona una nova Ràdio Televisió Pública.
-2013 Informe Sobre el libre comercio del sector audiovisual.
-2013 Informe Sobre la situación del archivo de la RTVV.
-2013 Declaració sobre els Arxius de RTVV
-2012 Informe Sobre l'Avantprojecte de Llei de Radiotelevisió Valeenciana.
-2008 Sobre la Ley del Cine y su aplicación.
-2005 Sobre els continguts culturals de la televisió pública valenciana.
-2004 Informe del Grup de treball sobre els recursos audiovisuals de la Comunitat Valenciana
-1997 Informe sobre l'avantprojecte de Llei Valenciana del Cinema.

2. MARC JURÍDIC DE REFERÈNCIA LEGISLACIÓ ESTATAL

Ley 55/2007, de 28 de diciembre, del Cine.
Ley 7/2010, de 31 de marzo, General de la Comunicación Audiovisual,
Ley 6/2012, de 1 de agosto, de modificación de la Ley 7/2010, para flexibilizar los modos de gestión de los servicios públicos de comunicación audiovisual autonómicos.
Ley 13/2022, de 7 de julio, General de Comunicación Audiovisual.

COMUNITAT VALENCIANA

-Llei de 1984 de Creació y Regulació del Consell Assessor de RTVE en la Comunitat Valenciana, Decret de 1988 pel que s'aprova el reglament de organització de dit Consell.
-Llei de 1984 de Creació de la Entitat Pública de RTVV modificada por Llei en 1992 y en 1999.
-Llei 5/1998, de 18 de junio, de Creación del Instituto Valenciano de Cinematografía «Ricardo Muñoz Suay».
-Llei 1/2006, de 19 de abril, del Sector Audiovisual.
-Llei 6/2016, de 15 de juliol, del Servei Públic de Radiodifusió i Televisió d'Àmbit Autonòmic,
-Llei 10/2018, de 18 de mayo, de creación del Consell del Audiovisual de la Comunitat Valenciana (CACV).

3. UNA MIRADA A L'AUDIOVISUAL DE L'ESTAT ESPANYOL.

- **Estat de la qüestió.**

Amb l'objectiu de tindre una panoràmica el més precisa possible sobre la situació de l'audiovisual valencià, el Consell Valencià de Cultura va parar atenció a les CCAA que més han reeixit els darrers anys pel que fa als productes audiovisuals de ficció, tres de les quals tenen a més llengua pròpia. Són els casos de Galícia, Euskadi, Catalunya i Andalusia. Acadèmics i professionals d'aquests territoris ens il·lustraren a través de taules redones sobre les respectives experiències, amb zones de claror però també amb reptes i problemes moltes vegades comuns.

Trajectòries condicionades globalment pels nous hàbits de consum audiovisual, per la dependència econòmica de les radiotelevisions públiques i per les necessitats addicionals que genera tindre llengua pròpia. Un sector que ha de bellugar-se amb una competència internacional ferotge, sense marcs reguladors suficients i amb una legislació que, en paraules de la productora Maria Zamora, "reforça el monopoli de les televisions privades", en referència a la Ley General de Comunicación Audiovisual, transposició de la normativa audiovisual europea.

"El cinema no li interessa absolutament a ningú. Realment, estem en mans de grans grups de comunicació, que tenen uns altres interessos. El cinema és una cosa que es fa fora. I ací, el que cal és complir les lleis i produir algunes pel·lícules. Un problema endèmic de la història del cinema espanyol", diagnosticava el productor Carlos Juárez (Basque Films) també en referència a la citada Ley General de Comunicación Audiovisual. Abans d'afirmar: "El talent que hi ha ara mateix en Espanya desborda la capacitat política". "Tenim un complex, respecte del que es fa fora, i no hem apostat per fer una indústria real, com s'ha fet a França", afegeix. Tot i apuntar que si cal copiar ("i fer-ho bé) un model és el dels països escandinaus, sobretot Dinamarca, convertits en un referent mundial en matèria audiovisual. Corea del Sud també podria ser un referent, un altre país de dimensions menudes que ha fet de l'audiovisual una indústria potent.

La Ley de Comunicación Audiovisual planteja un context en el que caldrà veure com se substancien i evolucionen les quotes previstes. El 30% del catàleg ha d'estar dedicat a obres europees. D'aquest 30% es reserva un percentatge del 15% per a les llengües oficials de cada estat. Aquest 15% es torna a distribuir de la següent manera en el cas de l'Estat Espanyol: un 60% per al castellà i un 40% per a la resta d'idiomes cooficials.

Tots els professionals i acadèmics consultats coincideixen en assenyalar la creixent burocràcia que acompanya les ajudes com un entrebanc. La qual cosa provoca sovint que els productors dediquen més temps a les obligacions i reptes burocràtics que a les pel·lícules. Circumstància agreujada per l'existència de gestors que de vegades no coneixen el sector per al qual estan treballant. A tot això cal sumar la manca de recursos humans i personal qualificat de les institucions, tant estatals com autonòmiques, explicava el productor valencià Antonio Mansilla, president de la Federación Estatal de Productores Independientes (PIAF). "És un mite que sobren funcionaris. A nivell europeu som el país amb menys funcionaris i, per donar un bon servei, calen funcionaris ben preparats", afegia.

Una altra qüestió que va aparèixer a les diferentes taules rodones és la necessitat de desmuntar la falsedat que l'audiovisual és un sector subvencionat, quan en realitat es tracta d'una indústria com qualsevol altra que ofereix un retorn econòmic important per les ajudes que rep. Retorn tangible en forma d'activitat econòmica i intangible pel que fa a la dimensió cultural i social. Sense perdre de vista que l'audiovisual és l'eina més eficaç amb que compta un territori per a projectar a la interna i cap a l'exterior, la seua historia, la seua cultura, i també la seua llengua.

Aquest seria el marc general. Fem una ullada ara a cadascun dels territoris i les seues especificitats, de vegades comunes.

3.1 Galícia.

La comunitat de Galícia, segons explicava el productor Felipe Lage, ha tingut el desenvolupament cultural propi de les perifèries, també en l'àmbit audiovisual. Les primeres produccions en 35mm daten de l'any 1989. Però el 1999 és un moment clau amb la presentació de la llei de l'audiovisual d'aquest territori, un text legislatiu que atorgava al sector un valor "estratègic". A partir d'ací, comencen les ajudes a la producció autonòmiques i també per part de la Corporación Radio e Televisión de Galicia (CRTVG). Tot i això, es tracta de processos, segons els professionals, amb una certa manca de transparència i centrades en un primer moment amb la col·laboració amb Madrid, el centre geogràfic i cinematogràfic, amb una visió "més de negoci que artística", argumenta Lage.

L'any 2005 hi ha un canvi de govern que aporta més transparència i, sobretot, les "ajudes al talent", pensades per recolzar la cantera, els joves que no tenien oportunitats de fer el primer curtmetratge. Ajudes amb "una burocràcia bastant lleugera que permetia que els joves productors i directors ens poguérem centrar en la creació", assegura Lage. Amb això, va nàixer una generació "més connectada amb el que s'estava fent i amb les avantguardes del cinema" que va fer que l'audiovisual gallec s'internacionalitzara i estiguera present i premiat en els festivals més importants del món. Una nova fornada que sabia moure's en mercats, coproduir.

Un aspecte important és que moltes d'aquestes pel·lícules que es movien per festivals estaven produïdes en gallec. "Quan s'havia d'estrenar a Madrid, el gallec era un impediment, però quan la visió era més internacional, aquest impediment desapareixia i, fins i tot, jugava a favor, per ser un element diferencial", argumenta Lage, productor entre altres de la reeixida O que arde, dirigida per Oliver Laxe.

L'estructura gallega al voltant de l'audiovisual està formada per la Corporación Radio e Televisión de Galicia (CRTVG) com a agent fonamental, l'Axencia Galega das Industrias Culturaris (AGADIC), que vehicula les ajudes, o l'Academia Galega do Audiovisual, l'entitat que concedeix els premis. Això, juntament amb entitats com Agapi (Asociacion Galega de Productoras Independentes), impulsora del Clúster Audiovisual Galego, que explora estratègies d'innovació i nous models de negoci.

Marta Rodríguez Castro, de la Universidade de Santiago de Compostela, definia la indústria audiovisual gallega com un sector "dèbil" en comparació al volum de negoci d'unes altres CCAA, però amb "gran potencial de creixement". Es tracta d'un sector amb molta dependència de les ajudes públiques, "insuficients" per generar un teixit "fort i independent". Amb la Corporació pública com a motor principal d'unes empreses de l'audiovisual que suposen el 5,3% del sector cultural. Una part xicoteta però significativa perquè entre aquestes empreses figuren productores amb una trajectòria important com ara Bambu Producciones (Fariña o el true crime El caso Alcàsser), Vaca Films (Celda 211, Quien a hierro mata), Ficcion-n (Después de la lluvia).

En tot cas, de les més de 300 empreses, tan sols 22 facturaren l'any 2022 més d'un milió d'euros. I sols 4 ocupaven més de 50 persones. Al voltant d'uns 3.000 treballadors en total.
El gran motor per a l'audiovisual gallec, segons Rodríguez Castro, és la CRTVG, entitat que ocupa 900 persones i que contempla almenys un 50% de producció pròpia, interna o externa. A més, també té una línia d'ajudes a la cinematografia a través de la compra dels drets d'emissió. L'any 2022 nou projectes es repartiren 560.000 euros. El productor Felipe Lage, en tot cas, recorda que la televisió gallega no compleix amb els mínims previstos per llei. I qüestiona la filosofia d'unes ajudes que són "café per a tots" però que en realitat acaba sent cafè de millor qualitat "per als més grans".

Rodríguez Castro alertava que històricament les polítiques culturals no havien seguit una estratègia molt clara a Galícia, però abans de la pandèmia es va llançar la Estratexia de Cultura Galega 21. Un pla "molt ambiciós", contant amb la participació del sector i dirigit a garantir la difusió de la producció cultural i consolidar el teixit empresarial. Aquest pla, una mena "d'ordenació d'estratègies", incloïa una actualització de la llei de l'audiovisual gallec del 1999 (per tant una de les regulacions pioneres) que segons l'experta havia contribuït a sacsejar en positiu el sector. Fomentar les coproduccions, captar fons europeus, innovar i buscar nous models de negoci, impulsar festivals o coordinar millor les ajudes eren algunes de les mesures contemplades.

Aquest pla cal emmarcar-lo en el context del parèntesi que va suposar la pandèmia. Però pel que fa a la inversió, tot just a partir de 2020, l'agència pública que canalitza les ajudes al sector audiovisual, AGADIC, va generar un repunt en les ajudes per recuperar els nivells anteriors a la Covid-19. Cal ressaltar que la línia específica per a produccions amb el gallec com a llengua majoritària ha anat augmentant fins als 2,5 milions d'euros del 2021. Però també es dediquen ajudes per al finançament de festivals (l'11% d'aquests esdeveniments a Espanya tenen lloc a Galícia, un total de 18, una activitat que ha experimentat una eclosió els darrers anys), la potenciació del talent o les ajudes a la comercialització.

Altrament, en el període 2021-2023, es preveu destinar 9,6 milions d'euros al Hub Audiovisual gallec, un gran projecte nascut d'AGADIC, procedents dels fons europeus per a la recuperació. Una iniciativa d'acord amb el sector i que podria marcar el seu futur "que marcarà el futur d'un audiovisual amb un gran potencial de creixement".

Per exemplificar el resultat d'aquestes polítiques es pot citar la sèrie Rapa, una excel·lent producció fruit de la col·laboració entre Portocabo i Movistar +, la qual va rebre 300.000 euros procedents de la convocatòria 2021 del citat Hub. L'audiovisual gallec, de fet, ha aconseguit una penetració molt interessant, amb produccions amb plataformes estatals (Movistar, Filmin) i internacionals (Netflix, Amazon Prime), la qual cosa "suposa un alleujament de la dependència de la televisió gallega", en opinió de Marta Rodríguez Castro.

"Entrar en el catàleg d'aquestes plataformes proporciona una segona vida a les produccions", va dir citant el cas de la sèrie O sabor das margaridas. Aquesta producció, juntament amb l'èxit de sèries com la citada Rapa o Hierro, provocaren que fins i tot el diari britànic The Guardian parlara del Galician noir. una mena de subgènere combinació amb uns certs trets estilístics a l'hora d'integrar el paisatge en la trama.

Un reconeixement que genera "orgull", en paraules de Marta Rodríguez Castro. "Hi ha un grandíssim talent a Galícia, fruit dels centres de formació", fins el punt que la indústria no és capaç d'absorbir-lo plenament. "Galícia té un gran potencial de creixement, està fent produccions de gran qualitat capaces d'atraure l'atenció de públics molt variats". L'èxit en els premis Goya de la citada O que arde (2019), una pel·lícula modesta a nivell econòmic però ambiciosa creativament, és un altre exemple d'aquesta vitalitat creativa.

Com a feblesa des del punt de vista de la llengua, l'experta destacava que les produccions encarregades per les plataformes a les productores gallegues tenen el castellà com a llengua vehicular. "Una qüestió que esperem que canvie amb l'entrada en vigor de la nova llei de l'audiovisual", deia l'experta.

En contraposició, en el tema lingüístic és destacable As bestas (Rodrigo Sorogoyen, 2022), un autèntic fenomen que va tenir molt bona acollida en les sales d'exhibició i va arrasar en els darrers Premis Goya. Aquest film té la particularitat d'estar rodat en part en gallec, d'acord amb les necessitats de la història i malgrat estar dirigida per un director madrileny. Un respecte a la diversitat que no trobem en les produccions rodades en territori valencià, com més endavant comprovarem.

3.2 Euskadi.

El moment fundacional del "cinema basc", segons el productor Carlos Juárez, seria el film La fuga de Segovia (1981), dirigida per Imanol Uribe i amb intèrprets que es farien reconeixibles de la filmografia d'aquest territori, com ara Ramon Barea. Era una pel·lícula que, per la seua temàtica i el context polític dels anys 80, no va trobar finançament. Fins que va aconseguir ser produïda de manera independent, amb aportacions del "teixit social", va dir Juárez en referència a col·lectius, associacions i particulars. Es va convertir en un èxit, la qual cosa va fer que les institucions "es pujaren al carro". Les primeres ajudes públiques al País Basc naixen d'aquest fenomen.

Malgrat aquesta posada en marxa, la generació brillant dels Julio Medem, Álex de la Iglesia, Juanma Bajo Ulloa o Enrique Urbizu, realitzadors ara reconeguts que produïren les seues primeres pel·lícules en Euskadi, acabaren marxant del territori cap al gran centre de producció: Madrid. Ningú va ser capaç de capitalitzar tot aquell talent, es lamenta Juárez, que fa el diagnòstic en clau política: "si s'havia aconseguit tindre una generació tan important [de cineastes] sense haver fet res, els gestors polítics arribaren a la conclusió que no calia fer res".

A Euskadi, el teixit empresarial està format per una diversitat d'empreses xicotetes que realitzen un número reduït de projectes, una situació d'atomització que s'assembla a la ja detectada en el Libro del Audiovisual de Euskadi de l'any 2003. Un handicap, advertia Miguel Ángel Casado, de la Universitat del País Basc, a l'hora d'afrontar projectes d'envergadura.

Es tracta d'un teixit que rep aportacions públiques per diferents vies. Pel que fa a la inversió del govern basc, les ajudes s'han estabilitzat amb aportacions que oscil·len entre els 3 i 4 milions d'euros en els diferents apartats, xifres que no difereixen molt des de l'any 2010 fins l'actualitat. Tret d'alguns moments d'aposta "no massa estructurada", Miguel Ángel Casado alerta que l'estabilització ha estat "a la baixa". Almenys, el sector va poder forçar la televisió pública basca per complir els mínims legals del 6% dedicat a la producció audiovisual o, el que és el mateix, el compliment íntegre de la inversió. "Va ser un salt qualitatiu", assegura Juárez.

Al marge de les ajudes, l'actuació del govern basc té diferents potes, com ara Kimuak, un programa per "detectar el talent" en la producció de curtmetratges i que s'ha convertit "en un trampolí important". Zineuskadi, altrament, està dirigit a potenciar el cinema en eusquera, dirigida a l'exhibició, fent aquest cinema accessible, entre altres entitats.

Entre les especificitats d'Euskadi és tenir un agent addicional de promoció audiovisual per la presència a Donostia d'Europa Creativa Desk Media, una oficina de la Unió Europea per informar al sector de les ajudes des d'aquest àmbit i que potencia la col·laboració internacional. I per descomptat, l'avantatge de tenir el principal festival cinematogràfic de l'Estat, Donostia, "un gran aparador per Euskadi i l'audiovisual basc".

Però com en altres comunitats, la radiotelevisió pública EITB és el principal motor, tot i que com advertia Miguel Ángel Casado, l'envelliment de l'audiència, com passa a la resta de comunitats, és un factor a tindre en compte per al futur. En un moment a més de baixada de l'assignació pressupostària per part del govern basc, una situació que es repeteix en altres CCAA. "En un context cada vegada més competitiu per la presència de les plataformes. Això fa cada vegada més complicat fer arribar l'audiovisual local als espectadors". I sobretot en eusquera: els canals en aquesta llengua, ETB1 i ETB3, dirigits als infants, tan sols sumen el 2% de l'audiència. ETB2, el canal íntegrament en castellà, frega el 10%. Un públic, com ja s'ha destacat, molt envellit.

En tot cas, en l'imaginari polític hi ha l'objectiu de transcendir amb produccions de qualitat, "amb els productes fets a Euskadi", com figura en el pla "EITB 2030. Alianza con el sector audiovisual vasco", la qual cosa requereix una relació decidida amb les plataformes, amb continguts capaços de connectar amb els joves, homologables als de les altres cadenes. I el País Basc ja està en el camí, si hem de jutjar pel recorregut de produccions com Cinco lobitos, Errementari, El hoyo, Loreak o La trinchera infinita, per agafar els exemples que aportava Miguel Ángel Casado, produccions algunes que han triomfat malgrat ser molt menudes en alguns casos. "Podem criticar la manca d'interés de les administracions, però talent hi ha i s'han fet coses interessants", concloïa. No obstant això, advertia d'un cert "estancament". "Estem més preocupats per ser plató de gravacions, la qual cosa està molt bé, que de ser nosaltres qui fem les nostres produccions", va diagnosticar.

El hoyo, una molt atrevida producció distòpica, podria ser un cas paradigmàtic i que deixa algunes ensenyances. El seu productor, Carlos Juárez, deia que el film "és una raresa que no hauria d'haver-se produït a Espanya". La manera de dur-la endavant va ser convéncer diferents institucions de posar quantitats xicotetes per evitar la sensació de risc. Una vegada la pel·lícula va tenir fins i tot projecció internacional, "totes les institucions s'hi van apuntar". "Es feia palés que es podia fer aquest tipus de cinema a Euskadi i a Espanya", apunta. I rebla: "Abans d'això, ni les mateixes plataformes hagueren apostat per El hoyo, però aquest és el concepte de cinema independent, arriscar, no fer allò que ja està establert. El cinema fàcil ja el faran les grans estructures, com el cinema americà. Nosaltres hem de fer coses que ells no saben fer".

Juárez es mostrava molt crític amb la resposta política en general, fent referència a la manca de planificació, a no traure profit dels recursos que s'hi destinen, a la manca de qualificació del personal de gestió en les institucions i a la fallida a l'hora de generar públics. "És sorprenent la qualitat que tenim, en la situació en què vivim", va reblar.

En la part positiva, Juárez apunta l'esmentat Kimuak, "un projecte pioner en Espanya, copiant altres models". D'aquesta iniciativa anaren sorgint autors i autores, curtmetratges que acabaren arribant als premis Oscar. "Això va fer que es visualitzara que en Euskadi podíem arribar a grans metes. I que a nivell institucional calia posar diners perquè es podia fer camí i assolir un cert prestigi". El productor atribueix la bona situació creativa actual del cinema basc a aquell programa i a haver portat la televisió basca al compliment dels compromisos de finançament de l'audiovisual. "El motor del cinema basc és més la televisió basca que les ajudes públiques", dictamina Juárez.

El contracte-programa preveu que l'administració basca destine els fons suficients a la radiotelevisió pública per poder fer front al conveni amb la indústria audiovisual que preveu dedicar a aquesta un 6% del total del pressupost de l'ens. Un blindatge per llei, que ha actuat com "un pacte d'Estat" en paraules de Juárez.

3.3. Andalusia.

Tot i no tenir la motivació i el motor d'una llengua pròpia que fomentar a través de l'audiovisual, a Andalusia (el territori més poblat de l'Estat, amb 9 milions d'habitants) s'ha generat una indústria potent des del punt de vista econòmic i artístic, amb un teixit de professionals i empreses capaces de posar en peu projectes que han tingut bona acollida crítica i de públic a la resta de l'Estat.
Pel que fa al marc, el 1989 es crea Radio Televisión de Andalucía (RTVA), una de les últimes en posar-se en marxa pel que fa de les anomenades "comunitats històriques". L'any 2005, a més, es crea el Consejo del Audiovisual Andaluz, un dels pocs existents en l'Estat juntament amb Catalunya i el recentment constituït a la Comunitat Valenciana. Aquest és un organisme d'assessorament i control, sense paper regulador.

Anant a la regulació legislativa, l'any 2018 s'aproven dues lleis, una específica del cinema i un altra per a l'audiovisual en general, confeccionades segons l'experta i professora de la Universitat de Sevilla Aurora Labio comptant amb la societat civil i que es marcaven com a objectiu impulsar la indústria i establir un marc ("teòricament", segons l'experta) de suport econòmic.

El desenvolupament de la llei, precedida d'un pla d'ordenació posat en marxa el 2014, ha provocat queixes en el sector. Malgrat que Andalusia ocupa la tercera posició pel que fa a la producció cinematogràfica, després de Madrid i Catalunya, el sector es queixa que en incentius econòmics és la dotzena comunitat, per darrere de comunitats com Extremadura, Aragó o La Rioja, segons un estudi citat per l'especialista Aurora Labio. La productora Agus Jiménez (Mundoficción), qui també citava l'estudi, qualificava les ajudes com a "insuficients per al volum de producció que tenim". "Les inversions porten deu anys congelades, no sé com som capaços de fer cinema amb tan poc pressupost", es lamentava.

Així mateix, es reprotxa per part de les productores cinematogràfiques un insuficient suport davant els problemes generats per la pandèmia. No obstant això, Labio assegurava que, a 30 de març de 2022, els nivells de producció anaven tornant a poc a poc a la normalitat anterior a la Covid-19.

Com altres comunitats, l'andalusa també té un organisme per a la promoció de l'audiovisual, Andalucia Film Comission, que canalitza ajudes, capta rodatges a través d'un catàleg de localitzacions, etcètera. Es tracta d'un sector molt dependent de la radiotelevisió andalusa (RTVA), amb "el problema també que això comporta", va reflexionar Labio en paral·lel als experts d'unes altres comunitats. "Les televisions públiques no són les úniques que han de fomentar l'audiovisual, però sí ha d'haver implicació, com ara des de l'administració", concloïa l'experta. En tot cas, la professora de la Universitat de Sevilla apuntava com a comptes pendents la despolitització dels òrgans i consells rectors.

Comptat i debatut, el balanç artístic és engrescador. El punt de partida podria ser l'estrena el 1999 de Solas, de Benito Zambrano. A partir del 2001 comencen a articular-se a ajudes públiques per la incipient indústria andalusa amb ajudes a producció, desenvolupament, celebració de festivals o assistència als mateixos. Prompte es crea una cantera de professionals i naix l'anomenada "generación Cinexin", amb realitzadors i productors com Alberto Rodríguez, Santi Amodeo, Ana Rosa Diego o Gervasio Iglesias, entre més. Professionals que decideixen quedar-se a Andalusia i contar les seues històries des d'aquesta comunitat, amb els accents i les localitzacions andaluses. Èxits com Siete vírgenes (Alberto Rodríguez, 2005) demostraren, explicava la productora Agus Jiménez, que "es podia fer cinema des d'Andalusia, històries que li interessen al públic i amb recorregut per festivals sense necessitat de marxar a Madrid". "La idea compartida era que no vingueren de fora a contar les nostres històries i hem lluitat per això", resumeix Jiménez.

Films com La isla mínima o sèries de televisió com ara la superproducció La peste, finançada en part per Movistar, demostren una gran vitalitat. Una sèrie ambiciosa i amb un rodatge a Sevilla complex que ha fet créixer el múscul de la indústria andalusa pel que fa a capacitats tècniques i de serveis.

Amb tot i això, com a reptes de futur, Labio destacava la necessitat d'articular des del sistema públic plataformes VBD (en les sigles en castellà, Vídeo Bajo Demanda), una ferramenta recentment posada en marxa a Andalusia i que és un dels requisits per rejovenir unes audiències molt envellides, també en aquesta comunitat. Plataformes, això sí, capaces de generar continguts que enganxen els joves.

Agus Jiménez, altrament, destacava una nova generació de productors amb un coneixement més gran de la indústria capaços de posar en marxa pel·lícules sense necessitat de coproduir-les amb les grans productores amb base a Madrid, "per aportar la diversitat que necessita el món del cinema". "Cal protegir el talent per evitar que se'n vaja fora, crear indústria", afegia. I destacava també l'important paper jugat per festivals com el de Màlaga o Sevilla.

3.4. Catalunya.

A Catalunya, segons dades de la Generalitat, el sector de l'entreteniment (on hi ha englobada la ficció, però no sols), mou una facturació de 3.800 milions d'euros (el total del sector mou 6.700 milions), amb més de 400 empreses i 14.000 treballadors. Números que parlen de la importància quantitativa del sector. Però que també té una traducció qualitativa: sèries com Merlí capaces de donar el salt a les plataformes o una producció cinematogràfica de qualitat que, periòdicament, genera obres artístiques rellevants, des de Pa negre a Incerta glòria, per citar tan sols un parell d'exemples, fins la coneguda eclosió d'Alcarràs i l'històric Ós d'Or en la Berlinale de 2022 per a una pel·lícula rodada en català.

Tot just la valenciana María Zamora (Elástica Films), productora d'Alcarràs, entre altres títols reeixits, advertia que el paper de les CCAA seria fonamental en el desenvolupament del sector. I ressaltava que "aquelles comunitats que més han apostat per l'audiovisual estan obtenint els rèdits més grans. Sense anar més lluny, Catalunya".

Producció de ficció i ús de la llengua pròpia han anat de la mà a Catalunya les darreres quatre dècades. I en aquest desenvolupament ha tingut molt a veure el llarg recorregut de TV3, la televisió pública catalana, la primera autonòmica en crear-se, pertanyent a la Corporació Catalana de Mitjans de Comunicació. Malgrat la competència dels grans conglomerats mediàtics estatals (Mediaset i Atresmedia) i de la televisió pública espanyola TVE, el canal principal (TV3) té una quota de pantalla situada els darrers anys a l'entorn del 14% i és la televisió més vista pels catalans.

Tot i que com advertia en una de les taules redones organitzades pel CVC Emili Prado, catedràtic del departament de Comunicació Audiovisual de la Universitat Autònoma de Barcelona, "la llengua pròpia en l'audiovisual està amenaçada, com no pot ser d'una altra manera, a través del desequilibri de l'oferta entre canals públics i privats en català i castellà". "Si les televisions autonòmiques no fan de motor de la indústria audiovisual en el seu conjunt, difícilment podrem pensar en una activitat amb penetració suficient i el contacte dels ciutadans amb obres amb elements de la seva cultura", va afegir, en una sèrie de reflexions de mirada "des de Catalunya" del marc general.

Altrament, Prado, en la línia de l'andalusa Aurora Labio, es va mostrar preocupat per la "partidització" (terme que prefereix al de "politització") de les institucions de què depenen les televisions públiques i fins i tot dels consells de l'audiovisual. Tot i que va apuntar algunes fórmules per evitar l'intervencionisme dels partits, com ara que els càrrecs foren no renovables i no sotmesos a cessament durant el període de vigència.

Prado també va alertar el pes que té, com en la resta de CCAA, l'entrada dels nous agents audiovisuals, les plataformes de continguts: sols a Catalunya, amb dades de 2021, Netflix tenia 1.662.000 llars abonades i Amazon Prime 1.071.000. En aquestes plataformes, la presència del català és residual amb l'excepció de Filmin, plataforma creada a Catalunya. "Tot això és important perquè no es poden fer polítiques de promoció cultural si no tenim en compte el conjunt del sistema", advertia Prado. "No es pot regular l'audiovisual si no es tenen en compte tots els models de negoci", reblava en referència a l'oferta OTT (Over The Top), plataformes que emeten continguts a través d'Internet sense necessitat de recórrer a operadors tradicio-

nals de difusió. La qual cosa exigeix, segons Prado, "d'algun tipus de col·laboració per part de les plataformes a la producció original en les llengües pròpies, a més de la llengua espanyola".

Situació que requereix segons l'expert una "modernització", sense menysprear el motor que és el sistema anterior. "El que tenen que fer els sistemes públics audiovisuals és estendre les seues xarxes sobre el conjunt del sistema". I en el cas de Catalunya, tot i que la Corporació Catalana ha mostrat "sensibilitat" per adaptar-se a l'entorn Internet, les dificultats econòmiques i els problemes de finançament han alentit el procés de modernització. "Sols així es podrà complir amb les funcions del servei i contactar amb els sectors més joves de la població, perquè el que li està passant al sector públic en Europa és que s'està quedant amb públics majors i no contacten amb les noves generacions", va retirar Prado, en la línia dels experts d'unes altres comunitats.

En acabant, Prado era molt concloent: "No hi ha res més central per a una cultura que l'audiovisual. Una activitat audiovisual potent, amb tots els instruments per ser competent en un entorn com l'actual", en què ja no es poden posar límits, portes ni condicions al que arriba a la població. "En l'entorn del nou context, cal contemplar noves maneres d'actuació proactives, per seguir sent actors principals des de les polítiques públiques, per poder incidir en la reproducció cultural".

Pel contrari, el gran actiu a Catalunya per a Prado és "el talent". "Tenim molt de talent", un valor que naix d'un cert "despropòsit" en referència a la multiplicació de centres de formació audiovisual. "Però en aquesta massa crítica gegantesca en matèria de formació, hem format gent molt competent", va explicar. La productora María Zamora abundava en aquesta qüestió destacant la gran formació de les noves fornades de cineastes, no sols a través de l'ESCAC (Escola Superior de Cinema i Audiovisuals de Catalunya), també en els ensenyaments "molt potents" existents en les universitats públiques i privades. "Tots els directors i directores amb els quals he treballat han passat per aquests centres formatius", assegura. Un teixit que es plasma en la realització de pel·lícules de final de carrera, algunes tan notables com Les amigues de l'Àgata o Júlia ist, entre altres. "El resultat és gent amb un nivell molt alt", apunta.

La gran pregunta, que té un abast genèric, era per Prado per què cultures d'unes dimensions semblants a les analitzades en aquest informe triomfen a nivell global. L'expert apuntava l'exemple dels països nòrdics i ho explicava en tant que els governs d'aquells països interpretaren en el seu moment que un dels elements essencials era el talent i, l'altre, "posar les condicions perquè aquest talent es plasme en produccions, que puga circular". En aquest context, "les plataformes són una amenaça, però també una oportunitat". Sempre que es puguen generar "temes propis amb capacitat de projectar universalment".

Altrament, el diagnòstic sobre la presència de les llengües minoritàries en aquestes plataformes era que estaria en relació a la capacitat de generar productes de qualitat i competitius. "Netflix, si hi ha un bon producte en valencià, gallec o eusquera, comprarà el producte. Si no [té bona qualitat], no el comprarà". Fet que posava en relació a una estratègia per tal d'invertir en allò local per alimentar la seua oferta i poder contactar amb públics locals, que "apel·len als seus referents". Com a exemple, independentment del recorregut i del debat al voltant de la Ley General de Comunicación Audiovisual i de les quotes per a les llengües minoritàries, Prado destacava com Netflix, de manera unilateral, ja havia inclòs 40 títols més en català en el seu catàleg.

A mode de resum, la productora María Zamora Zamora sintetitzava les actuacions a fer en cinc punts. Primer, dotació de fons per generar cantera i teixit industrial; segon, la capacitació dels tècnics i directius de les institucions, que les persones que gestionen els fons sàpiguen què tenen entre les mans; tercer, optimitzar les diferents línies d'ajuda; quart, "l'alfabetització

audiovisual" en les aules i l'educació de públics, tema en què "no s'està incidint de manera suficient"; finalment, en cinqué lloc, la productora ressaltava la importància de les film comission, organismes fonamentals per atraure projectes als territoris i projectar cap enfora el que es fa, el tema clau de la "internacionalització".

4) L'AUDIOVISUAL VALENCIÀ.

4.0. Introducció.

L'audiovisual i el cinema valencians tenen una llarga tradició, una "lluita de molts anys de molts professionals i empreses que en el seu moment van decidir quedar-se a València "nadant contra el corrent", en paraules de Vicent Monsonís (director i productor, vicepresident d'AVAPI, Associació Valenciana de Productores Independents). Bases sobre les quals s'ha pogut donar continuïtat a una activitat que, a hores d'ara, viu un bon moment, segons els professionals consultats. Produccions cinematogràfiques com El agua, Vasil o La innocència parlen d'un moment creatiu encara modest però ja apreciable i tangible. "Però encara estem molt lluny del que s'està fent en Galícia, Euskadi i, òbviament, Catalunya, i també Andalusia", assenyalava Antonio Mansilla.

En tot cas, l'audiovisual valencià té una particularitat que no comparteix amb cap territori de l'Estat i, fins i tot, de l'estranger, el fet que durant un període considerable de temps, des de finals del 2013 fins inicis del 2018, la radiotelevisió pública valenciana va patir una fossa a negre. "Aquest tancament va ser un colp molt dur per al sector", explica la productora valenciana d'èxit María Zamora, "perquè moltes de les empreses que arrencaven projectes cinematogràfics se sostenien amb altres tipus de projectes fets per a la televisió".

"Sense radiotelevisió valenciana, no hi ha audiovisual valencià", resumia el productor Rafa Molés (Suica Films, president d'AVANT, Associació Independent de Productors Valencians). "La clau per arribar al nivell d'unes altres CCAA és que la radiotelevisió pública done suport el sector de veritat", afegia Antonio Mansilla, qui advertia que algunes de les grans productores com El Terrat o Media Pro no existirien sense TV3. Una situació que contrasta amb un mapa de productores valencianes que en cap cas podrien negociar grans projectes amb HBO, Netflix, Amazon o Tele 5. Molés lamentava que no s'haguera "fomentat el teixit empresarial valencià".

Resolta la disfunció de la radiotelevisió pública, l'audiovisual valencià va recuperar un sistema d'ajudes públiques normalitzat, a través de l'actual Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació i amb les subvencions que destina l'Institut Valencià de Cultura (IVC). Però continua havent un problema, "l'infrafinançament" d'À Punt, un greuge comparatiu respecte de les televisions públiques com a poc de les CCAA analitzades en aquest informe i que Molés citava expressament en la taula redona. L'horitzó ideal per al sector, expressat per la productora Giovanna Ribes (Tarannà Films), seria un acord com el del País Basc per ajustar-se a la llei, la qual preveu que el 6% del pressupost de la radiotelevisió pública valenciana s'hauria d'invertir en producció audiovisual.

Ribes en aquesta línia reivindicava el terme inversió en comptes del de subvenció per parlar amb propietat de les ajudes al sector.

El productor Antonio Mansilla, per la seua banda, aportava per al debat les següents dades: una pel·lícula que rep al voltant de 400.000 euros en ajudes públiques i que compta amb un pressupost d'un milió, aporta un retorn a l'Estat, via Seguretat

Social, IRPF i IVA d'un 15% més de la quantitat rebuda. Per a pel·lícules d'entre 4 i 5 milions d'euros de pressupost, estaríem parlant d'un retorn superior al 300%.

Com a aspecte positiu, Ribes destacava que la nostra ha estat la primera comunitat en introduitr en els barems de les ajudes una mirada positiva a les qüestions de gènere. En concret, per afavorir la presència de les dones protagonistes en els guions, així com la incorporació de dones als equips tècnics i de direcció en els projectes. Així mateix, s'estableix que les ajudes a la producció de curtmetratges es regeixen per criteris de paritat. I, a partir de 2022, el criteri s'ha fet extensiu per a tot tipus de documentals.

Hi ha una altra qüestió central, la necessitat que el sector audiovisual valencià es projecte des d'una perspectiva valenciana, una posició que resulta cabdal per a l'Associació Valenciana de Productors Independents (AVAPI). "Intentem treballar en la nostra llengua, treballar amb el talent d'ací i volem que les produccions siguen nostres", sostenia Vicent Monsonís.

4.1. Ficció televisiva.

La generació de sèries de ficció de producció pròpia és consubstancial a l'existència de les televisions autonòmiques. L'extinta Canal 9 no va ser una excepció i durant els anys que va estar en antena va produir sèries algunes de les quals van obtenir molt bons resultats d'audiència (L'Alqueria Blanca va arribar a pics del 30%) i fins i tot produccions que a més de funcionar van poder exportar-se, com la ficció d'esquetxos Autoindefinits, emesa per TV3 i IB3 i que va poder veure's a països com França, Alemanya o Rússia. Dramàtics com Herència de sang i sobretot sèries costumistes com Senyor Retor o Unió Musical da Capo formen part d'aquell període (1989-2013), encara molt marcat per la televisió en línia i per audiències encara transversal. Produccions pensades per a un segment de l'audiència autòctona, amb un llenguatge i un codi molt marcat pel tipus de format i amb arguments de poca complexitat, ràpida recepció i sense espai per a la innovació.

Quan es crea À Punt, l'any 2018, l'escenari ha canviat radicalment. Les audiències estan fragmentades per l'existència de les plataformes i de la resta d'ofertes audiovisuals. I captar públic sobretot a través de la producció pròpia no és tasca fàcil. Hi ha intents de fer ficció amb una dimensió dramàtica, no costumista, amb sèries que, probablement a causa de la falta de recursos, no van poder gaudir d'una acurada preproducció i el desenvolupament desitjable, fet que es manifesta en una baixa resposta a les audiències, com ara La Vall, La Forastera o Parany.

Cal afegir que La Vall i La Forastera acabaren deixant de banda la dimensió dramàtica per potenciar el fil costumista, potser per millorar les audiències. Fins que s'acaba per tornar al tipus de ficció que havia funcionat a Canal 9, de vegades de manera molt explícita com ara amb la recuperació de L'Alqueria Blanca, amb bons resultats d'audiència en À Punt, però quedant-se com un fenomen local. L'efímera comèdia Diumenge paella seria una producció en aquesta línia.

Unes altres característiques té la primera coproducció amb TV3 i IB3 Després de tu (2022) una sèrie majoritàriament valenciana pel que fa a la producció i l'elenc d'actors però pensada per emetre conjuntament en les tres televisions autonòmiques. Una comèdia dramàtica amb un punt de costumisme reactualitzat que a À Punt funciona (la qual cosa ha generat una segona temporada) però amb uns resultats discrets a Catalunya.

D'altra banda la següent coproducció de les tres cadenes, liderada per IB3, Sicília sense morts (2022), parteix amb un acord amb Filmin. Es tracta d'un thriller que comparteix els codis de les plataformes i amb una bona valoració per part dels usua-

ris, tot i que també és cert que ha tingut un recorregut limitat. Resta pendent d'estrena al nostre territori la sèrie de quatre capítols Llim, la darrera col·laboració fins ara entre les tres televisions publiques.

Al maig de 2022, en tot cas, À Punt va llançar una convocatòria dirigida a creadors del sector audiovisual per presentar projectes de desenvolupament de sèries i minisèries, amb ajudes de 12.000 euros per al procés de gestació. Encara és prompte per saber quin serà el resultat, però pel tipus de projectes escollits estaríem davant d'un altre perfil de sèries.

En preparació, a més, hi ha altres coproduccions entre les televisions, com ara Delta i Favàritx, presentades en la primera edició de PROMERCAT-VLC FILM MARKET (mercat professional de l'audiovisual especialitzat en coproduccions). "L'audiovisual és lent. I una cosa sembrada fa dos anys es veu ara. Però tindrem produccions al nivell de Sicília sense morts, sense dubte", assegurava Francesc Felipe, director adjunt d'Audiovisual de l'IVC, en una entrevista.

El sector reconeix que en l'actualitat hi ha un esforç per augmentar el pressupost que À Punt dedica a l'audiovisual en general i a les sèries de ficció en particular. El gruix de la inversió recent (estaríem parlant d'uns sis milions d'euros) ha anat a parar quasi integrament a la configuració de L'Alqueria Blanca com a sèrie diària, la qual cosa obri un debat en el sector, com es va poder comprovar a les compareixences celebrades al CVC, entre els que sostenen que es tracta d'una producció que genera treball i fa indústria, amb bons resultats d'audiència, i aquells que pensen que la inversió hauria d'estar més diversificada i anar a produccions amb més ambició artística.

No es pot negligir que des de la irrupció de les plataformes i amb el canvi d'hàbits de consum, ha hagut una important transformació del concepte de "sèrie per a tota la família". En el web Serializados, Javier Olivares ho resumia de la següent manera: "El concepte sèrie per a tota la família no podia continuar sent el mateix. Essencialment, perquè les famílies ja no eren el que havien estat abans i no veien juntes la televisió",

Així i tot, en la història recent d'À Punt hi ha un intent de sèrie amb voluntat de fer, des de la televisió pública, un format susceptible d'estar en les plataformes, parlem de Desenterrats, un thriller adult i d'apreciable factura, malgrat les evidents limitacions pressupostàries, rodat íntegrament a Alcoi. La sèrie va tindre audiències discretes, al voltant o per sota del 3% (3,9% en l'estrena), vorejant la mitjana de la cadena. Però d'altra banda va obtindre un substancial reconeixement del sector amb quatre premis Berlanga, millor sèrie de ficció, muntatge i postproducció, direcció de fotografia i il·luminació, i millor actor protagonista.

En aquest punt, cal afegir que la intenció de l'IVC, expressada pel director adjunt d'audiovisual, és la "creació de continguts singulars de ficció", creant una nova línia pressupostària, a més d'un "seguiment específic conjunt a la línia d'ajudes de minisèries

4.2. Ficció d'animació.

L'animació, amb les seues singularitats, també és una part de la indústria audiovisual que genera produccions de ficció. Amb una vitalitat, a més, molt important en el cas valencià, que arrenca des dels anys 90 del segle passat, quan un grup de creatius com Raúl Díez, Pablo Llorens o Juan Carlos Marí, María Trénor, van fer que l'animació valenciana guanyara crèdit estatal i internacional. Un nivell que, amb alts i baixos, s'ha mantingut aquests anys,

Prova de la vitalitat del sector és que des de l'any 2022 el Weird Market d'animació i videojocs, un dels fòrums més importants del món, està localitzat a València, després d'uns anys de celebrar-se a Segòvia.

La puixança del sector es va poder comprovar a través d'una compareixença en la seu del Consell Valencià de Cultura dedicada específicament a aquest vessant de la indústria, amb la participació de Paloma Mora, productora i CEO de TV ON Producciones, i Nathalie Martínez, fundadora de Wise Blue Studios i guanyadora d'un Goya el 2021 en la categoria de curt d'animació per Blue & Malone, casos imposibles. Ambdues dones són membres Mujeres en la Industria de la Animación (MIA), una plataforma de promoció i visualització.

"L'animació no és un gènere, és una eina per contar històries", va recordar Martínez, qui va ressaltar també que el sector es beneficia a més d'un boom de l'animació adulta. Amb una vitalitat valenciana enorme, de reconeixement estatal i internacional, que la cineasta va relacionar amb la tradició del còmic. Un talent artístic que s'ha preservat i ha passat a l'animació.

Pel que fa als continguts, l'animació valenciana és avançada a l'hora de posar sobre el tauler problemàtiques socials. En aquest sentit, l'empresa TV ON és responsable de la primera sèrie a nivell mundial sobre educació sexual i afectiva, Sex Symbols, assessorada per experts. El treball ha merescut el guardó a la Millor Sèrie d'Animació/Educació en el World Media Festival de 2023. "L'animació és una via per posar en valor el nostre patrimoni i talent", va ressaltar Paloma Mora, posant com a exemple una futura producció que estarà basada en les vinyetes d'Ortifus, un dels artistes gràfics valencians més llegits i reconeguts.

Nathalie Martínez sumava els casos de Hero Dad, sèrie per a edat preescolar que des de la Comunitat Valenciana ha introduït una important innovació tecnològica per millorar substancialment el temps de computació (procés conegut com a render), la qual cosa suposa un estalvi econòmic per a la producció. Hero Dad també és avançada per ser la primera que posava en valor la figura del pare com a cuidador d'una xiqueta.

La productora va alertar que no hi ha dades a nivell autonòmic, però es tracta d'una part important del sector, unes 250 companyies arreu de tot l'Estat, amb 800 milions d'euros de facturació i treball directe i indirecte a unes 30.000 persones, segons dades de 2018. Amb el territori valencià com el tercer en importància. Una singularitat és la gran durada dels processos de producció (entre tres i quatre anys), superior a les produccions d'imatge real. Com a contrapartida, els professionals joves passen molt de temps en les empreses, formant-se. Talent que de vegades costa retindre, qüestió sobre la qual van incidir les dues productores en diferents ocasions, en fer referència a la necessitat de recursos per la consolidació d'una animació que rendibilitze per a la Comunitat Valenciana els talents formats a casa nostra.

Paloma Mora, per la seua banda, va assegurar que el sector de l'animació es troba "en constant creixement, en absolut es tracta del germà menor de l'audiovisual". "I València és un referent de l'animació, a nivell internacional, i no solament en una tècnica, en totes", va dir en referència a l'existència de companyies de Stop-motion, 2D i 3D. "Moltes de les produccions que es fan a la Comunitat es distribueixen pels cinc continents. I és una cosa que no es diu", va assegurar Mora. Dues associacions, AVEPA (Associació Valenciana d'Empreses Productores d'Animació) i ANIMAT (Associació d'Estudis d'Animació), agrupen a les més de 25 empreses existents a casa nostra. Companyies que no sols produeixen sinó que proporcionen serveis per a grans productores com Disney, Paramount o Nickelodeon.

Un volum de producció que requereix una força de treball cada vegada més important, tant de creatius com d'informàtics, enginyers, etcètera. I malgrat els centres de formació existents a l'Estat i a la Comunitat, a Belles Arts i a les facultats tècniques, "aquesta qüestió requereix d'un reforç, per tenir professionals suficients". A més de formació específica en cada una de les modalitats. Mora va assegurar que de vegades tenen que formar de manera privada els estudiants que van sorgint dels centres per incorporar-los ràpidament. I també és habitual caçar el talent des de les mateixes universitats. Molt d'aquest talent format a València, com s'ha dit, acaba en productores estrangeres amb capacitat de pagar sous més alts.

En el tema del finançament, les ajudes de l'IVC i la compra de drets per part d'À Punt són potes importants, però insuficients atés que els pressupostos són més elevats que les produccions de ficció en imatge real -com ja s'ha destacat- per la llargària dels temps invertits per a treure endavant els productes d'animació i la quantitat de gent involucrada en els processos. "L'IVC és conscient del pes creixent de l'animació, hi ha ajudes específiques, però el percentatge és molt inferior al que es destina a la imatge real", va alertar Mora. Un desequilibri que també es produeix en À Punt.

Aquestes ajudes són importants, remarcava Martínez, perquè són les que permeten posar en marxa els projectes i eixir als mercats internacionals. "Som empreses innovadores per se, ho portem en l'ADN, actuem de punta de llança per a la resta del sector", va argumentar. Així, convé dir que tan sols de fa dos anys, el sector audiovisual pot acudir a les ajudes d'I+D+I de la Conselleria d'Economia, però per a l'animació hi ha el mateix problema que amb la resta d'ajudes, deia en referència al desconeixement general de les persones treballadores de l'administració pública sobre el funcionament del sector.

Comptat i debatut, la internacionalització és bàsica per a l'animació, tant per la possibilitat d'obrir mercats com de trobar finançament i coproduccions. Circumstància que, al seu torn, provoca el problema de la retenció de la Propietat Intel·lectual (IP, en les sigles en anglés) si el finançament extern és majoritari. Fins el punt que una producció feta totalment a territori valencià podria considerar-se estrangera als efectes de premis. Segons les representants del sector, una més gran inversió pública, és fonamental per retenir la propietat intel·lectual.

Una altre factor en el finançament, posat sobre el tauler per les productores, és el contrasentit de trobar sovint millors condicions de finançament en la Societat de Garantia Recíproca estatal (Crea SGR) que en la valenciana (Afin SGR). Un problema que es fa extensiu al conjunt del sector audiovisual valencià i que caldria revertir. Una altra queixa és l'escassa disposició de TVE a comprar produccions valencianes. O no es trien propostes en les convocatòries o es fan amb condicionants sobre drets "molt abusius".

4.3. Ficció cinematogràfica.

El productor Rafa Molés (El agua, La mort de Guillem), en la taula oberta organitzada pel Consell Valencià de Cultura, assegurava que "estem en el millor moment per al cinema valencià, el que no vol dir que estem en una situació òptima, ni de bon tros, tenim un dèficit molt important respecte d'uns altres territoris". La bona situació, així les coses, fa referència al número de creadors i creadores, a la presència de produccions valencianes en festivals internacionals, a la quantitat i qualitat de les produccions, un pas endavant respecte de períodes precedents.

Un bon moment també pel que fa a uns fons públics que "són els més alts que hem tingut fins ara", deia en referència als aproximadament 7 milions que hi dedica l'Institut Valencià de Cultura (IVC). Ajudes que fan indústria però que no són suficients: una pel·lícula estàndard té un cost aproximat de 1,5-2 milions d'euros. I hi ha produccions que es poden fer amb

menys inversió. Però un film amb la factura d'Alcarràs ja suposa un pressupost superior als 3 milions d'euros. Un "problema estructural financer" per a Molés perquè sumant les ajudes d'IVC i À Punt, un film estàndard pot obtenir una ajuda que va valorar en uns 475.000 euros. Aquest pressupost s'ha de fer créixer amb ajudes d'institucions d'uns altres àmbits i coproduccions, la qual cosa suposa que la participació estrictament valenciana vaja perdent pes en el conjunt de la producció. Això es converteix en un problema en el sentit que els equips i les autories valencianes "comencen a decréixer i ens convertim en productors minoritaris".

No és una qüestió fútil. "Si volem que les pel·lícules siguen valencianes i no volem perdre l'autoria creativa, hem de liderar les produccions. En l'actualitat, moltes vegades hem de conformar-nos en estar al capdavant de produccions amb pressupostos molt ajustats", alertava Vicent Monsonís. "Perquè si busquem fora coproduccions, en la majoria dels casos arriben amb més recursos que els que ací tenim a l'abast i automàticament se n'apoderen de la producció, tenen un percentatge més gran, quedant desdibuixat el talent valencià", abundava.

Altra vessant de la qüestió, just la contrària, la trobem al fet que "els darrers anys hem considerat produccions valencianes pel·lícules que en realitat no ho són", diu en referència a films amb talent i productors forasters. Abans de marcar la distinció entre "cinema valencià i cinema espanyol fet a València".

Preguntat per aquesta qüestió en una compareixença davant el CVC, el director adjunt d'Audiovisual i Cinematografia de l'IVC, Francesc Felipe, acotava que hi ha dos enfocaments, un de "més tècnic i fàcil", en referència als criteris del cinema americà o francés, d'emmarcar al voltant de què és cinema propi: "qualsevol pel·lícula produïda per una productora francesa és cinema francès". O en termes numèrics, el 51% de la producció. Altrament, la llengua és un factor determinant per a Felipe, qui va posar l'exemple de l'adaptació de la novel·la de Ferran Torrent Gràcies per la propina a càrrec del director català Francesc Bellmunt. "Culturalment és una pel·lícula totalment valenciana", va assenyalar.

Felipe en tot cas va reconèixer que l'IVC atorga ajudes a produccions en les quals la participació valenciana és minoritària, "per poder participar en unes altres produccions" com a moneda de canvi. "Però això no pot ser el gruix", determinava. Per la seua banda, el director de l'IVC, Abel Guarinos, argumentava que els nous criteris de subvenció faciliten la valencianitat de les produccions. I explicava que, a diferència d'uns altres períodes, una pel·lícula no pot aspirar al màxim d'ajuda solament incorporant un actor valencià. Actualment, hi ha quatre modalitats diferents per a la ficció, amb una ajuda màxima de 500.000 euros, en la modalitat A, que requereix d'un 80% d'equips tècnics i artístics valencians. Un altra ajuda, en l'apartat de direcció, ha de ser per a valencians també.

Així les coses, Molés admet que es fa cinema en territori valencià, que fins i tot comença a tindre una certa identitat pròpia, però no es pot parlar d'una indústria encara. "No existeix un cinema valencià. Si ens retem nosaltres mateixos a citar cinc pel·lícules estrenades el darrer any, tindrem un problema". Per la seua banda, Monsonís (també director de pel·lícules com Dripping o Un cercle en l'aigua) incidia en la idea de la no existència d'una indústria que es puga considerar com a tal: "Les ajudes [de l'administració] existeixen des de fa més de vint anys. Potser el País Valencià dedicara en alguns moments més recursos que Andalusia o el País Basc, de bon tros, però a diferència d'aquells territoris nosaltres no hem consolidat un sector audiovisual. Perquè els diners es dedicaven i es repartien malament. No han contribuit a crear un teixit professional". En la mateixa línia, Molés advertia que la inversió valenciana en cinema dobla la gallega, 3,5 milions d'euros.

El productor Antonio Mansilla també afegia que part de les ajudes valencianes, "aproximadament un milió d'euros tots els

anys" van a parar a determinades produccions estatals que contracten alguns tècnics i actors valencians. "Són ajudes que, efectivament, porten el segell valencià", però caldria interrogar-se sobre la petjada real que això suposa per a l'audiovisual valencià i el sentit que aporta a la construcció d'un audiovisual amb potència pròpia.

L'alternativa, també expressada per Giovanna Ribes (productora i directora, directora del Festival Internacional Dona i Cinema i membre de l'Associació de Dones Cineastes, CIMA), seria habilitar una categoria "ajudes a rodatge", amb les quals potenciar els services, suport tècnic a les produccions amb personal qualificat del nostre territori. Una manera de donar suport als professionals valencians.

4.4 Talent i referents

Hi ha una coincidència plena en què el talent no ha estat mai el problema per al desenvolupament de l'audiovisual valencià. Francesc Felipe, fins i tot, deia en l'entrevista referida adés que els resultats vindrien tard o d'hora "perquè tenim el mateix talent que en qualsevol lloc". "El nostre Pa negre, el nostre Alcarràs, arribarà", assegurava. Així i tot, Rafa Molés recordava que malgrat fer més inversió que Galícia encara no s'ha aconseguit un fenomen com O que arde ("Potser perquè no s'ha invertit en aquest tipus de talent", deia) i demanava fer "una mirada més ampla", tractar de fer cinema "des de la nostra mirada, com nosaltres el veiem. L'assumpte és fer bones pel·lícules".

La resposta a això és la "inversió en el talent" i posava l'accent en la manca d'una escola de cinema com les que hi ha a Catalunya o Madrid. Talent format que acabaria sent apreciat fora, funcionant com a referent per a les següents fornades de cineastes, servint de model per quedar-se a dirigir i produir cinema en territori valencià. Parlem de pel·lícules que puguen ser exhibides en els grans festivals. La qual cosa ja està passant amb fenòmens com El agua. "És molt important que invertim en el foment del talent, en les escoles que no tenim, en fer bones pel·lícules", deia Molés. I afegia: "Les escoles són importants per aprendre oficis, però sobretot per a tindre referents. No hi ha res per a fer cinema com parlar de cinema",

Giovana Ribes (La familia, Un suave olor a canela), plantejava objeccions al model d'escola de cinema privada, la qual cosa acota qui pot accedir a aquests estudis. I Vicent Monsonís veia amb bons ulls la creació d'una escola valenciana de cinema, però considerava que aquesta no és la solució, sinó habilitar "diners i recursos per fer produccions, perquè això atraurà molta més gent". "Molts de nosaltres hem hagut d'estudiar fora, però després hem tornat a la nostra terra a intentar col·laborar per crear el sector ací. El talent està ací, però és un talent que no té recursos", explicava. I llançava la idea que "hem de produir molt més perquè amb la quantitat arribarà la qualitat", recordant l'exemple d'Andalusia explicat adés.

"Amb dos o tres produccions liderades des de València a l'any no podem aspirar a que una siga reeixida i vaja a tots els grans festivals del món. I tampoc sé si aquest hauria de ser el nostre objectiu. El principal, al meu criteri, seria que ens coneguen a casa nostra, que el nostre públic sàpiga que fem cinema. Però si podem liderar deu produccions cada any, segur que alguna viatja i aconsegueix rellevància a nivell estatal i europeu", remarcava Monsonís. I explicava que l'augment de la producció comporta també un aprenentatge. Moles, per la seua banda, planteja objeccions a aquesta visió: "A nosaltres [el tema de trobar la qualitat a través de la quantitat] no ens ha passat".

En tot cas, les taules del CVC també deixaren palesa la necessitat de no caure en un cert "edatisme", per la qual cosa es recomanava tindre en compte la promoció del talent jove, al mateix nivell que la promoció i el suport al talent madur amb trajectòries consolidades i que han contribuït amb el seu treball a sostenir el sector. "Sense els joves no hi ha futur, però

sense la gent més gran, tampoc, perquè som la gent que té l'experiència i la formació", afirmaba Ribes. Per tot això és necessari estar alerta contra l'edatisme a tots els espais de l'audiovisual i el cinema, com també a la societat, complir anys ha de deixar de ser un estigma i això s'ha de fer visible a l'audiovisual, on ha d'haver representats personatges de totes les edats.

Giovanna Ribes apuntava la possibilitat que a les universitats amb estudis de comunicació audiovisual s'incloguera una assignatura dedicada a estudiar "referents del cinema valencià". En tot cas, Ribes posava l'accent en la televisió pública com la via de crear els referents, actors i actrius que es fan coneguts a partir de les sèries, en alguns casos, abans de fer el salt al cinema. "Nosaltres hem perdut el star system, millor dit, no existeix encara al nostre territori, aleshores no s'arrossega a la població a veure les pel·lícules", deia. I Molés afegia que també es pot crear star system en oficis com la direcció o el guió.

En tot cas, en la línia del que passa en unes altres comunitats, ja es disposa d'algunes eines per captar el nou talent, com ara el laboratori de Cinema Jove Curt Creixent, consolidat després de huit edicions. Un treball que cal complementar buscant cooperació amb altres laboratoris internacionals, fent acompanyament als creadors valencians per arribar a aquests fòrums a través de la creació de les beques Curt Creixent.

4.5 La qüestió lingüística

Una altra qüestió important és la presència del valencià en la cinematografia valenciana o feta al nostre territori. El tarannà bilingüe es reflecteix amb la convivència de produccions en valencià com La banda, de Roberto Bueso, o La mort de Guillem, de Carlos Marquet Marcet amb produccions en castellà de films de directors castellanoparlants com l'ilicità Chema García Ibarra (Espíritu sagrado) o l'oriolana Elena López Riera (El agua). Però hi ha mancances encara pel que fa a contar "les nostres històries en la llengua dels nostres pares i dels nostres avis, que és també la nostra", argumentava Vicent Monsonís.

Molés, un dels productors de la coproducció amb Catalunya La mort de Guillem, deia, en referència a l'èxit de films com O que arde o Alcarràs, i coincidint amb una reflexió de Felipe Lage, que "quan tens una bona pel·lícula, normalment l'idioma no sol importar massa. Però a l'hora de finançar-la dins de l'Estat Espanyol resulta complex arribar a Antena 3, Tele 5 o TVE". En aquest sentit, continua existint un mur que continua dificultant les produccions si no són fetes majoritàriament en castellà, a pesar de l'obligació d'invertir en produccions realitzades en les llengües cooficials. Monsonís afegia que hi ha un problema de manca d'historial d'èxits d'unes altres cinematografies, a més de la impossibilitat de liderar produccions. "Per a TVE espanyola no existim, una reivindicació històrica ha estat que l'ens invertisca en producció valenciana un percentatge equivalent al pes territorial" respecte de l'Estat, el 10%, una demanda compartida per Ribes. Monsonís descompta les ajudes a produccions estatals rodades a València i venudes com a cinema valencià.

Antonio Mansilla, pel contrari, es mostrava més optimista a propòsit de l'augment de la inversió en TVE en adquisició de pel·lícules, la qual cosa afectarà als films en les llengües cooficials. Una obligació extensible a les plataformes. "Si ho gestionem bé, es podran fer més pel·lícules en gallec, valencià, etcètera", va considerar. L'any 2022, a més, l'IVACE, l'Institut Valencià de la Competitivitat Empresarial va dotar À Punt d'un milió d'euros per invertir en quatre pel·lícules en la nostra llengua. Amb els imports finançats així mateix per l'IVC, Mansilla sosté que ja es poden plantejar pel·lícules amb un pressupost d'entre 1,5 i 2 milions d'euros.

Una altra qüestió és el de les produccions estatals rodades en territoris valencianoparlants. Mentre que una pel·lícula com As bestas, com s'ha dit abans, reflecteix la realitat lingüística de l'entorn rural gallec, una producció com El olivo negligia aques-

ta realitat, falsejant d'alguna manera l'entorn sociolingüístic. Altres pel·lícules que han estat considerades valencianes com ara La boda de Rosa, deixen algunes pinzellades, però no sempre en la bona direcció: en la pel·lícula Sergi López i Candela Peña representaven personatges valencians però parlaven molt poques vegades en el film la llengua del territori.

A més de la producció en valencià cal tenir en compte una qüestió rellevant, la presència de la llengua en les produccions en altres llengües a través de la subtitulació. Entre les mesures plantejades des de l'IVC hi ha la idea de realitzar un congrés sobre el doblatge en valencià que avalue la tasca de les empreses, el potencial de creixement i el model de llengua emprat.

En un altre àmbit, una actuació pendent i que cal valorar és un possible acord amb la Filmoteca de Catalunya per crear un Banc Públic de Subtitulació, un catàleg compartit amb l'IVC.

4.6 Promoció interna

Un altre aspecte no menor és el de la creació de públics, fer arribar les pel·lícules als públics potencials. L'IVC té previst en aquest sentit ampliar l'oferta de la Filmoteca Valenciana amb cicles mensuals de pel·lícules en versió original en valencià difoses a través d'una eina de difusió en xarxes socials de més ús entre el públic jove com YouTube, TikTok i Twich. També hi ha el projecte d'una "Marató de Cinema" coincidint amb el Dia del Patrimoni Audiovisual Valencià. Igualment, per descentralitzar la difusió, es vol fer una Filmoteca d'Estiu al Port d'Alacant i continuar amb els cicles a l'aire lliure en el Museu de Belles Arts de Castelló.

Altrament, hi ha la proposta de fer ajudes per la projecció de tràilers de pel·lícules valencianes en sales d'exhibició. "Volem públic valencià en sales valencianes, però cal comunicar-lo, de manera efectiva. Fallem en la promoció", va dir Francesc Felipe durant la compareixença en el CVC, posant com a exemple la importància de la incorporació del talent de dones directores, que a més han rebut el reconeixement de crítica i públic i que "no s'ha comunicat i publicitat de manera suficient". El responsable de l'audiovisual també va posar l'accent en la necessària col·laboració amb la CVMC, per exemple posant al servei de les produccions d'À Punt per a estrenes i promoció els espais de l'IVC.

Altres iniciatives que figuren en els plans de l'IVC, segons Francesc Felipe, és potenciar les publicacions i la investigació dels fons de la Filmoteca Valenciana o potenciar la col·laboració amb la Direcció General d'Innovació Educativa amb la creació d'una aula d'audiovisuals conjunta. En relació amb això, es preveu la creació d'una Càtedra de Cinematografia Valenciana i beques de recerca en les universitats valencianes que ofereixen estudis superiors de comunicació audiovisual.

En tot cas, un projecte que ja està funcionant i pot donar fruits en la necessària i pendent tasca de creació de públics és la publicació de "Material Didàctic Cinema", tecnologia digital de fàcil accés amb pel·lícules valencianes per ser emprat pels docents en els centres educatius. El primer volum s'ha llançat amb tres importants pel·lícules recents: La banda, La innocència i La mort de Guillem.

4.7 Projecció estatal i internacionalització

Pel que fa a la projecció exterior, les produccions i coproduccions valencianes han guanyat presència els darrers temps en l'àmbit internacional. La trajectòria de pel·lícules com El agua, present en la quinzena de realitzadors de Cannes, entre altres molts festivals, podria ser el camí a seguir. Però hi resta encara molt de marge i molt a fer pel que fa a l'acompanyament de les institucions.

Així les coses, al febrer de 2023 es va presentar gIoVAL, un organisme que gestionarà l'Acadèmia Valenciana de l'Audiovisual (AVA) per "reforçar la presència estatal i internacional" del cinema valencià. AVA compta amb un ajut públic de 260.000 euros. Aquesta entitat té com a funció coordinar-se amb festivals, mercats i laboratoris creatius amb suport de l'IVC i la col·laboració amb entitats públiques i privades com ICEX (Institut Espanyol de Comerç Exterior), IVACE, Oficina Media España, Catalan Films i la Plataforma d'Internacionalització de la Cultura Valenciana.

La potenciació tot just de la jove Acadèmia Valenciana de l'Audiovisual (creada el juliol de 2018, amb una dotació pública de 100.000 euros) és també un eix important en tant que serveix per l'organització d'un aparador com els Premis Berlanga i és un fòrum que "aglutina tot el sector, i espais comuns, en un teixit associatiu molt divers", en paraules de Francesc Felipe.

Cal assenyalar, que ara per ara, els Premis Berlanga, han posat damunt del tauler, com ja hem dit, la problemàtica de fer competir produccions valencianes -les quals fan un esforç molt gran des del vessant cultural, emprant la llengua i la idiosincràsia pròpia- amb altres estatals que obtenen el segell "valencià" pel fet d'estar rodades en territori valencià, comptar amb cert nombre de persones als seus equips i tenir ajudes de l'IVC. Aquestes darreres, son pel·lícules que troben el seu espai natural en l'Estat espanyol i en les diferents convocatòries de festivals i fins i tot als Premis Goya de l'Acadèmia Espanyola.

El director adjunt d'audiovisual plantejava en aquest cas que s'hauria d'obrir un debat amb l'AVA per establir si aquestes pel·lícules haurien de competir o no en la mateixa categoria junt amb pel·lícules valencianes, de vegades rodades en llengua pròpia, i per regla general amb pressuposts més modests.

Francesc Felipe apuntava també la possibilitat de crear, de manera transitòria, una categoria de premi a la millor direcció femenina, per tal de donar major visibilitat a la incorporació de les dones a la direcció. Una acció que caldria avaluar a consciència i que s'establiria durant un cert període, en el marc del foment de les mesures per a aconseguir la igualtat. "I amb la llengua, exactament igual", per potenciar els públics, "aspirant a què eixa categoria en algun moment desapareguera".

Si caldria incorporar una categoria específica en els premis del audiovisual valencià per a produccions rodades en la llegua pròpia o si seria interessant en tot cas que intèrprets valencians puguen ser nominats per produccions estatals són debats en qualsevol cas oberts en una Acadèmia Valenciana que ha canviat la seua direcció i mamprén un nou camí.

Parlant de participació, altrament, des del sector es considera desitjable l'augment de la presència valenciana en l'Acadèmia de les Arts i les Ciències Cinematogràfiques d'España. Un tema que depén de la voluntat dels professionals valencians de formar-hi part. Una qüestió, no obstant això, que té conseqüències pràctiques: un augment representatiu de socis valencians a l'Acadèmia incrementa les possibilitats de què les produccions valencianes siguen valorades per un nombre major de membres i tingudes en compte a l'hora de les votacions dels Premis Goya. Una qüestió no menor en termes de projecció. "Ni més ni menys que com actuen les altres comunitats autònomes en tots els aspectes", va argumentar Felipe.

Una altra pota pel que fa a la promoció és la dels festivals propis, abundant en el nostre territori, 80 esdeveniments repartits entre 43 municipis, en funció les dades aportades pel director adjunt de l'IVC. Una autèntica "Terra de festivals", segons Francesc Felipe, "un circuit complementari a les ofertes existents d'exhibició cinematogràfica" amb el qual es vol fer un marca pròpia valenciana, per disposar de dades sobre públics, gustos, etcètera. "Hem de saber quins són els interessos del públic al qual ens adrecem", una informació que fins ara es maneja de manera intuïtiva.

En tot cas, alerten els professionals del sector, es tracta de festivals en la majoria dels casos amb poca projecció fora del territori valencià. En aquest sentit, un compte pendent és que, almenys un d'aquests esdeveniments, assolira la importància d'un gran festival com va ser als seus inicis la Mostra de València, catalogat en la categoria "A" dels festivals. D'aquesta manera, serviria, com passa en el País Basc amb el Festival de Donostia, de plataforma per a la producció audiovisual i cinematogràfica valenciana.

Una mesura que s'ha posat en marxa a través de l'IVC i que connecta amb la importància d'estar presents a les plataformes, és la creació a Filmin, d'un canal dedicat al cinema valencià amb més de 150 produccions disponibles, entre llargmetratges actuals i més antics, documentals i un apartat documental de "temàtica valenciana". Hi ha produccions en versió original, produccions i coproduccions valencianes i films no valencians dirigits per realitzadors i realitzadores del nostre territori. Una iniciativa que cal difondre i fer-ne seguiment.

Per tot el que s'ha exposat i analitzades les dades oferides per les persones ponents a les diferents taules i compareixences privades, el CVC eleva les seguents

RECOMANACIONS

-Per tal d'enfortir el teixit audiovisual i cinematogràfic resulta imprescindible un augment en la dotació de recursos destinats a la producció audiovisual, a la RTVV.

-En tant que servei públic, la RTVV grantirà una producció audiovisual plural i diversificada, fomentarà la creació i recerca de noves narratives i formats televisius, arriscant en models amb capacitat d'atreure l'interés del públic i oferir també productes amb possibilitat de projecció exterior de la nostra cultura; produccions televisives innovadores i amb qualitat susceptibles de penetrar en mercats diferents al propi.

-És necessari que les contractacions de producció externa garantisquen l'accés a les empreses valencianes amb experiència i que s'hagen mantingut al llarg dels anys desenvolupant treball al nostre territori, i que dites contractacions es repartisquen amb criteris d'alternança.

-La RTVV farà efectiva la inversió del 6% dels seus ingressos en l'audiovisual atenent a un criteri ampli, tal com recull la llei estatal 7/2010

-Es considera fonamental un augment en la dotació d'ajudes del IVC per a obres audiovisuals i cinematogràfiques generades el territori.

-Increment de les ajudes del IVC a les produccions en llengua pròpia. Treballar activament per fer visible que la producció de qualitat en la nostra llengua és perfectament exportable.

-Fer complir des de l'administració autonòmica els mínims en la llengua cooficial del nostre territori previstos en la legislació per a les televisions. I treballar per anar millorant de manera efectiva aquesta presència.

-L'IVC, habilitarà mecanismes per tal de potenciar la presència de la llengua i la cultura pròpia en les produccions i coproduccions rodades a la Comunitat Valenciana i que aspiren a ajudes públiques, especialment aquelles ambientades a localitzacions valencianoparlants.

-Per tal d'optimitzar la gestió de les ajudes publiques a la cinematografía i l'audiovisual, aquests serveis es dotaran de personal suficient.

-Especialització i formació específica per a les persones que gestionen les ajudes públiques en les diferents institucions i a la SGR autonòmica.

-Flexibilització dels processos burocràtics d'acord amb les característiques específiques del sector audiovisual.

-Habilitar formules que faciliten bestretes de les ajudes a la producció minimitzant els costos financers per aval i préstec.

-Acompanyament en la projecció estatal i internacional a les produccions
amb el suport públic.

-Foment de la participació de les produccions valencianes als festivals del territori, especialment els de major projecció.

-Seguiment i valoració de les inversions públiques per garantir el retorn social i econòmic de les produccions seleccionades.

-Potenciar mitjançant les administracions públiques els estudis i graus relacionats amb el sector.

-Efectiva posada en funcionament de les instal·lacions de Ciutat de la Llum, garantint l'accés i contractació de les empreses productores valencianes, així com empreses de serveis i personal tècnic local.

-Es fonamental incentivar també línies i graus de formació professional específica per a qualificar personal tècnic en matèria audiovisual al llarg del territori i molt especialment en l'entorn d'Alacant on s'ubica la Ciutat de la Llum.

-Incentivar la participació en les produccions audiovisuals i cinematogràfiques d'actors i actrius valencians, mitjançant baremacions en les ajudes del IVC, per tal de consolidar el tan desitjat star system en clau autonòmica.

-Al mateix temps cal garantir que les produccions valencianes mostren personatges capaços de reflectir la diversitat generacional i la pluralitat en tots els seus aspectes, oferint un ventall de tipus que ens allunyen d'estereotips excloents, com també vetlar per la transmissió d'una imatge igualitària, plural i no estereotipada de dones i homes en la societat i promoure-la.

-Contemplar una major especificitat en les ajudes a la producció d'animació, tenint en consideració els temps requerits per a la seua producció.

-Consolidació d'una estratègia audiovisual en clau valenciana, de gran abast, implicant a diversos sectors de la societat per tal de fer veure aquesta activitat com un sector estratègic i que siga assumida com a tal pel teixit social.

Aquest informe es lliurarà a les persones compareixents, que l'han fet possible, a la Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Esport, IVC, Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana, la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació, RTVV, l'Acadèmia Valenciana de l'Audiovisual (AVAV), Consell de la Ciutadania-Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació (CVMC), Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV Comissió Audiovisual i Cinematografia), les associacions de productors, tècnics i actors, direcció de Ciutat de la Llum, universitats i centres formatius on s'impartisquen graus relacionats amb la comunicació audiovisual.

ANNEX

Breu index amb articulat de referència

* Llei 7/2010, de 31 de marc

Article 5. El dret a la diversitat cultural i lingüística.

3. Els prestadors del servici de comunicació audiovisual televisiva de cobertura estatal o autonòmica hauran de contribuir anualment al finançament anticipat de la producció europea de pel·lícules cinematogràfiques, pel·lícules i sèries per a televisió, així com documentals i pel·lícules i sèries d'animació, amb el 5% dels ingressos meritats en l'exercici anterior, d'acord amb el seu compte d'explotació, corresponents als canals en què emeten estos productes audiovisuals amb una antiguitat menor a set anys des de la data de producció. Per als prestadors de servicis de comunicació audiovisual de titularitat pública de cobertura estatal o autonòmica esta obligació serà del 6%.

El finançament de les mencionades obres audiovisuals podrà consistir en la participació directa en la seua producció o en l'adquisició dels drets d'explotació d'estes.

Com a mínim, el 60% d'esta obligació de finançament, i el 75% en el cas dels prestadors de servicis de comunicació audiovisual de titularitat pública, haurà de dedicar-se a pel·lícules cinematogràfiques de qualsevol gènere.

D'este import, almenys el 50% haurà d'aplicar-se en el conjunt del còmput anual a obres de productors independents. En les coproduccions no es comptabilitzarà a estos efectes l'aportació del productor independent.

Així mateix, els prestadors de servicis de comunicació audiovisual hauran de dedicar com a mínim un 40%, i el 25% en el cas dels prestadors de servicis de comunicació audiovisual de titularitat pública, del total de la seua respectiva obligació de finançament a pel·lícules, sèries o minisèries per a televisió. Dins d'estos percentatges, els prestadors de servicis de comunicació audiovisual de titularitat pública hauran de dedicar un mínim del 50% a pel·lícules o minisèries per a televisió.

Els prestadors de servicis de comunicació audiovisual l'obligació d'inversió dels quals vinga derivada de l'emissió, en exclusiva o en un percentatge superior al 70% del seu temps total d'emissió anual, d'un únic tipus de continguts, que siguen pel·lícules cinematogràfiques, sèries de televisió, produccions d'animació o documentals, podran materialitzar-la invertint únicament en este tipus de continguts sempre que es materialitzen en suport fotoquímic o en suport digital d'alta definició.

En tot cas, el 60% del finançament conjunt previst en este article es destinarà a la producció en alguna de les llengües oficials d'Espanya.

No podrà computar-se als efectes d'este article la inversió o la compra de drets de pel·lícules que siguen susceptibles de rebre la qualificació X de conformitat amb la Llei 55/2007, de 28 de desembre, del Cine.

També estan sotmesos a l'obligació de finançament establit en este article els prestadors del servici de comunicació electrònica que difonguen canals de televisió i els prestadors de servicis de catàlegs de programes.

Queden excloses d'esta obligació les televisions locals que no formen part d'una xarxa nacional.

El control i seguiment de les obligacions contingudes en este punt correspondrà al Consell Estatal de Mitjans Audiovisuals, previ dictamen preceptiu de l'Institut de la Cinematografia i de les Arts Audiovisuals, i sense perjuí de les seues competències en l'àmbit de la indústria cinematogràfica. Reglamentàriament s'establiran el procediment, els mecanismes de còmput i la informació que podrà demanar-se als operadors. No obstant això, per a les emissions de cobertura limitada a l'àmbit d'una comunitat autònoma, el control i seguiment correspondrà a l'òrgan audiovisual autonòmic competent.
Per acord entre un o més prestadors de servicis d'àmbit estatal o autonòmic subjectes a l'obligació de finançament establit en este article i una o diverses associacions que agrupen la majoria dels productors cinematogràfics, podrà pactar-se la forma d'aplicació de les obligacions de finançament previstes en este article, respectant les proporcions establides.
Prèviament a la firma de l'acord, les parts demanaran al Consell Estatal de Mitjans Audiovisuals un informe sobre la seua conformitat amb el que establix esta llei, sense perjuí de les funcions que sobre la valoració dels acords tinga la Comissió Nacional de la Competència.
Reglamentàriament s'establiran els procediments necessaris per a garantir l'adequació de l'acord amb el que establix esta llei. En tot cas, el règim establit en el dit acord regirà respecte de les relacions que s'establisquen entre el prestador o prestadors del servici de comunicació audiovisual televisiva firmants i tots els productors que actuen en l'àmbit d'aplicació d'aquell, sense que puga limitar-se el seu compliment als productors membres de l'associació o associacions que l'hagen subscrit.

*Llei 6/2016, de 15 de juliol, del Servei Públic de Radiodifusió i Televisió d'Àmbit Autonòmic
Article 2. El servei públic audiovisual
1. El servei públic audiovisual de titularitat de la Generalitat és un servei essencial d'interès econòmic general, necessari per a la vertebració i la cohesió territorial de la Comunitat Valenciana, com també per al manteniment de la nostra identitat com a poble, la nostra cultura i la nostra llengua, que té per objecte satisfer les necessitats d'informació, cultura, educació i entreteniment dels ciutadans i la societat de la Comunitat.
2. Els principis d'actuació del servei públic de ràdio i televisió són el pluralisme de la societat, la participació lliure de barreres de la comunicació, l'accés dels grups socials i polítics, incorporant-hi —com a elements essencials d'aquest servei públic— aquests i tots els altres valors constitucionals i estatutaris.

Art. 26
8. La producció pròpia externalitzada i la producció associada per als diferents mitjans i finestres de la Corporació hauran de procedir preferentment de la indústria audiovisual valenciana, a fi de consolidar i enfortir el sector de la producció audiovisual i dels i de les professionals que integren aquest sector.

Art. 28
4. La Corporació i les societats que en depenguen fomentaran la producció de programes de qualitat, sobre la base de les nostres senyes d'identitat, la nostra societat, la nostra cultura o el nostre territori i facilitarà la creació d'un departament de desenvolupament i disseny de la producció de continguts audiovisuals per a televisió i fins i tot per a cine, amb la col·laboració d'empreses de producció valencianes i altres organismes públics i privats. Per a això recolzarà la creativitat i la producció de la indústria cinematogràfica i audiovisual valenciana a través de la compra de drets o la coproducció de curts, llargmetratges, sèries de ficció, pel·lícules per a televisió, i documentals i sèries d'animació de productors independents, atenent en particular la qualitat i el treball dels joves creadors de la Comunitat Valenciana en tots els gèneres. En la seua contractació, la Corporació fomentarà la lliure competència i la igualtat d'oportunitats, establirà clarament les condicions de participació i el procés de selecció objectiva de projectes serà transparent i argumentat. Recolzant, amb tot això, el desenvolupament del sector i la indústria audiovisual de la nostra Comunitat.
6. En els termes que preveu l'article 5.3 de la Llei 7/2010, de 31 de març, general de la comunicació audiovisual, la Corporació

destinarà anualment, com a mínim, un sis per cent de la xifra total dels ingressos, establerts en l'article 36.1, obtinguts en l'exercici anterior, d'acord amb el seu compte d'explotació, al finançament anticipat de la producció europea de pel·lícules cinematogràfiques, pel·lícules i sèries per a televisió, de documentals i de sèries d'animació.

7. Per a garantir la pluralitat i la lliure competència, cap empresa —per si sola o en col·laboració amb altres— podrà concentrar amb caràcter anual més del 20 % del cost del total contractat per la Corporació, tant en projectes de producció pròpia externalitzada com externa.

Article 29. Pautes generals de la programació

2. La Corporació ha de reservar, almenys, el 35 % del seu temps d'emissió anual a la difusió d'obres audiovisuals i cinematogràfiques de productores valencianes independents i producció original en valencià, sense perjudici que el mandat marc o el contracte programa contemplen exigències addicionals a fi de promoure la difusió d'obres valencianes i de productors independents, i sense perjudici d'allò disposat en l'article 5.2 de la Llei 7/2010, de 31 de marc, general de la comunicació audiovisual.

El contracte programa determinarà els punts següents:

i) La proporció de finançament que la Corporació ha de destinar a l'impuls de la producció i a les coproduccions d'obres audiovisuals de la Comunitat Valenciana.

j) La proporció de finançament que la Corporació ha de destinar al doblatge d'obres i continguts audiovisuals per a la seua emissió televisiva.

Informe sobre la ficción en el Audiovisual Valenciano

Autor: Css. Arts
Aprovació: Ple 29 maig 2023

"No hay nada más central para una cultura que el audiovisual. Una actividad audiovisual potente, con todos los instrumentos para ser competente en un entorno como el actual"
Emili Prado. Catedrático de Comunicació Audiovisual i Publicitat de la Universitat Autònoma de Barcelona

"Hay que volver a la defensa de la cultura, a la defensa del valor cinematográfico como expresión cultural de lo que nos está sucediendo hoy, de lo que fuimos, de lo que somos y de lo que seremos"

0. JUSTIFICACIÓN DEL INFORME

El Consell Valencià de Cultura ha manifestado su interés en el audiovisual valenciano en numerosas ocasiones como es patente por el volumen de informes declaraciones y tablas redondas que ha dedicado a la materia. Igualmente se ha ocupado en asuntos relacionados con la protección de los archivos y el patrimonio audiovisual, y ha emitido recomendaciones sobre el desarrollo de las normativas reguladoras del ente público RTVV, o sobre aspectos intrínsecamente relacionados con la cinematografía.

No en vano, en el Informe Situación de la Cultura Valenciana a consecuencia del COVID-19, de 2020, el CVC atribuía al sector las siguientes características:

Un sector creativo con la capacidad de impregnar nuestro entorno cotidiano y que contribuye a la construcción del imaginario social. *"Nos constituimos gracias a los elementos simbólicos, los sistemas de representación que nuestro entorno nos ofrece y nos niega, la cultura es un elemento constitutivo del espíritu; constitutivo en el sentido más literal: nos hace ser lo que somos"*, como señala la especialista Pilar Aguilar.

Es innegable la presencia y significación de la cultura audiovisual en nuestro día a día.

Pero no podemos dejar de lado que además de Cultura el audiovisual se constituye como un extraordinario activo, un dinamizador económico en su vertiente de industria, y comporta un excelente potencial para la colaboración público-privada, que lo hace merecedor nuevamente de la atención del CVC.

En este sentido hay que recordar las datos que aportaba recientemente el "Informe sobre el estado de la cultura en España 2022. El sector audiovisual, hacia un crecimiento sostenible y diverso", de la Fundación Alternativas:

En 2019, los ingresos producidos por el cine y los contenidos audiovisuales a la economía española ascendieron a 4.115 millones de euros. La contribución al PIB ese mismo año fue de 812 millones, favoreciendo la creación de 14.000 empleos directos y 4.000 indirectos. El porcentaje de aportación al PIB del sector audiovisual en 2019 fue del 0,69%, y supuso el 28,5% de la aportación total de la cultura a la economía española.

Es innegable el impacto y la capacidad de penetración social del audiovisual y por eso la importancia de fijar las bases para conseguir una verdadera estabilización del sector. En el territorio de la Comunidad Valenciana sin embargo, de igual manera que en la resto de comunidades autónomas, hablar de audiovisual es también hablar de un elemento clave, que se ha demostrado imprescindible para el desarrollo de una industria sólida: la participación de las televisiones autonómicas públicas.

El CVC, en el Informe sobre la Ley del Cine 55/2007 y su aplicación, recogía en el apartado de conclusiones (2008) la consideración de la televisión como elemento importante de difusión, promoción y financiación de la cinematografía en la Comunidad Valenciana.

E iba más lejos al reconocer la necesidad de trabajar, con una exigencia de calidad, en la creación y fomento del cine valenciano, tanto autores valencianos como de temática valenciana, y preferentemente en valenciano, de manera que eso se convierta en una prioridad para los poderes públicos de nuestra Comunidad.

Igualmente, en el Informe sobre el libre comercio del sector audiovisual (2013), se reforzaba:

LA RTVV debe considerarse una herramienta al servicio de la sociedad valenciana tanto dentro como fuera de sus fronteras, fomentando el desarrollo económico, social y cultural, así como la visibilidad del territorio, el proceso de normalización lingüística, los signos de identidad colectivos tradicionales y actuales, al mismo tiempo que sirve como mecanismo de estímulo para el sector audiovisual en nuestra Comunidad.

En estos momentos, interesa conocer la situación de un sector que ha evolucionado muy favorablemente desde que en julio del año 1984, se aprobara la Ley de creación de la RTVV y, a mediados de la década de los años 80 se iniciaran las ayudas públicas. Los años 90 significaron la consolidación de las ayudas y la creación de protocolos para el fomento y la promoción

del sector, favoreciendo el incremento de la producción y la creación la Federación Valenciana del Audiovisual (FEVA), una entidad muy significativa, que aglutinaba las empresas audiovisuales y las asociaciones profesionales y que no existía a ningún otro lugar del estado español, como podemos leer al estudio "El sector audiovisual de la Comunidad Valenciana. Situación, dimensiones y perspectivas" de Corporación Multimedia y GPR Consultoras, para la Generalitat Valenciana (2002).

En el mismo dictamen se puede leer: "El interés por impulsar este escenario –compartido por todas las fuerzas políticas y agentes implicados– llevó a la Generalitat Valenciana a conferir al sector, en el año 2000, el sello de "estratégico", en razón de su potencialidad económica y efecto dinamizador".

Es por eso que, pasados los años, hay una cuestión que ocupa la atención del CVC, del sector y de la opinión pública informada, y es, la causa o las causas por las que el audiovisual valenciano no acaba de despegar y consolidarse como ha sucedido con los sectores de otras comunidades autónomas.

Con ese motivo han sido convocados a comparecer especialistas del ámbito académico y profesionales de diferentes CCAA, con sectores exitosos y profesionales de la Comunidad Valenciana, así como el director del Institut Valencià de Cultura y el director Adjunto de Audiovisuals i Cinematografia del IVC.

Las sesiones han sido organizadas como se detalla a continuación:
-Primera Mesa Ámbito Académico. Celebrada el 30 de marzo de 2022 (comparecencia telemática). Con la participación de:
ANDALUCÍA. Aurora Labio, profesora titular de Periodismo en la U. de Sevilla. Directora del grupo Medios, Políticas de Comunicación y Democracia en la U. E.
CATALUÑA. Emili Prado, Catedrático del Dep. de Comunicació Audiovisual i Publicitat UA de Barcelona. Fue Decano de la Fac. Ciències de la Comunicació de la UA, de Barcelona y Decano y fundador de la Fac. de Ciencias de la Comunicación de Santiago de Compostela.
GALICIA. Marta Rodríguez Castro, Dra. en Comunicación e Información Contemporánea en la U. de Santiago de Compostela. Profesora Dept. Ciencias de la Comunicación. Investigadora en grupos de investigación internacional.
EUSKADI. Miguel Angel Casado, Profesor del Dept. de Comunicación Audiovisual y Publicidad de la U. del País Vasco, Vicedecano de Coordinación, Calidad y Planificación. Especialista en Infancia y Comunicación.

-Segunda Mesa Profesionales del Sector. Celebrada el 9 de junio de 2022 (comparecencia telemática). Con la participación de:
CATALUÑA. María Zamora, productora. ELASTICA FILMS.
EUSKADI. Carlos Juárez, productor. BASQUE FILMS.
ANDALUCÍA. Agus Jiménez, productora. ENCIENDE TV.
GALICIA. Felipe Lage. Productor. ZEITUN FILMS.

-Tercera Mesa Profesionales del sector valenciano. Ficción. Celebrada el 3 de noviembre de 2022. DIÁLOGOS CVC. Presencial, pública. Canal Youtube. Con la participación de:
Rafa Molés, director y productor. SUICAfilms. Presidente AVANT.
Giovanna Ribes, directora, guionista, productora. TARANNÀ Films. Dir. Festival Internacional Dona i Cinema.
Vicent Monsonís, director, guionista, productor. ESTANBROOK Produccions. Vicepresidente AVAPI.
Antonio Mansilla, productor. MEDITERRÁNEO MEDIA. Presidente PIAF

-Cuarta Mesa Profesionales del sector valenciano. Ficción de Animación. Celebrada el 1 de diciembre de 2022. Híbrida presencial y telemática. Con la participación de:

Paloma Mora, productora. TV ON PRODUCCIONES.
Nathalie Martínez, productora. WISE BLUE STUDIOS.

-Quinta Mesa con la participación del director del Institut Valencià de Cultura, Abel Guarinos y del director adjunto de Audiovisuals i Cinematografia del IVC, Francesc Felipe. Celebrada el 12 de enero de 2023. Presencial, en el CVC.

Entendemos que el diagnóstico es fundamental, y esperamos que este Informe, que ha sido posible gracias a la generosidad de todas las personas que han participado, pueda aportar elementos que contribuyan a la mejora del sector.

Antes de empezar, haremos mención a dos párrafos que por su significación pueden contribuir a una reflexión con perspectiva.

Un forma parte del estudio "El sector audiovisual de la Comunidad Valenciana. Situación, dimensiones y perspectivas" de Corporación Multimedia y GPR Consultoras, para la Generalitat Valenciana (2002), donde leemos una demanda para el audiovisual:

Una política coordinada y planificada similar, por ejemplo, a la que disfruta "el sector de la automoción" o "el de la cerámica", ajustada verdaderamente a la "realidad del sector"

El otro corresponde al Informe del CVC Situación de la Cultura Valenciana a consecuencia del COVID-19:
Desde el Consell Valencià de Cultura entendemos que la Cultura y la Ciencia no son un gasto de la economía sino una inversión, un potente dinamizador social con un significativo retorno económico, actividades generadoras de riqueza y creación de empleo, de cohesión social, y de fomento de unos valores éticos imprescindibles. El CVC reivindica la Cultura como la herramienta óptima para comprender el mundo, analizarlo, transformarlo e intentar explicarlo, para dar respuesta a las preguntas-fuerza, donde vivimos, con quien y como.

1. RELACIÓN DE ANTECEDENTES

-2020 Informe Situación de la Cultura Valenciana a consecuencia del COVID-19.
-2017 Informe sobre el Proyecto de Ley de creación del Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana.
-2015 Informe sobre el Patrimonio Audiovisual y Sonoro.
-2015 Informe sobre la situación actual de los Archivos de RTVV
-2014 Informe sobre el Audiovisual valenciano.
-2014 Informe sobre la situación de laso industrias culturales del Sector del Libro, Artes Escénicas y Audiovisual.
-2014 Mesa Redonda una nueva Radio Televisión Pública.
-2013 Informe Sobre el libre comercio del sector audiovisual.
-2013 Informe Sobre la situación del archivo de la RTVV.
-2013 Declaración sobre los Archivos de RTVV
-2012 Informe Sobre el Anteproyecto de Ley de Radiotelevisión Valenciana.
-2008 Sobre la Ley del Cine y su aplicación.
-2005 Sobre los contenidos culturales de la televisión pública valenciana.
-2004 Informe del Grupo de trabajo sobre los recursos audiovisuales de la Comunidad Valenciana
-1997 Informe sobre el anteproyecto de Ley Valenciana del Cine.

2. MARCO JURÍDICO DE REFERENCIA LEGISLACIÓN ESTATAL

Ley 55/2007, de 28 de diciembre, del Cine.
Ley 7/2010, de 31 de marzo, General de la Comunicación Audiovisual.
Ley 6/2012, de 1 de agosto, de modificación de la Ley 7/2010, para flexibilizar los modos de gestión de los servicios públicos de comunicación audiovisual autonómicos.
Ley 13/2022, de 7 de julio, General de Comunicación Audiovisual.

COMUNIDAD VALENCIANA

-Ley de 1984 de Creación y Regulación del Consejo Asesor de RTVE en la Comunidad Valenciana, Decreto de 1988 por el que se aprueba el reglamento de organización de dicho Consejo.
-Ley de 1984 de Creación de la Entidad Pública de RTVV modificada por Ley en 1992 y en 1999.
-Ley 5/1998, de 18 de junio, de Creación del Institut Valencià de Cinematografia «Ricardo Muñoz Suay».
-Ley 1/2006, de 19 de abril, del Sector Audiovisual.
-Ley 6/2016, de 15 de julio, del Servicio Público de Radiodifusión y Televisión de Ámbito Autonómico,
-Ley 10/2018, de 18 de mayo, de creación del Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana (CACV).

3. UNA MIRADA AL AUDIOVISUAL DEL ESTADO ESPAÑOL.

Estado de la cuestión.

Con el objetivo de tener una panorámica lo más precisa posible sobre la situación del audiovisual valenciano, el Consell Valencià de Cultura puso atención en las CCAA que más han tenido éxitos en los últimos años por lo que respecta a los productos audiovisuales de ficción, tres de ellas tienen además lengua propia. Son los casos de Galicia, Euskadi, Cataluña y Andalucía. Académicos y profesionales de estos territorios nos ilustraron a través de mesas redondas sobre las respectivas experiencias, con zonas de claridad pero también con retos y problemas muchas veces comunes.

Trayectorias condicionadas globalmente por los nuevos hábitos de consumo audiovisual, por la dependencia económica de las radiotelevisiones públicas y por las necesidades adicionales que genera tener lengua propia. Un sector que debe moverse con una competencia internacional feroz, sin marcos reguladores suficientes y con una legislación que, en palabras de la productora María Zamora, "refuerza el monopolio de las televisiones privadas", en referencia a la Ley General de Comunicación Audiovisual, transposición de la normativa audiovisual europea.

"El cine no le interesa absolutamente a nadie. Realmente, estamos en manos de grandes grupos de comunicación, que tienen otros intereses. El cine es una cosa que se hace fuera. Y aquí, lo que hay que es cumplir las leyes y producir algunas películas. Un problema endémico de la historia del cine español", diagnosticaba el productor Carlos Juárez (Basque Films) también en referencia a la citada Ley General de Comunicación Audiovisual. Antes de afirmar: "El talento que hay ahora mismo España desborda la capacidad política". "Tenemos un complejo, respecto del que se hace fuera, y no hemos apostado por hacer una industria real, como se ha hecho en Francia", añade. A pesar de apuntar que si es preciso copiar ("y hacerlo bien") un modelo es el de los países escandinavos, sobre todo Dinamarca, convertidos en un referente mundial en materia audiovisual. Corea del Sur también podría ser un referente, otro país de dimensiones pequeñas que ha hecho del audiovisual una industria potente.

La Ley de Comunicación Audiovisual plantea un contexto en el que habrá que ver como se sustancian y evolucionan las cuotas previstas. El 30% del catálogo debe estar dedicado a obras europeas. De este 30% se reserva un porcentaje del 15% para las lenguas oficiales de cada estado. Este 15% se vuelve a distribuir de la siguiente manera en el caso del Estado Español: un 60% para el castellano y un 40% para el resto de idiomas cooficiales.

Todos los profesionales y académicos consultados coinciden al señalar la creciente burocracia que acompaña las ayudas como un problema. Lo cual provoca a menudo que los productores dedican más tiempo a las obligaciones y retos burocráticos que a las películas. Circunstancia agravada por la existencia de gestores que a veces no conocen el sector para el cual están trabajando. A todo eso hay que sumar la falta de recursos humanos y personal cualificado de las instituciones, tanto estatales como autonómicas, explicaba el productor valenciano Antonio Mansilla, presidente de la Federación Estatal de Productoras Independientes (PIAF). "Es un mito que sobran funcionarios. A nivel europeo somos el país con menos funcionarios y, por dar un buen servicio, hacen falta funcionarios bien preparados", añadía.

Otra cuestión que apareció a las diferentes tablas redondas es la necesidad de desmontar la falsedad que el audiovisual es un sector subvencionado, cuando en realidad se trata de una industria como cualquier otra que ofrece un retorno económico importante por las ayudas que recibe. Retorno tangible en forma de actividad económica e intangible por lo que respecta a la dimensión cultural y social. Sin perder de vista que el audiovisual es la herramienta más eficaz con que cuenta un territorio para proyectar a lo interno y hacia el exterior, su historia, su cultura, y también su lengua.

Este sería el marco general. Demos una ojeada ahora a cada uno de los territorios y sus especificidades, a veces comunes.

3.1 Galicia.

La comunidad de Galicia, según explicaba el productor Felipe Lage, ha tenido el desarrollo cultural propio de las periferias, también en el ámbito audiovisual. Las primeras producciones en 35mm fechan del año 1989. Pero el 1999 es un momento clave con la presentación de la ley del audiovisual de este territorio, un texto legislativo que otorgaba al sector un valor "estratégico". A partir de aquí, empiezan las ayudas a la producción autonómica y también por parte de la Corporación Radio e Televisión de Galicia (CRTVG). Pese a ello, se trata de procesos, según los profesionales, con una cierta falta de transparencia y centradas en un primer momento en la colaboración con Madrid, el centro geográfico y cinematográfico, con una visión "más de negocio que artística", argumenta Lage.

El año 2005 hay un cambio de gobierno que aporta más transparencia y, sobre todo, las "ayudas al talento", pensadas para apoyar la cantera, los jóvenes que no tenían oportunidades de hacer el primer cortometraje. Ayudas con "una burocracia bastante ligera que permitía que los jóvenes productores y directores nos pudiéramos centrar en la creación", asegura Lage. Con eso, nació una generación "más conectada con lo que se estaba haciendo y con las vanguardias del cine" que hizo que el audiovisual gallego se internacionalizara y estuviera presente y premiado en los festivales más importantes del mundo. Una nueva hornada que sabía moverse en mercados, coproducir.

Un aspecto importante es que muchas de estas películas que se movían por festivales estaban producidas en gallego. "Cuando se debía estrenar en Madrid, el gallego era un impedimento, pero cuando la visión era más internacional, este impedimento desaparecía e, incluso, jugaba a favor, por ser un elemento diferencial", argumenta Lage, productor entre otros de la exitosa O que arde, dirigida por Oliver Laxo.

La estructura gallega alrededor del audiovisual está formada por la Corporación Radio e Televisión de Galicia (CRTVG) como

agente fundamental, la Axencia Galega das Industrias Culturais (AGADIC), que vehicula las ayudas, o la Academia Galega do Audiovisual, la entidad que concede los premios. Eso, junto a entidades como Agapi (Asociacion Galega de Productoras Independentes), impulsora del Cluster Audiovisual Galego, que explora estrategias de innovación y nuevos modelos de negocio.

Marta Rodríguez Castro, de la Universidade de Santiago de Compostela, definía la industria audiovisual gallega como un sector "débil" en comparación al volumen de negocio de otras CCAA, pero con "gran potencial de crecimiento". Se trata de un sector con mucha dependencia de las ayudas públicas, "insuficientes" por generar un tejido "fuerte e independiente". Con la Corporación pública como motor principal de unas empresas del audiovisual que suponen el 5,3% del sector cultural. Una parte pequeña pero significativa porque entre estas empresas figuran productoras con una trayectoria importante como Bambú Producciones (Fariña o el true crime El caso Alcàsser), Vaca Films (Celda 211, Quien a hierro mata), Ficcion-n (Después de la lluvia).

En todo caso, de las más de 300 empresas, tan solo 22 facturaron en 2022 más de un millón de euros. Y solo 4 ocupaban a más de 50 personas. Alrededor de unos 3.000 trabajadores en total.

El gran motor para el audiovisual gallego, según Rodríguez Castro, es la CRTVG, entidad que ocupa a 900 personas y que contempla por lo menos un 50% de producción propia, interna o externa. Además, también tiene una línea de ayudas a la cinematografía a través de la compra de los derechos de emisión. El año 2022 nueve proyectos se repartieron 560.000 euros. El productor Felipe Lage, en todo caso, recuerda que la televisión gallega no cumple con los mínimos previstos por ley. Y cuestiona la filosofía de unas ayudas que son "café para todos" pero que en realidad acaba siendo café de mejor calidad "para los más grandes".

Rodríguez Castro alertaba que históricamente a las políticas culturales no habían seguido una estrategia muy clara en Galicia, pero antes de la pandemia se lanzó la Estratexia de Cultura Galega 21. Un plan "muy ambicioso", contando con la participación del sector y dirigido a garantizar la difusión de la producción cultural y consolidar el tejido empresarial. Este plan, una especie "de ordenación de estrategias", incluía una actualización de la ley del audiovisual gallego de 1999 (por tanto, una de las regulaciones pioneras) que según la experta había contribuido a mover en positivo el sector. Fomentar las coproducciones, captar fondos europeos, innovar y buscar nuevos modelos de negocio, impulsar festivales o coordinar mejor las ayudas eran algunas de las medidas contempladas.

Este plan hay que enmarcarlo en el contexto del paréntesis que supuso la pandemia. Pero por lo que respecta a la inversión, apenas a partir de 2020, la agencia pública que canaliza las ayudas al sector audiovisual, AGADIC, generó un repunte en las ayudas para recuperar los niveles anteriores a la Covid-19. Hay que resaltar que la línea específica para producciones con el gallego como lengua mayoritaria ha ido aumentando hasta los 2,5 millones de euros del 2021. Pero también se dedican ayudas para la financiación de festivales (el 11% de estos acontecimientos a España tienen lugar a Galicia, un total de 18, una actividad que ha experimentado una eclosión en los últimos años), la potenciación del talento o las ayudas a la comercialización.

En en el período 2021-2023, se prevé destinar 9,6 millones de euros al Hub Audiovisual gallego, un gran proyecto nacido de AGADIC, procedentes de los fondos europeos para la recuperación. Una iniciativa de acuerdo con el sector y que podría marcar su futuro "que marcará el futuro de un audiovisual con un gran potencial de crecimiento".

Para ejemplificar el resultado de estas políticas se puede citar la serie Rapa, una excelente producción fruto de la colaboración entre Portocabo y Movistar +, que recibió 300.000 euros procedentes de la convocatoria 2021 del citado Hub. El audiovisual

gallego, de hecho, ha conseguido una penetración muy interesante, con producciones con plataformas estatales (Movistar, Filmin) e internacionales (Netflix, Amazon Prime), lo cual "supone un alivio de la dependencia de la televisión gallega", en opinión de Marta Rodríguez Castro.

"Entrar en el catálogo de estas plataformas proporciona una segunda vida a las producciones", dijo citando el caso de la serie O sabor das margaridas. Esta producción, junto al éxito de series como la citada Rapa o Hierro, provocaron que incluso el diario británico The Guardian hablara del Galician noir. una especie de subgénero combinación con unos ciertos rasgos estilísticos a la hora de integrar el paisaje en la trama.

Un reconocimiento que genera "orgullo", en palabras de Marta Rodríguez Castro. "Hay un grandísimo talento a Galicia, fruto de los centros de formación", hasta el punto que la industria no es capaz de absorberlo plenamente. "Galicia tiene un gran potencial de crecimiento, está haciendo producciones de gran calidad capaces de atraer la atención de públicos muy variados". El éxito en los premios Goya de la citada O que arde (2019), una película modesta a nivel económico pero ambiciosa creativamente, es otro ejemplo de esta vitalidad creativa.

Como debilidad desde el punto de vista de la lengua, la experta destacaba que las producciones encargadas por las plataformas a las productoras gallegas tienen el castellano como lengua vehicular. "Una cuestión que esperamos que cambie con la entrada en vigor de la nueva ley del audiovisual", decía la experta.

En contraposición, en el tema lingüístico es destacable As bestas (Rodrigo Sorogoyen, 2022), un auténtico fenómeno que tuvo muy buena acogida en las salas de exhibición y arrasó en los últimos Premios Goya. Este film tiene la particularidad de estar rodado en parte en gallego, de acuerdo con las necesidades de la historia y a pesar de estar dirigida por un director madrileño. Un respeto a la diversidad que no encontramos en las producciones rodadas en territorio valenciano, como más adelante comprobaremos.

3.2 Euskadi.

El momento fundacional del "cine vasco", según el productor Carlos Juárez, sería el film La fuga de Segovia (1981), dirigida por Imanol Uribe y con intérpretes que se harían reconocibles de la filmografía de este territorio, como Ramón Barea. Era una película que, por su temática y el contexto político de los años 80, no encontró financiación. Hasta que consiguió ser producida de manera independiente, con aportaciones del "tejido social", dijo Juárez en referencia a colectivos, asociaciones y particulares. Se convirtió en un éxito, lo cual hizo que las instituciones "se subieran al carro". Las primeras ayudas públicas en el País Vasco nacen de este fenómeno.

A pesar de esta puesta en marcha, la generación brillante de los Julio Medem, Álex de la Iglesia, Juanma Bajo Ulloa o Enrique Urbizu, realizadores ahora reconocidos que produjeron sus primeras películas en Euskadi, acabaran marchando del territorio hacia el gran centro de producción: Madrid. Nadie fue capaz de capitalizar todo aquel talento, se lamenta Juárez, que hace el diagnóstico en clave política: "si se había conseguido tener una generación tan importante [de cineastas] sin haber hecho nada, los gestores políticos llegaron a la conclusión de que no hacía falta hacer nada".

En Euskadi, el tejido empresarial está formado por una diversidad de empresas pequeñas que realizan un número reducido de proyectos, una situación de atomización que se parece a la ya detectada en el Libro del Audiovisual de Euskadi del año 2003. Un hándicap, advertía Miguel Ángel Casado, de la Universidad del País Vasco, a la hora de afrontar proyectos de envergadura.

Se trata de un tejido que recibe aportaciones públicas por diferentes vías. Por lo que respecta a la inversión del gobierno vasco, las ayudas se han estabilizado con aportaciones que oscilan entre los 3 y 4 millones de euros en los diferentes apartados, cifras que no difieren mucho desde el año 2010 hasta la actualidad. Quitando algunos momentos de apuesta "no demasiado estructurada", Miguel Ángel Casado alerta que la estabilización ha ido "a la baja". Por lo menos, el sector pudo forzar a la televisión pública vasca a cumplir los mínimos legales del 6% dedicado a la producción audiovisual o, lo que es el mismo, al cumplimiento íntegro de la inversión. "Fue un salto cualitativo", asegura Juárez.

Al margen de las ayudas, la actuación del gobierno vasco tiene diferentes patas, como Kimuak, un programa para "detectar el talento" en la producción de cortometrajes y que se ha convertido "en un trampolín importante". Zineuskadi, de otro modo, está dirigido a potenciar el cine en eusquera, dirigida a la exhibición, haciendo este cine accesible, entre otras entidades.

Entre las especificidades de Euskadi está el tener un agente adicional de promoción audiovisual por la presencia en Donostia de Europa Creativa Desk Media, una oficina de la Unión Europea para informar al sector de las ayudas desde este ámbito y que potencia la colaboración internacional. Y por supuesto, la ventaja de tener el principal festival cinematográfico del Estado, Donostia, "un gran escaparate para Euskadi y el audiovisual vasco".

Pero como en otras comunidades, la radiotelevisión pública EITB es el principal motor, aunque como advertía Miguel Ángel Casado, el envejecimiento de la audiencia, como pasa en el resto de comunidades, es un factor a tener en cuenta para el futuro. En un momento además de bajada de la asignación presupuestaria por parte del gobierno vasco, una situación que se repite en otras CCAA. "En un contexto cada vez más competitivo por la presencia de las plataformas. Eso hace cada vez más complicado hacer llegar el audiovisual local a los espectadores". Y sobre todo en eusquera: los canales en esta lengua, ETB1 y ETB3, dirigidos a los niños, tan solo suman el 2% de la audiencia. ETB2, el canal íntegramente en castellano, roza el 10%. Un público, como ya se ha destacado, muy envejecido.
En todo caso, en el imaginario político está el objetivo de trascender con producciones de calidad, "con los productos hechos en Euskadi", como figura en el plan "EITB 2030. Alianza con el sector audiovisual vasco", lo cual requiere una relación decidida con las plataformas, con contenidos capaces de conectar con los jóvenes, homologables a los de las otras cadenas. Y el País Vasco ya está en el camino, si debemos juzgar por el recorrido de producciones como Cinco lobitos, Errementari, El hoyo, Loreak o La trinchera infinita, por coger los ejemplos que aportaba Miguel Ángel Casado, producciones algunas que han triunfado a pesar de ser muy pequeñas en algunos casos. "Podemos criticar la falta de interés de las administraciones, pero talento hay y se han hecho cosas interesantes", concluía. No obstante, advertía de un cierto "estancamiento". "Estamos más preocupados por ser plató de grabaciones, lo cual está muy bien, que de ser nosotros quienes hacemos nuestras producciones", diagnosticó.

El hoyo, una muy atrevida producción distópica, podría ser un caso paradigmático y que deja algunas enseñanzas. Su productor, Carlos Juárez, decía que el film "es una rareza que no debería haberse producido en España". La manera de llevarla adelante fue convencer a diferentes instituciones de poner cantidades pequeñas para evitar la sensación de riesgo. Una vez que la película tuvo incluso proyección internacional, "todas las instituciones se apuntaron". "Se hacía patente que se podía hacer este tipo de cine en Euskadi y en España", apunta. Y remacha: "Antes de eso, ni las mismas plataformas hubieran apostado por El hoyo, pero este es el concepto de cine independiente, arriesgar, no hacer lo que ya está establecido. El cine fácil ya lo harán las grandes estructuras, como el cine americano. Nosotros debemos hacer cosas que ellos no saben hacer".

Juárez se mostraba muy crítico con la respuesta política en general, haciendo referencia a la falta de planificación, a no sacar provecho de los recursos que se destinan, a la falta de calificación del personal de gestión en las instituciones y a la quiebra a la hora de generar públicos. "Es sorprendente la calidad que tenemos, en la situación en que vivimos", remachó.

En la parte positiva, Juárez apunta el mencionado Kimuak, "un proyecto pionero España, copiando otros modelos". De esta iniciativa fueron surgiendo autores y autoras, cortometrajes que acabaran llegando a los premios Oscar. "Eso hizo a que se visualizara que en Euskadi podíamos llegar a grandes metas. Y que a nivel institucional había que poner dinero porque se podía hacer camino y alcanzar un cierto prestigio". El productor atribuye la buena situación creativa actual del cine vasco a aquel programa y a haber llevado la televisión vasca al cumplimiento de los compromisos de financiación del audiovisual. "El motor del cine vasco es más la televisión vasca que las ayudas públicas", dictamina Juárez.

El contrato-programa prevé que la administración vasca destine los fondos suficientes a la radiotelevisión pública para poder hacer frente al convenio con la industria audiovisual que prevé dedicar a esta un 6% del total del presupuesto del ente. Un blindaje por ley, que ha actuado como "un pacto de Estado" en palabras de Juárez.

3.3. Andalucía.

Aún sin tener la motivación y el motor de una lengua propia que fomentar a través del audiovisual, en Andalucía (el territorio más poblado del Estado, con 9 millones de habitantes) se ha generado una industria potente desde el punto de vista económico y artístico, con un tejido de profesionales y empresas capaces de poner en pie proyectos que han tenido buena acogida crítica y de público en el resto del Estado.

Por lo que respecta al marco, el 1989 se crea Radio Televisión de Andalucía (RTVA), una de las últimas al ponerse en marcha por lo que respecta a las "comunidades históricas". En el año 2005, además, se crea el Consejo del Audiovisual Andaluz, uno de los pocos existentes en el Estado junto a Cataluña y el recientemente constituido en la Comunidad Valenciana. Este es un organismo de asesoramiento y control, sin papel regulador.

Yendo a la regulación legislativa, en 2018 se aprueban dos leyes, una específica del cine y un otra para el audiovisual en general, confeccionadas según la experta y profesora de la Universidad de Sevilla Aurora Labio contando con la sociedad civil y que se marcaban como objetivo impulsar la industria y establecer un marco ("teóricamente", según la experta) de apoyo económico.

El desarrollo de la ley, precedida de un plan de ordenación puesto en marcha el 2014, ha provocado quejas en el sector. A pesar de que Andalucía ocupa la tercera posición por lo que respecta a la producción cinematográfica, después de Madrid y Cataluña, el sector se queja de que en incentivos económicos es la decimosegunda comunidad, por detrás de comunidades como Extremadura, Aragón o La Rioja, según un estudio citado por la especialista Aurora Labio. La productora Agus Jiménez (Mundoficción), quien también citaba el estudio, calificaba las ayudas como "insuficientes para el volumen de producción que tenemos". "Las inversiones llevan diez años congeladas, no sé como somos capaces de hacer cine con tan poco presupuesto", se lamentaba.

Asimismo, se reprocha por parte de las productoras cinematográficas un insuficiente apoyo ante los problemas generados por la pandemia. No obstante, Labio aseguraba que, a 30 de marzo de 2022, los niveles de producción iban volviendo poco a poco a la normalidad anterior al Covid-19.

Como otras comunidades, la andaluza también tiene un organismo para la promoción del audiovisual, Andalucia Film Comission, que canaliza ayudas, capta rodajes a través de un catálogo de localizaciones, etcétera. Se trata de un sector muy dependiente de la radiotelevisión andaluza (RTVA), con "el problema también que eso conlleva", reflexionó Labio en paralelo a los expertos de otras comunidades. "Las televisiones públicas no son las únicas que deben fomentar el audiovisual, pero sí

debe haber implicación, como desde la administración", concluía la experta. En todo caso, la profesora de la Universidad de Sevilla apuntaba como cuentas pendientes la despolitización de los órganos y consejos rectores.

Con todo, el balance artístico es alentador. El punto de partida podría ser el estreno en 1999 de Solas, de Benito Zambrano. A partir del 2001 empiezan a articularse a ayudas públicas para la incipiente industria andaluza con ayudas a producción, desarrollo, celebración de festivales o asistencia a los mismos. Pronto se crea una cantera de profesionales y nace la conocida como "generación Cinexín", con realizadores y productores como Alberto Rodríguez, Santi Amodeo, Ana Rosa Diego o Gervasio Iglesias, entre otros. Profesionales que deciden quedarse en Andalucía y contar sus historias desde esta comunidad, con los acentos y las localizaciones andaluzas. Éxitos como Siete vírgenes (Alberto Rodríguez, 2005) demostraron, explicaba la productora Agus Jiménez, que "se podía hacer cine desde Andalucía, historias que interesan al público y con recorrido por festivales sin necesidad de ir a Madrid". "La idea compartida era que no vinieran de fuera a contar nuestras historias y hemos luchado por eso", resume Jiménez.

Films como La isla mínima o series de televisión como la superproducción La peste, financiada en parte por Movistar, demuestran una gran vitalidad. Una serie ambiciosa y con un rodaje en Sevilla complejo que ha hecho crecer el músculo de la industria andaluza por lo que respecta a capacidades técnicas y de servicios.

Con todo, como retos de futuro, Labio destacaba la necesidad de articular desde el sistema público plataformas VBD (en las siglas en castellano, Vídeo Bajo Demanda), una herramienta recientemente puesta en marcha en Andalucía y que es uno de los requisitos para rejuvenecer unas audiencias muy envejecidas, también en esta comunidad. Plataformas, eso sí, capaces de generar contenidos que enganchan a los jóvenes.

Agus Jiménez, de otro modo, destacaba una nueva generación de productores con un conocimiento más grande de la industria capaces de poner en marcha películas sin necesidad de coproducirlas con las grandes productoras con base en Madrid, "para aportar la diversidad que necesita el mundo del cine". "Hay que proteger el talento para evitar que se vaya fuera, crear industria", añadía. Y destacaba también el importante papel jugado por festivales como el de Málaga o Sevilla.

3.4. Cataluña.

En Cataluña, según datos de la Generalitat, el sector del entretenimiento (donde se engloba la ficción, pero no solo), mueve una facturación de 3.800 millones de euros (el total del sector mueve 6.700 millones), con más de 400 empresas y 14.000 trabajadores. Números que hablan de la importancia cuantitativa del sector. Pero que también tiene una traducción cualitativa: series como Merlí capaces de dar el salto a las plataformas o una producción cinematográfica de calidad que, periódicamente, genera obras artísticas relevantes, desde Pa negre a Incerta glòria, por citar tan solo un par de ejemplos, hasta la conocida eclosión de Alcarràs y el histórico Oso de Oro en la Berlinale de 2022 para una película rodada en catalán.

Apenas la valenciana María Zamora (Elastica Films), productora de Alcarràs, entre otros títulos exitosos, advertía que el papel de las CCAA sería fundamental en el desarrollo del sector. Y resaltaba que "aquellas comunidades que más han apostado por el audiovisual están obteniendo los réditos más grandes. Sin ir más lejos, Cataluña".

Producción de ficción y uso de la lengua propia han ido de la mano en Cataluña las últimas cuatro décadas. Y en este desarrollo ha tenido mucho a ver el largo recorrido de TV3, la televisión pública catalana, la primera autonómica en crearse, que pertenece a la Corporació Catalana de Mitjans de Comunicació. A pesar de la competencia de los grandes conglomerados mediáticos estatales (Mediaset y Atresmedia) y de la televisión pública española TVE, el canal principal (TV3) tiene una cuota de pantalla situada los últimos años al entorno al 14% y es la televisión más vista por los catalanes.

Aunque como advertía en una de las mesas redondas organizadas por el CVC Emili Prado, catedrático del departamento de Comunicació Audiovisual de la Universitat Autònoma de Barcelona, "la lengua propia en el audiovisual está amenazada, como no puede ser de otra manera, a través del desequilibrio de la oferta entre canales públicos y privados en catalán y castellano". "Si las televisiones autonómicas no hacen de motor de la industria audiovisual en su conjunto, difícilmente podremos pensar en una actividad con penetración suficiente y el contacto de los ciudadanos con obras con elementos de su cultura", añadió, en una serie de reflexiones de mirada "desde Cataluña" del marco general.

De otro modo, Prado, en la línea de la andaluza Aurora Labio, se mostró preocupado por la "partidización" (término que prefiere al de "politización") de las instituciones de que dependen las televisiones públicas e incluso de los consejos del audiovisual. Aunque apuntó algunas fórmulas para evitar el intervencionismo de los partidos, como que los cargos fueran no renovables y no sometidos a cese durante el período de vigencia.

Prado también alertó del peso que tienen, como en el resto de CCAA, la entrada de los nuevos agentes audiovisuales, las plataformas de contenidos: solo a Cataluña, con datos de 2021, Netflix tenía 1.662.000 hogares abonados y Amazon Prime 1.071.000. En estas plataformas, la presencia del catalán es residual con la excepción de Filmin, plataforma creada en Cataluña. "Todo eso es importante para que no se puedan hacer políticas de promoción cultural si no tenemos en cuenta el conjunto del sistema", advertía Prado. "No se puede regular el audiovisual si no se tienen en cuenta todos los modelos de negocio", remachaba en referencia a la oferta OTT (Over The Top), plataformas que emiten contenidos a través de Internet sin necesidad de recurrir a operadores tradicionales de difusión. Lo cual exige, según Prado, "de algún tipo de colaboración por parte de las plataformas a la producción original en las lenguas propias, además de la lengua española".

Situación que requiere según el experto una "modernización", sin menospreciar el motor que es el sistema anterior. "Lo que tienen que hacer los sistemas públicos audiovisuales es extender sus redes sobre el conjunto del sistema". Y en el caso de Cataluña, aunque la Corporació Catalana ha mostrado "sensibilidad" por adaptarse al entorno Internet, las dificultades económicas y los problemas de financiación han ralentizado el proceso de modernización. "Solo así se podrá cumplir con las funciones del servicio y contactar con los sectores más jóvenes de la población, porque lo que le está pasando al sector público en Europa es que se está quedando con públicos mayores y no contactan con las nuevas generaciones", dijo Prado, en la línea de los expertos de otras comunidades.

Después, Prado era muy concluyente: "No hay nada más central para una cultura que el audiovisual. Una actividad audiovisual potente, con todos los instrumentos para ser competente en un entorno como el actual", en que ya no se pueden poner límites, puertas ni condiciones a lo que llega a la población. "En el entorno del nuevo contexto, hay que contemplar nuevas maneras de actuación proactivas, para seguir siendo actores principales desde las políticas públicas, para poder incidir en la reproducción cultural".

Por el contrario, el gran activo en Cataluña para Prado es "el talento". "Tenemos mucho talento", un valor que nace de un cierto "despropósito" en referencia a la multiplicación de centros de formación audiovisual. "Pero en esta masa crítica gigantesca en materia de formación, hemos formado gente muy competente", explicó. La productora María Zamora abundaba en esta cuestión destacando la gran formación de las nuevas hornadas de cineastas, no solo a través del ESCAC (Escola Superior de Cinema i Audiovisuals de Catalunya), también en las enseñanzas "muy potentes" existentes en las universidades públicas y privadas. "Todos los directores y directoras con los que he trabajado han pasado por estos centros formativos", asegura. Un tejido que se plasma en la realización de películas de final de carrera, algunas tan notables como Les amigues de l'Àgata o Júlia ist, entre otros. "El resultado es gente con un nivel muy alto", apunta.

La gran pregunta, que tiene un alcance genérico, era para Prado por qué culturas de unas dimensiones semejantes a las analizadas en este informe triunfan a nivel global. El experto apuntaba el ejemplo de los países nórdicos y lo explicaba porque los gobiernos de aquellos países interpretaron en su momento que uno de los elementos esenciales era el talento y, el otro, "poner las condiciones para que este talento se plasme en producciones, que pueda circular". En este contexto, "las plataformas son una amenaza, pero también una oportunidad". Siempre que se puedan generar "temas propios con capacidad de proyectar universalmente".

El diagnóstico sobre la presencia de las lenguas minoritarias en estas plataformas era que estaría en relación a la capacidad de generar productos de calidad y competitivos. "Netflix, si hay un buen producto en valenciano, gallego o eusquera, comprará el producto. Si no [tiene buena calidad], no lo comprará". Hecho que ponía en relación a una estrategia para invertir en lo local para alimentar su oferta y poder contactar con públicos locales, que "apelan a sus referentes". Como ejemplo, independientemente del recorrido y del debate alrededor de la Ley General de Comunicación Audiovisual y de las cuotas para las lenguas minoritarias, Prado destacaba como Netflix, de manera unilateral, ya había incluido 40 títulos más en catalán en su catálogo.

A modo de resumen, la productora María Zamora sintetizaba las actuaciones a hacer en cinco puntos. Primero, dotación de fondos para generar cantera y tejido industrial; segundo, la capacitación de los técnicos y directivos de las instituciones, que las personas que gestionan los fondos sepan qué tienen entre manos; tercero, optimizar las diferentes líneas de ayuda; cuarto, "la alfabetización audiovisual" en las aulas y la educación de públicos, tema en que "no se está incidiendo de manera suficiente"; finalmente, en quinto lugar, la productora resaltaba la importancia de las film comission, organismos fundamentales para atraer proyectos a los territorios y proyectar hacia fuera lo que se hace, el tema clave de la "internacionalización".

4. EL AUDIOVISUAL VALENCIANO.

4.0. Introducción.

El audiovisual y el cine valenciano tienen una larga tradición, una "lucha de muchos años de muchos profesionales y empresas que en su momento decidieron quedarse en Valencia "nadando contra la corriente", en palabras de Vicent Monsonís (director y productor, vicepresidente de AVAPI, Associació Valenciana de Productores Independientes). Bases sobre las que se ha podido dar continuidad a una actividad que, ahora, vive un buen momento, según los profesionales consultados. Producciones cinematográficas como El agua, Vasil o La innocència hablan de un momento creativo aún modesto, pero ya apreciable y tangible. "Pero aún estamos muy lejos de lo que se está haciendo en Galicia, Euskadi y, obviamente, Cataluña, y también Andalucía", señalaba Antonio Mansilla.

En todo caso, el audiovisual valenciano tiene una particularidad que no comparte con ningún territorio del Estado e, incluso, del extranjero, el hecho que durante un período considerable de tiempo, desde finales del 2013 hasta inicios del 2018, la radiotelevisión pública valenciana sufrió un fundido a negro. "Este cierre fue un golpe muy duro para el sector", explica la productora valenciana de éxito María Zamora, "porque muchas de las empresas que arrancaban proyectos cinematográficos se sostenían con otros tipos de proyectos hechos para la televisión".

"Sin radiotelevisión valenciana, no hay audiovisual valenciano", resumía el productor Rafa Molés (Suica Films, presidente de AVANT, Associació Independent de Productors Valencians). "La clave para llegar al nivel de otras CCAA es que la radiotele-

visión pública apoye al sector de verdad", añadía Antonio Mansilla, quien advertía que algunas de las grandes productoras como El Terrat o Media Pro no existirían sin TV3. Una situación que contrasta con un mapa de productoras valencianas que en ningún caso podrían negociar grandes proyectos con HBO, Netflix, Amazon o Tele 5. Molés lamentaba que no se hubiera "fomentado el tejido empresarial valenciano".

Resuelta la disfunción de la radiotelevisión pública, el audiovisual valenciano recuperó un sistema de ayudas públicas normalizado, a través de la actual Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació y con las subvenciones que destina el Institut Valencià de Cultura (IVC). Pero continúa habiendo un problema, "la infrafinanciación" de À Punt, un agravio comparativo respecto a las televisiones públicas, por lo menos con las CCAA analizadas en este informe y que Molés citaba expresamente en la mesa redonda. El horizonte ideal para el sector, expresado por la productora Giovanna Ribes (Tarannà Films), sería un acuerdo como el del País Vasco para ajustarse a la ley, la cual prevé que el 6% del presupuesto de la radiotelevisión pública valenciana se debería invertir en producción audiovisual.

Ribes en esta línea reivindicaba el término inversión en lugar del de subvención para hablar con propiedad de las ayudas al sector.

El productor Antonio Mansilla, por su parte, aportaba para el debate los siguientes datos: una película que recibe alrededor de 400.000 euros en ayudas públicas y que cuenta con un presupuesto de un millón, aporta un retorno en el Estado, vía Seguridad Social, IRPF e IVA de un 15% más de la cantidad acogida. Para películas de entre 4 y 5 millones de euros de presupuesto, estaríamos hablando de un retorno superior al 300%.

Como aspecto positivo, Ribes destacaba que la nuestra ha sido la primera comunidad en introducir en los baremos de las ayudas una mirada positiva a las cuestiones de género. En concreto, para favorecer la presencia de las mujeres protagonistas en los guiones, así como la incorporación de mujeres a los equipos técnicos y de dirección en los proyectos. Asimismo, se establece que las ayudas a la producción de cortometrajes se rigen por criterios de paridad. Y, a partir de 2022, el criterio se ha hecho extensivo para todo tipo de documentales.

Hay otra cuestión central, la necesidad de que el sector audiovisual valenciano se proyecte desde una perspectiva valenciana, una posición que resulta capital para la Associació Valenciana de Productors Independents (AVAPI). "Intentamos trabajar en nuestra lengua, trabajar con el talento de aquí y queremos que las producciones sean nuestras", sostenía Vicent Monsonís.

4.1. Ficción televisiva.

La generación de series de ficción de producción propia es consustancial a la existencia de las televisiones autonómicas. La extinta Canal 9 no fue una excepción y durante los años que estuvo en antena produjo series, y algunas obtuvieron muy buenos resultados de audiencia (L'Alqueria Blanca llegó en picos del 30%) e incluso producciones que además de funcionar pudieron exportarse, como la ficción de sketchs Autoindefinits, emitida por TV3 e IB3 y que pudo verse en países como Francia, Alemania o Rusia. Dramáticos como Herència de sang y sobre todo series costumbristas como Senyor Retor o Unió Musical da Capo forman parte de aquel período (1989-2013), aún muy marcado por la televisión en línea y por audiencias aún transversales. Producciones pensadas para un segmento de la audiencia autóctona, con un lenguaje y un código muy marcado por el tipo de formato y con argumentos de poca complejidad, rápida recepción y sin espacio para la innovación.

Cuando se crea À Punt, el año 2018, el escenario ha cambiado radicalmente. Las audiencias están fragmentadas por la existencia de las plataformas y del resto de ofertas audiovisuales. Y captar público sobre todo a través de la producción propia no es tarea fácil. Hay intentos de hacer ficción con una dimensión dramática, no costumbrista, con series que, probablemente a causa de la falta de recursos, no pudieron gozar de una cuidadosa preproducción y del desarrollo deseable, hecho que se manifiesta en una baja respuesta a las audiencias, como La Vall, La Forastera o Parany.

Hay que añadir que La Vall y La Forastera acabaron dejando de lado la dimensión dramática para potenciar el hilo costumbrista, quizá por mejorar las audiencias. Hasta que se acaba por volver al tipo de ficción que había funcionado en Canal 9, a veces de manera muy explícita como con la recuperación de L'Alqueria Blanca, con buenos resultados de audiencia en À Punt, pero quedándose como un fenómeno local. La efímera comedia Diumenge paella sería una producción en esta línea.

Otras características tienen la primera coproducción con TV3 y IB3 Després de tu (2022) una serie mayoritariamente valenciana por lo que respecta a la producción y el elenco de actores pero pensada por emitir conjuntamente en las tres televisiones autonómicas. Una comedia dramática con un punto de costumbrismo reactualizado que en À Punt funciona (lo cual ha generado una segunda temporada) pero con unos resultados discretos en Cataluña.

Por otro lado, la siguiente coproducción de las tres cadenas, liderada por IB3, Sicília sense morts (2022), parte con un acuerdo con Filmin. Se trata de un thriller que comparte los códigos de las plataformas y con una buena valoración por parte de los usuarios, aunque también es cierto que ha tenido un recorrido limitado. Resta pendiente de estreno en nuestro territorio la serie de cuatro capítulos Llim, la última colaboración hasta ahora entre las tres televisiones públicas.

En mayo de 2022, en todo caso, À Punt lanzó una convocatoria dirigida a creadores del sector audiovisual para presentar proyectos de desarrollo de series y miniseries, con ayudas de 12.000 euros para el proceso de gestación. Aún es pronto para saber cuál será el resultado, pero por el tipo de proyectos escogidos estaríamos ante otro perfil de series.

En preparación, además, hay otras coproducciones entre las televisiones, como Delta y Favàritx, presentadas en la primera edición de PROMERCAT-VLC FILM MARKET (mercado profesional del audiovisual especializado en coproducciones). "El audiovisual es lento. Y una cosa sembrada hace dos años se ve ahora. Pero tendremos producciones al nivel de Sicília sense morts, sin duda", aseguraba Francesc Felipe, director adjunto de Audiovisual del IVC, en una entrevista.

El sector reconoce que en la actualidad hay un esfuerzo por aumentar el presupuesto que À Punt dedica al audiovisual en general y a las series de ficción en particular. El grueso de la inversión reciente (estaríamos hablando de unos seis millones de euros) ha ido a parar casi íntegramente a la configuración de L'Alqueria Blanca como serie diaria, lo cual abre un debate en el sector como se pudo comprobar a las comparecencias celebradas en el CVC, entre los que sostienen que se trata de una producción que genera trabajo y hace industria, con buenos resultados de audiencia, y aquellos que piensan que la inversión debería estar más diversificada e ir a producciones con más ambición artística.

No se puede obviar que desde la irrupción de las plataformas y con el cambio de hábitos de consumo, ha habido una importante transformación del concepto de "serie para toda la familia". En el web Serializados, Javier Olivares lo resumía de la siguiente manera: "El concepto serie para toda la familia no podía continuar siendo el mismo. Esencialmente, porque las familias ya no eran lo que habían sido antes y no veían juntas la televisión".

Aun así, en la historia reciente de À Punt hay un intento de serie con voluntad de hacer, desde la televisión pública, un formato susceptible de estar en las plataformas, hablamos de Desenterrats, un thriller adulto y de apreciable factura, a pesar de las evidentes limitaciones presupuestarias, rodado íntegramente en Alcoi. La serie tuvo audiencias discretas, alrededor o por debajo del 3% (3,9% en el estreno), bordeando la media de la cadena. Pero por otro lado obtuvo un sustancial reconocimiento del sector con cuatro premios Berlanga, mejor serie de ficción, montaje y posproducción, dirección de fotografía e iluminación, y mejor actor protagonista.

En este punto, hay que añadir que la intención del IVC, expresada por el director adjunto de Audiovisual, es la "creación de contenidos singulares de ficción", creando una nueva línea presupuestaria, además de un "seguimiento específico conjunto a la línea de ayudas de miniseries".

4.2. Ficción de animación.

La animación, con sus singularidades, también es una parte de la industria audiovisual que genera producciones de ficción. Con una vitalidad, además, muy importante en el caso valenciano, que arranca desde los años 90 del siglo pasado, cuando un grupo de creativos como Raúl Díez, Pablo Llorens, Juan Carlos Marí o María Trénor, hicieron que la animación valenciana ganara crédito estatal e internacional. Un nivel que, con altos y bajos, se ha mantenido estos años.

Prueba de la vitalidad del sector es que desde el año 2022 el Weird Market de animación y videojuegos, uno de los foros más importantes del mundo, está localizado en Valencia, después de unos años en Segovia.

La pujanza del sector se pudo comprobar a través de una comparecencia en la sede del Consell Valencià de Cultura dedicada específicamente a esta vertiente de la industria, con la participación de Paloma Mora, productora y CEO de TV ON Producciones, y Nathalie Martínez, fundadora de Wise Blue Studios y ganadora de un Goya el 2021 en la categoría de corto de animación por Blue & Malone, casos imposibles. Ambas son miembros de Mujeres en la Industria de la Animación (MIA), una plataforma de promoción y visualización.

"La animación no es un género, es una herramienta para contar historias", recordó Martínez, quien resaltó también que el sector se beneficia además de un boom de la animación adulta. Con una vitalidad valenciana enorme, de reconocimiento estatal e internacional, que la cineasta relacionó con la tradición del cómic. Un talento artístico que se ha preservado y ha pasado a la animación.

Por lo que respecta a los contenidos, la animación valenciana es avanzada a la hora de poner sobre el tablero problemáticas sociales. En este sentido, la empresa TV ON es responsable de la primera serie a nivel mundial sobre educación sexual y afectiva, Sex Symbols, asesorada por expertos. El trabajo ha merecido el galardón a la Mejor Serie de Animación/Educación en el World Media Festival de 2023. "La animación es una vía para poner en valor nuestro patrimonio y talento", resaltó Paloma Mora, poniendo como ejemplo una futura producción que estará basada en las viñetas de Ortifus, uno de los artistas gráficos valencianos más leídos y reconocidos.

Nathalie Martínez sumaba los casos de Hero Dad, serie para edad preescolar que desde la Comunidad Valenciana ha introducido una importando innovación tecnológica para mejorar sustancialmente el tiempo de computación (proceso conocido como render), lo cual supone un ahorro económico para la producción. Hero Dad también es avanzada por ser la primera que ponía en valor la figura del padre como cuidador de una niña.

La productora alertó de que no hay datos a nivel autonómico, pero se trata de una parte importante del sector, unas 250 compañías en todo el Estado, con 800 millones de euros de facturación y que da trabajo directo e indirecto a unas 30.000 personas, según datos de 2018. Con el territorio valenciano como el tercero en importancia. Una singularidad es la gran duración de los procesos de producción (entre tres y cuatro años), superior a las producciones de imagen real. Como contrapartida, los profesionales jóvenes pasan mucho tiempo en las empresas, formándose. Talento que a veces cuesta retener, cuestión sobre la que incidieron las dos productoras en diferentes ocasiones, al hacer referencia a la necesidad de recursos para la consolidación de una animación que rentabilice para la Comunidad Valenciana los talentos formados en nuestra casa.

Paloma Mora, por su parte, aseguró que el sector de la animación se encuentra "en constante crecimiento, en absoluto se trata del hermano menor del audiovisual". "Y Valencia es un referente de la animación, a nivel internacional, y no solamente en una técnica, en todas", dijo en referencia a la existencia de compañías de Stop-motion, 2D y 3D. "Muchas de las producciones que se hacen en la Comunidad se distribuyen por los cinco continentes. Y es una cosa que no se dice", aseguró Mora. Dos asociaciones, AVEPA (Associació Valenciana d'Empreses Productores d'Animació) y ANIMAT (Associació d'Estudis d'Animació), agrupan a las más de 25 empresas existentes en nuestra casa. Compañías que no solo producen, sino que proporcionan servicios para grandes productoras como Disney, Paramount o Nickelodeon.

Un volumen de producción que requiere una fuerza de trabajo cada vez más importante, tanto de creativos como de informáticos, ingenieros, etcétera. Y a pesar de los centros de formación existentes en el Estado y en la Comunidad, en Bellas Artes y en las facultades técnicas, "esta cuestión requiere de un refuerzo, por tener profesionales suficientes". Además de formación específica en cada una de las modalidades. Mora aseguró que a veces tienen que formar de manera privada a los estudiantes que van surgiendo de los centros para incorporarlos rápidamente. Y también es habitual cazar el talento desde las mismas universidades. Mucho de este talento formado en Valencia, como se ha dicho, acaba en productoras extranjeras con capacidad de pagar sueldos más altos.

En el tema de la financiación, las ayudas del IVC y la compra de derechos por parte de À Punt son patas importantes, pero insuficientes dado que los presupuestos son más elevados que las producciones de ficción en imagen real -como ya se ha destacado- por la longitud de los tiempos invertidos para sacar adelante los productos de animación y la cantidad de gente involucrada en los procesos. "EL IVC es consciente del peso creciente de la animación, hay ayudas específicas, pero el porcentaje es muy inferior a lo que se destina a la imagen real", alertó Mora. Un desequilibrio que también se produce en À Punt.

Estas ayudas son importantes, señalaba Martínez, porque son las que permiten poner en marcha los proyectos y salir a los mercados internacionales. "Somos empresas innovadoras per se, lo llevamos en el ADN, actuamos de punta de lanza para el resto del sector", argumentó. Así, conviene decir que tan solo desde hace dos años, el sector audiovisual puede acudir a las ayudas de Y+D+Y de la Conselleria d'Economia, pero para la animación hay el mismo problema que con el resto de ayudas, decía en referencia al desconocimiento general de las personas trabajadoras de la administración pública sobre el funcionamiento del sector.

En resumidas cuentas, la internacionalización es básica para la animación, tanto por la posibilidad de abrir mercados como de encontrar financiación y coproducciones. Circunstancia que, a su vez, provoca el problema de la retención de la Propiedad Intelectual (IP, en las siglas en inglés) si la financiación externa es mayoritaria. Hasta el punto que una producción hecha totalmente en territorio valenciano podría considerarse extranjera a los efectos de premios. Según las representantes del sector, una inversión pública mayor es fundamental para retener la propiedad intelectual.

Otro factor de la financiación, puesto sobre la mesa por las productoras, es el contrasentido de encontrar a menudo mejores condiciones de financiación en la Sociedad de Garantía Recíproca estatal (Crea SGR) que en la valenciana (Afin SGR). Un problema que se hace extensivo al conjunto del sector audiovisual valenciano y que habría que revertir. Otra queja es la escasa disposición de TVE a comprar producciones valencianas. O no se eligen propuestas en las convocatorias o se hacen con condicionantes sobre derechos "muy abusivos".

4.3. Ficción cinematográfica.

El productor Rafa Molés (El agua, La muerte de Guillem), en la mesa abierta organizada por el Consell Valencià de Cultura, aseguraba que "estamos en el mejor momento para el cine valenciano, lo que no quiere decir que estamos en una situación óptima, ni mucho menos, tenemos un déficit muy importante respecto de otros territorios". La buena situación, así las cosas, hace referencia al número de creadores y creadoras, a la presencia de producciones valencianas en festivales internacionales, a la cantidad y calidad de las producciones, un paso adelante respecto de períodos precedentes.

Un buen momento también por lo que respecta a unos fondos públicos que "son los más altos que hemos tenido hasta ahora", decía en referencia a los aproximadamente 7 millones que dedica el Institut Valencià de Cultura (IVC). Ayudas que hacen industria pero que no son suficientes: una película estándar tiene un coste aproximado de 1,5-2 millones de euros. Y hay producciones que se pueden hacer con menos inversión. Pero un film con la factura de Alcarràs ya supone un presupuesto superior a los 3 millones de euros. Un "problema estructural financiero" para Molés porque sumando las ayudas de IVC y À Punt, un film estándar puede obtener una ayuda que valoró en unos 475.000 euros. Este presupuesto se debe hacer crecer con ayudas de instituciones de otros ámbitos y coproducciones, lo cual supone que la participación estrictamente valenciana vaya perdiendo peso en el conjunto de la producción. Eso se convierte en un problema en el sentido de que los equipos y las autorías valencianas "empiezan a decrecer y nos convertimos en productores minoritarios".

No es una cuestión fútil. "Si queremos que las películas sean valencianas y no queremos perder la autoría creativa, debemos liderar las producciones. En la actualidad, muchas veces debemos conformarnos en estar en cabeza de producciones con presupuestos muy ajustados", alertaba Vicent Monsonís. "Porque si buscamos fuera coproducciones, en la mayoría de los casos llegan con más recursos que los que aquí tenemos al alcance y automáticamente se apoderan de la producción, tienen un porcentaje más grande, quedando desdibujado el talento valenciano", abundaba.

Otra vertiente de la cuestión, justo la contraria, la encontramos en el hecho de que en "los últimos años hemos considerado producciones valencianas películas que en realidad no lo son", dice en referencia a films con talento y productores de fuera. Antes de marcar la distinción entre "cine valenciano y cine español hecho en Valencia".
Preguntado por esta cuestión en una comparecencia ante el CVC, el director adjunto d'Audiovisual i Cinematografia del IVC, Francesc Felipe, acotaba que hay dos enfoques, uno de "más técnico y fácil", en referencia a los criterios del cine americano o francés, de enmarcar lo que es cine propio: "cualquier película producida por una productora francesa es cine francés". O en términos numéricos, el 51% de la producción. De otro modo, la lengua es un factor determinante para Felipe, quien puso el ejemplo de la adaptación de la novela de Ferran Torrent, Gràcies per la propina, a cargo del director catalán Francesc Bellmunt. "Culturalmente es una película totalmente valenciana", señaló.

Felipe en todo caso reconoció que el IVC otorga ayudas a producciones en las que la participación valenciana es minoritaria, "para poder participar en otras producciones" como moneda de cambio. "Pero eso no puede ser la mayor parte", determi-

naba. Por su parte, el director del IVC, Abel Guarinos, argumentaba que les nuevos criterios de subvención facilitan la valencianidad de las producciones. Y explicaba que, a diferencia de otros períodos, una película no puede aspirar al máximo de ayuda solamente incorporando un actor valenciano. Actualmente, hay cuatro modalidades diferentes para la ficción, con una ayuda máxima de 500.000 euros, en la modalidad A, que requiere de un 80% de equipos técnicos y artísticos valencianos. Otra ayuda, en el apartado de dirección, debe ser para valencianos también.

Así las cosas, Molés admite que se hace cine en territorio valenciano, que incluso empieza a tener una cierta identidad propia, pero no se puede hablar de una industria aún. "No existe un cine valenciano. Si nos retamos a nosotros mismos para citar cinco películas estrenadas el último año, tendremos un problema". Por su parte, Monsonís (también director de películas como Dripping o Un cercle en l'aigua) incidía en la idea de la no existencia de una industria a que se pueda considerar como tal: "Las ayudas [de la administración] existen desde hace más de veinte años. Quizá el País Valenciano dedicó en algunos momentos más recursos que Andalucía o el País Vasco, seguro, pero a diferencia de aquellos territorios nosotros no hemos consolidado un sector audiovisual. Porque el dinero se dedicaba y se repartía mal. No ha contribuido a crear un tejido profesional". En la misma línea, Molés advertía que la inversión valenciana en cine dobla a la gallega, 3,5 millones de euros.

El productor Antonio Mansilla también añadía que parte de las ayudas valencianas, "aproximadamente un millón de euros todos los años" van a parar a determinadas producciones estatales que contratan algunos técnicos y actores valencianos. "Son ayudas que, efectivamente, llevan el sello valenciano", pero habría que interrogarse sobre el peso real que eso supone para el audiovisual valenciano y el sentido que aporta a la construcción de un audiovisual con potencia propia.

La alternativa, también expresada por Giovanna Ribes (productora y directora, directora del Festival Internacional Dona i Cinema y miembro de la Asociación de Mujeres Cineastas, CIMA), sería habilitar una categoría de "ayudas a rodaje", con las que potenciar los services, asistencia técnica a las producciones con personal cualificado de nuestro territorio. Una manera de dar apoyo a los profesionales valencianos.

4.4 Talento y referentes

Hay una coincidencia plena en que el talento no ha sido nunca el problema para el desarrollo del audiovisual valenciano. Francesc Felipe, incluso, decía en la entrevista referida antes que los resultados llegarían en algún momento "porque tenemos el mismo talento que en cualquier parte". "Nuestro Pa negre, nuestro Alcarràs, llegará", aseguraba. Aun así, Rafa Molés recordaba que a pesar de hacer más inversión que Galicia aún no se ha conseguido un fenómeno como O que arde ("Quizá porque no se ha invertido en este tipo de talento", decía) y pedía tener "una mirada más amplia", tratar de hacer cine "desde nuestra mirada, como nosotros lo vemos. El asunto es hacer buenas películas".

La respuesta a eso es la "inversión en el talento" y ponía el acento en la falta de una escuela de cine como las que hay en Cataluña o Madrid. Talento formado que acabaría siendo apreciado fuera, funcionando como referente para las siguientes hornadas de cineastas, sirviendo de modelo para quedarse a dirigir y producir cine en territorio valenciano. Hablamos de películas que puedan ser exhibidas en los granos festivales. Lo cual ya está pasando con fenómenos como El agua. "Es muy importante que invirtamos en el fomento del talento, en las escuelas que no tenemos, al hacer buenas películas", decía Muelas. Y añadía: "Las escuelas son importantes por aprender oficios, pero sobre todo para tener referentes. No hay nada para hacer cine como hablar de cine".

Giovana Ribes (La familia, Un suave olor a canela), planteaba objeciones al modelo de escuela de cine privada, que acota el acceso a estos estudios. Y Vicent Monsonís veía con buenos ojos la creación de una escuela valenciana de cine, pero consideraba que esta no es la solución, sino habilitar "dinero y recursos por hacer producciones, porque eso atraerá mucha más gente". "Muchos de nosotros hemos tenido que estudiar fuera, pero después hemos vuelto a nuestra tierra a intentar colaborar para crear el sector aquí. El talento está aquí, pero es un talento que no tiene recursos", explicaba. Y lanzaba la idea de que "debemos producir muy más porque con la cantidad llegará la calidad", recordando el ejemplo de Andalucía explicado antes.

"Con dos o tres producciones lideradas desde Valencia al año no podemos aspirar a que una sea exitosa y vaya a todos los grandes festivales del mundo. Y tampoco sé si este debería ser nuestro objetivo. El principal, a mi criterio, sería que nos conozcan en nuestra casa, que nuestro público sepa que hacemos cine. Pero si podemos liderar diez producciones cada año, seguro que alguna viaja y consigue relevancia a nivel estatal y europeo", señalaba Monsonís. Y explicaba que el aumento de la producción comporta también un aprendizaje. Molés, por su parte, plantea objeciones a esta visión: "A nosotros [el tema de encontrar la calidad a través de la cantidad] no nos ha pasado".

En todo caso, las mesas del CVC también dejaran patente la necesidad de no caer en un cierto "edadismo", por lo que se recomendaba tener en cuenta la promoción del talento joven, al mismo nivel que la promoción y el apoyo al talento maduro con trayectorias consolidadas y que han contribuido con su trabajo a sostener el sector. "Sin los jóvenes no hay futuro, pero sin la gente más mayor, tampoco, porque somos la gente que tiene la experiencia y la formación", afirmaba Ribes. Por todo ello es necesario estar alerta contra el edadismo en todos los espacios del audiovisual y el cine, como también en la sociedad, cumplir años debe dejar de ser un estigma y eso se debe hacer visible en el audiovisual, donde tiene que haber representados personajes de todas las edades.

Giovanna Ribes apuntaba la posibilidad de que en las universidades con estudios de comunicación audiovisual se incluyera una asignatura dedicada a estudiar "referentes del cine valenciano". En todo caso, Ribes ponía el acento en la televisión pública como la vía de crear los referentes, actores y actrices que se hacen conocidos a partir de las series, en algunos casos, antes de hacer el salto al cine. "Nosotros hemos perdido el star system, mejor dicho, no existe aún al nuestro territorio, entonces no se arrastra a la población a ver las películas", decía. Y Molés añadía que también se puede crear star system en oficios como la dirección o el guión.

En todo caso, en la línea de lo que pasa en otras comunidades, ya se dispone de algunas herramientas por captar el nuevo talento, como el laboratorio de Cinema Jove Curt Creixent, consolidado después de ocho ediciones. Un trabajo que hay que complementar buscando cooperación con otros laboratorios internacionales, haciendo acompañamiento a los creadores valencianos por llegar a estos foros a través de la creación de las becas Curt Creixent.

4.5 La cuestión lingüística

Otra cuestión importante es la presencia del valenciano en la cinematografía valenciana o hecha en nuestro territorio. El talante bilingüe se refleja con la convivencia de producciones en valenciano como La banda, de Roberto Bueso, o La muerte de Guillem, de Carlos Marquet Marcet con producciones en castellano de films de directores hispanohablantes como el ilicitano Chema García Ibarra (Espíritu sagrado) o la oriolana Elena López Riera (El agua). Pero hay carencias aún por lo que respecta a contar "nuestras historias en la lengua de nuestros padres y de nuestros abuelos, que es también la nuestra", argumentaba Vicent Monsonís.

Molés, uno de los productores de la coproducción con Cataluña La mort de Guillem, decía, en referencia al éxito de films como O que arde o Alcarràs, y coincidiendo con una reflexión de Felipe Lage, que "cuando tienes una buena película, normalmente el idioma no suele importar demasiado. Pero a la hora de financiarla dentro del Estado Español resulta complejo llegar a Antena 3, Tela 5 o TVE". En este sentido, continúa existiendo un muro que continúa dificultando las producciones si no son hechas mayoritariamente en castellano, a pesar de la obligación de invertir en producciones realizadas en las lenguas cooficiales. Monsonís añadía que hay un problema de falta de historial de éxitos de otras cinematografías, además de la imposibilidad de liderar producciones. "Para TVE española no existimos, una reivindicación histórica ha sido que el ente invierta en producción valenciana un porcentaje equivalente al peso territorial" respecto del Estado, el 10%, una demanda compartida por Ribes. Monsonís descuenta las ayudas a producciones estatales rodadas en Valencia y vendidas como cine valenciano.

Antonio Mansilla, por el contrario, se mostraba más optimista a propósito del aumento de la inversión en TVE en adquisición de películas, lo cual afectará a los films en las lenguas cooficiales. Una obligación extensible a las plataformas. "Si lo gestionamos bien, se podrán hacer más películas en gallego, valenciano, etcétera", consideró. El año 2022, además, el IVACE, el Institut Valencià de la Competitivitat Empresarial dotó a À Punt de un millón de euros para invertir en cuatro películas en nuestra lengua. Con los importes financiados asimismo por el IVC, Mansilla sostiene que ya se pueden plantear películas con un presupuesto de entre 1,5 y 2 millones de euros.

Otra cuestión es el de las producciones estatales rodadas en territorios valencianoparlantes. Mientras que una película como As bestas, como se ha dicho antes, refleja la realidad lingüística del entorno rural gallego, una producción como El olivo negligía esta realidad, falseando de alguna manera el entorno sociolingüístico. Otras películas que han sido consideradas valencianas como La boda de Rosa, dejan algunas pinceladas, pero no siempre en la buena dirección: en la película Sergi López y Candela Peña representaban personajes valencianos pero hablaban muy pocas veces en el film la lengua del territorio.

Además de la producción en valenciano hay que tener en cuenta una cuestión relevante, la presencia de la lengua en las producciones en otras lenguas a través de la subtitulación. Entre las medidas planteadas desde el IVC está la idea de realizar un congreso sobre el doblaje en valenciano que evalúe la tarea de las empresas, el potencial de crecimiento y el modelo de lengua empleado.

En otro ámbito, una actuación pendiente y que hay que valorar es un posible acuerdo con la Filmoteca de Catalunya para crear un Banc Públic de Subtitulació, un catálogo compartido con el IVC.

4.6 Promoción interna

Otro aspecto no menor es el de la creación de públicos, hacer llegar las películas a los públicos potenciales. El IVC tiene previsto en este sentido ampliar la oferta de la Filmoteca Valenciana con ciclos mensuales de películas en versión original en valenciano difundidas a través de una herramienta de difusión en redes sociales de más uso entre el público joven como YouTube, TikTok y Twich. También está el proyecto de un "Marató de Cinema" coincidiendo con el Dia del Patrimoni Audiovisual Valencià. Igualmente, para descentralizar la difusión, se quiere hacer una Filmoteca d'Estiu en el puerto de Alicante y continuar con los ciclos al aire libre en el Museu de Belles Arts de Castellón.

También está la propuesta de dar ayudas para la proyección de tráilers de películas valencianas en salas de exhibición. "Queremos público valenciano en salas valencianas, pero hay que comunicarlo, de manera efectiva. Fallamos en la promoción",

dijo Francesc Felipe durante la comparecencia en el CVC, poniendo como ejemplo la importancia de la incorporación del talento de mujeres directoras, que además han recibido el reconocimiento de crítica y público y que "no se ha comunicado y publicitado de manera suficiente". El responsable del audiovisual también puso el acento en la necesaria colaboración con la CVMC, por ejemplo, poniendo al servicio de las producciones de À Punt para estrenos y promoción los espacios del IVC.

Otras iniciativas que figuran en los planes del IVC, según Francesc Felipe, es potenciar las publicaciones y la investigación de los fondos de la Filmoteca Valenciana o potenciar la colaboración con la Direcció General d'Innovació Educativa con la creación de un aula de audiovisuales conjunta. En relación con eso, se prevé la creación de una Càtedra de Cinematografia Valenciana y becas de investigación en las universidades valencianas que ofrecen estudios superiores de comunicación audiovisual.

En todo caso, un proyecto que ya está funcionando y puede dar frutos en la necesaria y pendiente tarea de creación de públicos es la publicación de "Material Didàctic Cinema", tecnología digital de fácil acceso con películas valencianas para ser empleada por los docentes en los centros educativos. El primer volumen se ha lanzado con tres importantes películas recientes: La banda, La innocència y La mort de Guillem.

4.7 Proyección estatal e internacionalización

Por lo que respecta a la proyección exterior, las producciones y coproducciones valencianas han ganado presencia en los últimos tiempos en el ámbito internacional. La trayectoria de películas como El agua, presente en la quincena de realizadores de Cannes, entre otros muchos festivales, podría ser el camino a seguir. Pero resto aún mucho margen y mucho que hacer por lo que respecta al acompañamiento de las instituciones.

Así las cosas, en febrero de 2023 se presentó gloVAL, un organismo que gestionará la Acadèmia Valenciana de l'Audiovisual (AVA) para "reforzar la presencia estatal e internacional" del cine valenciano. AVA cuenta con una ayuda pública de 260.000 euros. Esta entidad tiene como función coordinarse con festivales, mercados y laboratorios creativos con apoyo del IVC y la colaboración con entidades públicas y privadas como ICEX (Instituto Español de Comercio Exterior), IVACE, Oficina Media España, Catalan Films y la Plataforma d'Internacionalització de la Cultura Valenciana.

La potenciación de la joven Academia Valenciana del Audiovisual (creada el julio de 2018, con una dotación pública de 100.000 euros) es también un eje importante en cuanto que sirve para la organización de un escaparate como los Premios Berlanga y es un foro que "aglutina a todo el sector, y espacios comunes, en un tejido asociativo muy diverso", en palabras de Francesc Felipe.

Hay que señalar que, por ahora, los Premios Berlanga, han puesto encima de la mesa, como ya hemos dicho, la problemática de hacer competir producciones valencianas -que hacen un esfuerzo muy grande desde la vertiente cultural, empleando la lengua y la idiosincrasia propias- con otros estatales que obtienen el sello "valenciano" por el hecho de estar rodadas en territorio valenciano, contar con cierto número de personas en sus equipos y tener ayudas del IVC. Estas últimas, son películas que encuentran su espacio natural en el Estado español y en las diferentes convocatorias de festivales e incluso en los Premios Goya de la Academia Española.

El director adjunto del Audiovisual planteaba en este caso que se debería abrir un debate con AVA para establecer si estas películas deberían competir o no en la misma categoría junto a películas valencianas, a veces rodadas en lengua propia, y por regla general con presupuesto más modesto.

Francesc Felipe apuntaba también la posibilidad de crear, de manera transitoria, una categoría de premio a la mejor dirección femenina, para dar mayor visibilidad a la incorporación de las mujeres a la dirección. Una acción que habría que evaluar a conciencia y que se establecería durante un cierto período, en el marco del fomento de las medidas para conseguir la igualdad. "Y con la lengua, exactamente igual", para potenciar los públicos, "aspirando a que esa categoría en algún momento desapareciera".

Si sería preciso incorporar una categoría específica en los premios del audiovisual valenciano para producciones rodadas en la legua propia o si sería interesante en todo caso que intérpretes valencianos puedan ser nominados por producciones estatales son debates en cualquier caso abiertos en una Academia Valenciana que ha cambiado su dirección y emprende un nuevo camino.

Hablando de participación, desde el sector se considera deseable el aumento de la presencia valenciana en la Academia de las Artes y las Ciencias Cinematográficas de España. Un tema que depende de la voluntad de los profesionales valencianos de formar parte. Una cuestión, no obstante, que tiene consecuencias prácticas: un aumento representativo de socios valencianos en la Academia incrementa las posibilidades de que las producciones valencianas sean valoradas por un número mayor de miembros y tenidas en cuenta a la hora de las votaciones de los Premios Goya. Una cuestión no menor en términos de proyección. "Ni más ni menos que como actúan las otras comunidades autónomas en todos los aspectos", argumentó Felipe.

Otra pata por lo que respecta a la promoción es la de los festivales propios, abundando en nuestro territorio, 80 acontecimientos repartidos entre 43 municipios, en función de los datos aportados por el director adjunto del IVC. Una auténtica "Tierra de festivales", según Francesc Felipe, "un circuito complementario a las ofertas existentes de exhibición cinematográfica" con el que se quiere hacer una marca propia valenciana, para disponer de datos sobre públicos, gustos, etcétera. "Debemos saber cuáles son los intereses del público al que nos dirigimos", una información que hasta ahora se maneja de manera intuitiva.

En todo caso, alertan a los profesionales del sector, se trata de festivales en la mayoría de los casos con poca proyección fuera del territorio valenciano. En este sentido, una cuenta pendiente es que, por lo menos uno de estos acontecimientos, alcanzara la importancia de un gran festival como fue en sus inicios la Mostra de València, catalogado en la categoría "A" de los festivales. De esta manera, serviría, como pasa en el País Vasco con el Festival de Donostia, de plataforma para la producción audiovisual y cinematográfica valenciana.

Una medida que se ha puesto en marcha a través del IVC y que conecta con la importancia de estar presentes en las plataformas, es la creación en Filmin, de un canal dedicado al cine valenciano con más de 150 producciones disponibles, entre largometrajes actuales y más antiguos, documentales y un apartado documental de "temática valenciana". Hay producciones en versión original, producciones y coproducciones valencianas y films no valencianos dirigidos por realizadores y realizadoras de nuestro territorio. Una iniciativa que hay que seguir y difundir.

Por todo lo que se ha expuesto y analizadas los datos ofrecidos por las personas ponentes en las diferentes mesas y comparecencias privadas, el CVC eleva las siguientes

RECOMENDACIONES

-Para fortalecer el tejido audiovisual y cinematográfico resulta imprescindible un aumento en la dotación de recursos destinados a la producción audiovisual, en la RTVV.

-En tanto que servicio público, la RTVV garantizará una producción audiovisual plural y diversificada, fomentará la creación y búsqueda de nuevas narrativas y formatos televisivos, arriesgando en modelos con capacidad de atraer el interés del público y ofrecer también productos con posibilidad de proyección exterior de nuestra cultura; producciones televisivas innovadoras y con calidad susceptibles de penetrar en mercados diferentes al propio.
-Es necesario que las contrataciones de producción externa garanticen el acceso a las empresas valencianas con experiencia y que se hayan mantenido a lo largo de los años desarrollando trabajo en nuestro territorio, y que dichas contrataciones se repartan con criterios de alternancia.
-La RTVV hará efectiva la inversión del 6% de sus ingresos en el audiovisual atendiendo a un criterio amplio, tal como recoge la ley estatal 7/2010
-Se considera fundamental un aumento en la dotación de ayudas del IVC para obras audiovisuales y cinematográficas generadas en el territorio.
-Incremento de las ayudas del IVC a las producciones en lengua propia. Trabajar activamente por hacer visible que la producción de calidad en nuestra lengua es perfectamente exportable.
-Hacer cumplir desde la administración autonómica los mínimos en la lengua cooficial de nuestro territorio previstos en la legislación para las televisiones. Y trabajar para ir mejorando de manera efectiva esta presencia.
-EL IVC habilitará mecanismos para potenciar la presencia de la lengua y la cultura propias en las producciones y coproducciones rodadas en la Comunidad Valenciana y que aspiran a ayudas públicas, especialmente aquellas ambientadas en localizaciones valenciano-parlantes.
-Para optimizar la gestión de las ayudas públicas a la cinematografía y el audiovisual, estos servicios se dotarán de personal suficiente.
-Especialización y formación específica para las personas que gestionan las ayudas públicas en las diferentes instituciones y en la SGR autonómica.
-Flexibilización de los procesos burocráticos de acuerdo con las características específicas del sector audiovisual.
-Habilitar fórmulas que facilitan anticipos de las ayudas a la producción minimizando los costes financieros por aval y préstamo.
-Acompañamiento en la proyección estatal e internacional a las producciones
con el apoyo público.
-Fomento de la participación de las producciones valencianas en los festivales del territorio, especialmente los de mayor proyección.
-Seguimiento y valoración de las inversiones públicas para garantizar el retorno social y económico de las producciones seleccionadas.
-Potenciar mediante las administraciones públicas los estudios y grados relacionados con el sector.
-Efectiva puesta en funcionamiento de las instalaciones de Ciudad de la Luz, garantizando el acceso y contratación de las empresas productoras valencianas, así como empresas de servicios y personal técnico local.
-Es fundamental incentivar también líneas y grados de formación profesional específica para cualificar personal técnico en materia audiovisual a lo largo del territorio y muy especialmente en el entorno de Alicante donde se ubica la Ciudad de la Luz.
-Incentivar la participación en las producciones audiovisuales y cinematográficas de actores y actrices valencianos, mediante baremos en las ayudas del IVC, para consolidar el tan deseado star system en clave autonómica.
-Al mismo tiempo hay que garantizar que las producciones valencianas muestren personajes capaces de reflejar la diversidad generacional y la pluralidad en todos sus aspectos, ofreciendo un abanico de tipos que nos alejen de estereotipos excluyentes, como también velar por la transmisión de una imagen igualitaria, plural y no estereotipada de mujeres y hombres en la sociedad y promoverla.

-Contemplar una mayor especificidad en las ayudas a la producción de animación, teniendo en consideración los tiempos requeridos para su producción.
-Consolidación de una estrategia audiovisual en clave valenciana, de gran alcance, implicando a varios sectores de la sociedad para hacer ver esta actividad como un sector estratégico y que sea asumida como tal por el tejido social.

Este informe se entregará a las personas comparecientes, que la han hecho posible, a la Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Esport, IVC, Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana, la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació, RTVV, Acadèmia Valenciana de l'Audiovisual (AVAV), Consell de la Ciutadania-Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació (CVMC), Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV Comissió Audiovisual i Cinematografia), las asociaciones de productores, técnicos y actores, dirección de Ciudad de la Luz, universidades y centros formativos donde se imparten grados relacionados con la comunicación audiovisual.

ANEXO

Breve índice con articulado de referencia
* Ley 7/2010, de 31 de marzo
Artículo 5. El derecho a la diversidad cultural y lingüística.
3. Los prestadores del servicio de comunicación audiovisual televisiva de cobertura estatal o autonómica deberán contribuir anualmente a la financiación anticipada de la producción europea de películas cinematográficas, películas y series para televisión, así como documentales y películas y series de animación, con el 5% de los ingresos meritados en el ejercicio anterior, de acuerdo con su cuenta de explotación, correspondientes a los canales en que emiten estos productos audiovisuales con una antigüedad menor a siete años desde la fecha de producción. Para los prestadores de servicios de comunicación audiovisual de titularidad pública de cobertura estatal o autonómica esta obligación será del 6%.
La financiación de las mencionadas obras audiovisuales podrá consistir en la participación directa en su producción o en la adquisición de los derechos de explotación de estas.
Como mínimo, el 60% de esta obligación de financiación, y el 75% en el caso de los prestadores de servicios de comunicación audiovisual de titularidad pública, deberá dedicarse a películas cinematográficas de cualquier género.
De este importe, por lo menos el 50% deberá aplicarse en el conjunto del cómputo anual a obras de productores independientes. En las coproducciones no se contabilizará a estos efectos la aportación del productor independiente.
Asimismo, los prestadores de servicios de comunicación audiovisual deberán dedicar como mínimo un 40%, y el 25% en el caso de los prestadores de servicios de comunicación audiovisual de titularidad pública, del total de su respectiva obligación de financiación a películas, series o miniseries para televisión. Dentro de estos porcentajes, los prestadores de servicios de comunicación audiovisual de titularidad pública deberán dedicar un mínimo del 50% a películas o miniseries para televisión.
Los prestadores de servicios de comunicación audiovisual cuya obligación de inversión venga derivada de la emisión, en exclusiva o en un porcentaje superior al 70% de su tiempo total de emisión anual, de un único tipo de contenidos, que sean películas cinematográficas, series de televisión, producciones de animación o documentales, podrán materializarla invirtiendo únicamente en este tipo de contenidos siempre que se materializan en apoyo fotoquímico o en apoyo digital de alta definición.
En todo caso, el 60% de la financiación conjunta prevista en este artículo se destinará a la producción en alguna de las lenguas oficiales de España.
No podrá computarse a los efectos de este artículo la inversión o la compra de derechos de películas que sean susceptibles de recibir la calificación X de conformidad con la Ley 55/2007, de 28 de diciembre, del Cine.
También están sometidos a la obligación de financiación establecida en este artículo los prestadores del servicio de comuni-

cación electrónica que difundan canales de televisión y los prestadores de servicios de catálogos de programas.
Quedan excluidas de esta obligación las televisiones locales que no forman parte de una red nacional.
El control y seguimiento de las obligaciones contenidas en este punto corresponderá al Consejo Estatal de Medios Audiovisuales, previo dictamen preceptivo del Instituto de la Cinematografía y de las Artes Audiovisuales, y sin perjuicio de sus competencias en el ámbito de la industria cinematográfica. Reglamentariamente se establecerán el procedimiento, los mecanismos de cómputo y la información que podrá pedirse a los operadores. No obstante, para las emisiones de cobertura limitada al ámbito de una comunidad autónoma, el control y seguimiento corresponderá al órgano audiovisual autonómico competente.
Por acuerdo entre uno o más prestadores de servicios de ámbito estatal o autonómico sujetos a la obligación de financiación establecida en este artículo y una o varias asociaciones que agrupan la mayoría de los productores cinematográficos, podrá pactarse la forma de aplicación de las obligaciones de financiación previstas en este artículo, respetando las proporciones establecidas.
Previamente a la firma del acuerdo, las partes pedirán al Consejo Estatal de Medios Audiovisuales un informe sobre su conformidad con lo que establece esta ley, sin perjuicio de las funciones a que sobre la valoración de los acuerdos tenga la Comisión Nacional de la Competencia.
Reglamentariamente se establecerán los procedimientos necesarios para garantizar la adecuación del acuerdo con lo que establece esta ley. En todo caso, el régimen establecido en dicho acuerdo regirá respecto de las relaciones que se establezcan entre el prestador o prestadores del servicio de comunicación audiovisual televisiva firmantes y todos los productores que actúan en el ámbito de aplicación de aquel, sin que pueda limitarse su cumplimiento a los productores miembros de la asociación o asociaciones que la hayan suscrito.

*Ley 6/2016, de 15 de julio, del Servicio Público de Radiodifusión y Televisión de Ámbito Autonómico
Artículo 2. El servicio público audiovisual
1. El servicio público audiovisual de titularidad de la Generalitat es un servicio esencial de interés económico general, necesario para la vertebración y la cohesión territorial de la Comunidad Valenciana, como también para el mantenimiento de nuestra identidad como pueblo, nuestra cultura y nuestra lengua, que tiene por objeto satisfacer las necesidades de información, cultura, educación y entretenimiento de los ciudadanos y la sociedad de la Comunidad.
2. Los principios de actuación del servicio público de radio y televisión son el pluralismo de la sociedad, la participación libre de barreras de la comunicación, el acceso de los grupos sociales y políticos, incorporando —como elementos esenciales de este servicio público— estos y todos los otros valores constitucionales y estatutarios.

Art. 26
8. La producción propia externalizada y la producción asociada para los diferentes medios y ventanas de la Corporación deberán proceder preferentemente de la industria audiovisual valenciana, con el fin de consolidar y fortalecer el sector de la producción audiovisual y de los y de las profesionales que integran este sector.

Art. 28
4. La Corporación y las sociedades que dependan fomentarán la producción de programas de calidad, sobre la base de nuestras señas de identidad, nuestra sociedad, nuestra cultura o nuestro territorio y facilitará la creación de un departamento de desarrollo y diseño de la producción de contenidos audiovisuales para televisión e incluso para cine, con la colaboración de empresas de producción valencianas y otros organismos públicos y privados. Para ello apoyará la creatividad y la producción de la industria cinematográfica y audiovisual valenciana a través de la compra de derechos o la coproducción de cortos, largometrajes, series de ficción, películas para televisión, y documentales y series de animación de productores independientes,

atendiendo en particular a la calidad y el trabajo de los jóvenes creadores de la Comunidad Valenciana en todos los géneros. En su contratación, la Corporación fomentará la libre competencia y la igualdad de oportunidades, establecerá claramente las condiciones de participación y el proceso de selección objetiva de proyectos será transparente y argumentado. Apoyando, con todo eso, el desarrollo del sector y la industria audiovisual de nuestra Comunidad.

6. En los términos que prevé el artículo 5.3 de la Ley 7/2010, de 31 de marzo, general de la comunicación audiovisual, la Corporación destinará anualmente, como mínimo, un seis por ciento de la cifra total de los ingresos, establecidos en el artículo 36.1, obtenidos en el ejercicio anterior, de acuerdo con su cuenta de explotación, a la financiación anticipada de la producción europea de películas cinematográficas, películas y series para televisión, de documentales y de series de animación.

7. Para garantizar la pluralidad y la libre competencia, ninguna empresa —por sí sola o en colaboración con otros— podrá concentrar con carácter anual más del 20 % del coste del total contratado por la Corporación, tanto en proyectos de producción propia externalizada como externa.

Artículo 29. Pautas generales de la programación

2. La Corporación debe reservar, por lo menos, el 35 % de su tiempo de emisión anual a la difusión de obras audiovisuales y cinematográficas de productoras valencianas independientes y producción original en valenciano, sin perjuicio de que el mandato marco o el contrato programa contemplen exigencias adicionales con el fin de promover la difusión de obras valencianas y de productores independientes, y sin perjuicio de lo dispuesto en el artículo 5.2 de la Ley 7/2010, de 31 de marzo, general de la comunicación audiovisual.

El contrato programa determinará los siguientes puntos:

y) La proporción de financiación que la Corporación debe destinar al impulso de la producción y a las coproducciones de obras audiovisuales de la Comunidad Valenciana.

j) La proporción de financiación que la Corporación debe destinar al doblaje de obras y contenidos audiovisuales para su emisión televisiva.

Informe sobre la senyora Amparo Ranch i Sales

Autor: Css. Arts
Aprovació: Ple, 26 juny 2023

Amb aquest informe el CVC vol recollir la petició realitzada per membres de la Direcció Adjunta de Música i Cultura Popular Valenciana de l'Institut Valencià de Cultura, i d'alguns historiadors vinculats al centre UNED de València, que han col·laborat extensament amb Amparo Ranch.

Relat de mèrits i personalitat

Amparo Ranch Sales va nàixer en València el 15 d'abril de 1929. Va cursar per lliure els primers anys de batxillerat. Va estudiar francès i música en el Conservatori.

Va mantindre un tracte estret amb musicòlegs com José Subirá, crítics de música com Enrique González Gomá i músics professionals com Joan i Ricardo Lamote de Grignon, tan vinculats als orígens de l'Orquestra Municipal de València, l'historiador de la literatura Vicente Llorens Castillo, el científic Vicente Sos Baynat i l'escriptor i historiador Ernest Martínez Ferrando, sense oblidar a la família Baroja.

En 1955 Amparo es va casar amb el metge José Micó Catalán, especialista en Pediatria i Medicina Tropical. A més d'ajudar-lo en la seua clínica va col·laborar amb ell en alguns projectes, com les tasques de logística en un hospital infantil en Kitgum, Uganda, on van passar una temporada en 1973. Amparo va aprofitar l'estada per a interessar-se per la música subsahariana.

En morir Eduardo Ranch, Amparo es va fer càrrec del seu arxiu i biblioteca, Allí va continuar rebent als investigadors espanyols i estrangers que el seu pare sempre havia acollit generosament per a facilitar la consulta de les obres de difícil accés que posseïa. Entre altres visitants llunyans van acudir al seu arxiu Edward Inman Fox, Rodney Rodríguez i Jean-François Botrel. Amparo també va donar suport bibliogràfic a José Payá Bernabé per a documentar rareses que faltaven a la Casa-Museu Azorín de Monòver. En ajuntar la biblioteca valenciana amb la de la Vilavella va començar a elaborar un estudi bibliogràfic dels fons musicals i de literatura romàntica. El primer d'ells ho va finalitzar amb una ajuda de la Diputació de València en la dècada dels vuitanta.

A mitjan dècada de 1970 Amparo i el seu marit, van ingressar en la Reial Societat Econòmica d'Amics del País (RSEAP) per a ajudar a revitalitzar una institució que jugaria un paper important en la transició a la democràcia a València. Com a membre de la junta directiva, Amparo va organitzar nombrosos actes i conferències. Destaca entre ells un homenatge

en 1976 a la Institució Lliure d'Ensenyament en la celebració del seu centenari, amb contribucions d'antics professors i alumnes que van ser publicades per la RSEAP, o la conferència sobre «Dones d'una emigració» que va pronunciar el professor Vicente Llorens en 1976, després del seu retorn de l'exili. També des de 1981 va ser responsable de la seua Secció de Música. Al llarg de diversos anys va organitzar i va presentar concerts per a donar a conèixer a músics i agrupacions valencianes, com per exemple va fer amb Studium Musicae, grup pioner en la interpretació de música antiga, i amb músics residents a l'estranger, com el compositor assentat al Canadà José Evangelista. En 1984 va organitzar una taula redona sobre l'ensenyament de la música a l'escola que va tenir molta repercussió i les conclusions de la qual van ser arreplegades en un dictamen enviat al govern autonòmic. En l'assemblea de les Reals Societats Econòmiques espanyoles que es va celebrar a Canàries (1988) va presentar una ponència sobre la creació del Conservatori de València, que va ser promogut en el segle XIX per la RSEAP. Així mateix, en investigar els fons documentals de la societat va trobar una obra inèdita de Felipe Pedrell.

En l'àmbit de l'associacionisme musical Amparo va col·laborar amb l'organista i professor del Conservatori Vicent Ros en la posada en marxa de l'Associació Cabanilles d'Amics de l'Òrgan, creada en 1981 per a difondre l'obra d'aquest compositor i el patrimoni organístic valencià.

En 1982 va ser convidada per la família de Joan Lamote de Grignon a pronunciar una conferència en l'homenatge que es va tributar a aquest director d'orquestra i compositor a Barcelona.

A partir de les recopilacions de música tradicional que va fer el seu pare, especialment tonades, cançons i tocates de dolçaina, Amparo va contribuir a la preparació de nous repertoris per al grup Al Tall, amb peces com les Cançons de taverna i les Peteneres a Miquel Grau. Igualment va proporcionar documentació al Grup de Danses Alimara per a la reconstrucció del cèlebre Ball de Torrent. Més tard va proporcionar documentació sobre la Comunitat Valenciana per al llibre The Traditional Folk Music and Danses of Spain: A Bibliographical Guide to Research (2009), d'Israel J. Katz.

La formació humanística d'Amparo Ranch es va produir sobretot en la gran biblioteca de son pare i com a col·laboradora o acompanyant en algunes de les seues iniciatives,

A la fi de la dècada de 1990 va començar a preocupar-se per difondre l'abundant correspondència inèdita del seu pare amb diferents personalitats. El coneixement directe que d'ells havia tingut Amparo li va permetre situar en el seu context humà la relació plasmada en aquelles cartes. El primer títol presentat arreplegava la correspondència amb Pío Baroja, editada en col·laboració amb l'historiador de la literatura Cecilio Alonso, els originals de la qual figuren en la donació documental depositada a la Biblioteca Valenciana.

Des de l'any 2002 Amparo forma part del consell de redacció de la revista Laberints. Revista d'estudis dels exilis culturals espanyols, que dirigeix Manuel Aznar Soler i edita la Biblioteca Valenciana, a la qual ha contribuït molt activament.

Amparo Ranch ha publicat alguns llibres i bona cosa d'articles i de temes derivats de l'arxiu i biblioteca; alguns articles sobre exiliats com Vicente Llorens, Carlos Palacio o José María Quiroga; l'epistolari d'Eduardo Ranch amb Pío Baroja, José Subirá, Ernest Martínez Ferrando o Vicente Llorens entre altres. Amb la col·laboració de Cecilio Alonso; sobre la música a la València republicana.

Després de la seua retirada de la vida activa, va donar part de la seua biblioteca personal a l'Institut de la Dona i al centre Francisco Tomás Valiente d'UNED Alzira-València.

Ara mateix està en tràmit la donació de la biblioteca i arxiu de son pare a la Generalitat Valenciana.
Conclusions

Els treballs d'Amparo Ranch i la dedicació de bona part de la seua vida per organitzar, preservar, estudiar i promocionar el llegat de son pare, un personatge influent en el món de la cultura valenciana des de la dècada de 1920 fins la seua mort en 1967, la fan mereixedora del reconeixement de les institucions públiques valencianes.

A més, la seua figura cobra una rellevància especial i pròpia per l'eixamplament d'alguns aspectes de l'obra d'Eduardo Ranch Fuster.

Ha estat molt significativa la important donació de la seua àmplia biblioteca personal tant a l'Institut de la Dona com al Centre Francisco Tomás i Valiente UNED Alzira-València.

I sobre tot, les gestions que ella ha posat en marxa i ha desplegat per cedir a la Generalitat Valenciana la immensa biblioteca i el valuós arxiu de son pare, són mèrits que immediatament vol reconèixer el Consell Valencià de Cultura.

Atenent a la seua avançada edat i al seu delicat estat de salut, ja no és possible la seua assistència i participació en un acte d'homenatge. Per tant, una delegació del CVC li farà una visita, lliurant-li, un document de reconeixement en senyal d'agraïment per la seua trajectòria.

Aquest informe serà enviat al protocol habitual, així com a l'Institut Valencià de Cultura, a la Direcció General de Patrimoni, a la Biblioteca de la Dona i al Centre de la UNED, totes elles institucions que han estat mereixedores de la generositat i el treball d'Amparo Ranch i Sales

Informe sobre l'actualitat i el futur de la música valenciana de tradició oral. Ús i activació (vot particular del Sr. José María Lozano, al qual s'adhereixen les Sres. Marta Alonso i Ascensión Figueres i vot particular del Sr. José Vicente Navarro)

L'Occident, amb l'adopció d'escales temperades, ha deixat parcialment sorda la població, acostumant-la a una percepció sistematitzada d'intervals exactes i simplificats.[1]
Abdel Karim (musicòleg i músic)

Quan escolte el cantar de les gents d'abans, de les nostres iaies i iaios, em fa la sensació que entenien més el silenci, els cicles, inclús la meditació. [2]
Sandra Monfort (compositora i música)

I. Introducció. MOTIVACIONS I OPORTUNITAT DE L'INFORME.

La sentència d'Abdel Karim constata una pèrdua, un abandonament de recursos expressius i, per tant, un empobriment de llenguatge en la pràctica musical de la població d'Occident. Aquesta pèrdua que Abdel Karim denuncia, fa referència a un recurs concret, l'antiga forma d'afinació, absolutament vigent en les músiques orientals i encara detectable de forma evanescent en un molt reduït sector de l'actual població valenciana.

Aquesta antiga forma d'afinació, que per a l'imaginari acústic occidental s'identifica com a 'so àrab', és una característica definitòria d'un sistema musical bàsicament distint del que marca l'afinació temperada que va encunyar J.S. Bach a finals del segle XVII. A partir d'aquella intervenció de Bach, la música il·lustrada occidental fou relativament ràpida en assimilar-se a aquest nou sistema musical d'afinació temperada que no admet cap subdivisió inferior al semitò en els intervals de qualsevol escala melòdica.

Des del camp de l'Etnomusicologia, s'ha fet una afirmació que avala la rellevància de les formes d'afinació en la naturalesa dels llenguatges musicals:

1 https://www.cervantesvirtual.com/portales/al_tall/la_canco_tradicional/

2 https://metalmagazine.eu/es/post/interview/sandra-monfort

L'afinació marca el punt d'inflexió en la colonització musical.

Avui sabem però, que les músiques populars -és a dir, les músiques considerades tradicionals per a la nostra població actual-, van continuar expressant-se com sempre, de forma no temperada i, per consegüent, gaudint d'una riquesa i profusió intervàlica que eixampla de manera notable l'expansió de la melodia, si es compara amb la música il·lustrada del nostre món occidental.

Encara que amb tendència descendent en el seu ús social, aquesta fidelitat a l'expressió lingüístico-musical de la tradició s'ha mantingut fins l'actualitat en la població valenciana del segle XX i continua molt ferma en poblacions occidentals veïnes, sobre tot de l'àrea mediterrània.

Aquesta forma d'afinació no temperada, junt a d'altres components del llenguatge musical popular que han arribat per tradició fins els nostres dies, -uns més estructurals i altres més secundaris- conformen un sistema expressiu, que per aquesta tendència descendent en el seu ús de què parlàvem, planteja un dilema tant per a la política cultural com per al panorama cultural en general: recuperar i reforçar el seu ús i presència o pel contrari acabar assumint el risc de la desaparició o relegació a espais menys majoritaris.

Front a aquestes dues opcions fonamentals, apareix en les darreres dècades del segle XX una, podríem dir, tercera opció, la folkloització. Aquest fenomen, present en l'àmbit de la música tradicional, promou la presentació de músiques i balls tradicionals, assignant-los un context d'indumentària i accessoris anacrònics i situant-los en un escenari arcaic com a mostres extemporànies d'un passat sovint caduc i de vegades inexistent.

La globalització cultural, des de la primera meitat del segle XX, ha alimentat aquesta tendència folkloritzant que es presenta com un procés desactivador de la tradicional diversitat de les expressions musicals, ja que relega la diversitat de les cultures i les músiques tradicionals a un reducte de restes antiquades del passat, mostrant-les només des de la perspectiva de la conservació museística. Amb el perill de, en nom del progrés, empobrir el ventall cultural de qualsevol indret i deixar pas a unes noves músiques populars portadores d'un llenguatge homogeni i un gust també homogeni, per a una civilització contemporània; sovint per exigències d'interessos que imposa l'estratègia mercantil de la indústria musical global.

Les anàlisis entorn del procés de substitució lingüística, un fenomen descrit per la Sociolingüística, proporcionen instruments molt vàlids per a entendre la naturalesa dels canvis que ha experimentat també el llenguatge de la música tradicional en la seua evolució. I a la seua llum, cobra sentit l'opció de recuperar-lo per a un ús social culturalment saludable.

Al mateix temps, un altre dels fenòmens que ha afectat a la música tradicional valenciana podem dir que és la separació que s'ha anat produint entre la música popular i la música culta. Així, en un procés que al nostre territori no només afecta a la música sinó també a d'altres manifestacions culturals com la llengua pròpia, hem vist com s'han anat relegant a finalitats no considerades cultes, com l'humor o l'escatologia amb la subsegüent pèrdua d'usos i registres dels quals potser encara ara resulta difícil separar en l'imaginari col·lectiu.

En efecte, no només a la societat valenciana sinó també a moltes societats del món occidental, podem observar com al llarg de la història de la cultura, als nostres territoris, els compositors de les músiques qualificades com a 'cultes', progressivament -i en certes èpoques amb una relativa rapidesa-, van anar separant-se del llenguatge musical popular tradicional i van anar construint un altre llenguatge sonor: un altre tipus de música en definitiva. Això va determinar que gran part dels músics amb

formació i estudis van abandonar el cultiu musical des dels codis tradicionals i, per tant, gran part de l'activitat creativa de la societat va derivar-se cap al desenrotllament d'unes altres formes musicals.

Aquesta circumstància determinà que les músiques tradicionals, que en aquelles èpoques eren populars, iniciaren una línia de descens en el seu desenvolupament, a causa de la indigència expressiva que arrastraven. Aquella tendència, doncs, es mostrà irrefrenable quan al segle XX va iniciar-se el procés de globalització cultural en Occident.

Contràriament en moltes societats del món oriental i del món àrab, la música qualificada com a 'culta', en general va anar construint-se des dels mateixos paràmetres sonors de la tradició popular, de forma que en aquestes societats no hi hagué aquell divorci expressiu ni es va produir la línia de descens com en Occident.

En el present informe, el CVC vol centrar l'atenció en la necessitat de contemporanitzar la música tradicional, amb la intenció d'oferir un canvi de perspectiva per tal de fer visible i reforçar un sector tant important com és el de la música tradicional valenciana. Aquesta contemporanització està basada en un canvi de plantejament respecte a la música tradicional com a patrimoni cultural que desenvoluparem i que suposaria impulsar i promoure la creació de noves cançons i de nova música per a la població actual des del llenguatge musical de la nostra tradició autòctona. Tenir present la nova creació pot arribar a ser una de les millors maneres de garantir la supervivència del nostre tradicional llenguatge musical perquè representa el retorn als nostres orígens per mitjà de l'originalitat i de l'aportació singular de la població actual al llegat que hem rebut en herència.

El CVC vol fer aquesta reflexió per a reenfocar la problemàtica d'un sector, que al nostre parer, tot i els esforços fets amb ajudes al sector, ha patit d'una atenció insuficient per part de l'Administració, fruit d'una valoració puntual d'aquest patrimoni i en últim terme, fruit d'una ambigüitat respecte a la naturalesa del patrimoni que cal preservar.

El CVC prescindeix en aquest informe de molts altres aspectes particulars que constitueixen el món de la música tradicional i enfoca el seu objectiu en una recomanació de caràcter general i bàsic: la reflexió que deu fer sobre la naturalesa d'aquest patrimoni i el canvi de valoració que deu atorgar-li.

Així doncs, farem una primera explicació de l'evolució de la música tradicional valenciana, per després analitzar quina és la situació actual i poder reflexionar al voltant d'aquest canvi respecte a la noció de patrimoni de que parlàvem adés.

II Antecendents

El Consell Valencià de Cultura, com a institució assessora i consultiva de la Generalitat Valenciana i amb voluntat de sensibilitzar i promoure el reconeixement de la importància del patrimoni valencià, ja s'ha interessat en altres ocasions per la situació de la música tradicional valenciana així com per nombrosos aspectes al voltant del tema. Així, al 2015 en l'"Informe sobre la situació actual, presència i ensenyament de la música tradicional valenciana", ja es parla de "...la deficient, situació actual de la música tradicional i popular valenciana a nivell de presència i transmissió i els diversos elements que intervenen en l'ensenyament, des de l'òptica etnomusicològica, interdisciplinària, pedagògica i psicosocial..."[3] i conclou l'informe amb unes recomanacions encaminades especialment a l'àmbit docent però també a l'àmbit creatiu per al foment de les potencialitats artístiques. A banda, també des del Consell Valencià de Cultura ha hagut un interès constant en la defensa del Patrimoni Cultural Immaterial que

3 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/Informe_BIC_Musica_Valenciana.pdf

suposen la conservació de determinades manifestacions populars relacionades amb la música tradicional, on tenim una llarga llista d'Informes on es valora la possibilitat de declarar Bé d'Interès Cultural les danses de Bocairent "Declaració de BIC Immaterial a favor de les Danses de Bocairent" (2019),[4] o de Guadassuar "Informe sobre la declaració de BIC Immaterial a favor de les Danses de Guadassuar"[5] (2018) o el recent "Informe entorn a la Gran Dansà de La Font de la Figuera"[6] (2023) en aquest cas, Bé de Rellevància Local i on s'inclouen també reflexions respecte a la música.

Altres informes on hi ha hagut un interès en el tema són: "Declaració de BIC Immaterial de la tradició musical valenciana materialitzada per las societats musicals de la Comunitat Valenciana."[7] , "Informe sobre la influència del jazz en las músiques populars i tradicionals" [8], "Informe sobre la sol•licitud de reconeixement com Acadèmia de la Comunitat Valenciana de L'Acadèmia Valenciana de la Música"[9], "Informe sobre l'oportunitat d'un museu d'instruments musicals"[10] o l'"Informe sobre l'avantprojecte de Llei Valenciana de la Música" de 1997 on en una de les seues recomanacions esmenta la fonoteca i els arxius de documentació musical.

També des del Consell Valencià de Cultura s'ha ret homenatge amb els màxims guardó atorgats per la Institució, això és amb la Medalla del Consell a diferents figures representatives de la música valenciana com són Lluís Miquel Campos,(2021), Pep Gimeno "Botifarra" (2016), Mª Teresa Oliver (2016), Al Tall, Medalla de Plata (2012).

III.- EVOLUCIÓ DE LA MÚSICA DE TRADICIÓ ORAL EN LA SOCIETAT VALENCIANA

III-1.- ABANS DEL SEGLE XX. LA SOCIETAT RURAL

De la societat rural a la societat urbana

Durant segles i fins les primeries del segle XX, les poblacions de la societat rural al territori valencià han anat creant repertoris multifuncionals de cançó popular i música instrumental que proporcionaven eines d'expressió artística per al plaer, per a la festa, per a distints tipus de treball, per a la cohesió social, per les devocions religioses, per al festeig, per a la mort, per a dormir els infants i per dotar-los de jocs, per acompanyar rituals comunitaris amb danses i altres celebracions, pels balls de diversió, per comunicar narracions i relats, etc. Els repertoris anaven renovant-se lentament i les línies estilístiques es desenrotllaven però es mantenien estables dins el seu àmbit sonor.

III-2.- EL SEGLE XX: (DE 1900 A 1960). LA CAIGUDA DE LA CADENA TRADICIONAL

Novetats integrades a la vida tradicional

Amb l'aparició de la ràdio, el fonògraf i el ferrocarril, arriben algunes novetats que s'integren sense distorsió a l'habitual seguida de la música i el ball autòctons.

---

4 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/641.pdf
5 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/620.pdf
6 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/726-amb-vots-particulars.pdf
7 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/612.pdf
8 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/622-2.pdf
9 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/540.pdf
10 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/314.pdf

L'aparició de l'acordió, un nou instrument provinent d'Europa que va implantar-se veloçment a casa nostra sol o integrat en els conjunts instrumentals tradicionals, va renovar els hàbits usuals. Els instruments de vent d'aquelles primeres bandes de música també començaren a protagonitzar alguns episodis de la tradició musical popular. Alguns ballables europeus (polca, masurca, vals, etc.) s'integraren en els repertoris tradicionals.

Del fox trot i el rock als guateques dels anys 60 (Decadència i desprestigi de la música tradicional)

Des de principis del segle XX fins la primera part dels anys 60 corre una línia de penetració de les músiques d'origen afroamericà amb l'aparició del fox trot, l'arribada del jazz i l'èxit del rock and roll fins arribar a nous hàbits com ara les pistes de ball i els guateques privats, en els quals s'imposaven aquestes novetats: unes novetats sonores que no eren vehiculades a soles per artistes americans i europeus diversos (anglesos, francesos, italians), sinó també per una allau de nous grups espanyols que, amb producció pròpia, s'adherien a aquest nou corrent sonor importat i n'aportaven tocs i maneres originals: Marisol, el Duo Dinàmico, Los Brincos, Los Salvajes, los Sírex. Ací a València, brollen tants artistes d'aquesta ona que s'arriba a dir que el rock espanyol naix a València: Bruno Lomas, Els 5 xics, Els 4 Z.

Paral·lelament, les músiques i balls de la declinant societat rural -tant d'ús popular com d'ús folklòric- van perdent implantació progressivament i, sobretot prestigi.

El cant d'estil

Al mateix temps, als primers anys del segle XX acaba de quallar el cant d'estil (cant valencià d'estil o cant a l'aire) un nou gènere que, estructurant-se des de les més profundes essències del llenguatge musical tradicional, s'emancipa de les pràctiques primàries de la vida rural i ofereix una activitat singular i moderna que concorda amb els nous temps: el fonògraf, la ràdio, la puixança de la societat urbana, i per tant, la concurrència a un panorama musical en el que apareixen artistes de distinta procedència i tipologia sonora. El cant d'estil llança cantants-estrella amb seguidors, que graven discos, sonen per la ràdio i mouen un afecte popular de gran envergadura. Evaristo, el Xiquet de Bétera, el Ceguet de Marjalenes, el Xiquet de Paterna, Conxeta la del Mercat, Blanqueta, El Pollastre, Josepa Blasco i algunes dotzenes més de noms, movien un públic massiu i emocionat en les cantaes i guitarraes de carrer freqüentíssimes.

Es tracta d'un moviment que, com en un maniobra biològica, s'adapta a la nova societat que apareix i, amb vocació de contemporaneïtat, llança cap al futur els estils i les formes expressives de la tradició musical valenciana.

Més o menys simultàniament, la copla espanyola, el rembétiko grec, el fado portuguès i alguns altres gèneres creen també respostes contemporànies des de diferents latituds.

Escoles i mestres de ball a principis del XX

Un altra novetat dels primers anys del segle XX van ser els mestres de ball amb les seues escoles, que formaven quadres de balls populars amb coreografies sofisticades a partir dels balls tradicionals valencians. Aquestes escoles oferien espectacles ja amb els ingredients d'indumentària en desús i amb un distanciament dels costums habituals. Els quadres de balls populars van donar pas als grups de danses, grups folklòrics i en temps del franquisme als col·lectius de danses de la Sección Femenina de Falange i Educación y Descanso. Un efecte d'aquestes línies va ser la desautorització de la població com a protagonista i

l'abandó progressiu de l'ús ordinari de la música i el ball per part dels seus usuaris naturals. En definitiva, és un món que marca una línia discontínua de folkloització.

III-3.- LA REVOLUCIÓ CULTURAL DEL 68: DE 1960 FINS L'ACTUALITAT

El canvi de principis. (De l'autoodi al valor de l'autoestima)

Cap a 1960 a tot Europa i també a casa nostra s'experimenta una agitació social que malda per subvertir els valors establerts que dominaven en la societat de l'època. I ací a València dins aquell conjunt de valors que es volia subvertir, com a tota Espanya, hi havia la dictadura, però a la nostra terra, a més s'incloïa també de manera molt aferrissada l'arrelat autoodi que forçava la població valenciana a menysprear la seua llengua, la seua tradició cultural i especialment el so musical i la forma de cantar dels seus avantpassats.

A gran velocitat i amb gran ànsia, un important sector social tocat per aquella revolta torna a retrobar el prestigi de la llengua i torna a celebrar tots els aspectes de la cultura que s'havien abandonat al llarg de molts anys.

Un dels moviments culturals que naixen dins aquesta tendència és la Nova cançó, o cançó popular en valencià. I dins aquesta ona, apareixen com una part important els grups que a més de la llengua, reivindiquen la tradició musical en un nivell encara primari: l'Equip València-Folk, què va incitar l'aparició de molts altres grups com l'Esbart Elx-folk, Grup de folk d'Alberic, Grup de folk de Pego, Grup Il·licità de folk, Cadafal, l'Ajunt de la Bota, All-i-oli, Corranda, etc.

Superació de renúncies. (Retorn a les conductes abandonades)

De forma progressiva es torna a acudir massivament a celebracions abandonades com el cant de l'aurora, danses processionals, asguilandos o nits d'albaes; les danses de carrer floreixen pertot arreu, el cant d'estil obre escoles noves, la nòmina de dolçainers es dispara des de l'abandó generalitzat fins arribar avui mateix als centenars d'instrumentistes d'una talla segurament tan alta com mai hi ha hagut. Exemples paradigmàtics d'aquella situació deprimida a partir de la qual apareix aquest retorn fon l'any en que deixà d'eixir la Muixeranga en la processó d'Algemesí així com les Aurores de Torrent o de la Vall d'Uixó, entre moltes altres manifestacions.

Tradició en la contemporaneïtat. (Modernitat tradicional)

No a soles es gira la valoració per aquell so tradicional tan escarnit fins aleshores, sinó que es produeix una nova creació de cançons i de repertoris amb aquell so musical tradicional però amb continguts moderns i actuals. Així doncs, dins el potent moviment de la nova cançó a València, s'alça una línia amb personalitat pròpia i amb gran acceptació per part del públic que s'expressa musicalment amb formes tradicionals i que és identificat indistintament amb les etiquetes folk o música tradicional. Aquest corrent de grups i cantants amb propostes diversificades, convergeixen en dos salts que transformen el valor cultural de la música popular i de la música tradicional: del desprestigi a l'exaltació; del folklorisme al reciclatge. El primer referent en aquesta tendència és el grup Al Tall.

A tot l'estat espanyol van nàixer amb més o menys simultaneïtat diversos grups de folk amb plantejaments molt semblants sense haver contactat prèviament. Oskorri a Euskadi, La Bullonera i Labordeta a Aragó, Milladoiro a Galícia, Nuevo Mester de Juglaría, Julia León, Manuel Luna, La Talega a Castella, etc... Estos grups consoliden una manera de fer i un aspecte semblants:

la nova composició de músiques i cançons, el component reivindicatiu social i territorial, les melodies tradicionals originals o adaptades amb textos propis. De diverses maneres també al Regne Unit, a França i, sobretot, a Itàlia naixen grups i moviments musicals del mateix caràcter, destacant els napolitans Nuova Compagnia di Canto Popolare per la proximitat de format i plantejament amb el moviment valencià .

Revertir la substitució cultural

Comença doncs en este període un renaixement de la música tradicional junt a molts altres aspectes de la cultura autòctona. La consciència -si no la reflexió- de la població revoltada coincidia de manera intuïtiva i immediata en l'objectiu de prioritzar els recursos culturals abandonats i substituïts per a ser reciclats i reinserir-los en la modernitat, en la contemporaneïtat, no amb un sentit folklorista sinó amb una actitud cívica i filtrada a través d'un criteri de profit cultural i social per a la població valenciana actual.

La Trobada de Música del Mediterrani

L'any 1981 el grup Al Tall proposa a l'Ajuntament de València la creació del festival Trobada de Música del Mediterrani, un festival i un moviment que representa una de les claus de l'estratègia per la renaturalització del so tradicional valencià. El festival, al llarg de les seues deu primeres edicions, va proporcionar als músics i al públic en general el coneixement i reconeixement de grups i cantants de distints països mediterranis (andalusos, napolitans, cretencs, macedonis, turcs, mallorquins, algerians...) que mostren sons i músiques familiars als de la tradició valenciana; i va desvelant la regió sonora mediterrània com el context i l'àmbit on es desenrotlla el llenguatge musical de la tradició valenciana.

L'etnomusicòleg italià Paolo Scarnecchia en el seu llibre *Música popular i música culta* diu: *La major part de les músiques de tradició del Mediterrani està concebuda en la dimensió horitzontal, monòdica, riquíssima en matisos i articulacions microtonals; d'altra banda, en les formes de cant col·lectiu també estan presents els fenòmens de caigudes d'afinació, portaments de la veu, glissandos, manierismes modals, que caracteritzen i individualitzen el cant.* Al marge d'aquesta explicació del doctor Scarnecchia, qualsevol persona que cante a la manera dels majors valencians o que conega com sona la música d'ací 'de tota la vida' reconeixerà immediatament com a molt pròxima a la nostra la manera de cantar les veus de sicilians, castellans, albanesos, xipriotes o l'estil de la dolçaina, la muzmara, la gaeta o la zurna de distints indrets mediterranis.

La mediterraneitat musical, la fusió musical dins l'àmbit mediterrani i la *desregionalització* es converteixen des d'aquell moment en premisses que els posteriors músics de folk donaran per naturals i sabudes. Es tracta doncs, d'un avanç qualitatiu que entra a formar part del bagatge de principis i línies de conducta del sector tradicional no a soles del País Valencià.

De València al Mediterrani 1980 - 1990, un llibre escrit per Vicent Gregori l'any 2018, explica les històries de la Trobada, de la Mostra de Cine i de l'Encontre d'Escriptors del Mediterrani.

Persistència dels nous principis (Continuïtat innovadora)

Aquella dinàmica que va engegar la *revolució cultural del 68*, i aquell canvi de direcció dels vectors autodestructius cap a una reconstrucció de la societat valenciana, s'ha estés al llarg dels anys i, amb diverses incidències, ha generat i continua generant avui mateix un seguit de realitzacions, produccions i reflexions en aquell mateix sentit, d'una magnitud i envergadura considerables. Així doncs, s'ha produït un retorn progressiu de la cadena tradicional als usos i costums actuals.

En el camp de la música tradicional, progressivament, s'ha anat produint una irrupció de formats tradicionals, com la dansà o la muixeranga, en qualssevol ocasions o celebracions civils.

S'han produït també innovacions i modernitzacions necessàries en els formats tradicionals, sobretot amb el que té a veure amb la perspectiva de gènere i la inclusió de les dones com a musiques: la dona, dolçainera, versadora, muixeranguera, etc.

S'obren vies de dignificació i canvis en la tendència folkloritzant d'alguns grups de danses, liderats per Alimara amb Salvador Mercado i Fermín Pardo.

Es posen en marxa diversos festivals de música tradicional com el Festacarrer a Ondara, Cant al ras a Massalfassar, Musicat d'Algemesí, el Música al castell de Dénia, etc. I amb el naixement dels festivals, creix de manera significativa la programació de concerts de música tradicional en cases de cultura, festes majors i setmanes culturals.

Apareixen associacions culturals dedicades a la promoció de la música tradicional total o parcialment: La Canya -ja desaparegu-da- amb la seua interessant revista, El Mussol El Bassot Tramús, l'Escola de la Xafigà a Muro, etc.

Els estudis i recopilacions prenen també a partir de la dècada dels 80 un impuls que ve a sumar-se als antics treballs i edicions de Manuel Palau, de Mª Teresa Oller, de Fermín Pardo, de Salvador Seguí, etc. Segurament en este camp el treball més destacat en quant a importància i volum és la col·lecció discogràfica Fonoteca de Materials i el programa que el va alimentar, els Tallers de Música Popular que per primera vegada publiquen les recopilacions en format sonor, seguint la tendència que va marcar Béla Bartok en el seu dia.

El paradigma del canvi en la música tradicional: la nova creació. (La riproposta)

En el camp de la música tradicional ja hem parlat d'allò que segurament és el paradigma de totes les realitzacions i novetats: la nova creació de cançons i de repertoris amb aquell so musical tradicional però amb continguts moderns i actuals.

I en un segon nivell, la reinterpretació d'antigues cançons tradicionals superant els anèmics tractaments folklòrics i injectant recursos i procediments actuals. Aquest retorn als orígens va ser batejat a Itàlia amb el nom de riproposta: un moviment per reintroduir la tradició musical en la contemporaneïtat . Aquesta línia de riproposta comença a València en la primera part de la dècada dels anys 70 amb els discos i concerts d'Al Tall, Pavesos, Carraixet, Lluis el Sifoner, Fèlix Estop.

El ball folk

Promogut a bastament pel festival Tradicionarius capgira la concepció d'espectacle que ofereixen els grups de danses. La gent balla baix de l'escenari El grup Tres Fan Ball anima els balls folk, així com Sonadors de la Guaita, la Romàntica Alternativa del Saladar, Escaramussa folk, etc.

L'exponent del canvi en la música tradicional: l'esclat de la dolçaina

Si el paradigma del canvi en música tradicional fou la nova creació de cançons i repertoris, el fenomen més extens, més diversi-

ficat i més visible s'ha produït en el món de la dolçaina. En referència a aquest fenomen cal assenyalar no a soles el creixement desmesurat de dolçainers i la eminència interpretativa a la que hom ha arribat en els nostres dies. Cal remarcar a més els diversos usos abandonats que s'han recuperat i els nous usos que s'han concebut i que s'han instaurat en el protagonisme de l'instrument.

En primer lloc, traure la dolçaina del seu recent isolament amb l'única companyia del tabal i situar-la formant part -bé com a solista, bé com a un instrument més de l'arranjament, bé com acompanyant del grup- de diferents tipus de conjunt: colla de dolçainers, capelles, fanfàrries o murgues amb altres instruments tradicionals, amb orgue, amb banda de música, amb orquestra. I en noves situacions:, formant part d'un grup de música folk junt a veus i altres instruments, formant part de grups de rock, pop, ska, electrònica, jazz, contemporània.

En segon lloc, el món de la dolçaina ha desplegat tot el ventall d'actuacions que havien restat en la incúria de l'abandonament: luthiers i construcció, mètodes, festivals, línies d'ensenyament, estudis, etc.

Es tracta d'un model de restauració insuperable. Dotzenes d'escoles, milers d'instrumentistes, colles com La Inestable, El Terròs, La Xafigà, en el que juga un paper singular l'Escola d'Algemesí que es va avançar a l'època de l'esclat.

El mestre Joan Blasco fou l'anella que va unir el món dels dolçainers antics i l'explosió de la dolçaina posterior. Cal anomenar la figura de Xavi Richart, que encapçala un llistat d'excel·lents instrumentistes de la dolçaina com probablement no ha existit mai.

L'evolució del canvi en la música tradicional

La dècada dels anys 70 del segle XX representa la consolidació i el llançament d'aquesta nova dinàmica de reconstrucció cultural suara descrits, especialment de la música tradicional. A partir de la dècada dels anys 80 va produint-se un creixement de la producció i una superació del nivell artístic tant des del punt de vista creatiu com tècnicament. Alguns grups que cal citar són Saó, Adesiara, Aplec, Ritme Trencat; més tard, Trullars, Saüc, etc.

III-4.- La música tradicional inunda altres gèneres (1990 – 2023)

Des de principis de la dècada del 1990 fins l'actualitat, ha hagut una autèntica eclosió de la música popular valenciana feta en valencià, producte d'una banda de l'escolarització en la nostra llengua, la qual cosa naturalitza la seua expressió artística. Un altre factor és la democratització de les eines tecnològiques, que facilita que els artistes puguen enregistrar els seus discos i cançons d'una manera més fluida. La tasca de plataformes com Escola Valenciana, la irrupció de segells i promotores, l'associacionisme a través del Col·lectiu Ovidi Montllor de Música en Valencià (COM), el treball en xarxa i la tasca de comunicació facilitada a través de les xarxes socials, estan també en la base d'aquesta eclosió.

Una escena que té com a un dels seus trets distintius la introducció en el seu discurs sonor d'elements musicals de la tradició valenciana. La producció dels últims 30 anys, i especialment des de 2012, arriba a uns nivells enormement estimulants per una creativitat atrevida i per una concurrència abundant d'artistes, des d'altres òptiques, al joc del so tradicional.

El punt de partida és la irrupció a principis dels 90 d'Obrint Pas, una formació nascuda al barri de Benimaclet amb influències

del punk, el harcdore o el rock radical basc i un tarannà decididament reivindicatiu que podia connectar amb músics valencians d'unes altres generacions, com Al Tall o els representants valencians de la Nova Cançó. Tanmateix, allò que connecta musicalment Obrint Pas amb la tradició és la presència permanent en les seues cançons de la dolçaina de Miquel Gironés interactuant amb les guitarres elèctriques, un element que atorga personalitat pròpia a la proposta. Un creuament entre rok, ska i música tradicional que seria emulat per desenes de bandes els anys següents. Com explica el musicòleg Josep Vicent Frechina en el llibre La Cançó en Valencià. Dels repertoris tradicionals als gèneres moderns (AVL, 2011), "en afegir la dolçaina a la matriu tímbrica original, [Obrint Pas] han enriquit el potencial festiu i euforitzant de l'estil i l'han dotat d'una denominació d'origen autòctona".

Ki Sap, Atzukak, Arròs Caldós, Mugroman o Sva-ters serien algunes de les formacions, entre moltes més, que, als anys posteriors, sobretot a la primera dècada dels 2.000, seguirien el deixant d'Obrint Pas. Amb tot, segurament la que ha tingut una trajectòria més sòlida siga la banda de Pego La Gossa Sorda, que partint d'uns principis musicals semblants, amb la presència també de la dolçaina, aconsegueix articular un cançoner exitós, amb autèntics himnes generacionals com "Camals mullats".

L'èxit popular del que Frechina anomena "ska valencià" camina en paral·lel a una considerable recuperació folk atiada per bandes com Urbàlia Rurana, formació segregada de Cànem. Però sobretot per la irrupció el 2006 de Pep Gimeno Botifarra amb l'àlbum Si em pose a cantar cançons, que suposa una autèntica revolució. Escenes rock i folk que interactuen i col·laboren: Obrint Pas fa una versió de la cançó d'Al Tall "El cant dels maulets". O convida a l'escenari d'un concert multitudinari Botifarra per cantar "La malaguenya de Barxeta", un dels himnes del cantaor xativí. Més evident encara és l'influx en el darrer disc d'Obrint Pas, "Coratge" (2011), el qual inclou dues peces no de fusió sinó amb instrumentació clarament folk, "El país de l'olivera" i "Jota de valencians". Un homenatge directe i inequívoc a la tradició.

A la primera dècada dels 2.000, la recuperació de la música folk valenciana ja és molt sòlida, gràcies al treball de formacions com l'Ham de Foc, Aljub o el treball en solitari de figures com Miquel Gil i Mara Aranda. Són propostes eclèctiques, que miren a les músiques del món i d'arrel mediterrània i que aconsegueixen ser molt valorades en l'escena folk europea. Menció especial mereix Efrén López. Gràcies a això, al treball dels pioners i a la tasca del mateix Botifarra o de Carles Dénia, el folk entés d'una manera genèrica, té una importància cabdal en la música d'aquests anys, la qual cosa s'acaba filtrant a altres estils i propostes.

Per exemple, és simptomàtic que uns dels pioners del hip hop en valencià, Rapsodes, inclogueren en el seu primer disc "Contes per versos" (2008) un inici procedent de "Som de la Pelitrúmpeli" d'Al Tall. Fins i tot, una proposta que homenatja els sons electrònics de la Ruta, com Orxata Sound System, té deutes amb la tradició valenciana pel que fa al fraseig i la manera de cantar alguns dels seus temes. Hi ha un fil d'unió que, no sols no es trenca, sinó que es farà cada vegada més ferm i adoptarà més cares diferents.

La diversificació en els acostaments a la tradició des de altres gèneres és molt important. El grup de Vila-real Sitja, per exemple, va unir experimentació amb folk, amb resultats tan cridaners com el disc "Good Laboratory Practices" (2014). Més significatiu encara, en tot cas, és el cas d'una formació d'èxit com Aspencat. La base del so d'aquesta banda de la Marina és el reggae i les seues diferents ramificacions, com el dancehall, però la introducció d'un instrument tradicional com el llaüt i, en menor mesura, l'acordió, atorguen a Aspencat una dimensió sonora única i original, que està en la base de l'èxit del grup. En "Quan caminàvem", un dels seus temes més coneguts, és veu molt clara aquesta fusió, que creua en tot cas tota la seua producció. I va fer d'Aspencat un dels grups més populars de l'escena des de l'any de publicació del seu disc "Naixen primaveres" (2011), fins el 2017, en què abandonen indefinidament l'activitat artística.

Un altre cas molt marcat d'influx de la tradició en altres gèneres és Mox, la banda de Puçol, la qual barrejava en el seu discurs, amb molta naturalitat, instrumentació indie rock d'arrel anglosaxona amb la dolçaina i els gèneres tradicionals. Són els primers a fer-ho, prenent com a referència el que havien fet els granadins Los Planetas fusionant diferents pals de flamenc i indie-rock en "La leyenda del espacio". "Si el poguera partir", un cant de batre amb la col·laboració de Botifarra del disc "Tuactes i rebomboris" (2015), premi Ovidi Montllor a la millor cançó, simbolitza l'encert amb què es va fer aquesta fusió.

Un altre aspecte és el de la cançó d'autor. La música dels cantautors valencians d'aquest període presenta molt diverses influències, des de la cançó francesa, al pop-rock anglosaxó, la música amb arrels sud-americanes, el jazz, el blues o el mateix influx dels pioners de la Cançó. Les petjades de la música tradicional valenciana són puntuals, es veuen en cançons i arranjaments concrets. Però hi ha un cas a ressenyar, el de la cantant Eva Dénia, qui amb la formació de dones Sis Veus aconsegueix fer un pas insòlit fins el moment: per primera volta s'aplica una forma de cant i un temperament interpretatiu profundament ètnic a uns textos d'expressió urbana i contemporània -els poemes d'Estellés i d'altres-. Aquestes formes de cant tan prototípicament tradicionals pràcticament mai s'havien sentit acompanyar uns textos que no foren ruralistes i arcaics. El registre aconseguit és absolutament innovador i provoca unes emocions singulars i primigènies.

Tornant a l'any 2015, aquell exercici és important perquè irromp definitivament una formació molt important pel que fa al creuament de gèneres de la música tradicional valenciana amb altres músiques del món, El Diluvi. Provinents de la Foia de Castalla, El Diluvi insereixen la nostra música d'arrels en un discurs que també inclou cúmbia, rumba (o fins i tot rúmbia, la fusió entre ambdós estils) reggae i altres; i així, Flora Sempere, quan canta embosca de manera imperceptible l'ornamentació melòdica del seu cant, que ella fa anar a l'estil de les nostres iaies, dins un bosc d'altres gèneres forans, provocant una indefinible sensació de benestar que reforça amb la bandúrria en la mà. Una combinació a la qual acaben afegint des del 2019, en el disc Junteu-vos, elements electrònics que aniran agafant cada vegada més espai en la proposta. Fusió que també l'ha convertit en un dels nostres grups més importants.

Entre 2017 i 2019 l'efímer grup Els Jóvens exciten les emocions d'una gran franja de públic a qui conquisten amb les seues cançons tan corrents com generacionals amanides d'unes lleus aromes tradicionals. Se'n porten tots els premis de l'any i fan mutis pel fòrum, de moment.

Musicants continua amb propostes de repertori mediterranista. Tesa, la rapera, amb l'últim disc Rap d'arrel penetra els sons tradicionals amb el seu carisma de cant parlat i col·laboracions d'envergadura. Xavi Sarrià, ja en solitari en el seu darrer disc "Causa" desplega unes connexions fondes amb sons i amb vivències tradicionals. David Carboneras, Garcieta, en el seu primer cd amb títol "N 340" circula per uns tombants sonors molt creatius i d'una sorprenent originalitat tradicional, amb elements electrònics molt ben administrats i amb una sorna divertidament maliciosa.

Encara estava per arribar, tanmateix, el canvi més significatiu del període. Mentre l'escena en valencià s'enforteix amb propostes que no tenen cap tipus de connexió amb la música tradicional com Zoo o La Fúmiga, i anaven sumant-se noves veus a la música tradicional, com Jonathan Penalba o Noèlia Llorens Titana, entre més, fent el necessari complement generacional als Apa, Carles Dénia, Botifarra i altres, ens trobem propostes de cruïlla amb un peu en la tradició (valenciana i d'uns altres indrets) i un altre en les músiques urbanes, l'electrònica avançada i altres gèneres.

El disc "Jota de morir" (2022), del grup femení Marala, millor disc de l'any per a la revista Enderrock, entre altres premis importants, és un disc paradigmàtic en aquest sentit. La manera d'interpretar els gèneres tradicionals amb una corfa

musical del segle XXI, en cançons com "A la vora del riu mare", "Canteu a l'albat", "Jota de morir" o "Nana naneta", constitueixen una manera que ha tingut una gran acollida de rejovenir, feminitzar i perllongar el repertori tradicional, fer-lo arribar a les noves generacions amb els llenguatges musicals actuals. "L'Assumpció" (2023), el disc de debut de La Maria, qui divideix les cançons en romanços, agafa la tradició i la passa pel sedàs del pop "Romanç 1: soc" o l'electrònica "Mon vetlatori (romanç 4: de mort)", "Sepeli (romanç 5: d'assumpció)". Un disc que, en qualsevol cas, revela un coneixement considerable de la tradició, condició per a la seua transformació o desconstrucció.

Ambdós treballs, en tot cas, i l'èxit indiscutible que els ha acompanyat, posen les bases perquè altres artistes facen el mateix camí, com va passar a principis del període estudiat en aquest apartat amb Obrint Pas.

IV.- LA MÚSICA TRADICIONAL VALENCIANA: UN UNIVERS EN CONSTRUCCIÓ, ORFE D'INSTITUCIÓ OFICIAL NI ORGANISME QUE SE N'OCUPE.

Punt de partida

De l'evolució descrita en l'apartat anterior podem percebre que des de principis del segle XX la vigència social de la música tradicional dibuixa una línia descendent marcada per un procés de substitució cultural que dura aproximadament 70 anys, i a partir d'aquell moment la línia comença a ascendir progressivament fins els nostres dies -i continua ascendint en potència i en varietat de propostes- gràcies a una tendència recuperadora que va redimint aquell abandonament; una tendència recuperadora impulsada pels moviments populars que podríem qualificar com a 'revolució cultural del 68'.

També percebem, dins aquesta evolució de la música tradicional valenciana en els darrers 120 anys, el fenomen de la folklorització, un obstacle que dificulta l'abast i la condició contemporània de la recuperació.

Problemàtica específica d'un univers en construcció

Com s'ha exposat abans, el retorn a les conductes i llenguatges tradicionals abandonats planteja una problemàtica específica derivada de la pèrdua d'usos i, en conseqüència, de la nul.la adquisició de nous registres expressius durant les dècades o segles d'abandonament.

El cas de la llengua és paradigmàtic en aquesta síndrome. Com diu el jove escriptor Carles Fenollosa en el seu recent i molt important llibre titulat Irreductibles. Una història de la llengua i la literatura dels valencians:

> *'Es fa com increïble/ en tan antich idioma no haber cosa/ de un alt estil". Era 1797 i qui escrivia Joan Baptista Escorigüela en un poema dedicat a Joan de Ribera, beatificat a Roma l'any anterior i a qui demanava ajuda celestial per poder "anar obrint senda no usada". Senda no usada era, senzillament, un model escrit en valencià apte per a fer literatura en aquell "alt estil". Este és un dels punts més importants i més negligits de la història de la nostra literatura... El cas és que este debat, en el segle XVIII, ja ocupava també les vesprades lliures dels reduïts nuclis de lletraferits que encara es plantejaven el valencià com a vehicle d'alta cultura. La modernització lingüística que havia plantejat Marc Antoni Ortí al segle anterior no havia passat ni d'hipòtesi... Lluis Galiana, l'autor de la 'Rondalla de rondalles', repetí que el valencià era "capaç de tota aquella perfecció i primor que pot tindre cualsevol altre idioma", però que no obstant això, la llengua havia de "netejar-se de*

més de quatre taques que la fan ridícula, lleja y plena de llunars" ... Galiana edità "l'Spill' de Jaume Roig com a Libre de les dones en 1735, i reconegué que aquella llengua literària era "difícil d'escriure, hui en dia, per estar arrimada, y no usar-se" .

Com s'estava dient, el cas de la llengua és paradigmàtic en aquesta síndrome, en aquesta problemàtica específica derivada de la pèrdua d'usos i, en conseqüència, de la nul.la adquisició de nous registres expressius durant les dècades o segles d'abandonament.

Però en el cas de la música tradicional, la problemàtica s'agreuja, perquè no existeix, tal com hem estat capaços de fer en la llengua, una inversió de recursos ni s'ha concebut cap tipus de política que atenga el procés de reconstrucció per a que puguen generar-se expressions amb significats contemporanis. Ni tampoc en altres sectors de la tradició cultural autòctona que han patit igualment l'envestida de la substitució cultural.

La recuperació de nous registres expressius en el nostre idioma ha guanyat un terreny que el so de la nostra música tradicional encara té lluny.

Inhibició orgànica de l'Administració

Les diverses administracions públiques valencianes, des d'aquella època de la revolta cultural dels anys 70 del segle passat en que una part important de la població valenciana va rescabalar la baixa valoració de la llengua i dels recursos culturals autòctons, les diverses administracions públiques valencianes no han assumit explícitament ni han construït polítiques culturals de manera expressa que arrepleguen o que es facen càrrec de manera orgànica d'aquell moviment iniciat per bona part de la població i que encara avui manté actiu el vector per a recuperar la tradició cultural autòctona. Les diverses administracions públiques valencianes han concedit ajudes a projectes presentats des de la societat civil i, com a màxim, han posat en marxa algunes tímides iniciatives pròpies, tots aquests esforços però, resulten insuficients.

Un univers orgànicament orfe

Es podria considerar, doncs, que cal dotar i reforçar aquesta realitat a través de la creació d'algun tipus de suport institucional, organismes, institucions públiques, legislació, observatoris, un Centre públic que s'ocupe de dissenyar i gestionar una política de recuperació contemporània i que es facen puga fer càrrec de canalitzar i potenciar en els diversos sectors culturals aquella nova tendència de la població que rehabilita les formes cultural que venim exposant. Aquest organisme, també podria desgranar totes les mesures educatives, investigadores i divulgadores que Juntament amb accions promocionals confluirien en l'objectiu punter i global de revertir la substitució de la música popular en la nostra època i en la nostra terra. O bé, com a intervenció anterior, el llançament des de l'Administració d'una acció promocional extraordinària potent i prevista de manera recurrent al llarg dels anys.

Les dificultats dels franctiradors

Molts col·lectius de població i molts consorcis professionals implicats en la recuperació de la música tradicional -i en altres sectors culturals també desmantellats- experimenten la fatiga produïda per les dificultats inherents a aquests processos i per l'absentisme de les administracions públiques que haurien d'assistir i protagonitzar aquestes accions de recuperació patrimonial. La temptació de les solucions folkloritzants quan la fatiga i les dificultats s'imposen, són en moltes ocasions solucions de recuperació tan fàcils com fallides sobretot en els projectes que afecten bens immaterials.

V.- CONTACTES AMB L'ADMINISTRACIÓ I CONVERSES INTERNES DEL COL·LECTIU DE TREBALLADORS DE LA MÚSICA TRADICIONAL EN ELS DARRERS 8 ANYS.

El CVC ha tingut accés a diversos documents adreçats a l'Administració i altres que són fruit de converses i taules de treball del sector des de 2015. Aquests documents ofereixen un ampli ventall de reflexions i de propostes diverses que poden arbitrar, junt amb l'Administració, una intervenció orgànica i institucional respecte a la música de tradició oral i a una política que es propose provocar i aconseguir una operativitat contemporània i una renaturalització del llenguatge musical de la tradició.

Aquests documents, que obren en poder de l'Administració valenciana, amb diferents enfocaments, van desgranant reflexions, valoracions globals, línies de política cultural per al sector, problemàtica educativa general i especialitzada i propostes concretes en tots els terrenys.

De manera resumida, proposen tota una sèrie d'opcions, on algunes d'elles, entenem que podrien operar de manera conjunta i d'altres ho farien de manera excloent unes de les altres, com:

- La creació d'una Direcció General de Música i Cultura Tradicional al sí de la Conselleria de Cultura,
- La creació d'una Fundació per part d'una assemblea de persones que compartisquen una concepció moderna de la cultura i música tradicionals o la creació d'un Centre de Música Tradicional a la ciutat de València.
- La creació d'un Centre, que enfoque el seu objectiu prioritari en la contemporanització del món sonor tradicional i en els processos que articulen un trajecte d'intervenció en aquest sentit. Un Centre que, val a dir, seria pioner en els seus plantejaments i que en la seua denominació expressés el caràcter contemporani dels seus propòsits.
- Atenció i creació de programes que oferisquen la realització d'encàrrecs de treball creatiu incloent un curs previ de formació.
- L'estudi d'un projecte concebut com a campanya promocional o operació extraordinària que llance uns quants projectes encara no experimentats en música tradicional. Aquesta operació extraordinària és concebuda com alternativa anterior a la creació de la Direcció General defensada en la primera opció. Així mateix aquesta operació extraordinària s'estima com una actuació necessària de manera recurrent i cíclica cada període d'anys que semble necessari en funció de la realitat i el context del moment.
- La possibilitat de donar suport a un Congrés de Música i Cultura Tradicional amb la participació d'altres sectors culturals i socials com acció prèvia per organitzar un posterior i igualment eventual Congrés de Cultura.

Només apel·larem a la memòria per a que no s'evaporen els avanços fets i que puguen servir de punt de partida per a organitzar contactes i sessions d'estudi entre l'Administració i el sector de la música tradicional, ja que presenten en el seu conjunt una font d'inspiració de cara a adoptar aquelles mesures que es considere oportunes per requalificar a l'alça el món de la música tradicional; i per madurar una reflexió sempre necessària entorn a la seua naturalesa i a la seua rellevància.

VI.- ARGUMENTS EN FAVOR D'UNA ATENCIÓ INSTITUCIONAL PÚBLICA DE CARÀCTER ORGÀNIC.

Presentem tot seguit una sèrie d'arguments per a la reflexió i el canvi de perspectiva en quant a la música tradicional i el seu posicionament dins del món cultural.

L'autèntic concepte de patrimoni en música tradicional. Obligació de preservar-lo

El primer que cal abordar és el concepte de patrimoni, entendre quines són les claus de la seua particularitat per poder treballar en les vies de la seua preservació.

En primer lloc, el patrimoni, quan parlem de música tradicional, no és principalment el conjunt de cançons i melodies que ens han arribat des de la memòria de les persones d'edat, des dels cançoners i reculls, des dels enregistraments que hem aconseguit; el patrimoni, quan parlem de música tradicional, és sobretot i en el definitiva, el codi lingüisticomusical que mena la conducta musical de la població, un codi format sens dubte per elements endèmics i per elements compartits. O dit d'una altra manera, en música tradicional, patrimoni és el llenguatge musical que subjau en totes aquelles cançons i melodies.

Però no a soles es llenguatge la consciència semanticomusical sinó també els mecanismes pràctics o conductuals necessaris per a encarrilar l'activitat i la gestació musical, com ara la pràctica perduda de la improvisació i variació dins el codi tradicional, una de les eines valuoses i imprescindibles per a rescatar l'energia malversada en la música tradicional.

Com diu el professor Bernard Lortat Jacob, director d'investigació del Centre Nacional de Recerca Científica de França i responsable del Laboratori d'Etnomusicologia del Musée de l'Home de París, en el seu article Improvisation et modèle: le chant a guitare sarde, pàg 87, publicat a L'Homme (Revue française d'anthropologie):

> *... Qualsevol concepte seriós entorn a la improvisació ha de contemplar la fixació d'uns límits i la prescripció d'unes restriccions. Contràriament a allò que es podria creure, una excel·lent improvisació no és aquella que ignora els límits o que viola deliberadament les peculiaritats, sinó aquella que sap traure tots els avantatges potenciant els traços propis i definitoris (per utilitzar una expressió prestada de les arts plàstiques).*

En segon lloc, considerant que el llenguatge musical no és cap objecte ni cap so sinó un coneixement i una actitud que resideixen en la ment i en la voluntat de les persones, la via que en definitiva pot preservar aqueix patrimoni és la salvaguarda i la recuperació d'aquella voluntat de la població que puga gestionar la possibilitat d'usar i cultivar la música de tradició oral, és a dir, que les persones puguen regressar a la tradicional manera de conduir-se musicalment.

Per tant, i en tercer lloc, únicament arribarem a preservar aqueix patrimoni si fem possible que la ment de la població puga tornar a entendre i a gaudir la manera tradicional de fer música, que siga capaç d'expressar-se i de crear segons el llenguatge musical de la tradició i que puga puga decidir utilitzar-la per pròpia voluntat. Així és com preservarem el patrimoni musical de tradició oral, és a dir, el llenguatge musical de la nostra tradició.

Cultura popular i llibertat creativa

Un segon argument a favor de l'atenció institucional al llenguatge musical de la tradició, arranca del principi de la llibertat creativa.

La llibertat creativa és fonamental per al creixement. Però tant el servici a la població com la cohesió social són criteris importants a l'hora d'optar pels vehicles expressius en la producció cultural i en la creació.

La creació des de codis nous, estranys, inusuals o fins i tot inversemblants -llançar-se al buit creatiu- és una activitat saludable per a especular amb nivells estètics inexplorats i és una activitat necessària per anar més enllà del que coneixem i som capaços d'assaborir.

Tot i això, el plaer d'assimilar estímuls insòlits no és el pa cultural diari per la immensa majoria de la població. L'aliment cultural quotidià dels humans té uns paràmetres sempre sorprenent però sempre també desxifrables i amb efectes directament plaents o emotius. L'aliment quotidià dels humans té uns formats i uns vehicles entenedors i emocionals. Aquests paràmetres formen part de la definició d'allò que entenem com a cultura popular. I en el camp que ens ocupa, com a música popular, com a cançó popular.

Per tant, les cançons populars, les músiques populars -i en general, la cultura popular- són el camp més important de la cultura, precisament perquè es tracta de l'aliment cultural quotidià de la major part de la població. Per tant, les administracions públiques han de prioritzar una política que s'implique en els trajectes de les músiques populars i que no abandone l'alimentació cultural de la immensa majoria de la població en mans de la indústria i el comerç.

L'objectiu que el so tradicional torne a guanyar popularitat, és a dir, que arribe de nou a ser popular com ho fou en èpoques passades és un propòsit que l'Administració deu imposar-se per un deure de protecció patrimonial. Si com acabem d'argumentar, la cultura popular -i la música popular, per tant- ocupa un dels camps importants de la cultura, aconseguir que el so tradicional arribe a ser aviat música popular ha de ser una prioritat de la política cultural institucional, front a la negligència de la indústria i el comerç.

Revertir la substitució cultural

Perquè el renaixement de la cultura valenciana no a soles s'ha de guanyar revertint el procés de substitució lingüística sinó revertint també el procés de substitució cultural que pateix la nostra població. No a soles tenim llengua. El llenguatge sonor tradicional, tot i no tindre l'enorme rellevància que té la llengua, és -com la llengua- una part orgànica del nostre cos cultural. En canvi, uns altres llenguatges de les músiques populars vigents, com ara el rock, el pop, el rap, el reggae, etc. no són parts orgàniques, sinó luxes o abillaments que ens podem permetre.

L'assistència institucional a aquests llenguatges al·lòctons no es pot equiparar, doncs, al deure que té l'administració pública de promocionar l'autòcton i patrimonial llenguatge sonor de la tradició. Per tant, diríem que la música tradicional requereix del seu cuidador un tractament orgànic, una inversió mèdica, alimentària, vitamínica; no un servici de sastreria per dotar-nos de robes o complements.

Dificultats, avantatges i atreviment

Una altra línia argumental que posa de manifest la necessitat d'una atenció institucional específica per al sector de la música tradicional parteix de la gran dificultat que suposa per a un músic de la nostra època l'intent de composar nova música o crear nou repertori amb so tradicional però amb tarannà contemporani, una dificultat marcada principalment per la manca d'alfabetització en tal llenguatge sonor que pateix la població en general i particularment la classe musical.

Arbitrar una educació musical reglada que solucione el problema planteja uns reptes de tan llarg abast en el temps per a pro-

duir efectes positius en l'alfabetització sonora de la població i de la classe musical, que podria considerar-se una solució il·lusòria. Per això es recomanable una acció institucional sense demora que mitigue aquesta manca de cultura musical autòctona, mitjançant programes que oferisquen la realització d'encàrrecs de treball creatiu incloent un curs previ de formació.

Actuacions d'aquesta índole podrien presumiblement excitar l'atreviment i la imaginació d'aquell sector de població que sol escometre la creació de les músiques populars com són la gent jove amb formació musical general o amb inquietud creativa. Sobretot si aquests encàrrecs de treball plantegen reptes atractius i contemporanis.

La receptivitat del públic jove, i fins i tot l'entusiasme, a propostes trencadores que estrenen registres inusuals connectant el so tradicional amb vivències actuals i generacionals, està comprovat en distints moments de la nostra història contemporània tant a casa nostra com a altres territoris més i menys veïns. L'aparició d'artistes -grups o cantants- que presenten repertoris dins aquestes coordenades i que connecten amb el públic sol traduir-se en passes molt llargues per a la recuperació del patrimoni sonor tradicional en la nostra època.

Injectar energia i transformar la vida de les generacions joves cap a una socialització solidària i madurar així la cohesió social de la nostra comunitat humana és un dels efectes preciosos que poden i solen produir els moviments sorprenents de la cançó popular.

Avui, en 2023, vigent encara però ja difuminat aquell vector de progrés per una nova cultura de la nostra terra, mantingut encara aquell canvi de sentit en la valoració dels recursos autòctons, persistent encara aquell corrent que va nàixer en la fascinant 'revolució cultural del 68', avui, en 2023 l'Administració pública de la Generalitat, pot i deu pronunciar-se per l'assumpció de la seua responsabilitat tot reforçant aquell canvi de vector de la nova voluntat popular – des de l'autoodi cap a l'autoestima- tot revertint la substitució cultural sector per sector, creant organismes transversals que depuren aquelles actituds i contravalors derivades de la Nova Planta i de l'excés globalitzador que aplana el patrimoni i vulnera la integritat del poble valencià.

Com deia un pensador: 'tota revolució comença amb una cançó'. De manera que en el camp de la música tradicional valenciana, que pot esdevenir un potent energitzant social i que pot enamorar les generacions joves i adolescents, l'Administració pública pot trobar el primer programa i la construcció de l'algoritme que àrbitre una nova política cultural per a reflotar sector a sector la nostra emboirada tradició cultural. Començant doncs per una nova contemporanització de la música tradicional, i anant a l'encalç de la normalització lingüística consolidada, i continuant pels paisatges urbans vernacles, pels paisatges rurals i naturals, per una gastronomia i uns recursos alimentaris de proximitat, pel rescat de llavors i varietats vegetals abandonades, per la recuperació de sectors econòmics i industrials tradicionals competitius, per un audiovisual autòcton i potent, per un llibre valencià popular, per una literatura i un teatre arrelats, per l'aprofitament i la rendibilitat reputacional per a la nostra terra de les celebritats paradigmàtiques com són la paella o les festes falleres, així i pas a pas anar recuperant el mapa cultural d'una autoctonia arruïnada, anar pujant del carrer les restes trencades del patrimoni que temps enrere vam llançar per la finestra, anar baixant de l'andana el patrimoni que vam arraconar aquells temps com a inútil i antiquat.

VII.- Conclusions i recomanacions.

Resumirem a continuació les idees més importants de l'informe a manera de conclusió per tot seguit emetre les recomanacions que se'n desprenen.

Al fil de tot el que ha sigut exposat, entenem doncs que existeix una distància que cal tenir present entre el resultat de l'evolució que ha tingut la música tradicional valenciana amb el nombrós conjunt de formacions i realitzacions culturals recuperadores, innovadores i transformadores que en els últims 50 anys ha generat la societat valenciana des del camp de la música tradicional i la implicació o l'atenció que aquest fenomen ha rebut des de les Administracions públiques.

Aquesta atenció pot veure's animada pel fet de considerar que el patrimoni de la música tradicional valenciana abraça per tota una sèrie de processos i conceptes que n'amplien el significat i promouen un canvi en la consideració d'aquest bé que suposa per a la societat valenciana la seua recuperació, promoció i ús. Alguns d'aquests processos són el llenguatge musical que subjau en totes aquelles cançons i melodies, els mecanismes pràctics o conductuals a l'hora de l'activitat i la gestació musical, com ara la pràctica de la improvisació o la facilitat en el reconeixement d'uns paràmetres musicals que ens són propis i familiars sense haver passat per un procés d'aprenentatge i amb efectes directament plaents o emotius.

La reflexió que suposa aquest plantejament ens pot arribar a conduir a un canvi en el tractament de la música tradicional en quant a que la seua promoció pot dur a la població a una tornada a la tradicional manera de conduir-se musicalment. És a dir, ens pot dur a tornar a entendre i a gaudir la manera tradicional de fer música, cosa que facilitaria que des de l'àmbit professional, qualsevol músic o música tindrà al seu abast adquirir i reforçar els coneixements i elements necessaris per a l'expressió i la creació segons el llenguatge musical de la tradició. Una de les millors maneres al nostre entendre de preservar el patrimoni musical de tradició oral.

Amb tot, presentem les següents recomanacions:

- El CVC amb el present informe pretén prevenir a les Administracions públiques valencianes d'un dèficit general en la gestió cultural i també en la política cultural respecte a la música tradicional valenciana, que ha persistit al llarg dels anys. Que tot i que ha concedit ajudes a projectes concrets que li han estat presentats o a alguna iniciativa puntual des d'alguna de les institucions competents, no ha arriat a l'ampli sector professional de la música tradicional.
- Advertim de la necessitat de redefinir la naturalesa d'aquest sector cultural que sol ser conegut amb la denominació de música tradicional, que pateix d'una valoració ambigua i d'escassa trajectòria, tal com s'aguaita des de l'òptica que enfoca el present informe. Així com de l'ampliació respecte al que entenem per Patrimoni Cultural dins de la música tradicional.
- Animem a la creació d'espais de trobada i de diàleg entre el sector professional i les Institucions per tal de treballar a partir de tots els documents presentats pel sector i que es consideren si poden servir de guia o en tot cas d'inici d'un diàleg que conduïsca la formalització de diverses mesures.
- Animem a la creació d'un Centre per la normalització de l'ús i cultiu del llenguatge musical autòcton així com a l'organització d'un Congrés de Música i Cultura Tradicional.

Aquest informe es remetrà a la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, a l'Institut Valencià de Cultura i a tots els departaments autonòmics, provincials, comarcals i municipals de poblacions superiors als quaranta mil habitants, responsables de cultura, així com al sector professional, a la Comissió de Cultura de les Corts Valencianes i a Presidència de la Generalitat.

VOTO PARTICULAR DISCREPANTE ACERCA DEL INFORME SOBRE L`ACTUALITAT I EL FUTUR DE LA MÚSICA VALENCIANA DE TRADICIÓ ORAL. ÚS I ACTIVACIÓ.

En el Pleno del Consell Valencià de Cultura de hoy 26 de junio de 2023, he votado en contra del documento de referencia y deseo, además, dejar constancia del Voto Particular Discrepante que se desprende de la siguiente manifestación.

1.- Aun reconociendo el interés de la temática abordada y la capacidad y "libertad creativa" de los ponentes para elaborar el texto de referencia, discrepo del enfoque y contenido y, naturalmente en consecuencia, de sus recomendaciones y conclusiones.

2.- A juicio de quien suscribe, el texto en su conjunto adolece de un sesgo -legítimo si se quiere- en la selección de citas, referencias y ausencias, bien distinto a lo establecido por otros expertos consultados, que reduce la cuestión a la visión particular de sus autores.

3.- En tal sentido, el texto argumenta de forma reiterada –"obsesiva" en palabras de uno de los ponentes- en cuestiones de reducida prevalencia para el caso (franquismo, coros y danzas de la sección femenina, etc.) introduciendo conceptos extraños -como el de "autoodi"- hasta llegar a incluir una vez más la reivindicación del inexistente "país valencià" en un documento institucional.

Por lo que, en aplicación del art. 51 del actual Reglamento del CVC en concordancia con el art.25 de la Ley 12/1985, elevo y razono el presente VOTO PARTICULAR DISCREPANTE.

En Valencia, a 26 de junio de 2023

José María Lozano Velasco. Vocal

Informe sobre el dret d'accés dels grups socials als mitjans de comunicació (bilingüe)

Autor: Css. Jurídica i Reglamentària
Aprovació: Ple 25 setembre 2023

ANTECEDENTS

En nombroses ocasions, el Consell Valencià de Cultura s'ha interessat pels mitjans audiovisuals i ha ressaltat la importància del cinema, la televisió i el vídeo com a formes d'expressió artística, entreteniment popular i instrument pedagògic, així com el caràcter industrial de l'activitat cinematogràfica i audiovisual.

Baste citar alguns dels nostres treballs sobre aquest tema:

- Informe sobre els Recursos Audiovisuals de la Comunitat Valenciana (2004), que recomanava la creació d'una Mediateca Valenciana, a fi de reunir i custodiar tots els fons documentals referits a aquesta Comunitat.
- Informe sobre la Llei del Cinema i la seua aplicació (2008), sobre la Llei estatal 55/2007, de 28 de desembre, que explicava com l'activitat cinematogràfica i audiovisual conforma un sector estratègic de la nostra cultura i de la nostra economia.
- Informe sobre l'Avantprojecte de Llei de Radiotelevisió Valenciana (2012).
- Informe sobre el lliure comerç del sector audiovisual (2013).
- Informe sobre la situació de l'Arxiu de l'RTVV (2013) i posterior Declaració del Consell Valencià de Cultura sobre els arxius de RTVV (2013).
- Informe sobre l'Audiovisual valencià (2014).
- Informe sobre el Patrimoni Audiovisual i Sonor (2015), on vam donar fe de l'extraordinària riquesa d'aquest patrimoni.
- Informe sobre el projecte de llei de creació del Consell de l´Audiovisual de la Comunitat Valenciana (2017)

També, el CVC ha organitzat taules redones, que han donat lloc a posteriors informes:

- Les indústries culturals a la Comunitat Valenciana (2014).
- Sobre una nova TV pública valenciana (2014; informe publicat en 2015).

I, encara que no siguen informes pròpiament relacionats amb el tema que ens ocupa, sí que tenen a veure tant amb els mitjans de comunicació i la seua relació amb els mitjans digitals, així com amb la protecció de la informació personal:

- Informe sobre la situació actual i perspectives del periodisme valencià en l'era digital (2019).
- Informe sobre la tutela del dret a la intimitat de les dades personals, les noves tecnologies i el valor de la informació personal (2022)

En el present informe volem posar el focus d'atenció en un aspecte molt concret però decisiu per a la conformació d'una ciutadania democràtica, informada i formada, i plural: el dret d'accés als mitjans de comunicació.

Per a la realització d'aquest informe, a més de la bibliografia citada, vam tindre la compareixença en la Comissió Jurídica de José Ignacio Pastor, president i fundador d'ACICOM (Associació Ciutadania i Comunicació) www.acicom.org, una associació de consumidors i usuaris la missió de la qual consisteix a millorar la dieta mediàtica de la ciutadania. Actualment, el Sr. Pastor és President d'Honor d'ACICOM.

També ha sigut vicepresident del Consell d'Administració de RTVV (2003 a 2011), membre del Consell de la Ciutadania de la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació (CVMC). I actualment és membre del Consell Assessor de l'Observatori de Cultura i Comunicació de la Fundación Alternativas.

En el seu currículum figuren nombroses publicacions relacionades amb la comunicació, el dret d'accés als mitjans de comunicació, l'RTVV, el marc normatiu de la comunicació audiovisual, la protecció del menor i els continguts per a la infància, la governança de la televisió pública..., entre altres temes relacionats amb l'assumpte que ens ocupa en aquest informe.

En el cas de la nostra Comunitat, sostenim que la CVMC ha de considerar-se una eina al servei de la societat valenciana tant dins com fora de les seues fronteres, fomentant el desenvolupament econòmic, social i cultural, així com la visibilitat del territori, el procés de normalització lingüística, els senyals d'identitat col·lectives tradicionals i actuals, al mateix temps que serveix com a mecanisme d'estímul per al sector audiovisual en la nostra comunitat.

OBJECTIU DE L'INFORME

El dret d'accés als mitjans apareix recollit en l'article 19 de la Declaració Universal de Drets humans: "Tot individu té dret a la llibertat d'opinió i d'expressió; aquest dret inclou el de no ser molestat a causa de les seues opinions, el d'investigar i rebre informacions i opinions, i el de difondre-les, sense limitació de fronteres, per qualsevol mitjà d'expressió".

També es preveu en la nostra Constitució Espanyola, en l'article 20.3, que pertany a l'article de la Llibertat d'Expressió, i que manifesta expressament: "La llei regularà l'organització i el control parlamentari dels mitjans de comunicació social dependents de l'Estat o de qualsevol ens públic i garantirà l'accés a aquests mitjans dels grups socials i polítics significatius respectant el pluralisme de la societat i de les diverses llengües d'Espanya".

No obstant això, aquest dret no es troba adequadament desenvolupat i el seu incompliment afecta a la qualitat de la dieta mediàtica i cultural de la ciutadania.

També l'ONU ha realitzat clares recomanacions als Estats per a establir el marc legal que reconega i regule la comunicació comunitària dins del marc dels 14 principis proposats en aquest informe, i que en la regulació de les freqüències dels mitjans de comunicació social s'establisca un balanç equitatiu entre els mitjans comunitaris, els comercials i els públics o estatals (ONU, 2010). (Es constata que a Espanya en general i en particular a la Comunitat Valenciana aqueix balanç equitatiu no existeix, per ser pràcticament inexistents els mitjans comunitaris, reconeguts formalment i legalitzats)

Per part seua, la UNESCO defensa i promou la llibertat d'expressió, la independència i el pluralisme dels mitjans de comunicació, així com la construcció de societats del coneixement inclusives basades en l'accés universal a la informació i l'ús innovador de les tecnologies digitals. "Mitjançant la construcció de capacitats, l'assessorament sobre polítiques, la cooperació internacional, la vigilància i la previsió en els àmbits de la llibertat d'expressió, l'accés a la informació i la transformació digital, la UNESCO continuarà empoderant als principals agents amb la intenció de garantir les llibertats fonamentals en línia i fora de línia, de conformitat amb la normativa internacional.

Això és encara més pertinent per a garantir el desenvolupament ètic i l'ús de les tecnologies emergents, que tenen un impacte cada vegada major en tots els aspectes de les societats del món. Els ciutadans també podran gaudir d'aquestes llibertats fonamentals mitjançant el desenvolupament de competències del segle XXI i el foment d'entorns propicis per al pluralisme i la diversitat dels mitjans de comunicació".

La falta de desenvolupament normatiu i, per tant, la seua falta d'aplicació pràctica empobreix la informació, la pluralitat, l'agenda mediàtica, i la capacitat de participació i implicació de les entitats i grups socials. A més, contribueix a afeblir encara més el teixit associatiu, tant valencià com espanyol, que ja es troben en situacions de vulnerabilitat i de difícil fortalesa social.

LA SOCIETAT DIGITAL

Vivim en unes societats altament tecnològiques i digitals. Davant la sobtada aparició de la innovació tecnològica i la digitalització, així com la imparable difusió d'Internet, els mitjans de comunicació del segle XX —la ràdio, el cinema, la televisió— han experimentat en el convuls segle XXI una transformació extraordinària i ràpida, amb conseqüències clarament perceptibles.

De fet, el debat és de tal profund calat que fins i tot s'arriba a plantejar si el seté art pot sobreviure davant la concurrència de les plataformes de streaming.

Ens trobem amb problemes d'índoles diverses, però que tots al mateix temps fan explotar: excessiva informació a través de les xarxes que en moltes ocasions estan manipulades o són falses; interessos econòmics en els diversos mitjans de comunicació; crisi del "periodista" com el relator objectiu del que ocorre; un associacionisme empetitit, feble i excessivament parcel·lat que no és un element de bon senyal democràtic. Aquesta explosió de problemes incideix negativament en la solidesa de les nostres democràcies.

La postveritat i les fake news, les faules i les notícies falses, els biaixos informatius i els interessos manipuladors..., afebleixen la ciutadania allunyant-la de la capacitat de disposar d'informació plural i objectiva i, per tant, de formar un criteri propi. Les nostres democràcies es fan fortes sobre la base de la tolerància, el respecte i la pluralitat d'opinions.

L'arribada de la Intel·ligència Artificial obri també un món nou de possibilitats incommensurables.

Entre les mesures que hem de prendre per a protegir les nostres democràcies i protegir-nos de falses informacions interessades es troba el Dret d'Accés, un dret que es fa més imprescindible amb l'avanç de la Societat de la Informació i del Coneixement.

QUÈ ÉS EL DRET D'ACCÉS

A què ens referim quan parlem del Dret d'Accés als mitjans de comunicació. Tal com ens va explicar amb detall el ponent, es refereix al dret que té la ciutadania per a ac¬cedir a les pàgines, micròfons, espais audiovisuals, dels mitjans dependents de les institucions públiques per a exposar les seues idees, opinions, punts de vista, etc., sobre qüestions que siguen d'interés general.

Tal com hem exposat anteriorment, aquest dret es recull en l'article 20.3 de la Constitució, i també en l'article 9.2 que estableix el següent: "Correspon¬ als poders públics promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què s'integra siguen reals i efectives; remoure els obstacles que impedisquen o dificulten la seua plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social".

L'article 31, de la Llei 6/2016, de 15 de juliol, del Servei Públic de Radiodifusió i Televisió d'Àmbit autonòmic, de Titularitat de la Generalitat, estableix que:

1. La Corporació assegurarà en la seua programació l'expressió de la pluralitat social, ideològica, política i cultural de la societat valenciana.

2. El dret d'accés dels grups socials i polítics amb menor visibilitat social als continguts, i especialment als continguts informatius de les emissions de la Corporació, s'aplicarà:

a) De manera global, mitjançant la participació dels grups socials i polítics significatius, com a fonts i portadors d'informació i opinió en el conjunt de la programació de la Corporació.

b) De manera directa, mitjançant espais específics en la ràdio i la televisió amb formats diversos, temps i horaris, fixats pel Consell Rector, oït el Consell de la Ciutadania, i mitjançant la cessió d'espais no guionatges en programes informatius, tot això d'acord amb el que estableix la legislació general audiovisual.

c) Mitjançant convenis de col·laboració amb productors de béns culturals i audiovisuals amb residència o domicili social en la Comunitat Valenciana, per a:

– L'enregistrament i difusió de continguts audiovisuals no remunerats, a fi de donar a conéixer les seues produccions o creacions a través dels diferents suports de la Corporació.

– La difusió d'espais publicitaris pel sistema de publicitat a risc, entenent per això aquella remuneració que queda vinculada als ingressos de l'explotació cultural o audiovisual de què es tracte.

La regulació legislativa valenciana determina de manera clara i expressa l'obligació d'atendre i complir amb aquest dret d'accés.

També en la CRTVE apareixen dues maneres d'aplicar el dret d'accés:

- De manera global, mitjançant la participació dels grups socials i polítics significatius, com a fonts i portadors d'informació i opinió, en el conjunt de la programació d'RTVE.
- De manera directa, mitjançant espais específics en la ràdio i la televisió amb formats diversos, temps i horaris, fixats pel Consell d'Administració de la Corpo¬ració oït el Consell Assessor i conforme al que s'estableix en la legislació general audiovisual.

La normativa valenciana ha sigut pionera a considerar un nou model basat en convenis amb productores, que es preveu en la llei de la Comunitat Valenciana, i també a les Canàries. S'estableixen convenis de col·laboració amb productors de béns culturals i audiovisuals amb residència o domicili social en el territori per a:

i. L'enregistrament i difusió de continguts audiovisuals no remunerats, a fi de donar a conéixer les seues produccions o creacions a través dels distints suports de l'ens públic.
ii. La difusió d'espais publicitaris pel sistema de publicitat a risc, entenent per tal la que es remunera d'acord amb els ingressos de l'explotació cultural o audiovisual de què es tracte.
iii. Qualsevol altre dels objectius i processos anàlegs als anteriors.

Els defensors del Dret d'Accés adverteixen que estem assistint a un canvi de paradigma: des del plantejament clàssic unidireccional dels mitjans com a emissors a un model multidireccional on la ciutadania es converteix també en emissora d'informació, d'opinió, d'iniciatives i també es converteix en prescriptora dels continguts.

LA SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ

Com hem comentat, la irrupció de la societat de la informació i el coneixement, i el seu desenvolupament accelerat, està provocant grans canvis en la vida quotidiana i social que afecten també els mitjans de comunicació.

Els mitjans ja no són consumits de la mateixa manera, ara podem dir que accedim al que vull, quan vull, com vull, on vull... i cada dia més, afectant per tant les multipantalles (televisió, ordinador, tauleta, mòbil, etc.).

Els hàbits de consum han canviat radicalment; la televisió en directe està clarament en desús, sobretot entre el públic més jove. D'una banda, trobem una increïble varietat de canals, el que implica una gran oferta que no significa millor ni més profunda informació; d'altra banda, cada vegada més el consum audiovisual es realitza "a la carta", tant pel que fa al programa triat com al mitjà o canal i al suport on es visualitza.

S'han produït canvis que indiquen un tancament d'època i l'obertura a una societat diferent. Igual que va passar amb la desaparició de les cabines telefòniques, que quedarà en el nostre record com a símbol d'una època historicosocial en la pel·lícula "La cabina" (1972), es produeix també la progressiva desaparició de la venda de periòdics en paper.

Les dades de l'Estudi General de Mitjans (EGM) manifesten que els periòdics han perdut més de 850.000 seguidors sols en 2017. Hi ha 9,6 milions de lectors diaris, segons les xifres oficials, la meitat que fa 10 anys.

Paradoxalment, en una societat on el coneixement es multiplica en progressions geomètriques, on la informació augmenta i circula sense parar, els mitjans tradicionals desapareixen. I, encara que disposem de més accés que mai a la informació, no es pot garantir que siguem una societat millor informada.

En aquesta situació d'irrupció de les xarxes socials han sorgit amb força els continguts creats per la ciutadania. La penetració d'Internet produeix canvis vertiginosos en la manera de consum dels mitjans. Segons la bibliografia consultada, es constata que el consum diari de televisió ha passat de 179 minuts diaris per persona en 2012 a uns 164 minuts diaris previsibles en 2018, una xifra encara sorprenent que va en descens.

Alhora que es produeixen els canvis tecnològics, apareixen manifestacions d'un imprescindible avanç de la democràcia amb l'aparició de nous conceptes com bon govern, govern obert, societat en xarxa, etc. que requereixen d'un nou compromís dels mitjans de comunicació per a afavorir l'accés de la ciutadania, organitzada o no, incorporant-la a la generació de continguts. Cal

tindre en compte que la ciutadania ja no s'organitza només en partits polítics, sindicats o grans associacions, sinó que el teixit associatiu és múltiple, plural i divers, representant interessos sectorials.

Podem suposar que, en la situació de crisi del periodisme tradicional que es viu per la imposició de les xarxes socials i internet, el dret d'accés de la ciutadania pot constituir un element de complicitat entre la ciutadania i els mitjans de comunicació.

Sense oblidar que aquesta complicitat en la cerca d'una informació veraç, objectiva i plural constitueix un element democràtic de primera magnitud que es converteix també en una eina de reflexió crítica i de capacitat deliberativa davant els símptomes d'intolerància, polarització, crispació i falta de diàleg públic que estem patint.

SITUACIÓ ACTUAL

Assenyala el compareixent que el dret d'accés ha estat plasmat en totes i cadascuna de les principals lleis creadores dels mitjans de comunicació públics, encara que no en el seu desenvolupament, reglamentació i aplicació.

L'Estatut de la Ràdio i Televisió de 1980 ja preveia en l'art. 24 que: "La disposició d'espais en RCE, RNE i TVE es concretarà de manera que accedisquen a aquests mitjans de comunicació els grups socials i polítics més significatius. A tal fi, el Consell d'Administració, d'acord amb el director general, en l'exercici de les seues respectives competències, tindran en compte criteris objectius, com ara representació parlamentària, implantació sindical, àmbit territorial d'actuació i altres similars".

I això s'ha reproduït en les diferents lleis de creació autonòmica, perquè totes han recollit aquest dret.

El desenvolupament legislatiu a partir de la reforma de la Corporació de Ràdio Televisió Espanyola de 2006 va servir de model per a les noves lleis autonòmiques, incorporant a més el contracte-programa com a base del sistema de finançament del servei públic. Contracte programa que recull l'obligació de garantir el dret d'accés.

Des de 1978 a 2007 cap mitjà públic va posar en marxa l'exercici d'aquest dret, malgrat aparéixer en totes les lleis de creació dels mitjans públics. Va ser RTVE qui va fer el primer pas en 2007.

En 2009 s'aprovà la llei de finançament de la Corporació de RTVE, que estableix l'obligació de "dedicar, almenys, dotze hores setmanals en horari no residual entre els seus diferents canals de la ràdio i de la televisió a emetre progra¬mes i presència en els serveis interactius en els quals es done accés als grups polítics, sindicals i socials".

Les dades analitzades indiquen que només s'han concedit un total de 74 drets d'accés de 2010 a 2020.

Segons denuncien els defensors del Dret d'Accés, els legisladors no han inclòs aquest dret en els principals marcs legislatius de la comunicació audiovisual espanyola. Ni la Llei General de la Comunicació Audiovisual de 2010 ni tampoc en la nova llei.

Fins ara, no hi ha tampoc un procediment públic per a garantir aquest dret en cap mitjà de comunicació valencià.

El dret d'accés dels grups socials està directament relacionat amb el foment del teixit associatiu i la necessitat d'enfortir-lo. A Espanya tenim una taxa d'associacionisme molt baixa. Segons una de les últimes enquestes del CIS, només el 16,9% de la població major de 18 anys pertany a alguna associació de qualsevol tipus.

Potser un dels problemes està en el concepte indeterminat de "grups socials", ja que en la legislació no es precisa de manera clara i taxativa quins són els grups socials significatius, ni s'inclou una definició ni com es determinen objectivament.

Assenyala el catedràtic de Sociologia en la UNED, Javier Calleja: "Els principis que fonamenten el dret d'accés i, per tant, la demanda d'aquest, són de profund calat democràtic. Arrelen en el nucli del constitucionalisme liberal. Apuntem ací només tres: el dinamisme de la societat civil, pluralisme i participació política.

La societat civil és una figura que es constitueix en principal subjecte del dret d'accés, i es reconeix en la força del seu dinamisme un dels motors de la pròpia democràcia.

Per tant, pot parlar-se d'una societat civil que habitualment parla i d'una societat civil que habitualment calla. En la primera, entren fonamentalment els partits polítics amb representació parlamentària i, com a màxim, els sindicats majoritaris i les associacions empresarials estatals. En la segona, quasi tots els altres".

Alejandro Perales, president d'AUC (Associació d'Usuaris de la Comunicació) assenyala que la participació activa de les audiències en els processos de rendició de comptes per part dels prestadors del servei de comunicació, en els seus diferents vessants, gaudeix d'un cert reconeixement des del punt de vista normatiu, però pateix d'una concreció real molt escassa. "No existix cap instància de caràcter general que s'ocupe de la supervisió de les obligacions dels mitjans o de defensar els drets dels emissors i receptors de la informació, per la qual cosa és impensable una possible participació de les audiències en aquestes instàncies".

Finalment, volem assenyalar que l'Informe del Consell de la Ciutadania 2022 de la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació analitza en profunditat la importància del Dret d'Accés i la necessitat d'aprovar un reglament que el regule. Aquest assumpte ha sigut un dels objectius importants de reflexió d'aquest Consell, que així ho ha traslladat com a document al Consell Rector de la CVMC. En l'esmentat informe es recull un catàleg de mesures i accions, com a proposta de full de ruta, per a garantir l'exercici del Dret d'Accés dels grups socials valencians. Així com una proposta de reglament. Tot això pot ser consultat en https://www.cvmc.es/wp-content/uploads/informe-anual-2022-1.pdf

Les últimes informacions ens indiquen que el Consell Rector de la CVMC va aprovar, a la fi de 2022, la creació d'una comissió mixta per a impulsar i garantir el Dret d'Accés dels Grups Socials als canals de la CVMC. No tenim noticies sobre el resultat dels seus treballs.

El Contracte Programa 2020-2023 signat el dia 20/6/2023 entre la GVA i la CVMC, també aborda el dret d'accés dels grups socials en diversos apartats de les seues clàusules:
Tercera. Objectius específics que desenvoluparà la corporació en l'exercici de la funció de servei públic

1.- Garantir una informació plural i de qualitat
(...) La cobertura informativa, des del rigor i la qualitat, atendrà les necessitats de la ciutadania, amb una àmplia dedicació a les entitats representatives de la societat, les seues Institucions i els actors polítics, econòmics, socials i culturals. (...)

5. Garantir l'accés dels grups polítics i socials significatius

El dret d'accés als grups polítics i socials significatius és un dret previst en l'article 20.3 de la Constitució espanyola (d'ara en avant, CE), amb un escàs desplegament normatiu. La llei de creació de la Corporació ho contempla expressament en l'article 2.2 com un dels principis d'actuació del servei públic.

Així mateix, l'article 5 subratlla que la participació plural i democràtica en les informacions i en els continguts, mitjançant l'exercici del dret d'accés als mitjans, és un dels principis que s'han d'observar en la prestació del servei.

La presència dels grups polítics i socials és un instrument essencial per al debat democràtic i la lliure expressió d'opinions, alhora que dona accés a la participació dels ciutadans i ciutadanes dels grups en què es constitueixen. Als mitjans públics els correspon garantir que la diversitat que existeix en la societat tinga la possibilitat de traslladar, al conjunt de la ciutadania, les diferents opinions, com a garantia del pluralisme democràtic i instrument per a un eficaç control sobre els eventuals detentors del poder. A aquest efecte, la Corporació encomana des de 2019 l'elaboració d'informes trimestrals que analitzen el pluralisme polític i social en els mitjans audiovisuals públics de l'àmbit territorial valencià. Aquests informes es traslladaran al Consell d'Informatius i al Consell de Ciutadania.

Dins de les funcions encomanades al Consell Rector està determinar el procediment intern aplicable per la Corporació per a l'exercici del dret d'accés als grups socials i polítics significatius, de conformitat amb allò que disposen l'article 20.3 de la CE i la Llei 6/2016.

El Consell de la Ciutadania és l'òrgan de la Corporació encarregat de vetlar perquè el conjunt de la societat valenciana puga veure reflectits els seus interessos en la programació i els continguts dels mitjans públics valencians. El Consell Rector ha encomanat al Consell de la Ciutadania la redacció d'una proposta per a regular el dret d'accés de la ciutadania als mitjans de comunicació públics.

CONCLUSIONS

1) El Consell Valencià de Cultura considera necessari definir el paper present i futur de l'actual CVMC, així com regular el Dret d'Accés dels grups socials, amb la doble finalitat de complir amb el que estableixen la nostra Constitució Espanyola i les diferents lleis reguladores dels mitjans de comunicació, així com enfortir el sistema democràtic garantint la pluralitat i accés de la ciutadania a la informació.

2) Tots els mitjans de comunicació, públics i privats, han de prestar un servei públic basat en la qualitat informativa i la professionalitat dels seus periodistes. En aquest sentit, l'actual CVMC i els seus diversos canals: À Punt Ràdio, À Punt televisió i internet, podrien servir com a referència de model informatiu i de comunicació que s'òbriga també als models de comunicació del futur que ja estan entre nosaltres.

3) La recentment aprovada Llei de Participació Ciutadana i Foment de l'associacionisme de la Comunitat Valenciana, també preveu en l'article 35. Mesures de sensibilització i difusió: que las administracions públiques valencianes establiran les mesures que faciliten la col·laboració dels mitjans de comunicació comunitària i de titularitat pública per a difondre els processos de participació ciutadana, i dels treballs i les activitats de les entitats, en compliment del dret d'accés als

mitjans de comunicació públics recollit en l'article 20.3 de la Constitució Espanyola, una nova normativa que obliga al fet que el dret d'accés siga una realitat.

4) El Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana és l'autoritat audiovisual independent encarregada de vetlar pel respecte dels drets, llibertats i valors constitucionals i estatutaris en l'àmbit dels mitjans audiovisuals a la Comunitat Valenciana i pel compliment de la normativa vigent en matèria audiovisual i de publicitat, d'acord amb els principis d'actuació i funcions que li atribueixen l'Estatut d'autonomia i la Llei 10/2018, de 18 de maig, de la Generalitat, de creació del Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana (CACV). No ens consta si s'ha realitzat alguna acció per a garantir el respecte del dret d'accés dels grups socials.

5) Considerem la necessitat d'estendre la protecció i aplicació del Dret d'Accés no sols als mitjans públics, sinó també als mitjans de comunicació privats.

6) Cal anar amb compte amb una excessiva burocratització per part de les administracions públiques que impedisquen la necessària agilitat en la resposta i unes actuacions efectives enfront d'una societat digital ràpida i canviant en un temps vertiginós.

7) La legislació és bàsica i essencial, però insuficient, si no es coneix per la ciutadania, si no es desenvolupen accions eficaces, o si no es produeix una complicitat social que comprenga i defense les lleis i les institucions que la representen. En aquest sentit, hi ha en massa ocasions un desconeixement de les lleis i del treball de les pròpies institucions.

8) És la nostra obligació com a societat democràtica combatre les fake news, les faules, les mentides i falses notícies que atempten contra la professionalitat periodística, la confiança en les institucions democràtiques i la convivència social.

9) Cal aprofundir en una Alfabetització Mediàtica Informacional que oferisca a la ciutadania eines de discerniment davant la gran oferta d'informació i comunicació que circula moltes vegades sense garanties ni control de professionalitat.

10) La feblesa del moviment associatiu produeix un cercle que es reforça: a menor presència de la societat organitzada, menor visibilitat en els mitjans de comunicació, menor participació i, per tant, una democràcia més afeblida.

11) No hi ha solucions úniques ni fàcils als problemes complexos i polièdrics que sorgeixen en les nostres societats actuals. Per això és necessària la col·laboració i la complicitat de diferents agents socials per a conciliar diversos punts de vista i interessos.

12) L'any del 75 aniversari dels Drets Humans, resulta imprescindible insistir en el seu aprofundiment i desenvolupament. El Consell Valencià de Cultura vol recordar l'article 11 Llibertat d'expressió i d'informació del Títol II Llibertats de la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea.

Aquest informe s'enviarà al protocol habitual, al Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana, a la CVMC, al director general d'À Punt Mèdia, al Consell de la Ciutadania de la CVMC, al compareixent, a l'associació ACICOM, a la Fundación Alternativas, a la CRTVE i a l'AUC (Asociación de Usuarios de la Comunicación).

BIBLIOGRAFIA

- ACICOM (2022) Jornada "El derecho de acceso a los medios. Asignatura pendiente en España". Conversación telemática. Miércoles 25-5-2022. 17h. ACICOM y Teledetodos. Grabación Jornada: https://youtu.be/HS2t7Vsfzyk
- Calleja, J.: "El acceso de la sociedad al sistema de comunicación mediada". 2012. https://teledetodos.es/index.php/blogs/item/578-el-acceso-de-la-sociedad-al-sistema-de-comunicacion-mediada
- Cruz Álvares, J.: "Funciones y formas de participación ciudadana en el contexto del periodismo digital y su rol en la configuración de una esfera pública 2.0: Los espacios de comentarios como espacio público de debate deliberativo" Tesis Doctoral 2016. https://repositorio.ucam.edu/bitstream/handle/10952/5520/impactoparticipacion.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Ferrer Ceresola, R.M.(2020): "Democracia y televisión de mala calidad. La vulneración de los derechos de los telespectadores en los magazines" 2020. En Ética, comunicación y género. Debates actuales. Editores Juan Carlos Suárez Villegas y Sergio Marín Conejo Págs. 43 a 56. https://knowledgesociety.usal.es/system/files/2020%20-%20ETICA%2C%20COMUNICACION%20Y%20GE%CC%81NERO.pdf
- "Informe del Consell de la Ciutadania 2022". Corporació Valenciana dels Mitjans de Comunicació. 2022. https://www.cvmc.es/wp-content/uploads/INFORME-ANUAL-2022-1.pdf
- OCC InCom-UABIncom (2022): "El derecho al acceso a los medios de comunicación. Desconocido e infrautilizado. https://incom.uab.cat/portalcom/el-dret-a-lacces-als-mitjans-de-comunicacio-desconegut-i-infrautilitzat/
- Pastor Pérez, J.l. (2014): Ponència en Taula redona sobre Una Nova Ràdio Televisió Pública Valenciana. Págs. 62 a 70. Consell Valencià de Cultura. https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/taula-rtvv.pdf
- Pastor Pérez, J.l. (2015): Desgubernamentalizar: condición imprescindible para la gobernanza del servicio público de comunicación, base del buen gobierno y de la democracia en J. Marco y B. Nicasio (Coord.): "La regeneración del sistema: Congreso Internacional sobre Calidad Democrática, Buen Gobierno y Lucha contra la Corrupción. Valencia", AVAPOL, págs. 273-288, 2015. https://dialnet.unirioja.es/descarga/libro/571190.pdf
- Pastor Pérez, J.l. (2022): "El derecho de acceso de los grupos sociales a los medios de comunicación. Asignatura pendiente en España". En Informe sobre el Estado de la Cultura en España 2022: El sector audiovisual, hacia un crecimiento sostenible y diverso. Págs. 129 a 142. Fundación Alternativas.

https://fundacionalternativas.org/wp-ontent/uploads/2023/02/informe_cultura_int.pdf

- Pastor Pérez, J.l. (2022): "El Derecho de Acceso de los Grupos Sociales a los medios de comunicación", en Jornada de RTVE: La participación social en los medios de comunicación públicos, realizada en Prado del Rey, Madrid el 29/11/2022. https://youtu.be/-gGbJmZf1uY?si=OWYIaFb6VWCJ9ngr
- Pastor Pérez, J.l. (2022):"El derecho de acceso, la conversación ciudadana, en los medios de comunicación; el empoderamiento de la ciudadanía para una democracia avanzada". 2022.

https://acicom.org/wp-content/uploads/2022/05/El-derecho-de-acceso-la-conversacion-ciudadana-en-los-medios-de-comunicacion-empoderamiento-ciudadania.pdf

- Perales, A.: "La participación ciudadana como factor diferencial de los medios públicos". AdComunica, Asociación para el desarrollo de la comunicación; Universitat Jaume I 2016. https://repositori.uji.es/xmlui/handle/10234/147765
- Perales, A.: "El papel de la audiencia activa en la rendición decuentas de los medios: posibilidades y límites en el caso español". 2020. En Ética, comunicación y género. Debates actuales. Editores Juan Carlos Suárez Villegas y Sergio Marín Conejo Págs. 91 a 100.

https://knowledgesociety.usal.es/system/files/2020%20-%20ETICA%2C%20COMUNICACION%20Y%20GE%CC%81NERO.pdf

- Soriano Hernández, E. (2017). Derecho de acceso a los medios comunicación públicos valencianos. En . Una vida dedicada al Parlamento. Estudios en homenaje a Lluís Aguiló i Lúcia. Corts Valencianes, Pàgines 551 a 562. València. https://www.cortsvalencianes.es/sites/default/files/publication_book/doc/HomenajeLAguilo.pdf

- CONTRACTE PROGRAMA ENTRE EL CONSELL DE LA GENERALITAT I LA CORPORACIÓ VALENCIANA DE MITJANS DE COMUNICACIÓ PER AL PERIODE 2021-2023. València, 20 de juny de 2023. https://www.cvmc.es/wp-content/uploads/CONTRACTE-PROGRAMA-21-23-SIGNAT_R.pdf
- LLEI 6/2016, de 15 de juliol, de la Generalitat, del Servei Públic de Radiodifusió i Televisió d'Àmbit Autonòmic, de Titularitat de la Generalitat. https://dogv.gva.es/auto/dogv/docvpub/rlgv/2016/L_2016_06_va_L_2021_07.pdf

Informe sobre el derecho de acceso de los grupos sociales a los medios de comunicación

ANTECEDENTES

En numerosas ocasiones, el Consell Valencià de Cultura se ha interesado por los medios audiovisuales y ha resaltado la importancia del cine, la televisión y el vídeo como formas de expresión artística, entretenimiento popular e instrumento pedagógico, así como el carácter industrial de la actividad cinematográfica y audiovisual.

Baste citar algunos de nuestros trabajos al respecto:

- Informe sobre los Recursos Audiovisuales de la Comunitat Valenciana (2004), que recomendaba la creación de una Mediateca Valenciana, a fin de reunir y custodiar todos los fondos documentales referidos a esta Comunidad.
- Informe sobre la Ley del Cine y su aplicación (2008), sobre la Ley estatal 55/2007, de 28 de diciembre, que explicaba cómo la actividad cinematográfica y audiovisual conforma un sector estratégico de nuestra cultura y de nuestra economía.
- Informe sobre el Anteproyecto de Ley de Radiotelevisión Valenciana (2012).
- Informe sobre el libre comercio del sector audiovisual (2013).
- Informe sobre la situación del Archivo de la RTVV (2013) y posterior Declaració del Consell Valencià de Cultura sobre els arxius de RTVV (2013).
- Informe sobre el Audiovisual valenciano (2014).
- Informe sobre el Patrimonio Audiovisual y Sonoro (2015), donde dimos fe de la extraordinaria riqueza de dicho patrimonio.
- Informe sobre el proyecto de ley de creación del Consell de l´Audiovisual de la Comunitat Valenciana (2017)

También, el CVC ha organizado mesas redondas, que han dado lugar a posteriores informes:

- Les indústries culturals a la Comunitat Valenciana (2014).
- Sobre una Nova TV pública valenciana (2014; informe publicado en 2015).

Y, aunque no sean informes propiamente relacionados con el tema que nos ocupa, sí tienen que ver tanto con los medios de comunicación y su relación con los medios digitales, así como con la protección de la información personal:

- Informe sobre la situación actual y perspectivas del periodismo valenciano en la era digital (2019).
- Informe sobre la tutela del derecho a la intimidad de los datos personales, las nuevas tecnologías y el valor de la información personal (2022)

En el presente informe queremos poner el foco de atención en un aspecto muy concreto pero decisivo para la conformación de una ciudadanía democrática, informada y formada, y plural: el derecho de acceso a los medios de comunicación.

Para la realización de este informe, además de la bibliografía citada, tuvimos la comparecencia en la Comisión Jurídica de José Ignacio Pastor, presidente y fundador de ACICOM (Associació Ciutadania i Comunicació) www.acicom.org Una asociación de consumidores y usuarios cuya misión consiste en mejorar la dieta mediática de la ciudadanía. Actualmente, el Sr. Pastor es Presidente de Honor de ACICOM.

También ha sido vicepresidente del Consell d'Administració de RTVV (2003 a 2011), miembro del Consell de la Ciutadania de la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació (CVMC). Y, actualmente, es miembro del Consejo Asesor del Observatorio de Cultura y Comunicación de la Fundación Alternativas.

En su currículum figuran numerosas publicaciones relacionadas con la comunicación, el derecho de acceso a los medios de comunicación, la RTVV, el marco normativo de la comunicación audiovisual, la protección del menor y los contenidos para la infancia, la gobernanza de la televisión pública..., entre otros temas relacionados con el asunto que nos ocupa en este informe.

En el caso de nuestra Comunitat, sostenemos que la CVMC debe considerarse una herramienta al servicio de la sociedad valenciana tanto dentro como fuera de sus fronteras, fomentando el desarrollo económico, social y cultural, así como la visibilidad del territorio, el proceso de normalización lingüística, las señas de identidad colectivas tradicionales y actuales, al mismo tiempo que sirve como mecanismo de estímulo para el sector audiovisual en nuestra comunidad.

OBJETIVO DEL INFORME

El derecho de acceso a los medios aparece recogido en el artículo 19 de la Declaración Universal de Derechos humanos: "Todo individuo tiene derecho a la libertad de opinión y de expresión; este derecho incluye el de no ser molestado a causa de sus opiniones, el de investigar y recibir informaciones y opiniones, y el de difundirlas, sin limitación de fronteras, por cualquier medio de expresión".

También se contempla en nuestra Constitución Española, en el artículo 20.3, que pertenece al artículo de la Libertad de Expresión, y que manifiesta expresamente: "La ley regulará la organización y el control parlamentario de los medios de comunicación social dependientes del Estado o de cualquier ente público y garantizará el acceso a dichos medios de los grupos sociales y políticos significativos respetando el pluralismo de la sociedad y de las diversas lenguas de España".

Sin embargo, este derecho no se encuentra adecuadamente desarrollado y su incumplimiento afecta a la calidad de la dieta mediática y cultural de la ciudadanía.

También la ONU ha realizado claras recomendaciones a los Estados para establecer el marco legal que reconozca y regule la comunicación comunitaria dentro del marco de los 14 principios propuestos en este informe, y que en la regulación de las frecuencias de los medios de comunicación social se establezca un balance equitativo entre los medios comunitarios, los comerciales y los públicos o estatales (ONU, 2010). (Se constata que en España en general y en particular en la Comunidad Valenciana ese balance equitativo no existe, por ser prácticamente inexistentes los medios comunitarios, reconocidos formalmente y legalizados)

Por su parte, la UNESCO defiende y promueve la libertad de expresión, la independencia y el pluralismo de los medios de comunicación, así como la construcción de sociedades del conocimiento inclusivas basadas en el acceso universal a la información y el uso innovador de las tecnologías digitales. "Mediante la construcción de capacidades, el asesoramiento sobre políticas, la cooperación internacional, la vigilancia y la previsión en los ámbitos de la libertad de expresión, el acceso a la información y la transformación digital, la UNESCO seguirá empoderando a los principales agentes con miras a garantizar las libertades fundamentales en línea y fuera de línea, de conformidad con la normativa internacional.

Esto es tanto más pertinente para garantizar el desarrollo ético y el uso de las tecnologías emergentes, que tienen un impacto cada vez mayor en todos los aspectos de las sociedades del mundo. Los ciudadanos también podrán disfrutar de estas libertades fundamentales mediante el desarrollo de competencias del siglo XXI y el fomento de entornos propicios para el pluralismo y la diversidad de los medios de comunicación".

La falta de desarrollo normativo y, por tanto, su falta de aplicación práctica empobrece la información, la pluralidad, la agenda mediática, y la capacidad de participación e implicación de las entidades y grupos sociales. Además, contribuye a debilitar aún más el tejido asociativo, tanto valenciano como español, que ya se encuentran en situaciones de vulnerabilidad y de difícil fortaleza social.

LA SOCIEDAD DIGITAL

Vivimos en unas sociedades altamente tecnológicas y digitales. Ante la súbita aparición de la innovación tecnológica y la digitalización, así como la imparable difusión de Internet, los medios de comunicación del siglo XX —la ra¬dio, el cine, la televisión— han experimentado en el convulso siglo XXI una transformación extraordinaria y rápida, con consecuencias claramente perceptibles.

De hecho, el debate es de tal hondo calado que incluso se llega a plantear si el séptimo arte puede sobrevivir ante la concurrencia de las plataformas de streaming.

Nos encontramos con problemas de índole diversas, pero que todos al mismo tiempo explosionan: excesiva información a través de las redes que en muchas ocasiones están manipuladas o son falsas; intereses económicos en los diversos medios de comunicación; crisis del "periodista" como el relator objetivo de lo que ocurre; un asociacionismo empequeñecido, débil y excesivamente parcelado que no es un elemento de buena señal democrática. Esta explosión de problemas incide negativamente en la solidez de nuestras democracias.

La posverdad y las fake news, los bulos y las noticias falsas, los sesgos informativos y los intereses manipuladores..., debilitan a una ciudadanía, alejándola de la capacidad de disponer de información plural y objetiva y, por tanto, de formar su propio criterio. Nuestras democracias se hacen fuertes en base a la tolerancia, el respeto y la pluralidad de opiniones.

La llegada de la Inteligencia Artificial abre también un mundo nuevo de posibilidades inconmensurables.

Entre las medidas que hemos de tomar para proteger nuestras democracias y protegernos de falsas informaciones interesadas se encuentra el Derecho de Acceso, un derecho que se hace más imprescindible con el avance de la Sociedad de la Información y del Conocimiento.

QUÉ ES EL DERECHO DE ACCESO

A qué nos referimos cuando hablados del Derecho de Acceso a los medios de comunicación. Tal y como nos explicó con detalle el ponente, se refiere al derecho que tiene la ciudadanía para ac¬ceder a las páginas, micrófonos, espacios au¬diovisuales, de los medios dependientes de las instituciones públicas para exponer sus ideas, opiniones, puntos de vista, etc., sobre cuestiones que sean de interés general.

Tal y como hemos expuesto anteriormente, este derecho se recoge en el artículo 20.3 de la Constitución, y también en el artículo 9.2 que establece lo siguiente: "Correspon¬de a los poderes públicos promover las con¬diciones para que la libertad y la igualdad del individuo y de los grupos en que se integra sean reales y efectivas; remover los obstáculos que impidan o dificulten su plenitud y facili¬tar la participación de todos los ciudadanos en la vida política, económica, cultural y social".

El artículo 31, de la Ley 6/2016, de 15 de julio, del Servicio Público de Radiodifusión y Televisión de Ámbito autonómico, de Titularidad de la Generalidad, establece que:

1. La Corporación asegurará en su programación la expresión de la pluralidad social, ideológica, política y cultural de la sociedad valenciana.

2. El derecho de acceso de los grupos sociales y políticos con menor visibilidad social a los contenidos, y especialmente a los contenidos informativos de las emisiones de la Corporación, se aplicará:

a) De forma global, mediante la participación de los grupos sociales y políticos significativos, como fuentes y portadores de información y opinión en el conjunto de la programación de la Corporación
b) De forma directa, mediante espacios específicos en la radio y la televisión con formatos diversos, tiempos y horarios, fijados por el Consejo Rector, oído el Consejo de la Ciudadanía, y mediante la cesión de espacios no guionados en programas informativos, todo ello de acuerdo con lo que establece la legislación general audiovisual.
c) Mediante convenios de colaboración con productores de bienes culturales y audiovisuales con residencia o domicilio social en la Comunitat Valenciana, para:

– La grabación y difusión de contenidos audiovisuales no remunerados, con el objeto de dar a conocer sus producciones o creaciones a través de los distintos soportes de la Corporación.
– La difusión de espacios publicitarios por el sistema de publicidad a riesgo, entendiendo por ello aquélla cuya remuneración queda vinculada a los ingresos de la explotación cultural o audiovisual de que se trate.

La regulación legislativa valenciana determina de forma clara y expresa la obligación de atender y cumplir con este derecho de acceso.

También en la CRTVE aparecen dos maneras de aplicar el derecho de acceso:

- De manera global, mediante la participa¬ción de los grupos sociales y políticos significativos, como fuentes y portadores de información y opinión, en el conjunto de la programación de RTVE.

- De manera directa, mediante espacios espe¬cíficos en la radio y la televisión con forma-tos diversos, tiempos y horarios, fijados por el Consejo de Administración de la Corpo-ración oído el Consejo Asesor y conforme a lo establecido en la legislación general au-diovisual.

La normativa valenciana ha sido pionera en contemplar un nuevo mo¬delo basado en convenios con productoras, que se contempla en la ley de la Comunidad Valenciana, y también en Canarias. Se establecen convenios de colaboración con productores de bienes culturales y audiovi¬suales con residencia o domicilio social en el territorio para:

i. La grabación y difusión de contenidos audiovisuales no remunerados, con el objeto de dar a conocer sus produccio¬nes o creaciones a través de los distin¬tos soportes del ente público.
ii. La difusión de espacios publicitarios por el sistema de publicidad a riesgo, entendiendo por tal aquella cuya remu¬neración queda vinculada a los ingresos de la explotación cultural o audiovisual que se trate.
iii. Cualquier otro de los objetivos y pro¬cesos análogos a los anteriores.

Los defensores del Derecho de Acceso advierten que estamos asistiendo a un cambio de paradigma: desde el planteamiento clásico unidireccional de los medios como emisores a un modelo multidireccional donde la ciudadanía se convierte también en emisora de información, de opinión, de iniciativas y también se convierte en prescriptora de los contenidos.

LA SOCIEDAD DE LA INFORMACIÓN

Como hemos comentado, la irrupción de la sociedad de la información y el conocimiento, y su desarrollo acelerado, está provocando grandes cambios en la vida cotidiana y social que afectan también a los medios de comunicación.

Los medios ya no son consumidos de la misma manera, ahora podemos decir que accedemos a lo que quiero, cuando quiero, como quiero, donde quiero... y cada día más, afectando por tanto a las multipantallas (televisión, ordenador, tableta, móvil, etc.)

Los hábitos de consumo han cambiado radicalmente; la televisión en directo está claramente en desuso, sobre todo entre el público más joven. Por una parte, encontramos una increíble variedad de canales lo que implica una gran oferta que no significa mejor y más profunda información; por otra parte, cada vez más el consumo audiovisual se realiza "a la carta", tanto en lo que se refiere al programa escogido como al medio o canal y al soporte donde se visualiza.

Se han producido cambios que indican un cierre de época y la apertura a una sociedad diferente. Al igual que ocurrió con la desaparición de las cabinas telefónicas, que quedará en nuestro recuerdo como símbolo de una época histórica-social en la película "La cabina" (1972), se produce también la progresiva desaparición de la venta de periódicos en papel.

Los datos del Estudio General de Medios (EGM) manifiestan que los periódicos han perdido más de 850.000 seguidores solo en 2017. Hay 9,6 millones de lectores diarios, según las cifras oficiales, la mitad que hace 10 años.

Paradójicamente, en una sociedad dónde el conocimiento se multiplica en progresiones geométricas, dónde la información aumenta y circula sin parar, los medios tradicionales desaparecen. Y, aunque disponemos de más acceso que nunca a la información, no se puede garantizar que seamos una sociedad mejor informada.

En esta situación de irrupción de las redes sociales han surgido con fuerza los contenidos creados por la ciudadanía. La penetración de Internet produce cambios vertiginosos en el modo de consumo de los medios. Según la bibliografía consultada, se constata que el consumo diario de televisión ha pasado de 179 minutos diarios por persona en 2012 a unos 164 minutos diarios previsibles en 2018, una cifra todavía sorprendente que va en descenso.

A la vez que se producen los cambios tecnológicos, aparecen destellos de un imprescindible avance de la democracia con la aparición de nuevos conceptos como buen gobierno, gobierno abierto, sociedad en red, etc. que requieren de un nuevo compromiso de los medios de comunicación para favorecer el acceso de la ciudadanía, organizada o no, incorporándola a la generación de contenidos. Hay que tener en cuenta que la ciudadanía ya no se organiza solo en partidos políticos, sindicatos o grandes asociaciones, sino que el tejido asociativo es múltiple, plural y diverso, representando intereses sectoriales.

Podemos suponer que, en la situación de crisis del periodismo tradicional que se vive por la imposición de las redes sociales e internet, el derecho de acceso de la ciudadanía puede constituir un elemento de complicidad entre la ciudadanía y los medios de comunicación.

Sin olvidar que esta complicidad en la búsqueda de una información veraz, objetiva y plural constituye un elemento democrático de primera magnitud que se convierte también en una herramienta de reflexión crítica y de capacidad deliberativa ante los síntomas de intolerancia, polarización, crispación y falta de diálogo público que estamos sufriendo.

SITUACIÓN ACTUAL

Señala el compareciente que el derecho de acceso ha estado plasmado en todas y cada una de las principales leyes creadoras de los medios de comunicación públicos, aunque no en su desarrollo, reglamen¬tación y aplicación.

El Estatuto de la Radio y Televisión de 1980 ya contemplaba en Art. 24 que: "La disposición de espacios en RCE, RNE y TVE se concretará de modo que accedan a estos medios de comunicación los grupos socia¬les y políticos más significativos. A tal fin, el Consejo de Administración, de acuerdo con el director general, en el ejercicio de sus respectivas competencias, tendrán en cuenta criterios objetivos, tales como representación parlamentaria, implantación sindical, ámbito territorial de actuación y otros similares".

Y eso se ha reproducido en las diferentes leyes de creación autonómica que todas han recogido este derecho.

El desarrollo legislativo a par¬tir de la reforma de la Corporación de Radio Televisión Española de 2006 sirvió de modelo para las nuevas leyes autonómicas, incorporando además el contrato-programa como base del sistema de financiación del servicio público. Contrato programa que recoge la obligación de garan¬tizar el derecho de acceso.

Desde 1978 a 2007 ningún medio público puso en marcha el ejercicio de este derecho, a pesar de aparecer en todas las leyes de creación de los medios públicos. Fue RTVE quien dio el primer paso en 2007.

En 2009 se aprueba la ley de financiación de la Corporación de RTVE, que establece la obligación de "dedicar, al menos, doce horas semanales en horario no residual entre sus distintos canales de la radio y de la televisión a emitir progra¬mas y presencia en los servicios interactivos en los que se dé acceso a los grupos políticos, sindicales y sociales".

Los datos analizados indican que solo se han concedido un total de 74 derechos de ac¬ceso de 2010 a 2020.

Según se denuncia por los defensores del Derecho de Acceso, los legisladores no han incluido este derecho en los principales marcos legislativos de la co¬municación audiovisual española. Ni la Ley General de la Comunicación Audiovisual de 2010 ni tampoco en la nueva ley.

Hasta el presente, tampoco existe procedimiento público para garantizar este derecho en ningún medio de comunicación valenciano.

El derecho de acceso de los grupos sociales está directamente relacionado con el fomen¬to del tejido asociativo y la necesidad de su fortalecimiento. En España tenemos una muy baja tasa de asociacionismo. Según una de las últimas encuestas del CIS, solo el 16,9 % de la población ma¬yor de 18 años pertenece a alguna asociación de cualquier tipo.

Quizás uno de los problemas esté en el concepto indeterminado de "grupos sociales", ya que en la legislación no se precisa de forma clara y taxativa cuáles son los grupos sociales significativos, ni se incluye una definición ni cómo se determinan objetivamente.

Señala el Catedrático de Sociología en la UNED, Javier Calleja: "Los principios que fundamentan el derecho de acceso y, por lo tanto, la demanda del mismo, son de profundo calado democrático. Arraigan en el núcleo del constitucionalismo liberal. Apuntamos aquí sólo tres: el dinamismo de la sociedad civil, pluralismo y participación política.
La sociedad civil es una figura que se constituye en principal sujeto del derecho de acceso, reconociéndose en la fuerza de su dinamismo uno de los motores de la propia democracia.
Por lo tanto, puede hablarse de una sociedad civil que habitualmente habla y una sociedad civil que habitualmente calla. En la primera, entran fundamentalmente los partidos políticos con representación parlamentaria y, a lo sumo, los sindicatos mayoritarios y las asociaciones empresariales estatales. En la segunda, casi todos los demás".

Alejandro Perales, presidente de AUC (Asociación de Usuarios de la Comunicación) señala que la participación activa de las audiencias en los procesos de rendición de cuentas por parte de los prestadores del servicio de comunicación, en sus diferentes vertientes, goza de un cierto reconoci¬miento desde el punto de vista normativo, pero adolece de muy escasa concreción real. "No existe ninguna instancia de carácter general que se ocupe de la supervisión de las obligaciones de los medios o de defender los derechos de los emisores y receptores de la información, por lo que es impensable una posible participación de las audiencias en dichas instancias".

Finalmente, queremos señalar que el Informe del Consell de la Ciutadania 2022 de la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació analiza en profundidad la importancia del Derecho de Acceso y la necesidad de aprobar un reglamento que lo regule. Este asunto ha sido uno de los objetivos importantes de reflexión de este Consell, que así lo ha trasladado como documento al Consell Rector de la CVMC. En el mencionado informe del 2022, se recoge un catálogo de medidas y acciones, como propuesta de hoja de ruta, para garantizar el ejercicio del Derecho de Acceso de los grupos sociales valencianos. Así como una propuesta de reglamento. Todo ello puede ser consultado en https://www.cvmc.es/wp-content/uploads/INFORME-ANUAL-2022-1.pdf

Las últimas informaciones nos indican que el Consejo Rector de la CVMC aprobó, a finales de 2022, la creación de una comisión mixta para impulsar y garantizar el Derecho de Acceso de los Grupos Sociales a los canales de la CVMC. No tenemos noticies sobre el resultado de sus trabajos.

El Contrato Programa 2020-2023 firmado el día 20/6/2023 entre la GVA y la CVMC, también aborda el derecho de acceso de los grupos sociales en diversos apartados de sus cláusulas:
Tercera. Objetivos específicos que desarrollará la corporación en el ejercicio de la función de servicio público
1.- Garantizar una información plural y de calidad
(...) La cobertura informativa, desde el rigor y la calidad, atenderá las necesidades de la ciudadanía, con una amplia dedicación a las entidades representativas de la sociedad, sus Instituciones y los actores políticos, económicos, sociales y culturales. (...)

5. Garantizar el acceso de los grupos políticos y sociales significativos
El derecho de acceso a los grupos políticos y sociales significativos es un derecho previsto en el artículo 20.3 de la Constitución española (de ahora en adelante, CE), con un escaso despliegue normativo. La ley de creación de la Corporación lo contempla expresamente en el artículo 2.2 como uno de los principios de actuación del servicio público.

Así mismo, el artículo 5 subraya que la participación plural y democrática en las informaciones y en los contenidos, mediante el ejercicio del derecho de acceso a los medios, es uno de los principios que se tienen que observar en la prestación del servicio.

La presencia de los grupos políticos y sociales es un instrumento esencial para el debate democrático y la libre expresión de opiniones, a la vez que da acceso a la participación de los ciudadanos y ciudadanas de los grupos en que se constituyen. A los medios públicos los corresponde garantizar que la diversidad que existe en la sociedad tenga la posibilidad de trasladar, al conjunto de la ciudadanía, las distintas opiniones, como garantía del pluralismo democrático e instrumento para un eficaz control sobre los eventuales detentadores del poder. A este efecto, la Corporación encomienda desde 2019 la elaboración de informes trimestrales que analizan el pluralismo político y social en los medios audiovisuales públicos del ámbito territorial valenciano. Estos informes se trasladarán al Consejo de Informativos y al Consejo de Ciudadanía.

Dentro de las funciones encomendadas al Consejo Rector está determinar el procedimiento interno aplicable por la Corporación para el ejercicio del derecho de acceso a los grupos sociales y políticos significativos, en conformidad con aquello que disponen el artículo 20.3 de la CE y la Ley 6/2016.

El Consejo de la Ciudadanía es el órgano de la Corporación encargado de velar para que el conjunto de la sociedad valenciana pueda ver reflejados sus intereses en la programación y los contenidos de los medios públicos valencianos. El Consejo Rector ha encomendado al Consejo de la Ciudadanía la redacción de una propuesta para regular el derecho de acceso de la ciudadanía a los medios de comunicación públicos.

CONCLUSIONES

1) El Consell Valencià de Cultura considera necesario definir el papel presente y futuro de la actual CVMC, así como regular el Derecho de Acceso de los grupos sociales, con la doble finalidad de cumplir con lo aprobado en nuestra Constitución Española y en las diferentes leyes reguladoras de los medios de comunicación, así como fortalecer el sistema democrático garantizando la pluralidad y acceso de la ciudadanía a la información.

2) Todos los medios de comunicación, públicos y privados, deben prestar un servicio público basado en la calidad informativa y la profesionalidad de sus periodistas. En ese sentido, la actual CVMC y sus diversos canales: À Punt Ràdio, À Punt televisió e internet podrían servir como referencia de modelo informativo y de comunicación que se abra también a los modelos de comunicación del futuro que ya está entre nosotros.

3) La recientemente aprobada Ley de Participación Ciudadana y Fomento del asociacionismo de la Comunidad Valenciana, también contempla en su Artículo 35. Medidas de sensibilización y difusión: que las administraciones públicas valencianas establecerán las medidas que faciliten la colaboración de los medios de comunicación comunitaria y de titularidad pública para difundir los procesos de participación ciudadana, y de los trabajos y las actividades de las entidades, en cumplimiento del derecho de acceso a los medios de comunicación públicos recogido en el artículo 20.3 de la Constitución Española, una nueva normativa que obliga a que el derecho de acceso sea una realidad.

4) El Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana es la autoridad audiovisual independiente encargada de velar por el respecto de los derechos, libertades y valores constitucionales y estatutarios en el ámbito de los medios audiovisuales en la Comunidad Valenciana y por el cumplimiento de la normativa vigente en materia audiovisual y de publicidad, de acuerdo con los principios de actuación y funciones que le atribuyen el Estatuto de autonomía y la Ley 10/2018, de 18 de mayo, de la Generalitat, de creación del Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana (CACV). No nos consta si se ha realizado alguna acción para garantizar el respeto del derecho de acceso de los grupos sociales.

5) Consideramos la necesidad de extender la protección y aplicación del Derecho de Acceso, no solo a los medios públicos, sino también a los medios de comunicación privados.

6) Hay que tener cuidado con una excesiva burocratización por parte de las administraciones públicas que impidan la necesaria agilidad en la respuesta y unas actuaciones efectivas frente a una sociedad digital rápida y cambiante en un tiempo vertiginoso.

7) La legislación es básica y esencial, pero insuficiente, si no se conoce por la ciudadanía, si no se desarrollan acciones eficaces, o si no se produce una complicidad social que comprenda y defienda las leyes y las instituciones que la representan. En ese sentido, existe en demasiadas ocasiones un desconocimiento de las leyes y del trabajo de las propias instituciones.

8) Es nuestra obligación como sociedad democrática combatir las fake news, los bulos, las mentiras y falsas noticias que atentan contra la profesionalidad periodística, la confianza en las instituciones democráticas y la convivencia social.

9) Se requiere profundizar en una Alfabetización Mediática Informacional que ofrezca a la ciudadanía herramientas de discernimiento ante la gran oferta de información y comunicación que circula muchas veces sin garantías ni control de profesionalidad.

10) La debilidad del movimiento asociativo produce un círculo que se refuerza: a menor presencia de la sociedad organizada, menor visibilidad en los medios de comunicación, menor participación y, por tanto, una democracia más debilitada.

11) No hay soluciones únicas ni fáciles a los problemas complejos y poliédricos que surgen en nuestras sociedades actuales. Por ello es necesaria la colaboración y la complicidad de diferentes agentes sociales para conciliar diversos puntos de vista e intereses.

12) En el año del 75 aniversario de los Derechos Humanos, resulta imprescindible insistir en su profundización y desarrollo. El Consell Valencià de Cultura quiere recordar el artículo 11 Libertad de expresión y de información del Título II Libertades de la Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea.

Este informe se enviará al protocolo habitual, al Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana, a la CVMC, al director general de À Punt Mèdia, al Consell de la Ciutadania de la CVMC, al compareciente, a la asociación ACICOM, a la Fundación Alternativas, al CRTVE y a la AUC (Asociación de Usuarios de la Comunicación).

BIBLIOGRAFÍA

- ACICOM (2022) Jornada "El derecho de acceso a los medios. Asignatura pendiente en España". Conversación telemática. Miércoles 25-5-2022. 17h. ACICOM y Teledetodos. Grabación Jornada: https://youtu.be/HS2t7Vsfzyk
- Calleja, J.: "El acceso de la sociedad al sistema de comunicación mediada". 2012. https://teledetodos.es/index.php/blogs/item/578-el-acceso-de-la-sociedad-al-sistema-de-comunicacion-mediada
- Cruz Álvares, J.: "Funciones y formas de participación ciudadana en el contexto del periodismo digital y su rol en la configuración de una esfera pública 2.0: Los espacios de comentarios como espacio público de debate deliberativo" Tesis Doctoral 2016. https://repositorio.ucam.edu/bitstream/handle/10952/5520/impactoparticipacion.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Ferrer Ceresola, R.M.(2020): "Democracia y televisión de mala calidad. La vulneración de los derechos de los telespectadores en los magazines" 2020. En Ética, comunicación y género. Debates actuales. Editores Juan Carlos Suárez Villegas y Sergio Marín Conejo Págs. 43 a 56. https://knowledgesociety.usal.es/system/files/2020%20-%20ETICA%2C%20COMUNICACION%20Y%20GE%CC%81NERO.pdf
- "Informe del Consell de la Ciutadania 2022". Corporació Valenciana dels Mitjans de Comunicació. 2022. https://www.cvmc.es/wp-content/uploads/INFORME-ANUAL-2022-1.pdf
- OCC InCom-UABIncom (2022): "El derecho al acceso a los medios de comunicación. Desconocido e infrautilizado. https://incom.uab.cat/portalcom/el-dret-a-lacces-als-mitjans-de-comunicacio-desconegut-i-infrautilitzat/
- Pastor Pérez, J.l. (2014): Ponència en Taula redona sobre Una Nova Ràdio Televisió Pública Valenciana. Págs. 62 a 70. Consell Valencià de Cultura. https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/taula-rtvv.pdf
- Pastor Pérez, J.l. (2015): Desgubernamentalizar: condición imprescindible para la gobernanza del servicio público de comunicación, base del buen gobierno y de la democracia en J. Marco y B. Nicasio (Coord.): "La regeneración del sistema: Congreso Internacional sobre Calidad Democrática, Buen Gobierno y Lucha contra la Corrupción. Valencia", AVAPOL, págs. 273-288, 2015. https://dialnet.unirioja.es/descarga/libro/571190.pdf
- Pastor Pérez, J.l. (2022): "El derecho de acceso de los grupos sociales a los medios de comunicación. Asignatura pendiente en España". En Informe sobre el Estado de la Cultura en España 2022: El sector audiovisual, hacia un crecimiento sostenible y diverso. Págs. 129 a 142. Fundación Alternativas.

https://fundacionalternativas.org/wp-ontent/uploads/2023/02/informe_cultura_int.pdf

- Pastor Pérez, J.l. (2022): "El Derecho de Acceso de los Grupos Sociales a los medios de comunicación", en Jornada de RTVE: La participación social en los medios de comunicación públicos, realizada en Prado del Rey, Madrid el 29/11/2022. https://youtu.be/-gGbJmZf1uY?si=OWYIaFb6VWCJ9ngr
- Pastor Pérez, J.l. (2022):"El derecho de acceso, la conversación ciudadana, en los medios de comunicación; el empoderamiento de la ciudadanía para una democracia avanzada". 2022.

https://acicom.org/wp-content/uploads/2022/05/El-derecho-de-acceso-la-conversacion-ciudadana-en-los-medios-de-comunicacion-empoderamiento-ciudadania.pdf

- Perales, A.: "La participación ciudadana como factor diferencial de los medios públicos". AdComunica, Asociación para el desarrollo de la comunicación; Universitat Jaume I 2016. https://repositori.uji.es/xmlui/handle/10234/147765
- Perales, A.: "El papel de la audiencia activa en la rendición decuentas de los medios: posibilidades y límites en el caso español". 2020. En Ética, comunicación y género. Debates actuales. Editores Juan Carlos Suárez Villegas y Sergio Marín Conejo Págs. 91 a 100.

https://knowledgesociety.usal.es/system/files/2020%20-%20ETICA%2C%20COMUNICACION%20Y%20GE%CC%81NERO.pdf

- Soriano Hernández, E. (2017). Derecho de acceso a los medios comunicación públicos valencianos. En . Una vida dedicada al Parlamento. Estudios en homenaje a Lluís Aguiló i Lúcia. Corts Valencianes, Pàgines 551 a 562. València. https://www.cortsvalencianes.es/sites/default/files/publication_book/doc/HomenajeLAguilo.pdf
- CONTRACTE PROGRAMA ENTRE EL CONSELL DE LA GENERALITAT I LA CORPORACIÓ VALENCIANA DE MITJANS DE COMUNICACIÓ PER AL PERIODE 2021-2023. València, 20 de juny de 2023. https://www.cvmc.es/wp-content/uploads/CONTRACTE-PROGRAMA-21-23-SIGNAT_R.pdf
- LLEI 6/2016, de 15 de juliol, de la Generalitat, del Servei Públic de Radiodifusió i Televisió d'Àmbit Autonòmic, de Titularitat de la Generalitat. https://dogv.gva.es/auto/dogv/docvpub/rlgv/2016/L_2016_06_va_L_2021_07.pdf

Informe sobre la actual Ley Valenciana de Mecenazgo 20/2018 y su aplicación

Autor: Css. Jurídica i Reglamentària
Aprovació: Ple Villena, 30 d'octubre 2023

ANTECEDENTES

El Consell Valencià de Cultura se ha distinguido siempre por su defensa del Mecenazgo, y ha mantenido, a través de sus informes y declaraciones, una postura social, cultural y política sobre el mismo.

De forma continuada, hemos destacado que el Mecenazgo y el Patrocinio pueden ser herramientas de gran utilidad para un asociacionismo cultural esencial que busque la implicación de la ciudadanía en la defensa del bien público y de interés general, un mayor aprendizaje de las actividades y creaciones culturales, una mayor vinculación de los sectores económicos y empresariales con la cultura y el patrimonio, así como un mayor reconocimiento y prestigio de la cultura y la ciencia en el conjunto de la sociedad. De la misma forma que hemos denunciado la falta de tradición y conocimiento de lo que significa el mecenazgo en España.

La Comisión Jurídica y Reglamentaria ha sido la encargada de analizar las diferentes leyes valencianas del Mecenazgo así como la situación de la ley española y su aplicación.

El primer Informe sobre la situación del mecenazgo y patrocinio español se aprobó en el pleno del 27 de febrero del 2012, a iniciativa propia del CVC, con el fin de analizar la situación de la ley española al cumplir diez años de su aprobación. Tal y como destacamos en el inicio de aquel informe, este análisis se realizó en un contexto económico global muy difícil, que tuvo como consecuencias el recorte de presupuestos públicos, la delicada situación de las extintas Cajas de Ahorro que eran responsables de un gran número de obras sociales y culturales quedando un hueco de patrocinio cultural significativo, así como la falta de recursos para una demanda cultural, educativa e investigadora, cada vez más creciente y necesaria.

El informe, que finalizó con una publicación del CVC, realizó un análisis pormenorizado de la situación a nivel nacional; la comparación con otros países, señalando los dos modelos de mecenazgo antagónicos: el anglosajón y el francés; las medidas fiscales a tener en cuenta; la situación de las numerosas fundaciones; y un amplio conjunto de conclusiones y recomendaciones.

Posteriormente, desde la Comisión Jurídica de nuevo, se realizó el informe preceptivo al anteproyecto de Ley de impulso de la actividad cultural y del mecenazgo valenciano en julio del 2014. Aquella ley 9/2014 no llegó a aplicarse ni a desarrollar su reglamento posterior, por lo que la Generalitat procedió a realizar un anteproyecto completamente nuevo, que modificaba también la Ley 13/1997, de 23 de diciembre, que regula el tramo autonómico del impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas y restantes tributos cedidos.

Esto dio lugar al informe del CVC sobre el anteproyecto de Ley del mecenazgo cultural, científico y deportivo no profesional en la Comunitat Valenciana, aprobado en el pleno de diciembre de 2017. Aprobada finalmente la ley valenciana 20/2018, de 25 de julio, que está en vigor, se procedió a su desarrollo reglamentario. El 14 de mayo del 2019 se constituyó el Consell Assessor del Mecenatge - CASMEC-, del que el Consell Valencià de Cultura forma parte.

OBJETIVO

Desde la Comisión Jurídica del CVC, a instancias de la consejera que forma parte del Consell Assessor del Mecenatge, ha considerado la necesidad de analizar cuáles son los resultados de la aplicación de esta ley desde su puesta en marcha en 2019. Además de valorar los resultados obtenidos por esta ley, también procede comparar con otras leyes autonómicas. Para ello, han comparecido en comisión Víctor Segrelles y Luis Fernando Trigo.

El Sr. Segrelles es editor, comisario de exposiciones y coleccionista de arte. También es asesor de empresas de subastas, colaborador de suplementos culturales, editor de catálogos, publicaciones sobre arte, diseño y también poesía, además de organizador de encuentros artísticos y poéticos. Actualmente dirige el Salón de Arte y Poesía Paper València co-organizado con la Fundación El Secreto de la Filantropía, con quien también colabora coordinando las exposiciones que se organizan en el Casino de Agricultura de Valencia, que mantiene un convenio de colaboración con la mencionada fundación.

El fundador y presidente de la Fundación El Secreto de la Filantropía es Luis Fernando Trigo Sierra, nuestro otro compareciente.

El Sr. Trigo es abogado especialista en derecho tributario; ha sido asesor de titulares de grandes patrimonios, empresas y gobiernos. Conoce bien tanto la legislación nacional y autonómica tributaria como de otros países europeos o latinoamericanos, donde ha estado trabajando en el desarrollo de la filantropía y el mecenazgo. También realizó el proyecto del texto normativo del régimen fiscal de incentivo al mecenazgo del Principado de Andorra. Es miembro del Círculo Velázquez de la Fundación de Amigos del Museo del Prado, de la Asociación de Amigos del Museo de Bellas Artes de Valencia, patrono de la Fundación Conexus, y director del área cultural de CEAPI, asociación que reúne a más de 250 empresas iberoamericanas.

El motivo por el que comparecieron para este informe es: la vinculación profesional y personal con la cultura en diversas manifestaciones y diferentes áreas desde la gestión al asesoramiento; el extenso conocimiento sobre legislación de mecenazgo; y, el punto fundamental, es que la Fundación El Secreto de la Filantropía ha sido una de las que más proyectos ha presentado al Consell Assessor del Mecenatge para su evaluación, lo que les proporciona un conocimiento directo de gran interés.

CONCEPTO DE MECENAZGO

El CVC considera la cultura un factor determinante del cambio social y económico por dos razones: por la importancia de un trabajo cultural innovador que abre nuevas oportunidades, pero también porque incorpora una red de valores que permiten una nueva lectura ética de los intercambios sociales y económicos.

El mecenazgo es una contribución privada voluntaria a la atención de fines de interés general. Como hemos señalado en los Antecedentes, consideramos que el mecenazgo puede convertirse en una herramienta de asociacionismo cultural, de implicación de la ciudadanía, de vinculación de la sociedad civil con su patrimonio, de ayuda de los sectores económicos mediante la colaboración público-privada, y, sobre todo, de procurar un mayor prestigio de la cultura y la ciencia en la ciudadanía.

En las últimas décadas, el micromecenazgo, a través de plataformas de crowfunding o colaboraciones tanto a título individual como entre grupos culturales, se ha convertido en una nueva expresión ciudadana, que ha ayudado a defender y sacar adelante proyectos culturales.

El mecenazgo, hasta ahora muy poco ejercido por nuestra sociedad, puede constituir un complemento y una ayuda a la labor insustituible asumida por las administraciones públicas en favor de la difusión de la cultura y la conservación del patrimonio de todos. Puede constituir un componente importante que se asiente socialmente como un pilar más de la arquitectura cultural, que aporte mayores recursos en intervenciones necesitadas de apoyo económico al tiempo que favorezca la pluralidad de oferta cultural.

SITUACIÓN LEGISLATIVA A NIVEL NACIONAL

Actualmente existen varias comunidades autónomas con leyes propias de mecenazgo:

- Comunidad Valenciana: Ley 20/2018, de 25 de julio, del mecenazgo cultural, científico y deportivo no profesional en la Comunitat Valenciana.
- Castilla La Mancha: Ley 9/2019, de 13 de diciembre, de Mecenazgo Cultural de Castilla-La Mancha.
- Islas Baleares:
  - Ley 3/2015, de 23 de marzo, por la que se regula el consumo cultural y el mecenazgo cultural, científico y de desarrollo tecnológico, y se establecen medidas tributarias.
  - Ley 6/2015, de 30 de marzo, por la que se regula el mecenazgo deportivo y se establecen medidas tributarias.
- La Rioja: Ley 3/2021, de 28 de abril, de Mecenazgo de la Comunidad Autónoma de La Rioja.
- Murcia: Ley 4/2022, de 16 de junio, de Mecenazgo de la Región de Murcia.

Por otro lado, se encuentran las autonomías con regímenes fiscales forales. Destaca el hecho de que País Vasco cuente con una normativa propia para cada provincia, con sus respectivos organismos.

- País Vasco: existen normas de mecenazgo diferentes en cada Diputación Foral (por provincia):
  - Araba: Norma Foral 16/2004, de 12 de julio, de régimen fiscal de las entidades sin fines lucrativos e incentivos fiscales al mecenazgo.
  - Gipuzkoa:
    Norma Foral 3/2004, de 7 de abril, de régimen fiscal de las entidades sin fines lucrativos y de los incentivos fiscales al mecenazgo.

Norma Foral 2/2019, de 11 de febrero, de incentivos fiscales al mecenazgo cultural en el Territorio Histórico de Gipuzkoa
  - o Bizkaia: Norma Foral 4/2019, de 20 de marzo, de Régimen Fiscal de las Entidades sin fines lucrativos y de los Incentivos Fiscales al Mecenazgo

- Navarra:
  - o Ley Foral 8/2014, de 16 de mayo, reguladora del mecenazgo cultural y de sus incentivos fiscales en la Comunidad Foral de Navarra
  - o Ley Foral 10/1996, de 2 de julio, reguladora del régimen tributario de las fundaciones y de las actividades de patrocinio

A nivel nacional:

Respecto al ámbito estatal, sigue en vigor la Ley 49/2002, de 23 de diciembre, de régimen fiscal de las entidades sin fines lucrativos y de los incentivos fiscales al mecenazgo.

Se ha tramitado una reforma en abril de 2023, cuya ponencia ya ha sido aprobada en el Congreso de los Diputados sin ningún voto en contra, y que se encuentra paralizada en el Senado.

Todas las normativas, estatal y autonómicas, establecen estímulos fiscales en el ámbito de sus respectivas competencias, y, aunque lo hacen de forma variada, todas declaran la compatibilidad de estímulos autonómicos con los estatales.

VALORACIÓN DE LA LEY AUTONÓMICA VALENCIANA

La ley autonómica valenciana está muy valorada por quienes conocen las diferentes legislaciones. Según el propio estudio comparativo realizado por la fundación El secreto de la Filantropía: contempla algunos tipos de iniciativas de mecenazgo merecedoras de estímulos fiscal sin más requisitos como la realización de donaciones en favor de la Generalitat; la declaración de interés social está sujeta a verificación del cumplimiento de los requisitos formales exigidos al solicitante y de la evaluación de una serie de criterios; el concepto de beneficiario se ha ampliado respecto a la actual ley estatal; compatibiliza los incentivos fiscales con los previstos por la ley nacional, sin establecer limitación; los incentivos fiscales están en la franja alta de los previstos por las comunidades autónomas.

Como ejemplo, algunas actuaciones de mecenazgo cultural que pueden llevarse a cabo con la normativa valenciana son: aumentar las colecciones permanentes de los museos mediante donaciones de obras, micromecenazgo y/o comodatos de obras; apadrinamiento de artistas mediante programas de becas; restauración de bienes del patrimonio cultural; y apoyo a proyectos e iniciativas de empresas culturales.

Por tanto, podemos considerar que es una buena ley tanto en su definición como en su posterior reglamentación desarrollada en el Decreto 2/2019, del 11 de enero de 2019. Podrían realizarse algunas mejoras que comentaremos en las conclusiones. No obstante, el problema reside en su aplicación, que deriva fundamentalmente de la falta de conocimiento de su propia existencia por sus destinatarios (beneficiarios del mecenazgo y potenciales mecenas).

SITUACIÓN ACTUAL DEL MECENAZGO VALENCIANO

La ley dispone de dos elementos muy valorados: el Consell Assessor del Mecenatge y la Oficina del Mecenatge, encargada de gestionar y facilitar la presentación de proyectos por parte de beneficiarios y de promover los proyectos declarados de interés social. En su momento, el CVC consideró esta oficina como una pieza clave en la difusión, promoción, publicidad y concienciación social, como así lo hizo constar en su informe sobre el anteproyecto de ley.

El segundo elemento es la creación del Consell Assessor del Mecenatge como órgano asesor. Presidido por la secretaría autonómica de Cultura, está compuesto por la jefa de la Oficina del Mecenatge, y vocales representantes del Consell Valencià de Cultura, de las universidades públicas valencianas, de los institutos y centros públicos de investigación, del Instituto Superior de Enseñanzas Artísticas de la Comunitat Valenciana, de los museos de titularidad pública, de las federaciones deportivas y de los clubes deportivos, además de dos representantes de la Administración del Consell y cuatro personas de reconocido prestigio de los ámbitos cultural, científico y deportivo no profesional.

El 14 de mayo del 2019 se procedió a la constitución del Consell Assessor del Mecenatge, del que forma parte desde entonces la consejera del CVC Ana Noguera, quien presenta este informe realizado desde la Comisión Jurídica y Reglamentaria del CVC.

En la misma sesión, se procede a revisar las primeras memorias descriptivas de los 28 proyectos presentados a la primera convocatoria. Resultó ilusionante y esperanzador tanto la constitución y puesta en marcha como el número de proyectos presentados.

Cada año se ha reunido en dos ocasiones el Consell Assessor, con menor presencia de sus miembros y con menos proyectos. La última sesión hasta el presente informe se realizó el 23 de mayo de 2023, a la que ya faltó prácticamente la mitad de los miembros del Consell Assessor y los proyectos presentados ascendieron a 6, desestimando dos de ellos previamente por no cumplir con la documentación correspondiente.

En numerosas sesiones, ante la reiterada disminución de los proyectos presentados y la poca incidencia de la ley de mecenazgo, la vocal del CVC ha manifestado la necesidad de realizar campañas de publicidad, sesiones divulgativas de explicación del alcance de la ley, y una mayor vinculación con otras instituciones, especialmente con los ayuntamientos valencianos.

Se ha podido observar el gran desconocimiento que existe en torno a la ley y a lo que el mecenazgo supone. En el inicio, en muchos proyectos presentados, parecía desprenderse que los interesados pensaban que esta ley iba encaminada a que hubiese una acción de fomento por la Administración directa vía subvenciones y no una indirecta a través de estímulos fiscales a terceros, así como un reconocimiento institucional de los proyectos al reconocérseles su interés social.

Uno de los déficits más significativos está en la falta de cumplimiento y, en su caso desarrollo, de lo dispuesto en el artículo 5 de la ley, Compromiso institucional de la Generalitat con el mecenazgo, y que señala lo siguiente:

1. Para el fomento del mecenazgo y de la actividad cultural, científica y deportiva no profesional en la Comunitat Valenciana, la conselleria competente en materia de cultura realizará las siguientes actuaciones:
   a) Campañas institucionales para la difusión y la promoción del mecenazgo a lo largo del territorio de la Comunitat Valenciana, que comprenderán, entre otras, actividades divulgativas y formativas, así como la organización de jornadas, fórums y congresos.

b) Publicitar proyectos y actuaciones declaradas o consideradas de interés social para la captación de posibles mecenas.
c) Promover el reconocimiento social, si así lo autorizan, de las personas y entidades mecenas; garantizando, en caso contrario, su anonimato.
d) Promover la sucesión testamentaria en favor de acciones de mecenazgo.
e) Elaborar el plan de mecenazgo cultural de la Generalitat.
f) Garantizar el control de transparencia y publicidad de las actuaciones privadas de mecenazgo cultural, científico y deportivo no profesional.
g) Fomentar la participación de los sectores sociales interesados en el mecenazgo y en el impulso de la actividad cultural, científica y deportiva no profesional.
h) Promover el reconocimiento social de aquellas personas físicas o jurídicas que realizan acciones relevantes de mecenazgo cultural, científico y deportivo no profesional.

2. El Consell, anualmente, a propuesta del Consell Assessor del Mecenatge, otorgará la distinción Pere María Orts i Bosch a aquellas personas o entidades que hayan destacado por su contribución al mecenazgo. La decisión adoptará la forma de decreto del Consell.

Las medidas de este artículo han quedado por cumplir. No se han realizado campañas institucionales, ni se ha promovido el reconocimiento social, ni se ha elaborado el plan de mecenazgo cultural de la Generalitat, ni tampoco se ha otorgado la distinción que lleva el nombre del gran mecenas Pere María Orts.

Si no se produce algún tipo de innovación en las medidas, de impulso en su aplicación, de mayores recursos para implantar el conocimiento de la ley, y de una mayor concienciación del mecenazgo desde la gestión política y cultural, lamentablemente, se habrá malogrado una buena ley por falta de conocimiento y complicidad social. En países en los que no hay una tradición de mecenazgo, las leyes que pretenden impulsarlo y propiciar un cambio social de tendencia, han de tener un alto contenido didáctico y sumar a los estímulos fiscales que contemplan, otro tipo de medidas encaminadas a que el mecenazgo sea visto como una actitud socialmente reconocida, positivamente valorada y ejemplar.

Por otra parte, será necesario ampliar el mecenazgo en dos ámbitos: uno, a más diversidad de sectores como el cooperativo, la ayuda social o la protección medioambiental, que también son áreas proclives al mecenazgo social; dos, consideramos necesario ampliar los beneficiarios del mecenazgo al sector empresarial, que ahora mismo queda excluido de la ley. Para ello, sería necesario realizar algún cambio normativo que incentive con créditos fiscales el mecenazgo empresarial o los convenios de colaboración público-privado, como así se hace en las comunidades autónomas de Castilla la Mancha y Murcia.

CONCLUSIONES Y RECOMENDACIONES

1) El Consell Valencià de Cultura considera que la Ley 20/2018, de 25 de julio, del mecenazgo cultural, científico y deportivo no profesional en la Comunitat Valenciana es una buena ley, válida y útil, que aún está por explorar las posibilidades que ofrece.

2) El primer paso debe ser desarrollar completamente el artículo 5.1. Compromiso institucional de la Generalitat con

el mecenazgo, que ponga en marcha todas las medidas que se explicitan con el fin de publicitar, fomentar y dar a conocer lo que supone el mecenazgo, así como contribuir a prestigiar tanto a los proyectos culturales como a los beneficiarios del mecenazgo y su contribución social.

3) Poner en marcha la distinción Pere María Orts i Bosch a la contribución al mecenazgo ayudaría, sin duda, a prestigiar el mecenazgo social.

4) Resulta imprescindible crear "cultura del mecenazgo". Para ello, no basta solo tener la ley, sino construir complicidad tanto con sectores institucionales como con sectores sociales y económicos. Dar a conocer la objetivos y ventajas de la ley tanto para los potenciales beneficiarios del mecenazgo como para los potenciales mecenas.

El acercamiento a municipios constituye una iniciativa práctica y potencialmente aceleradora de una acción eficaz de difusión de la Ley. En los municipios surgen proyectos culturales vinculados a su patrimonio, a artistas locales, a iniciativas sociales y vecinales y es fácil plantear el apoyo a los propios vecinos y empresarios locales. Se podría contar con la colaboración de la Federación Valenciana de Municipios y Provincias.

5) Asimismo, hay que realizar el esfuerzo de aproximación a entidades y asociaciones culturales para dar a conocer la ley. Por lo que respecta a los potenciales mecenas, la misma acción divulgativa e informativa podría realizarse en las asociaciones empresariales, colegios profesionales, asociaciones de amigos de museos, ateneos y otro tipo de organizaciones y círculos sensibles con la cultura en las que pueda calar el interés por los objetivos de la ley.

6) Hay que plantearse alguna modificación en la ley que permita ampliar los sectores objeto de mecenazgo, por ejemplo, a la cooperación, los temas sociales, o el medio ambiente.

7) Es necesaria la entrada al sector empresarial, ahora excluido de la presente ley. Algunas comunidades autónomas contemplan en sus leyes de mecenazgo el denominado crédito fiscal que amplía la nómina de potenciales mecenas a las empresas con forma societaria.

8) Llevar adelante una Ley de Mecenazgo debe consolidar la colaboración público/privada, con la corresponsabilidad mutua y el liderazgo indiscutible de las políticas públicas, que tienen la obligación y responsabilidad de sostener la arquitectura cultural y científica.

9) Una de las dificultades de aplicación de la Ley es la complejidad para presentar un proyecto adecuadamente preparado para su valoración de interés social por la Oficina del Mecenazgo; realizar posteriormente una campaña de difusión; buscar sectores y personas sensibilizadas y afines al proyecto.

Esta complejidad hace conveniente que existan operadores que ayuden a los destinatarios del mecenazgo a realizar estas labores. Podría considerarse la introducción de esta figura en la ley valenciana.

Este informe será remitido al protocolo habitual, a la Dirección General de Patrimonio Cultural, a la Dirección General de Cultura, a la Oficina del Mecenazgo quien lo hará extensivo a los miembros del Consell Assessor del Mecenatge, y a los comparecientes.

También se enviará a la Federación Valenciana de Municipios y Provincias; a las organizaciones empresariales; a los sindicatos; a la Asociación Valenciana de Críticos de Arte; a la Asociación Valenciana de Artistas de Alicante, Castellón y Alicante; a Avetid; a la Asociación de Escritores y Críticos Valencianos; quedando disponible en nuestra web para todas las instituciones, asociaciones y organismos interesados en la ley valenciana de mecenazgo.

EDUCACIÓ I INVESTIGACIÓ

Informe sobre los Neuroderechos en la Declaración Internacional de Derechos Humanos (bilingüe)

Autor: Css. Jurídica i Reglamentària
Aprovació: Ple, 30 gener 2023

ANTECEDENTES

El Consell Valencià de Cultura ha considerado, desde su creación, la ciencia como un pilar básico de la cultura y de la sociedad. Y así lo ha destacado siempre que ha tenido ocasión, de forma reiterada, recordando el artículo 44 de la Constitución Española: «1. Los poderes públicos promoverán y tutelarán el acceso a la cultura, a la que todos tienen derecho. 2. Los poderes públicos promoverán la ciencia y la investigación científica y técnica en beneficio del interés general».

Nuestro bienestar, nuestras expectativas de progreso, nuestras posibilidades de comunicación e interrelación o, simplemente, nuestro entorno diario, dependen en buena parte de los avances de la ciencia y la tecnología. Además, existe una cultura científica, que no se refiere solo a la aplicación del método sino también al conocimiento íntimo de las cosas y a su funcionamiento, y que todos deberíamos poseer en mayor o menor grado, tanto en beneficio propio como de las generaciones futuras.

La innovación, la tecnología y la ciencia son pilares de nuestra evolución humana. Es nuestra obligación apoyar su continuo desarrollo, la divulgación de los nuevos conocimientos científicos, y la búsqueda del bien común y el interés general como objetivo final de toda investigación científica, tal y como recoge nuestra Constitución.

Así lo ha realizado el CVC desde su creación hasta nuestros días. Son numerosos los informes, conferencias, actos, jornadas, seminarios, comparecencias, ... que se han realizado en apoyo de la ciencia y todas las personas profesionales que la hacen posible. Mencionemos solo dos grandes hitos:

1. "La Declaración de Valencia sobre el proyecto del genoma humano", realizada en octubre de 1988 a raíz de la Conferencia Internacional sobre el Genoma Humano. Una Declaración que supuso el apoyo a estas investigaciones que proporcionan beneficios inestimables a la humanidad, al mismo tiempo que los participantes asumían "su responsabilidad para asegurar que la información genética sea utilizada solo para aumentar la dignidad humana".

2. "El Pacto Social por la Ciencia y la investigación", una declaración firmada por cerca de 300 personas, representantes de distintos ámbitos sociales, en un acto público celebrado el 10 de noviembre de 2015. El objetivo de aquel Pacto Social consistía en defender un modelo económico y productivo, capaz de competir a nivel internacional y de ofrecer cohesión social, basado en dos ejes: la Sociedad del Conocimiento, que ha de hacernos más libres, y la Cultura de la Conservación, ya que en nuestro planeta sólo disponemos de unos recursos limitados, que deben gestionarse con sensibilidad e inteligencia.

La ciencia es la respuesta necesaria a muchos de los problemas que afectan a la aldea global. La desigualdad social y la pobreza, el cambio climático, la calidad medioambiental, la salud y la calidad de vida, la hidroeficiencia, el ahorro y la eficiencia energética, los incendios forestales, la eliminación de residuos, el mantenimiento de las ciudades y la movilidad sostenible, los avances en agricultura y en ecología, las nuevas enfermedades y un tratamiento más eficaz de las antiguas, entre otros, son aspectos que atañen a todos y deben ser considerados mediante criterios científicos.

Además, el CVC ha manifestado una defensa a ultranza por los Derechos Humanos, como base ética y jurídica universal que garantice la igualdad, libertad y dignidad de todos los seres humanos.

Estas dos premisas son las que nos llevan al informe actual.

NEUROTECNOLOGÍA Y NEUROCIENCIA

«Ciento cincuenta años de ciencia han resultado más explosivos que cinco mil años de cultura precientífica» escribió Bertrand Russell en 1949. Efectivamente, el conocimiento científico, concebido como tal, es relativamente reciente. Su evolución es exponencial e imparable. No hay límites que indiquen dónde se encuentra el final de las invenciones científicas.

En las últimas décadas hemos visto el sorprendente desarrollo del mundo de las comunicaciones y la Inteligencia Artificial. A ellas se une la neurotecnología, que resulta del esfuerzo interdisciplinario e integrador de áreas como la IA, la nanotecnología, la bioinformática y la neurociencia.

Las neurotecnologías son el conjunto de teorías, técnicas, métodos e instrumentos para el aprovechamiento práctico del conocimiento neurocientífico, que comprenden la conexión directa de cerebros humanos a ordenadores. Para realizar esta conexión se encuentran las interfaces cerebro-computadora ("BIC"); dispositivos que se conectan con el cerebro mediante sensores invasivos porque implican una intervención quirúrgica para la implantación de nanoelectrodos en el cerebro; o mediante equipos no invasivos como escáneres, cascos, pulseras, ... empleados para generar imágenes de la actividad cerebral, predecir conductas o movimientos.

La neurociencia y los implantes cerebrales son una realidad que ya está aquí. Sin duda, sus beneficios para la eliminación de enfermedades y la mejora de la calidad de vida significan un paso sin precedentes en la salud de las personas. El desarrollo de prótesis para discapacidades, el tratamiento de patologías como mal de Parkinson o Alzheimer, de adicciones, o de lesiones cerebrales, de parálisis, de enfermedades mentales como la esquizofrenia, ... son investigaciones científicas que ya están obteniendo resultados beneficiosos.

Conocer las causas de enfermedades cerebrales pueden ayudar a corregir los síntomas, incluso, corregir las enfermedades. Esa es la inquietud con la que surgió el proyecto Brain, liderado por el científico español Rafael Yuste. Iniciado en 2013, el objetivo principal es descifrar el código neuronal: la relación entre la actividad de las neuronas y el comportamiento o estados mentales, mediante la comprensión de la función de los circuitos neuronales. Es decir, mapear el cerebro.

Sin duda, los enormes beneficios que puede aportar la neurociencia son inconmensurables. Seguramente estamos hablando de una nueva medicina que puede ayudarnos a ser más libres, con mayores capacidades, más humanos. Quizás estemos ante un "nuevo humanismo".

Sin embargo, para que sus objetivos se cumplan, para garantizar el bien común y el interés general, para procurar que la neurociencia esté a disposición de todos los seres humanos, resulta imprescindible abordar la dimensión ética y jurídica que certifique la protección de los derechos de todas las personas y que los logros obtenidos serán en beneficio de la humanidad.

NEURODERECHOS

Mapear el cerebro supone también riesgos preocupantes como la posibilidad de leer el cerebro, incluso de modificar la actividad cerebral y el comportamiento de las personas. Unas innovaciones que podrían desafiar lo que significa "ser humano". Por ello, la necesidad de una regulación que proteja los derechos de las personas.

El propio Rafael Yuste es uno de los impulsores de la protección legal. La fundación NeuroRights Foundation, impulsada por una comunidad internacional de neurocientíficos, proclama la necesidad de reconocer cinco neuroderechos para incluir en la Carta Internacional de Derechos Humanos, que consisten en:

1. **Privacidad mental**: "Cualquier NeuroData obtenido de la medición de la actividad neuronal debe mantenerse en privado. Si se almacena, debe existir el derecho a que se elimine a petición del sujeto. La venta, la transferencia comercial y el uso de datos neuronales deben estar estrictamente regulados".

2. **Identidad personal**: "Se deben desarrollar límites para prohibir que la tecnología interrumpa el sentido de uno mismo. Cuando la neurotecnología conecta a las personas con redes digitales, podría desdibujar la línea entre la conciencia de una persona y los insumos tecnológicos externos".

3. **Libre albedrío**: "Las personas deben tener el control final sobre su propia toma de decisiones, sin manipulación desconocida de neurotecnologías externas".

4. **Acceso Justo al Aumento Mental**: "Deberían establecerse directrices tanto a nivel internacional como nacional que regulen el uso de las neurotecnologías de mejora mental. Estas directrices deben basarse en el principio de justicia y garantizar la igualdad de acceso".

5. **Protección contra el sesgo**: "Las contramedidas para combatir el sesgo deberían ser la norma para los algoritmos en neurotecnología. El diseño del algoritmo debe incluir aportes de grupos de usuarios para abordar de manera fundamental el sesgo".

CONCLUSIONES

1) Manifestamos nuestro apoyo a la Ciencia y a todas las investigaciones científicas en beneficio de la salud y mejora de las personas, así como de la solución a los problemas de nuestro planeta.

2) Manifestamos nuestro apoyo a los trabajos de la neurociencia y la neurotecnología, como herramientas imprescindibles para la medicina con el objetivo de corregir y/o eliminar enfermedades.

3) Manifestamos que las innovaciones neurocientíficas son un bien público y deben ser consideradas como interés general.

4) Por ello, y ante los riesgos de usos comerciales y privatizadores que contribuyan a acrecentar la desigualdad entre los seres humanos, así como a la mala utilización de los neurodatos que dañen la identidad personal, apoyamos los cinco principios como neuroderechos a incluir en la Declaración Internacional de Derechos Humanos.

5) Por lo que elevamos el siguiente informe y sus consideraciones para que sean tenidos en cuenta en los organismos autonómicos, nacionales e internacionales correspondientes.

Informe sobre els neurodrets en la carta de Drets Humans

ANTECEDENTS

El Consell Valencià de Cultura ha considerat, des de la seua creació, la ciència com un pilar bàsic de la cultura i de la societat. I així ho ha destacat sempre que n'ha tingut l'oportunitat, de forma reiterada, recordant l'article 44 de la Constitució Espanyola: «1. Els poders públics promouran i tutelaran l'accés a la cultura, a la qual tothom té dret. 2. Els poders públics promouran la ciència i la investigació científica i tècnica en benefici de l'interés general».

El nostre benestar, les nostres expectatives de progrés, les nostres possibilitats de comunicació i interrelació o, simplement, el nostre entorn diari, depenen en bona part dels avanços de la ciència i la tecnologia. A més, hi ha una cultura científica que no es refereix només a l'aplicació del mètode sinó també al coneixement íntim de les coses i al funcionament d'aquestes, i que tots hauríem de posseir en un grau major o menor, tant en benefici propi com en el de les generacions futures.

La innovació, la tecnologia i la ciència són pilars de la nostra evolució humana. És la nostra obligació donar suport a què continuen desenvolupant-se, a la divulgació dels nous coneixements científics, i a cercar el bé comú i l'interés general com a objectiu final de tota investigació científica, tal com diu la nostra Constitució.

Així ho ha fet el CVC des que es va crear fins als nostres dies. Són nombrosos els informes, conferències, actes, jornades, seminaris, compareixences..., que s'han dut a terme en suport de la ciència i de totes les persones professionals que la fan possible. Mencionem només dues grans fites:

1. "La Declaració de València sobre el projecte del genoma humà", escrita a l'octubre de 1988 arran de la Conferència Internacional sobre el Genoma Humà. Una Declaració que va significar el suport a aquestes investigacions que proporcionen beneficis inestimables a la humanitat, alhora que els participants assumien "la seua responsabilitat per a assegurar que la informació genètica siga utilitzada només per a augmentar la dignitat humana".

2. "El Pacte Social per la Ciència i la Investigació", una declaració signada per vora 300 persones, representants de distints àmbits socials, en un acte públic celebrat el 10 de novembre de 2015. L'objectiu d'aquell Pacte Social consistia a defendre un model econòmic i productiu, capaç de competir a nivell internacional i d'oferir cohesió social, basat en dos eixos: la Societat del Coneixement, que ha de fer-nos més lliures, i la Cultura de la Conservació, ja que al nostre planeta només disposem d'uns recursos limitats que han de gestionar-se amb sensibilitat i intel·ligència.

La ciència és la resposta necessària de molts dels problemes que afecten l'aldea global. La desigualtat social i la pobresa, el canvi climàtic, la qualitat ambiental, la salut i la qualitat de vida, l'eficiència hídrica, l'estalvi i l'eficiència energètica, els incendis forestals, l'eliminació de residus, el manteniment de les ciutats i la mobilitat sostenible, els avanços en agricultura i en ecologia, les noves malalties i un tractament més eficaç de les antigues, entre altres, són aspectes que afecten tothom i han de ser considerats per mitjà de criteris científics.

A més, el CVC ha manifestat una defensa a ultrança dels Drets Humans, com a base ètica i jurídica universal que garantisca la igualtat, la llibertat i la dignitat de tots els éssers humans.

Aquestes dues premisses són les que ens porten a l'informe actual.

NEUROTECNOLOGIA I NEUROCIÈNCIA

«Cent cinquanta anys de ciència han resultat més explosius que cinc mil anys de cultura precientífica» va escriure Bertrand Russell el 1949. Efectivament, el coneixement científic, concebut com a tal, és relativament recent. La seua evolució és exponencial i imparable. No hi ha límits que indiquen on es troba el final de les invencions científiques.

En les últimes dècades hem vist el desenvolupament sorprenent del món de les comunicacions i de la Intel·ligència Artificial. A aquestes s'uneix la neurotecnologia, que resulta de l'esforç interdisciplinari i integrador d'àrees com la IA, la nanotecnologia, la bioinformàtica i la neurociència.

Les neurotecnologies són el conjunt de teories, tècniques, mètodes i instruments per a l'aprofitament pràctic del coneixement neurocientífic, que comprenen la connexió directa de cervells humans a ordinadors. Per a dur a terme aquesta

connexió hi ha les interfícies cervell-ordinador ("BIC"); dispositius que es connecten amb el cervell per mitjà de sensors invasius, perquè impliquen una intervenció quirúrgica per a la implantació de nanoelectrodes al cervell; o per mitjà d'equips no invasius com ara escàners, cascos, polseres... fets servir per a generar imatges de l'activitat cerebral, predir conductes o moviments.

La neurociència i els implants cerebrals són una realitat que ja està ací. Sens dubte, els beneficis que tenen per a l'eliminació de malalties i per a la millora de la qualitat de vida signifiquen un pas sense precedents en la salut de les persones. El desenvolupament de pròtesis per a discapacitats, el tractament de patologies com el Parkinson o l'Alzheimer, les addiccions, les lesions cerebrals, les paràlisis, les malalties mentals com ara l'esquizofrènia..., són investigacions científiques que ja estan obtenint resultats beneficiosos.

Conéixer les causes de malalties cerebrals pot ajudar a corregir-ne els símptomes, fins i tot a corregir les malalties. Aqueixa és la inquietud amb què va sorgir el projecte Brain, liderat pel científic espanyol Rafael Yuste. Iniciat en 2013, l'objectiu principal és desxifrar el codi neuronal: la relació entre l'activitat de les neurones i el comportament o els estats mentals, per mitjà de la comprensió de la funció dels circuits neuronals. És a dir, mapar el cervell.

Sens dubte, els beneficis que pot aportar la neurociència són incommensurables. Segurament parlem d'una nova medicina que pot ajudar-nos a ser més lliures, amb més capacitats, més humans. Potser estem davant un "nou humanisme".

No obstant això, perquè els seus objectius es complisquen, per a garantir el bé comú i l'interés general, per a procurar que la neurociència estiga a disposició de tots els éssers humans, resulta imprescindible abordar la dimensió ètica i jurídica que certifique la protecció dels drets de totes les persones i que els èxits que s'hi obtinguen seran en benefici de la humanitat.

NEURODRETS

Mapar el cervell suposa també riscos preocupants com ara la possibilitat de llegir el cervell, fins i tot de modificar l'activitat cerebral i el comportament de les persones. Unes innovacions que podrien desafiar el que significa "ser humà". Per això, la necessitat d'una regulació que protegisca els drets de les persones.

El mateix Rafael Yuste és un dels impulsors de la protecció legal. NeuroRights Foundation, impulsada per una comunitat internacional de neurocientífics, proclama la necessitat de reconéixer cinc neurodrets per a incloure'ls en la Carta de Drets Humans, que consisteixen en:

1. Privacitat mental: "Qualsevol NeuroData obtinguda del mesurament de l'activitat neuronal ha de mantindre's en privat. Si s'emmagatzema, ha d'existir el dret a eliminar-la a petició del subjecte. La venda, la transferència comercial i l'ús de dades neuronals han d'estar estrictament regulats".

2. Identitat personal: "S'han de desenvolupar límits per a prohibir que la tecnologia interrompa el sentit d'un mateix. Quan la neurotecnologia connecta les persones amb xarxes digitals, podria desdibuixar la línia entre la consciència d'una persona i les entrades tecnològiques externes".

3. Lliure albir: "Les persones han de tindre el control final sobre la seua pròpia presa de decisions, sense manipulació desconeguda de neurotecnologies externes".

4. Accés just a l'augmentació mental: "Haurien d'establir-se directrius tant a nivell internacional com nacional que regulen l'ús de les neurotecnologies de millorament mental. Aquestes directrius han de basar-se en el principi de justícia i garantir la igualtat d'accés".

5. Protecció contra el biaix: "Les contramesures per a combatre el biaix haurien de ser la norma per als algoritmes en neurotecnologia. El disseny de l'algoritme ha d'incloure aportacions de grups d'usuaris per a abordar de manera fonamental el biaix".

CONCLUSIONS

1) Manifestem el nostre suport a la Ciència i a totes les investigacions científiques en benefici de la salut i la millora de les persones, i de la solució als problemes del nostre planeta.

2) Manifestem el nostre suport als treballs de la neurociència i la neurotecnologia, com a eines imprescindibles per a la medicina amb l'objectiu de corregir i/o eliminar malalties.

3) Manifestem que les innovacions neurocientífiques són un bé públic i han de ser considerades d'interés general.

4) Per això, i davant els riscos d'usos comercials i privatitzadors que contribuïsquen a acréixer la desigualtat entre els éssers humans, així com a la mala utilització de les neurodades que danyen la identitat personal, donem suport als cinc principis com a neurodrets a incloure en la Carta de Drets Humans.

5) Per això que elevem l'informe següent i les seues consideracions perquè siguen tinguts en compte en els organismes autonòmics, nacionals i internacionals corresponents.

Informe sobre l'experimentació científica a l'Educació i els vincles amb la intel·ligència artificial

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 20 desembre 2023

1. ANTECEDENTES

El Consell Valencià de Cultura ha elaborat al llarg dels anys diversos informes al voltant de la ciència i la seua vinculació amb la societat, la cultura i l'economia. Arran d'aquestes vinculacions s'han abordat diversos aspectes: ambientals, de patrimoni, d'innovació, de gènere, de joves investigadors i la valoració de les actituds dels estudiants en relació amb la ciència i la tecnologia amb el biaix de gènere. Citarem, entre ells, aquells informes que pel seu contingut es troben directament relacionats amb la temàtica del present i avancen algunes de les qüestions que hi aprofundirem. Concretament l'informe sobre les noves tecnologies en la difusió de la cultura, de l'any 2003, i en aquest mateix any l'informe sobre la història de la ciència en la formació de la cultura. En aquest segon, s'hi parla de la importància en l'ésser humà d'un pensament racional enfront l'acceptació incondicional de postulats o reaccions emocionals.

Posteriorment, l'informe de la didàctica de la ciència, de l'any 2005, parla de l'alfabetització científica, sorgida els anys 50[1], però que no serà fins als 90 quan s'incorporà a la didàctica de les ciències, quan es considera que la didàctica té com a sustentació una teoria científica. S'hi tracta també la dimensió pragmàtica i democràtica de la ciència, com la formació científica ens proporciona estratègies de pensament racional per a resoldre situacions inèdites. Apel·la a la formació científica com una font de racionalitat i de llibertat i la necessària relació amb la intel·ligència emocional i subratlla la necessitat d'una revisió de la formació científica des de l'escola fins a la universitat. Estimular el conjunt de dubtes dinàmiques, la curiositat, l'esperit investigador i la posada en relació amb els problemes socials, econòmics, ambientals.

Totes aquestes qüestions sorgiran també al llarg d'aquest informe que presentem. Finalment l'informe sobre l'exili científic durant la guerra civil del 1936-1939, de l'any 2019, emulava d'antuvi la ciència com a valor social ideològic, la renovació científica, la ciència experimental i la tecnologia.

1 El terme alfabetització científica va ser encunyat per Hurd l'any 1958, a la seua publicació Sciencie Literacy.

Pel que fa a la Intel·ligència Artificial IA, l'any 2021, el CVC va elaborar un informe sobre l'Estratègia d'IA a la Comunitat Valenciana a partir del document presentat per la Generalitat Valenciana sobre aquesta estratègia. Un ecosistema creador innovador, integrador d'investigació i talent i del sector productiu, un model competitiu i també reforçador de la cultura, preparat davant els canvis econòmics i la seua aplicació a l'administració pública.

En aquest informe que ens ocupa, la IA l'abordarem en el marc de la seua aplicació a l'experimentació i contribució en el camp de l'educació i de forma especial a la científica. Una vegada analitzat el seu valor i la seua potència, hi esmentarem els riscs i les necessitats de regularització.

Hem comptat amb la compareixença dels professors i investigadors José Francisco Monserrat del Río i Enric Cervera Mateu que com a experts en la matèria ens han aportat informació interessant per al desenvolupament d'aquest informe.

2. Introducció. Cultura i ciència

La ciència i la cultura aborden diferents aspectes d'un mateix fenomen: el coneixement i la comprensió del món que ens envolta. La ciència amb el mètode científic, i la cultura com un conjunt de creences, costums, valors, arts i pràctiques socials, transmeses de generació a generació en una societat, que modelarà la forma en què les persones perceben el món, interactuen i es relacionen amb l'entorn. Es troben intrínsecament vinculades, ja que la ciència és una activitat humana influenciada pels valors culturals d'una societat i les seues aspiracions. Així també la cultura pot influir en les preguntes que es fan els científics, en l'enfocament metodològic adoptat i en la forma com interpreten i es comuniquen els resultats de les investigacions. I la ciència contribueix amb la cultura a l'aportar nous coneixements i perspectives sobre el món. S'entenen fets que durant segles van desconcertar els humans. Els avanços científics i tecnològics han transformat la forma en què vivim, treballem i ens relacionem. Hi hanan influït en les nostres creences i valors.

Aquest punt de trobada entre la ciència i la cultura, assolint coneixement que es comparteix i transmet a la societat, fonamenta la universalització del mètode científic com una forma de comprendre el món. Així, en la nostra realitat actual ens trobem amb aquesta universalització de la ciència, la tecnologia i les transformacions actuals que vivim. Canvis en ordres polítics, econòmics, socials, científics en què està immersa la humanitat; nous reptes i exigències. Es demanen noves pedagogies per a respondre a les noves condicions històriques i en això la ciència té un lloc privilegiat com un sistema de coneixements que modifica la visió del món, de l'imaginari i la cultura i es projecta en funcions socials ben identificades.

La ciència no té sentit si no està fonamentada en un principi d'humanisme: benestar, cultura, llibertat. I així s'esdevé la importància de la voluntat política per admetre la innovació i l'assimilació de les tecnologies per a un eficient desenvolupament econòmic nou. Per tant, la universalització de la ciència serà una universalització humanista, científica i tecnològica tal com és proclamada per la UNESCO.

3. Les disciplines d'avantguarda a la ciència

En l'actual panorama científic cal destacar, com a avanços més moderns i capdavanters, l'enginyeria genètica i la intel·ligència artificial IA. Per una banda tenim l'enginyeria genètica, la tecnologia "cyborg" i la creació d'un món lliure de

malalties arran del microbioma humà. Sabem com es transmeten els nostres trets físics, con una cèl·lula pot convertir-se en un organisme, la seqüència de l'ADN. Els científics, a les instal·lacions més avançades del món, com Harvard i Columbia, treballen tecnologies d'última generació, edició de gens per combatre els trastorns o alteracions. Per altra bana La IA desenvolupa la consciència robòtica, el tractament per a revertir l'envelliment, fins i tot la telepatia assistida per ordinador que permet controlar el cos d'una altra persona.

Aquests reptes científics actuals plantegen qüestions ètiques i legals. Els usos de la ciència i tecnologia no es conformen només per la ciència i els científics, sinó que depenen d'una interacció de factors culturals, econòmics i polítics. Així, tenim la dimensió de gènere, les cultures materials i de la visualitat en què s'imprimeix la producció del coneixement, el desenvolupament de la tecnociència en el període contemporani de l'activitat científica, i l'èmfasi de la investigació a l'educació. És concretament en aquest últim aspecte on ens centrarem i desenvoluparem el contingut d'aquest informe.

A partir de l'èmfasi de la investigació en l'educació a partir de l'educació experimental, referirem a continuació les seues connexions amb la IA. Actualment no podem plantejar el tema educatiu sense abordar la IA i el seu paper cada vegada més present també en aquest àmbit de la vida.

4. L'educació experimental

Farem una prèvia de consideracions sobre la pedagogia experimental que com a disciplina té l'objectiu d'establir unes bases empíriques sòlides per a l'activitat educativa. Va sorgir a l'Amèrica del Nord i es consolidà a França. L'aplicació del mètode experimental a les ciències és quan l'aplicació del coneixement pedagògic es desenvolupa segons el mètode científic. Es faran assajos d'aplicació de tècniques escolars i sorgirà paral·lelament la Paidologia dedicada a la infància. Els xiquets/es han de generar els seus propis coneixements mitjançant les seues experiències i emocions; així obtindran un coneixement significatiu que perdurarà al llarg dels anys. Es tractarà de promoure un desenvolupament d'habilitats i comportaments científics en els xiquets/es. Tot plegat els ajudarà a ser analítics i capaços d'arribar a les seues pròpies conclusions i hipòtesis. A la fi, experimentar forma part de la vida de tots els éssers humans i resoldre els problemes segons l'experiència. Serà el millor ensenyament per a la vida i l'educació. Tots els referents pedagògics ja van advocar al seu temps en aquest sentit: Montessori, Freinet, Piaget, Dewey amb la creació de l'Escola Nova, Paulo Freire...

Oïm, veiem, percebem textures, sabors, olorem, els sentits són la nostra primera frontera. El model mental del món procedeix de la nostra experiència prèvia i de la nostra cultura, d'una amalgama d'imatges, records, relacions, expectatives que constitueixen la nostra realitat. L'experiència es transmet a les generacions mitjançant el llenguatge oral, l'art, les religions, l'escriptura. Un procés continu d'interrelació i reinterpretació de la realitat i d'aquesta manera les persones interpretem des del nostre model mental, les nostres experiències i la nostra cultura filtraran la realitat.

Els científics, la ciència, mostren el respecte davant l'evidència, encara que siga indesitjada o inconvenient, i pot qüestionar les nostres preconcepcions. La ciència és vital per a la nostra supervivència humana i l'educació pot contribuir a la construcció d'una cultura científica. Els conceptes de cultura científica, ciència, tecnologia, no han de ser un bé excloent només de l'elit científica, sinó una millora de la qualitat de la vida de la societat. Això suposa generar coneixement, modificar la realitat i evitar la bretxa entre la ciència i la societat; el que coneixem, en termes generals, com l'alfabetització científica. La cultura científica introduïda als currículums escolars i no una ciència descontextualitzada, la qual cosa suposa un gir en els continguts amb una presentació propera als problemes socials.

5. L'aplicació de l'educació experimental als nivells educatius

El mètode científic al currículum infantil serà la ciència de l'experiència mitjançant projectes: observar, manipular, jugar. Participar en la construcció del coneixement, observar i buscar hipòtesis, experimentar i donar resposta a les seues inquietuds.

Aquesta és la importància de la ciència experimental a l'educació infantil. Una metodologia, amb els racons a classe, expectant i divertida, que construeix aprenentatge i coneixement com un plaer fonamental. Es generen aprenentatges orientats a resoldre problemes i reptes de l'entorn mutants, i l'adaptació suposarà de vegades sovint l'èxit o el fracàs. Sensibilitzar amb la realitat que l'envolta, com per posar un exemple actual, entre d'altres, el nostre planeta i la necessària cura.

Per als joves i els adolescents de l'ensenyament de Secundària el mètode científic serà l'estratègia pedagògica per a activar el pensament crític reflexiu i la flexibilitat. Aquesta etapa educativa els prepararà per a l'arribada a la Universitat amb unes capacitats adients per a la reflexió i la investigació. S'aplica el mètode científic per a explicar fenòmens reals empírics que donen resposta a interrogants plantejats. D'aquesta manera obrim pas a la discussió i l'anàlisi i s'enforteix el treball grupal i cooperatiu. Els coneixements i experiències prèvies es confronten amb l'experiència dels moments, s'organitzen, reestructuren i es refan amb els nous conceptes. Tot això fa que la metodologia siga transversal, active el pensament crític reflexiu, millore la capacitat per a resoldre problemes, el treball en equip, la resolució de problemes i el desenvolupament cognitiu del pensament.

El mètode científic com a estratègia pedagògica consta d'uns moments o passos que es poden definir com: allò conegut, allò nou, i el conflicte amb el desconegut, l'estructuració i organització del nou coneixement. Finalment així arribem al coneixement més avançat. A les millors universitats els programes d'estudis serà fluid i interactiu. En lloc de posar l'accent en la transmissió de la informació, promoure el discerniment i la interpretació, aprofundir en la informació, plantejar-se per què es seleccionen determinats fets, com es poden reinterpretar i com refutar.

Existeix un programa anomenat ROSE[2] internacional per a fer una investigació comparativa basat en la exploració dels factors afectius de l'educació científica des de la perspectiva dels que aprenen. Aquest projecte mitjançant un qüestionari pretén conèixer les opinions i percepcions que seran condicions rellevants i necessàries per a l'aprenentatge eficaç de les ciències. Els resultats d'aquests temes afectius mostren diferències significatives de gènere, i si bé hi ha una bona disposició cap a les ciències i el medi ambient, hi ha un rebuig cap als treballs de ciència i tecnologia. Serà per tant important aquesta valoració afectiva, el perquè d'aquest rebuig si la disposició és en principi bona.

Arribats a aquest punt d'exposició de la necessitat de l'aplicació del mètode experimental als diferents nivells educatius, no podem continuar sense abordar la Intel·ligència Artificial, perquè no faríem una exposició i anàlisi adient i actualitzada, ja que la IA forma part de la nostra vida en diversos àmbits, i entre ells l'educatiu, i la seua aparició i desenvolupament està condicionant i suggerint alhora noves formes d'aprenentatge. Ens interessa analitzar què aporten aquestes noves eines a l'educació experimental. Què podem compartir amb ella i de quina manera la poden enriquir. Per a la qual cosa serà necessari fer algunes consideracions prèvies sobre la IA, exposar les modalitats de recursos d'aquest tipus que es poden utilitzar al món educatiu, i d'aquesta manera discernir com la IA també ens abastirà d'unes ferramentes i materials per al desenvolupament i enriquiment de l'aplicació de l'educació experimental i la metodologia científica.

2 Informe Rose, Vázquez Alonso, Ángel; Manassero Mas, María Antonia. «La relevancia de la educación científica : actitudes y valores de los estudiantes relacionados con la ciencia y la tecnología». Enseñanza de las ciencias: revista de investigación y experiencias didácticas, 2009, Vol. 27, n.º 1, pp. 33-48, https://raco.cat/index.php/Ensenanza/article/view/132205.

Perquè és de tot punt necessari reivindicar l'educació mitjançant l'experiència tal com glossava, a la seua compareixença, el professor José Francisco Monserrat: la necessitat de mantindre viva l'educació experimental. Ens alertava del perill del seu detriment. Com l'aparició de Google a final dels anys 90 va influir en la forma d'aprendre. Disposàvem llavors d'una nova eina que permetia un aprenentatge més ràpid i circumscrit a un entorn físic i de relacions humanes més limitat, ja que desapareixia la necessitat de tota una sèrie de desplaçaments i contactes a la recerca d'informació. Un fenomen que donà un salt més a l'any 2022 amb l'aparició del chat GPT, tal com veurem més endavant. L'educació experimental basada en la curiositat i el descobriment, fonamentada en el desenvolupament del pensament crític i el mètode científic, podria estar en perill si els alumnes es converteixen en uns éssers passius davant la velocitat de trobar informació. Així mateix, de trobar les respostes fetes, la qual cosa pot anar en detriment del desenvolupament de la curiositat pel descobriment, la investigació i la retroalimentació. Ens va insistir en la importància de l'aprenentatge com a font de plaer com un dels aspectes determinants, entre altres, per als éssers humans, el seu equilibri i felicitat.

Aquestes reflexions del professor concretament en el cas dels estudiants de Secundària i de la Universitat són rellevants, ja que l'etapa educativa de Secundària, amb el disseny i la implementació de propostes didàctiques, serà vital i determinant per al futur l'aprenentatge universitari, de la reflexió profunda i constructiva, i de la investigació.

També en aquest aspecte el professor Enric Cervera exposava la pràctica activa per a posar les idees en funcionament, començar per un senzill treball i preparar-se així per a després fer-ho amb sistemes punters a la Universitat, amb tècniques més sofisticades. Els estudiants actius aprenent a fer coses millor que escoltar a soles. Procurar donar-li'ls estímuls més potents.

6. Algunes consideracions sobre la Intel·ligència Artificial al món educatiu

La IA ha evolucionat al llarg dels anys, des de les primeres limitacions matemàtiques per a resoldre problemes fins a nous mètodes, gràcies a la creació d'ordinadors més potents que permeten resoldre'ls amb nou algoritmes de càlculs de probabilitat estadística. Durant els últims anys, la gran quantitat d'informació abocada ha permès una major processament de dades i extraure coneixement nou a nivell de text, simbòlic, de reproducció d'imatges, de la veu humana. Però, tal com ens explicava el professor Enric Cervera, la translació d'aquests avanços a altres dominis no és tant fàcil, i així passa quan es volen extraure significats, relacions, connexió d'idees, inferències. Perquè no som capaços d'explicar el seu funcionament, entrenem un sistema, ens dona resultats, però no hi ha mecanismes que expliquen com es generen els resultats i la seua fiabilitat, i és necessari que les persones estiguen educades en això. La IA no és màgica i el resultat està basat en eixos mètodes i cal saber allò que ofereixen de bo i les limitacions per a poder discernir, s'ha de divulgar el concepte de l'ètica i sobretot lligat a la part humana.

Des del nostre punt de vista la IA és també una força transformadora al camp educatiu, un instrument poderós i revolucionari en la forma que els alumnes aprenen i els professors ensenyen. Al pla educatiu Bolonya es postulava un aprenentatge més actiu i personalitzat on l'alumne crea, construeix i aprèn, seguint l'educació experimental, però en realitat no s'ha aconseguit i es manté un enfocament tradicional bàsicament memorial, amb exàmens convencionals i avaluació final sumadora.

D'altra banda, diverses revisions literàries sobre la IA, de publicacions en revistes científiques que estudien les aportacions de la IA al món educatiu entre els anys 70 i 2000, mostren els impactes més alts durant els últims 10 anys i el seu paper després de la covid 19. Ens informen també de la significació i les aportacions a l'educació, la tecnologia de reemplaçament o d'assistència. I la IA també com una eina per a obrir línies d'investigació i de quina manera jugarà un paper molt important als sistemes de gestió de aprenentatges.

La IA al món educatiu té dos tipus de desenvolupament, un tècnic amb la construcció de software de qualitat que facilite la construcció de programes educatius. I un desenvolupament pedagògic amb la investigació bàsica als processos d'aprenentatge: la formació del professorat. Hi haurà, doncs, unes ferramentes dirigides a l'alumnat i d'altres dirigides al professorat. Entre les de l'alumnat estaran els processos de descobriment o micro mons, els processos de recepció i les tutories intel·ligents. Els dirigits al professorat seran com planificar, dissenyar i organitzar la tasca docent.

En realitat queden molts elements per treballar i organitzar abans de poder realitzar una veritable implementació de la IA a l'educació, però també davant els reptes del segle XXI es considera de gran ajuda per a impartir i per a generar coneixement amb una integralitat i transversalitat de la tecnologia als diversos eixos del saber.

Insistirem en la necessitat d'una alfabetització digital social per a encaminar i comprendre amb profunditat la veritable utilitat i practicitat de la IA, i així enfocar i construir veritables competències pedagògiques orientades a construir un pensament científic i tecnològic. Es tracta doncs d'una transversalitat: alfabetització, pensament científic, tecnologia, docència.

La inclusió de la IA a l'educació té uns enfocaments concrets: els agents de software conversacionals intel·ligents (chatbot), la creació de plataformes on line, tutorials per a l'autoaprenentatge, i la robòtica educativa. Aquesta última un micro món d'aprenentatge motivador i entretingut. Estableix un vincle entre el món digital i el món físic, ajuda a presentar als alumnes una tecnologia clau per al futur.

Aquests diversos enfocaments els abordarem al punt 8 amb la finalitat d'establir el seu benefici per a una educació experimental i el desenvolupament del pensament científic. Primer veurem les expectatives de connexió entre l'educació experimental i la IA.

7. L'Educació Experimental i la Intel·ligència Artificial

Ens hem permès consultar el chat GPT per veure què ens aporta al respecte. Trobem uns punts de relació que exposem a continuació par a després passar a analitzar una exposició del detall de ferramentes i materials d'IA.

La IA com a tecnologia té moltes i diverses aplicacions a l'educació experimental, que es basa en l'observació, l'experimentació i el descobriment. A continuació s'exposen una relació de situacions on la IA recolzarà i complementarà com a eina l'educació experimental.

-IA utilitzada per a desenvolupar sistemes de tutories que proporcionen recolzament personalitzat a l'estudiant. Aquests sistemes es poden adaptar a les necessitats individuals, nivell, ritme i estil d'aprenentatge de l'alumne, identificar les àrees de dificultat i proporcionar retroalimentació personalitzada i orientació immediata. A l'aplicar enfocaments experimentals a l'educació es poden provar diferents mètodes i avaluar-ne l'efectivitat utilitzant algoritmes d'IA.

-Aprenentatge adaptatiu. L'educació experimental es basa en la idea d'adaptar el procés d'ensenyament i aprenentatge a les necessitats i preferències dels estudiants. La IA pot ajudar a personalitzar l'experiència amb la recopilació i l'anàlisi de dades sobre el treball dels estudiants, els seus estils d'aprenentatge i els seus interessos. Aquestes dades es poden utilitzar per adaptar el contingut, els recursos i activitats d'aprenentatge a cada alumne.

-Així mateix es poden també recopilar i analitzar dades sobre les interaccions a l'aula o altres factors rellevants per a l'educació. D'aquesta manera identificar patrons de tendències i àrees de millora. L'educació experimental pot aprofitar aquestes dades per a dissenyar experiments i avaluar l'efectivitat de diferents enfocaments educatius.

-Creació d'entorns d'aprenentatge immersiu. Entorns virtuals i de realitat augmentada de simulacions interactives que permeten als alumnes explorar i experimentar amb diferents fenòmens de forma interactiva i lúdica. Els entorns poden utilitzar tècniques d'IA com la visió pel computador, el reconeixement de la veu i la generació de contingut per a crear simulacions realistes i dinàmiques que respondran a les accions i preguntes dels estudiants. Així, l'estudiant pot experimentar situacions del món real de manera segura i rebre retroalimentació instantània sobre les seues accions. En combinar l'educació experimental amb la IA es poden crear entorns d'aprenentatge més dinàmics i participatius.

-Facilitar la col·laboració i l'intercanvi entre estudiants i docents de diferents llocs i contextos aprofitant els avantatges de la comunicació digital i las xarxes socials. Ofereix ferramentes d'IA com la traducció automàtica, l'anàlisi de sentiments i la recomanació de continguts per ajudar l'usuari a superar barreres lingüístiques i culturals, expressar les emocions i opinions, i trobar persones i informació rellevant per als seus objectius d'aprenentatge.

-Pot ser una ferramenta poderosa per a la investigació en educació experimental, per analitzar grans quantitat de dades, identificar correlacions, realitzar prediccions i generar nou coneixement. Els investigadors poden utilitzar algoritmes d'IA per a descobrir patrons amagats en les dades i provar hipòtesis de manera més eficient.

Tot l'esmentat, sota el principi d'un ús curós i ètic. Basar l'equilibri entre l'ús tecnològic avançat i la interacció humana. Garantir la privacitat i seguretat de les dades dels estudiants.

Aquest mateix chat GPT, sobre la IA i l'educació que ens informa d'una sèrie de beneficis per a la personalització de l'aprenentatge i l'accés instantani a la informació, també ens parla dels desafiaments: com ara la disminució de la creativitat, les bretxes digitals i la preocupació per la privacitat. Per això mateix també ens assenyala com a indispensable trobar l'equilibri entre la tecnologia i els aspectes humans de l'aprenentatge. L'aprenentatge automàtic i la IA afecten un ampli espectre de drets humans, inclosos el dret a la privacitat, la llibertat d'expressió, la participació en la vida cultural, el dret a la reparació i el dret a la vida.

8. Ferramentes i materials d'IA per assistir l'aprenentatge mitjançant l'experimentació

Una primera classificació de ferramentes i materials per assistir l'aprenentatge els divideix en algorítmics i heurístics. Als algorítmics predomina la transmissió de coneixements. Als materials heurístics predomina l'aprenentatge per experimentació i descobriment, perquè en aquests el dissenyador crea ambients rics en situacions que l'alumnat ha d'explorar. Cal arribar al coneixement arran de l'experiència, creant els seus propis models de pensament, les seues interpretacions del món, les quals poden sotmetre's a prova.

Dins dels algorítmics tenim els sistemes tutorials, sistemes d'exercitació i pràctica, els chats conversacionals. Dins dels heurístics tenim els simuladors i els jocs educatius: els micro mons exploratoris. I els que participen de tots dos, algorítmics i heurístics, com ara els sistemes tutorials intel·ligents.

- Els tutorials i els tutorials intel·ligents. Al model pedagògic tutorial l'alumnat és dependent del tutor perquè aquest és qui decideix què i com ensenyar-ho, fet que pot suposar per al personal estudiant estar condicionat per aprendre el mateix contingut sense considerar les diferències individuals ni els interessos personals.

Per aquest motiu sorgeix la necessitat d'implementar estratègies innovadores per enriquir el procés de l'aprenentatge i amb l'avanç de les tecnologies de la informació i comunicació han sorgit diverses eines com els denominats sistemes tutorials intel·li-

gents STI orientats a crear ambients atractius per a l'alumnat integrant la instrucció per ordinador i la IA. Els sistemes tutorials poden presentar les quatre fases d'aprenentatge molt útils com són: l'alta motivació, la retroalimentació immediata, el ritme propi i la seqüència controlable.

L'objectiu d'un STI no és substituir el personal tutor humà, ja que la seua implementació és de gran utilitat en situacions on calen reforços a l'ensenyament. Amb els STI es poden utilitzar més eficientment els recursos humans, i la tutoria humana fer-se càrrec de forma personalitzada d'un nombre de tasques que el sistema no pot realitzar. Aquesta perspectiva de l'ensenyament té a l'alumnat com a centre del procés educatiu, i és l'alumne/a qui regularitza els seus aprenentatges, és protagonista, i les seues necessitats són la prioritat.

-Els simuladors pretenen recolzar l'aprenentatge mitjançant experiments de manera que l'alumnat descobreix conceptes en un micro món similar a una situació real. En aquest tipus de material educatiu informatitzat, que es pot utilitzar en qualsevol de les quatre fases, l'alumnat és un agent actiu.

És molt important diferenciar entre simulador i joc educatiu. Els jocs són situacions entretingudes i excitants, els micro mons exploratoris utilitzen un llenguatge de programació sintònica, és a dir, no s'ha d'aprendre, sinó que estan sintonitzades unes instruccions i s'utilitza per a interactuar en un micro món. Els simuladors, a més d'exigir la solució de problemes, ho fan d'una manera estructurada, un problema està subdividit en subproblemes i permeten el desenvolupament d'estratègies per a la solució dels problemes.

La robòtica. En els últims anys existeix un creixent interès en la incorporació del pensament informàtic als contextos educatius, entre altres motius perquè pot despertar consciències científiques i ajudar a la millora i creixement d'un país.

Malgrat la manca de publicacions i estudis en l'àmbit específic de l'educació infantil, existeix una clara tendència a la inclusió de la robòtica i la programació a les aules en aquesta etapa educativa. Plantejar propostes curriculars diverses per a promoure la integració del pensament informàtic amb o sense tecnologies en edats primerenques. Què s'entén per pensament informàtic en l'educació infantil i com es pot treballar en xiquets i xiquetes menors de 6 anys.

Al respecte de l'aplicació de la robòtica a l'educació infantil, el professor Enric Cervera ens va aportar la seua experiència educativa aplicada a xiquets i xiquetes per aprendre habilitats a partir d'accions i connectar eixes accions amb les sensacions, la qual cosa és el mateix que fan les nostres neurones. La robòtica intel·ligent és la connexió entre la percepció i l'acció i es produeix una gratificació molt estimulant.

La robòtica a l'Educació Infantil és llavors una ferramenta que proporciona adquisició de coneixements d'una manera lúdica basada en principis d'interactivitat, interrelacions socials, treball col·laboratiu, creativitat, aprenentatge constructivista. Ara bé, ha d'integrar-se en el marc d'un disseny metodològic docent coherent.

L'enfocament metodològic a l' educació infantil és fonamental, valorar i proporcionar una experiència d'aprenentatge diversa a l'alumnat, articulada al voltant dels principis bàsics de l'educació infantil: la globalitat, el coneixement, el joc i la col·laboració.

També va exposar el professor Cervera que, a nivells educatius d'alumnat més major, les seues experiències educatives es desenvolupaven a partir de l'atenció i lectura en la pantalla, per a crear una estratègia d'accions necessàries per arribar a la resolució de la tasca com a forma d'aprenentatge.

- Els chats conversacionals.

Mencionarem en particular l'aparició del chat GPT d'IA, llançat l'any 2021, amb una capacitat de resposta amb llenguatge humà a qualsevol pregunta amb models de llenguatge basats en IA generativa. Estem davant d'uns models entrenats amb milions de textos que desenvolupen els algoritmes per a prevenir les paraules a posar. S'estima un nombre de 100 milions d'usuaris d'aquesta nova eina. El debat va també al voltant d'aquelles professions que treballen amb textos i el perill de suplantació. Fins i tot s'arriba a plantejar un futur de persones que podran tractar amb humans i les que no, la qual cosa ens remet a la situació que es pot viure amb els bancs, per posar un exemple premonitori.

Els agents de software conversacionals intel·ligents, els chats, i concretament el chat GPT emergeix com una solució innovadora que millora l'experiència educativa, obri noves possibilitats per al aprenentatge i planteja també un nou repte a la Comunitat Educativa.

És clar que la seua aplicació té una diversitat d'àmbits, com a les empreses, amb uns avantatges d'efectivitat, precisió, personalització i anàlisi de competències. També presenta una manca de creativitat, costos, limitacions tecnològiques de moment i així mateix la desconnexió emocional.

Tot això davant una perspectiva actual, ja que donada la rapidesa evolutiva i el constant esdevenir de tot plegat, cal argumentar amb prudència pels canvis que puguen sobrevenir, com ara l'aparició de nous ordinadors, els quàntics per exemple, ara encara en fase experimental.

Es generen noves oportunitats de treball, també uns buits legals -com sempre que es produeixen avanços- i es planteja la necessària regularització. Però ens centrarem a la Comunitat Educativa i com aquesta nova eina suposarà un nou replantejament de les metodologies de treball. De quina manera ha reaccionat el món educatiu, les diferències amb el treball humà, com abordar les reformes educatives, qüestionar com es fan les coses, i les principals errades de l'eina que poden provenir de la seua principal potència.

Dins de les possibilitats que ens ofereix cal parlar tanmateix de l'absència de capacitat reflexiva del chat, la qual cosa podrà estar associada a errors que no podrà resoldre malgrat l'entrenament. Caldria un altra generació de ferramentes amb una arquitectura i funcionament diferent. Es poden produir el que s'anomenen al·lucinacions de la intel·ligència artificial, perquè encara que els textos siguen coherents i impecablement escrits no significa que també siguen sempre veritat, fet que pot suposar un problema important des del punt de vista educatiu. Són ferramentes molt poderoses per a integrar-les transversalment a l'aula i cal aprofitar aquest potencial, però a la vegada tenir en compte els riscs importants si aquesta tecnologia beu de fonts que desconeixem. El mateix chat ens diu: mis respuestas se generan en base a patrones y asociaciones aprendidas de un gran conjunto de datos de texto, y no tengo la capacidad de verificar la precisión o credibilidad de cada fuente a la que se hace referencia en el conjunto de datos.

Així doncs el professor ajudarà perquè aquesta informació es convertisca en coneixement. Potser el rol del professor es transformarà, però serà molt important, ja que haurà de completar la part crítica i la part reflexiva, evitar el plagi i la trampa, utilitzar aquests programes amb aquesta finalitat. Prestar atenció més que al producte al procés de com l'alumnat va construint coneixement. Per això la necessitat d'una alfabetització digital bàsica, ensenyar com funciona, ja que en comprendre-ho sabrem que hi ha informació que no és veritat, està inventada. És bàsic ensenyar sobre IA en si mateixa per a moure'ns en un món on els algoritmes tenen molt de poder. Així va plantejar i insistir el professor Monserrat quan ens referia la passivitat de l'alumnat i la necessitat de despertar l'interès i gaudir del descobriment a l'aprenentatge.

Hem analitzat, fins ací, les noves eines d'IA i la seua aplicació per una educació experimental i científica. El repte, comptant amb aquestes ferramentes i materials d'IA, serà respondre a aquesta nova situació que ens planteja: d'una part, la necessitat cada vegada més imperant d'educar en el mètode científic de forma universalitzada amb la incorporació del poderós recurs d'aquestes noves tecnologies, tot el que comporten, i de l'altra, evitar que vaja en detriment del procés d'aprenentatge mitjançant l'educació experiencial científica.

Plantejar-nos si l'aparició de la IA d'alguna manera ha portat o pot portar a emfatitzar la importància de la universalització de l'educació científica. Amb aquestes reflexions en aquest informe, aprofundint en una anàlisi del potencial i les aplicacions educatives possibles de les noves tecnologies, tractem d'aproximar-nos i resituar-nos, en el moment present que vivim, sobre les compatibilitats de recursos i l'aprofitament positiu dels existents. I al mateix temps, pel que fa a la seguretat en quina situació es trobem en la incorporació d'aquestes noves tecnologies que avancen amb tanta rapidesa. Per això creiem que l'última part d'aquest informe s'ha de centrar en una aproximació a aquest aspecte.

9. Informes UNESCO

La UNESCO té al llarg de la seua història una dilatada experiència en educació i ciència. Ens informa com la IA depèn de les dades que processa; un algoritme mal dissenyat difon biaixos a gran escala. Per aquests motius les dades a processar s'han de sotmetre a un escrutini crític. D'aquesta manera es pronuncien els informes de la UNESCO quan parlen de les "distòpies" El 25 d'abril del 2023 es realitzava el primer seminari a la web del "Consejo de Empresas Iberoamericanas de IA i Ética" de la UNESCO. El 30 de maig un altre seminari dedicat al biaix de gènere. Un cicle de seminaris per a l'ús ètic i responsable de la IA com a tema central en l'agenda de desenvolupament sostenible, tal com s'apunta a les seues recomanacions i els seus consells de com dissenyar un algoritme just. I el Fòrum a febrer del 2024 a Eslovènia sobre l'Ètica de la IA. Certament, davant la demanda dels professionals de les tecnologies d'una pausa en el desenvolupament de sistemes d'IA, inclòs el chat GPT, és complicat aturar-ho a causa de la paral·lela demanda social. Així doncs, també es considera la necessitat d'acceleració, si bé amb la implementació de principis "ex ante".

La UNESCO demanava al març del 2023 als països aplicar sense demora el marc ètic mundial aprovat unànimement al novembre del 2021 pels 193 estats membres de l'organització. Aquestes recomanacions ètiques ofereixen garantir i donen ferramentes necessàries per a també avaluar cada estat i la seua preparació. Valorar aspectes positius com la decisiva col·laboració de la IA davant la covid, el seu poder per afrontar el canvi climàtic i uns altres aspectes d'alerta com la possible desigualtat en el creixement econòmic impulsat per la IA, així com eixamplar el biaix de gènere. I finalment, és clar, no pot ser una zona sense llei i ferramentes globals, que necessàriament l'han de regular. Una IA centrada en l'ésser humà, al servei dels seus interessos i no a l'inrevés. La insistència en la història de l'algoritme i la millora de les pràctiques de governabilitat.

I pel que fa a l'educació, el 26 de maig del 2023 la UNESCO mobilitzà els ministeris d'educació del món en una taula redona ministerial virtual sobre IA generativa a l'educació per donar una resposta coordinada al chat GPT, i presenta un full de ruta sobre IA generativa: com integrar-la a l'educació, als plans d'estudis, a la metodologia i als exàmens. Desenvolupar estratègies nacionals sobre IA, protecció de dades i altres marcs de regulació. També cal nomenar la Comissió Internacional sobre els Futurs de l'Educació[3].

3 La Comissió Internacional sobre "Els futurs de l'educació" fou creada per la UNESCO en 2019 per a reinventar com el coneixement i l'aprenentatge poden transformar el futur de la humanitat i del planeta.

L'actualitat més immediata o propera la tenim a la primera llei sobre IA que està tramitant la Unió Europea al Parlament Europeu i tenen previst que estiga a final d'enguany[4]. Els ponents estan treballant i en una entrevista a un ponent de la llei, Brando Benifei, feia una sèrie de precisions sobre el tema.

En primer lloc, sobre l'existència de riscos identificats que són reals i imminents. Si bé és una realitat el progrés, cal garantir la seguretat i el benestar dels ciutadans. Amainar els perills que puga tenir aquesta tecnologia amb la prioritat que no es vulneren els drets fonamentals.

Els riscs detectats que assenyala són la discriminació per sexe i raça per part dels sistemes informàtics en processos de selecció de personal en càrrecs de responsabilitat. També respecte als menors d'edat, la necessitat de controlar a quins continguts tenen accés i quins consells informàtics reben, ja que són molt més vulnerables. Tenir cura que els governs i les empreses no acaben utilitzant el reconeixement emocional dels estudiants i els treballadors. Que la IA no siga utilitzada per augmentar el control social. Aquests límits, assenyala d'altra banda, també ens fan menys vulnerables a l'espionatge exterior. Tot allò que estiga creat amb IA, el contingut que siga, s'haurà d'avisar que està generat amb aquesta tecnologia i, a més, s'hauran de detallar de manera transparent quines són les fonts d'informació. En aquests moments, la IA, com a tecnologia nova, ignorem quines aplicacions futures tindrà, per això es vol que la llei siga àmplia, sense grans tràmits burocràtics per tal de ser actualitzada ràpidament i eficaç sempre que siga necessari.

CONCLUSIONS

-La ciència i la cultura es troben intrínsecament vinculades, i la ciència no té sentit si no està fonamentada en un principi d'humanisme. I així esdevé la importància de la voluntat política per admetre la innovació i l'assimilació de les tecnologies per a un eficient desenvolupament econòmic nou, i la universalització de la ciència haurà de ser humanista, científica i tecnològica.

-Els reptes científics actuals plantegen unes qüestions ètiques i legals. Els usos de la ciència i tecnologia no es conformen només per la ciència i els científics, sinó que depenen d'una interacció dels factors culturals, econòmics i polítics.

-El mètode científic com a estratègia pedagògica es desenvolupa mitjançant l'ensenyament experimental des de l'educació infantil. I a la primària, els xiquets/es han de generar els seus propis coneixements mitjançant les seues experiències i emocions, així obtindran un coneixement significatiu que perdurarà al llarg dels anys. A l'ensenyament de Secundària el mètode científic serà l'estratègia pedagògica per activar el pensament crític reflexiu i la flexibilitat. Aquesta etapa educativa els ha de preparar per a l'arribada a la Universitat amb unes capacitats adients per a la reflexió i la investigació a alt nivell, amb unes capacitats i un interès com a subjectes actius del seu propi aprenentatge.

-La necessitat de l'aplicació del mètode experimental als diferents nivells educatius no pot ser aliena al coneixement de la IA, ja que forma part de la nostra vida en diversos àmbits, entre aquests l'educatiu, i la seua aparició i desenvolupament està condicionant i suggerint alhora noves formes d'aprenentatge. És també una força transformadora al camp educatiu, una eina poderosa revolucionària en la forma en què l'alumnat aprén i el professorat ensenya. I ha de ser conduïda com un recurs més per a mantindre viva l'educació experimental.

---

4 https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698792/EPRS_BRI(2021)698792_EN.pdf

-La IA al món educatiu té dos tipus de desenvolupament, un de tècnic, amb la construcció de software de qualitat que facilite la construcció de programes educatius, i un de pedagògic amb la investigació bàsica als processos d'aprenentatge: la formació del professorat. Hi haurà doncs unes ferramentes dirigides a l'alumnat i unes altres dirigides al professorat. Unes ferramentes d'assistència a l'aprenentatge que es divideixen en dos tipologies: algorítmiques i heurístiques.

RECOMANACIONS

- Insistirem, en primer lloc, en la necessitat d'una alfabetització a l'educació reglada per a encaminar i comprendre amb profunditat la veritable utilitat i practicitat de la IA.
- Enfocar i construir veritables competències pedagògiques amb un aprenentatge experimental i orientades a construir un pensament científic i tecnològic. Es tracta, doncs, d'una transversalitat: alfabetització, pensament científic, tecnologia i docència.
- La UNESCO demanava al març del 2023 als països aplicar sense demora el marc ètic mundial aprovat unànimement al novembre del 2021 pels 193 estats membres de l'organització.
- Aquestes recomanacions ètiques ofereixen garantir i donen eines necessàries per a també avaluar cada estat i ser conseqüents amb la seua preparació i en concret a l'àmbit educatiu.
- Valorar aspectes positius com la decisiva col·laboració de la IA al marc educatiu davant la covid, el seu poder per afrontar el canvi climàtic.
- Valorar uns altres aspectes d'alerta com la possible desigualtat en el creixement econòmic impulsat per la IA, així com no augmentar aquest biaix a l'educació, o el biaix de raça, de gènere...
- No pot ser una zona sense llei i ferramentes globals que la regulen, caldrà atendre a les lleis i normatives que la reglamenten al seu moment per aconseguir una IA centrada en l'ésser humà, al servei dels seus interessos, en aquest cas educatius, mitjançant l'experimentació i no a l'inrevés.
- Participar en la mobilització dels ministeris d'educació del món i en les taules redones virtuals sobre IA generativa a l'educació per a donar una resposta coordinada al chat GPT i trobar un full de ruta sobre IA generativa: com integrar-la a l'educació, als plans d'estudis, a la metodologia i als exàmens.
- Desenvolupar estratègies nacionals sobre IA, protecció de dades i altres marcs de regulació.
- Finalment cal assenyalar que durant el període final d'elaboració d'aquest informe, en notícia del 9 de desembre del 2023, la Presidència del Consell Europeu i els negociadors del Parlament Europeu han arribat a un acord provisional sobre les primeres normes del món en matèria d'IA; un Reglament d'IA. Aquest acord serà aplicable després de 2 anys d'entrar en vigor amb algunes excepcions per a disposicions específiques

Aquest informe s'enviarà seguint el protocol habitual. També als compareixents, a l'Observatori d'IA de la Comunitat Valenciana, a la Vicepresidència Primera i Conselleria de Cultura i Esport i a la Conselleria d'Educació, Universitats i

FESTES I TRADICIONS CULTURALS (Patrimoni Immaterial)

Informe entorn a la "Gran Dansà" de la Font de la Figuera[1]

(vot particulars del sr. José María Lozano i vot particular del sr. José Vicente Navarro, amb les adhesions de la sra. Marta Alonso i la sra. Inmaculada Vidal)

Autor: Css. Arts
Aprovació: Ple, 27 març 2023

Antecedents

El Consell Valencià de Cultura ha mostrat interés per les Danses de Carrer, el qual ha quedat reflectit al llarg dels informes favorables a la Declaració BIC de les Danses de Carrer de Guadassuar, a la comarca de la Ribera Alta aprovat pel Ple del Consell Valencià de Cultura en juliol del 2018, de les Danses de Bocairent a la comarca de la Vall d'Albaida aprovat pel Ple del Consell Valencià de Cultura en maig del 2019. La Mojiganga de Titaigües, a la comarca dels Serrans, aquesta última una dansa ritual, no una dansa de carrer, també ha ocupat l'interés del Consell Valencià de Cultura amb la realització d'un informe favorable a la Declaració de BIC aprovat pel Ple del Consell Valencià de Cultura en maig del 2019.

Preliminars

La Llei 4/1998 de l'1 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableix en l'article 45 que seran declarats béns immaterials d'interés culturals aquelles activitats, creacions, coneixements, pràctiques, usos i tècniques que constitueixen les manifestacions més representatives i valuoses de la cultura i de les formes tradicionals dels valencians i valencianes, així com les tradicions en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial aquelles que han sigut objecte de transmissió oral, i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

1 Després d'haver fet una recerca bibliogràfica sobre la Gran Dansà de la Font de la Figuera i d'haver pogut comprovar que aquesta no poseeix un estudi pormenoritzat, l'informe ha sigut elaborat gràcies a les entrevistes realitzades a Reme Cambra, Mª Rosario Lorente, Indalecia Picó i a la regidora de cultura Irene Vila i Lorente i qui li volem agrair especialment la reunió que vam dur a terme a la Font de la Figuera el dia 8 de febrer del 2023.

Dades sobre el bé objecte de la declaració

Denominació: Gran Dansà (danses de carrer)
Localitat: La Font de la Figuera (La Costera)
Festa d'Interés Turístic Provincial juliol 2017
Festa Bé de Rellevància Local juliol 2022
Ubicació: Plaça Major de la població

Data de realització: El primer dijous de setembre i el dissabte següent del darrer tram de les festes patronals en honor a la Mare de Déu dels Xics.

Suport institucional: L'Ajuntament de la Font de la Figuera recolza econòmicament la Gran Dansà fent-se càrrec de la seua difusió i del pagament a la banda de música i de la colla de xirimiters i tabals que arreplega a les Regines Major i Infantil en les seues respectives cases fins a la Plaça Major, a més de la restauració dels Gegants i Cabuts que presideixen la Gran Dansà.

I.- JUSTIFICACIÓ DE L'INFORME, MARC GENERAL EN EL QUE APAREIX I AL QUE PERTANY LA GRAN DANSÀ DE LA FONT DE LA FIGUERA

La Gran Dansà de la Font de la Figuera és una celebració festiva i tradicional que té lloc a la població esmentada de la comarca valenciana de la Costera en dates variables al voltant del 8 de setembre durant la primera quinzena del mes amb motiu de les festes patronals en honor a la Mare de Déu dels Xics. El primer dijous de setembre i el dissabte següent del darrer tram de festes, són els dies què es celebra la dansà: per la tarda, la infantil; i per la nit, la de les persones majors.

En juliol de 2022 el ple de la corporació municipal, per unanimitat va declarar-la Bé de rellevància local, adduint que aquesta tradició arrelada en el municipi acompleix els requisits establerts en la Llei de Patrimoni Cultural Valencià per a la inclusió en l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià, amb la qualificació de Béns Immaterials de Rellevància Local, en considerar-se com activitat "valuosa de la cultura i les formes de vida tradicionals valencianes".

Des d'aquell moment, l'Ajuntament de la Font de la Figuera treballa per aconseguir la declaració de Bé d'Interés Cultural Immaterial per a la Dansà fontina. I amb aquest propòsit, ha demanat al Consell Valencià de Cultura un informe que valore aquesta celebració festiva i tradicional i, si ho troba conseqüent, recomane a la Generalitat Valenciana que materialitze aquesta declaració.

La coneguda com a Dansà o Gran Dansà de la Font de la Figuera pertany a la família de celebracions que s'estenen al llarg i ample del territori valencià amb l'antiga i simple denominació de les danses o bé les danses de carrer.

1.1.- Les danses de carrer valencianes

El terme dansà -vulgarisme del participi dansada- naix com una substantivació genèrica que passà de denominar la celebració singular de l'acte concret i comunitari, a una funció substantiva per titular aquella manifestació cultural que són les danses, convertint-se així en un sinònim del terme antic i genuí.

Aquesta denominació de dansà es va estendre per gran part del territori, i es va acceptar àmpliament sobretot a partir de la dècada dels anys 70 del segle XX.

La transposició semàntica de l'apel·latiu dansà, guarda paral·lelisme amb altres termes nascuts dins de la cultura tradicional sobretot; termes com ara, guitarrà, cantà, maerà, mascletà etc.

D'altres termes apareixen en el món de les danses de carrer, per designar un subgènere dins aquesta gran família, com ara, el ball plà, terme que particularitza com es viu i com es coneix a les comarques del nord valencià, aquesta celebració festiva i tradicional, què és fonamentalment la mateixa per a tot el territori integrant del que fou Regne de València i, d'altra banda, no existent fora del País Valencià.

El ball de l'anguila, arenilla, ball rodó, ball de plaça, ball de carrer, la taina, el taraitai-ta, el retonto, i molts altres són els termes que s'utilitzen per designar les danses d'un poble en particular o d'una unitat territorial reduïda.

El folklorista Fermín Pardo fa una distinció bàsica entre dansa i ball. Tal com ho exposa profusament, la dansa és un petit espectacle, que té un caràcter ritual i simbòlic, una indumentària diferenciada, una coreografia invariable, una quantitat d'executants inalterable i una data i lloc de celebració fixos. Solen ser conegudes amb la locució danses rituals; i molt a sovint es representen en processons (la dansa de la Moma, els Tornejants d'Algemesí...). El ball, en canvi, és una activitat lliure en tots els sentits que només busca el divertiment i el flirteig entre els balladors, sense cap blindatge ni determinant de cap tipus. Solen ser coneguts amb la locució balls de diversió i tenien lloc en saraus, bureos o vetllades d'esbargiment (la jota, la seguidilla, el fandango...).

La tipologia de les danses de carrer integra característiques de cadascuna de les dues formes: la dansa ritual i el ball de diversió. Les danses de carrer solen celebrar-se en unes dates festives concretes i tenen un caràcter ritual i simbòlic, però la participació no es tanca a una quantitat de balladors concreta ni limitada, sinó que és oberta a tot el poble que vullga prendre part. En tal sentit, les danses de carrer participen d'ambdós models: són dansa i són ball a l'ensems o bé es constitueixen en una tercera categoria.

Les danses de carrer en l'actualitat i des dels anys 70 del segle XX han assolit una qualitat identificativa valenciana i àdhuc valencianista que ha anat estenent-se com una de les pràctiques artístiques comunitàries més potents per a qualsevol celebració festiva; fins a tal punt que l'organització d'una dansà ha ultrapassat i superat les ocasions en que tradicionalment s'han celebrat danses de carrer a poblacions concretes en dates concretes i en commemoracions concretes i s'ha estés a multitud d'ocasions de la vida actual en les que tradicionalment no era costum.

Això s'ha pogut produir a causa de l'extensió considerable d'aquesta manifestació social des de temps passats per gran quantitat de comarques i pobles valencians, pel seu caràcter autòcton i exclusiu, per la seua tipologia homogènia, pel seu to solemne i festiu alhora, i encara, per la ressonància d'alguna de les seues melodies més habituals en l'imaginari sonor de la població valenciana.

II.- CARACTERÍSTIQUES DE LA DANSÀ DE LA FONT TAL COM ES CELEBRA EN L'ACTUALITAT.-

A la Gran Dansà de la Font de la Figuera poden participar totes les persones que sàpiguen ballar-la i tots els anys, entre cent i cent-vint parelles, omplin la plaça major de la població per a ballar-les, xifra que va en augment.

L'origen de la Gran Dansà data del segle XVIII però fou a mitjans del segle XX quan un grup de persones de la Font de la Figuera encapçalat per Vicent Tortosa i Biosca, van prendre conciència de la gran importància de la mateixa com a acte cultural i tradicional, animant a la joventut a aprendre-les i a ballar-les. Sols s'ha deixat de ballar la Gran Dansà durant els anys de la Guerra Civil i durant la pandèmia del coronavirus. La consideració popular té la Gran Dansà com l'episodi més important de les festes patronals en honor de la Mare de Déu dels Xics.

2.1.- El ritual de la Gran Dansà

-La Gran Dansà, des dels anys setanta dels segle XX és precedida pels Gegants i Cabuts, els quals obrin la desfilada a la Plaça Major abans que comence el ball, acompanyats de la banda de música de la població, la comissió de festes, el o la cap de dansa, el quadre de la Regina Major, el quadre de la Regina Infantil i la resta de balladors i balladores.

-El cap de dansa és un quadre complet: tres parelles formades per tres balladores amb els seus corresponents balladors. El cap de dansa solen ser les persones més majors. No hi ha un protocol per dir qui farà de cap de dansa. El cap de dansa inicia la comitiva de balladors i balladores marcant els passos a seguir. Es considera també cap de dansa la parella i, fins i tot, el quadre integrat per dos o tres parelles, del que forma part la persona cap de dansa. Darrere el quadre de cap de dansa va el quadre de la Regina (Reina de la Dansà) i de la Regina infantil.
Aquestes figures o rols foren creades l'any 1949.

-El passeig (paseillo) és el moviment pel que va avançant la comitiva de balladors i balladores, els quals van fent el pas de ball més senzill i més genuí de les danses, conegut com a pas de passeig.

-Les passaes son els ballets o voltes que s'executen intermitentment al llarg del passeig per part de cada quadre que balla el seu propi pas. Abans hi havia menys passades. Amb el temps s'han anat afegint moltes més. Les passaes poden fer-se "rodant" o "creuant" i cadascuna té un nom. Noms d'algunes passaes: voltes fortes, voltes d'eixida, alçar a Déu, jugar al cuc, punts a l'aire, el bien parao, voltetes al revés. Una antiga que ja no es fa: la roja de l'esquilador. Una de recent: la trilla. Les passaes de les seguidilles s'anomenen: la 1ª, la 2ª, la 3ª. El fet de que es facen variacions de les passaes, és exemple de que la Gran Dansà està viva. La passada final de les danses s'anomena seguidilles -a diferència de la major part de danses de carrer, que la denominen fandango- i van accelerant el tempo, posant a prova la resistència de les parelles al cansanci.

2.2.- La música

La música de les passaes la interpreta la banda de música i encara que les passaes siguen diferents en cadascun dels quadres, la música és la mateixa per a tots els balladors i balladores. La música del passeig és interpretada pel clarinet i el tabal. I en les seguidilles, també clarinet i tabal. Sempre es toca la mateixa melodia tant per al passeig com per a les passaes. Es comenta que antigament pogueren tocar les danses la dolçaina i el tabal, molt probablement abans de la fundació de la banda de música de la Font de la Figuera l'any 1869.

2.3.- La indumentària

A la Font de la Figuera hi ha una gran tradició de dones modistes i brodadores que són les encarregades de la confecció i el patronatje dels vestits de fontina. Amb els anys i les millores econòmiques de la població, el vestit de fontina també

ha anat evolucionat des d'uns temps de carència en què cadascuna es vestia com podia. La uniformització de la indumentària es dugué a terme a mitjans del segle XX. A l'actualitat les teles i els brodats dels mantons i dels davantals fets a mà, vestixen d'orgull, de color i de tradició la festa. Perquè com elles diuen: el vestit de fontina no es compra en la botiga sinò que és casolà.

Amb el temps malauradament hi ha menys modistes i el vestit de fontina ha deixat de costat la senzillesa inicial per mostrar un luxe amb els mantons i els davantals que li confereixen un aspecte més anacrònic respecte a l'època actual.

D'altra banda, les dones, com a sostenidores de la festa, no sols es cusen els vestits, sinó que també els compartixen perquè totes puguen ixir a ballar la Gran Dansà, creant-se entre elles unes xarxes col·laboratives d'igualtat i de participació ciutadana en la festa, en la tradició i en la diversió.

2.4.- Els balladors i les balladores

La parella de ball a la Font de la Figuera és sagrada. Des d'abans de nàixer, de vegades, ja es busca parella per al nounat o la nounada. Fins i tot és habitual que a la dones embarassades se'ls pregunte si porten ballador o balladora (xiquet o xiqueta). Però sovint els xics -més habitualment que les xiques- canvien de parella, sobretot quan es posen a festejar, cosa que no agrada a l'abandonada. I són moltes les xiquetes i les dones que opten per buscar-se les seues respectives parelles. D'altra banda, parelles forasteres d'alguna persona fontina també han aprés a ballar les danses. No obstant i degut a la mancança d'homes balladors, s'han donat casos de parelles de dones.

Ballar la Gran Dansà és un sentiment que arrela al poble, és un orgull local que socialitza a la seua gent i que implica cobrar consciència de lluitar per mantindre vives les nostres tradicions.

2.5.- Qui ensenya a ballar la Gran Dansà

Hi havia persones (solien ser homes) que ensenyaven a ballar i tenien estils personals, que solien denominar-se amb el nom del "mestre" i eren estils que la gent reconeixia. A l'actualitat, ballar les danses es trasmet de generació en generació, i en la majoria de les ocasions és la família qui ensenya a ballar als i a les seues membres encara que també hi ha persones de reconeguda importància en la Gran Dansà que ensenyen a ballar als i a les més joves. En temps passats -quan les cases es deixaven obertes i eren plantes baixes amb entrada per al carro- tot el poble era un repic de postisses el mes anterior a les danses, perquè tothom assajava (cosa poc habitual en altres poblacions amb dansà). A l'actualitat el mes d'agost a la Font de la Figuera és el mes dels assajos.

Antigament, ballar les danses era considerat cosa de persones pobretes. A les xiques de "casa bona", la família no solia deixar-les eixir a ballar per ser considerada la Gran Dansà una festa popular. Un acte de rebel·lia per a les dones benestants de la població ha sigut ballar-les.

En altres temps, la Gran Dansà també es ballava en la festa posterior al casament, amb la família, els convidats i les amistats. Era molt comú que qualsevol celebració estiguera acompanyada per les danses de carrer.

A la Font de la Figuera es fabriquen les postisses. Hi ha hagut fins a quatre persones que en fabricaven. Les millors són les de fusta d'albercoquer i cadascú, amb elles, pot fer el seu repic característic.

III.- VALORACIÓ I JUSTIFICACIÓ DE LA DECLARACIÓ

1.- El Consell Valencià de Cultura informa positivament perquè la Gran Dansà de la Font de la Figuera siga declarada Bé d'Interés Cultural Immaterial.

2.- En la gestió, desenvolupament i projecció de la Gran Dansà de la Font de la Figuera es troben raons populars vinculades a la festa i a la vida del poble a més d'històriques, d'antiguitat, de manteniment de determinades tradicions i ritus festius que acrediten i que poden avalar aquesta distinció de BIC Immaterial.

3.- Amb tota l'argumentació exposada es justifica la seua conservació i manteniment amb el pas dels anys i la seua transmissió de generació en generació, així com s'encoratja a l'estudi i a la seua posterior publicació.

4.- Per la seua promoció exterior que ha fet que la Gran Dansà siga unes danses reconegudes i apreciades fora de la Font de la Figuera, no només en la comarca de la Costera i en les comarques veïnes, sinó a la resta de comarques.

5.- Pel grau d'implicació de la població fontina en la participació com a balladors i balladores de la Gran Dansà.

6.- Pel seu caràcter de popularitat ja que la participació en la Gran Dansà és lliure i gratuïta per a tothom, siguen o no de la Font la Font de la Figuera. A més, per als balladors i les balladores de la Font de la Figuera que resideixen fora del seu poble implica un lligam emocional que continua unint famílies.

7.- Per les seues singularitats: música pròpia, indumentària pròpia, ritus i costums, emplaçament, il·luminació, disposició del públic a la plaça amb els seus seients per tal que la Gran Dansà puga començar.

8.- Pel seu caràcter de dansa/festa acollidora: els i les balladores de fora del poble reben el mateix tracte que els balladors i balladores de la Font de la Figuera.

9.- Perquè la Gran Dansà és un referent tradicional i cultural per a les comarques centrals. Durant les nits de la seua celebració, la Font de la Figuera és el focus d'atracció per a les persones amants de la música tradicional valenciana, de les danses i de la indumentària tradicional valenciana. Considerem que l'ambient que es crea al voltant de la plaça major és únic.

10.- El Consell Valencià de Cultura confia en què les autoritats i les entitats culturals continuaran mostrant els seu interés per la salvaguarda del patrimoni cultural que significa la Gran Dansà de la Font de la Figuera com un element bàsic de fons tradicional, al mateix temps que anima a que altres danses de carrer puguen també tindre la consideració de BIC.

Aquest informe s'enviarà al protocol habitual i a l'Ajuntament de la Font de la Figuera.

VOTO PARTICULAR CONCURRENTE ACERCA DEL INFORME SOBRE LA GRAN DANSÁ DE LA FONT DE LA FIGUERA a propuesta de la Corporación Municipal.

En el Pleno del Consell Valencià de Cultura de ayer 27 de marzo de 2023, he votado a favor del documento de referencia y deseo, además, dejar constancia del Voto Particular Concurrente que se desprende de la siguiente manifestación.

1.- Aún coincidiendo con la práctica totalidad del cuerpo argumental del Informe correspondiente discrepé de la referencia al inexistente País Valencià que se hacía innecesariamente constar en el apartado 4. de la Valoración y Justificación de la Declaración, alejándose, a sabiendas, de la denominación oficial, e insté a los redactores a evitarlo de manera tan sencilla como es suprimir la referencia. Y así fue aceptado.

2.- Debo reconocer honestamente que, pese a las personales disquisiciones de los ponentes -enunciadas ya con antelación al propio debate, lo que coloquialmente se llama "ponerse la venda antes de la herida"- sobre la "utilidad oxigenante" de aceptar denominaciones no oficiales como la tradicional "proveniente del histórico Reino de Valencia" o la "concepción moderna del País Valenciano", tal y como rezan en el elemental Preámbulo, como origen de la autonomía (que tanto esfuerzo de entendimiento común y consenso político, costó en el año 1982, cabalmente liderado por el presidente preautonómico, el liberal Enrique Monsonís) me pasó desapercibida la expresión "del que fou regne (sic) de València i, d'altra banda, no existent fora del País Valencià" (sic), que naturalmente hace habilidosa mención al pasado en el primer caso, y "cuela" una pretendida vigencia en el segundo. Paso por alto también expresiones coloquiales utilizadas en la exposición, algunas de dudoso gusto (machista por cierto) y otras como "amordazar" literalmente improcedentes, que afortunadamente no constan en la literatura del Informe.

3.- Pese a que el Conseller Navarro propusiera, en aras de la deseable unanimidad, una formulación que suprimiera o equilibrara el nuevamente innecesario uso de los términos aludidos en el parágrafo 1.1 del Informe, ésta no resultó aceptada por los ponentes, conculcándose en la práctica -se quiera o no- la única denominación para nuestra Comunidad Autónoma, que es (muy sabido) la de Comunidad Valenciana, sancionada desde entonces -hace algo más de cuarenta años- y hasta que se produzca, si fuera el caso, una hipotética modificación parlamentaria, por el art. 1 del Estatuto de forma más que explícita, y muy didáctica. La unanimidad en la valoración positiva del Informe quedó así quebrada.

4.- A mayor abundamiento, y en relación con la sugerencia de la consellera Alonso de que la posible incoación BIC pudiera extenderse a otras localidades o municipios que poseen tradiciones festivas populares semejantes, recomendé -como se ha hecho en otras ocasiones- añadir un apartado de ese tenor en la Valoración Final, que ignoro si llegó a ser tenido en cuenta en el texto sometido a votación.

5.- No obstante todo lo anterior, en la búsqueda de la concordia y considerando de oportunidad y justicia apoyar las pretensiones la Corporación Municipal de Declaración de BIC a favor de la La Gran Dansà de la Font de la Figuera, expresé mi voto a favor, que aquí explico y justifico.

Por lo que, en aplicación del art. 51 del actual Reglamento del CVC en concordancia con el art.25 de la Ley 12/1985, elevo y razono el presente VOTO PARTICULAR CONCURRENTE.

En Kerala para Valencia, a 28 de marzo de 2023

José María Lozano Velasco. Vocal

Le solicito que tal y como manifesté verbalmente en el pleno del pasado lunes 27 de marzo, se haga constar por escrito en el acta de la sesión la explicación del voto negativo al Informe de la "Gran Dansà" de la Font de la Figuera y que este se una al mismo. Más allá de compartir los méritos y valores que se reúnen en esta tradición popular, religiosa y festiva para ser declarado Bien de Interés Cultural de carácter inmaterial, como uno de los elementos patrimoniales más singulares de la cultura y de la tradición del pueblo de Font de la Figuera y de la Comunitat Valenciana, el voto negativo es la consecuencia de entender que en el texto del mismo se conculca la Constitución Española y el Estatuto de Autonomía de la Comunitat Valenciana, al referirse a ésta última como "País Valencià", en contra de su denominación Comunitat Valenciana que es la única oficial y estatutaria.

En el Título I del Estatuto de Autonomía de la Comunitat Valenciana y en referencia a ésta establece el artículo 1, apartado 1º que *"El pueblo valenciano, históricamente organizado como Reino de Valencia, se constituye en Comunidad Autónoma, dentro de la unidad de la Nación española, como expresión de su identidad diferenciada como nacionalidad histórica y en el ejercicio del derecho de autogobierno que la Constitución Española reconoce a toda nacionalidad, con la denominación de Comunitat Valenciana."*

En el Reglamento de organización y funcionamiento del CVC, en su artículo 4 se dispone que *"serán directrices inspiradoras de la actividad del Consejo Valenciano de Cultura: a) El respeto a los principios que informan la Constitución y el Estatuto de Autonomía"*, es por tanto que todos sus miembros, al igual que las diferentes comisiones y el Pleno del CVC, deben respetar la denominación oficial frente a cualquier otra, utilizando el término surgido del estatuto de 1982 y modificado en la reforma estatutaria de 2006. Siendo este el único nombre reconocido en nuestro marco legal vigente con carácter de oficial para referirse a los territorios del histórico Reino de Valencia, es igualmente el único que recoge la voluntad de consenso y mayoritaria del pueblo valenciano, algo que esta institución debería siempre respetar.

JOSE VICENTE NAVARRO RAGA

Firmado digitalmente por JOSE VICENTE NAVARRO RAGA
Fecha: 2023.03.28 19:39:12 +02'00'

Informe entorn a la Declaració de BIC Immaterial la tradició musical popular valenciana materialitzada per les orquestres i rondalles de pols i pua de la Comunitat Valenciana

(vot particular del sr. José María Lozano, amb les adhesions de la sra. Marta Alonso i la sra. Ascensión Figueres i vot particular del sr. José Vicente Navarro, amb les adhesions de la sra. Marta Alonso i la sra. Inmaculada Vidal)

Autor: Css. Arts
Aprovació: Ple, 27 març 2022

La Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, amb data 16.02.23 va publicar en el DOCV núm. 9535, una resolució per la qual s'incoava expedient de declaració de Bé d'Interès Cultural Immaterial a la tradició musical popular valenciana materialitzada per les Orquestres i Rondalles de Pols i Pua de la Comunitat Valenciana.

Al ser preceptiu l'informe del Consell Valencià de Cultura, com a entitat consultiva de la Generalitat, la Direcció General de Cultura de la Conselleria va sol·licitar, per document amb data d'entrada al CVC de 21.02.23, informe de valoració per a la declaració esmentada.

Antecedents

La Llei 4/1998 de l'1 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableix en l'article 45 que seran declarats béns immaterials d'interès culturals aquelles activitats, creacions, coneixements, pràctiques, usos i tècniques que constitueixen les manifestacions més representatives i valuoses de la cultura i de les formes tradicionals dels valencians i valencianes, així com les tradicions en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial aquelles que han sigut objecte de transmissió oral, i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

Els instruments de corda polsada i de plectre -dits també de pols i pua o de corda pinçada- formen una família que ha donat lloc a diferents tipus d'agrupacions: d'una banda, l'orquestra de pols i pua; d'altra banda, la rondalla de corda.

I.- L' ORQUESTRA DE POLS I PUA.

L'agrupació més complexa i que es mou per objectius musicals més generals és la que sol denominar-se orquestra de pols i pua, o bé orquestra de corda polsada.

Les orquestres de pols i plectre poden estar integrades per guitarres, llaüts, arxillaüts, llaudíns, bandúrries, bandurríns, mandolines, mandoles, arpa, contrabaix. El nombre de membres pot oscil·lar entre un mínim de 12 i un màxim de 50 aproximadament.

El repertori que solen cultivar aquestes orquestres va des d'un repertori de música clàssica d'autors universals, en gran part de les ocasions adaptant les composicions originals a la formació pròpia dels instruments de pols i plectre; i en altres ocasions escollint composicions ja concebudes i escrites pel seu autor per aquest tipus de formacions.

També aborden sovint repertoris de músiques populars de distintes procedències (boleros sudamericans, pasdobles, melodies de tuna, etc.). En canvi, no acostumen a incloure en el seu repertori peces de música tradicional valenciana.

L'Orquestra de pols i plectre La Paloma de Cocentaina va ser fundada en 1929. En 1918 fou fundada l'Orquesta de pulso y púa del CIM de Benimaclet. En 1902, La Wagneriana d'Alacant. La Orquesta de pulso y púa la Armónica Alcoiana, en 1915. Aquestes, entre les més antigues, han tingut continuïtat. Molltes altres han nascut en èpoques més recents.

En general aquest tipus d'agrupació musical té una implantació i un ressò social molt més baix que els de les bandes de música, orquestres simfòniques, de cambra o de moltes altres formacions musicals de caràcter popular.

L'altura tècnica de tals formacions és molt irregular, abundant el nivell elemental i amateur.

II.- LA RONDALLA DE CORDA.

Un tipus d'agrupació més reduïda quant a nombre de membres és la rondalla que quasi sempre naix per acompanyar els balls, danses i cançons de les agrupacions de música tradicional o folklòrica, tal com sovint es solen denominar: grups de danses o grups folklòrics.

La mínima i, a sovint, més corrent formació d'una rondalla està integrada per guitarra, guitarró (mascle o femella), bandúrria, llaüt i percussions diverses. A partir d'ací, hi ha rondalles de més a més riques que poden integrar més quantitat dels instruments esmentats i, a més, potser alguna mandolina, llaudí o arxillaüt, etc. El nombre de membres d'una rondalla oscil.la entre 4 components i un nombre major, normalment no superior als 12 ó 14.

Altres instruments que formaven part de les rondalles tradicionals i que van abandonar-se a partir sobretot de la meitat del segle XX, amb l'entrada generalitzada de la bandúrria i el llaüt, van ser l'octavilla, la guitarra requintada o requinto i la citra.

El repertori que cultiven les rondalles són peces tradicionals de música i ball d'un territori determinat; en el cas valencià, pot atendre producció de tot el territori o bé de la pròpia comarca especialment.

En molts casos, aquestes rondalles locals o comarcals han estat protagonistes de recopilacions musicals al seu entorn i, a sovint se'ls deu la recuperació de músiques i formes de ball que hagueren desaparegut sense la seua intervenció.

Els precedents d'aquest tipus de formacions -les rondalles- podem establir-les en les Escoles de ball, documentades des de mitjans del segle XIX, des de les quals s'escolaritzaven formalment el balls populars, s'espectacularitzava la seua activitat des dels escenaris i es regulaven les indumentàries dels balladors amb criteris anacrònics i distanciadors i també amb coreografies sofisticades i alienes a la pràctica corrent de la població usuària.

Els beneficis i els desavantatges d'aquelles intervencions artístiques s'analitzen amb criteris divergents, però sembla que a elles es deu parcialment l'abandonament progressiu del cant i el ball populars per part dels seus autèntics protagonistes: el poble pla.

Aquesta missió distanciadora i espoliadora es veié molt incrementada durant els anys de la dictadura franquista amb la creació dels grups de Coros y Danzas de Educación y Descanso i de la Sección Femenina de Falange Española amb els quals es manipulava el domini i el lideratge d'aquests recursos culturals per part de la població. Tot això, no obstant, s'ha de reconèixer la tasca recopiladora per la que aquestes entitats franquistes van recuperar bona cosa de patrimoni tradicional

Anys després, en els darrers cinquanta anys, han evolucionat molts grups de danses, -hereus en un primer moment d'aquelles formacions franquistes i hereus també a la llarga de les Escoles de ball de finals del segle XIX- adoptant alguns comportaments més adients amb la recuperació cultural. Al capdavant d'aquestes noves actituds s'ha de situar el treball del grup de danses Alimara amb Salvador Mercado y Fermín Pardo en primera línia. Pel seu exemple, van nàixer altres col·lectius innovadors.

En el moment actual no es pot deixar de comptar amb les rondalles i grups de danses, perquè al llarg del territori mantenen, entorn de la música i el ball tradicionals, una certa presència, memòria i voluntat de recuperació. Malgrat el seu caràcter distanciador i folkloritzant, els grups de danses i les seues rondalles mereixen un reconeixement per la seua aportació i una assistència per a que puguen posar en marxa i puguen desenrotllar projectes de recuperació i de restauració entorn de la cultura musical i coreogràfica del patrimoni tradicional valencià.

Està per plantejar encara un programa i una acció des dels departaments institucionals responsables del patrimoni amb l'objectiu de reunir tots els materials i estudis recollits o elaborats pels grups de danses i les seues rondalles amb la finalitat d'establir un banc de dades sonor, videogràfic, fotogràfic, textual, etc. com a punt de partida de posteriors accions sobre el patrimoni tradicional.

III.- CONSIDERACIONS ENTORN A L'EXPEDIENT INCOAT PER LA RESOLUCIÓ DE 6 DE FEBRER DE 2023.

La Resolució de 6 de febrer de 2023, de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, per la qual s'incoa expedient per a declarar bé d'interès cultural immaterial la tradició musical popular valenciana materialitzada per les orquestres i rondalles de pols i pua de la Comunitat Valenciana, planteja un projecte que pateix d'alguna apreciació confusa i ambigua.

En primer lloc, per a desfer el nus de confusió que apreciem, cal separar els dos tipus de formacions musicals que usen la corda de pols i pua i que la resolució aglutina en un únic objecte de declaració.

En les orquestres de pols i pua no es materialitza de cap manera la tradició musical valenciana. Es podria, en tot cas, examinar fins a quin punt es materialitza en elles un nivell suficient de popularitat, però no de tradició musical valenciana: ni pel temps que existeixen ni pel repertori que cultiven.

Les orquestres de pols i pua no utilitzen els seus instruments per al cultiu o interpretació de música tradicional valenciana, com ja s'ha exposat abans, sinó per a interpretar altres tipus de repertoris.

D'altra banda, els instruments de pols i pua no són els únics instruments que s'utilitzen per al cultiu o interpretació de la música tradicional valenciana; no monopolitzen, per tant, el protagonisme respecte a la música tradicional, sinó que el comparteixen amb altres famílies instrumentals.

En canvi, les rondalles que acompanyen normalment els grups de danses tradicionals, si que es dediquen a interpretar -podríem dir que de manera exclusiva- el repertori de música tradicional; i ho fan en la immensa majoria dels casos utilitzant únicament els instruments de corda polsada i plectre.

De manera anecdòtica, alguns músics que formen les rondalles tradicionals, també formen part d'alguna orquestra de pols i pua, però ni és un costum corrent ni es dona interacció de cap mena entre una i una altra activitat.

Amb el que aquest informe ha exposat fins el moment, es trau la conclusió que la Resolució de 6 de febrer de 2023 de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport incoa expedient per a declarar bé d'interès cultural immaterial les orquestres de pols i pua per uns mèrits que no tenen, en el sentit que aquestes orquestres de pols i pua en cap cas materialitzen la tradició musical popular valenciana.

En canvi, les rondalles tradicionals si que materialitzen part de la tradició musical popular valenciana, en el sentit que són les formacions genuïnes que cultiven exclusivament el repertori tradicional i que en casos abundants han fet treball de recopilació dels materials tradicionals del seu poble o comarca que, potser s'haguera perdut, sense la seua iniciativa i el seu treball per recopilar i divulgar la tradició musical popular valenciana.

IV.- CONCLUSIÓ.

De tal manera que la Resolució de 6 de febrer de 2023 que estem examinant, planteja un argument que no és acceptable per declarar bé d'interès cultural immaterial les orquestres de pols i pua, perquè fa un trasllat de mèrits propis de la rondalla tradicional i els estén a les orquestres de pols i pua, que en cap cas participen de tals mèrits.

A banda d'aquests mèrits, que no posseeixen les orquestres de pols i pua, no s'arriba a apreciar cap altre mèrit rellevant per a concedir-lis la declaració de be d'interès immaterial, si comparem tal tipus de formació amb qualsevol altre tipus d'agrupació musical.

En canvi, si que es consideraria molt encertada una declaració de bé d'interès cultural immaterial per a les rondalles de corda exclusivament o junt a unes altres formacions com la rondalla mixta de corda i vent, la dolçaina i el tabal soles o formant colla o les seccions de vent/bandes de música que executen o acompanyen sovint repertoris de música tradicional (danses de carrer, balls plans, cants de l'aurora, etc.)

Aquest informe s'enviarà al protocol habitual.

VOTO PARTICULAR DISCREPANTE ACERCA DEL INFORME SOBRE LAS ORQUESTAS Y RONDALLAS DE POLS i PUA a propuesta de la Consellería de Cultura para su Declaración BIC.

En el Pleno del Consell Valencià de Cultura de ayer 27 de marzo de 2023, he votado en contra del documento de referencia y deseo, además, dejar constancia del Voto Particular Discrepante que se desprende de la siguiente manifestación.

1.- Aún coincidiendo con la parte del cuerpo argumental del Informe correspondiente a las Rondallas discrepo de lo expresado en relación a las Orquestas, y naturalmente en consecuencia con la conclusión finalmente DESFAVORABLE que desestima la propuesta de Declaración Incoada.

2.- He conocido y estudiado la literalidad del Informe elaborado habitualmente por los técnicos de la Dirección General de Patrimonio, tras recabar información de distintos organismos, corporaciones locales y, fundamentalmente, de los propios interesados, es decir las numerosas Orquestas y Rondallas que cursan en multitud de municipios de la Comunidad Valenciana. Y creo mi deber reconocer el rigor de la argumentación utilizada y la fiabilidad de la información que sirve de base para ello. No carecen de interés, por cierto, para este tipo de Bienes Inmateriales los aspectos etnológicos, como son los asociativos y participativos, que igualmente se ponen de manifiesto en el Informe técnico obrante en el expediente. No encuentro razones objetivas para tacharlo de impreciso o ambiguo como parece afirmar el Informe de referencia.

3.- A mayor abundamiento, he recabado opinión de expertos y especialistas diversos que coinciden en valorar positivamente el trabajo no sólo de Rondallas sino también , y en general, de las Orquestas. Cito aquí, por todos, y con su expresa autorización al Maestro D. Enrique García Asensio, Catedrático de Dirección de Orquesta y, a la sazón vocal de este CVC desde su creación y durante veinticinco años consecutivos, que es también Director Honorario de una de esas orquestas en Liria, avalando así su calidad y valía.

4.- A nivel anecdótico deseo añadir que gran parte de su contenido y de su historia no me resulta ajeno ya que, durante años acompañé al grupo de danza tradicional valenciana Alimara y mantuve y mantengo importante amistad tanto con su Director, Salvador Mercado, como con Obdulio Navarro y Pedro García Reyes, entre los principales integrantes del mismo. También que me resulta tediosa la continua e innecesaria referencia al franquismo -que sufrí en mi juventud hasta mi propia detención policial- que nada aporta al objeto del Informe.

Por lo que, en aplicación del art. 51 del actual Reglamento del CVC en concordancia con el art.25 de la Ley 12/1985, elevo y razono el presente VOTO PARTICULAR DISCREPANTE.

En Kerala para Valencia, a 28 de marzo de 2023

José María Lozano Velasco. Vocal

Le solicito que tal y como manifesté verbalmente en el pleno del pasado lunes 27 de marzo, se haga constar por escrito en el acta de la sesión la explicación del voto negativo al informe entorno a la declaración de BIC inmaterial la tradición musical popular valenciana materializada en las orquestas y rondallas de pulso y púa de la Comunitat Valenciana y que este se una al mismo.

El patrimonio cultural inmaterial o "patrimonio vivo" se refiere a las prácticas, expresiones, saberes o técnicas transmitidos por las comunidades de generación en generación.

El «patrimonio cultural valenciano» es un concepto que supera con creces el antiguo y clásico concepto adoptado de patrimonio histórico-artístico, engloba tres grandes categorías: bienes muebles, inmuebles e inmateriales.

Los denominados bienes inmateriales o intangibles revelan especialmente la viveza, dinamismo e importancia del patrimonio de un pueblo, entre esos bienes encontramos sin duda la tradición musical popular valenciana materializada en las orquestas y rondallas de pulso y púa. Tal y como se menciona en la exposición de motivos de la valoración y justificación del expediente para la declaración como BIC inmaterial, tanto las orquestas como las rondallas de pulso y púa valencianas han sido y son uno de los principales agentes de conservación y potenciación de una parte del patrimonio musical valenciano. La recuperación musical, protección, difusión, fomento, transmisión e interpretación de la música tradicional y popular valenciana se ha mantenido de generación en generación, por sí mismas o conjuntamente con los grupos de danzas y coros de música valenciana o de "cant d'estil", en entidades culturales de diferente tipo y significación como lo ha sido por ejemplo en el caso de la entidad cultural Lo Rat Penat a lo largo de los años.

La ley de Patrimonio Cultural Valenciano busca el reforzamiento de la protección del patrimonio inmaterial, especialmente de las tradiciones del pueblo valenciano en sus manifestaciones musicales, artísticas o de ocio, y en especial aquellas que han sido objeto de transmisión oral, junto con las ya existentes al patrimonio inmaterial etnológico, aspectos todos ellos que reúnen las citadas orquestas y coros.

Además de sus valores asociativos, cuentan con un carácter abierto, intergeneracional y diverso, estando presentes en las

tres provincias y contando con una arraigada tradición cultural única en la Comunidad Valenciana, lo que nos exige su puesta en valor como bien de interés cultural inmaterial, especialmente porque este está residenciado en buena medida en la existencia de su uso social, participativo y democrático, y en el mantenimiento de las tradiciones, objetos y las actividades que lo caracterizan.

El artículo 45 referido a la Declaración y régimen de protección cita aquellas actividades, creaciones, conocimientos, prácticas, usos y técnicas que constituyen las manifestaciones más representativas y valiosas de la cultura y los modos de vida tradicionales de los valencianos serán declarados bienes de interés cultural. Igualmente podrán ser declarados bienes de interés cultural los bienes inmateriales que sean expresiones de las tradiciones del pueblo valenciano en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y en especial aquellas que han sido objeto de transmisión oral, y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

La música tradicional valenciana materializada en las orquestas y rondallas de pulso y púa, de origen popular y de tradición oral, constituye un elemento imperecedero del patrimonio cultural y artístico de la Comunidad Valenciana y por tanto merecedor de la categoría de Bien de Interés Cultural Inmaterial del Patrimonio Cultural Valenciano.

JOSE VICENTE NAVARRO RAGA

Firmado digitalmente por JOSE VICENTE NAVARRO RAGA
Fecha: 2023.03.28 19:39:53 +02'00'

SALUT, QUALITAT AMBIENTAL I TERRITORI

Informe sobre la "Taula Redona: L'Albufera, noves perspectives" (bilingüe),

inclòs *Anexo con la transcripción de las intervenciones de los ponentes en la mesa redonda L'Albufera: noves perspectives* (2 de febrero de 2023)

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple Sant Mateu, 26 d'abril 2023

El Consell Valencià de Cultura vol, en primer lloc, manifestar la seua gratitud als experts convocats per a integrar la Taula Redona que ha tingut lloc pel fet que acceptaren immediatament la proposta i per la seua decidida participació.

I Antecedents

El Consell Valencià de Cultura ha mostrat preocupació per les circumstàncies que envolten l'Albufera de València com a ecosistema i com a bé cultural en repetides ocasions.

Així ho va fer en:

2009 Sobre l'Albufera i els seus valors naturals i patrimonials.
2012 Sobre el Parc Natural de l'Albufera de València.
2016 Informe sobre la possible declaració de Bé d'Interès Cultural Immaterial a favor dels activitats tradicionals de L'Albufera de València: la pesca artesanal i la navegació a vela llatina.

La Taula Redona de referència per a aquest informe té el precedent immediat en les sessions de la Comissió de les Ciències dels mesos passats, en les quals es van abordar qüestions relatives a l'estat de salut de l'Albufera des del punt de vista mediambiental i de gestió de la llacuna, i en les quals va participar un bon nombre d'especialistes i de responsables públics.

Com a resultat de tot un any de treball la comissió citada va elaborar un informe, en 2022, titulat "L'Albufera de València. Parc Natural. Situació mediambiental i administrativa" que va ser aprovat al gener de 2023 i que es va aportar per a coneixement dels components de la Mesa.

II El cas de la Mar Menor

Poc després de finalitzats els treballs de la Comissió de Ciències es va produir l'aprovació de la Llei 19/2022, de 30 de setembre, per al reconeixement de personalitat jurídica a la llacuna de la Mar Menor i la seua conca, arran de la Iniciativa Legislativa Popular que s'havia impulsat, de la qual es tenia notícia i havia cridat l'atenció pel possible paral·lelisme amb l'ecosistema de l'Albufera.

Ressaltarem tan sols dos extrems essencials d'aquesta llei:

"Article 1. Es declara la personalitat jurídica de la llacuna de la Mar Menor i de la seua conca, que es reconeix com a subjecte de drets.

Article 2. 1. Es reconeix a la Mar Menor i a la seua conca els drets a la protecció, conservació, manteniment i, en el seu cas, restauració, a càrrec dels governs i els habitants riberencs. Se li reconeix també el dret a existir com a ecosistema i a evolucionar naturalment, que inclourà totes les característiques naturals de l'aigua, les comunitats d'organismes, el sòl i els subsistemes terrestres i aquàtics que formen part de la llacuna de la Mar Menor i la seua conca"

III Iniciativa del Consell Valencià de Cultura

La convocatòria del Consell Valencià de Cultura en forma de Taula Redona va reunir un grup d'experts mediambientals, jurídics i patrimonials perquè, a la llum de les respectives disciplines científiques, tractaren i debateren sobre l'oportunitat, la conveniència i l'adequació d'una iniciativa semblant a la seguida per a la Mar Menor en el cas de l'Albufera de València.

Les matèries per abordar i debatre en la taula redona van ser, essencialment, les següents:

Similituds i diferències entre els dos ecosistemes per les característiques físiques, per la titularitat i gestió o per la protecció patrimonial.
Suficiència o superació del marc normatiu vigent de gestió i inserció en la trama dels béns culturals.

IV Panell d'experts convocats

José María Baño León, catedràtic de Dret Administratiu de la Universitat de València i posteriorment de la Complutense de Madrid, especialista en Dret Urbanístic.

Ignacio González-Varas, catedràtic d'Història de l'Arquitectura i del Patrimoni Cultural a l'Escola d'Arquitectura de la Universitat de Castella - La Manxa, expert en la matèria dels béns culturals.

Juan Ors Martínez, biòleg, responsable tècnic dels espais naturals de la Comunitat durant la creació dels espais protegits.

Teresa Vicente Giménez, professora titular de Filosofia del Dret de la Facultat de Dret de la Universitat de Múrcia i impulsora de la Iniciativa Legislativa Popular esmentada.

IV Consideracions

El que es va exposar en la Taula Redona està recollit en l'Annex d'aquest informe i permet elaborar algunes consideracions entorn de la dotació de personalitat jurídica pròpia al llac de l'Albufera, que és l'objecte central de debat.

Primera
La naturalesa territorial del Parc Natural de l'Albufera té característiques ben diferents de les de la Mar Menor, per l'extensió, per incloure tot tipus d'ocupacions des de l'agrícola a la urbana, des de la restinga arbrada i urbanitzada a les diferents aigües que alimenten el llac i els arrossars.

L'Albufera és un Parc Natural, un mitjà radicalment urbanitzat des de l'origen, i és un exemple reconegut d'interacció històrica entre medi natural i activitat humana. Es parla fins i tot de "coevolució". Per això, parlar sense més de pressió antròpica simplifica en excés la qüestió.

Segona
Les principals necessitats de l'Albufera són de naturalesa tècnica, de gestió i de falta de recursos, ja que la protecció de l'Albufera està infradotada administrativament. És un Parc Natural, pertany a la Xarxa de Parcs Naturals de la CV, però el múscul administratiu de la Generalitat per defensar-la és mínim. No sembla necessari personificar l'Albufera per a reforçar-la organitzativament. Hi ha un Pla Rector d'Ús i Gestió, hi ha una defensa, la protecció penal és la mateixa que per a qualsevol altre ens natural, i no és necessària la personificació per a aqueixa defensa efectiva. El que sí que ho és, és la seua dotació de mitjans organitzatius.

Tercera
L'atorgament de personalitat jurídica a l'Albufera tindria un valor simbòlic o mític, però escassament operatiu. L'aspecte jurídic central d'aquesta llei, la personificació, és una decisió del legislador perfectament admissible. Hi ha altres alternatives.

En l'Albufera concorren multitud de figures jurídiques de protecció: Parc Natural, Zona Humida del Pla Hidrològic de la Conca del Xúquer, Pla d'Ordenació de Recursos Naturals, Catàleg de les Zones Humides, Lloc Ramsar de la Convenció Internacional de Zones Humides, Espai Xarxa Natura 2000, Zona d'Especial Protecció per als Ocells, Lloc d'Importància Comunitària... sense oblidar les proteccions derivades dels planejaments generals dels municipis o de la planificació territorial i estratègica de la Comunitat, Infraestructura Verda i, per descomptat, Zona Humida catalogada.

Qualsevol d'aquestes figures, i en concret el Catàleg de Zones Humides i el Pla Hidrològic de la Conca, serien suficients per a assegurar la protecció de l'Albufera, la seua protecció jurídica. Totes juntes plantegen un escenari complicat: com s'entendria la declaració de personalitat jurídica en tot aquest complex escenari? Potser donaria lloc a una menysvaloració del concepte de personalitat jurídica, que potser s'entendria com una cosa honorífica? Fins i tot podria afegir soroll.

Quarta
Existeix una proposta concreta: establir per llei el règim jurídic del Parc Natural i que després siga desenvolupada mitjançant un Pla Rector d'Ús i Gestió o mitjançant altres instruments d'ordenació i gestió.

Tenim un antecedent: el Parc Natural de la Marjal de Pego-Oliva es va declarar per llei, incorporant-lo en forma d'annex a la llei vigent d'Espais Naturals de la Comunitat Valenciana de 1994. Causes d'això: per a eixir al pas d'una problemàtica territorial

extraordinàriament forta es va decidir incorporar-lo en la llei. Així, el Parc Natural de Pego-Oliva està declarat per llei. Llavors no fa falta una llei específica, es pot aprofitar la revisió de la llei d'Espais Naturals que està en revisió des de 2017.

Cinquena

Una nova perspectiva s'obri en considerar la creació d'un Catàleg de Bones Pràctiques per a desenvolupar una gestió més eficaç d'aqueix espai, un dels instruments que més s'estan emprant per a la gestió del Patrimoni natural i cultural.

Cal apuntar alguns dels elements que podrien tindre aquestes bones pràctiques perquè foren eficaces, innovadores i creatives. Poden ser-ho en cinc aspectes:

Que innoven funcionalment en la gestió del patrimoni cultural.
Que innoven estructuralment els seus sistemes d'organització tècnics, financers o humans.
Que innoven en comportaments, modificant els patrons de conducta dels diferents agents que intervenen en la gestió d'aqueix Patrimoni cultural o natural.
Que innoven en les relacions, amb la transformació de les formes d'interacció amb l'entorn, o amb altres agents encarregats del Patrimoni, o amb nous esquemes de treball.

Conclusions

De les consideracions anteriors i de les intervencions de les persones expertes se'n deriven tot un seguit de conclusions que plantejarem de manera resumida.

Al fil de la hipòtesi plantejada, la conclusió és que no pareix oportú considerar el tractament de persona jurídica per a l'Albufera, ja que hi ha altres mesures administratives i legals que, dutes a terme, han de garantir la protecció d'un parc amb les característiques especials que s'han exposat.

Totes aquestes mesures passen per la necessitat de recordar, posar de relleu i acomplir les normes i lleis de protecció que marquen totes les figures jurídiques de protecció que ja té l'Albufera, especialment la del Catàleg de Zones Humides i el Pla Hidrològic de la conca així com de dotar l'Albufera de més recursos, de mitjans tècnics i de gestió, i pal·liar així la infradotació administrativa que pateix.

De la mateixa manera i seguint les línies exposades per alguns dels ponents, animem a l'estudi atent de la proposta d'establir per llei el règim jurídic del Parc Natural i que després aquesta siga desplegada per mitjà d'un Pla Rector d'Ús i Gestió o altres instruments d'ordenació i gestió. Així com animem a la creació del Catàleg de Bones Pràctiques.

Informe sobre la “Mesa Redonda: La Albufera, nuevas perspectivas”

El Consell Valencià de Cultura quiere, en primer lugar, manifestar su gratitud a los expertos convocados para integrar la Mesa Redonda que ha tenido lugar por su inmediata aceptación de la propuesta y su decidida participación.

I Antecedentes

El Consell Valencià de Cultura ha mostrado su preocupación por las circunstancias que rodean a la Albufera de Valencia tanto como ecosistema como bien cultural en repetidas ocasiones.

Así lo hizo en:
2009 Sobre l’Albufera i els seus valors naturals i patrimonials
2012 Sobre el Parque Natural de la Albufera de Valencia
2016 Informe sobre la possible declaració de Bé d’Interès Cultural Immaterial a favor de les activitats tradicionals de L’Albufera de València: la pesca artesanal i la navegació a vela llatina

La Mesa Redonda de referencia para este Informe tiene su precedente inmediato en las Sesiones de la Comisión de Ciencias celebradas durante los pasados meses en las que se abordaron cuestiones relativas al estado de salud de la Albufera, desde el punto de vista medioambiental y de gestión de la laguna y en la que participaron un buen número de especialistas y de responsables públicos.

Como resultado de todo un año de trabajo la Comisión citada elaboró un Informe en 2022 “La Albufera de Valencia. Parque Natural. Situación medioambiental y administrativa” que fue aprobado en enero de 2023 y que se aportó para conocimiento de los componentes de la Mesa.

II El caso del Mar Menor

Poco después de finalizados los trabajos de la Comisión de Ciencias se produjo la aprobación de la Ley 19/2022, de 30 de septiembre, para el reconocimiento de personalidad jurídica a la laguna del Mar Menor y su cuenca, a raíz de la Iniciativa Legislativa Popular que se había estado impulsando, de la que se tenía noticia y había llamado la atención por el posible paralelismo con el ecosistema de la Albufera.

Resaltaremos tan sólo dos extremos esenciales de la Ley:
"Artículo 1. Se declara la personalidad jurídica de la laguna del Mar Menor y de su cuenca, que se reconoce como sujeto de derechos.
Artículo 2. 1. Se reconoce al Mar Menor y su cuenca los derechos a la protección, conservación, mantenimiento y, en su caso, restauración, a cargo de los gobiernos y los habitantes ribereños. Se le reconoce también el derecho a existir como ecosistema y a evolucionar naturalmente, que incluirá todas las características naturales del agua, las comunidades de organismos, el suelo y los subsistemas terrestres y acuáticos que forman parte de la laguna del Mar Menor y su cuenca"

III Iniciativa del Consell Valencià de Cultura

La convocatoria del Consell Valencià de Cultura en forma de Mesa Redonda reunió un grupo de expertos medioambientales, jurídicos y patrimoniales para que, a la luz de sus respectivas disciplinas científicas, trataran y debatieran acerca de la oportunidad, conveniencia y adecuación de una iniciativa semejante a la seguida para el Mar Menor en el caso de la Albufera de Valencia.
Las materias por abordar y debatir en esta Mesa fueron, esencialmente, las siguientes:
Similitudes y diferencias entre los dos ecosistemas tanto por sus características físicas como de titularidad y gestión o de protección patrimonial.
Suficiencia o superación del marco normativo vigente de gestión e inserción en la trama de los bienes culturales

IV Panel de expertos convocados

José María Baño León, catedrático de Derecho Administrativo de la Universidad de Valencia y posteriormente de la Complutense de Madrid, especialista en Derecho Urbanístico.

Ignacio González-Varas, catedrático de Historia de la Arquitectura y del Patrimonio Cultural en la Escuela de Arquitectura de la Universidad de Castilla - La Mancha, experto en la materia de los bienes culturales.

Juan Ors Martínez, biólogo, responsable técnico de los espacios naturales de la Comunitat durante la creación de los espacios protegidos.

Teresa Vicente Giménez, profesora titular de Filosofía del Derecho de la Facultad de Derecho de la Universidad de Murcia e impulsora de la Iniciativa Legislativa Popular mencionada.

IV Consideraciones

Cuanto se expuso en la Mesa Redonda viene recogido en el Anexo de este informe y permite elaborar algunas consideraciones en torno a la dotación de personalidad jurídica propia al lago de la Albufera, que es el objeto central de debate.

Primera
La naturaleza territorial del Parc Natural de l'Albufera tiene características bien diferentes de las del Mar Menor, por su extensión, por incluir todo tipo de ocupaciones desde la agrícola a la urbana, desde la restinga arbolada y urbanizada a las diferentes aguas que alimentan el lago y los arrozales.

La Albufera es un Parque Natural, un medio radicalmente urbanizado desde su origen, y es un ejemplo reconocido de interacción histórica entre medio natural y actividad humana. Se habla incluso de "coevolución". Por eso, hablar sin más de presión antrópica simplifica en exceso la cuestión.

Segunda

Las principales necesidades de la Albufera son de naturaleza técnica, de gestión y de falta de recursos ya que la protección de la Albufera está infradotada administrativamente. Es un Parque Natural, pertenece a la Red de Parques Naturales de la CV, pero el músculo administrativo de la Generalitat para su defensa es mínimo. No parece necesario personificar a la Albufera para reforzarla organizativamente. Hay un Plan Rector de Uso y Gestión, hay una defensa, la protección penal es la misma que para cualquier otro ente natural, y no es necesaria la personificación para esa defensa efectiva. Lo que sí es, es su dotación de medios organizativos.

Tercera

El otorgamiento de personalidad jurídica a la Albufera tendría un valor simbólico o mítico, pero escasamente operativo. El aspecto jurídico central de esta ley, la personificación, es una decisión del legislador perfectamente admisible. Hay otras alternativas.

En la Albufera concurren multitud de figuras jurídicas de protección: Parque Natural, Zona Húmeda del Plan Hidrológico de la Cuenca del Júcar, Plan de Ordenación de Recursos Naturales, Catálogo de las Zonas Húmedas, Sitio Ramsar de la Convención Internacional de Zonas Húmedas, Espacio Red Natura 2000, Zona de Especial Protección para las Aves, Lugar de Importancia Comunitaria... sin olvidar las protecciones derivadas de los planeamientos generales de los municipios o de la planificación territorial y estratégica de la Comunidad, Infraestructura Verde y por supuesto Zona Húmeda catalogada.

Cualquiera de estas figuras, y en concreto, el Catálogo de Zonas Húmedas y el Plan Hidrológico de la Cuenca, serían suficientes para asegurar la protección de la Albufera, su protección jurídica. Todas juntas plantean un escenario complicado: ¿cómo se entendería la declaración de personalidad jurídica en todo este complejo escenario? ¿Quizá diera lugar a una minusvaloración del concepto de personalidad jurídica, que quizá se entendería como algo honorífico? Incluso podría añadir ruido.

Cuarta

Existe una propuesta concreta: establecer por ley el régimen jurídico del Parque Natural y que después sea desarrollada mediante un Plan Rector de Uso y Gestión o mediante otros instrumentos de ordenación y gestión.

Tenemos un antecedente: el Parque Natural de la Marjal de Pego-Oliva se declaró por ley, incorporándolo como anexo a la ley vigente de Espacios Naturales de la Comunidad Valenciana de 1994. Causas de ello: para salir al paso de una problemática territorial extraordinariamente fuerte se decidió incorporarlo en la ley. Así, el Parque Natural de Pego-Oliva está declarado por ley. Entonces no hace falta una ley específica, se puede aprovechar la revisión de la ley de Espacios Naturales que está en revisión desde 2017.

Quinta

Una nueva perspectiva se abre al considerar la creación de un Catálogo de Buenas Prácticas para desarrollar una gestión más eficaz de ese espacio, uno de los instrumentos que más se están empleando para la gestión del Patrimonio natural y cultural.

Cabe apuntar algunos de los elementos que pudieran tener estas buenas prácticas para que fueran eficaces, innovadoras y creativas. Pueden serlo en cinco aspectos:

Que innoven funcionalmente en la gestión del patrimonio cultural.
Que innoven estructuralmente sus sistemas de organización técnicos, financieros o humanos
Que innoven en comportamientos, modificando los patrones de conducta de los distintos agentes que intervienen en la gestión de ese Patrimonio cultural o natural.
Que innoven en las relaciones, con la transformación de las formas de interacción con el entorno, o con otros agentes encargados del Patrimonio, o con nuevos esquemas de trabajo.

Conclusiones

De las consideraciones anteriores y de las intervenciones de las personas expertas se derivan toda una serie de conclusiones que plantearemos de manera resumida.

Al hilo de la hipótesis planteada, la conclusión es que no parece oportuno considerar el tratamiento de persona jurídica para la Albufera, puesto que hay otras medidas administrativas y legales que, llevadas a cabo, tienen que garantizar la protección de un parque con las características especiales que se han expuesto.

Todas estas medidas pasan por la necesidad de recordar, poner de relevo y cumplir las normas y leyes de protección que marcan todas las figuras jurídicas de protección que ya tiene la Albufera, especialmente la del Catálogo de Zonas Húmedas y el Plan Hidrológico de la cuenca, así como de dotar la Albufera de más recursos, de medios técnicos y de gestión, y paliar así la infradotación administrativa que sufre.

Del mismo modo y siguiendo las líneas expuestas por algunos de los ponientes, animamos al estudio atento de la propuesta de establecer por ley el régimen jurídico del Parque Natural y que después esta sea desplegada por medio de un Plano Rector de Uso y Gestión u otros instrumentos de ordenación y gestión. Así como animamos a la creación del Catálogo de Buenas Prácticas.

Anexo con la transcripción de las intervenciones de los ponentes en la mesa redonda L'Albufera: noves perspectives (2 de febrero de 2023)

María Teresa Vicente (profesora titular de Filosofía del Derecho de la Facultad de Derecho de la Universidad de Murcia e impulsora de la Iniciativa Legislativa Popular mencionada).

Quiero indicar, porque es importante para esta discusión, que además de profesora de Filosofía del Derecho y directora de la cátedra de Derechos Humanos y Derechos de la Naturaleza, he sido abogada en ejercicio durante más de ocho años y dejé de serlo por la ley de Incompatibilidad de la Función Pública, que me obligó a elegir entre seguir ejerciendo como abogada o dedicarme a tiempo completo a la universidad. Este perfil de abogada en ejercicio es muy importante en mi desarrollo como profesora e investigadora. Y aunque esta ley de la Manga proviene de la Filosofía del Derecho, viene de un nuevo paradigma, el de la justicia ecológica. Por eso cuando vienen muchas críticas a la ley, no pueden venir del derecho positivo, o sí pueden venir, pero la respuesta viene de la Filosofía del Derecho.

Porque el modelo jurídico que nosotros tenemos, y con el que los juristas actuamos, se basa en la justicia social. El modelo de la justicia social reconoce las relaciones entre los seres humanos y supuso una superación de las injusticias del modelo anterior, el modelo de la justicia liberal, en el que las mujeres, los niños, los trabajadores, las personas sin recursos económicos, no eran considerados sujetos de derecho ni tenían la

titularidad de los derechos que una minoría sí tenía. Pero este modelo, el de justicia social, que conozco muy bien y que ha sido muy importante en nuestro país, no reconocía la relación entre el ser humano y la naturaleza.

Ahora todos sabemos que el ser humano forma parte de la naturaleza no solo por la ciencia de la Ecología en el pensamiento occidental, sino porque todos sufrimos el daño que el ser humano ha ocasionado al ecosistema o, mejor dicho, su modelo de desarrollo económico. Por tanto, las críticas que vienen del ordenamiento jurídico vigente y de la Teoría del Derecho vigente, están bien, pero pertenecen a un modelo del cual no vienen los derechos de la Naturaleza. Estos derechos vienen del modelo de justicia ecológica.

Este modelo empecé a estudiarlo a finales de los años 80. Fue en una primera investigación que dirigían un catedrático de Ecología y un catedrático de Filosofía del Derecho. Esto es muy importante, porque la cuestión epistemológica de la separación de las ciencias naturales de las sociales tiene mucho que ver con la incomprensión y los argumentos en contra de esta nueva figura jurídica: un jurista difícilmente puede reconocer derechos de la Naturaleza si no la conoce. A finales de los años 80, en las facultades, había una separación entre las ciencias sociales y las naturales. No podíamos investigar los juristas sobre un objeto natural incluso aunque tuviéramos acceso a los libros de la facultad de Biología.

Estas cuestiones previas son muy importantes para los juristas. Cuando explico Teoría del Derecho, con la ley que otorga personalidad jurídica de derechos al Mar Menor, la 19/2022, digo que los libros de Teoría del Derecho han quedado obsoletos. Porque ya deberían decir "la personalidad jurídica corresponde a las personas, a las corporaciones, a las fundaciones… y ahora también a los ecosistemas". Nos guste o no nos guste. Porque hay una ley que reconoce personalidad jurídica a un ecosistema. Cuando se habla de relaciones jurídicas se habla de una relación de reciprocidad. Pero primero hay que conocer la realidad: la relación de los seres humanos con la Naturaleza, con los ecosistemas, como parte de ellos, es de complementariedad. No podemos vivir sin el ecosistema de la Albufera, aunque hayamos estado desde la Edad Moderna en otro modelo.

Esto es muy importante para mí para abordar el tema. Porque lo único en que les puedo ilustrar sobre esta ley del Mar Menor es el procedimiento por el que se ha llevado a cabo: hemos partido de dos artículos importantes de la Constitución, el 23 y el 87.3, que reconocen la participación ciudadana, quizá porque nuestra Constitución es fruto de ese nuevo modelo social y se le dio oportunidad al pueblo a que también participara en la creación de leyes para asuntos que le incumbían a través de la iniciativa legislativa popular.

¿Cómo se realizó este estudio? Des de mi primera monografía, en el año 92, sobre la justicia ecológica como nuevo paradigma dentro de la Teoría de la Justicia (que es mi especialidad dentro de la Filosofía del Derecho), se han sucedido otros libros para que los estudiantes de Biología supieran que la justicia y la ética son compartidas ya por la ciencia de la Ecología. Ya hay muchos libros sobre ética y conciencia ecológica donde desde principios del 2000 empezó a estudiarse el Derecho Ambiental.

Pero, ¿qué pasa para que con 40 años de normas de protección del medio ambiente no se haya podido devolver a la Naturaleza su estado de salud, creado por una actuación humana impulsada por un modelo económico que la ha visto como un objeto de recurso y beneficio? En octubre de 2019, cuando habían saltado todas las alarmas en el Mar Menor, yo estaba en la Universidad de Reading, en el Reino Unido. Allí conocían mi estudio de los años 90 y sabían que había países que habían reconocido personalidad jurídica a ecosistemas. Me dieron una beca de tres meses en su Centro de Justicia y Clima. Elegí para estudiar las dos maneras en que el Derecho puede otorgar una ley que reconozca, si no va en contra de su orden constitucional, como es el caso, derechos a la Naturaleza. Por vía jurisprudencial estudié la sentencia de Río Atrato, me enamoré de ella (y el rector de la Universidad de Murcia también). Por eso, cuando volví, iniciamos la Cátedra de Derechos Humanos y Derechos de la Naturaleza. Y estudié, por vía de legislación de su Parlamento, lo que pasó con el río Whanganui. El Parlamento de Nueva Zelanda le reconoció derechos y personalidad jurídica.

El 19 de octubre de 2019, mis alumnos de cuarto curso, a los que ya les había impartido Justicia Ecológica, que conocían todo el avance de este nuevo paradigma, me mandaron una foto ya muy conocida de todos los peces muertos en el Mar Menor. Me dijeron que no me volviera de Rea-

ding, que metiera dentro del Centro Justicia y Clima lo que estaba pasando, por si se le podían otorgar derechos al Mar Menor. Hablé con el rector, con el presidente de la Fundación Séneca que me había dado la beca. Me dijeron que no, que el curso había empezado, y que no me ampliaban la beca y que me tenía que venir. El primer día que llegué a clase se lo dije a mis alumnos y me dijeron que lo estudiáramos aquí. Y así fue.

Desde mayo de 2019, estos alumnos, durante todo ese tiempo hasta octubre, en que no paraba el movimiento social, empezaron a convocar a científicos y a políticos para que explicaran cómo se había llegado a esa situación, por qué no les habían contado lo que estaba pasando, por qué les habían mentido o les habían ocultado la verdad. Y yo fui uno de esos profesores. Les conté la idea en la que estábamos trabajando. Eso fue en junio de 2019. Fueron casualidades. Todo va muy lento hasta que en un momento parece que todas las estrellas se alinean. Mis alumnos y otros profesores me dijeron que yo debía publicar el resultado del trabajo de los alumnos de esos meses, que la ciudadanía supiera que el Mar menos podía tener derechos.

Un resumen salió en el diario La Opinión. Ese mismo día se empezaron a recoger firmas. Se entendió el sentido de la pérdida, la impotencia y el dolor, y que el Mar Menor tenía derecho a vivir. Cogieron la idea de los derechos del Mar Menor. Eso se entendió mucho antes de que lo hiciera la Academia. La unión de ese movimiento social con esa nueva alternativa ya construida fue lo que garantizó nuestro éxito, aunque tuviéramos nuestras dudas, porque fue un camino difícil. Fue por la unión de tres factores: la universidad pública, con sus estudios desde los años 90, el movimiento social y los partidos políticos, que por una vez estuvieron a la altura.

El desarrollo de la ILP de la Constitución viene por dos vías, una de ellas os podría ir mejor a vosotros para el caso de la Albufera de Valencia, porque es más rápida y si el Gobierno valenciano está por la labor.

Una es la Iniciativa Legislativa Comarcal o Municipal, y la otra la Iniciativa Legislativa Nacional. Nosotros estudiamos las dos y ejercitamos las dos. Empezamos por la Municipal por lo de "primero voy a llorar en mi tierra", a mis representantes políticos, me da igual que sean de derechas, de izquierdas o del centro, y después, si ellos me lo deniegan, ejercitaré la otra. No quiere decir que la ley te obligue primero a ir a la Municipal, pero nosotros lo hicimos así. En un mes conseguimos la ILP Municipal en el Ayuntamiento de Los Alcázares (porque si se ve, la ILP Municipal, si lo va a hacer un ayuntamiento, necesita un mínimo de habitantes), y entre todos los ayuntamientos, que luego la apoyaron, de todos los colores políticos, el único que reunía las condiciones para hacerlo ya era Los Alcázares.

No me voy a detener en las luchas políticas, sino en los triunfos: salió por mayoría absoluta en un debate parlamentario que chapeau, ojalá los parlamentos estuvieran tan llenos de vida como ese. Se tuvo que levantar dos veces el acalde para decir que echaría a la gente si continuaban hablando, las mujeres se levantaron, sacaron banderas del Mar Menor y el derecho a la vida, envolvieron la tarima donde estaban todos los partidos políticos discutiendo y permanecieron de pie durante toda la discusión parlamentaria. Ningún partido político se atrevió a decir que no. Alguno guardó silencio, pero se aprobó por mayoría absoluta.
Pero cuando la semana siguiente el alcalde fue con esa ILP Municipal al Parlamento de la comunidad autónoma, le dijeron que no. Que no eran competentes. Ese mismo día nos fuimos a Madrid. Naciones Unidas nos llamó. Es muy importante que sepan que esto no es algo de España o de la región de Murcia, esto es algo universal. Yo tampoco era consciente en ese momento. Cuando ganamos la ILP Municipal me llamó la responsable de la ONU del Plan Armonía con la Naturaleza. Esto está en el informe del secretario de la ONU del 2020, y en el de 2022 recoge el triunfo de esta ley, la 19/2022. Eso me hizo tomar conciencia de que estábamos ante un movimiento internacional, y eso nos llevó, al alcalde de Los Alcázares y a mí, ante la Asamblea General de la ONU el año pasado.

Y les adelanto que, al completar todos los continentes que ya hemos reconocido derechos jurídicos a la naturaleza, porque faltaba Europa, la Asamblea General de la ONU, les pasaré la documentación, ha dicho que en el próximo Diálogo (que se hace siempre el 22 de abril porque es el Día de la Madre Tierra), ya se va abrir la Asamblea de la Tierra, y ya no va a ser como hasta ahora, un Diálogo en que cada país que reconocía en su ordenamiento jurídico esta nueva figura iba invitado a la Asamblea General donde exponía su caso y se reconocía en el Informe. Ahora ya es-

tamos todos los continentes, y el próximo día 24 de abril (porque el 22 cae sábado), se abrirá la Asamblea de la Tierra en la ONU y se interpretará así la Agenda 20-30, los objetivos de Desarrollo Sostenible, y será el comienzo para una Declaración Universal de los Derechos de la Naturaleza.

También es importante que sepan que logramos, hace apenas dos meses, en el último día de la cumbre de Canadá, que en la Post 20, en la Convención de Biodiversidad, se reconozcan expresamente los derechos de la Naturaleza, los derechos de la Madre Tierra y la concepción ecocéntrica; se dice adiós a la concepción antropocéntrica, que hasta ahora ha conducido el Derecho, la economía y la política, y este nuevo camino, en el marco de la Convención de Biodiversidad, tendrá esta nueva figura de los derechos de la Naturaleza.

José María Baño (catedrático de Derecho Administrativo de la Universidad de Valencia y posteriormente de la Complutense de Madrid, especialista en Derecho Urbanístico).

El tema tiene dos facetas. Una, la teórico-jurídico-simbólica de la personificación de un ecosistema, de enorme interés, y otra, desde un punto de vista más práctico, la situación de la Albufera.

Creo que debemos partir de los defectos fundamentales de la regulación actual de la Albufera, que no es semejante a la del Mar Menor. La situación de este era y es mucho peor desde el punto de vista ambiental, y además tiene una problemática incluso jurídica mucho mayor, por los diversos instrumentos de gestión e incluso por la clara controversia que ha existido entre el Gobierno de la nación y la comunidad autónoma entorno a los mecanismos de protección del Mar Menor. La situación de la Albufera es diferente, más sencillo su tratamiento desde un punto de vista práctico, pero creo que la dificultad fundamental desde un punto de vista puramente práctico, des de mi experiencia, es que la protección de la Albufera está infradotada administrativamente. Es un Parque Natural, pertenece a la Red de Parques Naturales de la CV, pero el músculo administrativo de la Generalitat para su defensa es mínimo.

Y eso tiene dos vertientes, la de protección y la de que, siendo un ecosistema en un entorno urbano, se entorpece la gestión diaria de los más variados expedientes.

¿Qué consideración me merece La ley 19/2022, en qué medida es una novedad? ¿Y podría servir al caso de la Albufera?
La profesora Vicente nos ha contado la genealogía y la filosofía de esta ley. Desde el punto de vista jurídico, no se me rasgan las vestiduras por la personificación jurídica. Hoy es muy normal considerar así a las fundaciones. Antes no lo era, porque no dejan de ser la personificación de un patrimonio. Y tampoco lo era cuando Sinibaldo Fieschi, más tarde Inocencio IV, empezó a utilizar técnicas jurídicas parecidas a la de persona ficta, para hacer personificaciones dentro del mundo amplio de la Iglesia Católica en su complexio oppositorum, como se decía históricamente.

Es decir, el hecho de dar personalidad jurídica (un hito en el Derecho español desde el punto de vista de la Teoría General), a un ecosistema, a mí me parece que es algo completamente instrumental, completamente admisible. Lo que es, es muy original. Una originalidad que no me supone ninguna fricción. El propio Código Civil parte de que las personas jurídicas son ficticias. Y qué decir del elenco enorme de personas jurídicas dentro de la Administración Pública, las entidades instrumentales. Las hay para dar y tomar. La personificación, en Derecho, más allá de la persona humana como ente basada en el hecho físico, y bajo cualquier filosofía, es un instrumento jurídico. Hoy consideramos normales las sociedades anónimas, pero en el siglo X a nadie se le hubiera ocurrido; fue el desarrollo del mercantilismo y la necesidad de agrupar capitales los que determinaron su personificación.

Una personificación no de personas, sino de capitales... que no es lo mismo.

De manera que el aspecto jurídico central de esta ley, la personificación, es una decisión del legislador perfectamente admisible, no me plantea ningún problema, y creo que no tienen razón los colegas que se rasgan las vestiduras. Los juristas somos conservadores porque vivimos

de un cierto orden, aunque en realidad no haya ninguno. Cualquier novedad nos cuesta mucho trabajo aceptarla. La personificación se hará más, en España y en otros países, y es perfectamente aceptable.

Además, tiene un aspecto simbólico, el que corresponde al lado mítico del ser humano, su 99%. Un 1% de racionalidad y un 99% de aspectos emocionales y simbólicos. Es razonable. Pero sí me plantea problemas reflexionar en qué medida las capacidades que se dan a esa persona jurídica son las idóneas para su defensa. Los derechos del Mar Menor existían ya en el ordenamiento jurídico, pero estaban dispersos. Nos tenemos que plantear fundamentalmente si las técnicas que se utilizan en esa ley son las idóneas.

Y hay dos que creo las más importantes. Una, la de la personificación como instrumento para que cualquier persona pueda defender ante cualquier administración o cualquier tribunal los derechos del Mar Menor, lo que es una forma de decir que se da legitimación a las personas para que protejan el Mar Menor haciendo respetar las obligaciones que ya existen en la normativa vigente; este es un aspecto muy importante. Y el segundo aspecto es el organizativo: qué órganos tiene, y si son los idóneos, o cuáles faltan, o cómo debe complementarse esa ley.

El artículo 6, a mi juicio, es más importante. Que solo es el Estado el que puede regular. Y esto es importante a efectos del diálogo autonómico-central. La comunidad autónoma valenciana no puede darle a la Albufera, me da igual que se la personifique o no, un artículo como este que dice que "para la defensa del ecosistema del Mar Menor (para hacer valer todo lo que las leyes generales establecen para el Mar Menor) cualquier persona física o jurídica (ni siquiera tiene que ser nacional española, incluso puede ser una organización internacional) puede ejercer todo tipo de acciones ante la Administración Pública, de exigencia de sanción o de prohibición de una actividad, o ante los tribunales, tanto en la vía civil como administrativa." En la penal no hace falta porque en España existe la Acción Popular Penal por la que cualquier persona puede poner una querella criminal si cree que existe un delito ambiental.

Pero lo que esta ley sí reconoce es que cualquier persona puede ejercer una acción civil de daños y perjuicios. ¿Y cómo se llama esta legitimación? ¿Es tan novedosa? No lo es tanto como parece. Ya aparece recogida, per ejemplo, aunque de manera subsidiaria, en la ley de Bases de Régimen Local en su artículo 68.2, que conecta en parte con la filosofía defendida por la profesora Vicente: que lo que es del común puede ser defendido por cualquier persona que es del común, que es la opción que plantea el artículo para que cualquier vecino puede pedir a su ayuntamiento que ejerza una acción en defensa de su patrimonio, y si el ayuntamiento no lo ejerce, puede ejercerla él en nombre del ayuntamiento. Es una acción muy interesante que se utiliza poco en España dada la poca capacidad hasta ahora de asociacionismo y comunitarismo, y que valdría para muchas cosas; por ejemplo, para la defensa del patrimonio.

¿Qué tiene de peculiar la acción del Mar Menor? Que la puede ejercer directamente cualquier persona física como representante del Mar Menor.

El tercer aspecto de la ley, el organizativo, creo que es el más endeble. Porque establece unos órganos. Dice: "la representación y gobernanza de la laguna del Mar Menor se articula en tres órganos: un comité de representantes, un comité de seguimiento y un comité científico" a los que llama "la tutoría del Mar".

Lo de tutela no me gusta. La tutoría refleja como si el Mar Menor fuera "tan menor" que tuviera su capacidad disminuida... yo creo que sería mejor hablar de "los órganos del Mar Menor". ¿No es una persona jurídica? Pues los órganos del Mar Menor serían los que son.

Y aquí sí veo que hay un problema. Probablemente proviene del cruce de competencias entre el Estado y la comunidad autónoma. Porque el Mar Menor, ¿de quién depende? ¿A quién se adscribe? Todo esto queda muy vago en la ley, porque en su disposición final primera se dice que se habilita al Gobierno para que, en el ámbito de sus competencias, apruebe cuantas disposiciones necesite la ley. Pero, ¿dónde está la capacidad presupuestaria del Mar Menor? ¿Cómo se va a dotar a estos órganos? Porque independientemente de que en el Comité Científico los cargos no sean retribuidos, si no hay una organización... a mí me parece, como administrativista, que este es el aspecto más endeble.

Creo que la reivindicación no se debe tener en la ley, sino en el reglamento. Y habría que hacer un reglamento organizativo, y creo, además, que esta ley exigiría un consorcio, un convenio entre la Comunidad Autónoma de Murcia y el Estado de manera que las dos allegaran recursos. Si no, aquí no hay más recursos que los naturales del Mar Menor. Me parece que este aspecto, al igual que el otro, que tiene una influencia directísima, requeriría de un examen mucho más atento.

Voy concluyendo para dar más espacio al debate.

Caso de la Albufera: creo que el planteamiento de una ley que la personificara estaría más en el aspecto simbólico-político, "mítico" que llamo yo, tan importante, que en un aspecto puramente práctico. Es decir, ¿podríamos conseguir que la comunidad autónoma reforzara la defensa de la Albufera? Sí. Muy sencillo. Primero, creando un estatuto especial. Y, segundo, dotándolo de medios. Porque el problema son los medios presupuestarios. A veces, para la defensa de la Albufera, resulta que hay una sola persona. La Junta Rectora se reúne de vez en cuando... pero, ¿quién hace los informes? ¿Quién vigila la defensa efectiva? Esto es lo mismo que en el Mar Menor. Si no hay una organización dotada presupuestariamente es muy difícil hacer cumplir las disposiciones. Es decir, que no necesitaríamos personificar a la Albufera para reforzarla organizativamente. Hay un Plan Rector de Uso y Gestión, hay una defensa, la protección penal es la misma que para cualquier otro ente natural, y no necesitamos la personificación para esa defensa efectiva. Lo que necesitamos es dotarla de medios organizativos.

Ahora bien, si lo que se quiere es dar un paso y permitir esa legitimación universal en nombre de la Albufera, sí se necesitaría una ley. Porque, para decirlo sintéticamente y sin entrar en el debate competencial, todo aspecto que afecte a la legislación procesal es exclusivo del Estado. Y aunque la ley del Mar Menor dice que se ampara en la competencia del artículo 23, no es cierto. Se ampara en la competencia del 23... y en la competencia del artículo 149.1 relativa a la legislación procesal, porque lo que introduce es una legitimación procesal. Eso no puede hacerlo la comunidad autónoma.

Creo que las personas que están en esta reunión, que saben más que yo de la situación actual de la Albufera y de las necesidades que tiene, pueden identificar mejor si es necesaria o no esa ley. Insisto: tendría que ser una ley del Estado y, por lo tanto, una ley hecha por Iniciativa Popular o que, políticamente, el Parlamento valenciano se dirigiera al del Estado para que el Gobierno o cualquier grupo parlamentario hiciera una proposición de ley. Es decir, o para reforzar la acción de que cualquier persona estuviera legitimada indirectamente para recurrir cualquier acto que afecte a ese ecosistema, o si simplemente lo que hay que hacer es reforzar organizativamente la Albufera, reforzar la capacidad de personal científico, técnico y jurídico a su servicio. Esta es una decisión eminentemente política.

Pero con esto no le quito valor a la ley del Mar Menor. Sino que la sitúo en el contexto de su utilidad. Desde luego, en el plano simbólico es importantísima, lo es también mucho en cuanto que permite la acción en representación del Mar Menor a cualquier persona, a la que además se le compensan los gastos procesales exactamente igual que en la ley de Régimen Local. Aunque en el plano organizativo es una ley muy bien intencionada, le falla lo más importante: el presupuesto.

Con esto, más o menos, he complementado la intervención de la profesora Vicente y he situado los términos jurídicos.

Juan B. Ors (biólogo, responsable técnico de los espacios naturales de la Comunitat durante la creación de los espacios protegidos).

Quisiera ir al hilo de lo que decía el profesor Baño sobre el tema de la penuria de medios que, en mi opinión, es lo fundamental. Pero no solo penuria de medios, sino penuria de objetivos. ¿Qué queremos con la Albufera? No lo sabemos. Ni lo sabíamos cuando se declaró Parque ni, me temo, lo sabemos demasiado en este momento.

La figura de personalidad jurídica la considero extremadamente interesante para muchos espacios y hábitats de la Comunidad Valenciana. La considero un hito. Ahora bien, la idea, como concepto técnico (no hablo de las implicaciones jurídicas ni de la técnica jurídica, hablo como concepto técnico), para el Parque, entendiendo el Parque no solo lo que es la laguna, sino todo el Parque, en su mayor parte arrozal (un cultivo intensivo, no lo olvidemos), huerta, poblaciones, residentes..., opino que no es demasiado adecuada para lo que es el Parque Natural de la Albufera.

Incluso podría añadir ruido, quizá, con la más que necesaria revisión del mecanismo de gestión. Creo que hay otras alternativas en este momento. En la Albufera concurren multitud de figuras jurídicas de protección: parque natural, zona húmeda del Plan Hidrológico de la Cuenca del Júcar, Plan de Ordenación de Recursos Naturales, Catálogo de las Zonas Húmedas, Sitio Ramsar de la Convención Internacional de Zonas Húmedas, Espacio Red Natura 2000, Zona de Especial Protección para las Aves, Lugar de Importancia Comunitaria... sin olvidar las protecciones derivadas de los planeamientos generales de los municipios o de la planificación territorial y estratégica de la Comunidad-Infraestructura Verde, por supuesto Zona Húmeda catalogada...

Cualquiera de estas figuras, y en concreto, Catálogo de Zonas Húmedas y Plan Hidrológico de la Cuenca, serían suficientes para asegurar la protección de la Albufera, su protección jurídica. Todas juntas plantean un escenario complicado: ¿cómo se entendería la declaración de personalidad jurídica en todo este complejo escenario? ¿Quizá diera lugar a una minusvaloración del concepto de personalidad jurídica, que quizá se entendería como algo honorífico? No lo sé. Pero creo que con todo este repertorio tenemos, en principio, más que suficiente.
De entrada, bajo el punto de vista territorial y medioambiental, ¿en qué se parecen el Parque Natural de la Albufera y la laguna del Mar Menor? Ambos son un paradigma de espacio natural valioso y amenazado. En este momento los dos están amenazados. Solo que la Albufera tiene un historial más dilatado en el tiempo. Son ambientes lagunales ambos en zonas de intensa actividad económica, pero ahí terminan sus semejanzas.

Me gustaría detenerme en el artículo 2 de la ley 19/2022 del Mar Menor. No estamos hablando de la exposición de motivos, sino del articulado. El artículo reconoce el derecho del Mar Menor y de su cuenca (importante, porque con la cuenca nos metemos en un ámbito distinto de lo que es el ámbito nominal): El derecho a existir como ecosistema y a evolucionar naturalmente..., ya que los ecosistemas (laguna y cuenca), están regidos por un orden natural o ley ecológica que hace posible su existencia. El Derecho significa respeto a esta ley ecológica para asegurar el equilibrio y la capacidad de regulación del ecosistema ante el desequilibrio provocado por las presiones antrópicas... Esto lo dice así, literalmente.

¿Encaja esto con la realidad territorial de la Albufera? No encaja. Decimos que la Albufera es un Parque Natural, pero es un medio radicalmente urbanizado desde su origen, y es un ejemplo reconocido, lo hemos expuesto en muchos sitios, y está reconocido internacionalmente, de interacción histórica entre medio natural y actividad humana. Hay quien dice que incluso hay una "coevolución". Por eso, hablar sin más de presión antrópica (que existe, no tenemos más que verla), simplifica en exceso la cuestión.

La cuestión es el propio objeto de la protección. En la Albufera, ¿qué queremos proteger en realidad? Esto me gusta repetirlo siempre, una y mil veces, porque cuando decimos proteger el medio natural, proteger un espacio natural, ¿qué queremos proteger?: ¿la fauna? ¿un paisaje rural? ¿un paisaje cultural? ¿un medio de vida para mucha gente? ¿un territorio sometido a distintas ya no presiones, sino interacciones? ¿los restos de un medio natural prístino que puedan entenderse? ¿qué queremos proteger? ¿todo esto? ¿y esto cómo se hace? Pues francamente, yo no lo sé. El que lo sepa que me lo diga.

Hay que tener en cuenta que una parte sustancial de los ecosistemas que decimos "naturales" del Parque Natural han nacido y funcionan por la acción humana histórica. Sin ella, sus valores naturales y culturales serían otros. Probablemente, menos singulares. Porque la Albufera es un espacio muy singular. En comparación, por ejemplo, con un espacio comparable como puede ser el Delta del Ebro, tenemos que ese

Parque Natural se ciñe a la costa y a las zonas húmedas, pero el arrozal está fuera de él. Tiene su régimen de ordenación, pero no está dentro del Parque Natural. En Valencia, que hemos sido muy valientes, decimos que hay un Parque Natural de más de 21.000 Ha que en su mayor parte es un cultivo intensivo. De eso no debemos olvidarnos.

De todo el Parque de la Albufera, el 70% es arrozal en régimen hídrico completamente artificial, ya que los aportes vienen en su mayor parte de otras cuencas, no de la propia de la Albufera, sino de las del Júcar y el Turia, a partir de acequias y canales, escorrentías de cultivo, efluentes más o menos depurados urbanos e industriales. El mismo lago funciona como un embalse regulador de la inundación de los arrozales. Es decir, que sus niveles de agua son completamente artificiales: hay unas compuertas, unas bombas que en su caso pueden desalojar el agua…

Es un medio físico extraordinariamente dinámico. Y, sobre todo, no ha existido nunca como un espacio natural prístino; desde el momento de la creación de la zona húmeda de la Albufera y de su laguna, ya según se formaba geológicamente se iba ocupando, utilizando, llenando de población, creando paisajes que antes no existían. Es un caso parecido a las zonas húmedas del sur de Alicante: está la costa actual, está la costa de la alta Edad Media y, según se iba cerrando esa ensenada, se iba ocupando por la actividad humana: sin embargo, ahora hay tres Parques Naturales, tres zonas húmedas, como en el caso de la Albufera, que existen, pero que nunca han existido como espacio natural primigenio.

Las lagunas litorales son muy abundantes en el mundo, existen en todos los continentes. Esta de Uruguay, la laguna de Rocha, funciona naturalmente como todas las lagunas litorales de ambiente de aguas dulces o salobres. En cierta época del año se abre la gola, entra el mar, se hace salina o salobre. En otros momentos se cierra, vuelve otra vez a su condición original… funciona así.

En el caso del Mar Menor, siguen abiertas tres golas que conectan con la costa; por eso tenemos un mar, un espacio costero que es salado. Distinto de este, por ejemplo, es la Albufera, que es dulce hasta que se convierte en salada.

Dentro del Parque Natural de la Albufera tenemos hasta 17.000 residentes, y estacionales ni se sabe, se dice que sobre 100.000. Visitantes tampoco se sabe, y hay 13 municipios en un entorno metropolitano de 1M de habitantes. Esto es lo que tenemos dentro del Parque Natural. Esto no es el entorno, esto es el Parque Natural.

El Parque se declaró en situación ambiental límite en 1986. Me he permitido reír un poco cuando hablaba el Sr. Baños de la penuria de medios, pero es que en ese momento la penuria de medios era tal que solamente había un técnico, que era yo. Nadie más. Ha mejorado mucho, pero persiste la amenaza si surgen nuevos problemas. Tenemos un PORN (Plan de Ordenación y Recursos Naturales de la Albufera) que es un instrumento, en mi opinión, desafortunado. Estamos hablando de 57 municipios. No ayuda a la coherencia la Ordenación Estratégica a escala de Comunidad Valenciana, y no se sabe muy bien qué se pretende con este PORN, nunca se ha sabido muy bien. Esto añade confusión al asunto.

Por tanto, el verdadero objeto de la protección no debe ser un ecosistema determinado ni cierto escenario territorial ni estático ni en evolución, sino un sistema de interrelaciones ecológicas, territoriales, económicas, sociales, culturales, emotivas, todas ellas igual de relevantes y todas en cambio permanente. Esto conlleva que, efectivamente, el actual mecanismo de ordenación y gestión del Parque Natural y su actual régimen jurídico los considere yo profundamente insuficientes.

Mi propuesta: nada impide que se reconozca la personalidad jurídica del Parque Natural de la Albufera. ¿Cómo? Yo, la verdad, no sabría hacerlo por lo que hemos visto de la complejidad territorial, administrativa, ambiental, etc. Pero mi propuesta sería establecer por ley el régimen jurídico del Parque Natural. No estoy hablando de reconocer la personalidad jurídica por ley, sino de establecer, por ley, su régimen jurídico. Y que después desarrollemos mediante un Plan Rector de Uso y Gestión o mediante otros instrumentos de ordenación y gestión.

No es nada raro. Tenemos un antecedente: el Parque Natural de la Marjal de Pego-Oliva se declaró por ley, incorporándolo como anexo a la ley vigente de Espacios Naturales de la Comunidad Valenciana de 1994. ¿Por qué se declaró por ley? Porque en ese momento había una problemática territorial extraordinariamente fuerte y entonces, para salir al paso de aquella situación, se decidió incorporarlo en la ley. Así, el Parque Natural de Pego-Oliva está declarado por ley.

Entonces, ¿por qué no declaramos por ley el Parque Natural de la Albufera? No hace falta una ley específica: podemos aprovechar la revisión de la ley de Espacios Naturales que está en revisión desde 2017. Por supuesto que no se van a solucionar todos los problemas sin más con una ley, pero en mi opinión la Albufera lo merece, es un espacio realmente importante para la Comunidad Valenciana.

La complejidad política administrativa y social del territorio de la Albufera es extraordinariamente importante, hay que trabajar ahí para ver lo que significa que concurran tres administraciones: estatal (sobre todo por los temas del agua y la costa), la autonómica (por el Parque Natural), y las municipales (son 13 ayuntamientos que participan en el Parque Natural, entre ellos el propio Parque, que es propietario y gestor del lago de la Albufera y de la devesa). Pero también por la concurrencia de funciones gestoras y representativas a cargo de entidades agrarias, regantes, empresariales, ciudadanas... Todas ellas participan, y no estoy hablando de la Junta Rectora del Parque Natural, que es un órgano colaborador y asesor de la gestión, consultivo. Estoy hablando de funciones con gestión propia. Por ejemplo, los niveles de agua del lago se deciden por una entidad de tipo agrario, la Junta de Desarrollo de la Albufera, que es la gestora en primera instancia, sin perjuicio de las competencias administrativas que puedan darse.

Pero también, en mi opinión, con una ley específica de régimen jurídico podemos afrontar con garantías jurídicas los retos de futuro. Estamos en este momento en una situación muy delicada y de cara al futuro. El agua nunca va a ser suficiente. Si detraemos agua del Júcar estamos detrayendo agua de los regantes del Júcar. Los aportes naturales de la Albufera no son suficientes, necesitamos un aporte propio. Aporte propio que lo invalida como espacio natural propiamente dicho: estamos hablando de un régimen completamente artificial.

La política agraria comunitaria y autonómica es otra cuestión. En este momento hay una discrepancia entre qué se puede hacer en términos, por ejemplo, de la paja del arroz (quema o no quema), si estas prácticas entran en conflicto con la política agraria comunitaria en términos de subvenciones, de ayudas a los propietarios y gestores agrícolas...

¿Y La gestión de la costa? La costa se nos va. Se nos va porque es una situación general en toda la costa del levante de la península Ibérica. Tenemos que ver qué hacemos de cara al futuro.

¿Y La población residente? Ahí está. Tenemos que organizar la ordenación y la gestión de esos núcleos de población. ¿Y las infraestructuras? Continuamente estamos hablando de infraestructuras viarias, de urbanización, de otras infraestructuras. En fin... ¿qué vamos a hacer con ello? ¿Son suficientes los instrumentos de la ordenación territorial y urbanística? Quizá no.

Y en eso estamos. ¿El futuro? En este momento estamos en un punto de inflexión. Tendremos que adoptar en las próximas décadas decisiones muy importantes que, en mi opinión, sin una ley específica de régimen jurídico, quizá no tengamos garantías jurídicas suficientes para abordarlas. El Plan de Ordenación de Recursos Naturales (PORN) y del Plan Rector de Uso y Gestión (PRUG) llevan en revisión varios años. Para empezar, el PRUG está anulado en buena parte por múltiples deficiencias de forma y fondo. La revisión se retrasa porque es un asunto difícil, entre otras cuestiones porque estos instrumentos no tienen suficiente soporte jurídico específico. Sí, se puede decir que el Plan Rector de Uso y Gestión está recogido en la ley de Espacios Naturales. Vale. Pero a la hora de meterse en competencias urbanísticas, ¿es eso suficiente? De ninguna manera. Un Plan Rector de Uso y Gestión, e incluso un PORN, a la hora de definir políticas urbanísticas o de infraestructuras, o de aportes de agua, sobre todo cuando se incorporan otras administraciones, realmente quedan muy cojos. Quizá una ley ayudara a que sea viable aportar normas de ordenación y gestión realmente útiles.

El debate de la ley, en mi opinión, puede ser un revulsivo para administraciones y ciudadanos. Todos hablamos de la Albufera y todos reconocemos que es muy importante y que hay que hacer algo con ella. Pero esto, de cara a la opinión pública, de cara a la opinión de los que realmente tienen competencias gestoras en la Albufera (administraciones y particulares), ¿sería suficiente con la revisión de un PRUG o de un PORN? Pues no. En mi opinión, no. Porque nadie sabe que se están revisando el PRUG y el PORN desde hace un montón de años. Nadie lo sabe. Pero quizá el debate sobre una ley sí pueda ser un revulsivo y pueda aportar mayor compromiso de administraciones y particulares.

Y luego, en mi opinión, haciendo justicia a la historia de la creación del Parque por la demanda ciudadana: porque el Parque se declaró por la demanda ciudadana. La situación del Parque Natural en el 86 era límite. Y no límite en términos de medio ambiente, de flora y de fauna. Es que era, simplemente, un problema hasta sanitario. Y pasaba, además, que no se podía entender que en el ámbito metropolitano existiera un espacio tan sumamente deteriorado y degradado. Todo eso dio lugar a una demanda ciudadana, creo que nunca vista en la Comunidad Valenciana para un caso comparable a este.

La promulgación de una ley específica del Parque de la Albufera haría justicia a esa historia. Aunque llegamos algo tarde, evidentemente.

Ignacio González-Varas (catedrático de Historia de la Arquitectura y del Patrimonio Cultural en la Escuela de Arquitectura de la Universidad de Castilla - La Mancha, experto en la materia de los bienes culturales.

Me gustaría intentar aportar una visión más amplia acerca de la confluencia entre los bienes culturales y los naturales. Me ha parecido extraordinariamente interesante y muy ilustrativa la introducción de la profesora Vicente al hablar de esa Declaración de Derechos de la Naturaleza. Creo que es algo absolutamente necesario y que responde a una evolución que hemos observado en las últimas décadas: cómo la protección del patrimonio cultural discurre de un modo necesariamente complementario y entrecruzado con la conservación de la naturaleza. Porque cada vez somos más conscientes de la vulnerabilidad de los recursos culturales y también naturales. Y, además, esa degradación ecológica se experimenta hoy por vez primera a escala planetaria: por el ejemplo que ha dicho de esa llamada que recibe desde la ONU, es evidente que es un producto de esa globalidad sin fronteras, porque los efectos de la industrialización, contaminación, urbanización indiscriminada, se confrontan con ese universo un tanto sombrío de agotamiento de los recursos naturales.

Por eso, iniciativas como las que se han llevado a cabo en el Mar Menor creo que son ejemplares. Así se ha demostrado y, además, a escala internacional, dándonos cuenta que el Mar Menor es "nuestro", de "todos", del conjunto de la Humanidad, porque se experimenta por vez primera, de esta manera, la conservación y protección de estos entornos naturales.

También me han interesado muchísimo las dos otras intervenciones, comenzando por la intervención muy técnica del profesor Baño en la que quizá hay una discusión, para los que no estamos en el ámbito jurídico, que nos puede parecer un tanto bizantina, esto de la personalidad jurídica o no, pero que entiendo que desde el punto de vista de la teoría jurídica interesa mucho. Quizá a los que estamos en el campo del Patrimonio, de buscar qué es lo que se pretende lograr, nos interesan más qué medidas... y sobre todo también que haya un movimiento de impulso ciudadano para lograr esas medidas.

También lo decía el señor Ors cuando hablaba de que no sabía para la Albufera qué es lo que se pretendía. Creo que este debate es muy interesante plantearlo desde los orígenes. Primero nos tenemos que preguntar qué es el patrimonio cultural y natural de estos espacios, cuáles son sus valores (y son muchos y se entrecruzan), puede haberlos ecológicos, estéticos, contemplativos, económicos, urbanos, está la presión del turismo, etc. Y después llegar a por qué los debemos proteger, y para quién.

De esas preguntas es de donde surgen los instrumentos legales de cómo actuar, cuáles son los más apropiados para ese objetivo común de la conservación, protección y transmisión a las generaciones siguientes de estos entornos tan vulnerables y tan extraordinariamente frágiles y delicados.

El profesor Baño, además, hablaba de que la filosofía jurídica que está detrás de la ley, sus motivaciones, son loables, y desde luego lo es su fundamento, pero hay también unos aspectos organizativos que hay que ver si son realmente eficaces para lograr estos objetivos.
Y esto, en el campo del patrimonio cultural, es especialmente importante. Porque en las últimas décadas hemos visto cómo se han expandido claramente las formas y tipos de patrimonio, desde la protección de elementos singulares, monumentos, ciudades incluso, hasta ir llegando a la protección de la naturaleza y del paisaje que ya no es solo una protección de santuarios naturales, porque son escenarios antrópicos todos, todos están traspasados por la mirada humana que culturalmente proyectamos en la naturaleza. Y, de ahí, llegar a los modelos de gestión más adecuados para conseguirlo. Y también creo que, en el campo del patrimonio, tanto cultural como natural, también ha habido en las últimas décadas, en la literatura producida al respecto, una interesante basculación, podríamos decir, del objeto al sujeto.

Es decir, que ya no solo preocupa cómo proteger esos objetos naturales o incluso inmateriales, sino que la mirada se vuelca cada vez más hacia las comunidades humanas que los habitan. Como ha dicho Juan Ors, hacia esos 17.000 residentes y los 100.000 estacionales, porque son las comunidades las que en definitiva conservan, protegen, transmiten y transforman también estos espacios. Esto es importante, de tal manera que la gestión, hoy en día, no puede ser puramente conservativa, como urnas de cristal para proteger estos espacios, sino que debe tener en cuenta esta compleja realidad de intereses sociales económicos y ecológicos que confluyen en estos espacios y que nos ha explicado tan bien Juan Ors.

Por eso se ha dado un tránsito desde la contemplación de esos objetos singulares hacia lo que yo he denominado en alguna ocasión como "sistemas patrimoniales". Creo que esta es la óptica adecuada para después articular instrumentos jurídicos. Es decir, que ya no se protegen solo las barracas, no solo las declaraciones de BIC Inmaterial a las que aludía Vicente González Móstoles, la pesca de la anguila o la vela latina, sino el contexto, el marco en los que se producen y se sitúan; por lo que se llega a una visión holística, integrada, del patrimonio, con elementos relacionados entre sí que encuentran su significado en el contexto social, territorial, ambiental y natural en el que se ubican y desarrollan.

Se trata de sistemas complejos cuya conservación involucra al medio físico, a la economía y a las políticas públicas y, en general, al conjunto de la sociedad. Por lo tanto, no son separables en sí, aunque los queramos conservar específicamente.

La Albufera es un gran ecosistema que nos lleva a esa consideración amplia. Por citar un ejemplo de cómo se aborda ahora la conservación de bienes culturales más tradicionales, en estos momentos en la Escuela de Arquitectura de Toledo estamos desarrollando un proyecto de conservación de los conventos de la ciudad, en donde hay 33 de importancia, y no lo estamos haciendo atendiendo a cada uno de ellos, sino atendiendo a la red patrimonial que forma el conjunto de la ciudad histórica. Es decir, como un sistema complejo de comunidades entre sí, y además no solo atendiendo al aspecto físico de esa arquitectura conventual que todos deseamos mantener, sino también, como elemento prioritario y central del proyecto, a las propias comunidades de religiosas que viven allí y que son las que dan sentido último a este patrimonio.

Otro caso en el que he podido participar que nos muestra esta nueva visión de articulación de elementos de protección del patrimonio natural y cultural, en el que estuve actuando como informante de la UNESCO por encargo del Instituto Nacional de Antropología e Historia de México y la Escuela de Conservación de México Manuel del Castillo Negrete, puede ser el acueducto del Padre Tembleque, donde no solo se atendía a conservar la parte más vistosa y espectacular de esta obra de ingeniería hidráulica del siglo XVI, prodigiosa, sino a la totalidad de su recorrido, 48 km, de los cuales el 95% subterráneos, y al medio natural en el que se desarrolla, desde los ojos de los que surge el manantial hasta el monte Tecajete, que es un volcán que tiene además implicaciones en la memoria indígena del lugar, como una deidad, pero también la implicación de las poblaciones por las que va pasando, como Zacuala, hasta llegar a Otumba, es decir, cómo se implican las poblaciones en la conservación de infraestructura hidráulica que durante muchos siglos ha estado activa, con vinculación con bienes como por ejemplo el primer conflicto franciscano o la gastronomía.

Vemos cómo de una visión centrada en una declaración específica de un elemento como es esa obra de ingeniería hidráulica, se llega a emplazar todo en una concepción territorial mucho más amplia que involucra a todos los distintos aspectos en los que se contextualizan los bienes culturales.

La profesora Vicente también nos ha hablado de que toda la responsabilidad de conservar sistemas tan complejos está incardinada en una dimensión internacional amplia como son las Cumbres de los años 90 y la redacción de los Objetivos de Desarrollo Sostenible. Por eso nos podemos hacer las preguntas de cuál puede ser la contribución de este patrimonio natural y cultural para la consecución de los Objetivos de Desarrollo Sostenible, en qué medida la conservación de la Albufera o de otros ecosistemas se incardinan con esos objetivos a nivel mundial, o si las acciones que tienen como objetivo prioritario pueden ser también susceptibles no solo de conservar el ecosistema en sí (lo que ya sería éticamente válido por sí mismo, no haría falta ninguna otra justificación), sino que también adicionalmente pueden crear riqueza, empleo, oportunidades de promoción social o incluso beneficios materiales y espirituales a las distintas comunidades. Esta es una pregunta importante.

En conclusión, podría decir en esta primera parte de introducción, ver de qué manera la preservación de la Albufera puede incidir en los tres pilares que tienen que orientar cualquier política del desarrollo sostenible: el crecimiento económico (no son sistemas-santuario), la inclusión social (la cohesión del tejido social por el patrimonio cultural compartido), y el equilibrio ambiental.

Aquí, el profesor Baño hacía referencia a si realmente la figura jurídica planteada para el Mar Menor, o también incluso para la Albufera, puede ser la idónea para la gestión, porque en definitiva las intenciones son loables y claras y la motivación es evidente. Pero después hay que articular el desarrollo de instrumentos de gestión. Creo que es este el caballo de batalla de todos estos procesos.

Comparto lo que apuntaba el Sr. Baño sobre si quizás un consorcio sería la figura adecuada, y me parece que sí. Porque si nos transportamos de esta escala tan amplia de estos ecosistemas hacia otros ecosistemas igualmente dinámicos y complejos como son las ciudades históricas, han funcionado muy bien los consorcios. En Toledo, por ejemplo, tenemos el Consorcio de la Ciudad de Toledo, con un gerente. O ha sido muy importante el Consorcio de Santiago de Compostela, con un equipo técnico. Porque, como decía Napoleón Bonaparte, cuando quieres que un asunto salga adelante hay que dárselo a alguien concreto. Cuando no quieres, encárgaselo a una comisión. Yo no sé si todas estas comisiones, representantes, etc., pueden hacer diluir la fuerza ejecutiva, y que los objetivos, si es que llegamos a definirlos, se cumplan realmente.

Por eso creo que tener claro el modelo de gestión puede ser interesante. Por eso, sin duda, los sistemas de gobernanza a nivel internacional están cambiando su estructura y su finalidad. De estar protagonizados absolutamente por las administraciones o las instituciones públicas, cada vez hay más modelos integrados que tienden a involucrar a las comunidades locales y a sus intereses. Buscar ese modelo de gestión creo que es especialmente importante, con una visión integral del Patrimonio.

En Murcia se han dado los pasos adecuados para una gestión participativa, colectiva, que aprovecha además los conocimientos locales y que lleva a una disminución de los niveles de control por parte de la Administración sobre todo para tomar decisiones (para ese aspecto que ha dicho Juan Ors, tan importante, de qué queremos que sea la Albufera o qué estamos pensando que sea) Pero después es cierto que en la consecución de esos objetivos creo que una entidad participativa como un consorcio puede ser especialmente adecuada.

Después creo que se pueden poner en marcha otras iniciativas que pueden parecer secundarias, pero son interesantes. Les traigo este ejemplo, en el que también tuve ocasión de participar como supervisor. También en México, en la zona arqueológica de Teotihuacán, una de las grandes zonas arqueológicas de Mesoamérica. Allí se implantó un sistema de Voluntarios del Patrimonio y, de nuevo con el Instituto Nacional de Antropología e Historia de México, se creó la figura de Jóvenes Guardianes de Teotihuacán que involucró a voluntarios ya no solo de los lugares próximos sino internacionales, para monitorizar a jóvenes que circundan el sitio y vincularlos con su propio patrimonio cultural.

Es lo que se denomina "buenas prácticas". Algunas de ellas pueden ser interesantes para impulsar el conocimiento y la involucración de la ciudadanía en estos procesos, y no solo en la gestión.

Los nuevos modelos de gestión también muestran que el marco físico tradicional delimitado y escrito tiene que ser desbordado. Los que hemos participado en planes especiales de protección de centros históricos lo vemos claro. Ya no es tanto un lapicero que delimitaba con una línea roja lo que se protegía y lo que no, sino que cada vez se habla más de las "zonas de amortiguamiento", como es el caso del Plan de Gestión de Salamanca por encargo de la UNESCO, en que se introducen los espacios libres, las características físicas e incluso bienes inmateriales como las costumbres y tradiciones de la ciudad.

Y, desde luego, los componentes materiales e intangibles tienen que ser integrados en estas ordenaciones y objetivos. No se pueden aislar los bienes culturales o naturales de las prácticas económicas tradicionales. Es evidente en el caso de la Albufera con el cultivo del arroz o la pesca, que son actividades importantes. En esto hay un ejemplo en el que pudiera ser muy interesante profundizar: el Paisaje del Tequila, también en México, donde se han creado iniciativas turísticas sostenibles como el Tren Express, el Día del Tequila, historias en relación con él... y desde luego en la Albufera hay muchas, como las de Blasco Ibáñez...

Creo que en una institución consultiva como el Consell Valencià de Cultura, su papel, además de orientar sobre cuál pueda ser la figura jurídica, también podría estar en crear un Catálogo de Buenas Prácticas para desarrollar una gestión más eficaz de ese espacio "tan complicado", como ha dicho Juan Ors. Yo no me atrevo a decir cuáles serían estas, pero desde luego es uno de los instrumentos que más se están empleando para la gestión del patrimonio natural y cultural. Es decir, ¿qué buenas prácticas pueden contribuir a desarrollar estos objetivos?

Me gustaría apuntar algunos de los elementos que pudieran tener estas buenas prácticas para que fueran eficaces, innovadoras y creativas. Pueden serlo en cinco aspectos, que me permito señalar: que innoven funcionalmente en la gestión del patrimonio cultural. Que innoven estructuralmente sus sistemas de organización técnicos, financieros o humanos (y creo que aquí la Albufera, como ha dicho Juan Ors, necesita claramente un nuevo cuadro de gestión, que podría ser quizás la figura del consorcio que implica distintas administraciones, como ocurre con el de Toledo, que está financiado por el Ministerio de Hacienda y es extraordinariamente eficaz porque lleva adelante casi todas las actuaciones con distintos programas que va implementando). Que innoven en comportamientos, modificando los patrones de conducta de los distintos agentes que intervienen en la gestión de ese patrimonio cultural o natural. Y que innoven en las relaciones, con la transformación de las formas de interacción con el entorno, o con otros agentes encargados del patrimonio, o con nuevos esquemas de trabajo.

Otra cuestión importante para las buenas prácticas es el criterio de eficiencia. Se trata de medir la consecución de los objetivos propuestos de antemano con la implantación de sistemas de evaluación con los que comparar el estado anterior y el posterior a la aplicación de la buena práctica. Para la Albufera sería importante.

Otro criterio, por supuesto, es el de sostenibilidad y durabilidad para conseguir los Objetivos del Desarrollo Sostenible. Otro más, el de reproducibilidad y transferibilidad, como referentes o modelos que puedan replicarse en otras circunstancias o, incluso nosotros, imitar otras buenas prácticas que hayan funcionado en algún otro lugar. Y, por último, el de implicación de la ciudadanía en procesos participativos, sin menguar la capacidad ejecutiva de los órganos de decisión, que deben ser eficaces. Por eso, la acción comunitaria sobre el Mar Menor ha sido modélica, aunque haya habido fricciones políticas; se tendrá que ahondar más en ello, pero estas siempre existirán. Esto implica que el Mar Menor, pese a estar casi desahuciado, ha cobrado vida.

¿Y cómo lo ha hecho? En gran medida por lo que decíamos, que las comunidades se han dado cuenta de que estaba en una fase casi terminal y había que reactivarlo.

Todas estas buenas prácticas se pueden formalizar en algunas plantillas de propuesta de acciones, y algunas de ellas se integran en Bancos de Buenas Prácticas (BBP), que intentan recopilarlas y difundirlas. Se trata, en suma, de compilar experiencias que se adapten a los criterios citados anteriormente: buenas prácticas innovadoras, eficaces, sostenibles, transferibles, multidisciplinares e integradoras desde el punto de

vista social y comunitario. De hecho, en esta línea, y tratando de verlo en una dimensión más amplia, la UNESCO ha fomentado que determinadas prácticas o experiencias se recopilen en este programa https://whc.unesco.org/fr/recognition-of-best-practices/

Esta es una iniciativa que se remonta a 2012, demandada por el Comité de Patrimonio Mundial. Se abrió con la experiencia de la ciudad filipina de Vigán, donde con muy escasos medios se fueron creando sistemas de gestión para proteger el lugar. Hay quizás algunas muy ilustrativas para los dos casos que estamos tratando aquí, la Albufera y el Mar Menor. Por ejemplo, el caso del Parque Natural de Jiuzhaigou, en China, una región turística con nuevos modelos de gestión de interés para conservar y rentabilizar las intervenciones para las comunidades locales. O el caso de algunas áreas urbanas históricas de Estambul, o los sistemas de financiación de la iglesia de Boyana en Bulgaria, o las políticas de gestión del paisaje de los monumentos históricos de Kyoto, Ujio y Otsu, en Japón, o el Paisaje Natural del Café en Colombia, declarado Paisaje Cultural por la UNESCO. O el de la Habana Vieja o la Tierra del Incienso en Omán, en la que se protege a los propios protagonistas del cultivo.

En España, estas buenas prácticas reconocidas han sido las del Consorcio de Mérida, extraordinariamente eficaz para la protección de la ciudad, incluso incorporando patrocinio privado, y la de la protección del Parque Nacional del Teide. Son referentes que hay que consultar. También serían interesantes, para los casos que nos ocupan, cómo se ha implantado el Programa Estrategia 21 del Consejo de Europa del año 2017, que desarrolla unas buenas prácticas muy interesantes de desarrollo muy novedoso.

Por todo esto, por las preguntas que aquí se han dicho, y por las que seguramente don Vicente González Móstoles nos va a decir, se nos plantean esas cuestiones que ya han sido enunciadas por el resto de los ponentes: cuál es la finalidad de una ley y cuáles pueden ser los instrumentos más eficaces para que se desarrollen los objetivos que todos compartimos.

Informe al voltant del Turisme Cultural a la Marina Alta

Autor: Css. Ciències

Aprovació: Ple 25 setembre 2023

Antecedents

El Consell Valencià de Cultura, màxim òrgan consultor en matèria de cultura de la Generalitat Valenciana, ha mostrat al llarg de diversos informes el seu interès pel turisme cultural, tema que ha sigut tractat en nombrosos informes de manera transversal a l'hora de posar en valor les tradicions, els elements històrics, culturals i patrimonials del nostre territori. Tanmateix, el 26 d'abril de l'any 2011 fou aprovat pel Ple del Consell Valencià de Cultura, un informe sobre el Turisme Cultural i les seues característiques.

Situació del Turisme i del Turisme Cultural a la Comunitat Valenciana

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua defineix el terme turisme en la seua primera accepció com a fet de viatjar per un país pel sol gust de conèixer-lo, per plaer. Fer turisme. Turisme alternatiu, d'aventura, rural, cultural. En la seua segona accepció defineix el terme com a conjunt d'activitats, de tècniques i de servicis relacionats amb el transport i l'acolliment de les persones que fan estos viatges.

Segons la definició de turisme donada per la UNESCO l'any 1982, la cultura és el conjunt de trets distintius, espirituals, materials, intel·lectuals i afectius que caracteritzen a una societat o grup social. Engloba no sols les arts i les lletres, sinó també les maneres de viure, els drets fonamentals de totes les persones, els sistemes de valors, les tradicions i les creences. D'altra banda, l'Organització Mundial del Turisme considera que aquest es refereix a les activitats que es realitzen en viatges i estadies en llocs distints al de l'entorn habitual, per un període consecutiu menor al d'un any, amb finalitat d'oci, per negocis i altres motius no relacionats amb l'exercici d'una activitat remunerada en el lloc visitat. D'una manera més específica, i tenint en compte les definicions donades per la UNESCO i per l'Organització Mundial del Turisme, el turisme cultural és aquell que ressalta els aspectes culturals que ofereix un determinat destí turístic, ja siga un xicotet poble, una ciutat, una regió o un país. Aquest és un turisme que no deixa de banda el sol i la platja, sinó que a més proposa visitar pobles, ciutats i conèixer noves cultures. El turisme cultural, és el que precisa de recursos històric-artístics per al seu desenvolupament com museus i monuments que posen en valor i donen a conèixer el patrimoni material i immaterial de la terra que visitem, ja que també es viatja per a aprendre.

La comarca de la Marina Alta, la qual compren les poblacions de l'Atzúbia, Alcalalí, Beniarbeig, Benigembla, Benidoleig, Benimeli, Benissa, Poble Nou de Benitatxell, Calp, Castell de Castells, Dénia, Gata, Xaló, Xàbia, LLíber, Murla, Ondara, Orba, Parcent, Pedreguer, Pego, El Ràfol d'Almúnia, Sagra, Sanet i els Negrals, Senija, Teulada i Moraira, Tormos, La Vall d'Alcalà, La Vall d'Ebo, Vall de Gallinera, La Vall de Laguar i El Verger, és la comarca més al nord de la província d'Alacant. Limita al nord amb la Safor, al nord i a l'est amb la Mar Mediterrània, al sud amb la Marina Baixa i a l'oest amb el Comtat. Probablement siga una de les comarques que més turisme rep sobretot en temporades d'estiu buscant el sol i la platja en un territori en el qual destaquen els seus penya-segats, coves, platges i cales de gran qualitat junt a accidents geogràfics com el cap de Sant Antoni, el cap de la Nao, el Montgó i el Penyal d'Ifach, els dos últims considerats parcs naturals. D'altra banda la Marina Alta posseeix una gran riquesa paisajística amb muntanyes com la Serra de Bèrnia i el parc natural de la marjal Pego-Oliva, així com els llits de rius com el Girona que travessa el barranc de l'Infern entre la Vall d'Ebo i la Vall de Laguar, i el Gorgos. El turisme natural a la Marina Alta es fusiona amb el cultural, el qual s'endinsa en la història d'aquesta comarca, sobretot a les valls de l'interior com la Vall de Laguar, La Vall de Gallinera o la Vall del Pop on destaquen els camins i els marges de pedra en sec, els quals són vestigis de temps passats catalogats per la UNESCO com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat, junt a castells fortificats com el de Forna a l'Atzúbia, construccions que es repeteixen en gran part de la comarca com per exemple a Pedreguer amb el castell de l'Ocaive i a Alcalalí amb la seua torre fortificada del segle XVI, construccions limítrofs amb la mar. D'especial interès són les pintures rupestres macroesquemàtiques del Pla de Petracos situades al terme municipal de Castell de Castells, l'últim poble de la Marina Alta, eix de comunicació amb Alcoi, Dénia i Benidorm, així com els centres històrics de les poblacions com Calp, Xàbia, Dénia, Xaló, Benissa i Teulada, aquest últim declarat Bé d'Interès Cultural amb categoria de conjunt històric, l'únic de la comarca.

Segons l'arquitecte José Seguí Pérez, qui comparegué en aquesta comissió durant el mes de maig del 2023, el turisme de sol i platja ja no és suficient, motiu pel qual considerem que el turisme cultural, el qual done a conèixer la pluralitat de la Marina Alta en quant a patrimoni, cultura, tradicions i gastronomia, pot suposar dur a terme ofertes culturals atractives i innovadores que estiguen arrelades al territori i a les seues persones posant en valor, tal i com en digué la professora María José Vinyals, Catedràtica de la Universitat Politècnica de València, el patrimoni cultural i natural de la Marina Alta d'ús públic. Eixes iniciatives ja s'estan duguent a terme a la Marina Alta amb l'Associació ruta dels riuraus qui s'ha encarregat de confeccionar la ruta dels riuraus per tota la comarca amb la finalitat de donar a conèixer i posar en valor l'arquitectura rural vinculada a l'època d'esplendor de la Marina Alta degut a la comercialització de la pansa, l'escaldà de la qual fou declarada Bé d'Interès Cultural Immaterial l'any 2018. D'altra banda també destaca l'Associació sociocultural mercat del riu-rau de Jesús Pobre , organització sorgida per la necessitat de donar a la comarca de la Marina Alta un impuls econòmic basat en la recuperació de la identitat i l'entorn, impulsant l'economia local, defensant la nostra cultura i cuidant el territori, tradicions i costums, a més de ser agents dinamitzadors en la tasca d'incorporar persones joves a una agricultura que ens aporte aliments de qualitat i una vida saludable. Aquesta associació també és l'encarregada de dur endavant tots els diumenges de l'any el Mercat del Riurau a Jesús Pobre i el projecte Blat de la Marina amb el qual es conreen terres abandonades i s'elabora una farina de qualitat que pretén enllaçar amb la tradició històrica de la Marina com a graner que fou en temps passats, a més de posar en valor els vestigis arquitectònics d'aquella època, encara en peu, com són els Molinets de Jesús Pobre, Gata, Xàbia i Pedreguer.

Massificació del turisme i pressió urbanística a la Marina Alta

La Llei d'Ordenació del Territori, Urbanisme i Paisatge (LOTUP) estableix en l'article 8 que "amb caràcter general, es preservaran de la urbanització i de l'edificació els elements dominants que constitueixen referències visuals del territori: crestes de muntanyes, cúspides del terreny, vores de penya-segats, zones amb pendents elevats, fites i elevacions topogràfiques", però no sempre ha sigut així. La massificació del turisme a la Marina Alta s'ha considerat durant molts anys inevitable quan no ho és. Les poblacions de la Marina Alta, especialment les més costaneres han vist que la seua vegetació i gran part dels seus ban-

cals, han sigut substituïts per blocs de formigó des dels anys setanta dels segle XX fins l'actualitat, tal i com ha ocorregut a Les Marines de Dénia, a Xàbia, a Calp i també a Moraira convertida en un barri de finques modernes i xalets tot urbanitzat de manera vulgar , on, a més, el xicotet port mediterrani de pescadors vora la torre del castell ha estat destruït. Des d'abans de la pandèmia, diverses persones expertes de la comarca ja alertaven de la massificació del turisme a la Marina Alta i com aquesta estava afectant a nombroses zones forestals i al paisatge rural de la comarca , massificació que s'ha vist acrescuda després de l'any 2020, la qual cosa ha comportat nombrosos problemes, com per exemple l'accés col·lapsat a les platges i cales durant els mesos de juliol i agost, regulació que aquest estiu 2023 s'ha realitzat amb el pagament de 12 euros per poder aparcar a la cala del Moraig al Poble Nou de Benitatxell i amb el pagament de 9 euros per poder-ho fer a les cales de la Granadella i del Portitxol a Xàbia . A més, la massificació turística en les platges i cales de la Marina Alta, també per les embarcacions fondejades, ha suposat i suposa la degradació de l'entorn per l'excessiu ús i abús de recursos naturals, motiu pel qual des de l'ajuntament de Xàbia s'ha prohibit l'ús de la megafonia o reproductors de música quan el so invadisca part de l'espai dels camps de les boies perquè produeix molèsties de tot tipus .

Durant la realització d'aquest informe, comptàrem amb la presència del professor Jorge Olcina Cantos, Catedràtic d'Anàlisi Regional de la Universitat d'Alacant qui ja apuntà que els Plans Urbanístics de les poblacions de la Marina Alta són d'altres èpoques, concretament realitzats al voltant dels anys vuitanta del segle XX, els quals no estan actualitzats ni es corresponen a la situació actual de la costa. Un exemple d'aquesta situació l'hem trobada durant l'any 2022-2023 amb el projecte urbanístic i constructiu de l'empresa Partmore, la qual havia projectat una macro urbanització de 26.000 m2 en la cala de la Llobella, en concret al tossal de l'Asprar, una de les poques zones naturals no protegides que encara es preserven en el litoral de Benissa i qualificats els seus terrenys com a urbans. De moment i degut a la pressió popular i a les denúncies d'Ecologistes en Acció, l'ajuntament de Benissa ha suspès les llicències de construcció, almenys, durant un any .

Altres exemples de pressió urbanística en pobles de la Marina Alta que quedaren paralitzats amb la crisi immobiliària dels anys 2009-2010 i que a l'actualitat han sigut represos, són el Pla d'Actuació Integrada Pego Golf amb 1.303 vivendes, El Sector C a El Verger amb la construcció de 800 cases i el PAI (Programa d'Actuació Integrada) Medina LLíber, aprovat l'any 2001, que té previst la construcció de 488 cases a la Muntanya Llarga, prop de la serra de Bèrnia, al terme de la població de Llíber, emmarcada dins de la Vall del Pop, en ple cor de la Marina Alta i que a l'actualitat té 957 habitants. La plataforma ciutadana Salvem la Vall, la qual té per objectiu parar el PAI Medina de Llíber, construcció que conta amb el vist i plau de l'ajuntament de la població, ha enviat un manifest contrari a la seua construcció defensant la sostenibilitat i la preservació del territori denunciant que aquest és un projecte insostenible des del punt de vista social, econòmic i mediambiental, el qual ocasionarà grans perjudicis contra el territori i la societat amb la pèrdua de paisatges naturals front el model turístic i residencial massificat que repercutiran en el canvi climàtic , a més de, tal i com s'ha denunciat des de l'ajuntament de Xaló, podria quedar col·lapsat el sistema hídric de la Vall del Pop . L'11 de setembre del 2023 el jutjat del Contenciós Administratiu número 4 d'Alacant ha paralitzat les obres . A més, el problema de la qualitat de l'aigua cada estiu es fa present en gran part de la Marina Alta degut a l'augment de la demanda i la baixada de reserves en els mesos d'estiu. La mala qualitat de l'aigua de Teulada i Moraira és notòria a l'estiu mentre que recentment hem sabut que s'ha tornar a assecar per segon any consecutiu l'Ullal de les Aigües del parc natural de la Marjal Pego Oliva, assumpte que es pot agreujar amb les noves macro urbanitzacions projectades.

D'altra banda les construccions d'apartaments a la platja de les Deveses de Dénia continuen, la qual cosa està comportant la destrucció de les dunes al mateix temps que la regeneració de la platja i la restauració dunar per part del Ministeri de Transició Ecològic, s'està executant des d'inicis de l'any 2023 amb la finalitat de recuperar 4,5 kilòmetres de costa afectada per les conseqüències de les darreres DANES, entre elles també la destrucció de xalets a primera línia de mar. Segons l'Observatori de Sostenibilitat, la nova climatologia derivada del canvi climàtic ha fet incrementar el risc per inundacions sobre l'ocupació del sòl

en la franja dels primers deu kilòmetres de costa. La Comunitat Valenciana, i en concret la zona de la Marina Alta és una de les que presenta més risc de tot l'estat .

Conseqüències de la massificació del turisme a la Marina Alta

Les conseqüències de la massificació del turisme han comportat l'aparició de "dues comarques de la Marina Alta" dins de la mateixa Marina Alta, amb situacions i necessitats diferents:

- A l'interior ens trobem una Marina Alta amb problemes per mantindre el sector primari el qual pràcticament ha passat a ser una distracció, com és el cas de l'agricultura, junt amb situacions problemàtiques vinculades al despoblament i a l'abandonament de les terres. Per exemple degut a la Xylella fastidiosa són molts els arbres d'ametllers que han sigut tallats o abandonats com ha acorregut a Xaló, Alcalalí, Parcent i a Castells de Castells . D'altra banda la situació de la producció de cireres de la muntanya d'Alacant està siguent molt complicada perquè per cinquè any consecutiu la campanya de la cirera de la Vall de Gallinera i de gran part de la indicació geogràfica protegida de la Muntanya d'Alacant, creada l'any 1991 a Alpatró, ha sigut molt dolenta, principalment per l'aparició de la plaga Drosophila suzukii i per la inadaptació de les varietats actuals, així com pel canvi d'estacionalitat lligat al canvi climàtic. A més, no podem oblidar l'incendi que es dugué a terme l'estiu de l'any 2022 a la Vall d'Ebo el qual calcinà 12.150 hectàrees arrasant amb el seu entorn paisajístic.

- A la costa de la Marina Alta ens trobem amb poblacions que tenen un turisme residencial vinculat a l'increment de l'ocupació del sòl, el qual comporta unes particularitats, ja que la majoria de residents estrangers viuen en urbanitzacions tancades donant l'esquena a la població autòctona i d'acollida, i a la cultura que l'envolta, a més de poder gaudir d'un cert poder adquisitiu perquè són persones jubilades. La costa de la Marina Alta rep un turisme residencial de diferents nacionalitats nord europees, principalment alemanys, belgues, holandesos, francesos, britànics i russos que res tenen a vore amb la població migrant d'Europa de l'Est, d'Àfrica i d'Amèrica Llatina, que venen a treballar amb condicions laborals de vegades molt complicades i que majoritàriament sí que fan esforços per a integrar-se... Per exemple destaca el cas de LLíber, a la Vall del Pop, on quasi el 70% de les persones censades procedeixen d'Anglaterra, Bèlgica o França, seguit de Teulada i Moraira, i del Poble Nou de Benitatxell, el poble preferit pels estrangers per a viure segons el portal immobiliari Idealista . Este perfil d'habitants, augmenta el nivell de població però amb diferents conseqüències ja que declaren la seua renta en el seu país d'origen mentre que al tractar-se de persones jubilades incrementen el procés d'envelliment de la comarca i les necessitats que se'n deriven d'aquest fet.

- La població vinculada al turisme residencial no és població oficial o real perquè moltes d'aquestes persones no estan empadronades. No obstant, si són propietaris d'una vivenda sí que han de pagar l'impost IBI al municipi. Però encara que l'estat obliga als residents estrangers que confirmen la seua residència en la població on viuen, molts no ho fan i açò té unes conseqüències, ja que a l'hora de ser repartits els diners públics entre les poblacions, el turisme residencial no computa com a població real. Aleshores moltes són les poblacions de la Marina Alta que reben menys diners destinats a finançar serveis del que els correspondrien, com per exemple els ocorre a les poblacions de Calp, Xàbia o Dénia.

- D'altra banda i a pesar de ser la comarca de la Marina Alta un territori vinculat a un turisme de qualitat amb vivendes a la zona costanera de preus desorbitats que principalment poden ser comprades i llogades per persones d'altres països que decideixen fer de la Marina Alta el seu lloc de segona residència i no per la població autòctona, la comarca lidera tots els índexs negatius publicats per l'Institut Valencià d'Estadística durant l'any 2018 i l'any 2021 al ser considerada la

comarca, i segons la taxa AROPE , amb menys renda mitjana de tota la Comunitat Valenciana . L'any 2021 un 40,4 % de la població de la Marina Alta estava en risc de pobresa sols superada per la Marina Baixa amb 40,6 % i amb un context pràcticament idèntic al descrit anteriorment. El mateix any 2021, les llars amb carència material les observàvem a les comarques com el Baix Segura amb un 21,9% de la població i a la Marina Alta junt amb l'Alacantí amb un 21,5% , mentre que el percentatge de persones residents en llars amb carència material i social severa, el percentatge a la Marina Alta era del 10,4 %, seguit del Baix Segura amb un 10,3% . Este tipus de renda es calcula per a observar les ganàncies d'estalvi associades a la convivència per l'ús compartit dels béns i dels equipaments de la llar i s'obté de dividir els ingressos totals de la llar entre el nombre d'habitants de consum. D'altra banda la renda mitjana per unitat de consum a la Marina Alta és de 12.060 euros, la més baixa de tota la província d'Alacant . De fet, les poblacions del nord de la Marina Alta tenen una renda superior a les del sud, segons l'Observatori de la Marina Alta . Aquestes dades preocupants s'expliquen tenint en compte els factors econòmics en els quals la Marina Alta viu inserida, lligada al sector serveis, principalment al turisme, a la construcció i també a l'agricultura, tres branques precàries i temporals. De fet s'ha considerat que el turisme, des dels anys setanta del segle XX és el motor econòmic de la Marina Alta però l'evidència estadística ens parla de precarització i de desculturització. D'altra banda molta gent de la comarca de la Marina Alta treballa en el sector serveis i poques persones ho fan en la indústria ja que aquesta escasseja, excepcionalment menys en l'àrea de Pedreguer i Gata de Gorgos amb empreses com Rolser, Más y Más, Asevi i Ale-Hop. A més, són moltes les dones que treballen en el sector de la neteja, principalment en cases de segones residències cobrant uns sous precaris i moltes d'elles sense estar donades d'alta a la Seguretat Social, motiu pel qual acreix la feminització de la pobresa, vulneració que ha estat visibilitzada i denunciada pel col·lectiu Las Kellys de Benidorm a la Marina Baixa. Durant la fi del mes d'agost i el mes de setembre, les dones de les poblacions, principalment de Benissa i Teulada estisoren el raïm de moscatell. Fins fa pocs anys ho han fet sense estar donades d'alta en la Seguretat Social cobrant sous precaris que encara es mantenen.

- Per últim un altre dels factors contemplats és el de les infraestructures que cohesionen la comarca i que la connecten tant amb Dénia, la capital de la Marina Alta, com amb València i Alacant. El transport públic a la Marina Alta és quasi inexistent, mentre que la gran infraestructura demandada des de fa més de quatre dècades, el tren Dénia-Gandia el qual connectaria la comarca amb la Safor i amb València, encara està pendent. El Tram que comunica les poblacions costaneres i que també ho fa amb Alacant, no ofereix la qualitat demanada ja que el trajecte des de Dénia fins a Alacant és de més de tres hores quan la distància és de tan sols 100 kilòmetres. Sense transport públic de qualitat, la Marina Alta continua patint un mal endèmic que l'allunya de l'accés a l'educació i de la sanitat , una barrera que minva els drets bàsics de les persones que ací viuen i que fa que una de les conseqüències siga que la Marina Alta sempre estiga en els trams més baixos de població qualificada. La Marina Alta és una comarca no industrialitzada i la conseqüència ha sigut una hiperespecialització en turisme .

Recomanacions:

- Apostem per la recomanació de nous models turístics a la Marina Alta basats en la desestacionalització, la sostenibilitat i en la responsabilitat, respectant la terra i el paisatge vinculat a una economia de proximitat i arrelada, a la protecció dels recursos hídrics i a les tradicions culturals i gastronòmiques vinculades amb el nostre patrimoni cultural, històric, arquitectònic i natural.

- Recomanem un urbanisme restringit i sostenible, que atenga les necessitats reals i no especulatives, junt a la màxima protecció de la costa, amb la finalitat de conciliar el desenvolupament econòmic amb la conservació del patrimoni natural i cultural de la Marina Alta. L'oci, el gaudiment, l'urbanisme i les construccions no han d'entrar en contradicció ni amb el

territori ni amb la seua gent. Per això sembla adient revisar els plans generals expansionistes dels anys 80 i 90 que no troben encaix en el context d'emergència climàtica en el qual vivim, motiu pel qual aconsellem que siguen revisats ja que superen els vint anys segons recomana l'article 22 de la Llei d'Ordenació del Territori, Urbanisme i Paisatge (LOTUP).

- Recolzar el turisme mediambiental que aposte per la recuperació del nostre paisatge rural impulsat per empreses locals i amb major sintonia amb els agents del territori, les quals oferisquen llocs de treball dignes i de qualitat.

- Preocupant també és la transició energètica que s'està duguent a terme a la Marina Alta, territori que ha d'apostar per les energies netes i de menys impacte ambiental les quals no empitjoren la situació de canvi climàtic que estem vivint i patint amb nits amb una sensació tèrmica de més de quaranta graus degut al calentament de la mar . Els pobles necessiten més arbres i una regulació que potencie que tant la instal·lació d'enllumenat públic com de plaques solars d'autoconsum es fomente i mostre més respecte al seu patrimoni natural i cultural.

- Enfortir la Mancomunitat Cultural, de Serveis i d'Aigua creant xarxes vives de cultura, comarca i territori que promocionen, difonguen i aprofiten el poder estratègic i unificador dels recursos mancomunats i que efortisquen la comarca.

- Recolzament per al sector primari: ramaderia, agricultura i pesca, ja que l'impacte del turisme ha causat un desequilibri que amenaça les activitats tradicionals, el paisatge rural i la memòria col·lectiva de les persones que habiten la comarca, motiu pel qual considerem que l'equilibri entre el turisme i la conservació del paisatge i del seu patrimoni natural ha de ser una prioritat.

- La Marina Alta és una comarca molt dinàmica a nivell gastronòmic ja que la ciutat de Dénia ha sigut anomenada ciutat creativa de la gastronomia per la UNESCO, motiu pel qual considerem que s'han d'incentivar i potenciar els cultius i la comercialització dels productes de proximitat de la comarca, a més de recuperar els cultius tradicionals com la taronja, el raïm, les olives i l'ametlla, entre altres, la qual cosa redunda en el manteniment, continuïtat i millora del paisatge productiu.

- Dotar el territori d'infraestructures de transport públic i de qualitat perquè es puga comunicar l'interior i la costa de la Marina Alta. La comarca també necessita la connexió amb tren a València motiu pel qual considerem necessària la construcció de la xarxa ferroviària que comunique Dénia amb Gandia.

Conclusió:

El Consell Valencià de Cultura aposta clarament per un model de turisme sostenible que no sols contemple el turisme de sol i platja sinó que tinga en compte i valore el turisme cultural i natural amb el qual es busque cohesionar el territori a través d'elements econòmics, culturals, patrimonials i ambientals, d'acord amb la seua capacitat d'acollida i vocació, generant sinèrgies i equilibris a escala local, comarcal i també valenciana.

Aquest informe serà enviat, seguint el protocol habitual, a les persones especialistes en el tema que han comparegut, als ajuntaments de les poblacions de la Marina Alta, a la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport i a la Conselleria de Medi Ambient, Aigua, Infraestructures i Territori la qual està tramitant el Pla d'Acció Territorial de les Comarques Centrals.

Informe al voltant del Turisme Cultural a la Marina Alta

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple 25 setembre 2023

Antecedents

El Consell Valencià de Cultura, màxim òrgan consultor en matèria de cultura de la Generalitat Valenciana, ha mostrat al llarg de diversos informes el seu interès pel turisme cultural, tema que ha sigut tractat en nombrosos informes de manera transversal a l'hora de posar en valor les tradicions, els elements històrics, culturals i patrimonials del nostre territori. Tanmateix, el 26 d'abril de l'any 2011 fou aprovat pel Ple del Consell Valencià de Cultura, un informe sobre el Turisme Cultural i les seues característiques.

Situació del Turisme i del Turisme Cultural a la Comunitat Valenciana

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua defineix el terme turisme en la seua primera accepció com a fet de viatjar per un país pel sol gust de conèixer-lo, per plaer. Fer turisme. Turisme alternatiu, d'aventura, rural, cultural. En la seua segona accepció defineix el terme com a conjunt d'activitats, de tècniques i de servicis relacionats amb el transport i l'acolliment de les persones que fan estos viatges.

Segons la definició de turisme donada per la UNESCO l'any 1982, la cultura és el conjunt de trets distintius, espirituals, materials, intel·lectuals i afectius que caracteritzen a una societat o grup social. Engloba no sols les arts i les lletres, sinó també les maneres de viure, els drets fonamentals de totes les persones, els sistemes de valors, les tradicions i les creences. D'altra banda, l'Organització Mundial del Turisme considera que aquest es refereix a les activitats que es realitzen en viatges i estadies en llocs distints al de l'entorn habitual, per un període consecutiu menor al d'un any, amb finalitat d'oci, per negocis i altres motius no relacionats amb l'exercici d'una activitat remunerada en el lloc visitat. D'una manera més específica, i tenint en compte les definicions donades per la UNESCO i per l'Organització Mundial del Turisme, el turisme cultural és aquell que ressalta els aspectes culturals que ofereix un determinat destí turístic, ja siga un xicotet poble, una ciutat, una regió o un país. Aquest és un turisme que no deixa de banda el sol i la platja, sinó que a més proposa visitar pobles, ciutats i conèixer noves cultures. El turisme cultural, és el que precisa de recursos històric-artístics per al seu desenvolupament com museus i monuments que posen en valor i donen a conèixer el patrimoni material i immaterial de la terra que visitem, ja que també es viatja per a aprendre.

La comarca de la Marina Alta, la qual compren les poblacions de l'Atzúbia, Alcalalí, Beniarbeig, Benigembla, Benidoleig, Benimeli, Benissa, Poble Nou de Benitatxell, Calp, Castell de Castells, Dénia, Gata, Xaló, Xàbia, LLíber, Murla, Ondara, Orba, Parcent, Pedreguer, Pego, El Ràfol d'Almúnia, Sagra, Sanet i els Negrals, Senija, Teulada i Moraira, Tormos, La Vall d'Alcalà, La Vall d'Ebo, Vall de Gallinera, La Vall de Laguar i El Verger, és la comarca més al nord de la província d'Alacant. Limita al nord amb la Safor, al nord i a l'est amb la Mar Mediterrània, al sud amb la Marina Baixa i a l'oest amb el Comtat. Probablement siga una de les comarques que més turisme rep sobretot en temporades d'estiu buscant el sol i la platja en un territori en el qual destaquen els seus penya-segats, coves, platges i cales de gran qualitat junt a accidents geogràfics com el cap de Sant Antoni, el cap de la Nao, el Montgó i el Penyal d'Ifach, els dos últims considerats parcs naturals. D'altra banda la Marina Alta posseeix una gran riquesa paisajística amb muntanyes com la Serra de Bèrnia i el parc natural de la marjal Pego-Oliva, així com els llits de rius com el Girona que travessa el barranc de l'Infern entre la Vall d'Ebo i la Vall de Laguar, i el Gorgos. El turisme natural a la Marina Alta es fusiona amb el cultural, el qual s'endinsa en la història d'aquesta comarca, sobretot a les valls de l'interior com la Vall de Laguar, La Vall de Gallinera o la Vall del Pop on destaquen els camins i els marges de pedra en sec, els quals són vestigis de temps passats catalogats per la UNESCO com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat, junt a castells fortificats com el de Forna a l'Atzúbia, construccions que es repeteixen en gran part de la comarca com per exemple a Pedreguer amb el castell de l'Ocaive i a Alcalalí amb la seua torre fortificada del segle XVI, construccions limítrofs amb la mar. D'especial interès són les pintures rupestres macroesquemàtiques del Pla de Petracos situades al terme municipal de Castell de Castells, l'últim poble de la Marina Alta, eix de comunicació amb Alcoi, Dénia i Benidorm, així com els centres històrics de les poblacions com Calp, Xàbia, Dénia, Xaló, Benissa i Teulada, aquest últim declarat Bé d'Interès Cultural amb categoria de conjunt històric, l'únic de la comarca.

Segons l'arquitecte José Seguí Pérez, qui comparegué en aquesta comissió durant el mes de maig del 2023, el turisme de sol i platja ja no és suficient, motiu pel qual considerem que el turisme cultural, el qual done a conèixer la pluralitat de la Marina Alta en quant a patrimoni, cultura, tradicions i gastronomia, pot suposar dur a terme ofertes culturals atractives i innovadores que estiguen arrelades al territori i a les seues persones posant en valor, tal i com en digué la professora María José Vinyals, Catedràtica de la Universitat Politècnica de València, el patrimoni cultural i natural de la Marina Alta d'ús públic. Eixes iniciatives ja s'estan duguent a terme a la Marina Alta amb l'Associació ruta dels riuraus[1] qui s'ha encarregat de confeccionar la ruta dels riuraus per tota la comarca amb la finalitat de donar a conèixer i posar en valor l'arquitectura rural vinculada a l'època d'esplendor de la Marina Alta degut a la comercialització de la pansa, l'escaldà de la qual fou declarada Bé d'Interès Cultural Immaterial l'any 2018. D'altra banda també destaca l'Associació sociocultural mercat del riu-rau de Jesús Pobre[2], organització sorgida per la necessitat de donar a la comarca de la Marina Alta un impuls econòmic basat en la recuperació de la identitat i l'entorn, impulsant l'economia local, defensant la nostra cultura i cuidant el territori, tradicions i costums, a més de ser agents dinamitzadors en la tasca d'incorporar persones joves a una agricultura que ens aporte aliments de qualitat i una vida saludable. Aquesta associació també és l'encarregada de dur endavant tots els diumenges de l'any el Mercat del Riurau a Jesús Pobre i el projecte Blat de la Marina amb el qual es conreen terres abandonades i s'elabora una farina de qualitat que pretén enllaçar amb la tradició històrica de la Marina com a graner que fou en temps passats, a més de posar en valor els vestigis arquitectònics d'aquella època, encara en peu, com són els Molinets de Jesús Pobre, Gata, Xàbia i Pedreguer.

Massificació del turisme i pressió urbanística a la Marina Alta

1 Ruta dels Riuraus
Ruta dels Riuraus, el legado de la pasa – Poblaciones que comparten patrimonio cultural en el mundo de la pasa y su elemento arquitectónico más singular: los riuraus.

2 Associació sociocultural Mercat del Riurau

La Llei d'Ordenació del Territori, Urbanisme i Paisatge (LOTUP) estableix en l'article 8 que "amb caràcter general, es preservaran de la urbanització i de l'edificació els elements dominants que constitueixen referències visuals del territori: crestes de muntanyes, cúspides del terreny, vores de penya-segats, zones amb pendents elevats, fites i elevacions topogràfiques", però no sempre ha sigut així. La massificació del turisme a la Marina Alta s'ha considerat durant molts anys inevitable quan no ho és. Les poblacions de la Marina Alta, especialment les més costaneres han vist que la seua vegetació i gran part dels seus bancals, han sigut substituïts per blocs de formigó des dels anys setanta dels segle XX fins l'actualitat, tal i com ha ocorregut a Les Marines de Dénia, a Xàbia, a Calp i també a Moraira convertida en un barri de finques modernes i xalets tot urbanitzat de manera vulgar[3], on, a més, el xicotet port mediterrani de pescadors vora la torre del castell ha estat destruït. Des d'abans de la pandèmia, diverses persones expertes de la comarca ja alertaven de la massificació del turisme a la Marina Alta i com aquesta estava afectant a nombroses zones forestals i al paisatge rural de la comarca[4], massificació que s'ha vist acrescuda després de l'any 2020, la qual cosa ha comportat nombrosos problemes, com per exemple l'accés col·lapsat a les platges i cales durant els mesos de juliol i agost, regulació que aquest estiu 2023 s'ha realitzat amb el pagament de 12 euros per poder aparcar a la cala del Moraig al Poble Nou de Benitatxell i amb el pagament de 9 euros per poder-ho fer a les cales de la Granadella i del Portitxol a Xàbia[5]. A més, la massificació turística en les platges i cales de la Marina Alta, també per les embarcacions fondejades, ha suposat i suposa la degradació de l'entorn per l'excessiu ús i abús de recursos naturals, motiu pel qual des de l'ajuntament de Xàbia s'ha prohibit l'ús de la megafonia o reproductors de música quan el so invadisca part de l'espai dels camps de les boies perquè produeix molèsties de tot tipus[6].

Durant la realització d'aquest informe, comptàrem amb la presència del professor Jorge Olcina Cantos, Catedràtic d'Anàlisi Regional de la Universitat d'Alacant qui ja apuntà que els Plans Urbanístics de les poblacions de la Marina Alta són d'altres èpoques, concretament realitzats al voltant dels anys vuitanta del segle XX, els quals no estan actualitzats ni es corresponen a la situació actual de la costa. Un exemple d'aquesta situació l'hem trobada durant l'any 2022-2023 amb el projecte urbanístic i constructiu de l'empresa Partmore, la qual havia projectat una macro urbanització de 26.000 m2 en la cala de la Llobella, en concret al tossal de l'Asprar, una de les poques zones naturals no protegides que encara es preserven en el litoral de Benissa i qualificats els seus terrenys com a urbans. De moment i degut a la pressió popular i a les denúncies d'Ecologistes en Acció, l'ajuntament de Benissa ha suspès les llicències de construcció, almenys, durant un any[7].

---

3 Novell, Néstor; Sorribes Joan: "Teulada, cas paradigmàtic", Nou viatge pel País Valencià, Universitat de València, Universitat d'Alacant, Institució Alfons el Magnànim, València, 2017, p. 570

4 "Els experts alerten del creixent impacte de la massificació turística en el paisatge rural de la Marina Alta", La Marina Plaça, dijous 16 de febrer de 2017

Els experts alerten del creixent impacte de la massificació turística en el paisatge rural de la Marina Alta | Noticies La Marina Plaça (lamarinaplaza.com)

5 Fernández, Juan: "Pagar por aparcar en calas, medida para contener el boom turístico a la Marina Alta", Información, 23 d'abril de 2023

Pagar por aparcar en calas, medida para contener el boom turístico en la Marina Alta (informacion.es)

6 Padilla, Alfons: "Xàbia quiere poner coto a la música a todo trapo en los yates", Levante, 9 de març de 2023

Xàbia quiere poner coto a la música a todo trapo en los yates - Levante-EMV

7 González, Miquel: "Benissa publica la suspensión de licencias en la zona donde se proyectó el Patmore Resort", Alicante Plaza, 6 de gener de 2023

Benissa publica la suspensión de licencias en la zona donde se proyectó el Patmore Resort - Alicanteplaza

Altres exemples de pressió urbanística en pobles de la Marina Alta que quedaren paralitzats amb la crisi immobiliària dels anys 2009-2010 i que a l'actualitat han sigut represos, són el Pla d'Actuació Integrada Pego Golf amb 1.303 vivendes, El Sector C a El Verger amb la construcció de 800 cases i el PAI (Programa d'Actuació Integrada) Medina LLíber, aprovat l'any 2001, que té previst la construcció de 488 cases a la Muntanya Llarga, prop de la serra de Bèrnia, al terme de la població de Llíber, emmarcada dins de la Vall del Pop, en ple cor de la Marina Alta i que a l'actualitat té 957 habitants. La plataforma ciutadana Salvem la Vall, la qual té per objectiu parar el PAI Medina de Llíber, construcció que conta amb el vist i plau de l'ajuntament de la població, ha enviat un manifest contrari a la seua construcció defensant la sostenibilitat i la preservació del territori denunciant que aquest és un projecte insostenible des del punt de vista social, econòmic i mediambiental, el qual ocasionarà grans perjudicis contra el territori i la societat amb la pèrdua de paisatges naturals front el model turístic i residencial massificat que repercutiran en el canvi climàtic[8], a més de, tal i com s'ha denunciat des de l'ajuntament de Xaló, podria quedar col·lapsat el sistema hídric de la Vall del Pop [9]. L'11 de setembre del 2023 el jutjat del Contenciós Administratiu número 4 d'Alacant ha paralitzat les obres[10]. A més, el problema de la qualitat de l'aigua cada estiu es fa present en gran part de la Marina Alta degut a l'augment de la demanda i la baixada de reserves en els mesos d'estiu. La mala qualitat de l'aigua de Teulada i Moraira és notòria a l'estiu mentre que recentment hem sabut que s'ha tornar a assecar per segon any consecutiu l'Ullal de les Aigües del parc natural de la Marjal Pego Oliva, assumpte que es pot agreujar amb les noves macro urbanitzacions projectades[11].

D'altra banda les construccions d'apartaments a la platja de les Deveses de Dénia continuen, la qual cosa està comportant la destrucció de les dunes al mateix temps que la regeneració de la platja i la restauració dunar per part del Ministeri de Transició Ecològic, s'està executant des d'inicis de l'any 2023 amb la finalitat de recuperar 4,5 kilòmetres de costa afectada per les conseqüències de les darreres DANES, entre elles també la destrucció de xalets a primera línia de mar. Segons l'Observatori de Sostenibilitat, la nova climatologia derivada del canvi climàtic ha fet incrementar el risc per inundacions sobre l'ocupació del sòl en la franja dels primers deu kilòmetres de costa. La Comunitat Valenciana, i en concret la zona de la Marina Alta és una de les que presenta més risc de tot l'estat[12].

Conseqüències de la massificació del turisme a la Marina Alta

Les conseqüències de la massificació del turisme han comportat l'aparició de "dues comarques de la Marina Alta" dins de la

8 MANIFIESTO CONTRA EL PAI DE LLÍBER: UN PROYECTO CONTRARIO A LA SOSTENIBILIDAD Y A LA PRESERVACIÓN DEL TERRITORIO - Peticion.es

9 Andreu, Teresa: "Xaló denuncia que el PAI de Llíber dejará sin agua a todo el Valle del Pop", Levante, 19 de juliol de 2023
Xaló denuncia que el PAI de Llíber dejará sin agua a todo el Valle del Pop - Levante-EMV

10 "El jutjat torna a paralitzar les obres de la macrourbanització de 500 habitatges a LLíber", La Marina Plaça, 11 de setembre del 2023
El jutjat torna a paralitzar les obres de la macrourbanització de 500 habitatges a Llíber | Noticies La Marina Plaça (lamarinaplaza.com)

11 "Un desastre ecològic: el gran brollador de la Marjal de Pego s'asseca per segon any consecutiu", Marina Plaça, 4 de setembre de 2023
Un desastre ecològic: el gran brollador de la Marjal de Pego s'asseca per segon any consecutiu | Noticies La Marina Plaça (lamarinaplaza.com)

12 Población en riesgo de Inundación en España en la franja de los primeros 10 Kilómetros de costa - Observatorio de Sostenibilidad (observatoriosostenibilidad.com)

mateixa Marina Alta, amb situacions i necessitats diferents:

- A l'interior ens trobem una Marina Alta amb problemes per mantindre el sector primari el qual pràcticament ha passat a ser una distracció, com és el cas de l'agricultura, junt amb situacions problemàtiques vinculades al despoblament i a l'abandonament de les terres. Per exemple degut a la Xylella fastidiosa són molts els arbres d'ametllers que han sigut tallats o abandonats com ha acorregut a Xaló, Alcalalí, Parcent i a Castells de Castells[13]. D'altra banda la situació de la producció de cireres de la muntanya d'Alacant està siguent molt complicada perquè per cinquè any consecutiu la campanya de la cirera de la Vall de Gallinera i de gran part de la indicació geogràfica protegida de la Muntanya d'Alacant, creada l'any 1991 a Alpatró, ha sigut molt dolenta, principalment per l'aparició de la plaga Drosophila suzukii i per la inadaptació de les varietats actuals, així com pel canvi d'estacionalitat lligat al canvi climàtic. A més, no podem oblidar l'incendi que es dugué a terme l'estiu de l'any 2022 a la Vall d'Ebo el qual calcinà 12.150 hectàrees arrasant amb el seu entorn paisajístic.

- A la costa de la Marina Alta ens trobem amb poblacions que tenen un turisme residencial vinculat a l'increment de l'ocupació del sòl, el qual comporta unes particularitats, ja que la majoria de residents estrangers viuen en urbanitzacions tancades donant l'esquena a la població autòctona i d'acollida, i a la cultura que l'envolta, a més de poder gaudir d'un cert poder adquisitiu perquè són persones jubilades. La costa de la Marina Alta rep un turisme residencial de diferents nacionalitats nord europees, principalment alemanys, belgues, holandesos, francesos, britànics i russos que res tenen a vore amb la població migrant d'Europa de l'Est, d'Àfrica i d'Amèrica Llatina, que venen a treballar amb condicions laborals de vegades molt complicades i que majoritàriament sí que fan esforços per a integrar-se... Per exemple destaca el cas de LLíber, a la Vall del Pop, on quasi el 70% de les persones censades procedeixen d'Anglaterra, Bèlgica o França, seguit de Teulada i Moraira, i del Poble Nou de Benitatxell, el poble preferit pels estrangers per a viure segons el portal immobiliari Idealista[14]. Este perfil d'habitants, augmenta el nivell de població però amb diferents conseqüències ja que declaren la seua renta en el seu país d'origen mentre que al tractar-se de persones jubilades incrementen el procés d'envelliment de la comarca i les necessitats que se'n deriven d'aquest fet.

- La població vinculada al turisme residencial no és població oficial o real perquè moltes d'aquestes persones no estan empadronades. No obstant, si són propietaris d'una vivenda sí que han de pagar l'impost IBI al municipi. Però encara que l'estat obliga als residents estrangers que confirmen la seua residència en la població on viuen, molts no ho fan i açò té unes conseqüències, ja que a l'hora de ser repartits els diners públics entre les poblacions, el turisme residencial no computa com a població real. Aleshores moltes són les poblacions de la Marina Alta que reben menys diners destinats a finançar serveis del que els correspondrien, com per exemple els ocorre a les poblacions de Calp, Xàbia o Dénia.

- D'altra banda i a pesar de ser la comarca de la Marina Alta un territori vinculat a un turisme de qualitat amb vivendes a la zona costanera de preus desorbitats que principalment poden ser comprades i llogades per persones d'altres països que decideixen fer de la Marina Alta el seu lloc de segona residència i no per la població autòctona, la comarca lidera tots els índexs negatius publicats per l'Institut Valencià d'Estadística durant l'any 2018 i l'any 2021 al ser considerada la

13 El Ple del Consell Valencià de Cultura aprovà en la sessió de juny de l'any 2020 el Memoràndum sobre la incidència de la Xylella fastidiosa a la Comunitat Valenciana
661-3.pdf (gva.es)

14 El poble preferit pels estrangers per viure a Espanya està a la Marina Alta, Marina Plaça, 8 d'agost del 2023
El poble preferit pels estrangers per viure a Espanya està a la Marina Alta | La Marina Plaza. Noticias. Diario de la Marina Alta. 10-8-2023

comarca, i segons la taxa AROPE[15], amb menys renda mitjana de tota la Comunitat Valenciana[16]. L'any 2021 un 40,4 % de la població de la Marina Alta estava en risc de pobresa sols superada per la Marina Baixa amb 40,6 %[17] i amb un context pràcticament idèntic al descrit anteriorment. El mateix any 2021, les llars amb carència material les observàvem a les comarques com el Baix Segura amb un 21,9% de la població i a la Marina Alta junt amb l'Alacantí amb un 21,5%[18], mentre que el percentatge de persones residents en llars amb carència material i social severa, el percentatge a la Marina Alta era del 10,4 %, seguit del Baix Segura amb un 10,3%[19] . Este tipus de renda es calcula per a observar les ganàncies d'estalvi associades a la convivència per l'ús compartit dels béns i dels equipaments de la llar i s'obté de dividir els ingressos totals de la llar entre el nombre d'habitants de consum. D'altra banda la renda mitjana per unitat de consum a la Marina Alta és de 12.060 euros, la més baixa de tota la província d'Alacant[20]. De fet, les poblacions del nord de la Marina Alta tenen una renda superior a les del sud, segons l'Observatori de la Marina Alta[21]. Aquestes dades preocupants s'expliquen tenint en compte els factors econòmics en els quals la Marina Alta viu inserida, lligada al sector serveis, principalment al turisme, a la construcció i també a l'agricultura, tres branques precàries i temporals. De fet s'ha considerat que el turisme, des dels anys setanta del segle XX és el motor econòmic de la Marina Alta però l'evidència estadística ens parla de precarització i de desculturització. D'altra banda molta gent de la comarca de la Marina Alta treballa en el sector serveis i poques persones ho fan en la indústria ja que aquesta escasseja, excepcionalment menys en l'àrea de Pedreguer i Gata de Gorgos amb empreses com Rolser, Más y Más, Asevi i Ale-Hop. A més, són moltes les dones que treballen en el sector de la neteja, principalment en cases de segones residències cobrant uns sous precaris i moltes d'elles sense estar donades d'alta a la Seguretat Social, motiu pel qual acreix la feminització de la pobresa, vulneració que ha estat visibilitzada i denunciada pel col·lectiu Las Kellys de Benidorm a la Marina Baixa. Durant la fi del mes d'agost i el mes de setembre, les dones de les poblacions, principalment de Benissa i Teulada estisoren el raïm de moscatell. Fins fa pocs anys ho han fet sense estar donades d'alta en la Seguretat Social cobrant sous precaris que encara es mantenen.

- Per últim un altre dels factors contemplats és el de les infraestructures que cohesionen la comarca i que la connecten tant amb Dénia, la capital de la Marina Alta, com amb València i Alacant. El transport públic a la Marina Alta és quasi

15 La Unió Europea proposà l'indicador AROPE (At risk of poverty and/or exclusión) per a avaluar el grau de compliment dels objectius d'inclusió social proposats en l'Estratègia EU 2020 i que fa referència al percentatge de població que es troba en risc de pobresa i/o exclusió social.

16 Indicadors de pobresa i condicions de vida a nivell subregional. Notes metodològiques.
Notas Metodológicas (gva.es)

17 Tabla d'indicadors per comarca i per províncies l'any 2021
https://pegv.gva.es/auto/produccion/web/IPCVNS/UC_IPCVNS_2021/ultimascifras_ipcvns_2021.htm

18 Indicadors de pobresa i condicions de vida a nivell subregional 2021
Indicadors de pobresa i condicions de vida a nivell subregional. 2021 - Portal Estadístico de la Generalitat Valenciana - Generalitat Valenciana (gva.es)

19 Indicadors de pobresa i condicions de vida a nivell subregional 2021
Indicadors de pobresa i condicions de vida a nivell subregional. 2021 - Portal Estadístico de la Generalitat Valenciana - Generalitat Valenciana (gva.es)

20 Indicadors de pobresa i condicions de vida a nivell subregional 2021
Indicadors de pobresa i condicions de vida a nivell subregional. 2021 - Portal Estadístico de la Generalitat Valenciana - Generalitat Valenciana (gva.es)

21 La Marinaalta.com, 23 d'0ctubre de 2022
La Marina Alta, la comarca más pobre de la Comunitat Valenciana: situación pueblo a pueblo

inexistent, mentre que la gran infraestructura demandada des de fa més de quatre dècades, el tren Dénia-Gandia el qual connectaria la comarca amb la Safor i amb València, encara està pendent. El Tram que comunica les poblacions costaneres i que també ho fa amb Alacant, no ofereix la qualitat demanada ja que el trajecte des de Dénia fins a Alacant és de més de tres hores quan la distància és de tan sols 100 kilòmetres. Sense transport públic de qualitat, la Marina Alta continua patint un mal endèmic que l'allunya de l'accés a l'educació i de la sanitat[22], una barrera que minva els drets bàsics de les persones que ací viuen i que fa que una de les conseqüències siga que la Marina Alta sempre estiga en els trams més baixos de població qualificada. La Marina Alta és una comarca no industrialitzada i la conseqüència ha sigut una hiperespecialització en turisme[23].

Recomanacions:

- Apostem per la recomanació de nous models turístics a la Marina Alta basats en la desestacionalització, la sostenibilitat i en la responsabilitat, respectant la terra i el paisatge vinculat a una economia de proximitat i arrelada, a la protecció dels recursos hídrics i a les tradicions culturals i gastronòmiques vinculades amb el nostre patrimoni cultural, històric, arquitectònic i natural.

- Recomanem un urbanisme restringit i sostenible, que atenga les necessitats reals i no especulatives, junt a la màxima protecció de la costa, amb la finalitat de conciliar el desenvolupament econòmic amb la conservació del patrimoni natural i cultural de la Marina Alta. L'oci, el gaudiment, l'urbanisme i les construccions no han d'entrar en contradicció ni amb el territori ni amb la seua gent. Per això sembla adient revisar els plans generals expansionistes dels anys 80 i 90 que no troben encaix en el context d'emergència climàtica en el qual vivim, motiu pel qual aconsellem que siguen revisats ja que superen els vint anys segons recomana l'article 22 de la Llei d'Ordenació del Territori, Urbanisme i Paisatge (LOTUP).

- Recolzar el turisme mediambiental que aposte per la recuperació del nostre paisatge rural impulsat per empreses locals i amb major sintonia amb els agents del territori, les quals oferisquen llocs de treball dignes i de qualitat.

- Preocupant també és la transició energètica que s'està duguent a terme a la Marina Alta, territori que ha d'apostar per les energies netes i de menys impacte ambiental les quals no empitjoren la situació de canvi climàtic que estem vivint i patint amb nits amb una sensació tèrmica de més de quaranta graus degut al calentament de la mar[24]. Els pobles necessiten més arbres i una regulació que potencie que tant la instal·lació d'enllumenat públic com de plaques solars d'autoconsum es fomente i mostre més respecte al seu patrimoni natural i cultural.

---

22 La Marinaalta.com, 23 d'octubre de 2022
La Marina Alta, la comarca más pobre de la Comunitat Valenciana: situación pueblo a pueblo
23-8-2023

23 Farinós Dasi, Joaquín (coord.): Informe sobre la evolución y situación territorial de la Comunitat Valenciana, Universitat de València, València, 2019, p. 427-461

24 Entrevista a Jorge Olcina. Catedràtic d'Anàlisi Regional de la Universitat d'Alacant, La Marina Plaça, 22 de juliol de 2023
"Nits amb una sensació tèrmica de 40º a la Marina Alta es repetiran cada vegada més i cal preparar els nostres pobles" | Noticies La Marina Plaça (lamarinaplaza.com)

- Enfortir la Mancomunitat Cultural, de Serveis i d'Aigua creant xarxes vives de cultura, comarca i territori que promocionen, difonguen i aprofiten el poder estratègic i unificador dels recursos mancomunats i que efortisquen la comarca.

- Recolzament per al sector primari: ramaderia, agricultura i pesca, ja que l'impacte del turisme ha causat un desequilibri que amenaça les activitats tradicionals, el paisatge rural i la memòria col·lectiva de les persones que habiten la comarca, motiu pel qual considerem que l'equilibri entre el turisme i la conservació del paisatge i del seu patrimoni natural ha de ser una prioritat.

- La Marina Alta és una comarca molt dinàmica a nivell gastronòmic ja que la ciutat de Dénia ha sigut anomenada ciutat creativa de la gastronomia per la UNESCO, motiu pel qual considerem que s'han d'incentivar i potenciar els cultius i la comercialització dels productes de proximitat de la comarca, a més de recuperar els cultius tradicionals com la taronja, el raïm, les olives i l'ametlla, entre altres, la qual cosa redunda en el manteniment, continuïtat i millora del paisatge productiu.

- Dotar el territori d'infraestructures de transport públic i de qualitat perquè es puga comunicar l'interior i la costa de la Marina Alta. La comarca també necessita la connexió amb tren a València motiu pel qual considerem necessària la construcció de la xarxa ferroviària que comunique Dénia amb Gandia.

Conclusió:

El Consell Valencià de Cultura aposta clarament per un model de turisme sostenible que no sols contemple el turisme de sol i platja sinó que tinga en compte i valore el turisme cultural i natural amb el qual es busque cohesionar el territori a través d'elements econòmics, culturals, patrimonials i ambientals, d'acord amb la seua capacitat d'acollida i vocació, generant sinèrgies i equilibris a escala local, comarcal i també valenciana.

Aquest informe serà enviat, seguint el protocol habitual, a les persones especialistes en el tema que han comparegut, als ajuntaments de les poblacions de la Marina Alta, a la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport i a la Conselleria de Medi Ambient, Aigua, Infraestructures i Territori la qual està tramitant el Pla d'Acció Territorial de les Comarques Centrals.

Informe sobre la situación actual de las personas mayores

Autor: Css. Jurídica i Reglamentària
Aprovació: Ple, 27 novembre 2023

«Todas las personas somos viejas, es solo cuestión de tiempo y de fortuna»
CVC

ANTECEDENTES

El Consell Valencià de Cultura se ha mostrado preocupado desde su creación en los temas relacionados con la salud física y mental de las personas, también con las condiciones económicas, políticas, sociales y culturales del entorno en el que nos desarrollamos y que pueden interferir y condicionar igualmente la misma.

Particularmente, dentro de esta inquietud, ha considerado estudiar de modo específico aspectos concretos de la salud y de la sociedad relacionados con las personas de edad, cabe citar en este caso el «Informe sobre las Personas Mayores» de 21 de diciembre de 2015 o el «Informe sobre el Envejecimiento Activo y Saludable y Derechos de las Personas Mayores» de 25 de octubre de 2021.

En el primero, fue realizado por la Comisión Jurídica y de Interpretación Reglamentaria, centrando la atención en los problemas de maltrato de las personas mayores, aunque posteriormente tanto en el texto de este como en las conclusiones se trataron otros aspectos relacionados con la problemática que sufre este colectivo. Algunos de los temas tratados y conclusiones del informe se reevaluarán en el informe que nos ocupa.

Para la realización de este se contó con la participación de los comparecientes Cristina Mora Zinke, presidenta del Foro Ciudadano Sénior, José Pelegrí, Defensor del Mayor del Ajuntament de València, Evaristo Soto Paños, secretario general de la Federació de Pensionistes de CCOO-PV y José Luis Almela, secretario general de la Unió de Jubilats i Pensionistes de la UGT.

En el segundo informe, se volvieron a considerar algunos aspectos relacionados con las personas mayores, pero esta vez focalizando su atención en los temas referidos al título de este, es decir, el envejecimiento activo y saludable y los derechos de las personas mayores. Se contó con la información aportada, en una conferencia en el Club de Encuentro Manuel Broseta, por el profesor de Derecho Constitucional y director del Instituto de Derechos Humanos de la Universitat de València Fernando Flores y también con la contribución de la profesora de Psicología de la UVEG Sacramento Pinazo, presidenta de la Sociedad Valenciana de Geriatría y Gerontología que participó en una comparecencia en la Comisión de Ciencias.

Es posteriormente, en la primera mitad del presente año, cuando nos planteamos la necesidad de volver a contemplar la problemática que afecta a las personas mayores, haciéndonos eco de las manifestaciones públicas del doctor Carlos San Juan e invitándolo a comparecer en la Comisión Jurídica y de Interpretación Reglamentaria.

El objetivo de este informe es recoger las reivindicaciones del colectivo de personas mayores, escuchar la problemática y propuestas de San Juan y plasmarlas en este informe, e igualmente actualizar los datos de los dos informes anteriores en relación con el tema. Este informe y los anteriores son complementarios y contienen en conjunto toda la información, conclusiones y recomendaciones que el CVC ha considerado relevantes respecto a las personas mayores hasta el momento actual.

Como no podía ser de otra forma los informes anteriores y este se basan también en la bibliografía citada en los informes anteriores y los documentos a pie de página.

DERECHOS DE LOS ANCIANOS RECONOCIDOS A NIVEL INTERNACIONAL

Las Naciones Unidas han mostrado una preocupación creciente por el respeto a los derechos y violaciones de los derechos humanos en las personas mayores, para ello ya en 1982 plantearon iniciativas como el Plan de Acción Internacional de Viena sobre el Envejecimiento, y desde el 14 de diciembre de 1990 la Asamblea General de las Naciones Unidas designó el 1 de octubre Día Internacional de las Personas de Edad. Desde entonces cada año la asamblea manifiesta claramente su compromiso en el cumplimiento de los derechos humanos con las personas mayores y además plantea una serie de objetivos.

La 33ª celebración del Día Internacional de las Personas de Edad se centró en el tema de cómo cumplir las promesas de la Declaración Universal de Derechos Humanos para las personas mayores entre todas las generaciones, se proponía analizar la situación de los mayores a nivel mundial respecto del reconocimiento y disfrute de sus derechos y la violación de estos en su caso, entre otras cuestiones que afectan a las personas de ese grupo de edad en todo el mundo.

Entre los objetivos para 2023 se encontraba la necesidad de incrementar el conocimiento global, concienciar y generar compromisos sobre la Declaración Universal de los Derechos Humanos entre todas las partes, de las generaciones actuales y futuras respecto a las personas mayores en todo el mundo. También compartir y aprender de los distintos modelos intergeneracionales para la protección de los derechos humanos y pedir a los gobiernos y a las entidades de la ONU que revisen sus prácticas actuales con el fin de integrar mejor en su trabajo un enfoque de los derechos humanos a lo largo de la vida de las personas, entre otros.

En 1991, la Asamblea General, por la resolución 46/91, adoptó los Principios de las Naciones Unidas para las personas mayores, solicitando a los gobiernos a que incorporasen estos principios en sus programas nacionales cuando fuera posible.[1]

Estos principios hablan de independencia, participación, cuidados, autorrealización y dignidad.
De manera resumida podemos citar algunos como los referidos a la independencia que contemplan extremos como el acceso a alimentación, agua, vivienda, vestimenta y atención de salud adecuados, mediante ingresos, apoyo de sus familias y de la comunidad y su propia autosuficiencia; la oportunidad de trabajar o de acceso a otras posibilidades de obtener ingresos; la

1 «Principios de las Naciones Unidas en favor de las personas de edad». ACNUR España, https://www.acnur.org/es-es/media/principios-de-las-naciones-unidas-en-favor-de-las-personas-de-edad. Accedido 1 de noviembre de 2023.

determinación de cuándo y en qué medida dejarán de desempeñar actividades laborales; el acceso a programas educativos y de formación adecuados; la posibilidad de vivir en entornos seguros y adaptables a sus preferencias personales y a sus capacidades en continuo cambio; poder residir en su propio domicilio por tanto tiempo como sea posible.

Respecto de la participación, deberán: permanecer integradas en la sociedad, participar activamente en la formulación y la aplicación de las políticas que afecten directamente a su bienestar y poder compartir sus conocimientos y habilidades con las generaciones más jóvenes; poder buscar y aprovechar oportunidades de prestar servicio a la comunidad y de trabajar como voluntarios en puestos apropiados a sus intereses y capacidades; poder formar movimientos o asociaciones de personas de edad avanzada.

En relación a los cuidados de las personas de edad deberán poder disfrutar de los cuidados y la protección de la familia y la comunidad de conformidad con el sistema de valores culturales de cada sociedad; tener acceso a servicios de atención de salud que les ayuden a mantener o recuperar un nivel óptimo de bienestar físico, mental y emocional, así como a prevenir o retrasar la aparición de la enfermedad; tener acceso a servicios sociales y jurídicos que les aseguren mayores niveles de autonomía, protección y cuidado; tener acceso a medios apropiados de atención institucional que les proporcionen protección, rehabilitación y estímulo social y mental en un entorno humano y seguro; poder disfrutar de sus derechos humanos y libertades fundamentales cuando residan en hogares o instituciones donde se les brinden cuidados o tratamiento, con pleno respeto de su dignidad, creencias, necesidades e intimidad, así como de su derecho a adoptar decisiones sobre su cuidado y sobre la calidad de su vida.

Otro de los aspectos será el principio de autorrealización para poder aprovechar las oportunidades para desarrollar plenamente su potencial; tener acceso a los recursos educativos, culturales, espirituales y recreativos de la sociedad, y por último se valoran principios referidos a la dignidad personal para poder vivir con dignidad y seguridad y verse libres de explotaciones y de malos tratos físicos o mentales; recibir un trato digno, independientemente de la edad, sexo, raza o procedencia étnica, discapacidad u otras condiciones, y han de ser valoradas independientemente de su contribución económica.[2]

Desde esa declaración de principios se inició un proceso continuo de elaboración de instrumentos declarativos y no vinculantes referentes a aspectos relacionados con el envejecimiento y los derechos de las personas mayores.

En el año 2002 durante la segunda Asamblea Mundial sobre el Envejecimiento se aprobó el Plan de Acción Internacional de Madrid sobre el Envejecimiento, para responder a las oportunidades y desafíos del envejecimiento de la población en el siglo XXI y para promover el desarrollo de una sociedad para todas las edades.[3]

Será en el año 2012 cuando con la aprobación de la Carta de San José sobre los Derechos de las Personas Mayores de América Latina y el Caribe se produce uno de los mayores hitos en la definición y reconocimiento de los derechos de las personas de edad.

La carta insta a los estados a promulgar políticas públicas, planes y programas que promuevan el envejecimiento activo y la participación y valoración de las personas adultas mayores dentro de la sociedad, reconoce el acceso a la justicia como un de-

2 Los Principios de las Naciones Unidas en favor de las personas de edad | United Nations For Ageing. https://www.un.org/development/desa/ageing/resources/international-year-of-older-persons-1999/principles/los-principios-de-las-naciones-unidas-en-favor-de-las-personas-de-edad.html. Accedido 1 de noviembre de 2023.

3 Nations, United. «Día Internacional de las Personas de Edad | Naciones Unidas». United Nations, https://www.un.org/es/observances/older-persons-day. Accedido 1 de noviembre de 2023.

recho humano y esencial, y hace énfasis en la importancia del acceso a la justicia como el instrumento que permite garantizar el ejercicio y defensa activa de los derechos de las personas adultas mayores, entre otros acuerdos.

Destacamos las propuestas del punto 14 en el que, con la finalidad de fortalecer las instituciones públicas dirigidas a las personas mayores, se adoptan las siguientes medidas: a. Revisar las políticas existentes para garantizar que promuevan la solidaridad entre las generaciones y fomenten de este modo la cohesión social, b. Fortalecer las atribuciones y competencias administrativas y de vinculación interinstitucional de los organismos públicos dirigidos a las personas mayores, c. Promover el diseño e implementación de políticas públicas y programas para fortalecer las instituciones a cargo de las personas mayores, d. Elaborar planes quinquenales o decenales para definir prioridades de intervención y estrategias de acción, e. Garantizar la efectiva provisión de los recursos y presupuestos necesarios para desarrollar las acciones que deben emprender las instituciones a favor de las personas mayores, f. Fortalecer la capacidad técnica de las instituciones públicas dirigidas a las personas mayores por medio de la formación y actualización de sus equipos de trabajo y facilitar la sostenibilidad y permanencia de los recursos humanos especializados, g. Realizar evaluaciones periódicas de los programas, proyectos y servicios dirigidos a las personas mayores, que sean ejecutados por las instituciones, h. Garantizar la participación de las personas mayores en los procesos de consulta y rendición de cuentas institucionales, i. Favorecer la cooperación horizontal por medio del intercambio de experiencias entre las instituciones de los países de la región, j. Implementar un sistema de información e indicadores específicos que sirva de referencia en el seguimiento y evaluación de la situación de las personas mayores a nivel nacional.[4]

En el seno de la Organización de los Estados Americanos, otro organismo internacional también preocupado por los derechos de los mayores, el día 15 de junio del año 2015, la asamblea votó la Convención Interamericana sobre la Protección de los Derechos Humanos de las Personas Mayores. El objetivo de esta convención es que las personas mayores: disfruten de sus derechos y libertades, en condiciones de igualdad, se integren y participen en la sociedad. Los países de esta convención se comprometen a crear leyes y realizar acciones para asegurar los derechos y libertades de las personas mayores. Aunque España es un observador permanente en la organización y no pertenece como país a la misma considero importante el conocimiento de las propuestas de esta convención.[5]

En relación con este tema destacamos que, pese al interés tanto de los organismos nacionales como internacionales en la determinación, protección y salvaguarda de los derechos humanos en las personas de edad, es destacable que seguimos encontrándonos con casos de violaciones, incumplimientos y quejas generadas por el incumplimiento de los mismos, algo que nos dejó patente también la comparecencia de San Juan que denunció alguno de los incumplimientos de estos principios o derechos.

COLECTIVOS DE MAYORES DE 60 AÑOS

Es un hecho constatado que, tanto en España como en el resto del mundo, las personas viven cada vez más tiempo, una cuestión que lejos de ser un problema debería ser vista como un gran avance personal y social de la humanidad. Según el INE, en

4 Carta de San José sobre los derechos de las personas mayores de América Latina y el Caribe, https://repositorio.cepal.org/server/api/core/bitstreams/12b9bbb4-91a1-4b87-a913-47d3331b92de/content. Accedido el 1 de noviembre de 2023.

5 Convención interamericana sobre la protección de los derechos
Humanos de las personas mayores, https://www.oas.org/es/sla/ddi/docs/tratados_multilaterales_interamericanos_a-70_derechos_humanos_personas_mayores.pdf. Accedido 1 de noviembre de 2023

el año 2021, la esperanza de vida al nacer se situaba en 83,1 años, una subida de 0,7 años en relación con el año anterior. Un año después, en 2022 con cifras estimadas de esperanza de vida en la Unión europea fue de 80,7 años y en España 83,2 años, subiendo de nuevo 0,1 punto, en la mayor parte de la población mundial será igual o superior a los 60 años, ello nos lleva a que en todos los países del mundo encontremos cada vez más una mayor proporción de personas mayores de 60 años.[6]
Según los datos ofrecidos por la OMS sobre envejecimiento y salud en 2030, una de cada seis personas en el mundo tendrá 60 años o más. En ese momento, el grupo de población de 60 años o más habrá subido de 1000 millones en 2020 a 1400 millones. En 2050, la población mundial de personas de 60 años o más se habrá duplicado (2100 millones). Se prevé que el número de personas de 80 años o más se triplique entre 2020 y 2050, hasta alcanzar los 426 millones.

Igualmente, esta información nos indica otra cuestión a tener en cuenta y es que este cambio en la distribución de la población de los países hacia edades más avanzadas —lo que se conoce como envejecimiento de la población— empezó en los países de ingresos altos (en el Japón, por ejemplo, el 30% de la población ya tiene más de 60 años), pero los cambios más importantes se están viendo actualmente en los países de ingresos bajos y medianos. En 2050, dos tercios de la población mundial de más de 60 años vivirá en países de ingresos bajos y medianos.[7]

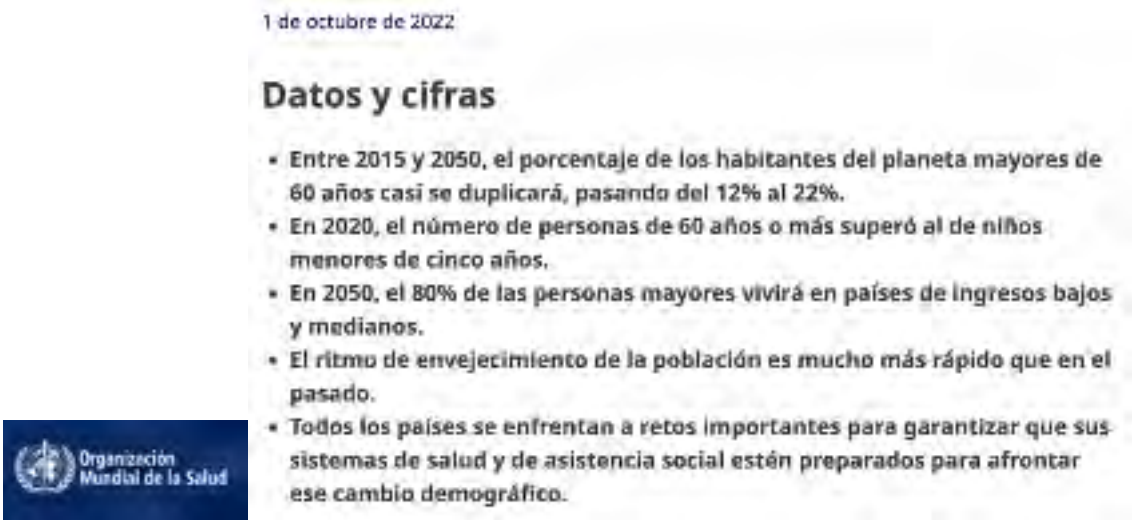
1 de octubre de 2022

Datos y cifras

- Entre 2015 y 2050, el porcentaje de los habitantes del planeta mayores de 60 años casi se duplicará, pasando del 12% al 22%.
- En 2020, el número de personas de 60 años o más superó al de niños menores de cinco años.
- En 2050, el 80% de las personas mayores vivirá en países de ingresos bajos y medianos.
- El ritmo de envejecimiento de la población es mucho más rápido que en el pasado.
- Todos los países se enfrentan a retos importantes para garantizar que sus sistemas de salud y de asistencia social estén preparados para afrontar ese cambio demográfico.

Organización Mundial de la Salud

Con carácter general a cualquier persona con una edad superior a los 60 años se le considerará parte del colectivo denominado de la tercera edad, sin embargo, la OMS distinguirá entre las personas entre 60 y 74 años como personas de edad avanzada, entre 75 y 90 años viejos o ancianos y a partir de los 90 hablará de grandes, viejos o longevos.

Una de las críticas de San Juan respecto a esta segmentación categórica es la de que no se tiene en cuenta las diferencias existentes entre la edad biológica y cronológica de las personas según sus circunstancias particulares y reales. Mientras que todo parece intentar simplificarse y acotarse, generalizando e incluyendo sin otra opción a las personas con una determinada edad en un grupo homogéneo, sin dar opción a la valoración de la diversidad dentro del mismo y sin tener en cuenta las diferentes situaciones que se plantean independientemente de la edad en las personas, algo que genera una gran frustración entre muchas de estas personas.

---

6 Instituto Nacional de Estadística, https://www.ine.es/ss/Satellite?L=es_ES&c=INESeccion_C&cid=1259944484459&p=1254735110672&pagename=ProductosYServicios%2FPYSLayout&param1=PYSDetalleFichaIndicador&param3=1259937499084. Accedido 1 de noviembre de 2023

7 Envejecimiento y salud. https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health. Accedido 1 de noviembre de 2023.

Si atendemos a las personas no sólo en función del tiempo transcurrido entre su nacimiento y su momento actual, sino más bien según su estado de salud física y mental o su nivel de bienestar en relación con su edad cronológica, evitaremos ir lastrando, poniendo barreras a las oportunidades o necesidades que se pueden y deben dar a las personas de edad. Sería mejor que nos planteásemos personalizadamente que necesitan en cada circunstancia y situación para proporcionarles diferentes opciones, si nos adaptamos mejor a las necesidades que se pueden generar en cada caso trabajaremos en aras de un envejecimiento saludable y un mejor estilo de vida de las personas de edad. Esta diversidad adaptada a las realidades más particularizadas y no en función de factores exclusivamente vinculados al cumplimiento de una determinada edad pueden influir de manera positiva en la salud personal a lo largo del tiempo.

En palabras de San Juan «somos una generación nueva y activa» y por tanto con unas opiniones propias, con una necesidad real de participación y con unas necesidades que se tienen que tener en cuenta por todos los estamentos sociales, a partir de ahí como el manifiesta «no somos viejos si no nos sentimos viejos», pues ésta es una opción personal que debe facilitarse en función de la decisión particular de las personas afectadas pero también a la que debe brindarle una oportunidad la sociedad actual.
No podemos «jubilar» a las personas de edad, metiéndolas en un cajón del que ya no podrán salir, sobre todo si ésta no es su voluntad. Siendo así que, si no es de esta forma, y no reconsideramos la voluntad y realidad actual de las personas de edad, debemos ser conscientes de que estamos incumpliendo los derechos humanos y principios que les corresponden y que debemos respetar y garantizar.

Ante la mayor esperanza de vida, longevidad y el proceso natural de cumplir años sería conveniente normalizar la percepción que sobre él se tiene. En tanto las facultades físicas y mentales permitan una vida autónoma ningún ámbito de la vida de las personas habría de estar sometido a reglas fijas y estereotipos que favorecen y dan soporte a la discriminación.

En el caso de la necesidad de cuidados por motivos de salud física o mental, incluso de dependencia, la sociedad debe y puede ofrecer los recursos, entre ellos los económicos, que no los únicos, para atenderlo. Y siempre teniendo también presente que, si bien el paso de los años conlleva deterioro, no es la única situación en que se produce ya que estos hándicaps ocurren también en personas de menor edad, y en personas enfermas o disminuidas.

Ya en el informe de esta institución del año 2015, citado al inicio, que puede consultarse para la ampliación sobre el tema, se citaban cuestiones como la diversidad e invisibilidad del colectivo o los factores de riesgo y formas en las que se manifestaba el maltrato, citando entre las mismas el maltrato institucional o el maltrato social.

En enero de 2022, España tenía una población «envejecida» con un número significativo de personas mayores de 60 años. La proporción de personas mayores en España ha ido en aumento debido a la esperanza de vida creciente y la disminución de las tasas de natalidad, dos fenómenos que se han evolucionado en paralelo y de forma inversa. En ese momento, aproximadamente el 23% de la población española tenía 60 años o más.

Según el informe de Envejecimiento en Red del CSIC de septiembre de 2022, el último al que hemos tenido acceso, que determina un perfil básico de las mayores en España, la pirámide de población de España sigue su evolución con un aumento de la edad promedio y un aumento de la proporción de personas mayores. Según los datos estadísticos del Padrón Continuo del INE, a 1 de enero de 2021 hay 9.310.828 personas mayores, un 19,65% sobre el total de la población, 47.385.107 personas, tenemos un aumento tanto en valor absoluto como relativo, en una senda que parece imparable. Con ello, la edad media de la población se sitúa en 43,81 años cuando en 1970 era de 32,7, en estos datos encontramos igualmente que el número de octogenarios llega ya al 6% de la población total, siendo este otro grupo que parece que seguirá su evolución creciente en la medida que la

esperanza de vida aumente año a tras año, como ya hemos comentado. Como dato curioso alcanzamos ya una cifra de personas que superan los 100 años superior a los 18.000.[8]

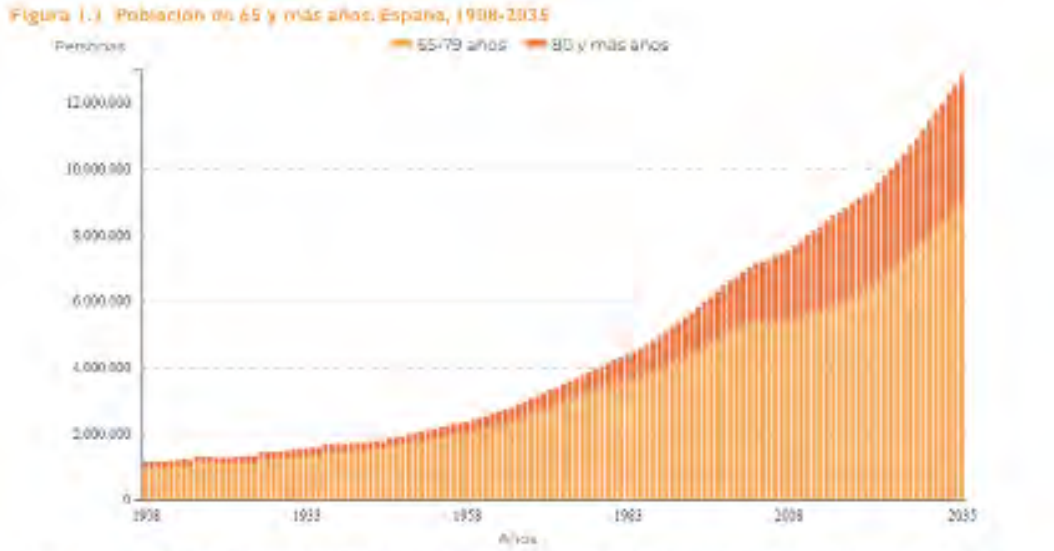

Fuente: Human Mortality Database (HMD). Tablas de vida con datos entre 1908 y 2019; Instituto Nacional de Estadística (INE). Estadísticas del Padrón Continuo (2020-2021) y Proyecciones de población (2022-2035)). Consulta en febrero de 2022.

Todas las proyecciones y previsiones no ofrecen duda alguna y van en el mismo sentido, determinando una cada vez mayor proporción de personas de edad por encima de los 60 años y al mismo tiempo, unido a la baja natalidad, un mayor porcentaje de personas de edad frente a los otros grupos de edades, según la proyección del INE (2022-2035), en 2035 podría haber más de 12,8 millones de personas mayores, 26,5% del total de una población que alcanzaría unos 48.284.478 habitantes. Durante los próximos años y especialmente a partir de 2030, se registrarían los mayores incrementos, con la llegada a la vejez de las voluminosas cohortes nacidas durante el baby boom, está generación empezará a notarse de manera especial a partir del 2024 y generará mayor tensión en el sistema de pensiones.[9]

Por todo ello parece evidente que deberíamos estar centrando nuestros esfuerzos, o por lo menos una buena parte de ellos, en un grupo de población cada vez mayor en número y con mayor potencial en su papel social, si no tuviéramos una visión totalmente sesgada y cargada de prejuicios sobre las posibilidades económicas, sociales, culturales, políticas, etc., que pueden aportar, dejando de verlo exclusivamente como una «carga».

Como apunta San Juan deberíamos considerar las fortalezas de este importantísimo grupo social, del que todos esperamos formar parte si tenemos la fortuna de alcanzarlo, debiendo valorar en justicia la aportación que han realizado en la construcción de nuestro estado moderno y democrático, considerarlos social y políticamente, tomando en cuenta la aportación de conocimiento, entendimiento y equilibrio que pueden aportar a una sociedad cada vez más polarizada, una comunidad a la que ellos supieron poner en la vanguardia del convergencia y consenso. No es justo ni ético, valorarlos exclusivamente cuando hay que reclamarles el voto, para luego olvidarlos y no darles una participación política activa, sobre todo porque así lo reclaman. Dejándonos llevar por el edadismo generalizado, encontramos unos grupos, asociaciones y partidos políticos que no les dan cabida.

---

8 Consejo Superior de Investigaciones Científicas, "Un perfil de las personas mayores en España, 2020. Indicadores estadísticos básicos". Madrid, Informes Envejecimiento en red nº 25, 39p. [Fecha de publicación: 12/03/2020]. http://envejecimiento.csic.es/documentos/documentos/enred-indicadoresbasicos2020.pdf. Accedido 1 de noviembre de 2023.

9 Ibidem

Del mismo modo hemos de considerar todo el saber y experiencia, que puede ser puesta al servicio de la sociedad en su conjunto, con personas que se ofrecen de manera generosa y voluntaria. Ellos y ellas están haciéndonos ver que su gran disponibilidad de tiempo quieren aportarla, así lo desean y lo incluye San Juan entre otras fortalezas y oportunidades que estamos despreciando, con un alto coste de oportunidad social. Entre otros aspectos, no hemos reconocido suficientemente el papel de cuidadores de los niños pequeños que han asumido en los últimos años en muchas familias de progenitores con limitaciones laborales o familiares, o cubriendo las necesidades de soporte económico de los jóvenes que ven cada día más ralentizada su independencia económica o el soporte que otorgan en los momentos más difíciles en la creación de las nuevas familias o en los momentos de desempleo, enfermedad o contingencia, permitiendo que éstas subsistan con su apoyo económico, asistencial o emocional, entre otros.

Figura 1.2. Comparativa de pirámides de población de España urbana y de España rural, 2021

Fuente: Instituto Nacional de Estadística (INE). Estadística del Padrón Continuo a 1 de enero de 2021. Consulta en febrero de 2022.

Creemos que son demasiadas las aportaciones de estas personas, de estas mujeres y hombres, como para no reconocerles y valorar en justicia sus méritos, y por supuesto mucho menos, para maltratarlos o no considerar en su adecuada medida sus necesidades y reivindicaciones.

Parte de la problemática tratada ya en el informe del 2015 sigue pendiente de resolución o de mejora, como la deficiente aplicación y dotación de la Ley de Atención a la Dependencia, la insuficiencia de ayudas institucionales, la insuficiencia en las pensiones más bajas, la pobreza energética, un deficiente sistema de pensiones con una gran inseguridad de su mantenimiento en el tiempo, la saturación, desatención y falta de especialización en la atención sanitaria, la brecha digital, los estereotipos en los medios de comunicación, los riesgos de exclusión social, o la falta de plazas o mala atención en las residencias públicas, o la carestía y también deficiente atención de las privadas, entre otros aspectos que se pueden ampliar leyendo el informe citado, necesidades y problemas que después de más ocho años no hemos sido capaces de subsanar como sociedad y que siguen pendientes con el colectivo de personas de edad.

RETOS Y OBJETIVOS ACTUALIZADOS

En el informe del año 2021 de esta institución, se recogieron los retos y objetivos en relación con el envejecimiento activo y saludable y los derechos de las personas mayores, entre otros figuraban:

- Cambiar, social y culturalmente, una visión alejada de prejuicios de las personas mayores como verdaderos ciudadanos con derechos propios.
- Valorar el impacto del envejecimiento en los derechos de las personas mayores.
- Mantener y mejorar la calidad de vida de las personas mayores.
- Asegurar el fomento de las capacidades de las personas mayores.
- Preparar sociedades cuidadoras e incentivar la solidaridad intergeneracional.
- Fomentar la atención integrada y centrada en las personas.
- Procurar la debida coordinación sociosanitaria.
- Acceso sencillo y efectivo a la atención crónica.
- Cumplimiento de los ODS en su más estrecha relación con las personas mayores.
- Definición de una estrategia territorial en las distintas escalas de intervención, con principios generales comunes y especificidad local.
- Creación de una red mundial de ciudades y comunidades adaptadas a los mayores, con base en los movimientos correspondientes a las denominadas «ciudades amigables para las personas mayores».
- «Envejecer en tu lugar». Concepto que pretende recordar la importancia de un envejecimiento natural de las personas en su espacio habitual de vivencias.
- «Hacia una Convención de Naciones Unidas para los Derechos de las Personas Mayores». Con origen en la Convención Interamericana sobre la Protección de los Derechos de las Personas Mayores de 2015, citado anteriormente.

Dentro del envejecimiento activo y saludable, tratado en el punto 2 del informe de 2021, se mencionaban los cambios notables en el ámbito familiar, privado, laboral o más íntimo de las personas mayores, al igual que la vulnerabilidad de las mismas, agravada en la pandemia, el edadismo o la falta de reconocimiento y derechos, temas todos también sobre los que incidió San Juan, destacando alguna de las cuestiones que más le preocupaba y ocupaba en su reivindicaciones como la invisibilidad, la desafección de una sociedad que no quiere envejecer cuando está abocada al envejecimiento poblacional o, también, el acomplejamiento que lleva aparejado hacerse mayor, entre otros síntomas y carencias de la situación actual. Ello nos lleva a reconsiderar que son necesarios muchos más esfuerzos en resolver una problemática y una situación que lejos de corregirse se mantiene en el tiempo en mayor o menor medida dependiendo de las personas, los tramos de edad, los sexos, las circunstancias económicas, el territorio, etc.

En su análisis de las debilidades del colectivo apuntaba la falta de una estructura asociativa y reivindicativa con capacidad suficiente para influir, encontrándose un tejido asociativo con grupos divergentes y en algunos casos muy dependientes políticamente de los partidos, del mismo otra flaqueza la encontraba en la existencia de personas con una considerable vulnerabilidad emocional y dependientes en gran medida de su estado o salud física, mental y emocional. Todo ello unido, en muchos casos, a la amenaza que supone en este colectivo la resignación a la que se ven abocadas muchas personas mayores y que las imbuye en un círculo vicioso en el que van decayendo sus posibilidades de recuperación u otras amenazas como la pobreza y exclusión social, soledad, o la brecha digital.

Esta última, la brecha digital, supone una de las barreras más difíciles y costosas de vencer cada día por las personas de edad. La expansión y obligatoriedad generalizada y progresiva de la utilización de las nuevas tecnologías, cada vez más cambiantes,

sin considerar la capacidad económica, técnica o de medios, entre otras necesidades de acceso a la misma de los colectivos de personas mayores, lleva al desamparo y a una situación de exclusión de los colectivos de mayores que no pueden alcanzar la necesaria competencia digital para desenvolverse en la sociedad líquida de las tecnologías informáticas y la web.

Sin duda su reivindicación de una burbuja analógica, para paliar en cierta medida estos perversos efectos que están dejando a muchas personas al margen de la sociedad, es otro de los retos y objetivos que deberían ser acometidos con mayor celeridad y con un adecuado soporte de medios públicos y privados, además de normativos y legislativos. Pese a los tímidos logros conseguidos en este sentido, en el sector privado y en las administraciones públicas, a fecha de hoy seguimos adoleciendo injustificadamente de las necesarias ayudas y acciones para la excepción digital que debería ser tenida en cuenta y realizada en este sentido.

Respecto al tema de la legislación y documentos que pueden tener interés en la materia que nos ocupa, se trataron en el punto 3 del informe de 2021, por lo que se puede recurrir al mismo, y también se ha vuelto a incidir en los derechos humanos fundamentales de las personas mayores al inicio de este informe.

Temas de interés para un informe de este contenido y objetivo también fueron estudiados en el anterior informe, como las ciudades amigables y sus características deseables o la red mundial de las mismas promovida por la OMS en 2010, o conceptos de interés como la modernidad líquida, gerontofobia, síndromes geriátricos, los modelos de convivencia, la natalidad, los cuidados de larga duración, ...

CARACTERÍSTICAS Y DATOS

En España, al igual que en muchos otros países, existen personas mayores de 60 años que viven solas. Esto puede deberse a un amplio abanico de razones, como la viudez, la emancipación de los hijos, la preferencia personal, la movilidad de la población, entre otros factores.

El Gobierno de España y diversas organizaciones no gubernamentales han implementado programas y servicios para apoyar a las personas mayores que viven solas, como servicios de asistencia domiciliaria, centros de día, programas de voluntariado, y redes de apoyo social. Estos programas están diseñados para garantizar que los adultos mayores tengan acceso a la atención médica, la compañía y los servicios que necesitan para mantener una buena calidad de vida.

El último censo publicado por el INE sobre el censo de población y viviendas de 30 de junio de 2023, respecto de los hogares decía que la población residente en España a 1 de enero de 2021, que se situó en 47.400.798 habitantes, reside mayoritariamente en viviendas familiares convencionales. No obstante, el censo estudia también la población que reside en alojamientos (chabolas, caravanas...) y en establecimientos colectivos (residencias, cuarteles, prisiones, conventos...). El número de hogares en España alcanza los 18.539.223, lo que supone 455.531 más que en 2011 (un 2,5% más). De este total de hogares, el número de hogares unipersonales fue de 5.001.166 en 2021, con un aumento de 807.847 (un 19,3%) respecto a hace 10 años. Además, apuntaba que, de ellos, en 2.089.175 hogares residía una persona sola de 65 años (un 22,2% más que en 2011). En la mayoría de estos hogares, el 70,8%, reside una mujer.[10]

10 Instituto Nacional de Estadística. Censos de Población y Viviendas 2021 Resultados sobre Hogares y Viviendas. Publicado 30 de junio de 2023. https://www.ine.es/prensa/censo_2021_jun.pdf. Accedido 1 de noviembre de 2023.

En otro informe también del mismo organismo, pero en este caso sobre una proyección de los hogares entre el año 2022y el 2035, las previsiones de los hogares unipersonales mostrarían el mayor incremento en los próximos 15 años, tanto en valores absolutos como relativos. En 2037 se llegaría a 6,5 millones de hogares unipersonales (el 29,8% del total), con un incremento del 27,3% respecto a principios de 2022. El número de personas que viven solas pasaría de representar el 10,7% de la población total en 2022 al 12,5% en 2037.[11]

De los diferentes datos y series estadísticas publicadas se deduce que la soledad afecta más a las mujeres a partir de los 60 años debido a la mayor mortalidad de los hombres, invirtiendo la tendencia en ese punto de inflexión pues la soledad se da en mayor porcentaje en los hombres de edad hasta los 60.

Fuente: Encuesta de Características Esenciales de la Población y las Viviendas 2021. Instituto Nacional de Estadística (INE)

Elaboración: Laboratorio de Estadísticas Experimentales (IEGD-CSIC)

Una de las características de la tercera edad en las mujeres será por tanto la feminización de la pobreza, algo ya apuntado en los anteriores informes citados, las mujeres son mayoritarias en la vejez, superando en un 30,9% a los hombres (5.277.783 y 4.033.045 respectivamente) en 2021. Esta principalidad es aún más acentuada cuanto mayor es la edad.[12]

Otra característica destacable de la población de edad es que el número total de personas mayores se concentran en los municipios urbanos, en 2021 en los dos municipios más grandes de España, Madrid y Barcelona, vivían muchas más que en los 5.877 municipios rurales. Sin embargo, la proporción de personas mayores respecto del total es muy superior en el mundo rural.[13]

Si tomamos los datos comparativos con otros países de la Unión Europea, nos encontramos con mayor número de personas mayores, en 2020 en Alemania 18,1 millones, Italia 13,9 millones, Francia 13,7 millones, mientras que en España serían 9,3 millones. En cifras relativas el orden cambia: Italia (23,2%), Grecia y Finlandia (22,3%), Portugal (22,1%), y Alemania (21,8%), son los países más envejecidos, y aumentan su proporción año tras año. España (19,6%) se encuentra ligeramente por debajo de la media de la UE-27 que alcanza el 20,6%.[14]

---

11 Instituto Nacional de Estadística. Proyección de Hogares 2022-2037. Publicado 13 de octubre de 2022. https://www.ine.es/prensa/ph_2022_2037.pdf. Accedido 1 de noviembre de 2023.

12 http://envejecimiento.csic.es/documentos/documentos/enred-indicadoresbasicos2022.pdf

13 Ibidem

14 Ibidem

La Comunida Valenciana presenta un envejecimiento de la población muy cercano a la media española, superando ligeramente el 20% de personas mayores.[15]

Un factor importante que obtenemos de la información proporcionada en el informe de Envejecimiento en Red, que es de interés tanto en los anteriores informes como en la comparecencia de San Juan, es la esperanza de vida en buena salud, pretende añadir una nueva dimensión a la cantidad de vida, midiendo también su calidad. Suele construirse a partir de datos generales sobre la morbilidad crónica y sobre la salud autopercibida.

Como ya hemos dicho en el informe la esperanza de vida por encima de los 60 años es superior entre las mujeres que, entre los hombres, claramente a partir de los 65 años, pero respecto a la esperanza de vida en buena salud, sin embargo, su esperanza de vida saludable es menor: 12,3 frente a 12,4 años (-0,1). Si se mide el porcentaje de tiempo que se vive en buena salud a partir de los 65 años, el contraste entre hombres y mujeres es más patente: para los varones el 62,7% del tiempo restante por vivir lo es en buenas condiciones, mientras que se reduce al 51,5% en el caso de las mujeres.

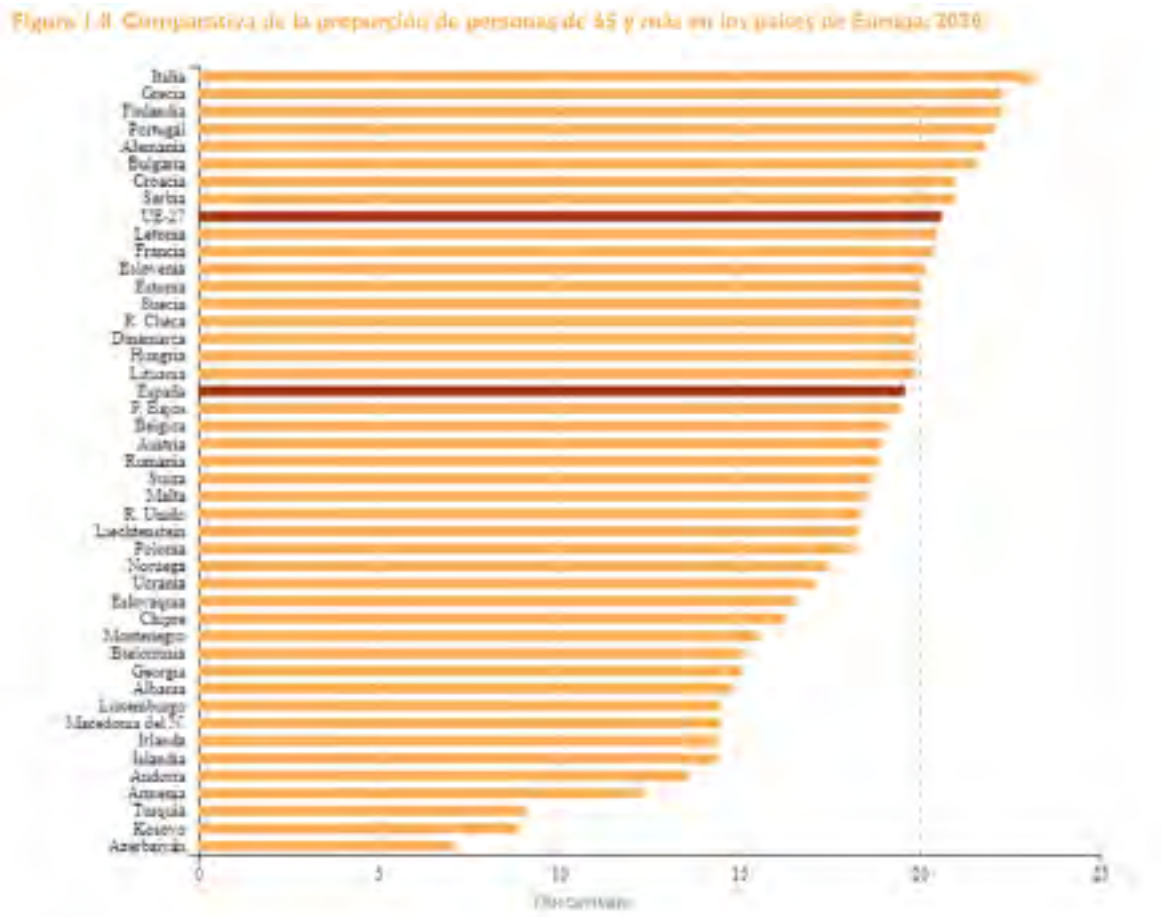

Fuente: Eurostat. Población a 1 de enero de 2020 por grupo de edad y sexo (demo_pjanbroad). Consulta en febrero de 2022.
Notas: *Los datos de Reino Unido, Andorra y Bielorrusia son de 2019.*

Las tasas de morbilidad hospitalaria de las personas mayores son casi del 60 %, sus hospitalizaciones aumentan con la edad, con episodios de enfermedad y cronicidad, también con un mayor deterioro con la edad en los hombres que en las mujeres.

15 Ibidem

Aunque si tenemos en cuenta las enfermedades crónicas que afectan a cada uno de los sexos los datos no cumplen este criterio, las mujeres presentan más artrosis o depresiones y los hombres más enfermedades pulmonares, problemas con la tensión alta y obesidad. El 20,9% de las personas mayores tiene diabetes (23,7% en el caso de hombres y 18,7% en el de las mujeres). Y como ya conocemos sobradamente el riesgo de padecer la enfermedad aumenta con el sobrepeso, el sedentarismo, y una dieta inadecuada, y por ello se debería concienciar, educar y realizar acciones preventivas para corregir estos aspectos.[16]

Respecto de otro tema relacionado directamente con las personas de edad la Seguridad Social en España contabilizaba 9,9 millones de pensiones en 2022, según su clase, las pensiones de jubilación (6,23 millones) son las más frecuentes, seguidas por 2,35 millones de pensiones de viudedad.[17]

Fuente: Eurostat. Encuesta de Condiciones de Vida (EU-SILC: hlth_hlye). Consulta en febrero de 2022.
Notas: *En 2008 hay ruptura metodológica.*

Del informe sobre el que trabajamos obtenemos también que, según el régimen, la mayor parte de estas pensiones corresponde al régimen general (7,26 millones). Prácticamente la totalidad de las personas mayores recibe alguna prestación económica del sistema público de pensiones (directamente o a través de la pensión del cónyuge). En 2022, la pensión media del conjunto

16 Ibidem

17 Ibidem

del sistema es de 1.085 euros mensuales, pero, por otro lado, si nos centramos en las pensiones de jubilación (la clase más numerosa), la pensión media supera con creces el umbral de los mil euros (1.248 euros).[18]

Otro elemento interesante para considerar es la brecha de género en las pensiones, ya que las de los hombres son superiores a las de las mujeres, entre otros factores por la trayectoria laboral de las mujeres vinculada al trabajo no remunerado de los cuidados cuya consecuencia se ve reflejada en la cotización y en el cobro de las pensiones por jubilación y/o viudedad.

Si analizamos el número de personas jubiladas por tramos de edad, al considerar las personas ocupados después de 65 años en España vemos que es muy baja comparada con otros países europeos y de la Organización para la Cooperación y el Desarrollo Económico (OCDE). En España, solo el 8,9% (EPA, 2021) de la población entre 65 y 69 años trabajó.[19]

Según los datos de la Encuesta de Condiciones de Vida del 2020 del INE, en los colectivos de personas mayores encontramos que la proporción de gastos en alimentación y mantenimiento de la vivienda (electricidad, gas, agua, ...) de su economía doméstica es mayor respecto a otros gastos como vestidos, ocio y cultura y el resto. De ello podemos deducir que los efectos inflacionistas de los últimos años en España, fundamentalmente en alimentación y energía les puede haber afectado en mayor medida, mermando más sus ya empobrecidas economías domésticas. Sin embargo, vemos que la posición económica de los mayores mejoró respecto de la crisis del año 2008, considerando el riesgo de pobreza situado en el año 2008 en el 25,5 %, en el año 2020 era del 18,8 %, aunque hay que tener en cuenta que lleva ascendiendo desde 2014, año en el que se alcanzó una cifra del 11,4 %.[20]

Según datos de la OMS una de cada seis personas mayores de 65 sufrió maltrato comunitario, aunque se reconoce que los datos no son del todo fiables es muy probable que la cifra sea mucho mayor debida a la dificultad de denunciar que tienen las personas que lo sufren y al ocultamiento de estos dentro del ámbito familiar o residencial, según datos de la Secretaría de Estado de Seguridad, en el 90% de los casos las Personas Mayores víctimas de malos tratos no presentan denuncia porque dependen económica y emocionalmente del maltratador.[21]

Al maltrato podemos añadir otro factor de riesgo en las personas mayores al ser objetivo de los delincuentes que se aprovechan en muchos casos de sus dificultades mentales, psicomotoras o de aislamiento para hacerles víctimas de sus delitos. El Cuerpo de Policía Nacional relaciona las principales amenazas y delitos contra personas mayores, tales como el maltrato y abandono, ya tratados, y que ellos clasifican en diferentes variantes como maltrato por negligencia física, higiénica o emocional, maltrato físico, psíquico o abuso económico, los robos en sus domicilios, en algunos casos con violencia, los hurtos, en la vía pública o en establecimientos comerciales y los engaños y uso fraudulento de sus propiedades, entre otros.[22]

---

18 Ibidem

19 Ibidem

20 Ibidem

21 Ibidem

22 «La Unión Democrática de Pensionistas y Jubilados de España (UDP), ha celebrado la "XLII Jornada Prevención Malos Tratos y Abusos a Personas Mayores", en Lugo». Plataforma de ONG de Acción Social, https://www.plataformaong.org/noticias/1994/la-union-democratica-de-pensionistas-y-jubilados-de-espana-udp-ha-celebrado-la-xlii-jornada-prevencion-malos-tratos-y-abusos-a-personas-mayores-en-lugo. Accedido 1 de noviembre de 2023

CONCLUSIONES

El colectivo de personas mayores, pese a crecer en número de manera constante y tener cada vez mayor número de integrantes respecto a otros colectivos de edad, presenta una serie de deficiencias y problemas de diferente índole que la sociedad no atiende de tanto por desconocimiento como por falta de interés general. Entendemos que las Administraciones públicas, las empresas privadas y las personas deberíamos conocer su problemática, interesarnos por sus circunstancias que, finalmente es posible que sean también las nuestras, mostrar más sensibilidad por las necesidades de las personas de edad y atender sus necesidades, de manera prioritaria, en aquellas cuestiones que más y con mayor gravedad les afectan.

Pese a que en los últimos años se ha producido algunos avances, se han implementado diversas soluciones para resolver o paliar ciertos problemas o se han desarrollado iniciativas reclamadas por el colectivo, a instancias políticas públicas o de organizaciones privadas, existen todavía carencias de diversa consideración, y retos que, fundamentalmente deben ser tenidos en cuenta por los partidos y representantes políticos y por las instituciones públicas y privadas para que se tenga en cuenta a las personas de edad. Es necesaria la visibilización del colectivo para la sociedad en general, especialmente para los partidos, sindicatos, estamentos y órganos de representación, medios de comunicación y centros de enseñanza, mostrando interés, recogiendo sus propuestas y realizando las acciones necesarias para solucionar o paliar las preocupaciones y las necesidades de la gente mayor.

RECOMENDACIONES

El Consell Valencià de Cultura después de haber compartido y hacer propias las preocupaciones y reivindicaciones de la comunidad científica y otros expertos en materia de protección de las personas mayores, sus derechos y un envejecimiento activo y saludable, en los dos informes anteriores, ha recuperado alguna de las propuestas de éstos para unirlas a las manifestadas por San Juan en su comparecencia, realizando las siguientes recomendaciones:

1. Hay que garantizar la presencia de personas mayores en los órganos de participación y representación política y ciudadana, de los colectivos tanto públicos como privados.

2. Se tienen que desarrollar, mantener e incrementar políticas que garanticen los derechos de la gente de edad, reconocidos por los organismos nacionales e internacionales que velan por sus derechos.

3. Se deben crear oficinas de Información y asesoramiento a las personas mayores, con personal especializado o preparado en temas de edad, servicios sociales, jurídicos, económicos, consumo, etc., en el ámbito municipal y autonómico. Estas oficinas además de asesorar, deberían ser un termómetro de la situación social y personal del colectivo, recogiendo datos sobre situaciones en que se encuentran dichas personas y sus necesidades, estudiando protocolos de actuación y planteando a la administración propuestas de solución para las mismas.

4. Hay que tomar en consideración las propuestas realizadas por el Consell Valencià de Persones Majors a los partidos políticos de la Comunidad Valenciana, muchas de ellas recogidas en sus memorias, particularmente la última de 2020-2022.

5. Las instituciones y actividades, como los Club de Jubilados o el IMSERSO, son elementos coordinadores e integradores que propician la convivencia y conocimiento de las personas mayores. De ahí la necesidad que las instituciones públicas sean garantes y coadyuvadoras en sus objetivos. Se han de crear espacios y puntos de encuentro intergeneracional como

herramienta para poner en valor las vivencias y las experiencias de las personas mayores, con el aumento de autoestima que esta acción puede comportar, así como el intercambio de conocimiento entre generaciones o personas de diferentes edades.

6. Reiteramos la necesidad de aplicar y dotar presupuestariamente la Ley de Atención a la Dependencia, incrementando los índices de cobertura estatales y autonómicos en ayuda a domicilio, teleasistencia o centros residenciales para personas mayores o en situación de dependencia.

7. Revalorizar e incrementar progresivamente las pensiones más bajas, con especial atención a las de viudedad y a las no contributivas, y establecer en paralelo una mejora del sistema fiscal disminuyendo la presión fiscal para las personas mayores más necesitadas, creando desgravaciones especiales para las viudas.

8. Reiteramos la necesidad de incrementar las partidas presupuestarias destinadas a Servicios Sociales ante la situación que viven millones de personas y familias empobrecidas, y por los riesgos de que se produzca el demoledor paso de la pobreza a la exclusión social, los porcentajes de personas mayores en riesgo de pobreza no dejan de aumentar desde 2014, por lo que revertir esta tendencia es una cuestión urgente.

9. Ya en el informe de 2015 recomendábamos la necesaria reestructuración de los Centros Especializados de Atención a los Mayores que, como centros de atención preventiva, deberían estar destinados a ofrecer servicios especializados tendentes a lograr el mantenimiento de las personas mayores en un estado físico y emocional que les permita valerse por sí mismas, y permanecer en su medio familiar y social. Encontramos algunos municipios que, si han realizado acciones en este sentido, pero debemos seguir insistiendo en la necesidad de que estos centros cubran de manera universal a las personas que lo requieran y permitan fomentar el envejecimiento activo y la autonomía personal, propiciando hábitos de vida saludable y dinamizando las relaciones interpersonales y grupales, convirtiéndose en un recurso de apoyo tanto para los mayores como para sus familiares, al objeto de facilitarles el permanecer en su entorno el máximo tiempo posible y con la mejor calidad de vida.[23]

10. Alinear los sistemas de salud con las necesidades de las personas mayores, con consultas y unidades especializadas en geriatría, asistencia personal y presencial, no generalizando la telemedicina, asistencia en residencias de mayores y domiciliaria, con especial dedicación a los cuidados continuos, la asistencia crónica y, en su caso, los cuidados paliativos.

11. Proporcionar apoyo institucional para reducir la brecha digital, facilitando el acceso de las personas mayores a las Tecnologías de la Información y Comunicación y establecer burbujas analógicas para facilitar exenciones y ayudas para las personas que no puedan tener acceso material, técnico o intelectual para la utilización de estas, en la administración, banca y servicios.

12. Mantener y crear nuevas líneas de ayuda para las obras de adecuación y accesibilidad de las viviendas.

13. Combatir el edadismo en todos los ámbitos, en la comunicación, publicidad, señalización, mantenimiento de licencias y autorizaciones, como el carné de conducir, y especialmente en el ámbito educativo y laboral.

23 «Engaños a personas mayores, ¿cómo prevenirlos?» Cuidum - Cuidado de mayores a domicilio, 11 de abril de 2022, https://www.cuidum.com/blog/enganos-a-personas-mayores/. Accedido 1 de noviembre de 2023.

14. Todas estas medidas deberían ser acompañadas de mecanismos de refuerzo en el entorno rural por la mayor vulnerabilidad y exposición a estas problemáticas de la gente mayor en dichos contextos.

15. Proporcionar a las personas mayores el acceso a la cultura, y a sus distintas manifestaciones, y recordar a las distintas administraciones la importancia de facilitar ese acceso a la cultura, a través de ayudas y subvenciones y la promoción de una oferta cultural variada y al alcance de todos.

Este informe se remitirá al Gobierno Valenciano, a la Federació Valenciana de Municipis i Provincies, a las Diputaciones, al Sindic de Greuges, a los Grupos Parlamentarios con representación institucional, a la Sociedad Española de Geriatría y Gerontología, a la Sociedad Valenciana de Geriatría y Gerontología, al Instituto de Derechos Humanos de la Universitat de València y a los comparecientes.

ALTRES

La situació dels Immigrants i dels Refugiats(bilingüe)

Autor: Css. Jurídica i Reglamentària
Aprovació: Ple, 30 gener 2023

ÍNDEX

Preliminars

1. La mobilitat fenomen natural i el nostre present
2. Què és el procés migratori
3. Quines són les tendències dels fluxos migratoris a Espanya. Característiques sociodemogràfiques
4. El concepte bàsic de protecció internacional
5. Què són els fluxos mixtos i la seua complexitat
6. Les polítiques migratòries desenvolupades a Europa. El sistema Schengen
7. Les polítiques d'immigració a Espanya en referència a la categoria jurídica d'estranger: la llei d'estrangeria
   Àmbit autonòmic, regularització i integració
8. Les persones demandants d'asil: refugiats/es
   El dret d'asil
9. El Tribunal Europeu de Drets Humans
10. La protecció a Espanya
    Directrius jurídiques polítiques
    Creació d'organismes per a l'Agenda 2030
    A la primera dècada del segle XXI València es consolida com a ciutat multicultural

Consideracions

Preliminars

El Consell Valencià de Cultura ha fet palesa la seua sensibilitat pel drets humans a través de diversos informes i declaracions. Amb aquest informe sobre la immigració i les persones demandants de protecció, volem posar en relleu la situació dels immigrants i dels refugiats en relació als drets humans i als drets fonamentals. En un món on el canvi climàtic és un fet evident, la geopolítica -l'estudi dels efectes de la geografia física i humana sobre la política i les relacions internacionals-,

encara que complexa, no pot menystenir aquesta realitat i les seues conseqüències per a les generacions futures, els nostres descendents, quan prioritza els interessos econòmics excessius per sobre de l'impacte ambiental, dels drets humans i els drets fonamentals, i per sobre de raons humanitàries, de la salut del planeta, dels seus habitants, i de les possibilitats de convivència.

Aquest informe recull els conceptes més bàsics sobre els immigrants, refugiats i el dret d'asil, a partir del Conveni de Ginebra. Com s'analitza la seua aplicació pels experts estudiosos d'aquesta realitat, recollint la informació d'actes de congressos, d'instituts de Drets Humans, d'organitzacions no governamentals, i així com també les polítiques sobre immigrants i refugiats europees i l'harmonització d'Espanya amb elles; les polítiques nacionals i les possibles polítiques autonòmiques i locals. S'exposa quines són les consideracions més rellevants en aquest procés tot plegat. I per damunt de tot es destaca com la dimensió global fa impossible que la governança de les immigracions estiga a l'abast d'un sol país. Per a aquest informe hem comptat amb les compareixences del catedràtic de Filosofia del Dret i Filosofia Política, Javier de Lucas, fundador de l'Institut de Drets Humans a la Universitat de València, Ángeles Solanes, catedràtica de Filosofia del Dret, investigadora principal del Grupo Multihuri[1], i Patricia Muñiz, doctora en Arquitectura, premi extraordinari per la seua tesi sobre allotjaments prefabricats per a refugiats. També amb Noelia Montagut, tècnica de l'Àrea d'Incidència i Participació Social de la Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat, CEAR, i María Zabala Hartwig, Associada per a Solucions Duradores de l'Alt Comissionat de Nacions Unides per als Refugiats Espanya, ACNUR.

1. La mobilitat, fenomen natural i el nostre present

La mobilitat de la població és un fet natural, una realitat estructural, un fenomen global i holístic que acompanya la història de la humanitat, i també un component inseparable de l'evolució. Els fluxos migratoris registrats a Espanya estan inscrits en el context mundial de les últimes dècades amb la intensificació de moviments transnacionals de persones en el context de la globalització. Des d'una perspectiva sociològica, la immigració, seguint l'Escola Sociològica de Durkheim, tal com va exposar el professor Javier de Lucas en la seua compareixença, és un fenomen social perquè implica totes les dimensions socials: econòmica, cultural, política, pràctiques socials, valors i representacions del món. La magnitud d'aquest fenomen migratori des de final del segle XX ha transformat profundament els perfils de la societat espanyola fins al punt de presentar un nivell de multiculturalitat com la dels principals països receptors dins el món desenvolupat. Tanmateix, l'augment de l'emigració des d'Espanya cap a l'estranger durant els anys més aguts de la crisi econòmica fa que aquest fenomen tinga una importància quantitativa inferior als fluxos de les entrades de població, la qual cosa no resta per prestar-li la deguda atenció. Els fluxos migratoris es produeixen dins d'una complexa realitat geopolítica amb importants desequilibris sociodemogràfics i econòmics.

Ens trobem en uns moments en què els desplaçaments forçosos al llarg del nostre planeta són majors dels que es derivarien de conflictes puntuals o de desastres naturals determinats. La recerca de refugi s'ha convertit en un element estructural d'un sistema desigual, que obliga a fer desplaçaments per diverses causes alarmants en un volum cada vegada major.

Les diferents rutes per on fugen les persones que demanen protecció, els refugiats, impliquen travessar fronteres de diferents estats. Així, entre les tres rutes principals assenyalem: la ruta dels Balcans occidentals, la ruta de l'est d'Europa, la ruta del Mediterrani central i la ruta d'entrada per Ceuta i Melilla o ruta africana. La major part de les persones que arriben ho fan com a immigrants forçats, i en un alt percentatge fugen de conflictes armats i d'altres persecucions. Així, segons les dades de l'Alt

1 Investigadora principal del Grupo Multihuri de la Universitat de València que lidera el projecte Racisme i Discriminació des del 2013.

Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats ,ACNUR, creixen les arribades de refugiats i immigrants a les costes de Grècia, Itàlia, Malta i Espanya. L'explotació sexual i les violacions se succeeixen en un alt percentatge en aquestes rutes i es relacionen amb les màfies. Segons les dades demogràfiques d'ACNUR, a juny del 2022 el 50% dels refugiats són dones i xiquetes.

Hi ha una situació molt concreta de les dones en la ruta del Mediterrani: la doble vulnerabilitat per la xarxa de tracta d'éssers humans. Així també la situació d'aquelles persones la identitat o sexualitat de les quals no s'ajusten a les normes internacionals.

Si els fluxos migratoris són un fenomen global de naturalesa transnacional, les respostes difícilment poden venir de solucions nacionals. La Declaració de Nova York per als Refugiats i els Immigrants tracta les bases per a la protecció internacional i el compromís dels estats d'elaborar dos pactes mundials que es van materialitzar el 2018: el Pacte Mundial per als Refugiats i el Pacte Mundial per una Migració Segura, Ordenada i Regular. En ells s'assenyala la importància d'adoptar un enfocament integral de les qüestions pertinents, per a garantir a totes les persones que arriben als nostres països, en particular a aquells que formen part de grans moviments, siguen refugiats o siguen immigrants, una acollida ràpida, respectuosa, humana i digna que se centre en les persones i tinga en compte les qüestions de gènere. Garantir el respecte i la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals.

No obstant això, en opinió dels experts estudiosos del fenomen de les immigracions, dels refugiats i dels drets humans, així com en opinió d'ONG com ara CEAR, ACNUR i Metges sense Fronteres, s'ha malgastat la possibilitat de gestió supranacional i no hi ha hagut un acord en la política dels cinc eixos de la immigració: la regulació dels fluxos migratoris per motius econòmics, la gestió bilateral de cooperació, democràcia, drets i desenvolupament, els instruments de polítiques a la frontera, el sistema d'acollida a les persones que necessiten protecció internacional, i l'acollida, integració i inclusió de les persones immigrants. Només hi ha hagut acord per al control de fronteres com una noció residual de sobirania nacional, ja que aquestes decisions es prenen de forma conjunta per la Comissió i/o el Consell Europeu.

En el context europeu, els estats es blinden davant les immigracions i les demandes de refugi. I mentrestant, les societats actuals tenen el desafiament de garantir la cohesió de la ciutadania davant un món ple de desigualtats amb uns processos migratoris rellevants i un ressorgiment de discursos ideològics extremistes que exclouen els immigrants. Any rere any, la vida de milers de persones, els conflictes, els enfrontaments, estan ancorats en un racisme social i institucional; una amenaça greu per a la pau social.

El fet d'afirmar com a naturals les acciones injustes i discriminatòries les legitima i les fa incontestables. Per aquest motiu, aquesta idea dels drets humans s'ha de globalitzar en totes les esferes: jurídica, econòmica, social i política, perquè tots els contextos estan interrelacionats i s'han de veure transversalment en la totalitat de les fases per a elaborar normes.

Amb aquesta finalitat, les accions informatives i formatives, si es vol aconseguir una política comuna, s'hauran de realitzar a dos nivells: des de dalt, amb una preparació específica de qui ha de prendre les decisions que tenen efectes sobre persones d'una altra ètnia. I per baix, en l'àmbit de la ciutadania, des de les edats primeres caldrà educar eliminant estereotips i prejudicis, i transmetre-ho a les famílies i a les altres generacions.

2. Què és el procés migratori

Hi ha un objectiu genèric inherent a tot procés migratori, la recerca de millora d'oportunitats de vida. Els conflictes bèl·lics i la fam n'han estat els principals detonants tradicionals, i són motius encara presents, sobretot els de caràcter econòmic tal com ho evidencien en els últims anys les sol·licituds de protecció internacional. No obstant això, els fluxos migratoris respo-

nen també a un transfons polític, econòmic i ètic indefugible: les desigualtats econòmiques, els conflictes bèl·lics, les crisis humanitàries o els efectes del canvi climàtic. L'augment de la desigualtat derivat de la divisió de la riquesa paral·lel a les diferències importants en la qualitat de vida d'uns països en relació a d'altres. Milions de persones han hagut d'abandonar la terra natal, i no ha estat en molts casos una elecció sinó l'única possibilitat de salvar les seues vides o d'oferir a les seues famílies la possibilitat d'un futur amb pau i seguretat allunyat de la misèria, la guerra o la persecució. Els fluxos també van guanyant complexitat en el marc d'una mundialització de l'oferta i la demanda d'ocupació, la proliferació de cadenes de valor i la competitivitat global pel talent, i tot plegat s'ha accentuat durant els últims segles a causa dels avanços tècnics dels transports i les comunicacions.

S'està produint un canvi en l'origen i en el perfil de l'immigrant a escala planetària, la feminització de la immigració, la immigració infantil i la immigració pel canvi climàtic; la fugida de desastres naturals a l'Àsia, l'Amèrica Llatina i l'Àfrica. L'ONU preveu per al 2050 uns 200 milions de desplaçats per aquest motiu, i els experts auguren una crisi humanitària que afectarà fonamentalment els països en desenvolupament, i la majoria de desplaçats climàtics són dones. No obstant això, la definició de refugiat mediambiental no existeix en la Convenció de l'Estatut dels Refugiats, que data de l'any 1951. Llavors, són persones sense un estatut internacionalment reconegut, per la qual cosa no reben ajudes econòmiques. Les migracions forçoses representen el 26,5% del total de les migracions internacionals amb la dificultat que comporta separar les causes que determinen incloure-les en una sola categoria, en barrejar-se els motius econòmics, climàtics o la fugida de conflictes.

Una altra variable a tenir en compte és l'augment de la connectivitat. L'Organització Mundial de les Migracions, l'OIM, assenyala diverses raons per les quals cal tenir ben present la relació entre la migració internacional i els processos complexos inherents a una major connectivitat. L'aportació d'informació sobre les dinàmiques mundials que afecten les poblacions amb tendència a moure's; aquelles en risc de desplaçament i exposades a la migració irregular. També pot ajudar a determinar la funció de les polítiques i les seues limitacions per a configurar els patrons migratoris i influir-hi.

Els avanços en transport, l'augment de les tecnologies de telecomunicació, impulsen la connectivitat en múltiples formes, presagien un canvi que sembla ja una tendència a llarg termini. Però l'OIM assenyala que malgrat aquests avanços es mantenen les barreres geogràfiques espacials de forma significativa per a la mobilitat de les persones, especialment en relació amb els conflictes armats i els desastres naturals. Es dona la contradicció que l'augment de la connectivitat virtual i la liberalització de l'intercanvi de mercaderies augmenten les barreres, principalment legals, per als desplaçaments de les persones.

3. Quines són les tendències dels fluxos migratoris a Espanya. Característiques sociodemogràfiques

Espanya actualment és un dels 20 països receptors de migracions segons les dades de l'Organització de la Immigració Mundial, OIM. Fins al final dels anys 70 érem emissors d'emigrants. Als anys 80 començàrem a ser-ne receptors, i la primera llei d'Estrangeria va ser la 77/1985 d'1 de juliol. L'Institut Nacional d'Estadística, INE, amb l'estadística de les migracions, és la font bàsica per a determinar els fluxos migratoris de la població. Aquesta estadística s'elabora a partir de les dades del Padró Continu amb l'anàlisi de les altes i baixes dels residents que conformen l'anomenada Estadística de Variacions Residencials, de manera que no hi consten les persones no empadronades. Perquè aquestes variacions residencials es consideren part dels fluxos migratoris cal una permanència d'una any com a mínim, d'acord amb les normes de la Unió Europea. Segons les dades d'estadística de migracions del primer semestre del 2022, la població resident a Espanya va augmentar en 182.141 persones a la primera meitat del 2022 i es va situar en 47.615.034 habitants l'1 de juliol de 2022. És el valor màxim de la sèrie històrica. El creixement és degut a un saldo migratori positiu de 258.547 persones, que compensa un saldo vegetatiu negatiu de 75.409 persones. La Comunitat Valenciana és la tercera després de Madrid i les Illes Balears en augment de població. Els

fluxos més recents mostren una immigració amb una major diversitat de països de naixement dels immigrants, una major feminització i una menor concentració en edats juvenils.

Segons dades de l'informe Inmigración Española en España. Efectos y Oportunidades del Consejo Económico, de l'any 2019, la població estrangera, més jove que l'autòctona, està contribuint a reduir el procés acusat d'envelliment demogràfic a Espanya amb el reforç de segments joves d'entre 15 i 64 anys. Així, es limita la taxa de la dependència de les últimes dècades, i el pes de les dones en edats joves suavitza la tendència de la baixa natalitat.

La distribució territorial és desigual, la major part resideix a Catalunya, Madrid, Andalusia i la Comunitat Valenciana en funció del dinamisme econòmic, o el cas dels majors de 65 anys també a les zones litorals. Segons l'informe hi ha una bretxa econòmica en sanitat, serveis socials i dependència, en la integració a l'habitatge i en la integració a l'educació. Tanmateix, la immigració té unes implicacions econòmiques, és un suport fonamental per a l'atenció a la dependència, i pot a més contribuir a equilibrar la sostenibilitat financera del sistema de pensions. Les immigracions tenen un impacte afegit positiu per a les economies receptores tant pel que fa al creixement i a l'ocupació com per a la sostenibilitat de l'estat de benestar. Tot això és un fet contrastat sobre el qual existeix un ampli consens tant en els cercles acadèmics com en les instàncies econòmiques nacionals i internacionals. Així, a Espanya ha estat un factor clau del creixement econòmic principalment, de contribució a l'augment de la població activa, i del desenvolupament i dinamisme de sectors intensius de mà d'obra amb molt de pes en l'economia, com ara la construcció hotelera, el turisme, l'hostaleria, l'agricultura i els serveis domèstics i les cures a les persones grans.

4. El concepte bàsic de protecció internacional

L'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats, ACNUR, és una organització apolítica humanitària i social creada el 1950 per a proporcionar protecció internacional i solucions permanents als refugiats. La protecció internacional suposa accedir a un territori segur i gaudir d'una protecció justa i eficaç. El respecte als drets humans i als drets fonamentals: el dret a no ser retornat (principi del non-refoulement). Una acollida digna, integració, reassentament i retorn voluntari. La Convenció de Ginebra de 1951 és l'instrument legal clau en matèria de protecció de les persones refugiades. La Convenció defineix què és un refugiat, estableix l'estatut jurídic de les persones i estableix el principi de no devolució a l'article 33, que diu: «cap estat contractant podrà, per expulsió o devolució, posar a un refugiat en cap moment en les fronteres de territoris on la seua vida o la seua llibertat perilla per motius de raça, religió, nacionalitat, pertinença a un determinat grup social o per les seues opinions polítiques».

Segons la Convenció, un refugiat és aquella persona que a causa de temors fundats de ser perseguida per motius de raça, religió, nacionalitat, o per pertànyer a un determinat grup social i polític, es troba fora del país de la seua nacionalitat o residència habitual i no pot, a causa de temors i perills, acollir-se a la protecció d'aquest país. La protecció subsidiària tindrà lloc quan hi haja motius fundats per a creure que tornar al seu país comporta risc de danys greus i absència de protecció.

5. Què són els fluxos mixtos i la seua complexitat

Per a comprendre el que són els fluxos mixtos, quina és la seua realitat i el seu origen, són ben aclaridores les reflexions del professor Javier de Lucas sobre la consideració dels conceptes socials de refugiat i d'immigrant també des de la perspectiva

jurídica, i d'aquesta forma poder afrontar la realitat de forma més ajustada i completa. El problema del llenguatge jurídic està en amagar una voluntat de simplificació en pro de la seguretat que s'adapta malament a les realitats complexes de les migracions. En primer lloc, de Lucas assenyala la conveniència, dins l'àmbit jurídic, de parlar de demandants d'asil en lloc de refugiats, ja que molts dels refugiats no ho són des del punt de vista jurídic per no estar reconeguts. En el cas dels immigrants, a més, aquells que estan en situació irregular són anomenats il·legals, però des de l'òptica jurídica seran il·legals les seues conductes i no les persones, ja que no se'ls pot buidar de legalitat com a individus. Amb els missatges d'exclusió, de fora de la llei s'estigmatitzen les persones i s'exclouen socialment, quan les migracions no són un fenomen conjuntural ni tampoc sempre una qüestió d'emergència social a tractar en termes d'ordre públic, ni un fenomen econòmic laboral que haja d'ajustar-se a les lleis del mercat. Sí, òbviament hi ha crisis migratòries puntuals, com la del 2015, i en aquest cas concret la resposta comuna de la Unió Europea va fracassar immediatament per un problema de les polítiques d'immigrants, ja que la immigració és sobretot un assumpte polític, segons ens assenyala el professor de Lucas. La immigració és un pilar del nucli de les categories amb què es construeix la política d'ordre internacional. I, com a fet polític, la immigració comporta dues categories tradicionals que són la ciutadania i la sobirania. I la via de convertir-se una persona en ciutadà és mitjançant la nacionalització.

L'ampliació de les causes i les complexitats de les migracions internacionals en un món globalitzat no sempre arriben a cobrir les demandes de protecció internacional per als migrants irregulars, i creen una situació on és difícil establir distincions entre els migrants econòmics i els demandants de protecció internacional tal com, per exemple, es fa palés en la frontera sud d'Espanya. És necessari un sistema de triatge per a atribuir conseqüències jurídiques diferents, drets i prestacions diferents. I aquesta és la problemàtica real del que s'anomenen fluxos mixtos, i no tenir-ho en compte té unes conseqüències negatives.

Es problematitzen les normes per a distingir els immigrants considerats refugiats dels considerats econòmics, i d'aquesta forma els criteris emprats pels països de destinació per a acceptar o rebutjar immigrants irregulars no preveuen les noves demandes de protecció internacional. La definició de l'estatut del refugiat i el concepte de fluxos mixtos necessiten un revisió per a considerar les noves realitats de migracions internacionals. Aquest és el cas concret dels immigrant provinents dels països subsaharians, sense demandes de protecció internacional: com a immigrants irregulars es consideren econòmics i són rebutjats i repatriats; d'aquesta manera el combat contra la immigració irregular, considerada per raons econòmiques, contribuirà a la invisibilitat dels fluxos mixtos.

La identificació

Per a un dret d'asil efectiu cal la correcta identificació dels sol·licitants. I aquesta identificació és un dels aspectes més sensibles quan trobem migrants mesclats per la mobilitat humana des de la perspectiva econòmica i alhora necessitats de protecció internacional. L'OIM considera fluxos mixtos els moviments de població complexa formats per refugiats sol·licitants d'asil, immigrants econòmics i altres immigrants.

Però a efectes d'un estatut jurídic diferent cal distingir entre immigració, quan es refereix al procés de persones que migren amb el propòsit d'instal·lar-se en una altre estat, i l'asil, que és la protecció concedida per un estat en acollir un estranger davant la persecució i el perill per a la seua integritat física.

Són dos situacions jurídiques diferents que exigeixen polítiques i normatives diferents. D'una banda, la immigració està concretada en les normes d'estrangeria, i de l'altra, l'asil té unes normatives diferents. Són dos realitats diverses que no han de rivalitzar per importància ni prioritzar-ne una en detriment de l'altra.

Les carències de visió sobre els desplaçaments de població i les migracions poden tenir greus conseqüències sobre els sistemes democràtics actuals, tal com es veu a les guerres identitàries davant la manca d'integració social de les capes més marginals. Es gestiona la mobilitat humana de forma defensiva quan el factor clau per a comprendre el moviment migratori és el demogràfic per una part, i per l'altra les diferents normes d'acollida per als immigrants i els refugiats. Les progressives dificultats introduïdes en el Sistema Europeu Comú d'Asil, SECA, per a sol·licitar asil, ha generat que a les fronteres s'amunteguen estrangers en situació irregular i potencials demandants d'asil. Es consideren tots, a priori, immigrants, la qual cosa dificulta les demandes d'asil. En realitat és d'una gran complexitat identificar els refugiats en fluxos irregulars mixtos especialment quan les persones no tenen un únic motiu per a la mobilitat. Els casos més clars són quan el motiu és la fugida d'una guerra i no poden tornar. Però uns i altres tenen com a primera opció el tractament policial i són rebuts a les fronteres per l'Agència Europea de la Guàrdia de Fronteres i Costes, FRONTEX, en un temps en què cada vegada és major la preocupació per la seguretat. D'aquesta manera es justifica la proliferació de centres de retenció i detenció on convergeixen immigrants i refugiats sol·licitants de protecció internacional que venen més enllà del territori europeu.

6. Les polítiques migratòries desenvolupades a Europa. El sistema Schengen

Les polítiques migratòries desenvolupades a la Unió Europea a les darreres dècades han posat de relleu la incongruència existent entre la defensa dels valors entesos com a propis: igualtat, dignitat, humanisme, solidaritat, que fonamenten el discurs de la garantia de drets, la inclusió i la cohesió en contextos de diversitat, i d'altra banda la posició de seguretat i control ferri de les fronteres amb la construcció social de la població immigrant com a risc per al model social europeu.

L'espai europeu de seguretat, llibertat i justícia ha primat una llibertat de moviments cap a l'interior que ha propiciat un reforçament dels controls en l'accés a l'espai comunitari. El Tractat de la Unió Europea deixava clar que la Unió oferia als seus ciutadans un espai sense fronteres interiors on estava garantida la lliure circulació de persones amb mesures adequades en matèria de control de fronteres externes, lligat a l'asil, la immigració, la prevenció i la lluita contra la delinqüència.

L'anomenat sistema Schengen va tenir com a objectiu suprimir les fronteres sense minvar la seguretat interna imprescindible per al seu funcionament, ja que la modificació del sistema de fronteres, l'enfortiment, i el tractament a les persones que les travessen des d'un tercer estat, n'han estat les notes distintives.

Però malgrat els daltabaixos i les crítiques sembla que l'anomenada zona Schengen s'ha consolidat com a necessària per a una política comuna d'immigració i d'asil. Els estats han tingut un ampli marge discrecional per a reintroduir controls, fins i tot amb condicions que semblaven restablir les fronteres comunes, i la Comissió Europea ha exercit un control mínim entre ells. S'han produït decisions unilaterals cap a les afluències massives d'indocumentats, de menors que no van ser registrats en el primer moment d'entrada a la Unió Europea, que porten al límit la capacitat d'acollida de les autoritats i són una amenaça greu per a l'ordre públic i la seguretat interna. El blindatge de les fronteres externes es considera una ferramenta per a la lluita contra l'amenaça terrorista i per a millorar la seguretat ciutadana amb controls sistemàtics de bases de dades: el Sistema d'Informació Schengen i la Interpol. L'Alt Comissionat del Drets Humans va publicar directrius i principis per a garantir-hi els drets humans, però no són vinculants.

La noció de migrant és un concepte sociològic més ampli que la categoria jurídica d'estranger, que apel·la només a la nacionalitat de les persones i, en conseqüència, s'associa sobretot al nostre país al Règim General aplicable als ciutadans extracomunitaris, tal com abordem a continuació. És a dir, tractarem en primer lloc les polítiques aplicades a la immigració en referència únicament a la categoria jurídica d'estranger i en concret a l'Estat espanyol.

7. Les polítiques d'immigració a Espanya en referència a la categoria jurídica d'estranger: la llei d'estrangeria

Seguint la compareixença de la professora Ángeles Solanes, l'objectiu principal de la política d'estrangeria espanyola ha de ser el foment de la immigració legal mitjançant un sistema de canalització legal i ordenada dels fluxos de persones que vincule la capacitat d'acollida dels treballadors immigrants amb les necessitats del mercat de treball per a una situació administrativa regular. Els punts ineludibles de la política d'immigrants, seguint la llei 4/2000, són el control dels fluxos migratoris i la lluita contra les xarxes de tràfic de persones, contra la immigració clandestina. I l'altre objectiu serà procurar la integració dels immigrants amb el qüestionament d'aquelles polítiques que no la procuren com a element de cohesió social; i de quina manera totes les implicacions i tensions entre aquestes premisses bàsiques es concretaran a nivell jurídic. Valorar i qüestionar fins a quin punt és factible o en realitat queda en la retòrica d'un discurs i apostar per aquesta gestió d'igualtat pendent.

En primer lloc, el mercat del treball i la situació administrativa regular és una difícil dicotomia. Hi ha unes continues derogacions parcials, reformes de reglaments, i múltiples instruccions en la tècnica legislativa actual per a regular l'estatut jurídic de les persones immigrants a Espanya. No obstant això, no modifiquen les directrius bàsiques de la llei 4/2000, i a la fi les reformes han anat encaminades a enfortir el control dels fluxos d'immigració, la integració i la lluita contra les xarxes de tràfic de persones i contra la immigració clandestina.

S'ha emfatitzat la dimensió econòmica, la defensiva social i una reincident atenció i protecció del mercat de treball. Si bé el treball és el principal instrument d'immigració legal, s'haurà de gestionar en funció de la mobilitat humana i la regulació requerirà una gestió global. Perquè la focalització exclusiva en la perspectiva de l'ocupació no serà sensible a les desigualtats estructurals ni a les discriminacions de tracte.

I en aquest punt entrem en la necessitat de conjugar la política d'immigració amb la integració de l'immigrant de forma que l'estatut jurídic de l'immigrant la facilite i la potencie. Una concepció unilateral difícilment podrà ser compatible amb la visió global de la integració, i a més cal un enfocament multidimensional en el qual no seran només la llengua i la cultura els únics indicadors sinó també la igualtat del salari, la salut i els serveis socials, ja que la integració ha de ser també social, especialment jurídica i política, i entra en joc la qüestió de la ciutadania, és a dir, els drets democràtics amb un estatut jurídic ple.

La situació real mostra la dificultat de compatibilitzar la pretensió de la integració davant una realitat on l'estatut jurídic és desigual, la immigració és irregular i s'està arribant a una dimensió que compromet l'esfera democràtica espanyola amb unes persones immigrants dèbils afectades quan la crisi i quan la Covid. Caldria desconstruir fórmules generadores d'una exclusió estratificada per a donar pas a un estatut ple de drets i deures que consolide la democràcia apropant la societat civil a la jurídica, ja que la devaluació dels drets fonamentals dels estrangers és una reducció de la qualitat democràtica d'un país.

En els moments de la crisi els programes de retorn voluntari assistit van venir determinats per la descompressió del mercat de treball, ja que no era tan necessària una determinada mà d'obra. No obstant això, va produir més atur en immigrants i més il·legals, perquè les condicions als seus països eren pitjors i provocava més economia submergida. No és la millor forma de gestionar la immigració, si es combina una reducció quantitativa d'entrades legals oferides, amb la limitació d'accés d'autoritzacions de residència i de treball per a qui es troba en situació irregular. No es pot complir així l'objectiu de fomentar els fluxos migratoris en una situació administrativa regular. A les dificultats per accedir a la situació administrativa regular amb un treball i un habitatge, cal afegir a més les dificultats transversals, com la possible discriminació racial, ètnica, en habitatge, ocupació i policial. Segons l'informe de l' Agència Europea de Drets Fonamentals del 2010, on més es dona la discriminació social a Espanya és al treball. La legislació antidiscriminatòria no és ben coneguda ni pel públic ni pels professionals

del dret, quan just l'estabilitat d'un immigrant i la seua integració depenen de les condicions jurídiques. La regularitat de la situació administrativa i el padró municipal seran els dos referents per a poder exercir els seus drets a Espanya.

Àmbit autonòmic, regularització i integració

Seguint l'exposició de la professora Ángeles Solanes, quan portem el concepte social de la immigració a l'àmbit jurídic i parlem d'estrangeria ens trobem amb dos règims: el comunitari i el no comunitari més majoritari. Segons les dades de l'INE a la Comunitat Valenciana, els 750.000 estrangers regularitzats, que suposen el 14% de la població total, agrupen els estrangers en règim d'estrangeria i els comunitaris, però el règim és distint. El règim d'estrangeria és predominantment quantitatiu. Mentre que en el cas dels refugiats es parla d'un sistema comunitari harmonitzat, com tractarem més avant quan parlem d'ells, amb un mateix règim jurídic en tots els països, en el cas del d'estrangeria es parla de coordinació, i aquesta coordinació no significa harmonització de les actuacions als diferents estats. No estem davant d'un règim d'asil com el de Dublín, sinó d'un règim de fronteres estatals amb altres estats no comunitaris i davant d'unes directrius europees.

Tot allò referent a la planificació, definició, regulació i desenvolupament de política estrangera és competència estatal, però quan s'encreua amb l'àmbit autonòmic i amb competències que ja han estat compartides o transferides com l'educació, la sanitat, l'habitatge, tenen també competències adquirides. La competència per excel·lència de les comunitats autònomes és la integració, perquè en ella s'aglutinen les competències especialment significatives en l'àmbit social; és on cal centrar-se per a realitzar informes i propostes de política d'immigració des de l'àmbit local.

La norma fonamental és la llei orgànica 4/2000 amb un reglament RD 577/2011 amb moltes modificacions que compliquen la norma original: reforma per RD 903/2011 i RD 629/2022 amb modificacions en el camp del treball com l'arrelament, i la llei orgànica 10/2022 per a garantir la llibertat sexual i l'article 31 bis que paralitza l'expulsió en els casos de violència de gènere.

D'acord amb això és necessari que els immigrants estiguen en una situació administrativa regular com a primer objectiu i no es troben en una extrema vulnerabilitat, objecte d'abús en l'àmbit laboral, en l'habitatge; una indefensió de la qual no poden eixir si no tenen cobertura de dret.

Les formes de combatre la irregularitat són: si es tracta de la irregularitat inicial que s'escapa de les competències autonòmiques, i llavors seria de competència nacional com diu el Pacte del 2018: articular vies d'entrada segures, ordenades i regulars. Des de l'àmbit de les ONG s'hi han fet moltes propostes, com ara el cas dels visats per la recerca d'ocupació, però no se'ls ha prestat massa atenció. O bé solucionar la irregularitat quan és sobrevinguda, ja que esdevé irregular entre les ocupacions sense possibilitat de regularitzar-se. En aquest cas cal actuar amb el mecanisme d'autoritzacions temporals per circumstàncies excepcionals d'arrelament segons el decret del 2022 que ha establert 4 tipus d'arrelament: familiar, formatiu, laboral i social amb una idea clau: que el temps d'espera es puga així regularitzar.

I per demostrar l'estada continuada, el mecanisme que ho permet és el padró municipal com a prova. És a dir, si bé no és l'instrument de la llei, l'administració compleix amb la normativa que la regula i el padró connecta amb l'exercici dels drets a l'educació, sanitat... S'està incomplint aquesta normativa en relació amb el padró municipal, i malgrat poder accedir-hi mitjançant la targeta d'identificació com a estranger, el passaport, o la partida de naixement, qualsevol de les tres és suficient, no obstant això se li està denegant el padró.

Altres qüestions són l'accés a l'habitatge, la bretxa digital per als tràmits administratius i els problemes per a obrir un compte de pagament bàsic als bancs; els impresos no estan traduïts, no poden presentar denúncies si no són admeses i es pot aprofitar la visita a les comissaries per a fer-los un expedient d'expulsió; llavors tenen por de denunciar, i a més es vulnera la llei quan no se'ls deixa anar acompanyats.

L'Estratègia Valenciana del 2021-2026, aprovada pel Consell de Migracions al març del 2022, millora la implementació de les mesures en les àrees d'acció, és a dir els actors que intervenen en la integració, però hi ha el gran absent dels indicadors per a conéixer els patrons d'incompliment, com és el cas mencionat del padró.

Finalment, l'estatut jurídic garantista per a la integració necessita d'altres elements com ara incentivar la convivència intercultural i posar en marxa els mecanismes per a un procés bidireccional; integrar amb els immigrants. Certament la integració aborda temes molt sensibles com la diversitat cultural, si es vol integrar i no només assimilar. Per això s'incideix en la integració social especialment jurídica i política, i entra en joc la noció de ciutadania que no significa només pertànyer a un estat, sinó que estableix un estatut jurídic com a ciutadà amb uns deures i uns drets i, si se'ls neguen, es nega un tracte igualitari. Per això la desocupació i la dependència de l'estat del benestar és una manca d'integració de l'immigrant. Per a connectar la integració cal oferir accions formatives amb el coneixement i el respecte dels valors constitucionals, de la Unió Europea i dels drets humans; la igualtat entre dones i hòmens, la incorporació al sistema educatiu, l'accés a l'ocupació i a les llengües oficials i la coordinació i la cooperació entre comunitats autònomes. Sense sobrepassar la norma estatal és vital la col·laboració de les comunitats autònomes i els ajuntaments. I en aquest context la comunitat autònoma és rellevant en l'acreditació documental i en la integració de l'immigrant.

El reglament 557/2011 estableix la possibilitat de presentar quatre tipus d'informes en relació amb els permisos i la integració: arrelament, habitatge adequat, accions formatives, informe de la comunitat autònoma. Seran uns informes a afegir, i no uns requisits excloents, per a la renovació de l'autorització de residència temporal, per a la reagrupació temporal i per a la renovació del treball per compte propi o alié. En aquesta línia l'informe d'arrelament acreditarà la integració social, els vincles. Es tracta d'atendre la població amb polítiques multidimensionals i principis de normalització i universalitat com a criteris rectors de polítiques socials. Aquests plans autonòmics no obvien que el mercat del treball i el model de benestar són determinants en la integració. Segons les característiques socials i estructurals de la comunitat autònoma d'acollida de l'estat espanyol, de les seues diferències econòmiques, demogràfiques, de mercat de treball, de polítiques socials, es donaran diferents situacions encara que molts elements provinguen de la legislació bàsica estatal.

A nivell estatal s'està gestant un marc estratègic per a la inclusió ciutadana davant el racisme. La gestió dels conflictes en l'àmbit dels signes d'identitat, de les pràctiques alimentàries, de la utilització de l'espai públic, de la diversitat cultural, amb la finalitat d'evitar els delictes d'odi. La necessitat per part de l'Administració de formar en pautes d'actuació els funcionaris i les policies davant la diversitat.

8. Les persones demandants d'asil: refugiats/es

Com s'ha vist en tractar la immigració amb el prisma de l'estrangeria i el seu marc normatiu, les actuacions locals són determinants en l'àmbit de la integració. Ara, davant el tema dels refugiats ens trobem amb una similitud pel que fa a aquestes accions per a la integració, si bé la situació té unes característiques esdevingudes per unes variables pròpies i per un marc normatiu específic. L'anomenada crisi dels refugiats és considerada de forma unànime com una crisis de valors i de drets humans.

Segons les dades d'ACNUR, al juny del 2022 s'estimen en 103 milions les persones desplaçades per persecució, conflictes, violència i greus violacions dels drets humans. Un increment del 15% en relació amb el 2021. Una de cada 77 persones del món està desplaçada. El 76% provinents de Síria, Veneçuela, Ucraïna, Afganistan, Sudan i Myanmar. Els països receptors, per ordre de més a menys, són Turquia, Colòmbia, Pakistan i Uganda. A Europa, a l'any 2021 els països amb més sol·licituds d'asil són, per ordre, Alemanya, França, Espanya, Itàlia, Àustria i Grècia. Pel que fa a Ucraïna més de 6 milions de desplaçats interns i més de 7 milions desplaçats a Europa, en què els països receptor són, per ordre, Polònia, Alemanya, Txèquia, Itàlia i Espanya.

La Declaració dels Drets Humans en l'article 14 refereix que tota persona en cas de persecució té dret de buscar asil. La Convenció sobre l'Estatut dels Refugiats aprovat a Ginebra el 28 de juliol de l'any 1951 i el Protocol sobre l'Estatut dels Refugiats a Nova York el 31 de gener del 1967, són les dues disposicions de referència internacional respecte a l'asil i tenen un punt en comú: protegir el perseguit donant-li instruments jurídics que l'emparen. Tanmateix, el reconeixement d'aquesta condició i la concessió de l'asil territorial depenen d'una autorització de residència que permet al refugiat quedar-se al país que l'ha reconegut com a tal i depén de la seua normativa interna.

Dit això, la intenció dels pactes de migració i refugiats, especialment la de l'últim pacte, té com a objectiu articular les distintes regulacions nacionals i procurar un estatut jurídic harmonitzat. Un repte no aconseguit com anirem exposant al llarg del text. La precària articulació del Sistema Europeu Comú d'Asil, SECA, ha portat a una desnaturalització del dret d'asil i a un procés de mercantilització dels drets. Fins al punt que, a causa de múltiples factors, l'asil a la Unió Europea sembla un privilegi i urgeix que no faça fallida. La degradació de l'Estatut del Refugiat està també relacionada amb la nova realitat dels fluxos mixtos, com s'ha exposat anteriorment.

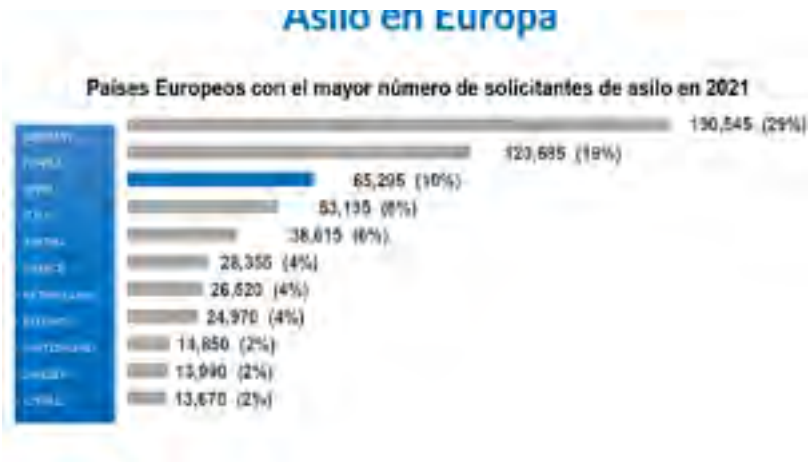

El dret d'asil

Els refugiats, després d'identificats, necessiten protecció contra la devolució i un accés a solucions duradores. Hi ha un col·lectiu especialment vulnerable amb dificultats per accedir a l'estatut de refugiat per ser considerats només immigrants; ens referim als menors no acompanyats, MENA, i els polissons, unes situacions dramàtiques extremes, els casos més flagrants quan se'ls va considerar migrants econòmics i van ser objecte de devolucions en calent quan en realitat eren potencials demandants d'asil. A més, les polítiques agressives en les fronteres tenen múltiples efectes col·laterals com ara la provocació del contraban i les morts; es vulneren els drets humans i la violència no és vista. Davant l'emergència al Mediterrani des del 2015, el recurs a l'Agenda Europea de Migració, els successius Consells Europeus i l'Estratègia de Creixement Europeu 2020 conjuntaren un plantejament global per a la millora de la gestió de la migració, però amb propostes tan dispars com garantir

la solidesa de les fronteres i la reubicació política de l'asil, centrades en una emergència i sense aprofundir en la ineficàcia del SECA.

El Sistema Dublín va ser un compromís de tots els estats membres de la Unió Europea, signat a Dublín l'any 1990, amb una clàusula particular per part de Dinamarca i amb l'adhesió de països de fora de la Unió Europea, com Suïssa, Noruega, Islàndia i Liechtenstein mitjançant una acord amb la Unió Europea, per ajudar els asilats i les sol·licituds d'asil. Espanya es va adherir al Sistema Dublín l'any 1995. L'any 2000 es va actualitzar i substituir pel Dublín II. Finalment, el Parlament Europeu i el Consell d'Europa aprovaren un nou Reglament, el Dublín III, l'any 2003. Es pretenia harmonitzar solucions entre els països i no entrar en contradiccions. L'any 2017, la proposta de Dublín IV, amb noves mesures per a esmenar les deficiències observades, no va tindre consens i no es va aprovar. En tot cas no introduïa modificacions substancials, ja que continuava prioritzant la immigració irregular i el retorn de les persones que no es consideren mereixedores d'asil sense prestar atenció als fluxos mixtos. No preveia el perfil de la persona demandant i la capacitat d'adaptació a cada estat, i s'obviava la imprescindible distribució equitativa entre els estats membres de la Unió per a la gestió de l'asil.

Les crítiques del Sistema Dublín estaven centrades en els aspectes concretats a continuació. L'aplicació majoritària era la del criteri del país d'arribada del refugiat com a país d'ubicació i tràmit, i per aquest motiu el criteri de Dublín no coincideix amb la demanda del refugiat que ha de tramitar sol·licituds per a altres països. D'aquesta manera la majoria de sol·licituds d'asil es realitzen des dels països fronterers de la Unió Europea, la qual cosa comporta una manca d'equitat de distribució i, a més, amb manca d'eficiència. Les organitzacions humanitàries denunciaven que no garantia els drets dels sol·licitants. ACNUR va proposar millores, per exemple donar més pes als criteris familiars i culturals i al fet de tenir un permís de residència. També destaca la diferència de tracte donat per part dels estats amb els sol·licitants pel que fa als tràmits i a l'eficiència. Així, pot passar que durant el temps emprat per a examinar els casos poden ser detinguts en un sistema de transferència que es fa contra la voluntat de l'implicat. D'altra banda, la diferència de tracte segons els països és un incentiu de moviments secundaris -moviments entre països comunitaris-, i també estan les diferències entre els estats per a la concessió de l'estatut de refugiat. Per a evitar els moviment secundaris, una de les grans preocupacions de la Unió Europea, s'utilitzen mesures sancionadores a persones en situació irregular, la detenció i la reconsideració de l'estatut de protecció si abandonen l'estat sense autorització. Tot això suposa un control de model policial associant immigració i refugi en detriment de l'últim.

Els aspectes bàsics de dificultat de la implementació del Sistema Dublín inclouen també els costos econòmics del manteniment d'Eurodac, (dactiloscòpia europea, base de dades d'empremtes dactilars per la identificació dels demandants d'asil), dels procediments relacionats amb les peticions de transferència i les despeses associades amb la detenció i el retorn dels que no es reconeixen com a refugiats, que han d'assumir-se solidàriament pels estats.

Abandonat el Sistema Dublín, el projecte més recent, del 2020, és el Pacte sobre Migració i Asil. El seu objectiu principal va ser reformar el Sistema Comú d'Asil, SECA: combatre el tràfic de persones, reforçar les fronteres i les normes internes de solidaritat, crear un sistema comú de retorn i una major cooperació entre els països d'origen i els de trànsit, si bé el retorn voluntari es converteix en una estratègia i la Guàrdia de Fronteres i Costa, FRONTEX, manté un rol principal. El Pacte estableix donar respostes ràpides a les arribades a les fronteres per atorgar de forma immediata la protecció internacional o no. Aquest pacte va retirar les propostes de reformes per al Dublín IV de l'any 2016 i deroga la Directiva de Protecció Temporal. L'excessiu enfocament en retorns pot suposar un greu risc de reducció de garanties de no devolució. D'altra banda, el nou procediment de control previ a l'entrada i de procediment accelerat és també un altre risc de reducció de garanties del procediment, i a més es mantenen les deficiències del Dublín III. De nou s'ha perdut una oportunitat d'establir un acord sobre un mecanisme de desembarcament segur i de posterior reubicació obligatòria.

9. El Tribunal Europeu de Dret Humans

Els múltiples problemes, l'absència de solidaritat i els problemes de gestió han ocasionat que el Sistema Europeu Comú d'Asil, SECA, no haja aconseguit implantar-se i haja obligat a intervenir el Tribunal Europeu de Drets Humans i l'aplicació del Conveni per a garantir l'asil. Tanmateix, les deficiències del sistema SECA, i també de la seua posada en funcionament, l'han portat a un descrèdit merescut per ineficaç. I sobretot per la manca de compromís i de convenciment de tots els països membres.

Els articles 3 i 4 del Conveni Europeu de Drets Humans garanteixen la no tortura i les no expulsions col·lectives. Però el TEDH no s'ha de convertir en un tribunal supraestatal, sinó que han de ser els estats el que han de funcionar d'acord amb el Conveni. Tanmateix, l'acord de la Unió Europea amb Turquia aplica en un context de crisi humanitària de refugiats unes mesures pròpies d'aplicació a la immigració irregular. L'organització Women's Link Worldwide, davant la Defensora del Poble Europea, denuncia l'impacte diferenciat de gènere en la posada en marxa de l'acord entre la Unió Europea amb Turquia. Segons dades de la Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat, CEAR, dels més de 65 milions de persones desplaçades al món, les dones i xiquetes suposen un 80% de les víctimes de tràfic de persones.

Es conclou també una disparitat entre els estats per a la concessió de l'estatut de refugiat i la protecció subsidiària. Junt amb això, la llarga duració de les autoritzacions de residència per accedir a l'assistència social i a la reagrupació familiar encoratgen els moviments secundaris, i per a evitar-los es planteja reforçar el sistema Eurodac, no només per a emmagatzemar dades dactilars destinades a supervisar els moviments de sol·licitud d'asil, sinó també per a seguir la pista dels immigrants regulars a la Unió Europea, de manera que es completa la perversa confusió entre la immigració i l'asil en detriment de l'asil.

El Conveni Europeu del Drets Humans s'inspira en el principi del Dret Internacional segons el qual els estats són sobirans pel que fa a l'entrada i la permanència d'estrangers. Així, el tractat no és garant del dret d'asil ni expressa la prohibició d'expulsió. No obstant això, amb la sentència Soering del Regne Unit de 1989 s'ha reconegut una protecció par ricochet, indirecta, als afectats d'expulsió o de rebuig de permís de residència, quan es genere un perjuí en particular dels establerts als articles del Conveni, com el dret a la vida, la prohibició de la tortura i dels tractes inhumans degradants, i el respecte a la vida privada i familiar. El Tribunal Europeu ha signat el principi de non-refoulement, de no devolució, respecte els articles 5 i 6, i s'ha estés la protecció indirecta a disposicions del Conveni en relació amb l'expulsió. És l'evolució de la jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans sobre la protecció dels sol·licitants d'asil, les obligacions de recepció i de no devolució. I els estats que han ratificat el Conveni Europeu de Drets Humans han de respectar aquesta jurisprudència amb una política d'asil humanitària i eficient.

En conclusió, hi ha qüestions problemàtiques relatives al dret de la Unió Europea en relació amb aquesta jurisprudència del Tribunal contra les pràctiques estatals que violen els drets dels immigrants. En el cas espanyol trobem l'absència d'un desplegament reglamentari de la llei 12/2009 i la necessitat de millorar les condicions mínimes de l'acollida i la integració en funció de la situació paradigmàtica d'Espanya a nivell autonòmic, tal com abordem a continuació.

ACNUR denuncia l'acció urgent davant l'increment de morts al mar. Segons les dades del 2021, són 1924 les persones mortes o desaparegudes en les rutes del Mediterrani central i occidental i 1153 en la ruta marítima del nord-est d'Àfrica cap a les Canàries. Pel que fa a les rutes terrestres, són molt perilloses les que travessen el desert del Sàhara, fronteres remotes en què acaben en centres de detenció o en situació de captiveri a mans de contrabandistes o traficants de persones immigrants o refugiades. Es produeixen execucions extrajudicials, detencions il·legals, arbitràries, violència sexual i de gènere i altres greus violacions dels drets humans.

El tancament de les fronteres durant el temps de COVID l'any 2021 també ha afectat els desplaçaments cap al nord d'Àfrica i als països costaners d'Europa. Moltes persones refugiades i migrants, desesperades, han recorregut a xarxes de tràfic que els ofereixen aquests viatges perillosos com alternativa. ACNUR adverteix que la inestabilitat política, el deteriorament de les condicions socioeconòmiques i l'impacte del canvi climàtic poden augmentar els desplaçaments i la perillositat d'aquests. Insta els estats al compromís per a reforçar l'acció comunitària i les accions encaminades a la pau. I fa una crida als estats per a millorar els marcs jurídics i les capacitats operatives a les fronteres terrestres i marítimes i als centres urbans, per a garantir alternatives reals als viatges perillosos a través de la inclusió i el reforçament dels programes per a joves i el desenvolupament amb la col·laboració de les comunitats.

Els estats han de garantir accés als serveis humanitaris essencials sense obstacles i protecció internacional per als atrapats en rutes. En el cas contrari, els que sol·liciten asil i els desplaçats seguiran atrapats en viatges perillosos i no podran migrar de forma segura i ordenada.

L'informe de la CEAR de 2021 sobre les persones refugiades a Europa i a Espanya diu el següent:

> *Nos conmueve la realidad de las personas refugiadas en el mundo, en un planeta sacudido por la pandemia de la COVID-19 y por una difícil situación económica y social. En junio de 2020, según el Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Refugiados (ACNUR), 79,9 millones de personas habían abandonado sus hogares debido a la persecución, las violaciones de los derechos humanos y las guerras. Jamás se había alcanzado una cifra de proporciones similares, que prácticamente duplica la de hace una década. Un año más, nuestro análisis se dirige a Siria, país devastado por un conflicto que ya cumple diez años y en el que más de trece millones de personas (el 75% de su población) ha emprendido el camino del destierro, dentro o fuera de sus fronteras. Venezuela, Colombia, Afganistán, República Democrática del Congo o Yemen tienen también su espacio en el primer capítulo, que ofrece una reflexión amplia sobre la trascendencia y los límites de la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible de Naciones Unidas, así como su aplicación en España.*
>
> *Tampoco llegan buenas noticias desde Bruselas. La propuesta de contenidos expuesta por la Comisión Europea para el nuevo Pacto sobre Migración y Asilo introduce elementos muy preocupantes, que acentúan la restricción de los derechos de las personas necesitadas de protección internacional y profundizan la opción por las políticas de retornos sin garantías y por la externalización del control de las fronteras. [...] A lo largo de 2020, desde CEAR expresamos nuestra preocupación por la improvisación y descoordinación de las que fuimos testigos para gestionar la llegada de personas migrantes a Canarias, donde, desde agosto, con el campamento improvisado de Arguineguín, se vivió una auténtica crisis humanitaria [...] En este muelle centenares de migrantes vivieron unas situaciones y en unas condiciones inadmisibles, que no pueden volver a repetirse. Al mismo tiempo, tras la controvertida sentencia del Tribunal Constitucional sobre las denominadas "devoluciones en caliente" que se producen en los perímetros fronterizos de Ceuta y Melilla, estimamos que el Gobierno debería promover el fin de estas prácticas y, además, abordar el cierre definitivo de los Centros de Internamiento de Extranjeros (CIE), que sí fueron clausurados el año pasado en el momento más agudo de la pandemia, e implementar medidas alternativas a la detención, previstas ya en la Ley de Extranjería, que han demostrado ser eficaces.*

La guerra a Ucraïna provocada per la invasió de Rússia a Ucraïna, posterior a aquest informe del la CEAR, afegeix un conflicte humà de persones amb aquesta necessitat de protecció i asil. Al moment actual i seguint els informes actualitzats de la CEAR, s'ha activat la directiva de protecció temporal per ordre PCM del 9 de març del 2022 -de desplegament del Reglament per a la protecció temporal davant l'afluència massiva de persones desplaçades- per a nacionals ucraïnesos que es trobaren en situació d'estada a Espanya abans del 24 de febrer del 2022, o per a nacionals de tercers països o apàtrides que resideixen

legalment a Ucraïna sobre la base d'un permís de residència legal vàlid expedit de conformitat amb el dret d'aquell país i al qual no poden retornar. I per als nacionals d'Ucraïna que es trobaven en situació irregular a Espanya abans del 24 de febrer. S'hi inclouen parelles de fet, fills i familiars que visqueren junts com a unitat familiar. Dret a treballar des del primer dia, autorització per a un any, renovable, i títol de viatge si no hi ha passaport.

Davant tota aquesta realitat destaca l'esforç de les administracions públiques i les organitzacions especialitzades per adaptar els programes d'atenció humanitària, acollida i inclusió de les persones migrants sol·licitants i beneficiàries de protecció internacional davant la crua realitat de la pandèmia, perquè no hi ha dubte que els refugiats són els més vulnerables de la societat. L'Agenda 2030 i els seus set objectius sobre el desenvolupament sostenible té el compromís amb les persones refugiades i el seu dret a l'asil. La pandèmia va propiciar l'augment de les desigualtats, la pobresa, el racisme i la xenofòbia, a més de la fugida de les persones atrapades en zones insegures. Durant la primera onada global, en el punt més alt, 168 països van tancar les fronteres, i al febrer del 2021 encara 144 les tenien amb restriccions per a persones refugiades demandants d'asil. Des del 2014 Síria és el país amb major nombre de refugiats del món, el segueixen Veneçuela i l'Afganistan, en un èxode que va començar fa quatre dècades i afecta diverses generacions. I són 149.150 els ucraïnesos acollits a Espanya des de febrer de l'any 2022.

Dins la protecció temporal, la provisió d'allotjament després d'una emergència és una de les prioritats d'ajuda humanitària davant els desastres naturals o els desplaçaments per conflictes bèl·lics. L'arquitecta Patricia Muñiz ens va mostrar el seu projecte d'habitatges prefabricats en processos d'allotjament de transició per a refugiats i desplaçaments interns a Haití, el Japó i Síria 2010-2016.

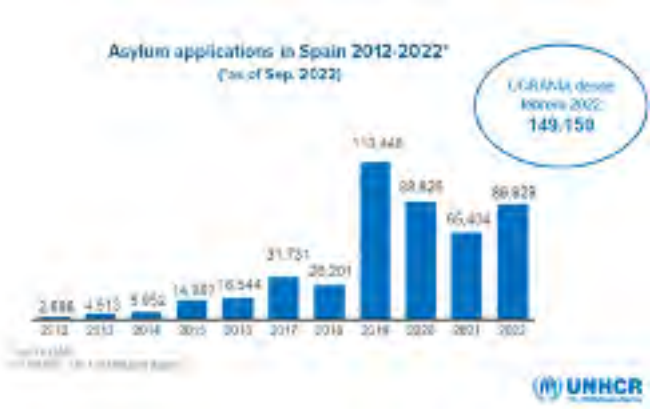

10. La protecció a Espanya

Segons estudis d'investigació de l'Instituto de Derechos Humanos de la Universidad de Deusto, el control selectiu i el repartiment insolidari de les quotes d'acollida ha deixat en un segon pla la necessitat de les iniciatives específiques per a coordinar qualitativament les condicions d'una integració i acollida de les persones sol·licitants de protecció internacional: un fet determinant per a valorar com evoluciona el model de gestió de la diversitat europea i poder afrontar en un futur les conseqüències de la convivència. Veure el control dels "modus" de protecció jurídica i social necessaris perquè les persones sol·licitants de protecció puguen ser integrades en l'entorn on són obligades a viure.

Entre les disfuncionalitats observades en el sistema d'integració i acollida espanyol cal destacar la implementació dissemblant de les normes mínimes d'acollida previstes en la transposició de la directiva 2013/33/UE, del Parlament Europeu i del Consell (reglament 604/2013 de 26 de juny del 2013), que estableixen normes per a l'acollida dels sol·licitants de protecció

internacional. També l'absència d'un desenvolupament reglamentari de la llei 12/2009 i la necessitat de millorar la coordinació de la xarxa pública estatal d'acollida. Aquesta directiva vertebra almenys un denominador comú de l'extensió del dret d'acollida des que es presenta la sol·licitud de protecció internacional fins a la resolució, així com l'extensió del seu àmbit d'aplicació per a garantir la igualtat de tracte i la coherència en matèria d'asil. Hi ha indicadors sobre el procediment, l'allotjament, els aliments, l'educació, l'assistència mèdica i psicològica, l'accés a l'ocupació i a la formació professional.

L'estructura de la xarxa pública espanyola d'acollida inclou quatre centres d'acollida de refugiats dependents del Ministeri de l'Interior: Alcobendas i Vallecas a Madrid, Sevilla, i Mislata a València. Centres d'estada temporal d'immigrants a Ceuta i Melilla també dependents del mateix ministeri destinats a sol·licitants de protecció internacional i a immigrants regulars que no reuneixen les mínimes condicions. Altres dispositius d'acollida dependents del Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social gestionats per entitats i ONG especialitzades en asil com CEAR, ACCEM i Creu Roja amb una dimensió assistencial, amb la prestació de serveis socials davant la carència de recursos bàsics de les persones. L'aplicació en relació amb la prestació efectiva en matèria de refugiats no està transferida a les comunitats autònomes, i s'ha de canalitzar a través dels serveis centrals dels refugiats de l'INSERSO a Madrid, concretament de les àrees de Centres i Programes, Relacions Institucionals.

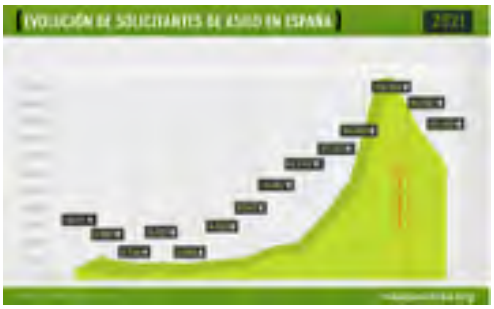

Directrius jurídiques polítiques

La llei 12/2009 no regula el dret a l'asil com un dret humà fonamental, sinó per a reaccionar davant els abusos. Els drets socials es tracten de forma general, la unitat familiar com una possibilitat, i el mateix passa amb les autoritzacions de residència i d'ocupació. El factor temporal és determinant en els processos de reinserció laboral, i els temps d'espera són llargs també per a les activitats de programes formatius. En canvi sí trobem, com a contrapunt, ben detallades les causes per a retirar o reduir les condicions d'acollida. Tot plegat consolida un sistema assistencialista de terminis curts i rígid, que força moltes persones a anar a centres no adequats a les seues necessitats. A grans trets l'itinerari comença per una acollida en sis o nou mesos en una situació de vulnerabilitat jurídica. Una integració de sis mesos per a rebre ajuda per al lloguer i les necessitats bàsiques. Segons Amnistia Internacional, no tots arriben a la segona fase d'integració encara que no tinguen mitjans de subsistència. Se suspenen les ajudes si no s'han complit els objectius de la primera fase o segons els pressupostos que hi haja. La tercera fase seria l'autònoma, amb ajudes extraordinàries i el rol de les entitats locals.

La majoria de les persones que sol·liciten asil esgoten les ajudes previstes sense resoldre la sol·licitud d'asil i acudeixen a les ONG o als serveis socials d'emergència de les administracions locals o autonòmiques. A la pràctica no hi ha cap tipus d'ajuda específica per a facilitar la integració de les persones que han obtingut una protecció internacional.

Es conclou, davant unes primeres valoracions, que el model espanyol d'acollida no garanteix una adequada recepció ni la integració de les persones sol·licitants de protecció internacional a causa de la limitació de competències reservades a l'estat segons l'article 149 del Conveni Europeu. El model d'acollida és especialment alarmant als Centres d'Estada Temporal de

Ceuta i Melilla, i en particular és flagrant en els casos dels menors no acompanyats. Les ONG assumeixen quasi tot el pes de l'acollida i la integració i dels que han obtingut l'estatut de refugiat o la protecció subsidiària.

Les nombroses iniciatives de les comunitat autònomes, que juguen un paper malauradament poc reconegut, troben a faltar una sinergia, malgrat que tenen competències en àmbits que afecten directament la integració social dels immigrants i dels sol·licitants d'asil i refugiats.

Creació d'organismes per a l'Agenda 2030

L'INE ha dissenyat 232 indicadors per al seguiment dels objectius de l'Agenda 2030, però calen indicadors que puguen reflectir el caràcter multidimensional del desenvolupament sostenible; són genèrics assenyalats per les Nacions Unides i no específics de la situació de la població migrant refugiada a Espanya. L'Agenda està alineada amb el Pacte Mundial de Migracions i el Pacte Mundial de Refugiats. Al maig del 2017 el govern va designar un ambaixador en missió especial per a l'Agenda dependent del Ministeri d'Afers Exteriors i Cooperació, i es va crear un Grup Interministerial d'Alt Nivell dependent de la Comissió Econòmica Delegada de la Presidència del Govern amb la finalitat de coordinar els treballs d'implementació de l'Agenda 2030 i de preparar els exàmens davant el For Polític d'Alt Nivell de les Nacions Unides. Es va aprovar una proposició de no llei amb el suport de quasi totes les forces polítiques que definia com aplicar l'Agenda, amb el compromís de dur a terme una Estratègia de Desenvolupament Sostenible amb una dimensió internacional i destinar en el 2020 el 0,4% del PIB per a l'ajuda oficial. Els últims anys s'ha atorgat una major importància a l'Agenda 2030 amb la creació de diferents òrgans. El juny del 2018 es van crear l'Alt Comissionat per a l'Agenda 2030 i l'Alt Comissionat per a la Pobresa Infantil dependents de la Presidència del Govern, es va posar en marxa el Ministeri de Transició Ecològica i es va recuperar el d'Igualtat. El 2020 es creà el Ministeri de Drets Socials i Agenda 2030 i, dins d'ell, una Direcció General de Polítiques Palanca i altres mecanismes de governança com ara la Comissió Mixta de Coordinació i Seguiment i l'Informe de Progrés, marcat per la crisi sanitària i econòmica causada per la pandèmia, on es fan diverses referències a la població estrangera. L'últim document publicat han estat, en el 2021, les Directrius Generals de l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible 2020.

No obstant, l'enfocament de l'Agenda del 2030 és restrictiu, ja que no té una perspectiva de drets humans i desvincula la mobilitat humana dels problemes de desenvolupament, amb poques referències a les persones desplaçades forçades.

A la primera dècada del segle XXI València es consolida com a ciutat multicultural.

Seguint la publicació dels professors Solanes i Mora sobre polítiques públiques, interculturalitat i convivència, la localitat és decisiva per a la integració intercultural mitjançant polítiques amb experiències i bones pràctiques. Caldrà implementar programes locals per a garantir la igualtat formal i material posant alhora en valor la seua contribució al desenvolupament local i a l'enriquiment de la ciutat. Seran unes iniciatives específiques en els àmbits de salut, habitatge, educació i mercat laboral. És molt important informar l'opinió pública perquè estiga assabentada adequadament i evitar rumors com el que només es beneficia els immigrants.

La política d'integració d'acord amb els principis rectors de la llei 15/2008, de la Generalitat, amb consideracions basades en els Drets Humans i d'acord amb les directrius de la Unió Europea, va publicar l'acord del Pla Director d'Integració i Convivència 2014-2017 de la Conselleria de Benestar Social. Va establir mesures com ara la mediació intercultural amb agències AMICS per a coordinar acollida i implementació mitjançant programes amb serveis específics de promoció de la convivència i la cohesió social: assessorament, acompanyament, allotjament, manutenció, atenció al risc d'exclusió social, escoles d'acollida i gestió de la diversitat.

A la ciutat de València, segons les dades de l'INI de l'any 2019 sobre un estudi basat en el padró, el 18% de la població són immigrants i la procedència més nombrosa és sud-americana: Equador, Colòmbia i Bolívia. L'any 2002 es va crear un Centre d'Atenció a la Immigració. En el 2008 es va aprovar el Pla Nord Sud 2009-2022, basat en un estudi previ de les particularitats de la ciutat.

Es tractava de corregir les desigualtats i lluitar contra la discriminació. Fer prevaldre el principi de la igualtat dels drets amb independència del lloc de procedència, el gènere, la religió, les condicions socioeconòmiques o la situació administrativa. Dur a terme l'exercici d'uns principis que han de guiar l'acció governamental: interculturalitat, universalitat, transversalitat, coordinació, territorialització, desenvolupament comunitari i participatiu, la responsabilitat pública i la corresponsabilitat social.

El Pla Municipal aprovat al 2018 va estar precedit d'un estudi de l'ajuntament mitjançant un contracte amb la Universitat de València, per a fer un diagnòstic de la immigració a la ciutat de València i d'aquesta manera dissenyar el pla. Seguint els principis o directrius assenyalats com a guia de l'acció governamental, la intervenció es dirigirà a millorar les condicions d'inserció: la millora de l'acollida, l'equitat dels serveis públics i el foment de la participació i la convivència. Aquesta intervenció ve plasmada en unes mesures concretes: la xarxa de centres d'acollida, la creació d'un equip de mediació intercultural territorial per a detectar les tensions socials i la promoció d'estratègies de convivència en espais públics i veïnals. Amb la posada en marxa d'una oficina antiracista o antidiscriminatòria per a recollir les reclamacions, assessorar i acompanyar les possibles víctimes, vigilar els seus drets, document de veïnatge i acreditar l'arrelament. Es tracta, segons la Regidoria de Cooperació, Desenvolupament i Immigració, de passar d'un enfocament assistencial a un enfocament de drets.

En aquesta línia, la creació del Consell Local d'Immigració i d'Interculturalitat propicia que els immigrants estiguen presents als òrgans de representació ciutadana i s'hi impliquen. Un model basat en la corresponsabilitat i la participació activa. També pretén dur a terme una municipalització dels espais d'acollida privats i analitzar la diversitat de relacions establertes: des d'una presència o coexistència pacífica o una certa trama de relacions vivencials compartides com a veïns, fins a una dinàmica d'hostilitat més o menys estructurada amb una presència marcada per disputes generadores de conflictes.

Dins la diversitat de relacions establertes, les desigualtats seran en funció dels barris i la tipologia dels immigrants. Són difícils de quantificar els immigrants més precaris que viuen en un clar risc d'exclusió. Les tipologies oscil·len des dels assentats, passant pels que tenen una situació social fràgil, fins als que es troben en risc d'exclusió social on és majoritària la població de dones soles amb fills, llatinoamericans i subsaharians.

En el febrer del 2022 va començar a funcionar el servei ATLAS d'informació bàsica i atenció especialitzada per a persones immigrants impulsat des de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives. Una actuació prevista en l'Estratègia Valenciana de Migracions. Ofereix assessorament jurídic als professionals dels serveis socials. ATLAS disposa de tres equips: Castelló, València i Alacant. També cal esmentar ARACOVA, l'Asociación de Refugiados y Asilados de la Comunidad Valenciana.

La integració autonòmica i local comporta mesures d'escolarització i educació dels menors, inclosos cursos d'idioma per a poder accedir-hi. Accés a l'ocupació als nous mesos des de la presentació de la sol·licitud. Protecció de la salut física i psíquica, i en aquest cas especialment davant malalties o trastorns psíquics greus i en relació amb les víctimes de tortura o violència. Els sol·licitants allotjats en locals o centres d'acollida amb la consideració dels factors de gènere i d'edat i mesures per a previndre la violència de gènere en aquests llocs. Són vulnerabilitats que inclouen les víctimes de tràfic d'ésser humans, persones amb malalties greus, amb trastorns psíquics, i persones que hagen patit tortures, violacions i altres formes greus de violència física, psicològica o sexual. Tota una sèrie de normes per a l'avaluació dels sol·licitants amb necessitats d'acollida particulars per la seua vulnerabilitat; i es precisa que l'avaluació no necessita adoptar un procediment administratiu.

Consideracions

Des del Consell Valencià de Cultura volem fer una primera consideració general sobre la necessitat de garantir a totes les persones immigrants, siguen econòmics, siguen persones amb necessitat de protecció internacional, una acollida amb el respecte dels drets humans i les llibertats fonamentals mitjançant un enfocament integral de les qüestions pertinents segons els casos i les normatives escaients.

Així mateix, l'harmonització de l'aplicació de mesures per als demandants de refugi i la coordinació per al cas dels immigrants econòmics des d'una perspectiva global en el marc de la Unió Europea.

Atenent aquestes consideracions genèriques es fa el desglossament des dels aspectes més generals als específics.

- El compliment dels principis de la Convenció de Ginebra, l'Estatut dels Refugiats de forma harmonitzada a la Unió Europea. La garantia de protecció internacional i del principi de no devolució.

- La Jurisprudència del Tribunal Europeu dels Drets Humans contra les pràctiques estatals que violen els drets de les persones immigrants.

- La gestió supranacional dels 5 eixos de la immigració amb la regulació dels fluxos migratoris, la cooperació dels països, la gestió bilateral amb el respecte de la democràcia.

- La consideració i valoració dels fluxos mixtos, la distinció mitjançant la identificació entre immigrants econòmics i persones necessitades de protecció internacional com a refugiades amb unes conseqüències jurídiques diferents.

- L'atenció especial a les rutes on l'explotació sexual i les violacions se succeeixen en un alt percentatge en relació amb les màfies. La manca de seguretat, les dones i els menors d'edat com a més vulnerables.

- Atendre les diferents condicions econòmiques, la inestabilitat política i l'impacte del canvi climàtic com a determinants de l'augment dels desplaçament i la perillositat.

- L'aplicació adequada i coordinada de la llei d'estrangeria per a permetre la integració mitjançant un estatut jurídic garantista de la convivència intercultural bidireccional.

- La informació i formació, en les àrees jurídica, política, social i econòmica, de totes les persones i professionals que han de decidir sobre la vida dels immigrants, per a exercir una política comuna.

- L'atenció al model espanyol d'acollida pel fet que no garanteix l'adequada recepció ni integració de les sol·licituds de protecció internacional. La situació alarmant al Mediterrani i a les ciutats de Ceuta i Melilla, els centres d'acollida sense garantia de les condicions necessàries, la dilatació en el temps, les qüestions de gènere i dels menors no acompanyats (MENA).

- La sinergia adequada i coordinada de l'Estat amb les Comunitats Autònomes. Així com el seguiment de l'aplicació de les polítiques d'àmbit local a fi que siguen una realitat.

Aquest informe s'enviarà al protocol habitual, als compareixents i a les organitzacions que representades, ACNUR I CEAR, a la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, Generalitat Valenciana, a l'Institut de Drets Humans de la Universitat de València. Al portal d'Immigració de la Secretaría de Estado de Migraciones, si així es considera.

Bibliografia i fonts consultades

-Solanes Corella, Ángeles, Albert Mora Castro. Políticas públicas, interculturalidad y convivencia. Tirant Humanidades, València, 2020.
-Naïr, Sami. Refugiados. Frente a la catástrofe humanitaria una solución real, Barcelona, Planeta, Crítica, 2016.
- De Lucas. Javier
Mediterráneo: el naufragio de Europa, Tirant, 2015.
"Políticas migratorias, sin simplismos, ni falacias", Contexto, 2018.
https://ctxt.es/es/20180613/Politica/20185/aquarius-politica-migratoria-fronteras-derechos-humanos-de-lucas.htm
"Hay políticas de migración más humanas", Ideas/El País, 2020.
https://elpais.com/ideas/2020-12-12/hay-politicas-de-migracion-mas-humanas.html
"La gestión migratoria, test de la democracia", Infolibre 2021.
https://www.infolibre.es/opinion/ideas-propias/gestion-migratoria-test-democracia_1_1212129.html

-I Congrés Internacional de Drets Humans. Els drets dels refugiats i les responsabilitats d'Europa. Febrer del 2017, València. Departament de Filosofia del Dret i Política de la Universitat de València, Institut de Drets Humans de la Universitat de València i Projecte MULTIHURI.
-Informe jurídico social sobre la situación de las personas inmigrantes a la Comunidad Valenciana, Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, Generalitat Valenciana, Institut de Drets Humans de la Universitat de València.
-Convención sobre el Estatuto del Refugiado, Ginebra, 28 de juliol del 1951.
-Estrategia Valenciana de Migraciones 2021-2026, Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, Generalitat Valenciana.
-Institut Nacional d'Estadística INE.
-Informe 02/ 2009 La inmigración en España: efectos y oportunidades. Consejo Económico Social, Espanya, aprovat en el Ple de 20 de març del 2019.
-Informe anual CEAR, 2021, Las personas refugiadas en España y en Europa.
-Protocolo sobre el Estatuto del Refugiado, Nova York, 31 de gener del 1967.
-La protección internacional: conceptos básicos y contexto internacional. Contexto global de desplazamiento forzoso. Oficina d'ACNUR a Espanya.

La situación de los inmigrantes y de los refugiados

ÍNDICE

Preliminares

1. La movilidad fenómeno natural y nuestro presente
2. Qué es el proceso migratorio
3. Cuáles son las tendencias de los flujos migratorios a España. Características sociodemográficas
4. El concepto básico de protección internacional
5. Qué son los flujos mixtos y su complejidad
6. Las políticas migratorias desarrolladas en Europa. El sistema Schengen
7. Las políticas de inmigración a España en referencia a la categoría jurídica de extranjero: la ley de extranjería
   Ámbito autonómico, regularización e integración
8. Las personas demandantes de asilo: refugiados/se
   El derecho de asilo
9. El Tribunal Europeo de Derechos Humanos
10. La protección a España
    Directrices jurídicas políticas

. Creación de organismos para la Agenda 2030
. En la primera década del siglo XXI Valencia se consolida como ciudad multicultural

Consideraciones

Preliminares

El Consejo Valenciano de Cultura ha hecho patente su sensibilidad por los derechos humanos a través de varios informes y declaraciones. Con este informe sobre la inmigración y las personas demandantes de protección, queremos poner de relieve la situación de los inmigrantes y de los refugiados en relación a los derechos humanos y a los derechos fundamentales. En un mundo donde el cambio climático es un hecho evidente, la geopolítica -el estudio de los efectos de la geografía física y humana sobre la política y las relaciones internacionales-, aunque compleja, no puede menospreciar esta realidad y sus consecuencias para las generaciones futuras, nuestros descendientes, cuando prioriza los intereses económicos excesivos por encima del impacto ambiental, de los derechos humanos y los derechos fundamentales, y por encima de razones humanitarias, de la salud del planeta, de sus habitantes, y de las posibilidades de convivencia.

Este informe recoge los conceptos más básicos sobre los inmigrantes, refugiados y el derecho de asilo, a partir del Convenio de Ginebra. Cómo se analiza su aplicación por los expertos estudiosos de esta realidad, recogiendo la información de actos de congresos, de institutos de Derechos Humanos, de organizaciones no gubernamentales, y también las políticas sobre inmigrantes y refugiados europeas y la armonización de España con ellas; las políticas nacionales y las posibles políticas autonómicas y locales. Se exponen cuáles son las consideraciones más relevantes en este proceso, en resumidas cuentas. Y por encima de todo se destaca cómo la dimensión global hace imposible que la gobernanza de las inmigraciones esté al alcance de un solo país. Para este informe hemos contado con las comparecencias del catedrático de Filosofía del Derecho y Filosofía Política, Javier de Lucas, fundador del Institut de Drets Humans en la Universitat de València, Ángeles Solanas, catedrática de Filosofía del Derecho, investigadora principal del Grupo Multihuri[2], y Patricia Muñiz, doctora en Arquitectura, Premio Extraordinario por su tesis sobre alojamientos prefabricados para refugiados. También con Noelia Montagut, técnica del Área de Incidencia y Participación Social de la Comisión Española de Ayuda al Refugiado, CEAR, y María Zabala Hartwig, Asociada para Soluciones Duraderas del Alto Comisionado de Naciones Unidas para los Refugiados España, ACNUR.

1. La movilidad, fenómeno natural y nuestro presente

La movilidad de la población es un hecho natural, una realidad estructural, un fenómeno global y holístico que acompaña a la historia de la humanidad, y también un componente inseparable de la evolución. Los flujos migratorios registrados en España están inscritos en el contexto mundial de las últimas décadas con la intensificación de movimientos transnacionales de personas en el contexto de la globalización. Desde una perspectiva sociológica, la inmigración, siguiendo la Escuela Sociológica de Durkheim, tal como expuso el profesor Javier de Lucas en su comparecencia, es un fenómeno social porque implica todas las dimensiones sociales: económica, cultural, política, prácticas sociales, valores y representaciones del mundo. La magnitud de este fenómeno migratorio desde final del siglo XX ha transformado profundamente los perfiles de la sociedad española hasta el punto de presentar un nivel de multiculturalidad como la de los principales países receptores dentro del mundo

2 Investigadora principal del Grupo Multihuri de la Universitat de València que lidera el proyecto Racisme i Discriminació des de 2013.

desarrollado. Sin embargo, el aumento de la emigración desde España hacia el extranjero durante los años más agudos de la crisis económica hace que este fenómeno tenga una importancia cuantitativa inferior a los flujos de las entradas de población, lo cual no resta para prestarle la debida atención. Los flujos migratorios se producen dentro de una compleja realidad geopolítica con importantes desequilibrios sociodemográficos y económicos.

Nos encontramos en unos momentos en que los desplazamientos forzosos a lo largo de nuestro planeta son mayores de los que se derivarían de conflictos puntuales o de desastres naturales determinados. La búsqueda de refugio se ha convertido en un elemento estructural de un sistema desigual, que obliga a hacer desplazamientos por varias causas alarmantes en un volumen cada vez mayor.

Las diferentes rutas por donde huyen las personas que piden protección, los refugiados, implican atravesar fronteras de diferentes estados. Así, entre las tres rutas principales señalamos: la ruta de los Balcanes occidentales, la ruta del este de Europa, la ruta del Mediterráneo central y la ruta de entrada por Ceuta y Melilla o ruta africana. La mayor parte de las personas que llegan lo hacen como inmigrantes forzados, y en un alto porcentaje huyen de conflictos armados y de otras persecuciones. Así, según las datos del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Refugiados, ACNUR, crecen las llegadas de refugiados e inmigrantes a las costas de Grecia, Italia, Malta y España. La explotación sexual y las violaciones se suceden en un alto porcentaje en estas rutas y se relacionan con las mafias. Según los datos demográficos de ACNUR, en junio del 2022 el 50% de los refugiados son mujeres y niñas.

Hay una situación muy concreta de las mujeres en la ruta del Mediterráneo: la doble vulnerabilidad por la red de trata de seres humanos. Así también la situación de aquellas personas cuya identidad o sexualidad no se ajusta a las normas internacionales.

Si los flujos migratorios son un fenómeno global de naturaleza transnacional, las respuestas difícilmente pueden venir de soluciones nacionales. La Declaración de Nueva York para los Refugiados y los Inmigrantes trata las bases para la protección internacional y el compromiso de los estados de elaborar dos pactos mundiales que se materializarán en 2018: el Pacto Mundial para los Refugiados y el Pacto Mundial por una Migración Segura, Ordenada y Regular. En ellos se señala la importancia de adoptar un enfoque integral de las cuestiones pertinentes, para garantizar a todas las personas que llegan a nuestros países, en particular a aquellos que forman parte de grandes movimientos, sean refugiados o sean inmigrantes, una acogida rápida, respetuosa, humana y digna que se centre en las personas y tenga en cuenta las cuestiones de género. Garantizar el respeto y la protección de los derechos humanos y las libertades fundamentales.

No obstante, en opinión de los expertos estudiosos del fenómeno de las inmigraciones, de los refugiados y de los derechos humanos, así como en opinión de ONG como CEAR, ACNUR y Médicos sin Fronteras, se ha malgastado la posibilidad de gestión supranacional y no ha habido un acuerdo en la política de los cinco ejes de la inmigración: la regulación de los flujos migratorios por motivos económicos, la gestión bilateral de cooperación, democracia, derechos y desarrollo, los instrumentos de políticas en la frontera, el sistema de acogida a las personas que necesitan protección internacional, y la acogida, integración e inclusión de las personas inmigrantes. Solo ha habido acuerdo para el control de fronteras como una noción residual de soberanía nacional, ya que estas decisiones se toman de forma conjunta por la Comisión y/o el Consejo Europeo.

En el contexto europeo, los estados se blindan ante las inmigraciones y las demandas de refugio. Y mientras tanto, las sociedades actuales tienen el desafío de garantizar la cohesión de la ciudadanía ante un mundo lleno de desigualdades con unos procesos migratorios relevantes y un resurgimiento de discursos ideológicos extremistas que excluyen los inmigrantes. Año

tras año, la vida de miles de personas, los conflictos, los enfrentamientos, están anclados en un racismo social e institucional; una amenaza grave para la paz social.

El hecho de afirmar como naturales las accionas injustas y discriminatorias las legitima y las hace incontestables. Por este motivo, esta idea de los derechos humanos se debe globalizar en todas las esferas: jurídica, económica, social y política, porque todos los contextos están interrelacionados y se deben ver transversalmente en la totalidad de las fases para elaborar normas.

Con esta finalidad, las acciones informativas y formativas, si se quiere conseguir una política común, se deberán realizar a dos niveles: desde arriba, con una preparación específica de quien debe tomar las decisiones que tienen efectos sobre personas de otra etnia. Y por debajo, en el ámbito de la ciudadanía, desde las edades tempranas habrá que educar eliminando estereotipos y prejuicios, y transmitirlo a las familias y a las otras generaciones.

2. Qué es el proceso migratorio

Hay un objetivo genérico inherente a todo proceso migratorio, la búsqueda de mejora de oportunidades de vida. Los conflictos bélicos y el hambre han sido los principales detonantes tradicionales, y son motivos aún presentes, sobre todo los de carácter económico tal como lo evidencian en los últimos años las solicitudes de protección internacional. No obstante, los flujos migratorios responden también a un trasfondo político, económico y ético insoslayable: las desigualdades económicas, los conflictos bélicos, las crisis humanitarias o los efectos del cambio climático. El aumento de la desigualdad derivado de la división de la riqueza paralelo a las diferencias importantes en la calidad de vida de unos países en relación a otros. Millones de personas han debido abandonar la tierra natal, y no ha sido en muchos casos una elección sino la única posibilidad de salvar sus vidas o de ofrecer a sus familias la posibilidad de un futuro con paz y seguridad alejado de la miseria, la guerra o la persecución. Los flujos también van ganando complejidad en el marco de una mundialización de la oferta y la demanda de empleo, la proliferación de cadenas de valor y la competitividad global por el talento, y en resumidas cuentas se ha acentuado durante los últimos siglos a causa de los avances técnicos de los transportes y las comunicaciones.

Se está produciendo un cambio en el origen y en el perfil del inmigrante a escala planetaria, la feminización de la inmigración, la inmigración infantil y la inmigración por el cambio climático; la huida de desastres naturales en Àsia, América Latina y África. LA ONU prevé para el 2050 unos 200 millones de desplazados por este motivo, y los expertos auguran una crisis humanitaria que afectará fundamentalmente a los países en desarrollo, y la mayoría de desplazados climáticos son mujeres. No obstante, la definición de refugiado medioambiental no existe en la Convención del Estatuto de los Refugiados, que data de 1951. Así, son personas sin un estatuto internacionalmente reconocido, por lo que no reciben ayudas económicas. Las migraciones forzosas representan el 26,5% del total de las migraciones internacionales con la dificultad que comporta separar las causas que determinan incluirlas en una sola categoría, al mezclarse los motivos económicos, climáticos o la huida de conflictos.

Otra variable a tener en cuenta es el aumento de la conectividad. La Organización Mundial de las Migraciones, la OIM, señala varias razones por las que hay que tener bien presente la relación entre la migración internacional y los procesos complejos inherentes a una mayor conectividad. La aportación de información sobre las dinámicas mundiales que afectan a las poblaciones con tendencia a moverse; aquellas en riesgo de desplazamiento y expuestas a la migración irregular. También puede ayudar a determinar la función de las políticas y sus limitaciones para configurar los patrones migratorios e influir en ellos.

Los avances en transporte, el aumento de las tecnologías de telecomunicación, impulsan la conectividad en múltiples formas, presagian un cambio que parece ya una tendencia a largo plazo. Pero la OIM señala que a pesar de estos avances se mantienen las barreras geográficas espaciales de forma significativa para la movilidad de las personas, especialmente en relación a los conflictos armados y los desastres naturales. Se da la contradicción de que el aumento de la conectividad virtual y la liberalización del intercambio de mercancías aumentan las barreras, principalmente legales, para los desplazamientos de las personas.

3. Cuáles son las tendencias de los flujos migratorios en España. Características sociodemográficas

España actualmente es uno de los 20 países receptores de migraciones según los datos de la Organización de la Inmigración Mundial, OIM. Hasta el final de los años 70 éramos emisores de emigrantes. a los años 80 empezamos a ser receptores, y la primera ley de Extranjería fue la 77/1985 de 1 de julio. El Instituto Nacional de Estadística, INE, con la estadística de las migraciones, es la fuente básica para determinar los flujos migratorios de la población. Esta estadística se elabora a partir de los datos del Padrón Continuo con el análisis de las altas y bajas de los residentes que conforman la conocida como Estadística de Variaciones Residenciales, de manera que no constan las personas no empadronadas. Para que estas variaciones residenciales se consideren parte de los flujos migratorios tiene que haber una permanencia de un año como mínimo, de acuerdo con las normas de la Unión Europea. Según los datos de estadística de migraciones del primer semestre del 2022, la población residente en España aumentó en 182.141 personas en la primera mitad del 2022 y se situó en 47.615.034 habitantes el 1 de julio de 2022. Es el valor máximo de la serie histórica. El crecimiento es debido a un saldo migratorio positivo de 258.547 personas, que compensa un saldo vegetativo negativo de 75.409 personas. La Comunidad Valenciana es la tercera después de Madrid y las Islas Baleares en aumento de población. Los flujos más recientes muestran una inmigración con una mayor diversidad de países de nacimiento de los inmigrantes, una mayor feminización y una menor concentración en edades juveniles.

Según datos del informe Inmigración Española en España. Efectos y Oportunidades del Consejo Económico, del año 2019, la población extranjera, más joven que la autóctona, está contribuyendo a reducir el proceso acusado de envejecimiento demográfico en España con el refuerzo de segmentos jóvenes de entre 15 y 64 años. Así, se limita la tasa de la dependencia de las últimas décadas, y el peso de las mujeres en edades jóvenes suaviza la tendencia de la baja natalidad.

La distribución territorial es desigual, la mayor parte reside en Cataluña, Madrid, Andalucía y la Comunidad Valenciana en función del dinamismo económico, o el caso de los mayores de 65 años también en las zonas litorales. Según el informe hay una brecha económica en sanidad, servicios sociales y dependencia, en la integración a la vivienda y en la integración a la educación. Sin embargo, la inmigración tiene unas implicaciones económicas, es un apoyo fundamental para la atención a la dependencia, y puede además contribuir a equilibrar la sostenibilidad financiera del sistema de pensiones. Las inmigraciones tienen un impacto añadido positivo para las economías receptoras tanto por lo que respecta al crecimiento y a la ocupación como para la sostenibilidad del estado de bienestar. Todo eso es un hecho contrastado sobre el que existe un amplio consenso tanto en los círculos académicos como en las instancias económicas nacionales e internacionales. Así, en España ha sido un factor llave del crecimiento económico principalmente, de contribución al aumento de la población activa, y del desarrollo y dinamismo de sectores intensivos de mano de obra con mucho peso en la economía, como la construcción hotelera, el turismo, la hostelería, la agricultura y los servicios domésticos y los cuidados a las personas mayores.

4. El concepto básico de protección internacional

El Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Refugiados, ACNUR, es una organización apolítica humanitaria y social creada en 1950 para proporcionar protección internacional y soluciones permanentes a los refugiados. La protección internacional supone acceder en un territorio seguro y gozar de una protección justa y eficaz. El respecto a los derechos humanos y a los derechos fundamentales: el derecho a no ser devuelto (principio del non-refoulement). Una acogida digna, integración, reasentamiento y retorno voluntario. La Convención de Ginebra de 1951 es el instrumento legal clave en materia de protección de las personas refugiadas. La Convención define qué es un refugiado, establece el estatuto jurídico de las personas y establece el principio de no devolución en el artículo 33, que dice: «ningún estado contratando podrá, por expulsión o devolución, poner a un refugiado en ningún momento en las fronteras de territorios donde su vida o su libertad peligra por motivos de raza, religión, nacionalidad, pertenencia a un determinado grupo social o por sus opiniones políticas».

Según la Convención, un refugiado es aquella persona que por temores fundados de ser perseguida por motivos de raza, religión, nacionalidad, o por pertenecer a un determinado grupo social y político, se encuentra fuera del país de su nacionalidad o residencia habitual y no puede, por temores y peligros, acogerse a la protección de este país. La protección subsidiaria tendrá lugar cuando existan motivos fundados para creer que volver a su país comporta riesgo de daños graves y ausencia de protección.

5. Qué son los flujos mixtos y su complejidad

Para comprender lo que son los flujos mixtos, cuál es su realidad y su origen, son muy aclaratorias las reflexiones del profesor Javier de Lucas sobre la consideración de los conceptos sociales de refugiado y de inmigrante también desde la perspectiva jurídica, y de esta forma poder afrontar la realidad de forma más ajustada y completa. El problema del lenguaje jurídico está en esconder una voluntad de simplificación en pro de la seguridad que se adapta mal a las realidades complejas de las migraciones. En primer lugar, de Lucas señala la conveniencia, dentro del ámbito jurídico, de hablar de demandantes de asilo en vez de refugiados, ya que muchos de los refugiados no lo son desde el punto de vista jurídico por no estar reconocidos. En el caso de los inmigrantes, además, aquellos que están en situación irregular son denominados ilegales, pero desde la óptica jurídica serán ilegales sus conductas y no las personas, ya que no se les puede vaciar de legalidad como individuos. Con los mensajes de exclusión, de fuera de la ley se estigmatizan las personas y se excluyen socialmente, cuando las migraciones no son un fenómeno coyuntural ni tampoco siempre una cuestión de emergencia social a tratar en términos de orden público, ni un fenómeno económico laboral que ajustarse a las leyes del mercado. Sí, obviamente hay crisis migratorias puntuales, como la del 2015, y en este caso concreto la respuesta común de la Unión Europea fracasó inmediatamente por un problema de las políticas de inmigrantes, ya que la inmigración es sobre todo un asunto político, según nos señala el profesor de Lucas. La inmigración es un pilar del núcleo de las categorías con que se construye la política de orden internacional. Y, como hecho político, la inmigración comporta dos categorías tradicionales que son la ciudadanía y la soberanía. Y la vía de convertirse una persona en ciudadano es mediante la nacionalización.

La ampliación de las causas y las complejidades de las migraciones internacionales en un mundo globalizado no siempre llegan a cubrir las demandas de protección internacional para los migrantes irregulares, y crean una situación donde es difícil establecer distinciones entre los migrantes económicos y los demandantes de protección internacional tal como, por ejemplo, se hace patente en la frontera sur de España. Es necesario un sistema de selección para atribuir consecuencias jurídicas diferentes, derechos y prestaciones diferentes. Y esta es la problemática real de lo que se llaman flujos mixtos, y no tenerlo en cuenta tiene unas consecuencias negativas.

Se problematizan las normas para distinguir a los inmigrantes considerados refugiados de los considerados económicos, y de esta forma los criterios empleados por los países de destino para aceptar o rechazar inmigrantes irregulares no prevén las nuevas demandas de protección internacional. La definición del estatuto del refugiado y el concepto de flujos mixtos necesitan una revisión para considerar las nuevas realidades de migraciones internacionales. Este es el caso concreto de los inmigrantes provenientes de los países subsaharianos, sin demandas de protección internacional: como inmigrantes irregulares se consideran económicos y son rechazados y repatriados; de esta manera el combate contra la inmigración irregular, considerada por razones económicas, contribuirá a la invisibilidad de los flujos mixtos.

La identificación

Para un derecho de asilo efectivo se necesita la correcta identificación de los solicitantes. Y esta identificación es uno de los aspectos más sensibles cuando encontramos migrantes mezclados por la movilidad humana desde la perspectiva económica y al mismo tiempo necesidades de protección internacional. La OIM considera flujos mixtos los movimientos de población compleja formados por refugiados solicitantes de asilo, inmigrantes económicos y otros inmigrantes.

Pero a efectos de un estatuto jurídico diferente hay que distinguir entre inmigración, cuando se refiere al proceso de personas que migran con el propósito de instalarse en otro estado, y el asilo, que es la protección concedida por un estado al acoger a un extranjero ante la persecución y el peligro para su integridad física.

Son dos situaciones jurídicas diferentes que exigen políticas y normativas diferentes. Por una parte, la inmigración está concretada en las normas de extranjería, y por otra, el asilo tiene unas normativas diferentes. Son dos realidades diversas que no deben rivalizar por importancia ni priorizarse una en detrimento de la otra.

Las carencias de visión sobre los desplazamientos de población y las migraciones pueden tener graves consecuencias sobre los sistemas democráticos actuales, tal como se ve en las guerras identitarias ante la falta de integración social de las capas más marginales. Se gestiona la movilidad humana de forma defensiva cuando el factor clave para comprender el movimiento migratorio es el demográfico por una parte, y por la otra las diferentes normas de acogida para los inmigrantes y los refugiados. Las progresivas dificultades introducidas en el Sistema Europeo Común de Asilo, SECA, para solicitar asilo, ha generado que en las fronteras se amontonen extranjeros en situación irregular y potenciales demandantes de asilo. Se consideran todos, a priori, inmigrantes, lo cual dificulta las demandas de asilo. En realidad, es de una gran complejidad identificar los refugiados en flujos irregulares mixtos especialmente cuando las personas no tienen un único motivo para la movilidad. Los casos más claros son cuando el motivo es la huida de una guerra y no pueden volver. Pero unos y otros tienen como primera opción el tratamiento policial y son recibos a las fronteras por la Agencia Europea de la Guardia de Fronteras y Costas, FRONTEX, en un tiempo en que cada vez es mayor la preocupación por la seguridad. De esta manera se justifica la proliferación de centros de retención y detención donde convergen inmigrantes y refugiados solicitantes de protección internacional que vienen de más allá del territorio europeo.

6. Las políticas migratorias desarrolladas en Europa. El sistema Schengen

Las políticas migratorias desarrolladas en la Unión Europea en las últimas décadas han puesto de relieve la incongruencia existente entre la defensa de los valores entendidos como propios: igualdad, dignidad, humanismo, solidaridad, que fundamentan el discurso de la garantía de derechos, la inclusión y la cohesión en contextos de diversidad, y por otro lado la posición de seguridad y control férreo de las fronteras con la construcción social de la población inmigrante como riesgo para el modelo social europeo.

El espacio europeo de seguridad, libertad y justicia ha primado una libertad de movimientos hacia el interior que ha propiciado un refuerzo de los controles en el acceso al espacio comunitario. El Tratado de la Unión Europea dejaba claro que la Unión ofrecía a sus ciudadanos un espacio sin fronteras interiores donde estaba garantizada la libre circulación de personas con medidas adecuadas en materia de control de fronteras externas, ligado al asilo, la inmigración, la prevención y la lucha contra la delincuencia.

El llamado sistema Schengen tuvo como objetivo suprimir las fronteras sin menguar la seguridad interna imprescindible para su funcionamiento, ya que la modificación del sistema de fronteras, su fortalecimiento, y el tratamiento a las personas que las cruzan desde un tercer estado, han sido sus notas distintivas.

Pero a pesar de los fallos y las críticas parece que la denominada zona Schengen se ha consolidado como necesaria para una política común de inmigración y asilo. Los estados han tenido un amplio margen discrecional para reintroducir controles, incluso con condiciones que parecían restablecer las fronteras comunes, y la Comisión Europea ha ejercido un control mínimo entre ellos. Se han producido decisiones unilaterales sobre las afluencias masivas de indocumentados, de menores que no fueron registrados en el primer momento de entrada a la Unión Europea, que llevan al límite la capacidad de acogida de las autoridades y son una amenaza grave para el orden público y la seguridad interna. El blindaje de las fronteras externas se considera una herramienta para la lucha contra la amenaza terrorista y para mejorar la seguridad ciudadana con controles sistemáticos de bases de datos: el Sistema de Información Schengen y la Interpol. el Alto Comisionado del Derechos Humanos publicó directrices y principios para garantizar los derechos humanos, pero no son vinculantes.

La noción de migrante es un concepto sociológico más amplio que la categoría jurídica de extranjero, que apela solo a la nacionalidad de las personas y, en consecuencia, se asocia sobre todo en nuestro país al Régimen General aplicable a los ciudadanos extracomunitarios, tal como abordamos a continuación. Es decir, trataremos en primer lugar las políticas aplicadas a la inmigración en referencia únicamente a la categoría jurídica de extranjero y en concreto en el Estado español.

7. Las políticas de inmigración a España en referencia a la categoría jurídica de extranjero: la ley de extranjería

Siguiendo la comparecencia de la profesora Ángeles Solanes, el principal objetivo de la política de extranjería española debe ser el fomento de la inmigración legal mediante un sistema de canalización legal y ordenada de los flujos de personas que vincule la capacidad de acogida de los trabajadores inmigrantes con las necesidades del mercado de trabajo para una situación administrativa regular. Los puntos ineludibles de la política de inmigrantes, siguiendo la ley 4/2000, son el control de los flujos migratorios y la lucha contra las redes de tráfico de personas, contra la inmigración clandestina. Y el otro objetivo será procurar la integración de los inmigrantes con el cuestionamiento de aquellas políticas que no la procuran como elemento de cohesión social; y de qué manera todas las implicaciones y tensiones entre estas premisas básicas se concretarán a nivel jurídico. Valorar y cuestionar hasta qué punto es factible o en realidad queda en la retórica de un discurso y apostar por esta gestión de igualdad pendiente.

En primer lugar, el mercado del trabajo y la situación administrativa regular es una difícil dicotomía. Hay unas continúas derogaciones parciales, reformas de reglamentos y múltiples instrucciones en la técnica legislativa actual para regular el estatuto jurídico de las personas inmigrantes en España. No obstante, no modifican las directrices básicas de la ley 4/2000, y al final las reformas han ido encaminadas a fortalecer el control de los flujos de inmigración, la integración y la lucha contra las redes de tráfico de personas y contra la inmigración clandestina.

Se ha enfatizado la dimensión económica, la defensiva social y una reincidente atención y protección del mercado de trabajo. Si bien el trabajo es el principal instrumento de inmigración legal, se deberá gestionar en función de la movilidad humana y la regulación requerirá una gestión global. Porque la focalización exclusiva en la perspectiva de la ocupación no será sensible a las desigualdades estructurales ni a las discriminaciones de trato.

Y en este punto entramos en la necesidad de conjugar la política de inmigración con la integración del inmigrante de forma que el estatuto jurídico del inmigrante la facilite y la potencie. Una concepción unilateral difícilmente podrá ser compatible con la visión global de la integración, y además se necesita un enfoque multidimensional en el que no serán solo la lengua y la cultura los únicos indicadores sino también la igualdad del salario, la salud y los servicios sociales, ya que la integración debe ser también social, especialmente jurídica y política, y entra en juego la cuestión de la ciudadanía, es decir, los derechos democráticos con un estatuto jurídico pleno.

La situación real muestra la dificultad de compatibilizar la pretensión de la integración ante una realidad donde el estatuto jurídico es desigual, la inmigración es irregular y se está llegando a una dimensión que compromete la esfera democrática española con unas personas inmigrantes débiles afectadas cuando la crisis y cuando la Covid. Habría que deconstruir fórmulas generadoras de una exclusión estratificada para dar paso a un estatuto lleno de derechos y deberes que consolide la democracia acercando la sociedad civil a la jurídica, ya que la devaluación de los derechos fundamentales de los extranjeros es una reducción de la calidad democrática de un país.

En los momentos de la crisis los programas de retorno voluntario asistido vinieron determinados por la descompresión del mercado de trabajo, ya que no era tan necesaria una determinada mano de obra. No obstante, produjo más paro en inmigrantes y más ilegales, porque las condiciones en sus países eran peores y provocaba más economía sumergida. No es la mejor forma de gestionar la inmigración, si se combina una reducción cuantitativa de entradas legales ofrecidas, con la limitación de acceso de autorizaciones de residencia y de trabajo para quien se encuentra en situación irregular. No se puede cumplir así el objetivo de fomentar los flujos migratorios en una situación administrativa regular. A las dificultades para acceder a la situación administrativa regular con un trabajo y una vivienda, hay que añadir además las dificultades transversales, como la posible discriminación racial, étnica, en vivienda, ocupación y policial. Según el informe de la Agencia Europea de Derechos Fundamentales del 2010, donde más se mujer la discriminación social a España es en el trabajo. La legislación antidiscriminatoria no es bien conocida ni por el público ni por los profesionales del derecho, cuando justo la estabilidad de un inmigrante y su integración dependen de las condiciones jurídicas. La regularidad de la situación administrativa y el padrón municipal serán los dos referentes para poder ejercer sus derechos a España.

Ámbito autonómico, regularización e integración

Siguiendo la exposición de la profesora Ángeles Solanes, cuando llevamos el concepto social de la inmigración al ámbito jurídico y hablamos de extranjería nos encontramos con dos regímenes: el comunitario y el no comunitario más mayoritario. Según los datos del INE en la Comunidad Valenciana, los 750.000 extranjeros regularizados, que suponen el 14% de la población total, agrupan los extranjeros en régimen de extranjería y los comunitarios, pero el régimen es distinto. El régimen de extranjería es predominantemente cuantitativo. Mientras que en el caso de los refugiados se habla de un sistema comunitario armonizado, como trataremos más adelante cuando hablamos de ellos, con un mismo régimen jurídico en todos los países, en el caso del de extranjería se habla de coordinación, y esta coordinación no significa armonización de las actuaciones a los diferentes estados. No estamos ante un régimen de asilo como el de Dublín, sino de un régimen de fronteras estatales con otros estados no comunitarios y ante unas directrices europeas.

Todo lo referente a la planificación, definición, regulación y desarrollo de política extranjera es competencia estatal, pero cuando se cruza con el ámbito autonómico y con competencias que ya han estado compartidas o transferidas como la educación, la sanidad, la vivienda, tienen también competencias adquiridas. La competencia por excelencia de las comunidades autónomas es la integración, porque en ella se aglutinan las competencias especialmente significativas en el ámbito social; es donde hay que centrarse para realizar informes y propuestas de política de inmigración desde el ámbito local.

La norma fundamental es la ley orgánica 4/2000 con un reglamento RD con muchas modificaciones que complican la norma original: reforma per RD 903/2011 y RD 629/2022 con modificaciones en el campo del trabajo como el arraigo, la ley orgánica 10/2022 para garantizar la libertad sexual y el artículo 31 bis que paraliza la expulsión en los casos de violencia de género.

De acuerdo con esto es necesario que los inmigrantes estén en una situación administrativa regular como primero objetivo y no se encuentren en una extrema vulnerabilidad, objeto de abuso en el ámbito laboral, en la vivienda; una indefensión de la que no pueden salir si no tienen cobertura de derecho.

Las formas de combatir la irregularidad son: si se trata de la irregularidad inicial que se escapa de las competencias autonómicas, y entonces sería de competencia nacional como dice el Pacto del 2018: articular vías de entrada seguras, ordenadas y regulares. Desde el ámbito de las ONG se han hecho muchas propuestas, como el caso de los visados por la búsqueda de empleo, pero no se les ha prestado demasiada atención. O bien solucionar la irregularidad cuando es sobrevenida, ya que pasa a ser irregular entre las ocupaciones sin posibilidad de regularizarse. En este caso hay que actuar con el mecanismo de autorizaciones temporales por circunstancias excepcionales de arraigo según el decreto del 2022 que ha establecido 4 tipo de arraigo: familiar, formativo, laboral y social con una idea clave: que el tiempo de espera se pueda así regularizar.

Y para demostrar la estancia continuada, el mecanismo que lo permite es el padrón municipal como prueba. Es decir, si bien no es el instrumento de la ley, la administración cumple con la normativa que la regula y el padrón conecta con el ejercicio de los derechos a la educación, sanidad... Se está incumpliendo esta normativa en relación con el padrón municipal, y a pesar de poder acceder mediante la tarjeta de identificación como extranjero, el pasaporte, o la partida de nacimiento, cualquiera de las tres es suficiente, no obstante se le está denegando el padrón.

Otras cuestiones son el acceso a la vivienda, la brecha digital para los trámites administrativos y los problemas para abrir una cuenta de pago básico a los bancos; los impresos no están traducidos, no pueden presentar denuncias si no son admitidas y se puede aprovechar la visita a las comisarías para hacerles un expediente de expulsión; entonces tienen miedo de denunciar, y además se vulnera la ley cuando no se les deja ir acompañados.

La Estrategia Valenciana del 2021-2026, aprobada por el Consejo de Migraciones en marzo del 2022, mejora la implementación de las medidas en las áreas de acción, es decir los actores que intervienen en la integración, pero está el gran ausente de los indicadores para conocer a los patrones de incumplimiento, como es el caso mencionado del padrón.

Finalmente, el estatuto jurídico garantista para la integración necesita otros elementos como incentivar la convivencia intercultural y poner en marcha los mecanismos para un proceso bidireccional; integrar con los inmigrantes. Ciertamente la integración aborda temas muy sensibles como la diversidad cultural, si se quiere integrar y no solo asimilar. Por eso se incide en la integración social especialmente jurídica y política, y entra en juego la noción de ciudadanía que no significa solo pertenecer en un estado, sino que establece un estatuto jurídico como ciudadano con unos deberes y unos derechos y, si se les niegan, se niega un trato igualitario. Por eso la desocupación y la dependencia del estado del bienestar es una falta de

integración del inmigrante. Para conectar la integración hay que ofrecer acciones formativas con el conocimiento y el respecto de los valores constitucionales, de la Unión Europea y de los derechos humanos; la igualdad entre mujeres y hombres, la incorporación al sistema educativo, el acceso a la ocupación y a las lenguas oficiales y la coordinación y la cooperación entre comunidades autónomas. Sin sobrepasar la norma estatal es vital la colaboración de las comunidades autónomas y los ayuntamientos. Y en este contexto la comunidad autónoma es relevante en la acreditación documental y en la integración del inmigrante.

El reglamento 557/2011 establece la posibilidad de presentar cuatro tipos de informes en relación con los permisos y la integración: arraigo, vivienda adecuada, acciones formativas, informe de la comunidad autónoma. Serán unos informes a añadir, y no unos requisitos excluyentes, para la renovación de la autorización de residencia temporal, para la reagrupación temporal y para la renovación del trabajo por cuenta propia o ajena. En esta línea el informe de arraigo acreditará la integración social, los vínculos. Se trata de atender a la población con políticas multidimensionales y principios de normalización y universalidad como criterios rectores de políticas sociales. Estos planes autonómicos no obvian que el mercado del trabajo y el modelo de bienestar son determinantes en la integración. Según las características sociales y estructurales de la comunidad autónoma de acogida del estado español, de sus diferencias económicas, demográficas, de mercado de trabajo, de políticas sociales, se darán diferentes situaciones aunque muchos elementos provengan de la legislación básica estatal.

A nivel estatal se está gestando un marco estratégico para la inclusión ciudadana ante el racismo. La gestión de los conflictos en el ámbito de los signos de identidad, de las prácticas alimentarias, de la utilización del espacio público, de la diversidad cultural, con la finalidad de evitar los delitos de odio. La necesidad por parte de la Administración de formar en pautas de actuación los funcionarios y las policías delante de la diversidad.

8. Las personas demandantes de asilo: refugiados/as

Como se ha visto al tratar la inmigración con el prisma de la extranjería y su marco normativo, las actuaciones locales son determinantes en el ámbito de la integración. Ahora, ante el tema de los refugiados nos encontramos con una similitud por lo que respecta a estas acciones para la integración, si bien la situación tiene unas características propiciadas por unas variables propias y por un marco normativo específico. La conocida como crisis de los refugiados se considera de forma unánime como una crisis de valores y de derechos humanos.

Según los datos de ACNUR, en junio del 2022 se estiman en 103 millones las personas desplazadas por persecución, conflictos, violencia y graves violaciones de los derechos humanos. Un incremento del 15% en relación con el 2021. Una de cada 77 personas del mundo está desplazada. El 76% provenientes de Siria, Venezuela, Ucrania, Afganistán, Sudán y Myanmar. Los países receptores, por orden de más a menos, son Turquía, Colombia, Pakistán y Uganda. En Europa, en el año 2021 los países con más solicitudes de asilo son, por orden, Alemania, Francia, España, Italia, Austria y Grecia. Por lo que respecta a Ucrania más de 6 millones de desplazados internos y más de 7 millones desplazados en Europa, en que los países receptores son, por orden, Polonia, Alemania, Chequia, Italia y España.

La Declaración de los Derechos Humanos en el artículo 14 refiere que toda persona en caso de persecución tiene derecho a buscar asilo. La Convención sobre el Estatuto de los Refugiados aprobado en Ginebra el 28 de julio del año 1951 y el Protocolo sobre el Estatuto de los Refugiados en Nueva York el 31 de enero del 1967, son las dos disposiciones de referencia internacional con respecto al asilo y tienen un punto en común: proteger al perseguido dándole instrumentos jurídicos que le

amparen. Sin embargo, el reconocimiento de esta condición y la concesión del asilo territorial dependen de una autorización de residencia que permite al refugiado quedarse en el país que le ha reconocido como tal y depende de su normativa interna.

Dicho eso, la intención de los pactos de migración y refugiados, especialmente la del último pacto, tiene como objetivo articular las distintas regulaciones nacionales y procurar un estatuto jurídico armonizado. Un reto no conseguido como iremos exponiendo a lo largo del texto. La precaria articulación del Sistema Europeo Común de Asilo, SECA, ha llevado a una desnaturalización del derecho de asilo y a un proceso de mercantilización de los derechos. Hasta el punto que, a causa de múltiples factores, el asilo en la Unión Europea parece un privilegio y urge que no fracase. La degradación del Estatuto del Refugiado está también relacionada con la nueva realidad de los flujos mixtos, como se ha expuesto anteriormente.

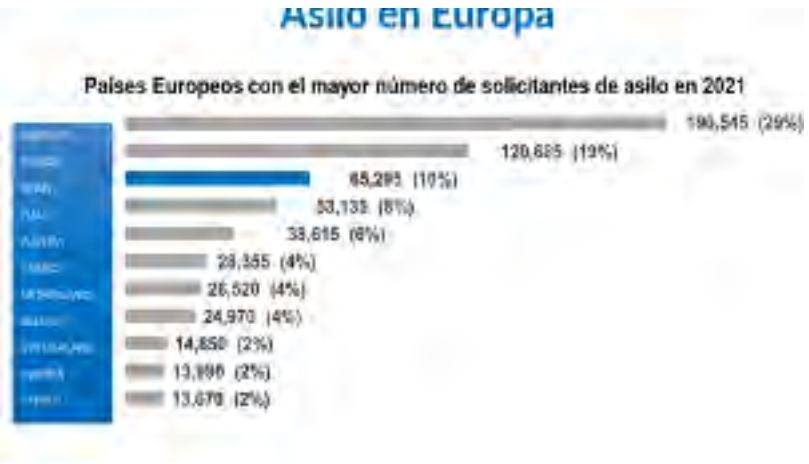

El derecho de asilo

Los refugiados, después de identificados, necesitan protección contra la devolución y un acceso a soluciones duraderas. Hay un colectivo especialmente vulnerable con dificultades por acceder al estatuto de refugiado por ser considerados solo inmigrantes; nos referimos a los menores no acompañados, MENA, y los polizones, unas situaciones dramáticas extremas, los casos más flagrantes cuando se los consideró migrantes económicos y fueron objeto de devoluciones en caliente cuando en realidad eran potenciales demandantes de asilo. Además, las políticas agresivas en las fronteras tienen múltiples efectos colaterales como la provocación del contrabando y las muertes; se vulneran los derechos humanos y la violencia no es vista. Ante la emergencia en el Mediterráneo desde 2015, el recurso a la Agenda Europea de Migración, los sucesivos Consejos Europeos y la Estrategia de Crecimiento Europeo 2020 conjuntaron un planteamiento global para la mejora de la gestión de la migración, pero con propuestas tan dispares como garantizar la solidez de las fronteras y la reubicación política del asilo, centradas en una emergencia y sin profundizar en la ineficacia del SECA.

El Sistema Dublín fue un compromiso de todos los estados miembros de la Unión Europea, firmado en Dublín en 1990, con una cláusula particular por parte de Dinamarca y con la adhesión de países de fuera de la Unión Europea, como Suiza, Noruega, Islandia y Liechtenstein mediante un acuerdo con la Unión Europea, para ayudar a los asilados y a las solicitudes de asilo. España se adhirió al Sistema Dublín en 1995. El el año 2000 se actualizó y sustituyó por el Dublín II. Finalmente, el Parlamento Europeo y el Consejo de Europa aprobaron un nuevo Reglamento, el Dublín III, en 2003. Se pretendía armonizar soluciones entre los países y no entrar en contradicciones. En el año 2017, la propuesta de Dublín IV, con nuevas medidas para enmendar las deficiencias observadas, no tuvo consenso y no se aprobó. En todo caso no introducía modificaciones sustanciales, ya que continuaba priorizando la inmigración irregular y el retorno de las personas que no se consideran me-

recedoras de asilo sin prestar atención a los flujos mixtos. No preveía el perfil de la persona demandante y la capacidad de adaptación en cada estado, y se obviaba la imprescindible distribución equitativa entre los estados miembros de la Unión para la gestión del asilo.

Las críticas del Sistema Dublín estaban centradas en los aspectos concretados a continuación. La aplicación mayoritaria era la del criterio del país de llegada del refugiado como país de ubicación y trámite, y por este motivo el criterio de Dublín no coincide con la demanda del refugiado que debe tramitar solicitudes para otros países. De esta manera la mayoría de solicitudes de asilo se realizan desde los países fronterizos de la Unión Europea, lo cual comporta una falta de equidad de distribución y, además, con falta de eficiencia. Las organizaciones humanitarias denunciaban que no garantizaba los derechos de los solicitantes. ACNUR propuso mejoras, por ejemplo dar más peso a los criterios familiares y culturales y al hecho de tener un permiso de residencia. También destaca la diferencia de trato dado por parte de los estados con los solicitantes por lo que respecta a los trámites y a la eficiencia. Así, puede pasar que durante el tiempo empleado para examinar los casos pueden ser detenidos en un sistema de transferencia que se hace contra la voluntad del implicado. Por otro lado, la diferencia de trato según los países es un incentivo de movimientos secundarios -movimientos entre países comunitarios-, y también están las diferencias entre los estados para la concesión del estatuto de refugiado. Para evitar los movimientos secundarios, una de las grandes preocupaciones de la Unión Europea, se utilizan medidas sancionadoras a personas en situación irregular, la detención y la reconsideración del estatuto de protección si abandonan el estado sin autorización. Todo eso supone un control de modelo policial asociando inmigración y refugio en detrimento del último.

Los aspectos básicos de dificultad de la implementación del Sistema Dublín incluyen también los costes económicos del mantenimiento de Eurodac, (dactiloscopia europea, base de datos de pisadas dactilares por la identificación de los demandantes de asilo), de los procedimientos relacionados con las peticiones de transferencia y los gastos asociadas con la detención y el retorno de los que no se reconocen como refugiados, que deben asumirse solidariamente por los estados.

Abandonado el Sistema Dublín, el proyecto más reciente, del 2020, es el Pacto sobre Migración y Asilo. su principal objetivo fue reformar el Sistema Común de Asilo, SECA: combatir el tráfico de personas, reforzar las fronteras y las normas internas de solidaridad, crear un sistema común de retorno y una mayor cooperación entre los países de origen y los de tránsito, si bien el retorno voluntario se convierte en una estrategia y la Guardia de Fronteras y Costa, FRONTEX, mantiene un rol principal. El Pacto establece dar respuestas rápidas a las llegadas a las fronteras para otorgar de forma inmediata la protección internacional o no. Este pacto retiró las propuestas de reformas para el Dublín IV del año 2016 y deroga la Directiva de Protección Temporal. El excesivo enfoque en retornos puede suponer un grave riesgo de reducción de garantías de no devolución. Por otro lado, el nuevo procedimiento de control previo a la entrada y de procedimiento acelerado es también otro riesgo de reducción de garantías del procedimiento, y además se mantienen las deficiencias del Dublín III. De nuevo se ha perdido una oportunidad de establecer un acuerdo sobre un mecanismo de desembarco seguro y de posterior reubicación obligatoria.

9. El Tribunal Europeo de Derecho Humanos

Los múltiples problemas, la ausencia de solidaridad y los problemas de gestión han ocasionado que el Sistema Europeo Común de Asilo, SECA, no haya conseguido implantarse y haya obligado a intervenir al Tribunal Europeo de Derechos Humanos y la aplicación del Convenio para garantizar el asilo. Sin embargo, las deficiencias del sistema SECA, y también de su puesta en funcionamiento, la han llevado a un descrédito merecido por ineficaz. Y sobre todo por la falta de compromiso y de convencimiento de todos los países miembros.

Los artículos 3 y 4 del Convenio Europeo de Derechos Humanos garantizan la no tortura y las no expulsiones colectivas. Pero el TEDH no se debe convertir en un tribunal supraestatal, sino que deben ser los estados lo que deben funcionar de acuerdo con el Convenio. Sin embargo, el acuerdo de la Unión Europea con Turquía aplica en un contexto de crisis humanitaria de refugiados unas medidas propias de aplicación a la inmigración irregular. La organización Women's Link Worldwide, delante de la Defensora del Pueblo Europea, denuncia el impacto diferenciado de género en la puesta en marcha del acuerdo entre la Unión Europea con Turquía. Según datos de la Comisión Española de Ayuda al Refugiado, CEAR, de los más de 65 millones de personas desplazadas al mundo, las mujeres y niñas suponen un 80% de las víctimas de tráfico de personas.

Se concluye también una disparidad entre los estados para la concesión del estatuto de refugiado y la protección subsidiaria. Junto a eso, la larga duración de las autorizaciones de residencia por acceder a la asistencia social y la reagrupación familiar alientan los movimientos secundarios, y para evitarlos se plantea reforzar el sistema Eurodac, no solo para almacenar datos dactilares adscritos a supervisar los movimientos de solicitud de asilo, sino también para seguir la pista de los inmigrantes regulares a la Unión Europea, de manera que se completa la perversa confusión entre la inmigración y el asilo en detrimento del asilo.

El Convenio Europeo de Derechos Humanos se inspira en el principio del Derecho Internacional según el que los estados son soberanos por lo que respecta a la entrada y la permanencia de extranjeros. Así, el tratado no es garante del derecho de asilo ni expresa la prohibición de expulsión. No obstante, con la sentencia Soering del Reino Unido de 1989 se ha reconocido una protección par ricochet, indirecta, a los afectados de expulsión o de rechazo de permiso de residencia, cuando se genere un perjuicio en particular de los establecidos en los artículos del Convenio, como el derecho a la vida, la prohibición de la tortura y de los tratos inhumanos degradantes, y el respeto a la vida privada y familiar. El Tribunal Europeo ha firmado el principio de non-refoulement, de no devolución, respecto los artículos 5 y 6, y se ha extendido la protección indirecta a disposiciones del Convenio en relación con la expulsión. Es la evolución de la jurisprudencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos sobre la protección de los solicitantes de asilo, las obligaciones de recepción y de no devolución. Y los estados que han ratificado el Convenio Europeo de Derechos Humanos deben respetar esta jurisprudencia con una política de asilo humanitaria y eficiente.

En conclusión, hay cuestiones problemáticas relativas al derecho de la Unión Europea en relación con esta jurisprudencia del Tribunal contra las prácticas estatales que violan los derechos de los inmigrantes. En el caso español encontramos la ausencia de un desarrollo reglamentario de la ley 12/2009 y la necesidad de mejorar las condiciones mínimas de la acogida y la integración en función de la situación paradigmática de España a nivel autonómico, tal como abordamos a continuación.

ACNUR denuncia la acción urgente ante el incremento de muertos en el mar. Según los datos del 2021, son 1924 las personas muertas o desaparecidas en las rutas del Mediterráneo central y occidental y 1153 en la ruta marítima del noroeste de África hacia las Canarias. Por lo que respecta a las rutas terrestres, son muy peligrosas las que atraviesan el desierto del Sahara, fronteras remotas en que acaban en centros de detención o en situación de cautiverio a manos de contrabandistas o traficantes de personas inmigrantes o refugiadas. Se producen ejecuciones extrajudiciales, detenciones ilegales, arbitrarias, violencia sexual y de género y otras graves violaciones de los derechos humanos.

El cierre de las fronteras durante el tiempo de COVID en 2021 también ha afectado los desplazamientos hacia el norte de África y los países costeros de Europa. Muchas personas refugiadas y migrantes, desesperadas, han recorrido a redes de tráfico que les ofrecen estos viajes peligrosos como alternativa. ACNUR advierte que la inestabilidad política, el deterioro de las condiciones socioeconómicas y el impacto del cambio climático pueden aumentar los desplazamientos y la peligrosidad de estos. Insta a los estados al compromiso para reforzar la acción comunitaria y las acciones encaminadas a la paz. Y hace una

llamada en los estados para mejorar los marcos jurídicos y las capacidades operativas a las fronteras terrestres y marítimas y a los centros urbanos, para garantizar alternativas reales a los viajes peligrosos a través de la inclusión y el refuerzo de los programas para jóvenes y el desarrollo con la colaboración de las comunidades.

Los estados deben garantizar acceso a los servicios humanitarios esenciales sin obstáculos y protección internacional para los atrapados en rutas. En el caso contrario, los que solicitan asilo y los desplazados seguirán atrapados en viajes peligrosos y no podrán migrar de forma segura y ordenada.

El informe de la CEAR de 2021 sobre las personas refugiadas en Europa y a España dice el siguiente:

> *Nos conmueve la realidad de las personas refugiadas en el mundo, en un planeta sacudido por la pandemia de la COVID-19 y por una difícil situación económica y social. En junio de 2020, según el Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Refugiados (ACNUR), 79,9 millones de personas habían abandonado sus hogares debido a la persecución, las violaciones de los derechos humanos y las guerras. Jamás se había alcanzado una cifra de proporciones similares, que prácticamente duplica la de hace una década. Un año más, nuestro análisis se dirige a Siria, país devastado por un conflicto que ya cumple diez años y en el que más de trece millones de personas (el 75% de su población) ha emprendido el camino del destierro, dentro o fuera de sus fronteras. Venezuela, Colombia, Afganistán, República Democrática del Congo o Yemen tienen también su espacio en el primer capítulo, que ofrece una reflexión amplia sobre la trascendencia y los límites de la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible de Naciones Unidas, así como su aplicación en España.*
>
> *Tampoco llegan buenas noticias desde Bruselas. La propuesta de contenidos expuesta por la Comisión Europea para el nuevo Pacto sobre Migración y Asilo introduce elementos muy preocupantes, que acentúan la restricción de los derechos de las personas necesitadas de protección internacional y profundizan la opción por las políticas de retornos sin garantías y por la externalización del control de las fronteras. […] A lo largo de 2020, desde CEAR expresamos nuestra preocupación por la improvisación y descoordinación de las que fuimos testigos para gestionar la llegada de personas migrantes a Canarias, donde, desde agosto, con el campamento improvisado de Arguineguín, se vivió una auténtica crisis humanitaria […] En este muelle centenares de migrantes vivieron unas situaciones y en unas condiciones inadmisibles, que no pueden volver a repetirse. Al mismo tiempo, tras la controvertida sentencia del Tribunal Constitucional sobre las denominadas "devoluciones en caliente" que se producen en los perímetros fronterizos de Ceuta y Melilla, estimamos que el Gobierno debería promover el fin de estas prácticas y, además, abordar el cierre definitivo de los Centros de Internamiento de Extranjeros (CIE), que sí fueron clausurados el año pasado en el momento más agudo de la pandemia, e implementar medidas alternativas a la detención, previstas ya en la Ley de Extranjería, que han demostrado ser eficaces.*

La guerra en Ucrania provocada por la invasión de Rusia a Ucrania, posterior a este informe de la CEAR, añade un conflicto humano de personas con esta necesidad de protección y asilo. En el momento actual y siguiendo los informes actualizados de la CEAR, se ha activado la directiva de protección temporal por orden PCM del 9 de marzo del 2022 -de despliegue del Reglamento para la protección temporal ante la afluencia masiva de personas desplazadas- para nacionales ucranianos que se encontraran en situación de estancia en España antes del 24 de febrero del 2022, o para nacionales de terceros países o apátridas que residen legalmente en Ucrania sobre la base de un permiso de residencia legal válido expedido de conformidad con el derecho de aquel país y al que no pueden volver. Y para los nacionales de Ucrania que se encontraban en situación irregular en España antes del 24 de febrero. Se incluyen parejas de hecho, hijos y familiares que vivieran juntos como unidad familiar. Derecho a trabajar desde el primer día, autorización para un año, renovable, y título de viaje si no hay pasaporte.

Ante toda esta realidad destaca el esfuerzo de las administraciones públicas y las organizaciones especializadas para adaptar los programas de atención humanitaria, acogida e inclusión de las personas migrantes solicitantes y beneficiarias de protección internacional ante la cruda realidad de la pandemia, porque no cabe duda que los refugiados son los más vulnerables de la sociedad. La Agenda 2030 y sus siete objetivos sobre el desarrollo sostenible tiene el compromiso con las personas refugiadas y su derecho al asilo. La pandemia propició el aumento de las desigualdades, la pobreza, el racismo y la xenofobia, además de la huida de las personas atrapadas en zonas inseguras. Durante la primera ola global, en el punto más alto, 168 países cerraron las fronteras, y en febrero del 2021 aún 144 las tenían con restricciones para personas refugiadas demandantes de asilo. Desde 2014 Siria es el país con mayor número de refugiados del mundo, le siguen Venezuela y Afganistán, en un éxodo que empezó hace cuatro décadas y afecta a varias generaciones. Y son 149.150 los ucranianos acogidos en España desde febrero del año 2022.

Dentro de la protección temporal, la provisión de alojamiento después de una emergencia es una de las prioridades de ayuda humanitaria ante los desastres naturales o los desplazamientos por conflictos bélicos. La arquitecta Patricia Muñiz nos mostró su proyecto de viviendas prefabricadas en procesos de alojamiento de transición para refugiados y desplazamientos internos en Haití, Japón y Siria 2010-2016.

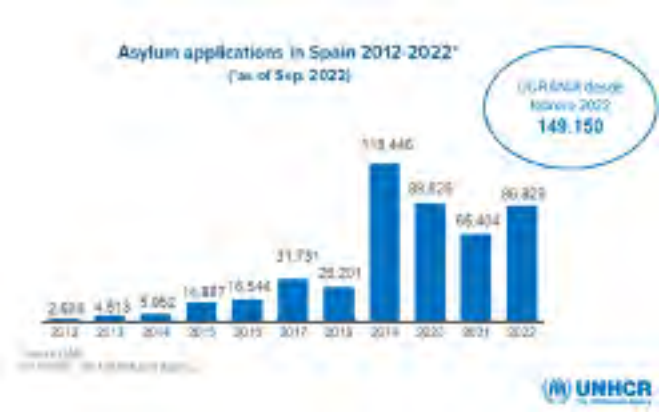

10. La protección en España

Según estudios de investigación del Instituto de Derechos Humanos de la Universidad de Deusto, el control selectivo y el reparto insolidario de las cuotas de acogida ha dejado en un segundo plano la necesidad de las iniciativas específicas para coordinar cualitativamente las condiciones de una integración y acogida de las personas solicitantes de protección internacional: un hecho determinando para valorar cómo evoluciona el modelo de gestión de la diversidad europea y poder afrontar en un futuro las consecuencias de la convivencia. Ver el control de los "modus" de protección jurídica y social necesarios para que las personas solicitantes de protección puedan ser integradas en el entorno donde son obligadas a vivir.

Entre las disfuncionalidades observadas en el sistema de integración y acogida español hay que destacar la implementación desigual de las normas mínimas de acogida previstas en la transposición de la directiva 2013/33/UE, del Parlamento Europeo y del Consejo (reglamento 604/2013 de 26 de junio del 2013), que establecen normas para la acogida de los solicitantes de protección internacional. También la ausencia de un desarrollo reglamentario de la ley 12/2009 y la necesidad de mejorar la coordinación de la red pública estatal de acogida. Esta directiva vertebra por lo menos un denominador común de la extensión del derecho de acogida desde que se presenta la solicitud de protección internacional hasta la resolución, así como la extensión de su ámbito de aplicación para garantizar la igualdad de trato y la coherencia en materia de asilo. Hay

indicadores sobre el procedimiento, el alojamiento, los alimentos, la educación, la asistencia médica y psicológica, el acceso a la ocupación y a la formación profesional.

La estructura de la red pública española de acogida incluye cuatro centros de acogida de refugiados dependientes del Ministerio del Interior: Alcobendas y Vallecas en Madrid, Sevilla, y Mislata en Valencia. Centros de estancia temporal de inmigrantes en Ceuta y Melilla también dependientes del mismo ministerio destinados a solicitantes de protección internacional y a inmigrantes regulares que no reúnen las mínimas condiciones. Otros dispositivos de acogida dependientes del Ministerio de Empleo y Seguridad Social gestionados por entidades y ONG especializadas en asilo como CEAR, ACCEM y Cruz Roja con una dimensión asistencial, con la prestación de servicios sociales ante la carencia de recursos básicos de las personas. La aplicación en relación con la prestación efectiva en materia de refugiados no está transferida a las comunidades autónomas, y se debe canalizar a través de los servicios centrales de los refugiados del INSERSO a Madrid, concretamente de las áreas de Centros y Programas, Relaciones Institucionales.

Directrices jurídicas políticas

La ley 12/2009 no regula el derecho al asilo como un derecho humano fundamental, sino para reaccionar ante los abusos. Los derechos sociales se tratan de forma general, la unidad familiar como una posibilidad, y lo mismo pasa con las autorizaciones de residencia y empleo. El factor temporal es determinante en los procesos de reinserción laboral, y los tiempos de espera son largos también para las actividades de programas formativos. En cambio sí encontramos, como contrapunto, bien detalladas las causas para retirar o reducir las condiciones de acogida. En resumidas cuentas, consolida un sistema asistencialista de plazos cortos y rígido, que fuerza a muchas personas a ir a centros no adecuados a sus necesidades. A grandes rasgos el itinerario empieza por una acogida en seis o nueve meses en una situación de vulnerabilidad jurídica. Una integración de seis meses para recibir ayuda para el alquiler y las necesidades básicas. Según Amnistía Internacional, no todos llegan a la segunda fase de integración aunque no tengan medios de subsistencia. Se suspenden las ayudas si no se han cumplido los objetivos de la primera fase o según los presupuestos que haya. La tercera fase sería la autónoma, con ayudas extraordinarias y el rol de las entidades locales.

La mayoría de las personas que solicitan asilo agotan las ayudas previstas sin resolver la solicitud de asilo y acuden a las ONG o a los servicios sociales de emergencia de las administraciones locales o autonómicas. En la práctica no hay ningún tipo de ayuda específica para facilitar la integración de las personas que han obtenido una protección internacional.

Se concluye, ante unas primeras valoraciones, que el modelo español de acogida no garantiza una adecuada recepción ni la integración de las personas solicitantes de protección internacional a causa de la limitación de competencias reservadas al estado según el artículo 149 del Convenio Europeo. El modelo de acogida es especialmente alarmante en los Centros de Estancia Temporal de Ceuta y Melilla, y en particular es flagrante en los casos de los menores no acompañados. Las ONG

asumen casi todo el peso de la acogida y la integración y de los que han obtenido el estatuto de refugiado o la protección subsidiaria.

Las numerosas iniciativas de las comunidades autónomas, que juegan un papel desgraciadamente poco reconocido, encuentran a faltar una sinergia, a pesar de que tienen competencias en ámbitos que afectan directamente la integración social de los inmigrantes y de los solicitantes de asilo y refugiados.

Creación de organismos para la Agenda 2030

EL INE ha diseñado 232 indicadores para el seguimiento de los objetivos de la Agenda 2030, pero hacen falta indicadores que puedan reflejar el carácter multidimensional del desarrollo sostenible; son genéricos señalados por las Naciones Unidas y no específicos de la situación de la población migrante refugiada en España. La Agenda está alineada con el Pacto Mundial de Migraciones y el Pacto Mundial de Refugiados. En mayo del 2017 el gobierno designó un embajador en misión especial para la Agenda dependiente del Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación, y se creó un Grupo Interministerial de Alto Nivel dependiente de la Comisión Económica Delegada de la Presidencia del Gobierno con la finalidad de coordinar los trabajos de implementación de la Agenda 2030 y de preparar los exámenes ante el Foro Político de Alto Nivel de las Naciones Unidas. Se aprobó una proposición de no ley con el apoyo de casi todas las fuerzas políticas que definía cómo aplicar la Agenda, con el compromiso de llevar a cabo una Estrategia de Desarrollo Sostenible con una dimensión internacional y destinar en el 2020 el 0,4% del PIB para la ayuda oficial. Los últimos años se ha otorgado una mayor importancia a la Agenda 2030 con la creación de diferentes órganos. En junio de 2018 se crearon el Alto Comisionado para la Agenda 2030 y el Alto Comisionado para la Pobreza Infantil dependientes de la Presidencia del Gobierno, se puso en marcha el Ministerio de Transición Ecológica y se recuperó el de Igualdad. El 2020 se creó el Ministerio de Derechos Sociales y Agenda 2030 y, dentro de él, una Dirección General de Políticas Palanca y otros mecanismos de gobernanza como la Comisión Mixta de Coordinación y Seguimiento y el Informe de Progreso, marcado por la crisis sanitaria y económica causada por la pandemia, donde se hacen varias referencias a la población extranjera. El último documento publicado ha sido, en 2021, las Directrices Generales de la Estrategia de Desarrollo Sostenible 2020.

No obstante, el enfoque de la Agenda del 2030 es restrictivo, ya que no tiene una perspectiva de derechos humanos y desvincula la movilidad humana de los problemas de desarrollo, con pocas referencias a las personas desplazadas forzadas.

En la primera década del siglo XXI Valencia se consolida como ciudad multicultural

wSiguiendo la publicación de los profesores Solanes y Mora sobre políticas públicas, interculturalidad y convivencia, la localidad es decisiva para la integración intercultural mediante políticas con experiencias y buenas prácticas. Habrá que implementar programas locales para garantizar la igualdad formal y material poniendo al mismo tiempo en valor su contribución al desarrollo local y al enriquecimiento de la ciudad. Serán unas iniciativas específicas en los ámbitos de salud, vivienda, educación y mercado laboral. Es muy importante informar a la opinión pública para que esté enterada adecuadamente y evitar rumores como el que solo se beneficia los inmigrantes.

La política de integración de acuerdo con los principios rectores de la ley 15/2008, de la Generalitat, con consideraciones basadas en los Derechos Humanos y de acuerdo con las directrices de la Unión Europea, publicó el acuerdo del Plan Director de Integración y Convivencia 2014-2017 de la Conselleria de Benestar Social. Estableció medidas como la mediación intercultural con agencias AMICS para coordinar acogida e implementación mediante programas con servicios específicos de promoción de la convivencia y la cohesión social: asesoramiento, acompañamiento, alojamiento, manutención, atención al riesgo de exclusión social, escuelas de acogida y gestión de la diversidad.

En la ciudad de Valencia, según los datos del INI del año 2019 sobre un estudio basado en el padrón, el 18% de la población son inmigrantes y la procedencia más numerosa es sudamericana: Ecuador, Colombia y Bolivia. En 2002 se creó un Centro de Atención a la Inmigración. En el 2008 se aprobó el Plan Norte Sur 2009-2022 que estuvo basado en un estudio previo de las particularidades de la ciudad.

Se trataba de corregir las desigualdades y luchar contra la discriminación. Hacer prevalecer el principio de la igualdad de los derechos con independencia del lugar de procedencia, el género, la religión, las condiciones socioeconómicas o la situación administrativa. Llevar a cabo el ejercicio de unos principios que deben guiar la acción gubernamental: interculturalidad, universalidad, transversalidad, coordinación, territorialización, desarrollo comunitario y participativo, la responsabilidad pública y la corresponsabilidad social.

El Plan Municipal aprobado en 2018 estuvo precedido de un estudio del ayuntamiento mediante un contrato con la Universidad de Valencia, para hacer un diagnóstico de la inmigración a la ciudad de Valencia y de esta manera diseñar el plan. Siguiendo los principios o directrices señalados como guía de la acción gubernamental, la intervención se dirigirá a mejorar las condiciones de inserción: la mejora de la acogida, la equidad de los servicios públicos y el fomento de la participación y la convivencia. Esta intervención viene plasmada en unas medidas concretas: la red de centros de acogida, la creación de un equipo de mediación intercultural territorial para detectar las tensiones sociales y la promoción de estrategias de convivencia en espacios públicos y vecinales. Con la puesta en marcha de una oficina antirracista o antidiscriminatoria para recoger las reclamaciones, asesorar y acompañar a las posibles víctimas, vigilar sus derechos, documento de vecindad y acreditar el arraigo. Se trata, según la Concejalía de Cooperación, Desarrollo e Inmigración, de pasar de un enfoque asistencial a un enfoque de derechos.

En esta línea, la creación del Consejo Local de Inmigración y de Interculturalidad propicia que los inmigrantes estén presentes a los órganos de representación ciudadana y se impliquen. Un modelo basado en la corresponsabilidad y la participación activa. También pretende llevar a cabo una municipalización de los espacios de acogida privados y analizar la diversidad de relaciones establecidas: desde una presencia o coexistencia pacífica o una cierta trama de relaciones vivenciales compartidas como vecinos, hasta una dinámica de hostilidad más o menos estructurada con una presencia marcada por disputas generadoras de conflictos.

Dentro de la diversidad de relaciones establecidas, las desigualdades serán en función de los barrios y la tipología de los inmigrantes. Son difíciles de cuantificar los inmigrantes más precarios que viven en un claro riesgo de exclusión. Las tipologías oscilan desde los asentados, pasando por los que tienen una situación social frágil, hasta los que se encuentran en riesgo de exclusión social donde es mayoritaria la población de mujeres solas con hijos, latinoamericanos y subsaharianos.

En febrero de 2022 empezó a funcionar el servicio ATLAS de información básica y atención especializada para personas inmigrantes impulsado desde la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives. Una actuación prevista en la Estrategia Valenciana de Migraciones. Ofrece asesoramiento jurídico a los profesionales de los servicios sociales. ATLAS dispone de tres equipos: Castellón, Valencia y Alicante. También hay que mencionar ARACOVA, la Asociación de Refugiados y Asilados de la Comunidad Valenciana.

La integración autonómica y local comporta medidas de escolarización y educación de los menores, incluidos cursos de idioma para poder acceder. Acceso a la ocupación a los nuevos meses desde la presentación de la solicitud. Protección de la salud física y psíquica, y en este caso especialmente ante enfermedades o trastornos psíquicos graves y en relación con las víctimas de tortura o violencia. Los solicitantes alojados en locales o centros de acogida con la consideración de los factores de género y de edad y medidas para prevenir la violencia de género en estos lugares. Son vulnerabilidades que incluyen las víctimas de tráfico de seres humanos, personas con enfermedades graves, con trastornos psíquicos, y personas a que hayan sufrido torturas, violaciones y otras formas graves de violencia física, psicológica o sexual. Toda una serie de normas para la evaluación de los solicitantes con necesidades de acogida particulares por su vulnerabilidad; y se precisa que la evaluación no necesita adoptar un procedimiento administrativo.

Consideraciones

Desde el Consell Valencià de Cultura queremos hacer una primera consideración general sobre la necesidad de garantizar a todas las personas inmigrantes, sean económicos, sean personas con necesidad de protección internacional, una acogida con el respeto de los derechos humanos y las libertades fundamentales mediante un enfoque integral de las cuestiones pertinentes según los casos y las normativas adecuadas.

Asimismo, la armonización de la aplicación de medidas para los demandantes de refugio y la coordinación para el caso de los inmigrantes económicos desde una perspectiva global en el marco de la Unión Europea.

Atendiendo a estas consideraciones genéricas se hace el desglose desde los aspectos más generales a los específicos.

- El cumplimiento de los principios de la Convención de Ginebra, el Estatuto de los Refugiados de forma armonizada en la Unión Europea. La garantía de protección internacional y del principio de no devolución.

- La Jurisprudencia del Tribunal Europeo de los Derechos Humanos contra las prácticas estatales que violan los derechos de las personas inmigrantes.

- La gestión supranacional de los 5 ejes de la inmigración con la regulación de los flujos migratorios, la cooperación de los países, la gestión bilateral con el respeto a la democracia.

- La consideración y valoración de los flujos mixtos, la distinción mediante la identificación entre inmigrantes económicos y personas necesitadas de protección internacional como refugiadas con unas consecuencias jurídicas diferentes.

- La atención especial a las rutas donde la explotación sexual y las violaciones se suceden en un alto porcentaje en relación con las mafias. La falta de seguridad, las mujeres y los menores de edad como más vulnerables.

- Atender a las diferentes condiciones económicas, la inestabilidad política y el impacto del cambio climático como determinantes del aumento de los desplazamientos y la peligrosidad.

- La aplicación adecuada y coordinada de la ley de extranjería para permitir la integración mediante un estatuto jurídico garantista de la convivencia intercultural bidireccional.

- La información y formación, en las áreas jurídica, política, social y económica, de todas las personas y profesionales que deben decidir sobre la vida de los inmigrantes, para ejercer una política común.

- La atención al modelo español de acogida por el hecho de que no garantiza la adecuada recepción ni integración de las solicitudes de protección internacional. La situación alarmante en el Mediterráneo y en las ciudades de Ceuta y Melilla, los centros de acogida sin garantía de las condiciones necesarias, la dilatación en el tiempo, las cuestiones de género y de los menores no acompañados (MENA).

- La sinergia adecuada y coordinada del Estado con las Comunidades Autónomas. Así como el seguimiento de la aplicación de las políticas de ámbito local para que sean una realidad.

Este informe se enviará al protocolo habitual, a los comparecientes y a las organizaciones a las que representaban, ACNUR Y CEAR, a la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, Generalitat Valenciana, al Institut de Drets Humans de la Universitat de València. Al portal de Inmigración de la Secretaría de Estado de Migraciones, si así se considera.

Bibliografía y fuentes consultadas

-Solanes Corella, Ángeles, Albert Mora Castro. Políticas públicas, interculturalidad y convivencia. Tirant Humanidades, Valencia, 2020.
-Naïr, Sami. Refugiados. Frente a la catástrofe humanitaria una solución real, Barcelona, Planeta, Crítica, 2016.

- De Lucas. Javier
Mediterráneo: el naufragio de Europa, Tirant, 2015.
"Políticas migratorias, sin simplismos, ni falacias", Contexto, 2018.
https://ctxt.es/es/20180613/Politica/20185/aquarius-politica-migratoria-fronteras-derechos-humanos-de-lucas.htm
"Hay políticas de migración más humanas", Ideas/El País, 2020.
https://elpais.com/ideas/2020-12-12/hay-politicas-de-migracion-mas-humanas.html
"La gestión migratoria, test de la democracia", Infolibre 2021.
https://www.infolibre.es/opinion/ideas-propias/gestion-migratoria-test-democracia_1_1212129.html
-I Congrés Internacional de Drets Humans. Els drets dels refugiats i les responsabilitats d'Europa. Febrer del 2017, València. Departament de Filosofia del Dret i Política de la Universitat de València, Institut de Drets Humans de la Universitat de València i Projecte MULTIHURI.
-Informe jurídico social sobre la situación de las personas inmigrantes a la Comunidad Valenciana, Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, Generalitat Valenciana, Institut de Drets Humans de la Universitat de València.
-Convención sobre el Estatuto del Refugiado, Ginebra, 28 de juliol del 1951.
-Estrategia Valenciana de Migraciones 2021-2026, Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, Generalitat Valenciana.
-Institut Nacional d'Estadística INE.
-Informe 02/ 2009 La inmigración en España: efectos y oportunidades. Consejo Económico Social, Espanya, aprovat en el Ple de 20 de març del 2019.
-Informe anual CEAR, 2021, Las personas refugiadas en España y en Europa.
-Protocolo sobre el Estatuto del Refugiado, Nueva York, 31 de enero de 1967.
-La protección internacional: conceptos básicos y contexto internacional. Contexto global de desplazamiento forzoso. Oficina de ACNUR en España.

Informe sobre Natalidad (incluye voto particular)

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, El Campello 27 febrer 2023

Introducción

El Consell Valencià de Cultura ha sido, desde su creación, un observador sensible del contexto social como marco de desarrollo de la conducta humana, y en consecuencia, también del hecho científico y cultural. Es la sensibilidad con la que contemplamos el cambio climático, el desarrollo sostenible, el bienestar social, la igualdad, y la propia democracia como mejor sistema de convivencia y concordia.

A los Informes específicos que a solicitud de Instituciones ocupan nuestro trabajo de asesoramiento a la Generalitat Valenciana y a organismos e instituciones públicas y privadas que razonadamente lo requieren, se unen los promovidos por iniciativa propia por motivos de relevancia u oportunidad en la tarea -también estatutaria- de comunicar y difundir entre la ciudadanía cuestiones de su interés, tratadas con el rigor que merecen. Y establecer unas bases de análisis, trabajo y diálogo, que no son otras que las que rigen en esta Institución.

La evolución de la población, ya sea a nivel mundial, europeo, nacional o autonómico, es una de esas cuestiones complejas, con multitud de derivadas e interacciones, que no escapa a nuestra observación y criterio. El reciente aumento de la mortalidad con motivo de la pandemia sufrida, no conlleva necesariamente a un rejuvenecimiento cualitativo de la población. Tanto la sociedad europea en su conjunto, como en particular la española y la valenciana, se mantienen con elevadas tasas de población de personas mayores, normalmente jubiladas, con un desequilibrio obvio de la ratio de población activa. Se puede afirmar que la nuestra es ahora mismo una sociedad estructuralmente envejecida. Pero es "el fenómeno complejo de la Natalidad" (citando literalmente a los profesores Postigo y Zúñiga) "entre la realidad y el deseo" (en palabras de la profesora Sánchez Aguilera) del que por su preocupante tendencia a la baja en nuestro entorno, se ocupa este Informe.

Antecedentes

La transversalidad del asunto con cuestiones, territoriales, medioambientales, de salud y, naturalmente, de igualdad, migratorias y lucha contra la vulnerabilidad social, hace que el CVC haya abordado parcialmente el tema con anterioridad. Así se trató en el Informe sobre Territorio y sus paisajes de 23.12.2005, y La "Declaración de Liria" hacia una estrategia marco de

protección del territorio, de 26.11.2019. En relación con los entornos rurales, la Declaración sobre Despoblación en el mundo rural de 27.05.2019 y la Declaració sobre el Despoblament rural de 27.07.2019. Aspectos muy próximos a la salud y la edad, han sido vistos en el Informe sobre las personas mayores de 21.12.2015; el Informe sobre los beneficios de la Cultura en la Salud de las personas, de 26.04.21; el Informe sobre Salud y Tecnología, de 21.06.21; y el Informe sobre Envejecimiento activo y saludable y Derechos de las Personas Mayores de 25.10.2021. También en relación con la actividad física el CVC elaboró el Informe Cultura Deportiva. Consideraciones sobre la actualidad, de 24.05.2021 y el Informe sobre Dones i Esports de 27.09.2021. Y el más reciente, aprobado en el pasado pleno de 30.01.2023, el Informe sobre La situació dels immigrants i dels refugiats.

Algunos datos demográficos

En el año 2021 nacieron en España 366.274 personas. Un 1,48% menos que en 2020. Situándose la tasa de natalidad (nacidos por cada 1.000 habitantes) en el 7,1%. El nivel más bajo desde 1941. En la Comunitat Valenciana es ligeramente inferior, el 7,05%. (fuente: Indicadores demográficos básicos. Institut Valencià de Estadística (iv,e). Consellería de Economía Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball).

La serie desde el 2000, que ya estaba en el 9,78% (con un leve remonte de 66 centésimas en 2003 que volvió a obtenerse en 2010), bajó al 7,19% en 2020 y sigue su tendencia a la baja en el primer semestre de 2022. Actualmente, suben a la vez los fallecimientos. Y el Índice de fecundidad (número de hijos por mujer) se ha situado en 1,19, y algo superior, 1,24, en la Comunitat Valenciana. Pero ambos muy lejos del denominado "de reemplazo" que es 2,1. Resumiendo, se ha producido una drástica reducción de la fecundidad, lo que naturalmente es relevante en la evolución poblacional.

Estos datos objetivos, resultan naturalmente preocupantes y mueven en ocasiones a interpretaciones o alarmas inciertas e inoportunas. Las profesoras doctoras Dolores Sánchez Aguilera (UB) y María Zúñiga (UZ) y el también profesor doctor Raúl Postigo (UZ) en sus comparecencias en las respectivas sesiones de trabajo de la Comisión de las Ciencias de esta Institución, han establecido el marco académico, como expertos en geografía y territorio, que mediante técnicas de cartografía digital multipropósito (dimensional, escalar y temporal), contemplando indicadores sociodemográficos y socioeconómicos, analiza la evolución de la población.

Bases disciplinares

El CVC hace suyas esas bases disciplinares que entienden la Natalidad como: i) un movimiento natural, con dinámica social interna; ii) de causas diversas y complejas (multicausal); iii) dotado de su propio ámbito de decisión (y de repetición); y iv) un fenómeno estructural de décadas (como periodo temporal).

"La Natalidad es un fenómeno demográfico complejo, afectado por una gran cantidad de factores que cambian en el tiempo y en el espacio" (Postigo y Zúñiga) y su dinámica integral depende fundamentalmente de variables internas más que de las migratorias. Resultan inamovibles las denominadas tasas de fecundidad, remplazo y reproducción puesto que sus valores son de naturaleza biológica y estadística. La de natalidad, por el contrario, se encuentra en dependencia de multitud de aspectos que, en su conjunto, son indicadores del bienestar social. Como son: la conciliación y la excedencia laborales; el tratamiento fiscal ("cociente familiar"); las ayudas y subvenciones; los servicios sociales en su conjunto, el acceso a la vivienda,

a la escolaridad infantil y a las guarderías, el mejor acceso a la información y el control fiable de la concepción. Y también a los denominados trastornos sociales (crisis económicas, bélicas, migratorias, catástrofes naturales, etc.)

La natalidad en España ha descendido prácticamente a la mitad en los últimos cincuenta años. Con el pico en alza del llamado baby boom de 2008, superior al medio millón de nacimientos, y la sima crítica de 1996, que se situó en 360.000. Ahora estamos un poco más por debajo todavía. Muy lejos, en consecuencia, de la tasa de reemplazo, situada en 2,1. (fuente: Instituto Nacional de Estadística, ine)

Las transiciones demográficas

Las denominadas transiciones demográficas -concepto elaborado inicialmente por Jean Cl. Chernais en 1986- estable la primera y con caída en picado la segunda (van de Kaa, 1987), conducen a un régimen demográfico actual oscilante pero bajo, pese a todos los esfuerzos institucionales, que algunos llaman ya tercera transición tras consolidarse cambios sociales relevantes, que incluyen valores y nuevas pautas familiares, como la cohabitación. Todos ellos concurrentes en el aplazamiento del primer hijo.

En la base de la argumentación científica están precisamente las pirámides de población por edad y sexo, y los periodos de mortalidad o senectud de ambas variables. Y el factor diferencial de lo urbano o lo rural, evitando políticas generalistas en exceso. También sus lazos, tal vez más sutiles, con la tradición cultural y gastronómica. Con el clima, la latitud y -claro está- la geografía en su conjunto.

Es irrefutable, que las mujeres, en exclusivo y legítimo derecho de decisión, han retrasado cualitativamente y por diferentes motivos, la edad de ser madre (en España hasta un 25% en la práctica decide no ser madre pese a estar en edad fecunda), y no son despreciables las cifras de renuncia voluntaria, y determinada, a la maternidad vista en tiempos contemporáneos como una decisión y no como una obligación. El feminismo cobra especial importancia en esta materia.

Se ha estudiado y valorado profusa documentación estadística de fuentes solventes, incluidas las oficiales, y en particular se han consultado los Indicadores Demográficos Básicos ofrecidos por el Portal Estadístico de la Generalitat Valenciana. Así como el trabajo de La Fundación Renacimiento Demográfico, a nivel nacional, y los Institutos Valencianos de Infertilidad (IVI) y Fertilidad, Sexualidad y Relaciones Familiares (IVAF), a nivel autonómico. Todos ellos tienen una larga y prestigiosa trayectoria en el asunto.

Consideraciones

En consecuencia, el Consell Valencià de Cultura manifiesta:

- Su común preocupación por el reto demográfico que supone la baja tasa de natalidad en España y en la Comunitat Valenciana. Más aún por su acusada deriva a la baja, a lo largo de los últimos años.

- El reconocimiento de las ventajas, que con carácter general procura una sociedad de estructura demográfica joven en lo laboral, en lo asistencial y en lo económico. En el bienestar social en suma.

- La urgente necesidad de poner en marcha políticas activas de difusión e incentivación de la natalidad, escrupulosamente respetuosas con la decisión de las mujeres.

- La investigación demográfica debe ser potenciada tanto a nivel nacional como autonómico. Y se debe contar con el criterio científico humanista de los expertos en la elaboración de programas y normativas institucionales.

Este Informe se distribuirá según el protocolo habitual y se hará llegar a los comparecientes y sus Universidades.

VOT PARTICULAR A L'«INFORME SOBRE NATALIDAD»

Al Ple del Consell Valencià de Cultura a data 27 de febrer de 2023, al punt 5 de l'ordre del dia, es va aprovar l'"Informe sobre Natalidad" davant del qual, jo mateixa, Núria Vizcarro, vaig votar en contra i em vaig reservar el dret d'emetre aquest vot particular que passe a detallar.

El motiu principal del meu vot en contra és que considere que, tot i valorar l'esforç fet des de la comissió de Ciències per a l'elaboració i redacció de l'informe i agrair les informacions de les i els compareixents que van venir a informar sobre el tema, aquest informe mostra certes absències en la seua redacció que poden dur a conclusions que considere parcials i que no reflecteixen factors al meu entendre importants a tenir en compte al tractar un tema tant complex com la natalitat.

Així ho vaig expressar al Ple, de manera detallada, amb la voluntat de poder aportar altres perspectives per a la consideració d'una nova redacció on quedarà palès que les raons socials i econòmiques per les quals els índexs de natalitat són baixos al nostre territori són un factor important a tenir en compte, entre altres esmenes. Finalment, l'Informe va ser aprovat amb nou vots a favor, cinc abstencions i quatre vots en contra, sense la inclusió de les meues aportacions i és per això que passe a detallar-les a continuació.

Considere que hi ha en l'escriptura una relació bifactorial, potser no explícita però si present a l'Informe, entre la natalitat i l'envelliment de la població. En aquesta relació, que òbviament sí que existeix, no participen només aquests dos factors, sinó que a banda de la natalitat, per a l'anàlisi de l'envelliment de la població també cal analitzar la mortalitat, és a dir, considerar que la qualitat de vida i el conseqüent augment en l'esperança de vida influeixen de manera clara en l'edat mitjana d'una població, així com la migració. No considerar-los pot portar a conclusions que traslladen unidireccionalment la responsabilitat de l'envelliment de la població al fet de, dit en paraules directes, si les dones decideixen tenir fills o no tenir-los.

De la mateixa manera i seguint el fil, considere que no s'han tingut en compte al llarg de l'informe els factors socials i econòmics que fan que les dones decidisquen (o es vegen obligades) a aplaçar la decisió de ser mares o no ser-ho. Això és, per exemple, la contradicció que suposa l'existència de permisos de maternitat de 16 setmanes front a recomanacions per part de l'Organització Mundial de la Salut dels avantatges de la lactància (materna o no) exclusiva i a demanda durant els primers sis mesos de vida (al voltant de les 26 setmanes) de les criatures o el fet de considerar factors

gastronòmics però no el canvi de paradigma que poden suposar els canvis en les relacions personals i sexuals, o les conseqüències d'un sistema que fa que la incorporació a un treball en condicions dignes, sovint, es produisca a edats avançades, entre d'altres.

La tercera raó és que, al meu parer, caldria revisar fonts que aporten altres visions a les teories demogràfiques exposades. Així, tot i deixar clar que qualsevol investigació científica rigorosa és necessària i benvinguda, a més de les fonts citades a l'informe com L'Institut Valencià d'Infertitat IVI (Clínica privada de Fertilitat), l'Institut Valencià de Fertilitat, Sexualitat i Relacions Familiars (Institució que a la seua pàgina web ens explica que "desarrolla sus programas educativos trabajando en el ámbito del Pontificio Instituto Teológico Juan Pablo II para ciencias del matrimonio y la familia"[1]) o la Fundación Renacimiento Demográfico, caldria revisar altres treballs com, per exemple, "El déficit de la natalidad en Europa. La singularidad del caso español"[2], coordinat per doctor Gøsta Esping-Andersen (Catedràtic de la Institució Catalana d'Investigació i Estudis Avançats (ICREA) de la Universitat Pompeu Fabra o "La tercera revolución de la modernidad; la revolución reproductiva"[3], dels doctors John MacInnes (Doctor en Sociologia. Catedràtic de Sociologia en la Universitat d'Edimburgo durant la redacció de l'article) i el doctor Julio Pérez Díaz (Doctor en Sociología por la UNED. Científic Titular del Consell Superior d'Investigacions Científiques, CSIC durant la redacció de l'article). Proposem aquestes dos fonts com a exemple de diversitat i tractament multifactorial de la qüestió, per la facilitat d'accés dels seus estudis a internet tot i que se'n podrien citar d'altres. En aquests estudis es fa un anàlisi detallat de les raons que afecten a la baixa natalitat española en el primer i s'aporten altres visions a la citada a l'Informe Teoria Demogràfica, entre els quals el concepte de "maduresa de masses" front al d'envelliment de la població. Especialment interessant, aquest darrer, en una institució com la nostra, especialment sensible al concepte d'envelliment actiu i que creu fermament, en la teoria i en la pràctica, en el respecte i l'escolta cap a les persones de més edat de la comunitat com a pràctica habitual i quotidiana; pel valor de saviesa que comporta, necessari i d'enriquiment de qualsevol societat.

Per últim, existeix una quarta raó al meu parer que ens convida a la reflexió i a la necessitat d'un enfocament amb una altra perspectiva, potser més holística. Aquesta és el fet que la superpoblació mundial és segons l'ONU un dels desafiaments mundials[4] actuals. Així, front a la baixa natalitat que podem tenir a l'Estat i al nostre territori, ens enfrontem també al problema global de la superpoblació.

Amb tot, en la meua proposta de reformulació de redacció de l'informe, a l'apartat de conclusions, les propostes giraven entorn a aquests temes i es podien materialitzar en matisacions a les conclusions existents que passe a detallar:

- La seua comú preocupació pel repte demogràfic que suposa la baixa taxa de natalitat en Espanya i en la Comunitat Valenciana, front a la superpoblació mundial i la necessitat de trobar mesures que equilibren ambdues problemàtiques.

- El reconeixement dels avantatges, que amb caràcter general procura una societat d'estructura demogràfica jove, tant en l'àmbit laboral, com en l'assistencial i l'econòmic i la convivència d'aquesta estructura amb els avantatges que pot reportar una societat madura.

---

1 http://ivaf.org/ivaf/filosofia-e-historia/

2 https://fundacionlacaixa.org/documents/10280/240906/vol36_es.pdf/

3 https://reis.cis.es//REIS/PDF/REIS122_031207049049393.pdf

4 https://www.un.org/es/global-issues/population

- La necessitat d'una visió holística i diversa dels estudis demogràfics per a la comprensió més concisa possible del nostre món i de la nostra societat.

- La urgent necessitat de l'anàlisi de les causes que provoquen aquesta baixa natalitat a les nostres societat i l'estudi comparatiu amb altres societats amb índex de natalitat més alts.

- La potenciació de la investigació demogràfica tant a nivell nacional com autonòmic i la presència del criteri científic i humanista de les persones expertes en l'elaboració de programes i normatives institucionals.

Són aquests els motius pels quals vaig votar en contra i propose ara aquest vot particular.

Signat:

Núria Vizcarro Boix

Vocal del Consell Valencià de Cultura

Declaració per al 8 de març Dia Internacional de les Dones

Autor: Css. Arts
Aprovació: Ple, El Campello 27 febrer 2023

Haurem d'estar atentes, això sí, perquè construir costa molt i destruir costa poc.[1]
Carme Miquel i Diego

El dia 8 de març es commemora el Dia Internacional de les Dones, que va ser adoptat per l'Assemblea General de l'Organització de les Nacions Unides el 16 de desembre de 1977 amb l'objectiu d'eliminar tota discriminació cap a les dones, promoure el seu empoderament i aconseguir la seua plena participació en la societat. Tot i que és des de 1977 que l'ONU en commemora el dia, ja des de molt abans aquest dia es celebrava per tal de reconèixer i reivindicar els drets bàsics de les dones.

El Consell Valencià de Cultura ha sigut especialment sensible a la reivindicació de les dones com a agent bàsic, fonamental i d'igual dret que els homes en la creació d'una societat justa, rica i plural i ha remarcat, en cada document, que sense aquesta igualtat real i efectiva mai podrem avançar en qualsevol dels àmbits que constitueixen una societat, ja siga en l'àmbit artístic, científic, laboral, institucional... Així ho diem des de 2012 en nombroses declaracions i informes, des de la Declaració sobre les percepcions i les actituds socials cap a la dona, aprovada en Ple al 2012 fins els darrers informes aprovats al voltant del tema com l'Informe sobre els models educatius i estereotips de gènere a la primera infància, l'Informe sobre la participació de les dones a les festes o l'Informe sobre les dones investigadores científiques en temps de coronavirus.

La lluita de les dones es remunta a molts anys enrere i, tot i que podem felicitar-nos per tot el camí avançat, cal posar de relleu que queda molta feina per fer.

Celebrem que cada vegada s'acomplisca amb més rigorositat l'article 26 de la Llei d'Igualtat, Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, segons el qual la igualtat ha de ser efectiva en l'àmbit de la creació, producció artística i intel·lectual, així com la Llei 9/2003, de 2 d'abril, de la Generalitat Valenciana, per la Igualtat entre dones i homes, que en el capítol III fa referència a la igualtat en l'àmbit laboral. Però aquesta presència no canviarà les estructures patriarcals si no revisem els nostres comportaments i prejudicis adquirits, sovint inconscientment, cap a les dones. Així, cal reflexionar sobre el fet que tot i que hi haja més presència femenina en molts àmbits, els llocs de responsabilitat, la visibilitat i les veus d'autoritat en la majoria dels casos continuen tenint nom d'home. Cal tenir present que segueix existint un mas-

1 Frase extreta del discurs de Carme Miquel guanyadora del Premi Isabel Ferrer de l'any 2019

clisme intern i invisible, aquell que fa que existisca la bretxa salarial i construeix els sostres de vidre i els terres enganxosos, que impossibilita canviar les estructures en favor d'unes maneres de fer diferents a les tradicionals i per tant més feministes i igualitàries.

En altres paraules, caldrà revisar, tot i els esforços per la igualtat, quants noms femenins hi ha en les cartelleres dels teatres i dels concerts quan no hi ha una sensibilitat al respecte, quantes dones directives encapçalen les empreses, quantes científiques i dones rellevants omplin els llibres de text, però també quant de temps parla un home i quant una dona en una reunió, quantes vegades es talla una explicació si ve d'una dona o què és el que passa quan la llei d'Igualtat es deixa de costat i actuem de "manera improvisada".

En la lluita per la igualtat encara queda també molt de camí a recórrer especialment entre els col·lectius més vulnerables. Seguim posant de relleu, com en informes anteriorment citats, que el perill de la feminització de la pobresa o la suma de discriminacions que viuen també totes aquelles que no entren en els parametres de la majoria, dones amb diversitat funcional, racialitzades, no heteronormatives... són assumptes que necessiten d'especial atenció i d'un tractament específic i finançament per a eliminar i paliar els efectes d'aquesta discriminació. Així com no podem deixar de dir que les violències masclistes són uns dels assumptes que haurien d'encapçalar qualsevol agenda política.

Avui però, ens volem centrar en la reflexió que suposa entendre que el camí cap a la igualtat és un camí llarg, una lluita que inclou els homes i que demana d'un autoanàlisi constant, on totes i tots necessitem reqüestionar comportaments i pensaments adquirits al llarg de molts anys en un viatge d'anada i tornada. Pensem que aquest és un pas necessari perquè totes les altres mesures siguen efectives i que està a l'abast de tothom. Aquest anàlisi constant, que moltes vegades pot resultar descoratjador, també és la millor oportunitat per aprendre d'un món en constant canvi, que lluita per ser més just i divers i on ens podrem desenvolupar com a persones lliures i felices.

Declaració del Ple del Consell Valencià de Cultura

Autor: Ple CVC
Aprovació: 24 juliol 2023

Des del CVC lamentem profundament l'eliminació del nom de Vicent Torrent de l'Auditori de Torrent.

Alertem que aquest tipus de decisions, basades en l'exclusió de determinades mirades culturals que ens ajuden a explicar-nos i a definir-nos com a poble, ens allunyen de l'objectiu comú de construcció d'una societat i d'una cultura valenciana on tenen cabuda totes les ciutadanes i tots els ciutadans.

El senyor Torrent té una trajectòria destacada en el món de la cultura, el treball en favor de la música de tradició oral valenciana i, a més de ser conseller d'aquesta casa i company, és una autoritat en el seu camp que ha treballat sempre per la recuperació i la defensa d'una cultura valenciana, tradicional, rica, diversa i plural.

El respecte i la preservació de la nostra cultura en el seu conjunt ha de ser l'objectiu que hauríem de tindre tots els agents actius d'una societat i en especial les institucions que estan al servei de tota la ciutadania i que han de vetllar per un món cultural divers.

Vot particular en contra d'aquest punt en l'orde del dia.

EXPLICACIÓN DE VOTO para su constancia literal en ACTA

La modificación del orden del día inicial del Pleno de julio, comunicada un día después, incluye un nuevo punto: "Anàlisi sobre la eliminació del nom de Vicent Torrent a l`auditori municipal de Torrent".
Analizar, como se pretende, una decisión democrática y legítima de una corporación local, no es función que se encuentre entre las muy amplias, siempre consultivas y de asesoramiento, que establece el art. 6 de la Ley del Consell Valencià de Cultura. Y no existen antecedentes en tal sentido desde la creación del mismo en 1985.
Entendemos y lamentamos el disgusto del conseller Torrent, pero ello no justifica la pretensión de que el Plenario de esta institución se pronuncie acerca de decisiones tomadas por otras instituciones -como el Ayuntamiento de Torrent en este caso- en el ámbito de sus atribuciones y responsabilidades.
En consecuencia, solicitamos que se deje sin efecto el punto del Orden del Día añadido a la convocatoria y se desestime el análisis propuesto.

En otro caso, los consejeros que suscriben, abandonaremos temporalmente la sesión y nos abstendremos de participar en la votación, fuere cual fuere la conclusión obtenida y el sentido de la propuesta a valorar.
Lo que comunicamos en tiempo y forma, de acuerdo con el apartado tercero del art. 51 del Reglamento.
Valencia, veinticuatro de julio de dos mil veintitrés

Firmado:
Marta Alonso Rodríguez. Vocal
Ascensión Figueres Górriz. Vocal
José María Lozano Velasco. Vocal
José Vicente Navarro Raga. Vocal
Inmaculada Vidal Bernabé. Vocal

ÍNDEX CRONOLÒGIC DELS INFORMES APROVATS EN PLE

PLE 30 DE GENER 2023

- Informe sobre los Neuroderechos en la Declaración Internacional de Derechos Humanos (bilingüe) 221
- La situació dels Immigrants i dels Refugiats (bilingüe) 311

PLE 27 DE FEBRER 2023

- Informe sobre Natalidad 353
- Declaració per al 8 de març Dia Internacional de les Dones 359

PLE 27 DE MARÇ 2023

- Informe entorn a la "Gran Dansà" de la Font de la Figuera 241
- Informe entorn a la Declaració de BIC Immaterial de la tradició musical popular valenciana materialitzada per les orquestres i rondalles de pols i pua de la Comunitat Valenciana 249

PLE 26 D'ABRIL 2023

- Informe sobre la Taula Redona: L'Albufera, noves perspectives (bilingüe) 257

PLE 29 DE MAIG 2023

- Informe sobre la ficció en l'Audiovisual Valencià (bilingüe) 113

PLE 26 DE JUNY 2023

- Informe al voltant de la Línia de Defensa Immediata de València 79
- Informe entorn a les restes arqueològiques de la Línia de Defensa Immediata en Sant Antoni de Benaixeve 85
- Informe sobre la senyora Amparo Ranch i Sales 167
- Informe sobre l'actualitat i el futur de la música valenciana de tradició oral. Ús i activació 171

PLE 24 DE JULIOL 2023

- Declaració del Consell Valencià de Cultura sobre l'Auditori Vicent Torrent 361

PLE 25 DE SETEMBRE 2023

- Informe sobre el dret d'accés dels grups socials als mitjans de comunicació (bilingüe) 191
- Informe al voltant del Turisme Cultural a la Marina Alta (bilingüe) 279

PLE 30 D'OCTUBRE 2023

- Informe sobre la actual Ley Valenciana de Mecenazgo 20/2018 y su aplicación 213
- Informe al voltant de la possible consideració com a BIC del conjunt format per la torre-palau del Mestre de l'Orde de Montesa i el convent de Sant Domènech de Sant Mateu 91

PLE 27 DE NOVEMBRE 2023

- Informe al voltant de la protecció del poblat Torre la Sal en Cabanes 99
- Informe sobre la situación actual de las personas mayores 293

PLE 20 DE DESEMBRE 2023

- Informe sobre La Cartoixa de Valldecrist en Altura 107
- Informe sobre l'experimentació científica a l'Educació i els vincles amb la intel·ligència artificial 229

Memòria de gestió interna

Memòria de les comissions
Gestió Econòmica-financera 2023

MEMÒRIA DE LA COMISSIÓ D'ARTS

Al llarg de 2023, la Comissió d'Arts s'ha reunit en sessió ordinària 11 vegades: el 23 de gener, 9 de febrer, 9 de març, 3 d'abril, 11 de maig, 8 de juny, 6 de juliol, 7 de setembre, 5 d'octubre, 9 de novembre i 5 de desembre. Les comissions han estat sempre presidides per la seua presidenta, la senyora Amparo Carbonell i amb la senyora Núria Vizcarro com a secretària.

> *"De totes les reunions es va donar informació puntual al Ple de Consell."*

Els membres actuals de la Comissió d'Arts són:

- Il. Sra. Amparo Carbonell Tatay, presidenta de la comissió.
- Il. Sra. Núria Vizcarro Boix, secretària de la comissió.
- Il. Sr. Xavier Aliaga Villora
- Il. Sra. Begoña Martínez Deltell
- Il. Sr. Vicente González Móstoles
- Il. Sra. Rosana Pastor Muñoz
- Il. Sr. Vicent Torrent Centelles
- Il. Sra. Inmaculada Vidal Bernabé

Han assistit regularment a les reunions la presidenta del CVC, Dolors Pedrós Company. També ha assistit regularment a totes les reunions el secretari del CVC, Jesús Huguet Pascual.

INFORMES APROVATS

- Informe entorn de la Gran Dansà de la Font de la Figuera
- Informe per la declaració de BIC Immaterial de la tradició musical popular valenciana materialitzada per les orquestres i rondalles de pols i pua de la Comunitat Valenciana. (No favorable)
- Informe sobre la ficció en l'audiovisual valencià
- Informe sobre l'actualitat i el futur de la Música Valenciana de Tradició Oral. Ús i activació.
- Informe sobre la Sra. Empar Ranch i Sales

COMPAREIXENCES

- 12 de gener. Compareixença del Sr. Abel Guarinos, director de l'IVC i del Sr. Francesc A. Felipe, director adjunt de l'IVC d'Audiovisuals i Cinematografia, per a informar de la situació de l'audiovisual valencià i del projecte del senyor Felipe per a la Direcció d'Audiovisuals i Cinematografia.

- 11 de maig. Compareixença de la Sra. Teresa Oliver, regidora de Benestar Social de l'Ajuntament de Carcaixent, i del Sr. Joan Paredes, subdirector mèdic de l'Hospital de la Ribera, per a informar del projecte Mapa JoBE, actius de salut emocional en la població jove.

- 9 de novembre. Compareixença de la Sra. Anna Gimeno Berbegal, periodista, el Sr. Andrés Palop Iranzo, historiador, el Sr. Roberto López, cap de servei de la UP, i José Vicente Gosálbez, regidor delegat de Majors, per a informar de la història de la Universitat Popular de València.

CELEBRACIONS DE DIES MUNDIALS

La comissió de les Arts, amb l'objectiu de donar visibilitat a diversos aspectes de la cultura valenciana i crear un espai de reflexió entorn a qüestions o vessants de la cultura que sovint no són les més conegudes, organitzem des de 2020 una activitat amb la qual posem l'atenció en alguns dies mundials i internacionals que, tot i no ser els tradicionalment celebrats, abarquen aspectes importants de la cultura. Així, els celebrats al 2023 han sigut:

- Celebració de la setmana dels arxius. Visita als centres de documentació de l'Institut Valencià de Cultura el dia 8 de juny.

- Celebració del dia mundial d'anar a peu. Amb un missatge de visibilització a les xarxes socials, el dia 5 d'octubre

- Celebració del dia Mundial dels inventors. Amb una campanya de visibilització de diversos inventores valencianes a través de xarxes on es va posar de relleu la figura de les següents dones inventores valencianes i de diferents temps:
  - Blanca Calderón, inventora d'un sistema que permet formar nanopartícules encapsulades de ferro
  - Ana Rodes inventora del tendals generadors d'energia sostenible.
  - Susana Aucejo, inventora de nanoestructures degradables per a paqueteria, envasat d'aliments i embalatge.
  - Concepción Aleixandre, ginecòloga, inventora d'un dispositiu per a corregir el prolapse de l'úter
  - Elia Garci-Lara Catalá invetora de la llavadora mecànica
  - Pilar Mateo pel seu treball de tecnologies amb polímers microencapsulats per a controlar la malaltia de Chagas.

- Celebració amb motiu del dia 8 de març. Seguint amb la inciativa encetada el 2021, des de la comissió s'ha proposat una de les diverses candidates per a l'homenatge que es fa des del Consell Valencià de Cultura. I la comissió ha sigut l'encarregada de l'organització de l'acte que, enguany, ha homenatjat les següents dones: Inmaculada Aguilar, Carmen Aranegui, Lola Ausina, Carmen Estevan de Quesada, Pilar Sala, Carmen Serrano, Amparo Solé i Ofelia Vila.

MEDALLA DEL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA.

- S'aprova la concessió de la Medalla del Consell a la Sra. Aurora Valero. L'acte se celebrarà al 2024.

ALTRES ACTIVITATS

- Assistència a la Conferència Estatal de Cultura celebrada a València de l'1 al 3 de febrer.

- Redacció del "Funcionament per a futures celebracions de "8 dones pel 8 de març". Aprovat en Ple.

- Presentació pública de l'Informe sobre la ficció en l'audiovisual valencià, el dia 18 d'octubre al Palau de Forcalló.

S'han enviat felicitacions a nombroses persones reconegudes amb diversos premis:

- Felicitació als i les guanyadors dels Premis Carles Santos de la Música Valenciana.
- Felicitació als i les guanyadors dels Premis Berlanga de l'Audiovisual Valencià.
- Felicitació als i les guanyadors dels Premis de les Arts Escèniques Valencianes.
- Felicitació als i les guanyadores valencianes en l'edició dels Premios Max 2023.
- Felicitació a la senyora Maria Caballero pel premi "Un futur de cine" dins de l'edició 2023 de Cinema Jove.
- Felicitació al Sr. Rodolf Sirera pel premi de Teatre Ciutat d'Alcoi 2023.
- Felicitació al Sr. Avelino Corma pel Premi de l'Inventor Europeu.

RECOMANACIONS

Considerem que els pressupostos que les administracions destinen a les arts haurien d'incrementant-se, amb l'objectiu, entre altres, que les diferents manifestacions artístiques puguen arribar a tots els sectors de la societat. En aquest sentit, seria recomanable que es destinaren més esforços i accions a la difusió artística i a la creació de nous públics, especialment en aquells sectors artístics de caràcter minoritari, en aquelles formes d'expressió més innovadores o en aquells col·lectius que tenen més difícil l'accés a la cultura. Només amb aquestes pràctiques podem assegurar la creació d'una societat diversa, crítica i plural.

Continuem insistint en l'impuls d'un model cultural ampli i inclusiu, dissenyat amb criteris de qualitat i descentralitzat, que arribe tant a les grans ciutats com als municipis xicotets de la Comunitat, sense oblidar el medi rural. Amb la finalitat d'aconseguir aquest objectiu, tant la Generalitat com les diputacions i les administracions municipals han de col·laborar estretament i coordinar l'activitat de les diferents institucions per a rendibilitzar tots els recursos i oferir una programació cultural de qualitat, diversa i a l'abast de tot el territori.

Recomanem un diàleg constant entre administracions per a optimitzar esforços i recursos així com entre administracions i artistes per a detectar manques i propostes fetes des de diferents punts de vista.

Encoratgem al fet que les administracions prenguen les iniciatives oportunes per a aconseguir la igualtat de facto entre els homes i les dones artistes. Recomanem donar més visibilitat a les dones creadores (de qualsevol nacionalitat i de qualsevol època) i a les seues obres en els plans d'estudi i en els materials escolars en tots els nivells del sistema educatiu.

Considerem imprescindible impulsar les activitats artístiques des de la base, amb programes didàctics destinats a les diferents edats i col·lectius. Seria pertinent, per tant, fomentar l'ensenyament i la presència de les diferents arts a tots els nivells educatius, des de l'escola fins als estudis superiors i a la formació contínua.

Recomanem que des de la direcció d'À Punt es tinga molt en compte la promoció i difusió dels artistes valencians i de les programacions culturals, tant des del punt de vista de la informació diària com a través de programes especialitzats en els diferents sectors.

Preguem el màxim interés i promoció per a la creació artística en la llengua pròpia dels valencians.

Recomanem que es tinga en compte la defensa de la llibertat d'expressió en les manifestacions artístiques. Així, considerem necessari preservar l'espai de la creació de possibles censures o autocensures.

Insistim en la recomanació que es facen els esforços necessaris per a millorar les infraestructures i els equipaments dels centres destinats als ensenyaments artístics.

Considerem necessari parar esment en els espais de creació i preservar els tallers d'artista com un llegat cultural imprescindible.

COMISSIÓ DE LLEGAT HISTÒRIC I ARTÍSTIC

La Comissió de Llegat Històric i Artístic del Consell Valencià de Cultura, ha estat integrada pels següents membres durant l'any 2023:

- Sr. Vicente González Móstoles, president de la Comissió.
- Sra. Marta Alonso Rodríguez, secretària de la Comissió
- Sra. Dolors Pedrós Company, membre i presidenta (en funcions) del CVC.
- Sr. Jesús Huguet Pascual, membre i secretari del CVC.
- Sra. Inmaculada Vidal Bernabé.
- Sra. Núria Vizcarro Boix.
- Sr. Vicent Torrent.

"La comissió s'ha reunit al llarg de 2023 en sessions ordinàries celebrades en els dies que es ressenyen a continuació:"

- 10 de gener
- 7 de febrer
- 7 de març
- 31 de març (corresponent al mes d'abril 2023).
- 9 de maig
- 6 de juny
- 4 de juliol
- 5 de setembre
- 3 d'octubre
- 7 de novembre
- 30 de novembre (corresponent al mes de desembre 2023).

COMPAREIXENCES

- 10 de gener : Edelmir Galdón, sobre la Línia de defensa immediata de València.
- 7 de març: Pablo González Tornel, director del Museu de Belles Arts de València.
- 31 de març: Josep Vicent Lerma. "Estat de la qüestió: Arqueologia Pública Valenciana".
- 7 de novembre: Luis Arciniega, catedràtic d'Història de l'Art de la Universitat de València y director de la Càtedra Demetrio Ribes.

INFORMES APROVATS

- Informe sobre la taula redona "L'Albufera: noves perspectives" (sessió del 31 de març 2023).

- Informe sobre la qualificació BIC de la Línia de Defensa Immediata (sessió del 6 de juny 2023).

- Informe entorn a les restes arqueològiques de la Línia de Defensa Immediata en Sant Antonio de Benaixeve (sessió del 6 de juny 2023).

- Informe sobre la qualificació BIC del Palau-Convent de Sant Mateu (sessió del 3 d'octubre 2023).

- Informe sobre la protecció del Poblat Torre la Sal a Cabanes (sessió del 7 de novembre 2023).

- Informe sobre la Cartoixa de Valldecrist (sessió del 30 de novembre 2023).

ALTRES ASSUMPTES I INFORMES REALITZATS

- S'acorden noves línies de treball de la Comissió (10 de gener 2023).

- Taula redona "L'Albufera: noves perspectives" (2 de febrer 2023).

- S'aprova la Memòria de la Comissió de l'any 2022 (31 de març 2023).

- S'acorda fer un recordatori, a través de les xarxes socials del CVC, del Dia Internacional dels Museus el 18 de maig (9 de maig 2023).

- S'acorda celebrar una taula redona sobre l'arqueologia valenciana (9 de maig 2023).

- Visita de la Comissió a les obres de restauració de l'església de Sant Joan del Mercat (4 de juliol 2023).

- S'acorda fer una menció, a través de les xarxes socials de la institució, del Dia mundial de l'Arqueologia el 18 de juliol (4 de juliol 2023).

- S'acorda el programa de la Comissió per a l'últim trimestre de l'any (5 de setembre 2023).

- Visita de la Comissió a la Cartoixa de Valldecrist (Altura) (3 d'octubre 2023).

- S'acorda fer un recordatori del Dia Mundial del Patrimoni el 16 de novembre a través de les xarxes socials de la institució (7 de novembre 2023).

- S'acorda proposar noms de dones per als reconeixements del 8 de Març (7 de novembre 2023).

RECOMANACIONS

- Noves perspectives per l'Albufera: Hi ha mesures administratives i legals que, dutes a terme, han de garantir la protecció d'un parc amb característiques especials: establir per llei el règim jurídic del Parc Natural i que després siga desenvolupada mitjançant un Pla Rector d'Ús i Gestió o altres instruments d'ordenació i gestió. Cal considerar la creació d'un Catàleg de Bones Pràctiques que innoven en la gestió del patrimoni cultural; en els seus sistemes d'organització tècnics, financers o humans i en la transformació de les formes d'interacció amb l'entorn, o amb altres agents encarregats del Patrimoni.

- Cartoixa de Valldecrist: El Consell Valencià de Cultura recolza la demanda urgent de col·laboració i finançament de les obres tendents a mantenir en peu els murs que estan en perill de ruïna en la Cartoixa de Valldecrist (Altura, 1385), considerada "sens dubte el monestir cartoixà més important del Regne de València". Així mateix, tenint en compte la importància històrica i patrimonial del monument, es recorda la necessitat de continuar programant actuacions de restauració del conjunt, que permeten el seu ús i gaudi com a espai cultural i la seua projecció com a referent de turisme cultural.

- Salvaguarda del patrimoni cultural: Cal assenyalar, que les tasques de protecció dels bens patrimonials, la seua catalogació, no esgoten els deures de les administracions publiques que han d'implementar els recursos necessaris per a garantir la seua salvaguarda així com exigir i vigilar el compliment de les seues obligacions legals als titulars de bens protegits quan siga procedent.

MEMORIA DE LA COMISIÓN JURÍDICA Y REGLAMENTARIA

La Comisión ha tenido este año once sesiones, con una periodicidad mensual, excepto en el mes de agosto. No ha habido ninguna sesión extraordinaria. Las reuniones fueron mixtas, con asistencia presencial y telemática.

ASISTENTES

- Sra. Dolors Pedrós, presidenta en funciones del Consell Valencià de Cultura.
- Sr. Jesús Huguet, secretario general del CVC.
- Sra. Josefa Frau Ribes, presidenta de la Comisión.
- Sra. Ascensión Figueres Górriz.
- Sr. José María Lozano Velasco.
- Sr. José Vicente Navarro Raga.
- Sra. Ana Noguera Montagud.
- Sra. Isabel Peris Muiños.
- Sr. Gerardo Muñoz Lorente, secretario de la Comisión.

INFORMES

La Comisión Jurídica ha elaborado los siguientes informes:

- Sobre Inmigración en la CV y situación de los refugiados y refugiadas. Aprobado en Pleno de 30 de enero.
- Sobre Neuroderechos en la Carta de los Derechos Humanos. Con motivo de la redacción de este informe, la Comisión Jurídica propuso la organización de un acto que se celebró el 24 de febrero en la sala Refectori del CCCC de Valencia, en el que intervinieron, además del president de la Generalitat Valenciana y la ministra de Ciencia e Innovación, Rafael Yuste, neurobiólogo de Columbia University e ideólogo del proyecto BRAIN; Fernando Flores, director del Instituto

de Derechos Humanos de la Universidad de Valencia; José Miguel Carmena, neurocientífico de University of California Berkeley; Adela Cortina, catedrática de Ética de la Universidad de Valencia; y Ángel Barco, director del Instituto de Neurociencia de la Universidad Miguel Hernández-CSIC. Se aprobó y se procedió a la lectura de la denominada Declaración de Valencia sobre neuroderechos.

- Sobre El derecho de acceso de los grupos sociales a los medios de comunicación. Aprobado en Pleno de 25 de septiembre.

- Sobre La actual ley valenciana de mecenazgo 20/28 y su aplicación. Aprobado en Pleno de 30 de octubre.

- Sobre Situación actual de las personas mayores. Relacionado con la salud física y mental de las personas mayores. Aprobado en Pleno de 27 de noviembre.

OTROS ASUNTOS

En la Comisión Jurídica se ha tratado también sobre

- Propuesta de distinción de ocho mujeres para el 8 de marzo.

- Colaboración del CVC en el Día de las Escritoras, cediendo la Sala de Plenos para un acto organizado por la asociación Clásicas y Modernas.

- El 11 de diciembre, con motivo de los 75 años de la firma en París de la Declaración Universal de los Derechos Humanos, por iniciativa de la Comisión Jurídica, el CVC organizó una mesa redonda en la que participaron Federico Mayor Zaragoza, presidente de la fundación Cultura de Paz y exdirector general de la Unesco (en vídeo); Domingo García Marzá, catedrático de Ética en la UJI; Eduardo Ranz, abogado especialista en memoria histórica; y Paca Sauquillo, abogada.

COMPARECENCIAS

Con el fin de realizar nuestros informes, durante el año 2023 la Comisión Jurídica ha recibido a los siguientes comparecientes:

- Sr. José Ignacio Pastor, miembro del Consejo de Ciudadanía de la Corporación Valenciana de Medios de Comunicación, fundador y presidente de honor de la Asociación Ciudadana y Comunicación y miembro del Consejo Asesor del Observatorio de la Comunicación y de la Cultura de la Fundación Alternativas.

- Sr. Carlos San Juan, promotor de la campaña Soy mayor, no idiota, para tratar sobre la brecha digital.

- Sr. Luis Trigo, presidente de la Fundación El Secreto de la Filantropía, y Sr. Víctor Segrelles, historiador, para hablar sobre algunos aspectos relacionados con el mecenazgo.

- Sr. Daniel Cremades, coordinador Atlas Alicante, y Marta Alcántara, directora autonómica de la Fundación CEPAIM, para tratar sobre las migraciones y los derechos humanos.

RECOMENDACIONES:

1. El CVC manifiesta que las innovaciones neurocientíficas son un bien público y deben ser consideradas como interés general. Por ello, y ante los riesgos de usos comerciales y privatizadores que contribuyan a acrecentar la desigualdad entre los seres humanos, así como a la mala utilización de los neurodatos que dañen la identidad personal, apoyamos los cinco principios como neuroderechos a incluir en la Declaración Internacional de Derechos Humanos.

2. El CVC considera necesario definir el papel presente y futuro de la actual Corporación Valenciana de Medios de Comunicación (CVMC), así como

regular el Derecho de Acceso de los grupos sociales, con la doble finalidad de cumplir con lo aprobado en nuestra Constitución Española y en las diferentes leyes reguladoras de los medios de comunicación, así como reforzar el sistema democrático garantizando la pluralidad y el acceso de la ciudadanía a la información.

3. El CVC considera que la Ley 20/2018, de 25 de julio, del mecenazgo cultural, científico y deportivo no profesional en la Comunitat Valenciana es una buena ley, válida y útil, que aún está por explorar las posibilidades que ofrece. El primer paso debe ser desarrollar completamente el artículo 5.1. Compromiso institucional de la Generalitat con el mecenazgo, que ponga en marcha todas las medidas que se explicitan con el fin de publicitar, fomentar y dar a conocer lo que supone el mecenazgo, así como contribuir a prestigiar tanto a los proyectos culturales como a los beneficiarios del mecenazgo y su contribución social.

4. El CVC considera que hay que garantizar la presencia de personas mayores en los órganos de participación y representación política y ciudadana, de los colectivos tanto públicos como privados. Asimismo, se tienen que desarrollar, mantener e incrementar políticas que garanticen los derechos de la gente de edad, reconocidos por los organismos nacionales e internacionales que velan por sus derechos.

COMISSIÓ DE CIÈNCIES

La Comissió de Ciències durant l'any 2023 ha estat formada pels següents membres:

- Sra. Dolors Pedrós Company presidenta en funcions del Consell Valencià de Cultura.
- Sr. José María Lozano Velasco, president de la Comissió
- Sr. Jesús Huguet, secretari del CVC
- Sra. Maribel Peris Muiños, secretària de la Comissió
- Sra. Irene Ballester Buigues
- Sra. Josefa Frau Ribes

Durant l'any 2023 se han realitzat 11 sessions ordinàries

Els temes tractats com a rellevants són els citats a continuació:

- La Natalitat
- El Turisme Cultural a la Marina Alta
- L'Educació i la Intel·ligència Artificial
- Les Espècies invasores en la Fauna i la Flora

COMPAREIXENCES

- Compareixença de la Sra. María Zúñiga i del Sr. Raúl Postigo, professors de la Universitat de Saragossa, per a informar sobre Natalitat, des del punt de vista de la geografia

- Compareixença del Sr. Jorge Olcina, catedràtic d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat d'Alacant, per a informar sobre Turisme Cultural a la Marina Alta.

- Compareixença telemàtica de l'arquitecte José Seguí, director de l'Estudio Seguí d'arquitectura en relació amb aspectes territorials del turisme cultural.

- Compareixences del Sr. Enric Cervera Mateu, professor de la Universitat Jaume I i del Sr. José Francisco Montserrat, professor de la Universitat Politècnica de València, per a parlar sobre els vincles de la IA amb l'experimentació científica en l'educació.

- Compareixences dels Srs. Raúl Mérida Gordillo, director general de Medi Natural i Animal, Juan Jiménez Pérez, subdirector general d'Espais Naturals i Biodiversitat, i Vicente del Toro, tècnic del Servei de Vida Silvestre i Xarxa Natura 2000, per a parlar d'espècies invasores en fauna i flora.

INFORMES

- Informe al voltant del Turisme a la Marina Alta. Ple 25 de setembre 2023

- Informe sobre l'experimentació Científica a l'Educació Exerimental i els vincles amb la Inteli·ligència Artificial. Ple 20 de desembre 2023.

- Informe sobre la Natalitat. 27 de febrer del 2023.

ALTRES ASSUMPTES

- Carta de condol a la família del músic José Evangelista, mort a Mont-real.

- Carta de felicitació a l'Ajuntament d'Oriola i al Sr. Sánchez Balaguer per la integració del palmerar municipal en la Xarxa Internacional de Jardins Protegits.

  - Carta de felicitació a l'arquitecta Sra. Ana Lozano per ser una de les guanyadores de
  la III edició del Pitch Competition Women per la seua eina informàtica d'IA.

  - Carta de condol a la família de l'actriu i cantant Trini Reyes.

- S'eleva a la Secretaria de la institució els noms de la UPV com a candidata a l'Alta Distinció de la Generalitat i de J. Jaime González-Hernández com a candidat a la Distinció al Mèrit Científic.

  - Proposta de candidatures per a les Distincions de la Generalitat pel 9 d'Octubre. El president de la comissió proposa la UPV per a l'Alta Distinció, i per al Mèrit Científic l'enginyer de camins J. Jaime Gómez-Hernández, també de la UPV, del qual ha enviat als membres el currículum.

- Felicitació al Sr. Avelino Corma per la Medalla d'Or de la Societat Europea de Química, i la UPV per ser la seua universitat de referència, i que així es faça per la Presidència de la institució.

- Propostes per al dia Internacional de la Dona, 8 de març, de reconeixement meritori : Amparo Solé i Margarita Parra.

La Comissió de Ciències ha prestat especial atenció pel seu interés, en alguns casos amb caràcter recurrent, com el cas de la natalitat, i d'altres com a nous temes a tractar, les qüestions esmentades a continuació.

- La natalitat i la geografia humana i la demografia; la mortalitat i naixements. La natalitat com un fenomen demogràfic complex afectat per una quantitat de factors canviants a l'espai i el temps. La seua dinàmica integral en funció de variables internes més que les migratòries. També com la natalitat, depèn llavors de multitud d'aspectes que en conjunt són indicadors de benestar social.

- Abordar les conseqüències del model del turisme massiu en el patrimoni cultural i ambiental de la Marina Alta, la possible connexió d'este model amb els índexs de pobresa, i en què consistiria una alternativa de model: el turisme cultural. Com abordar de forma equilibrada i mesurada i equilibrada, la qüestió de la possible compatibilitat del turisme de masses i el cultural.

- Pel que fa a l'educació experimental i la Intel·ligència Artificial l'enfocament es posa d'una banda en la part positiva, sobre què pot aportar a l'educació experimental la IA, i com l'experimentació científica pot fer servir estos recursos. D'altra banda prendre consciència dels riscos, la qüestió ètica, els problemes dels algoritmes basats en fonts equivocades, i la importància de quines són les fonts i que estiguen contrastades. Els micro mons i els simuladors al món infantil. La IA combinada amb la reflexió, i en esta funció continuarà sent vital el paper del professor. A la Universitat, a més d'explicació de fenòmens reals, l'alumnat haurà d'arribar amb una formació en el mètode científic ja que és l'estratègia pedagògica d'activació del pensament crític. Amb la qual s'obri el pas a l'anàlisi, a l'obertura i al treball cooperatiu, tota una filosofia educativa imprescindible a la formació universitària i a la formació permanent de les persones adultes.

RECOMANACIONS

En referència als temes tractats als informes es poden assenyalar i resumir les recomanacions següents,

- En referència al Turisme Cultural nous models turístics a la Marina Alta basats en la desestacionalització, la sostenibilitat. Un urbanisme atent a les necessitats reals i no especulatives, junt a la màxima protecció de la costa. Recolzar el turisme mediambiental, apostar per les energies netes. Enfortir la Mancomunitat Cultural, el recolzament per al sector primari, dotar el territori d'infraestructures de transport públic i de qualitat.

- El Consell Valencià de Cultura aposta clarament per un model de turisme sostenible que no sols contemple el turisme de sol i platja sinó que tinga en compte i valore el turisme cultural i natural amb el qual es busque cohesionar el territori a través d'elements econòmics, culturals, patrimonials i ambientals, d'acord amb la seua capacitat d'acollida i vocació, generant sinergies i equilibris a escala local, comarcal i també valenciana.

Pel que fa a l'Educació Experimental i la Intel·ligència Artificial la necessitat de l'aplicació del mètode experimental als diferents nivells educatius, el mètode científic com a estratègia pedagògica es desenvolupa mitjançant l'ensenyament experimental.

- Enfocar i construir veritables competències pedagògiques amb un aprenentatge experimental i orientades a construir un pensament científic i tecnològic que no pot deixar de banda la Inteligència Artificial. Es tracta, doncs, d'una transversalitat: alfabetització, pensament científic, tecnologia, docència.

- La necessitat d'una alfabetització a l'educació reglada per a encaminar i comprendre amb profunditat la veritable utilitat i practicitat de la IA.

- Valorar aspectes positius com la decisiva col·laboració de la IA al marc educatiu davant la covid, el seu poder per afrontar el canvi climàtic.Valorar uns altres aspectes d'alerta com la possible desigualtat en el creixement econòmic impulsat per la IA, així com no augmentar aquest biaix a l'educació, o el biaix de raça, de gènere.

COMISSIÓ DE PROMOCIÓ CULTURAL

La Comissió de Promoció Cultural està formada pels membres següents:

- Il·ltre. Sra. Ascensión Figueres Górriz, presidenta
- Il·ltre. Sra. Irene Ballester Buigues, secretària
- Il·ltre. Sra. Amparo Carbonell Tatay, vocal
- Il·ltre. Sra. Begoña Martínez Deltell, vocal
- Il·ltre. Sr. José Vicente Navarro Raga, vocal
- Il·ltre. Sr. Xavier Aliaga i Villora, vocal

"Des del mes de gener al mes de desembre, la M. Il·ltre. Sra. Dolors Pedrós Company, presidenta del Consell Valencià de Cultura i l'Il·ltre. Sr. Jesús Huguet Pasqual, secretari del Consell Valencià de Cultura, han estat presents en les sessions de la Comissió de Promoció Cultural."

El 4 d'agost de l'any 2022 va morir el M. Il·ltre Sr. Santiago Grisolía, president del Consell Valencià de Cultura. Ocupa el càrrec a l'actualitat de presidenta en funcions del Consell València de Cultura la M. Il·ltre Sra. Dolors Pedrós Company, qui des del mes de setembre, ha estat present en les sessions de la Comissió de Promoció Cultural junt amb l'Il·ltre. Sr. Jesús Huguet Pasqual, secretari del Consell Valencià de Cultura.

El 9 de novembre de l'any 2022 va morir el conseller Joaquín Santo Matas.

Durant l'any 2022, la Comissió de Promoció Cultural ha realitzat onze sessions, i s'ha ocupat dels temes següents:

INFORMES

- S'ha aprovat un informe favorable a Bé d'Interés Cultural junt amb la Comissió d'Arts sobre la Gran Dansà de la Font de la Figuera.

- S'ha realitzat l'informe que avala la concessió de títol de Filla Predilecta a Pilar Mateo.

- S'ha realitzat l'Informe que avala la concessió del títol de Filla Adoptiva a Soledad Giménez Muñoz.

COMPAREIXENCES DURANT L'ANY 2023

- Compareixença de l'Hble. Sra. Verònica Cantó, presidenta de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- Compareixença del Sr. Álvaro Almenar Picallo, vicerector de la Basílica de la Mare de Déu dels Desemparats de València i zelador del Sant Calze del Sopar del Senyor i amb el Sr. Vicente Pons Alós, canonge arxiver i bibliotecari de la Catedral de València.
- Compareixença de la senyora Alicia Palazón Loustaunau, investigadora especialitzada en literatura medieval al voltant del Sant Calze i directora de l'Aula Grial i del senyor Jorge Manuel Rodríguez Almenar, professor de Dret Civil de la Universitat de València i president del Centre Nacional de Sindonologia.
- Compareixença de la senyora Ana Mafé, doctora i presidenta de l'Associació Cultural El Camí del Sant Grial i del senyor Gabriel Songel González, catedràtic de Disseny de la Universitat Politècnica de València.
- Compareixença de la senyora Paula Simó, doctora en Economia Internacional i Turisme per la Universitat de València.

SEGUIMENTS I INFORMACIÓ

- S'ha informat sobre l'adquisició del quadre El sàtir del pintor Fillol per part del Museo del Prado.
- S'ha informat sobre els pressupostos de la Generalitat Valenciana en matèria de cultura.
- S'està seguint la situació dels artistes del barri del Carme de la ciutat de València i els seus tallers.

VISITES DEL MEMBRES DE LA COMISSIÓ

- Visita a la Capella del Sant Calze, de la Catedral de València, prèvia a la realització de l'informe sobre el Sant Calze (06/03/2023).
- Visita al Centre de Sindonologia, prèvia a la realització de l'informe sobre el Sant Calze (30/03/2023).
- Visita a La Font de la Figuera, prèvia a la realització de l'informe sobre la Gran Dansà. (08/02/2023)
- Visita a Callosa de Segura, prèvia a la realització de l'informe sobre l'activitat tradicional del cànem. (12/12/2023)
- Assistència a la Conferència-concert-presentació del llibre Poesía y tango. Una propedéutica, de Alejandro Font de Mora Turón, prèvia a la realització de l'informe sobre l'Acadèmia Valenciana del Tango (28/10/2023).

INFORMES PER AL 2024

- Ha sigut aprovat en gener del 2024 de l'informe al voltant de l'Acadèmia Valenciana del Tango.
- Ha sigut aprovat en gener del 2024 de l'informe favorable de la declaració de Bé d'interés Cultural de l'activitat tradicional Cultura del cànem de Callosa de Segura.
- S'està treballant en l'informe al voltant del Sant Calze com a patrimoni material i immaterial de la Comunitat Valenciana i la seua incidència en el turisme cultural i religiós.
- S'està treballant en l'informe al voltant de la gentrificació i el turisme cultural en la ciutat de València.

RECOMANACIONS

- Atendre la importància de la professionalització del sector cultural i la lluita contra la precarietat laboral.
- Fomentar i donar suport a la participació de les dones en la cultura com a agents actius socialitzadors.
- Estudiar, conservar i mantindre les tradicions culturals donant suport a la seua publicació i transmissió de generació en generació tal i com ha quedat reflectit en els informes favorables a BIC de la Gran Dansà de la Font de la Figuera i de la cultura del cànem de Callosa de Segura.
- El Consell Valencià de Cultura confia en què les autoritats i les entitats culturals continuaran mostrant els seu interés per la salvaguarda del patrimoni cultural que significa la Gran Dansà de la Font de la Figuera i la cultura del cànem de Callosa de Segura com un element bàsic de fons tradicional, al mateix temps que anima perquè altres danses de carrer i tradicions arrelades a les poblacions puguen també tindre la consideració de BIC.
- Fomentar els components culturals que siguen d'interés per a la societat valenciana donant suport a iniciatives que cultiven la música, la dansa i les cançons valencianes amb la finalitat d'intercanviar experiències que enriquisquen el patrimoni cultural de la nostra societat, tal i com s'ha fet informant favorablement per a la creació de l'Acadèmia Valenciana del Tango, corresponent de l'Acadèmia Nacional del Tango d'Argentina.

Gestió econòmica-financera 2023

ESTAT DE LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST

LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST DE DESPESES

CLASSIF. ECONÒM.	EXPLICACIÓ	CRÈDITS PRESSUPOSTARIS			DESPESES COMPROMESES	OBLIGACIONS RECONEGUDES NETES	ROMANENTS DE CRÈDIT	PAGAMENTS	OBLIGACIONS PENDENTS PAGAMENT 31 DESEMBRE
		INICIALS	MODIFICACIONS	DEFINITIU					
110	Personal eventual	117.104,45	585,52	117.689,97	110.095,21	110.095,21	7.594,76	109.469,66	625,55
120	Personal funcionari. Bàsiques	133.100,39	665,51	133.765,90	84.029,39	84.029,39	49.736,51	82.897,29	1.132,10
121	Personal funcionari. Compl.	163.458,78	817,29	164.276,07	131.911,51	131.911,51	32.364,56	129.867,14	2.044,37
140	Laboral eventual	49.560,69	247,81	49.808,50	39.248,02	39.248,02	10.560,48	38.259,18	988,84
141	Funcionaris interins	84.352,39	421,77	84.774,16	68.848,14	68.848,14	15.926,02	68.372,87	475,27
150	Incentius al rendiment	37.962,62	189,81	38.152,43	28.108,10	28.108,10	10.044,33	28.108,10	0,00
160	Quotes socials	122.610,00	562,29	123.172,29	106.259,06	106.259,06	16.913,23	99.693,84	6.565,22
162	Prestacions socials	6.880,68	0,00	6.880,68	4.566,00	4.566,00	2.314,68	4.566,00	0,00
CAPÍTOL I	**DESPESES PERSONAL**	**715.030,00**	**3.490,00**	**718.520,00**	**573.065,43**	**573.065,43**	**145.454,57**	**561.234,08**	**11.831,35**
205	Arrendaments mobiliari	3.050,00	0,00	3.050,00	0,00	0,00	3.050,00	0,00	0,00
212	Reparacions edificis i altres c.	12.000,00	0,00	12.000,00	20.724,27	15.695,99	-3.695,99	13.899,14	1.796,85
215	Reparacions mobiliari i	11.940,00	0,00	11.940,00	8.470,69	8.470,69	3.469,31	7.880,36	590,33
216	Equips processos d'informació	5.860,00	0,00	5.860,00	0,00	0,00	5.860,00	0,00	0,00
220	Material d'oficina	37.000,00	0,00	37.000,00	13.450,34	13.450,34	23.549,66	13.450,34	0,00
221	Subministrament	37.434,60	0,00	37.434,60	30.372,19	30.372,19	7.062,41	30.299,92	72,27
222	Comunicacions	32.500,00	0,00	32.500,00	6.430,01	6.430,01	26.069,99	6.430,01	0,00
223	Transports	26.000,00	0,00	26.000,00	17.608,96	17.608,96	8.391,04	17.287,76	321,20
224	Primes de segurs	9.000,00	0,00	9.000,00	511,01	511,01	8.488,99	511,01	0,00
226	Despeses diverses	55.000,00	0,00	55.000,00	38.445,14	38.445,14	16.554,86	38.445,14	0,00
227	Treballs realitzats per altres empreses	153.450,00	0,00	153.450,00	136.791,67	136.791,67	16.658,33	122.001,67	14.790,00
230	Dietes	1.050,00	0,00	1.050,00	528,96	528,96	521,04	528,96	0,00
231	Locomoció	8.000,00	0,00	8.000,00	1.979,55	1.979,55	6.020,45	1.979,55	0,00
232	Trasllats	14.034,40	0,00	14.034,40	1.863,76	1.863,76	12.170,64	1.863,76	0,00
233	Indemnització per raó servei	400.691,00	0,00	400.691,00	265.743,50	265.743,50	134.947,50	265.743,50	0,00
240	Despeses de publicacions	44.500,00	0,00	44.500,00	23.155,30	23.155,30	21.344,70	18.152,90	5.002,40
CAPÍTOL II	**COMPRES BÉNS CORRENTS**	**851.510,00**	**0,00**	**851.510,00**	**566.075,35**	**561.047,07**	**290.462,93**	**538.474,02**	**22.573,05**
430	A la Generalitat per devolució	0,00	447.476,17	447.476,17	447.476,17	447.476,17	0,00	447.476,17	0,00
480	A Famílies e Institucions sense l.	24.000,00	0,00	24.000,00	24.000,00	24.000,00	0,00	24.000,00	0,00
CAPÍTOL IV	**TRANSFERÈNCIES CORRENTS**	**24.000,00**	**447.476,17**	**471.476,17**	**471.476,17**	**471.476,17**	**0,00**	**471.476,17**	**0,00**
620	Inversió nova associada al funcion.	7.000,00	0,00	7.000,00	1.826,00	1.826,00	5.174,00	1.826,00	0,00
622	Inversió edificis i altres construcc.	6.000,00	0,00	6.000,00	0,00	0,00	6.000,00	0,00	0,00
630	Inversió de reposició func.	9.000,00	0,00	9.000,00	3.068,56	3.068,56	5.931,44	3.068,56	0,00
640	Inversió de caràcter immaterial	1.500,00	0,00	1.500,00	0,00	0,00	1.500,00	0,00	0,00
CAPÍTOL VI	**INVERSIONS REALS**	**23.500,00**	**0,00**	**23.500,00**	**4.894,56**	**4.894,56**	**18.605,44**	**4.894,56**	**0,00**
	TOTAL DESPESES	**1.614.040,00**	**450.966,17**	**2.065.006,17**	**1.615.511,51**	**1.610.483,23**	**454.522,94**	**1.576.078,83**	**34.404,40**

LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST D'INGRESSOS

CLASSIF. ECONÒM.	EXPLICACIÓ	CRÈDITS PRESSUPOSTARIS			DRETS RECONEGUTS	DRETS ANUL.LATS	DRETS RECONEGUTS NETS	RECAUDACIÓ NETA	DRETS PENDENTS COBRAMENT A 31 DE DESEMBRE
		INICIALS	MODIFICACIONS	DEFINITIU					
330	Preus públics	0,00	0,00	0,00	3.175,31	0,00	3.175,31	883,56	2.291,75
CAPÍTOL III	**TAXES I ALTRES INGRESSOS**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**3.175,31**	**0,00**	**3.175,31**	**883,56**	**2.291,75**
452	De l'Administració de la Generalitat	1.590.540,00	3.490,00	1.594.030,00	1.594.030,00	0,00	1.594.030,00	1.198.905,00	395.125,00
CAPÍTOL IV	**TRANSFERÈNCIES CORRENTS**	**1.590.540,00**	**3.490,00**	**1.594.030,00**	**1.594.030,00**	**0,00**	**1.594.030,00**	**1.198.905,00**	**395.125,00**
520	Interessos de dipòsits	0,00	0,00	0,00	273,72	0,00	273,72	273,72	0,00
CAPÍTOL V	**INGRESSOS PATRIMONIALS**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**273,72**	**0,00**	**273,72**	**273,72**	**0,00**
750	De l'Administració de la Generalitat	23.500,00	0,00	23.500,00	23.500,00	0,00	23.500,00	0,00	23.500,00
CAPÍTOL VII	**TRANSFERÈNCIES CAPITAL**	**23.500,00**	**0,00**	**23.500,00**	**23.500,00**	**0,00**	**23.500,00**	**0,00**	**23.500,00**
87000	F. incorporació romanents a Hisenda	0,00	387.940,88	387.940,88	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CAPÍTOL VIII	**ACTIUS FINANCERS**	**0,00**	**387.940,88**	**387.940,88**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**
	TOTAL INGRESSOS	**1.614.040,00**	**450.966,17**	**2.065.006,17**	**1.620.979,03**	**0,00**	**1.620.979,03**	**1.200.062,28**	**420.916,75**

RESULTAT PRESSUPOSTARI

CONCEPTES	DRETS RECONEGUTS	OBLIGACIONS RECONEGUDES	IMPORTS
1. (+) Operacions corrents	1.597.479,03	1.605.588,67	
2. (+) Operacions no financeres	23.500,00	4.894,56	
3. (+) Operacions comercials			
I. RESULTAT PRESSUPOSTARI DE L'EXERCICI (1+2+3)	**1.620.979,03**	**1.610.483,23**	**10.495,80**
II. VARIACIÓ NETA DE PASIUS FINANCERS			
III. SALDO PRESSUPOSTARI DE L'EXERCICI (I+II)			**10.495,80**
4. (+) Crèdits gastats finançats amb romanent de tresoreria 5. (-) Desviacions de finançament positiu per recursos de l'exercici en despeses amb finançament afectada 6. (+) Desviacions de finançament negatius en despeses amb finançament afectada			
IV. SUPERÀVIT O DÈFICIT DE FINANÇAMENT DE L'EXERCICI (III+4-5+6)			**10.495,80**

ESTAT DEL ROMANENT DE TRESORERIA

CONCEPTES	2023		2022	
1. (+) Drets pendents de cobrament		**422.539,62**		**361.442,55**
(+) del Pressupost corrent	**420.916,75**		359.861,03	
(+) de Pressupostos tancats	1.422,25		710,01	
(+) d'operacions no pressupostàries	200,62		871,51	
(+) d'operacions comercials	0,00		0,00	
(-) dubtós cobrament	0,00		0,00	
(-) cobros realitzats pendents d'aplicació definitiva	0,00		0,00	
2. (-) Obligacions pendents de pagament		**77.495,69**		**67.916,69**
(+) del Pressupost corrent	34.404,40		25.361,99	
(+) de Pressupostos tancats	0,00		0,00	
(+) d'operacions no pressupostàries	43.091,29		42.554,70	
(+) d'operacions comercials				
(-) pagaments realitzats pendents d'aplicació definitiva				
3. (+) Fons líquids		**112.927,84**		**153.950,31**
I. Romanent de tresoreria afectat		**5.028,28**		
II. Romanent de tresoreria no afectat				
I. Romanent de tresoreria total (1-2+3)=(I+II)		**452.943,49**		**447.476,17**

ESTAT DE LA DE TRESORERIA

CONCEPTE	IMPORTS	
I. FLUXOS D'EFECTIU DE LES ACTIVITATS DE GESTIÓ		
1. Cobraments:	**1.745.469,64**	
(+) del Pressupost corrent	1.200.062,28	
(+) de Pressupostos tancats	359.148,79	
(+) d'operacions no pressupostàries	186.258,57	
(+) d'operacions comercials	0,00	
2. Pagaments:	**1.786.492,11**	
(+) del Pressupost corrent	1.576.078,83	
(+) de Pressupostos tancats	25.361,99	
(+) d'operacions no pressupostàries	185.051,29	
(+) d' operacions comercials	0,00	
I. Flux net de Tresoreria de l'exercici (1-2)	**-41.022,47**	
3. Saldo inicial de Tresoreria		**153.950,31**
II. Saldo final de Tresoreria (I+3)		**112.927,84**

El Consell en els mitjans de comunicació

Notes de premsa

Ple de gener del Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 30 de gener de 2023.- Entre els assumptes inclosos en la sessió plenària de hui han destacat dos documents.

El primer, l'informe titulat Sobre los neuroderechos en la Declaración Internacional de Derechos Humanos, tracta la relació entre la neurociència i la neurotecnologia. Aquesta última resulta de l'esforç interdisciplinari i integrador d'àrees com ara la IA, la nanotecnologia, la bioinformàtica i la mateixa neurociència. El document descriu la connexió directa entre cervells humans i ordinadors, que es fa a través d'interfícies cervell-ordinador (BIC) que prometen uns avanços de gran importància en el tractament de lesions i patologies físiques i mentals.

Però, a partir d'això, el CVC considera imprescindible abordar la dimensió ètica i jurídica que certifique la protecció dels drets de totes les persones, per tal que els avanços que s'arriben a obtindre ho siguen en benefici de tota la humanitat. Des de fa un temps, esta preocupació ha impulsat una part de la comunitat neurocientífica internacional a defensar la inclusió de cinc neurodrets en la Carta Internacional de Drets Humans. El Consell Valencià de Cultura hi dona suport des de hui, i en les Conclusions, per exemple, manifesta que las innovaciones neurocientíficas son un bien público y deben ser consideradas como interés general, i que Por ello, y ante los riesgos de usos comerciales y privatizadores que contribuyan a acrecentar la desigualdad entre los seres humanos, así como a la mala utilización de los neurodatos que dañen la identidad personal, apoyamos los cinco principios como neuroderechos a influir en la Declaración Internacional de Derechos Humanos. L'informe s'ha aprovat per unanimitat.

El segon document, també aprovat per unanimitat, titulat La situació dels immigrants i dels refugiats, és un estudi extens sobre la immigració i les persones demandants de protecció, que posa en relleu la situació d'estes persones en relació amb els drets humans i els drets fonamentals.

S'hi analitzen factors com les causes de la mobilitat, les rutes migratòries, les tendències dels fluxos migratoris a Espanya, la complexitat dels fluxos mixtos i les disfuncions entre la teoria i la pràctica en la protecció internacional: des de la correcta identificació dels immigrants, el sistema Schengen, la llei d'Estrangeria i els àmbits d'actuació de les administracions autonòmica i municipal. Per acabar, en l'informe es despleguen diverses apreciacions sobre el dret d'asil, el paper corrector del Tribuna Europeu de Drets Humans sobre actuacions discutibles dels estats membres de la UE en estes qüestions, i la posició de ciutats com València davant del fenomen.

En l'últim apartat de l'informe, el de Consideracions, el CVC s'expressa, entre altres punts, a favor de l'aplicació adequada i coordinada de la llei d'Estrangeria per a permetre la integració mitjançant un estatut jurídic garantista de la convivència intercultural bidireccional, i crida l'atenció sobre la situació alarmant al Mediterrani i a les ciutats de Ceuta i Melilla, els centres d'acollida sense garantia de les condicions necessàries, la dilatació en el temps, les qüestions de gènere i els menors no acompanyats (MENA).

Estos dos informes estaran en les pròximes hores a disposició dels interessats en https://cvc.gva.es/.

Presentació de *Neurodrets*. Declaració de València

Palau de Forcalló. València, 21 de febrer de 2023.- El Consell Valencià de Cultura presentarà, divendres 24 de febrer a les 12h, en la sala Refectori del Centre del Carme, Neurodrets. Declaració de València.

Es tracta d'una Declaració del Consell Valencià de Cultura, de suport a la iniciativa d'un important col·lectiu mundial de neurocientífics, encapçalat per la Neuro-Rights Foundation, per a incloure cinc neurodrets en la Carta dels Drets Humans de l'ONU.

L'acte començarà amb una recepció en la seu del CVC (C/Museu, 3, València) a les 10.30 h, on Rafael Yuste, un dels impulsors del projecte, i la ministra de Ciència i Innovació, Diana Morant, firmaran en el Llibre d'Honor de la institució i atendran els mitjans de comunicació.

Posteriorment, a les 12h, en la sala Refectori del Centre del Carme, també amb la presència del president de la Generalitat, Ximo Puig, es presentarà als convidats del món científic i universitari, i al públic en general, esta Declaració de València. La benvinguda serà a càrrec d'Ana Noguera. Intervendran Dolors Pedrós, presidenta del CVC, el president de la Generalitat, Rafael Yuste (que presentarà un documental sobre la qüestió), Fernando Flores, Ángel Barco, José Miguel Carmena i Adela Cortina.

Tancarà l'acte la ministra de Ciència i Innovació.

Comencem a parlar de neurodrets

El CVC impulsa la Declaració de València

Palau de Forcalló. València 24 de febrer de 2023.- Amb l'informe aprovat fa un mes, titulat Sobre los neuroderechos en la Declaración Internacional de Derechos Humanos, el Consell Valencià de Cultura obria el debat públic sobre una qüestió que preocupa des de fa anys els científics dels camps de la neurotecnologia, la IA, la nanotecnologia, la bioinformàtica i la neurociència.

Tot seguit, el CVC elaborava la Declaració de València sobre la incorporació dels neurodrets en la Declaració Internacional dels Drets Humans. Ací, després de reconéixer que els beneficis que pot aportar la neurociència són incommensurables, i que podria millorar la nostra salut d'una manera tal que es podria dir que estem davant d'una nova Medicina, alerta dels riscos que té. Per exemple, la possibilitat de modificar l'activitat cerebral i el comportament de les persones, o danyar la identitat personal i augmentar la desigualtat. Davant d'això, una comunitat internacional de científics, agrupada en la fundació NeuroRights, demana reconéixer cinc neurodrets i incloure'ls en la Carta dels Drets Humans. Els següents: la privacitat mental, la identitat personal, el lliure albir, l'accés just a l'augmentació mental i la protecció contra el biaix.

Esta Declaració és la que s'ha presentat i explicat hui al migdia en un acte multitudinari a la Sala Refectori del Centre de Cultura Contemporània del Carme, a València. Estaven convidades personalitats del món científic i de la reflexió ètica, com ara Rafael Yuste, neurobiòleg de Columbia University, impulsor del Projecte BRAIN i de NeuroRights Foundation, José Miguel Carmena, neurocientífic de Berkeley-University of California, o Ángel Barco, director de l'Instituto de Neurociencias de la UMH-CSIC Alacant. O Adela Cortina, catedràtica d'Ètica de la UV i Fernando Flores, director de l'Institut de Drets Humans de la mateixa universitat, entre molts altres. Però també representants de la vida institucional, com ara Josefina Antonia Bueno, consellera de Ciència i Societat Digital, Diana Morant, ministra de Ciència i Innovació, i el president de la Generalitat, Ximo Puig. Ha moderat l'acte Ana Noguera, membre del Consell Valencià de Cultura, que ha anat presentant cada un dels convidats.

Dolors Pedrós, presidenta del CVC, ha qualificat la Declaració de València com una proposta per a millorar el món i la convivència, i ha recordat que València també ha sabut acollir ciència i científics en la seua història, com Lluís Simarro, Ramón y Cajal, Severo Ochoa y Santiago Grisolía, l'impulsor de la Declaració sobre el projecte del genoma humà, elaborada i oferida al món des de València en 1988.

El president de la Generalitat, Ximo Puig, ha descrit els principis de sempre de la Il·lustració com un itinerari cap a la dignitat, com una lluita entre la llum i les tenebres, i ha inclòs els neurodrets en aquest combat, perquè ens acostarien a un món millor i ens protegirien de noves desigualtats. En aquest sentit, Puig ha alertat dels riscos del transhumanisme i dels interessos privats que s'hi podrien amagar. Aquests perills, ha conclòs, s'han de combatre amb l'Ètica, concretament amb la Bioètica.

Rafael Yuste ha parlat curosament per a explicar al públic congregat unes quantes idees d'importància: la primera, el perquè de la dificultat d'entendre de manera científica la ment humana (el misteri de la ment humana, ha dit), fins al punt que més d'un segle d'investigació no l'ha pogut resoldre encara. El Sr. Yuste està convençut que això s'aconseguirà, com va passar amb el genoma humà, i que podria donar lloc a un nou Renaixement (Renaixement 2.0).

Rafael Yuste ha explicat els inicis del Projecte BRAIN i del suport polític i econòmic que aquesta iniciativa ha rebut des de fa 10 anys de des diverses administracions nord-americanes (Obama, Trump, Biden), en un pacte transversal dels dos grans partits polítics. Però també les preocupacions ètiques i socials que es van despertar des del principi, entre molts dels neurocientífics que s'hi dedicaven, conscients dels perills que els resultats d'aquestes investigacions pogueren ser privatitzats o utilitzats de manera interessada i, també en este camp, donar lloc a desigualtats profundes.

Per això ha contat que a Nova York, l'any 2017, un grup de neurocientífics, entre els quals ell mateix, va arribar a la conclusió que alguns dels avanços de la neurociència podrien desafiar el que significa "ser humà", i que caldria regular-los a través d'un reconeixement com a drets fonamentals a incloure en la Carta dels Drets Humans. Yuste els ha citat. Són els que s'anomenen al principi d'aquest article i s'expliquen en la Declaració de València. Yuste, per acabar, ha informat que el procés de reconeixement d'aquests drets ha arribat a l'ONU, a l'agenda del seu secretari general, António Guterres.

Ha tancat l'acte la ministra de Ciència i Innovació, Diana Morant, que entre altres coses ha dit que la ciència i l'ètica faran que el territori de les distopies, al final, es quede en una ficció.

Neurodrets. Declaració de València, es farà arribar als organismes autonòmics, estatals i internacionals, entre els quals el Parlament Europeu i l'ONU.

El CVC, el Campello i Rafael Altamira

Consell Valencià de Cultura. El Campello, 27 de febrer de 2023.- La sessió plenària del mes de febrer s'ha celebrat hui al Campello. L'ajuntament havia convidat el CVC a visitar la vila, en reconeixement de la seua adhesió al procés de repatriació de les restes de Rafael Altamira i de la seua esposa, Pilar Redondo, que ara descansen al cementeri Central de Mèxic DF.

Rafael Altamira va ser un humanista, jurista i historiador, membre del Tribunal Internacional de Justícia des de 1921, que es va haver d'exiliar d'Espanya per la guerra del 36 i després d'Europa per la II Guerra Mundial. La família i l'Ajuntament del Campello, amb el suport d'altres institucions, fa temps que van iniciar el procés de repatriació de les seues restes, perquè Rafael Altamira tenia les arrels familiars en este poble de l'Alacantí, en la finca de Ca Terol, on passava llargues temporades.

Es dona la circumstància que la idea i l'impuls de la visita els va donar Joaquín Santo, escriptor i historiador d'Alacant, membre del Consell Valencià de Cultura i sempre especialment atent a les vicissituds de la vida cultural de les comarques del sud. Però, per desgràcia, Joaquín Santo va morir sobtadament en el mes de novembre i no ha pogut ser testimoni d'esta visita, en la qual havia posat molta il·lusió. Per això també, el CVC ha volgut fer-li al Campello un homenatge aprofitant la sessió plenària, al qual ha convidat la viuda i la família, els amics i tots els que van tindre relació vital i professional amb el nostre il·lustre escriptor.

El Ple s'ha celebrat en la Biblioteca Municipal, que justament porta el nom de Rafael Altamira. L'alcalde, Juan José Berenguer, ha donat ací la benvinguda als membres del CVC, encapçalats per la seua presidenta, Dolors Pedrós. A les 11h ha començat la sessió ordinària, en què s'han estudiat, entre altres qüestions, un informe sobre Natalitat que ha rebut l'aprovació majoritària dels membres i una Declaració pel Dia de les Dones que s'ha aprovat per unanimitat.
A les 12.30 h, després del descobriment d'una placa de record, s'ha iniciat la sessió extraordinària, oberta

a la corporació municipal i als ciutadans del Campello. Aquest Ple extraordinari ha comptat amb la presència del president de la Generalitat, que ha volgut així fer públic el suport del Govern a la iniciativa de repatriació de les restes de Rafael Altamira i a l'homenatge a Joaquín Santo Matas.

Els presidents de les comissions informatives en què es distribueix el treball del CVC han informat el públic que omplia la sala de les funcions de la cada una d'elles. I, tot seguit, Dolors Pedrós ha parlat de Joaquín Santo.

Amb un fons d'imatges de l'escriptor, i davant la seua viuda, María José Caparrós, Dolors Pedrós ha descrit una persona amb una gran capacitat de treball i capaç de forjar consensos entre sensibilitats culturals i ideològiques molt diverses. Ha desgranat el seu treball en el CVC, i ha acabat dient que "vam saber estos anys fins a quin punt arribava el seu compromís amb el sud valencià, amb el paisatge, amb la Història, amb les històries locals, amb les persones oblidades que mereixen una reparació. I amb el patrimoni de tots, el que tots hem d'aprendre a preservar, a cuidar, a reivindicar i a compartir. Joaquín, d'això, podria donar lliçons a molts."

L'alcalde, Juan José Berenguer, ha explicat la importància que té per a la memòria del Campello la tornada de les restes de Rafael Altamira. I el president de la Generalitat, en aquest sentit, i abans de tancar l'acte, ha posat Rafael Altamira com a exemple dels que creuen en el poder de persuasió de la paraula per aconseguir la pau i la concòrdia entre els pobles, i de compromís amb el país que ens ha tocat viure. Parafrasejant el gran jurista, ha dit que "a una societat se la coneix no solament pels seus homes, sinó pels homes als quals ret homenatge."

El dia de les Dones i el Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. Març de 2023.- Al principi de 2021, en plena pandèmia, va sorgir en el CVC la idea de celebrar el Dia de les Dones del 8 de març per a reconéixer, cada any, el paper de huit dones en la lluita per la igualtat de gènere en la societat valenciana. 8 dones pel 8 de març seria el lema que poc després faria fortuna en la institució i es consolidaria com la marca de la celebració per als anys a venir.

Aquell 2021, les huit dones a les quals se'ls va enviar una carta de reconeixement van ser Cecilia Bartolomé, Magüi Mira, María José Martínez de Pisón, Carmen Cañaza, Pilar Parreño, Teresa Pascual, Rosa Solbes i Rosalía Torrent.

L'any següent (o l'any passat), el 2022, encara amb restriccions per la covid-19, es va acceptar la proposta d'obrir els reconeiximents a altres camps professionals, no només l'artístic o cultural. I, també per carta, es van distingir les dones següents: Pilar Almeria, M. Ángeles Arazo, Pilar Dolz, Susana Gisbert, Eva Dénia, Dolors Corella, Débora Domingo i Sol Picó.

Enguany, la tercera edició de les 8 dones pel 8 de març ja es podrà fer en un acte públic, obert, de caràcter presencial. Serà al mateix Palau de Forcalló, la seu del Consell Valencià de Cultura, (C/ Museu, 3 de València), el dia 8 a les 12.30 hores. Les reconegudes en el 2023 seran Fàtima Agut, Carmen García Albero, Ángeles López Artiga, M. Carmen Llinares, Anna Montero, M. José Muñoz Peirats, Ana M. Sánchez (a títol pòstum) i Ángeles Solanes.

El CVC, com és natural, vol tindre en compte per a les distincions la diversitat geogràfica i multidisciplinària, però també dos criteris més no tan habituals: el de tindre en compte dones que no han estat reconegudes

encara de manera extensiva per altres institucions, i dones que, per les seues professions, no és probable que tinguen, en principi, la possibilitat de ser distingides fàcilment per institucions públiques o privades.

El CVC també ha volgut que l'acte d'enguany servisca per al reconeixement multitudinari de les dones que van ser distingides en les dues primeres edicions però sense acte públic, físic, a causa de les restriccions sanitàries. De manera que el dia 8 no solament vindran al Palau de Forcalló les dones reconegudes enguany, sinó les dels anys 21 i 22.

En l'acte es llegirà una Declaració que està disponible en la web del CVC.

Amparo Carbonell, escultora i membre de la institució, ha creat per a l'ocasió una figura de metall amb què el Consell Valencià de Cultura obsequiarà simbòlicament unes dones que, en els camps més diversos, han lluitat i lluiten per l'excel·lència professional i per la igualtat plena entre homes i dones, ara i ací, en la societat valenciana.

8 dones pel 8 de març al Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló, 8 de març de 2023.- Des del 2021 el CVC ha començat a crear una tradició, la de reconéixer com a institució huit dones que, en els camps més diversos de la cultura i la ciència, s'han distingit, a través d'un treball excel·lent, en la lluita per la igualtat de gènere.

Enguany, a més, el CVC ha volgut aplegar no només les dones reconegudes en 2023, sinó les de les dues edicions anteriors. Era en temps de restriccions per la covid-19 i no es va poder fer, com s'hauria volgut, un acte obert al públic amb elles presents. A elles també se'ls ha regalat l'escultura en metall que l'escultora i membre del CVC, Amparo Carbonell, ha creat per a l'ocasió. I per recordar-les ací també en esta nota en citem els noms. Les dones reconegudes en 2021 van ser Cecilia Bartolomé, Carmen Cazaña, María José Martínez de Pisón, Magüi Mira, Pilar Parreño, Teresa Pascual, Rosa Solbes i Rosalía Torrent.

L'any 2022 ho van ser Pilar Almeria, M. Ángeles Arazo, Dolors Corella, Eva Dénia, Pilar Dolz, Débora Domingo, Susana Gisbert i Sol Picó. I les 8 dones pel 8 de Març reconegudes enguany són Fátima Agut (investigadora teatral), Carmen Garcia Albero (feminista), M. Carmen Llinares (enginyera), Ángeles López Artiga (compositora), Anna Montero (poeta), M. José Muñoz Peirats (periodista), Ana M. Sánchez Navarro (soprano, a títol pòstum), i Ángeles Solanes (catedràtica de Filosofia del Dret).

L'acte, a la Sala de Plens del CVC, ha començat amb la benvinguda de la presidenta de la institució. Dolors Pedrós ha llegit també la Declaració pel 8 de Març que el Consell ha escrit i que està publicada en la web https://cvc.gva.es/

Tot seguit, Amparo Carbonell, presidenta de la Comissió de les Arts, ha explicat als presents com es va gestar la iniciativa. Jesús Huguet, secretari de la institució, ha llegit els acords del Ple en què s'han decidit els reconeixements i ha donat pas a Núria Vizcarro, secretària de la Comissió de les Arts, que ha presentat cada una de les dones guardonades presents i ha donat el nom, també, del membre del CVC que els havia de lliurar l'escultura.

Així, per a les dones reconegudes en els anys 21 i 22, la presidenta Dolors Pedrós ho ha fet a Rosa Solbes i Pilar Dolz; Amparo Carbonell a M. José Martínez de Pisón i a Dolors Corella; Núria Vizcarro a Pilar Parreño, Pepa Frau a Eva Dénia, Maribel Peris a Débora Domingo i Ana Noguera a Susana Gisbert. Per a les dones reconegudes enguany, Dolors Pedrós ho ha fet a Ángeles Solanes; Núria Vizcarro a Fàtima Agut; Rosana Pastor a Carmen García Albero; Vicente González Móstoles a Ángeles López Artiga; José Vicente Navarro a M. Carmen Llinares; Xavier Aliaga a Anna Montero; Jesús Huguet a M. José Muñoz Peirats, i Marta Alonso a Miguel Ángel Rubio, que ha recollit l'escultura a títol pòstum en nom de sa mare, la soprano Ana. M. Sánchez, morta fa uns mesos.

Totes elles (i algunes de les dones reconegudes en les edicions anteriors), han dit unes breus paraules d'agraïment cap a la institució, però també cap a aquelles dones que, gràcies a les seues lluites en el passat, han fet possible que la igualtat de gènere estiga més a prop.

Ha tancat l'acte Dolors Pedrós entre els aplaudiments del públic. Ha agraït l'escultura a Amparo Carbonell i s'ha referit a la responsabilitat de les dones de hui, al sentit de la continuïtat que han de tindre, en nom de les dones que no han tingut veu i per les que vindran.

Avís sobre el Concurs Escolar del CVC

Palau de Forcalló. València, 20 de març de 2023.- El Consell Valencià de Cultura vol recordar que la data límit per a enviar els originals de literatura i dibuix per a l'edició d'enguany del concurs escolar dedicat a Santiago Grisolía (concretament, el tema és Santiago Grisolía i la ciència) es tanca el 31 de març.

Santiago Grisolía (1923-2022), que va ser fins a la mort l'estiu passat president del CVC, també va ser un científic important, reconegut arreu del món com un dels bioquímics que han marcat la història d'este camp durant 50 anys. Va fer els seus treballs fonamentals als Estats Units des de 1945 fins a 1976, quan va tornar a València.

Algunes de les raons per les quals Grisolía va tornar a casa després de 30 anys tenen interés públic. Són estes raons les que tenen a veure amb el concurs escolar d'enguany. Ell, i altres com ell, van decidir tornar per a intentar que el país assumira definitivament l'esperit científic, com feia molt que passava en els països avançats. Volien que la gent comprenguera que la Ciència era una font de progrés i benestar social, trencar amb segles espanyols de menyspreu i rebuig cap al coneixement.

Enguany demanem als escolars que pensen en esta qüestió des d'un punt de vista propi, amb la llibertat total que els hauria d'oferir l'expressió artística: què és una cultura científica, com s'integra esta cultura en una societat, el paper que hi va jugar Santiago Grisolía, si això s'ha aconseguit o no, si és millor o pitjor que siga així.

Ho recordem de nou: fins al 31 de març és la data límit d'enviament dels originals al Palau de Forcalló, carrer Museu, 3, de València.
Tota la informació sobre el concurs escolar està en la nostra web: https://cvc.gva.es/concurs-escolar-literari-i-de-dibuix/

Es presenta al CVC *La Via Augusta per terres valencianes*

Palau de Forcalló. València, 23 de març de 2023- Es tracta, sens dubte, d'un dels llibres importants de l'any en l'apartat de no ficció. L'autor, Ferran Arasa, treballa en el departament de Prehistòria, Arqueologia i Història Antiga de la Facultat de Geografia i Història de la UV i, entre altres tasques, ha pogut dedicar un grapat d'anys a l'estudi sistemàtic de la Via Augusta, sobretot el traçat valencià.

El Consell Valencià de Cultura es va comprometre amb ell fa anys a publicar-li el resultat dels seus treballs sobre el Camí dels Romans en una mena de llibre resum, actualitzat amb les últimes troballes i investigacions, profusament il·lustrat amb mapes i fotografies i amb una bibliografia imponent.

El resultat ja el tenim a mans. La Via Augusta per terres valencianes s'ha presentat en la seu del CVC hui a les 18 hores. En la taula presidencial estava el mateix autor, la presidenta de la institució, Dolors Pedrós, i el secretari de la institució, Jesús Huguet (i director de la col·lecció Maior en què s'ha publicat el llibre). Entre el públic que omplia la sala, majoritàriament d'arqueòlegs, historiadors i membres del CVC, hem vist també el Síndic Major de la Sindicatura de Comptes de la Generalitat, Vicent Cucarella.

Dolors Pedrós ha donat la benvinguda als presents i s'ha referit a la Via Augusta com el "corredor mediterrani que ja teníem". Recuperar-lo ara, ha dit, significarà vertebrar cultura i unir els pobles, també econòmicament.

Jesús Huguet ha qualificat el territori valencià com un "un país camí", físicament molt delimitat, amb l'inconvenient, per exemple, de les llargues distàncies entre el nord i el sud que han dificultat la vertebració. I ha qualificat el llibre de Ferran Arasa del llibre definitiu en aquesta matèria, que "només podria dur-lo a terme la màxima autoritat valenciana en vies romanes".

Ferran Arasa ha agraït la confiança del CVC durant els anys de gestació del llibre, en un procés que ha volgut resumir amb la locució llatina festina lente 'afanya't lentament'. Però no l'ha volgut definir com a definitiu, perquè espera que la investigació arqueològica continue endavant, fins que es puga dir que La Via Augusta per terres valencianes ha quedat antiquat.

Ha remarcat que aquest llibre no és un projecte individual, sinó elaborat gràcies a la col·laboració de molta gent, i que està fet amb vocació divulgativa pel llenguatge i les il·lustracions, però també rigorós per les notes i la bibliografia.

Ferran Arasa ha explicat el sentit de la Via Augusta per a l'Imperi romà, un eix estratègic pagat per l'erari públic, construït per l'exèrcit, fitat per columnes (els mil·liaris) que indicaven les distàncies i ple de postes. En el tram valencià, l'objecte del seu estudi, ha indicat que hi ha trams perfectament identificats, sobretot al nord, però que la majoria no ho estan, cosa que hauria de canviar gràcies a noves troballes i excavacions.

I això, al final de la seua intervenció, li ha servit per a reclamar solucions als problemes estructurals de l'arqueologia valenciana, necessàries per a gestionar un riquíssim patrimoni, la reactivació dels plans de 2014 i 2019 sobre la Via Augusta, "que deuen dormir en algun despatx", i la protecció de la via amb la declaració de Bé d'Interés Cultural (BIC), perquè contribuiria "al progrés econòmic i cultural de les poblacions, i seria un recurs útil per a la societat".

25 anys sense César Simón

Homenatge al poeta al Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 27 de març de 2023.- En el desembre de 1997 es moria el poeta César Simón. Tenia 65 anys. Va deixar uns quants llibres de poesia, des del primer, Pedregal, de 1970, fins a l'últim, El pretexto y el fervor. Quasi tot està en l'edició de la Poesia completa (Ed. Pre-Textos), a càrrec de Vicente Gallego. A més, va deixar escrits, en prosa, alguns dietaris i una novel·la.

Hui de vesprada, amb motiu del Dia de la Poesia i aprofitant els 25 anys de la seua mort, s'han aplegat al Consell Valencià de Cultura amics i coneguts del poeta, la majoria poetes també, amb l'encàrrec de llegir, cada un d'ells, un poema o un text de César Simón.

Dolors Pedrós, la presidenta del CVC, els ha donat la benvinguda al Palau de Forcalló. A més, els ha obert les portes no només un dia a l'any, sinó tantes vegades com ho necessiten per a tractar les qüestions que poden preocupar als poetes en el món contemporani. Entre altres, la importància social d'aquest art i la figura pública del poeta.

En la taula presidencial també estaven Ana Noguera, Begonya Pozo, Vicente Gallego i Antònia Cabanilles. Ana Noguera, membre del CVC, ha moderat l'acte. Begonya Pozo ha parlat de l'època literària de César Simón, Vicente Gallego ha fet una semblança de qui va ser amic seu, i Antònia Cabanilles ha parlat de la seua obra.

Després ha començat la lectura dels poemes de Simón. Hi han participat uns quants poetes i alguns que no ho són, però sí amics o coneguts de Simón, o simplement amants de la seua obra. Entre els quals, per exemple, Juan Luis Bedins, Xelo Candel, José Iniesta, Blas Muñoz, Miguel Mas, Lluís Roda, Marc Granell, Adelina Navarro i Juan Pablo Zapater. L'últim que ha llegit ha estat Jesús Huguet, secretari del CVC, abans que Lucho Roa interpretara musicalment un altre poema de Simón.

Han parlat tot seguit Francisco Molina, director territorial de la Presidència, en representació del president de la Generalitat, Ximo Puig, i l'alcalde de Villar del Arzobispo, Vicente Portolés. César Simón no va nàixer exactament al Villar, poble d'on sí era sa mare, però hi va passar els anys de la infància i on tornava sovint. Es podria reconéixer, en la seua poesia d'expressió austera, el paisatge sec d'allí. I, al final, Claudia Simón, la filla del poeta, ha recordat dues persones vitals en la vida de son pare: la seua esposa (i mare d'ella), i son tio, Juan Gil Albert, per a les quals ha tingut unes paraules d'emoció.

Dolors Pedrós ha tancat l'acte després de llegir l'adhesió a l'homenatge de diverses entitats i editorials.

Ple de març del Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 27 de març de 2023.- Entre altres assumptes inclosos en l'ordre del dia d'esta primera sessió plenària de primavera del CVC es presentaven al debat dos informes de caràcter musical, més en concret sobre la tradició musical popular. Els dos s'han aprovat per majoria.

El primer, sobre la Gran Dansà de la Font de la Figuera, s'ha elaborat a partir d'una sol·licitud d'este ajuntament de la comarca de la Costera, que ja l'havia declarada Bé de Rellevància Local a l'estiu de 2022. Ara treballarà per aconseguir per a la Gran Dansà la declaració de Bé de Rellevància Cultural Immaterial, ja que l'informe del CVC és clar en este sentit i avala sense reserves la importància artística, social i cultural d'esta celebració.

La Gran Dansà es balla dos dies en la primera quinzena de setembre amb motiu de les festes de la Mare de Déu dels Xics, i pertany a la família de celebracions que de dalt a baix del territori valencià es coneixen amb l'antiga i simple denominació de danses de carrer.

L'informe del CVC explica la distinció entre dansa i ball. La dansa és un espectacle ritual i simbòlic, amb coreografia invariable, indumentària diferenciada i data fixa de celebració. Així, serien danses la Moma o la dels tornejants d'Algemesí. El ball, en canvi, és una activitat lliure en tots els sentits que només busca el divertiment dels balladors. Balls serien, per exemple, les jotes, el fandango, etc.

La dansa de carrer integra característiques de les dues formes anteriors, la dansa ritual i el ball de diversió. Esta és la de la Font de la Figuera. En ella participen totes les persones que la saben ballar, i tots els anys, des del segle XVIII, ho fan a la plaça Major entre cent i cent-vint parelles. L'informe del CVC desgrana tot el ritual, la música, la roba, les parelles de ball, els que l'ensenyen... Com diu el document, en la Gran Dansà es troben raons populars vinculades a la festa i a la vida del poble, a més d'històriques, que acrediten i poden avalar la distinció de BIC Immaterial.

El segon informe a debat, Entorn de la declaració de BIC Immaterial de la tradició musical popular valenciana materialitzada per les orquestres i rondalles de pols i pua, és un document preceptiu elaborat a sol·licitud de la Conselleria de Cultura sobre l'expedient del mateix títol.

Però el CVC es mostra contrari a esta declaració de BIC Immaterial. L'informe dona una explicació tècnica sobre les diferències entre l'orquestra de pols i pua i la rondalla de corda, i indica que les primeres aborden repertoris de música de tot arreu, des de melodies de tuna fins a boleros sud-americans, no solen incloure peces de música tradicional valenciana i estan fundades totes ben entrat el segle XX. En canvi, la rondalla de corda nasqué per acompanyar els balls, les danses i les cançons dels grups de música tradicional, amb repertoris d'un territori determinat, comarcal per exemple, i a les quals es deu la pervivència de músiques i formes de ball que, si no, haurien desaparegut.

El CVC indica que les rondalles de corda, a pesar que tenen un caràcter distanciador i folkloritzant, sí mereixen reconeixement i assistència perquè puguen posar en marxa plans de recuperació i restauració del patrimoni tradicional valencià, però que en les orquestres de pols i pua no es materialitza de cap manera la tradició musical valenciana, ni pel temps que existeixen ni pel repertori que cultiven, i que l'argument que planteja la Resolució de 6 de febrer de 2023 per a declarar BIC Immaterial estes orquestres no és acceptable, perquè els trasllada uns mèrits que són propis de la rondalla tradicional, i que no tenen tampoc cap altre valor rellevant per a concedir-los esta declaració.

Els dos informes estaran disponibles en les pròximes hores en la web del Consell Valencià de Cultura.

Ple d'abril del CVC a Sant Mateu

Sant Mateu, 26 d'abril de 2023.- Fa mesos que el Consell Valencià de Cultura havia acceptat la invitació de l'Ajuntament de Sant Mateu per a celebrar en la capital del Baix Maestrat una sessió plenària. Per raons d'agenda ha calgut esperar fins a l'abril.

L'alcaldessa de Sant Mateu, Ana Besalduch, ha rebut a la porta del Palau del Marqués de Villores els membres del CVC encapçalats per la presidenta Dolors Pedrós. I a les 11 hores ha començat el Ple ordinari, que entre altres assumptes portava en l'ordre del dia el debat i la possible aprovació de l'informe titulat L'Albufera, noves perspectives.

No és la primera volta que el Consell s'ocupa de la llacuna. Al contrari, és un dels assumptes recurrents a través dels anys des de les perspectives més diverses. En els últims anys ho ha fet en quatre ocasions (2009, 2012, 2016 i gener de 2023).

L'informe presentat hui es basa en la taula redona que la institució va organitzar sobre la qüestió el 2 de febrer d'enguany, per l'interés que havia despertat el reconeixement de la personalitat jurídica del Mar Menor arran d'una Iniciativa Legislativa Popular, i per si era possible i convenient aquesta via de protecció per a l'ecosistema de l'Albufera de València.

La taula redona va reunir una sèrie d'experts jurídics, ambientals i patrimonials que van exposar punts de vista diversos sobre el problema i algunes solucions possibles. Van ser José María del Baño, Ignacio González-Varas, Juan Ors i Teresa Vicente, moderats pel membre del CVC Vicente González-Móstoles. A ningú se li escapa el prestigi dels participants, i l'interés de les seues intervencions va ser tal que es va considerar oportú reunir-les en forma d'annex a l'informe que es portava a debat a Sant Mateu.

En l'últim apartat del document, el de Consideracions, es manté que la naturalesa territorial del Parc Natural de l'Albufera té característiques ben distintes de les del Mar Menor, i que les principals necessitats de la llacuna valenciana són tècniques, de gestió i de falta de recursos, per la infradotació administrativa que pateix. Per això no sembla necessari (d'acord amb el document), personificar l'Albufera per a reforçar-la organitzativament i defensar-la efectivament.

Si es personificara (continua el document), això tindria valor simbòlic, però poc operatiu, i potser seria menys recomanable que la via que s'apunta al final: establir per llei un règim jurídic del Parc Natural, desplegat després per un Pla Rector d'Ús i Gestió, a la manera com es va fer amb la Marjal de Pego-Oliva.

L'informe ha quedat aprovat i estarà disponible, amb l'annex amb les intervencions dels experts, en la web del CVC.

El Ple extraordinari, de caràcter obert, s'ha iniciat amb la incorporació a la taula presidencial de l'alcaldessa de Sant Mateu, Ana Besalduch.

L'alcaldessa i la presidenta Pedrós han intercanviat discursos, i els presidents de les comissions informatives del CVC han explicat els assumptes dels quals s'ocupen en aquests mesos. La sessió s'ha tancat després de la firma de Dolors Pedrós en el Llibre d'Honor de Sant Mateu.

En la mort de Lluís Miquel Campos

Palau de Forcalló. València, 25 de maig de 2023.- Lluís Miquel Campos, "Lluís Miquel", ens ha deixat després d'una llarga malaltia. Tenia vora 80 anys. No per esperada, la seua mort no ens deixa de produir una forta impressió. En primer lloc, perquè és difícil imaginar com hauria pogut ser la cultura popular valenciana sense ell, sense les seues iniciatives. Per descomptat, sense la seua veu. Però també perquè fa poc el Consell Valencià de Cultura va voler reconéixer la seua influència cultural amb la concessió de la Medalla de la institució en el mes de setembre de 2021. Li la va lliurar Santiago Grisolía, que ens va deixar uns mesos després.

Lluís Miquel van formar part de la Nova Cançó, va fer versions al valencià de la música francesa i italiana dels anys 60 i 70, amb els seus 4Z van actuar en un o altre moment en totes les ciutats i pobles valencians., i amb l'orquestra Patxinguer Z van ser unes quantes les generacions de valencians que tenen les seues cançons, i la seua veu tan diferent de totes, en el record.

A banda, i no com a activitat menor, va fer d'empresari de programes de televisió, de grups musicals i de doblatge per al cinema i la televisió des dels estudis Tabalet, muntats en una alqueria d'Alboraia. Des del sector privat, la prodríem considerar quasi com una institució, i una raresa el el sector cultural en les dècades dels 80 i els 90.

El Consell Valencià de Cultura és conscient del buit que Lluís Miquel deixa en la cultura popular valenciana i lamenta profundament la seua mort.

Ple de maig del Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 29 de maig de 2023.- Entre els assumptes inclosos en l'ordre del dia del Ple destaquen tres documents.

El primer, l'Informe sobre la ficció en l'audiovisual valencià, aprovat per unanimitat, és un treball extens i minuciós sobre la situació del sector, elaborat a partir de punts de vista d'especialistes valencians i de la resta d'Espanya aplegats en cinc taules redones dutes a terme en els últims mesos: la primera, el 30 de març de 2022, es va cenyir a l'àmbit acadèmic. La segona, de professionals del sector, es va celebrar el 9 de juny. La tercera, de professionals valencians, el 3 de novembre. La quarta es va dur a terme l'1 de desembre sobre el sector de l'animació. L'última es va fer el 12 de gener d'enguany amb la participació de directius de l'Institut Valencià de Cultura.

L'informe exposa la situació de l'audiovisual valencià en comparació amb altres territoris espanyols (Galícia, Euskadi, Andalusia i Catalunya), i se centra detalladament en la ficció televisiva, cinematogràfica, d'animació, la qüestió lingüística i la projecció internacional. Al final, en l'apartat de Recomanacions, es proposen una sèrie d'accions que el CVC considera d'interés per a l'èxit i l'expansió del sector.

El Consell, per unanimitat, també ha aprovat dos informes més, en este cas sol·licitats per l'Ajuntament de València: un per al nomenament de Filla Adoptiva de la ciutat a favor de la cantant Soledad Giménez (que també va ser membre del CVC), i un altre per al nomenament de Filla Predilecta, també de la ciutat de València, de la metge Pilar Mateo.

Per acabar, s'ha presentat als membres, i s'ha aprovat per unanimitat, la Memòria de la institució corresponent a l'any 2022.

Estos documents quedaran publicats en les pròximes hores en la web de la institució.

Els premis escolars del CVC

Palau de Forcalló. València, 7 de juny de 2023.- Com cada any en el mes de juny (enguany serà el dia 15, dijous, a les 12 del migdia), es lliuraran en la seu del Consell Valencià de Cultura els premis escolars de literatura i dibuix, oberts a tots els centres educatius valencians d'ESO, batxillerat i cicles formatius. Esta edició està dedicada a Santiago Grisolía i la ciència.

Ell va ser president del CVC durant més de 25 anys i va morir l'agost passat, als 99. Està reconegut com un dels científics mundials de més importància del segle XX en l'àmbit de la bioquímica, però quasi tota la carrera científica la va fer als EUA, on va arribar en 1946. Quan va poder tornar a València, en els últims anys de la dècada dels 70, va encapçalar iniciatives científiques i socials d'importància, amb l'esperança d'ajudar a relligar la societat espanyola amb la cultura científica. Era esta, al seu parer, una de les grans raons de l'endarreriment econòmic i social d'Espanya. Grisolía insistia sempre que podia en este assumpte.

A l'hora de triar el lema de l'edició d'enguany, la institució ha volgut recordar una vida sencera dedicada a la ciència, però també de quina manera veuen els estudiants de hui en dia el paper del científic i, en general, el de la ciència i la investigació com a motors de la cultura i l'economia de la societat. Els alumnes han hagut de documentar-se sobre la figura de Santiago Grisolía com a bioquímic i difusor de la cultura científica, però també sobre l'actitud social davant la ciència i sobre institucions com ara el Consell Valencià de Cultura.

En realitat, és esta la manera com el CVC es planteja cada any el concurs escolar: a partir d'un motiu particular, extraure idees o raonaments que permeten anar més enllà. La intenció és que l'escolar d'ESO, batxillerat i cicles formatius expose punts de vista propis, tan originals com vulga i puga, amb la plena llibertat que permeten les expressions artístiques del dibuix i de la literatura.

Enguany, en la XVII edició, s'hi han presentat alumnes de 68 centres valencians. Alguns dels centres era la primera vegada que hi participaven. En total, 2366 alumnes han presentat 1803 treballs de dibuix i 563 de literaris. Els noms dels premiats i els seus treballs estan en la web del CVC.

També reben reconeixement els centres educatius en què més alumnes han participat en el concurs i que tenen més premiats. Són els següents: en literatura, el guardó del cicle d'ESO és per a La Purísima de Torrent, i l'Escola d'Artesans de València en Batxillerat i Cicles Formatius. En dibuix, i en ESO, ha guanyat l'IES Mediterráneo de Torrevieja, i en Batxillerat i Cicles Formatius ho ha fet l'IES La Plana de Castelló.

El Consell Valencià de Cultura, com fa sempre, dona les gràcies als participants, als professors i als centres que han fet possible els premis d'enguany. És un agraïment sincer que reitera cada any, perquè la institució no pot oferir una gran dotació econòmica, sinó simplement la seguretat que els treballs es valoraran per la qualitat i l'originalitat de la mirada.

Ja tenim els guanyadors dels premis escolars del CVC

Palau de Forcalló. València, 7 de juny de 2023.- Fa uns dies que es van reunir els jurats dels premis escolars literaris i de dibuix i ja tenim els noms dels guanyadors de l'edició d'enguany, dedicada a Santiago Grisolía i la ciència.

El president del CVC va morir l'agost passat als 99 anys. Va ser un dels científics mundials de més importància del segle XX en l'àmbit de la bioquímica. Quasi tota la carrera científica la va fer als EUA, on va arribar en 1946. Només va poder tornar a casa en la dècada dels 70, però la seua influència en la vida científica valenciana i espanyola es va notar des del primer dia que va arribar.

Va ser president del CVC més de 25 anys, i la institució va considerar que una bona manera de reflexionar sobre el paper del científic i de la ciència en una societat com la nostra en general era dedicant-li a la seua figura el concurs de 2023.

Enguany s'hi han presentat 68 centres valencians (alguns ho feien per primera vegada). En total són 1803 treballs de dibuix i 563 de literaris, amb la participació de 2366 alumnes. Els noms dels premiats estan en la web del CVC, però ara els avancem els premis per als Centres Educatius.

En literatura, el guardó del cicle d'ESO és per al centre La Purísima de Torrent, i l'Escola d'Artesans de València en Batxillerat i Cicles Formatius. En dibuix, i en ESO, ha guanyat l'IES Mediterráneo de Torrevieja, i en Batxillerat i Cicles Formatius ho ha fet l'IES La Plana de Castelló.

El Consell Valencià de Cultura, com ho fa sempre, dona les gràcies als participants, als professors i als centres que han fet possible els premis d'enguany. És un agraïment sincer que reiterem cada any, perquè la institució no pot oferir una gran dotació econòmica, sinó simplement la seguretat que els treballs es valoraran per la qualitat i l'originalitat de la mirada.

El CVC lliura els premis escolars al Palau de Forcalló

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 15 de juny de 2023.- En un ambient quasi estival, i amb un èxit clamorós de crítica i públic, el CVC ha obert les portes de Forcalló als premiats en el concurs escolar literari i de dibuix d'enguany, dedicat a Santiago Grisolía i la ciència.

Però no només als alumnes premiats, sinó també a les seues famílies i a la comunitat educativa. Com passa des de fa uns anys, la Sala de Plens del palau es queda menuda davant l'allau de joventut a punt de vacances, de respectables pares i mares, de professors de centres de tot arreu del territori, en el que es podria qualificar com la Festa de la Primavera del Consell Valencià de Cultura. De manera que ha calgut habilitar almenys tot el vestíbul i el jardí per a tantes persones com han vingut, i donar els premis en dues tandes, primer a les 12 els literaris i a partir de la una els de dibuix.

Ha obert l'acte la presidenta Dolors Pedrós amb unes breus paraules de benvinguda en què ha volgut reconéixer el treball d'alumnes i docents que fan possible els premis de cada any, i els ha animat, a tots i a totes, a perseverar en la tasca educativa i formativa. L'acompanyaven, en representació del CVC i en la llarga operació de lliurament dels premis, els consellers Marta Alonso, Irene Ballester i Vicente González Móstoles.

Jesús Huguet, secretari del Consell, ha llegit les actes dels jurats i els noms dels premiats que, un a un, disciplinadament i entre càlids aplaudiments, s'han acostat a la taula presidencial a replegar les distincions.

En esta XVII convocatòria es pretenia que els alumnes tractaren, amb la plena llibertat que ha d'atorgar l'expressió artística, la figura científica del professor Grisolía, president del CVC durant més de 25 anys, que ens va deixar no fa encara un any a la provecta edat de 99. I també que oferiren una visió pròpia d'una de les inquietuds principals del professor: com fer que la societat espanyola fera seua la cultura científica després de segles d'haver-la menyspreada i combatuda. Com s'intenta en cada convocatòria, a través d'un cas particular, donar peu a una visió més general i col·lectivament interessant.

Al final, és un dels poquíssims dies de l'any en què el CVC no presenta un aspecte greu i silenciós. Forcalló, hui al migdia i amb totes les portes obertes de bat a bat, semblava una aula gegantina i un pati d'escola sota els arbres, ple de veus adolescents i d'alegria de l'estiu que ve.

Ple de juny del Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 26 de juny de 2023.- En l'ordre del dia del primer plenari d'estiu del CVC es presentaven quatre informes a la consideració dels membres.

Els dos primers estan molt relacionats entre si. El primer, Al voltant de la Línia de Defensa Immediata de València, s'ha elaborat a partir d'una sol·licitud de la Coordinadora en Defensa de los Bosques del Turia, amb la intenció que la Generalitat declare BIC tota la línia.

Cada un dels béns que conformen la Línia de Defensa són BRL (Béns de Rellevància local), però també la llei (la del Patrimoni Cultural Valencià), permet la protecció dels itineraris, els conjunts formats per dos o més llocs que "coincidisquen en l'espai i tinguen criteris interpretatius comuns de caràcter històric o simbòlic". Aquesta construcció feta per l'exèrcit republicà en els anys de la guerra del 36-39 s'ajusta perfectament, per al CVC, a aquestes definicions, i l'informe dona suport a la protecció que es busca.

El segon document estudia una part de la Línia de Defensa, la de Sant Antoni de Benaixeve. S'ha elaborat a partir de les notícies aparegudes als mitjans de comunicació sobre la possible amenaça de la urbanització d'uns terrenys contigus a les restes. El document estimula l'ajuntament a revisar el Catàleg Municipal de Béns i Espais protegits per a poder delimitar el perímetre de protecció i les mesures per a fer-la efectiva. Aquest Catàleg revisat haurà d'assolir l'aprovació de la Conselleria de Cultura, i només a partir d'ací es podria establir una alteració del perímetre real de les restes arqueològiques per a poder aconseguir la propietat d'un apart del conjunt que permetria una interpretació històrica correcta del jaciment.

Aquests dos documents s'han aprovat per majoria.

Els dos últims informes són de caràcter musical. El primer, a proposta de la UNED València i de l'IVC, s'ha aprovat per unanimitat. És un reconeixement d'Empar Ranch, musicòloga, estudiosa i difusora de nous mètodes de didàctica musical, que ha cedit la seua biblioteca personal i la de son pare, Eduard Ranch, reconegudíssim musicòleg d'importància europea, a diverses institucions valencianes.

El segon, aprovat per majoria, es titula Sobre l'actualitat i el futur de la música valenciana de tradició oral. Ús i activació. És un estudi en profunditat de les formes musicals orals valencianes a través de la història fins a hui, sobre les possibilitats de recuperació que tenen i sobre alguns conceptes patrimonials al voltant dels llenguatges musicals orals tradicionals. En les Conclusions, el document recomana la necessitat de redefinir la naturalesa del sector musical conegut amb la denominació de música tradicional, la creació d'un Centre per a la normalització de l'ús i el cultiu del llenguatge cultural autòcton i l'organització d'un Congrés de Música i Cultura Tradicional.

Tots aquests informes estaran disponibles pròximament en la web de la institució.

Sant Joan del Mercat, més a prop

Palau de Forcalló, 4 de juliol de 2023.- El Consell Valencià de Cultura ha entrat hui al migdia a Sant Joan del Mercat, on des de fa temps un equip de restauradors dirigits per Pilar Roig (la responsable de tornar l'esplendor a l'església de Sant Nicolau, entre moltes altres obres) du a terme el redescobriment i la restauració de les pintures de la volta, d'Antonio Palomino.

Pilar Roig i José Luis Regidor han rebut els membres del CVC encapçalats per la presidenta Dolors Pedrós i pel president de la Comissió de Llegat Històric i Artístic, Vicente González Móstoles, i ràpidament els ha portat a observar els treballs de ben a prop.

Sant Joan del Mercat, una de les esglésies més antigues de València, és un dels punts d'un triangle cabdal des del patrimoni urbà de la ciutat, el conformat per la Llotja de la Seda, el Mercat Central i l'església mateixa. I ha tingut una història desgraciada. Es va construir a partir de 1240 sobre una mesquita, però va patir un incendi, (el primer) i la van refer en estil gòtic en el segle XIV.

Però l'aspecte que ens ofereix hui no és el gòtic. Del gòtic només conserva la disposició d'aquell estil tan tìpicament nostra, amb una sola nau amb capelles laterals entre contraforts i amb la rosassa de la façana, que no es va arribar a obrir mai.

Arribà el segon incendi en 1592. La reconstrucció posterior va durar fins al començament del segle XVIII i es va fer en estil barroc. És el que hui en dia apreciem clarament, per exemple, mirant-la des de la Llotja, amb les finestres rectangulars i el campanar, coronat pel conegudíssim Pardalot de Sant Joan, de llarga tradició popular.

L'altre gran incendi que va patir (el tercer) va ser en els primers moments de la guerra de 1936. Es van perdre el retaule major, estàtues, i les pintures de Palomino quedaren amagades, molts pensaven que definitivament perdudes, entre la carbonissa del fum. Ací es on actua l'equip de Pilar Roig des de juny de 2021, sobre els 1200 metres quadrats que Antonio Palomino va pintar entre 1697 i 1701 en tota la volta, des >

del presbiteri fins als peus de l'església, amb el tema de l'Apocalipsi.

Encara que l'equip de restauradors no actua només contra la carbonissa, sinó contra una desafortunadíssima intervenció perpetrada en els anys 60, en la qual es van arrancar dos terços de les pintures i es van emportar a Barcelona per a col·locar-les en panells de fusta. Pilar Roig ha explicat al CVC que els treballs es fan a partir de fotos de 1920 de Juan Alcón que tenia el seu pare, amb incorporació de noves tecnologies i a partir d'un equip divers d'enginyers, historiadors de l'art, químics, topògrafs i restauradors, i un treball paral·lel en un laboratori de la UPV, on es restauren les pintures sobre suport de fibra de carboni. Transferència digital de les fotos, neteja amb bacteris, ultrasons..., noves tècniques per a recuperar els frescos de Palomino.

Pilar Roig ha destacat que es tracta d'una obra rigorosa i científica en què participen 40 persones, basada en un projecte pensat durant 30 anys, duta a terme amb tècniques reversibles i no contaminants. I ha recordat que no només s'estan restaurant els frescos de Palomino, sinó també les escultures i els estucs.

Amb el suport de la Fundación Hortensia Herrero, els treballs finalitzaran en 2025 i tothom podrà contemplar l'església de Sant Joan del Mercat amb tota la barroca esplendor.

Ple de juliol del Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 24 de juliol de 2023.- S'ha celebrat hui al migdia l'última sessió plenària del CVC abans de les vacances d'estiu.

A l'ordre del dia s'ha incorporat, a petició de set membres de la institució, un punt nou, titulat literalment Anàlisi sobre l'eliminació del nom de Vicent Torrent a l'auditori municipal de Torrent, arran d'esta decisió presa per la Junta Local de Govern Local de Torrent fa uns dies.

Cinc membres del Ple, en desacord amb la incorporació d'esta qüestió a l'ordre del dia, han decidit abandonar la sala mentre durara la discussió del punt.

El Ple ha aprovat, per tots els presents en eixe moment en la sala, una Declaració sobre els fets que ja està publicada en la web de la institució i que també s'adjunta a esta nota de premsa.

Ja incorporats a la sessió tots els membres del CVC, s'ha aprovat per unanimitat l'informe econòmic de la institució del primer semestre de 2023.

El CVC lamenta la mort d'Amparo Ranch

Palau de Forcalló. València, 30 d'agost de 2023.- Fa unes hores que ens ha deixat la musicòloga Amparo Ranch Sales als 94 anys. El Consell Valencià de Cultura es lamenta per la pèrdua i dona el condol a la seua família i a tots els que han treballat amb ella o l'han coneguda i sabut estimar.

Filla d'Eduardo Ranch Fuster, un personatge influent en el món de la cultura valenciana des de la dècada de 1920 fins a la seua mort en 1967, va dedicar bona part de la vida a organitzar, preservar, estudiar i promocionar el llegat de son pare.

A partir de les recopilacions de música tradicional que va fer son pare, especialment tonades, cançons i tocates de dolçaina, Amparo va contribuir a la preparació de nous repertoris per al grup Al Tall, amb peces com les Cançons de taverna i les Peteneres a Miquel Grau. Igualment va proporcionar documentació al Grup de Danses Alimara per a la reconstrucció del cèlebre Ball de Torrent.

A la fi de la dècada de 1990 va començar a preocupar-se per difondre l'abundant correspondència inèdita del seu pare amb diverses personalitats. El coneixement directe que d'ells havia tingut Amparo li va permetre situar en el seu context humà la relació plasmada en aquelles cartes.

Amparo Ranch va publicar alguns llibres i bona cosa d'articles i temes derivats de l'arxiu i la biblioteca; alguns articles sobre exiliats com Vicente Llorens, Carlos Palacio o José María Quiroga; l'epistolari d'Eduardo Ranch amb Pío Baroja, José Subirá, Ernest Martínez Ferrando o Vicente Llorens entre altres.

Després de retirar-se de la vida activa, va donar part de la seua biblioteca personal a l'Institut de la Dona i al centre Francisco Tomás y Valiente de la UNED Alzira-València.

El Ple del Consell Valencià de Cultura va aprovar en juny un informe sobre la seua trajectoria que es pot consultar a la web: https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/732.pdf

Ple de setembre del Consell Valencià de Cultura

Capella de Ministrers, Medalla d'Honor de la institució

València, 25 de setembre de 2023.- Els membres del CVC s'han reunit hui al migdia en sessió plenària amb la presència dels mitjans de comunicació i de la secretària autonòmica de Cultura i Esports, Sra. Paula Añó, que ha oferit a la institució la col·laboració de la Conselleria de Cultura i Esports. La presidenta del CVC, Sra. Dolors Pedrós, li ha donat la benvinguda i li ha presentat, un a un, els membres del plenari.

En els assumptes inclosos en l'ordre del dia s'incloïen dos informes. El primer, sobre el turisme cultural a la Marina Alta. El segon, sobre el dret d'accés dels grups socials als mitjans de comunicació.

L'Informe al voltant del turisme cultural a la Marina Alta estudia la massificació turística i la pressió urbanística en la comarca, però també la pèrdua del sector primari, els contrastos i els diversos problemes econòmics i d'integració dels jubilats nord-europeus que resideixen a la comarca, i els de la població laboral que ha migrat de l'Europa de l'Est, Àfrica i l'Amèrica llatina.

Tot plegat fa que la Marina Alta lidere els índexs negatius de renda mitjana i de risc de pobresa de tota la CV. El document recomana potenciar nous models turístics que respecten la terra, el paisatge i la cultura, la protecció dels recursos hídrics, l'urbanisme sostenible i la preservació de la costa. Serien, entre altres, els requisits per aconseguir una comarca més cohesionada i equilibrada.

El document s'ha aprovat per unanimitat.

L'Informe sobre el dret d'accés dels grups socials als mitjans de comunicació té l'objectiu de cridar l'atenció sobre l'incompliment general d'este dret, que afecta la qualitat de la dieta mediàtica i cultural de la ciutadania, a pesar que està reconegut en la Declaració Universal dels Drets Humans (article 19) i en la Constitució Espanyola (article 20.3). Més encara, i tal com expressa la UNESCO, és de tot punt necessari complir-lo per a garantir el desenvolupament ètic i l'ús de les tecnologies emergents.

El document defineix el dret d'accés, en detalla la inclusió en les lleis que regulen els mitjans de comunicació públics i s'estén sobre la situació actual. En l'apartat de Conclusions es recomana que l'incorporen tots els mitjans de comunicació, púbics i privats, perquè ajudaria a garantir la pluralitat i l'accés de la ciutadania a la informació. En este sentit, s'indica que la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació podria servir com a model de referència, i ací seria el Consell de l'Audiovisual de la CV l'encarregat de fer complir la normativa vigent en la matèria.

El document també s'ha aprovat per unanimitat.

El plenari també ha acordat per unanimitat concedir la Medalla d'Honor de la institució al grup musical Capella de Ministrers, pel treball que ha dut des de 1987 de redescobriment i divulgació de la música vocal i instrumental anterior al segle XIX.

Els dos informes es podran consultar pròximament en la web del CVC.

El CVC lliura a Les Corts la Memòria 2022

Palau de Forcalló. València, 17 d'octubre de 2023.- Com cada any i d'acord amb el que marca la Llei del Consell Valencià de Cultura, a les 12.30 de hui, la presidenta de la institució, Dolors Pedrós, i el secretari, Jesús Huguet, han lliurat la Memòria d'activitats del CVC corresponent a l'any 2022 a la presidenta de Les Corts, la Sra. Llanos Massó, als síndics i a la Mesa del Parlament valencià.

La Memòria d'activitats replega material gràfic i el treball de la institució: informes emesos, activitats desplegades, compareixences, visites i tota classe d'informació. És un document exhaustiu, amb un pròleg de la presidenta Pedrós i un apartat d'observacions i recomanacions aprovat pel Ple de la institució, en què s'inclouen les matèries més representatives en què s'ocuparen els membres del Consell Valencià de Cultura l'any passat.

Esta Memòria de 2022 es pot consultar en la web del CVC.

Presentat l'informe del CVC sobre la ficció en l'Audiovisual Valencià

Palau de Forcalló. València, 18 d'octubre de 2023.- Un dels objectius del sector cultural valencià des de fa molts anys, i en particular de l'Audiovisual, és la viabilitat i l'enfortiment de la indústria de la ficció, en la qual la Comunitat Valenciana té encara un llarg camí per recórrer. Sobretot si es vol comparar en resultats amb les comunitats autònomes que més han crescut en este àmbit de la cultura i l'economia, com són Andalusia, Catalunya, Galícia i el País Basc.

El Consell Valencià de Cultura, amb este propòsit, va aprovar en el mes de maig per unanimitat un informe pràctic i extens sobre la qüestió, basat en les experiències d'estos territoris, en les pròpies del valencià i en les consideracions dels professionals del sector. S'ha de dir que per a elaborar-lo es va partir d'una sèrie de taules redones d'àmbit divers que proporcionaren al CVC punts de vista complementaris. El resultat s'ha presentat este matí al sector en la Sala de Plens del Palau de Forcalló.

En la taula presidencial estaven Dolors Pedrós, presidenta del CVC, el director adjunt d'Audiovisuals i Cinematografia de l'IVC, Francesc Felipe, i Rosana Pastor i Xavier Aliaga, membres de la institució i autors de l'informe. Entre els assistents, hem pogut veure l'anterior director adjunt de l'IVC, José Luis Moreno, ara regidor de Cultura de l'Ajuntament de València, i Àlvar Peris, membre del Consell de l'Audiovisual.

Després de les paraules de benvinguda de Dolors Pedrós, Xavier Aliaga ha explicat la gestació del treball i els motius per a dur-lo a terme. Ha dit que l'audiovisual i, en concret, la ficció audiovisual, és una part fonamental del sistema cultural valencià, que s'hauria d'entendre com una indústria que facilita com cap altra la projecció a l'exterior, però que presenta alguns retards i mancances.

Rosana Pastor ha comentat l'oportunitat que significa presentar l'informe en estos moments i el sentit pràctic que té.

Ha remarcat que s'ha de veure com una eina útil que exposa necessitats i oportunitats. A més, ha fet una lectura de l'apartat de Conclusions i recomanacions, concís, adreçat sobretot a les administracions que tenen competències en la qüestió. Rosana Pastor ha posat èmfasi en la consideració de l'audiovisual com a sector estratègic (reconegut així per la Generalitat i per tots els partits polítics), i en combatre el prejudici de considerar l'Audiovisual com un sector subvencionat i deficitari, quan s'ha de veure com és en realitat: un sector, com qualsevol altre, en el qual s'inverteix i que proporciona un retorn, a voltes, del 300 %.

Francesc Felip ha agraït el document i la presentació del document, les recomanacions del qual "són pertinents i necessàries". Ha afegit que tenen el consens del sector i de l'Institut Valencià de Cultura, i les ha sintetitzat en quatre punts: el marc pressupostari, que s'ha d'augmentar i consolidar; les propostes sobre la llengua i les empreses pròpies; la necessitat de flexibilitzar les ajudes i la millora de la competència del personal al càrrec; i, per últim, potenciar i acompanyar l'accés als mercats internacionals i a les plataformes audiovisuals.

Més tard, hi ha hagut el torn de preguntes dels professionals que formaven part del públic, entre els quals Giovanna Ribes sobre la inversió, Juan Martínez sobre la independència del sector respecte als canvis polítics, o Ximo Pérez, en representació dels productors de la PAV, sobre el compliment del 6% del pressupost d'À Punt per a inversions en el sector. També hi ha hagut preguntes per part dels mitjans de comunicació.
L'informe es pot consultar en la web del CVC.

Ple del Consell Valencià de Cultura a Villena

Villena, 30 d'octubre de 2023.- Convidat pel l'Ajuntament de Villena, el Consell Valencià de Cultura ha celebrat a la capital de l'Alt Vinalopó la sessió plenària d'octubre.

L'alcalde de la ciutat, Fulgencio Cerdán, i la regidora de Cultura, María Server, han rebut els membres de la institució, encapçalats per la presidenta Dolors Pedrós, a les dependències de la Policia Local, on s'ha dut a terme el Ple ordinari a partir de les 11 del matí.

Entre els assumptes inclosos en l'ordre del dia destacaven dos informes: el primer, sobre la possible consideració com a BIC del conjunt format per la torre del Mestre de l'Orde de Montesa i el convent de Sant Doménec de Sant Mateu. Es tracta d'un document sol·licitat pel mateix ajuntament, en què es descriu amb abundant informació gràfica l'estat del conjunt i la proposta d'intervenció per a convertir-lo en un espai social i cultural que ressaltaria el valor d'estos béns patrimonials en l'espai urbà de la vila. En la Conclusió única, el CVC proposa que el conjunt siga declarat Bé d'Interés Cultural en la categoria de Lloc Històric o de Zona Arqueològica.

El segon, sobre l'actual Llei Valenciana del Mecenatge, torna a una qüestió en la qual el CVC ha insistit els últims anys, almenys des del 2012. En l'informe presentat hui a la consideració del plenari s'analitzen els resultats fins ara de la llei valenciana de 2019. Parteix de la base que l'actual és una bona llei, tant en la definició com en el desplegament fet pel Reglament posterior, però indica que el problema està en l'aplicació, que es deriva sobretot de la falta de coneixement de la seua existència per part dels potencials destinataris (els beneficiaris del mecenatge i els possibles mecenes). En l'apartat de Conclusions i recomanacions, l'informe, a més de recalcar això, proposa alguna modificació del text legal, entre altres l'ampliació dels sectors objecte del mecenatge i l'entrada del sector empresarial, ara exclòs de la llei vigent.

En acabar el Ple ordinari, la institució s'ha traslladat al teatre Chapí, una joia arquitectònica que està a punt de complir cent anys, i 25 des que es va restaurar. El CVC ha fet allí el Ple extraordinari, obert a la corporació municipal, a les associacions culturals i als veïns de la ciutat. L'alcalde Fulgencio Cerdán, a més d'agrair la presència del Consell, ha descrit la forta presència de la cultura, tots i cada un dels dies de l'any, en la capital de l'Alt Vinalopó, fins al punt d'haver-se convertit en la capital cultural de la província i aspirar a ser, igualment, Capital Cultural europea. A més, Fulgencio Cerdán ha demanat un esforç en doble sentit, sud-nord i nord-sud, entre Villena i València, per aconseguir el reconeixement real del profund sentit d'identitat valenciana que Villena sent. I ha recordat la importància que la cultura tindrà en els actes de commemoració del 500 aniversari de constitució de Villena com a ciutat, que començaran en 2025.

Per la seua banda, Dolors Pedrós ha parlat de la gran oportunitat que significa la "frontera" històrica de Villena, convertida ara en una cruïlla cultural, en un nexe entre dos mons conformats per la història; una ciutat, ha dit, amb un patrimoni impagable i nucli d'atracció de les comarques veïnes, plena de dinamisme comercial i bolcada en la cultura.

L'acte oficial s'ha tancat amb la firma de Dolors Pedrós en el Llibre d'Honor de l'ajuntament després d'haver rebut la Insígnia de Plata de la ciutat. Després, el Consell Valencià de Cultura ha tingut temps de visitar l'Electro-Harinera, una de les millors mostres de l'arquitectura industrial valenciana, que ja s'ha convertit en un punt de referència social i cultural no solament de l'Alt Vinalopó, sinó de tota la Comunitat Valenciana, com a Museu de Villena, el MUVI.

El CVC reivindica la figura de sis dones valencianes inventores

Les històriques Concepción Aleixandre i Elia Garci-Lara Català i les contemporànies Pilar Mateo, Susana Aucejo, Blanca Calderón i Ana Rodes són recordades en el context del Dia de la Inventora

Palau de Forcalló. València 8 de novembre de 2023.- El Consell Valencià de Cultura (CVC) ha volgut reivindicar, en el context del Dia de la Inventora, sis dones valencianes de diferents èpoques amb importants contribucions en el camp de la investigació i les patents. En alguns casos, en contextos històrics molt complicats: cal recordar que fins a l'any 1923, les inventores a l'Estat espanyol estaven relegades a l'àmbit domèstic i havien de demanar als marits o uns altres familiars que registraren per elles les patents. Circumstàncies que fan molt complicat saber exactament quantes de les patents registrades són fruit de la inventiva de les dones.

D'una altra banda, que les dones pogueren registrar les seues patents tampoc no significa que s'esborraren els obstacles i les dificultats. A pesar del masclisme imperant en el món empresarial i industrial de les dècades dels 80 i 90 del segle passat, les inventores valencianes van fer una contribució clau en la creació i consolidació de la xarxa d'instituts tecnològics de l'IMPIVA, actualment el parc tecnològic REDIT. Un paper essencial per tant per avançar en el desenvolupament tecnològic i empresarial i en la consolidació de l'I+D valencià.

Així les coses, este 9 de novembre, Dia de la Inventora, el CVC vol recordar i homenatjar públicament la tasca de sis dones valencianes, dues investigadores històriques, Concepción Aleixandre i Elia Garcia-Lara Català i quatre més de contemporànies, Pilar Mateo, Blanca Calderón, Ana Rodes i Susana Aucejo.

CONCEPCIÓN ALEIXANDRE BALLESTER (València, 1862-1952), una de les primeres dones a Espanya en obtindre la llicenciatura de Medicina, va ser una doctora en ginecologia pionera i una gran divulgadora. Una dona que, a més del seu treball per a difondre la necessitat d'una millor higiene femenina que redundava en la salut de les dones i dels seus fills i filles, va idear un dispositiu amb dos pesaris mecànics en forma d'anell amb la flexibilitat suficient per adaptar-se a les parets vaginals. Una funció assimilable a la de les boles xineses que contribueixen a enfortir el sòl pèlvic. Un dispositiu revolucionari tractant-se de l'època que li va tocar viure a esta metgessa i investigadora.

La valenciana ELIA GARCÍA-LARA CATALÁ, per la seua banda, figura en tots els llistats de dones inventores per haver patentat el 1890 una enginyosa patent, un pioner llavador mecànic amb nombroses funcions que costa de creure que s'inventara en època tan primerenca. El dispositiu de García-Lara, de qui no es coneixen moltes dades biogràfiques, fruit de la invisibilització femenina, completava mecànicament tots els cicles de llavat incloent la classificació, l'escorregut, l'assecat, el planxat i el plegat de la roba.

De l'època contemporània, PILAR MATEO HERRERO (València, 1959). Doctora en Ciències Químiques i doctora honoris causa per la Universitat Anáhuac, a Mèxic. La vinculació a Amèrica Llatina té a veure amb el seu treball, en concret la recerca de solucions per a malalties patides per les comunitats indígenes que es va traduir en la patent de tecnologies amb polímers micro-encapsulats i pintures que aconseguien controlar la malaltia de Chagas, una afecció molt estesa que afecta 25 milions de persones.

De SUSANA AUCEJO, doctora en Ciències Químiques per la Universitat de València, cal destacar que pertany a la generació de dones investigadores esmentada adés que

es varen incorporar a la xarxa d'instituts tecnològics. La seua tasca durant dues dècades ha estat centrada en el desenvolupament de nous materials per a la indústria alimentària per a reduir l'enorme impacte ambiental que provoquen els seus residus. Un treball que ha generat una cinquantena de patents internacionals concedides a Europa, els Estats Units, el Japó o la Xina.

BLANCA CALDERÓN, enginyera química de la Universitat d'Alacant, ha estat distingida enguany amb el premi a la "Millor Patent d'Inventora Jove" que premia la tasca d'inventores menors de quaranta anys per part de l'Oficina Espanyola de Patents i Marques (OEPM). El reconeixement és fruit d'una tesi doctoral que es va traduir en la patent "Nanopartícules per a la descontaminació ambiental a partir de residus agrícoles". Un mètode revolucionari i de baix cost a partir d'un residu generat per la producció d'oli d'oliva, la morca.

Finalment, una altra investigadora molt jove, ANA RODES (Alcoi, 1991), enginyera industrial i directora de projectes I+D en el centre tecnològic tèxtil AITEX que, l'any 2021, va saltar a les planes dels diaris gràcies un projecte que aconseguia integrar cèl·lules fotovoltaiques en teixits per aprofitar al màxim l'energia solar. Un concepte que, a la pràctica, es va traduir en un tendal capaç de generar energia de manera sostenible, amb dissenys adaptats a diversos entorns i condicions climàtiques.

En memòria d'Amparo Ranch

Homenatge a la musicòloga al CVC

Palau de Forcalló. València, 14 de novembre de 2023.- A l'agost, als 94 anys, va morir Amparo Ranch Sales, la musicòloga, escriptora i recuperadora de la música tradicional valenciana, que no va arribar a rebre en vida el reconeixement general que sens dubte es mereixia. Es dona el cas que, a més, era filla d'Eduardo Ranch, musicòleg també, i creador d'una biblioteca i arxiu d'importància cabdal, una persona influent en la cultura musical europea des dels anys vint del segle passat fins que va morir en el 1967. A conservar i divulgar el valuós llegat de son pare Amparo Ranch va dedicar anys, i es pot dir que gràcies al seu esforç tenim una memòria ben documentada de moltes dècades de música i de vida intel·lectual.

El Consell Valencià de Cultura va fer un informe sobre l'obra d'Amparo Ranch en el mes de juny que es pot consultar en la web de la institució, però es va creure oportú, a més, organitzar un homenatge en forma de taula redona per a parlar-ne extensament i des de diversos àmbits. Això ha passat hui al migdia en la seu del Palau de Forcalló, amb la presència de Manuel Aznar, historiador i catedràtic de Literatura Espanyola a la UAB, Cecilio Alonso, historiador de la literatura i professor, Stella Manaut, dramaturga, i Jorge García, de la direcció adjunta de Música i Cultura Popular de l'IVC. La Sala de Plens, hui convertida en Sala d'Actes, estava de gom a gom, entre acadèmics, professors de música i càrrecs culturals.

Les paraules de benvinguda de la presidenta del CVC, Dolors Pedrós, i les d'Ana Noguera, membre de la institució i moderadora de la taula, han servit per a presentar els convidats i emmarcar la qüestió.

Manuel Aznar ha centrat la intervenció en el tracte que va establir amb Amparo Ranch des de 1995 i com a encarregada de la part musical en consell de redacció de la revista Laberintos que ell dirigia, centrada en la història dels exilis espanyols. A Laberintos, a més de ressenyes, Amparo va publicar 11 articles, entre els quals alguns sobre l'exili liberal del segle XIX, sobre José Melchor (l'autor de l'Himno de Riego), sobre l'exili de 1939 al voltant dels primers llibres de Juan Gil-Albert, un altre sobre Josep Renau (Josep

Renau y el arte de la música), sobre el músic alcoià Carlos Palacio, sobre Vicente Llorens, o un altre sobre música i dones als camps de concentració nazis. Ha destacat d'Amparo Ranch la qualitat humana i intel·lectual, en la millor tradició de la burgesia valenciana culta.

Cecilio Alonso ha parlat de la correspondència conservada amb els amics intel·lectuals, alguns exiliats de la guerra, per exemple amb Lamote de Grignon, Adolf Pizcueta, Ernest Martínez Ferrando, Pedro Salinas, Pío Baroja, Subirà, Manaut, Llorens o Max Aub. El seu treball amb ella va consistir en l'ordenació d'alguns d'estos epistolaris, algun dels quals, els del segle XIX de la família Gras, estan reunits en el llibre Democracia, República i Restauración. Ha anunciat, per acabar que espera tindre acabat prompte l'espistolari de Ranch amb Julio Caro Baroja.

Stella Manaut, filla del Josep Manaut, ha parlat de l'associació entre Eduardo Ranch i el pintor, i de la relació posterior, ideològica i d'amistat, entre les filles dels dos, que va durar fins al final de la vida d'Amparo.

Jorge García ha recordat la Ranch en plenitud, algunes de les seues converses sobre música, educació i les amistats del pare. La va conéixer el dia que lla va presentar la correspondència de López-Chavarri amb el pare. Jorge García li ha agraït en públic la generositat que va tindre amb ell, d'obrir-li la biblioteca familiar, i la lamentat que no haguera posat per escrit els seus records de les personalitats musicals valencianes. En cert sentit, ha dit, ha anat més enllà del pare i més enllà de l'exili republicà. Per exemple, amb la reivindicació de l'obra de Cabanilles, o d'un Palau de la Música a València, en el qual es va poder involucrar gràcies a l'amistat amb Vicent Garcés, aleshores en l'Ajuntament de València, i amb l'arquitecte García Paredes. En el mateix sentit ha cridat l'atenció sobre la seua obra a partir de la dècada dels 80, el seu canvi de paper amb el recolzament d'activitats de gent més jove, com la d'Al Tall, o des de la Reial Societat d'Amics del País, amb descobriment d'obres i músics, o en el treball per a la creació del nou conservatori superior de música.

Ha tancat l'acte Dolors Pedrós amb paraules d'agraïment als presents per part de la institució, i personal per l'enriquiment que li ha significat la informació aportada. També ha esmentat l'obligació cultural per a les institucions de divulgar l'obra de la musicòloga.

Aprofitem el Dia de la Música

El Consell Valencià de Cultura celebra cada any, pel volts del 21 de novembre, el Dia de la Música. Enguany ho fa amb un programa doble: el 22 al migdia, a les 12 hores, concedirà la Medalla d'Honor de la institució a la Capella de Ministrers. I en acabar l'acte formal, que no serà llarg, els músics tocaran i cantaran algunes peces del seu repertori des del vestíbul del Palau de Forcalló, la seu del CVC. L'entrada als dos actes serà lliure, per descomptat.

Algú podria pensar que la Capella de Ministrers no cal presentar-la, però en el país nostre no són tantes les coses que es poden donar per sabudes; per això en parlarem una mica.

Es tracta d'una formació de músics creada per Carles Magraner el 1987 que treballa sobre el patrimoni musical anterior al segle XVIII. L'investiga, el treballa i ens el torna a la vida. Ho podem comprovar en cada una de les seues actuacions, en cada enregistrament, 68 fins ara. En deixa constància no solament a nosaltres, sinó arreu del món en concerts que fa pertot Europa, Amèrica, Àsia i el nord d'Àfrica. Sense por d'equivocar-nos, estem davant d'una formació de les millors del món en el seu camp.

N'hi ha més. El CVC també ha valorat el compromís de la Capella de Ministrers amb les idees de restitució i educació sobre la música culta i tradicional valenciana i de la Corona d'Aragó en general, amb totes les influències de les cultures musicals pròximes. Des dels trobadors fins a Martín i Soler, (i encara més ençà), són segles que ens han llegat una riquíssima herència musical que la gran majoria de la societat no coneix.

Contra el desconeixement d'estos repertoris combat la Capella de Ministrers des de la qualitat i sense renúncies de cap mena. Per això el CVC creu arribat el moment que la societat valenciana i les institucions que la representen li ho reconeguen. I, més important encara, que facen seua la música que la Capella els ofereix i que s'ensenyen a transmetre-la com ella ho fa, amb una exigència que és, en el fons, una declaració cívica.

Medalla del CVC a la Capella de Ministrers

Palau de Forcalló. València, 22 de novembre de 2023.- En la societat valenciana hi ha una intensa vida musical, ho veiem cada dia a través de múltiples manifestacions de tota classe, des de l'últim poblet a les grans sales de concerts. Però això no significa automàticament que algunes d'estes manifestacions reben prou suport ni el reconeixement que es mereixen. És el cas de la Capella de Ministrers.

No n'hi ha prou a dir només que la Capella de Ministrers ens fa sentir orgullosos als valencians, encara que siga veritat. Perquè falta que la nostra societat faça seu el fastuós llegat artístic que ens està oferint des de 1987. El que ha aconseguit esta formació musical és fruit d'un treball immens i constant. Primer, de recerca; segon, de competència intel·lectual; i tercer, de qualitat interpretativa. Totes estes virtuts l'han convertida en una >

> agrupació valorada, coneguda i reconeguda arreu del món, al nivell de les millors en el camp de què s'ocupa: la música des de l'any 1000 fins al segle XVIII, a partir de la produïda des de la Corona d'Aragó i arreplegant totes les influències de les cultures musicals veïnes.

Sabent tot això, el Consell Valencià de Cultura va decidir atorgar-los la Medalla d'Honor de la institució en la persona de Carles Magraner, creador i director de la formació. La Medalla solament es concedeix a autors o grups de contrastada i indiscutible qualitat i de llarga trajectòria. El CVC creu arribat el moment que, d'una vegada per totes, la societat valenciana i les institucions que la representen valoren com es mereix el treball de la Capella, i que això puga fer un efecte tracció d'altres formacions musicals que es dediquen a la música culta.

L'acte ha començat a les 12 del migdia, amb la Sala de Plens i el vestíbul de Forcalló. Després de les paraules de benvinguda de Dolors Pedrós, presidenta del CVC, i de la lectura de l'acta oficial de concessió per part del secretari Jesús Huguet, el músic Vicent Torrent, membre de la institució, ha presentat la Capella de Ministrers i ha justificat el reconeixement de hui en forma de laudatio.

Torrent ha parlat de l'excel·lència i la singularitat de la formació, constatades en els 68 enregistraments des que es va crear, els més de 1500 concerts i en els projectes culturals d'iniciativa pròpia, com ara la reconstrucció d'instruments trobats en les pintures del presbiteri de la catedral de València quan es van restaurar, la creació de l'Acadèmia per a Joves Músics, la reposició del Cant de la Sibil·la a la catedral de València des de 2012, el Centre Internacional de la Música o els Cursos de Morella, que ja van per la 12 edició.

Carles Magraner, en primer lloc, ha anomenat un per un els músics de la formació presents en la sala, i també alguns que no estaven i que han contribuït, com ha dit, "a posar València en el món". Ha remarcat que la Capella intenta "restaurar la música del passat per a portar-la als nostres contemporanis en un moment en què es valora més que mai l'antic". Fins i fins i tot ha anomenat la nostra com la "Societat de la Restauració". Això li ha servit per a reivindicar el valor de la Fonoteca de Materials de què disposa l'IVC i la necessitat que tinga continuïtat.

Magraner també ha reivindicat "la manera de comprendre la música dels autors del passat, la que passava de pares a fills, sense divos: treballadors artesanals, amb instruments d'afinacions distintes, singulars, en cada lloc". I ha apuntat la "línia molt fràgil" que separa la música tradicional de la culta, amb influències en els dos sentits que les fan evolucionar. És esta evolució, ha dit, "fonamental per a la Capella de Ministrers".

Després de la firma en el Llibre d'Honor del CVC i del lliurament de la Medalla, Carles Magraner s'ha traslladat al vestíbul de Forcalló, on l'esperaven els músics de la Capella. Han tocat i cantat Folies de les Caterines, Mareta i Tocs de Morella: gegants, traspassat i albades. Amb això i entre l'aplaudiment del públic s'ha tancat l'acte.

Ple de novembre del Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 27 de novembre de 2023.- Entre els assumptes inclosos en l'ordre del dia del Ple ordinari de novembre convocat hui a les 12 hores hi havia dos informes que se sotmetien a l'aprovació dels membres.

El primer, l'Informe al voltant de la protecció del poblat Torre de la Sal, aprovat per unanimitat, sorgia de la petició de l'Ajuntament de Cabanes, que vol protegir el conjunt de cases situades a vora mar amb la figura legal de Bé de Rellevància Local. Es dona el cas que la torre de guaita del segle XVI situada al costat és BIC, i a més s'inclou en el Parc Natural del Prat de Cabanes-Torreblanca, que disposa de la qualificació ambiental més alta possible.

El CVC considera que el poblat, com a fragment urbà inserit en un entorn tan protegit, sí mereix la qualificació de Bé de Rellevància Local, d'acord amb l'article 46 de la Llei de Patrimoni Cultural Valencià, per l'enclavament paisatgístic on es troba, per la configuració urbanística i pel valor etnològic.

El segon document, l'Informe sobre la situación actual de las personas mayores, no fa sinó continuar amb la preocupació mostrada pel CVC sobre la qüestió en els informes de 2015 i 2021. En el de hui, el text repassa els drets dels ancians reconeguts internacionalment, fa una detallada valoració dels col·lectius majors de 60 anys amb dades i xifres d'esperança de vida i d'altres previsions a 10 anys vista i conclou que en les solucions previstes a mitjà i llarg terme hi ha carències de diversa consideració i reptes a afrontar per part de les institucions públiques i privades, dels sindicats i dels partits polítics.

Per això, en l'últim apartat, el de Recomanacions, el CVC planteja, entre altres, que es garantisca la presència de les persones majors en els òrgans de participació política i ciutadana, que es creen oficines d'informació i assessorament per a este col·lectiu, ajudar a reduir la bretxa digital i que es prenguen en consideració les propostes fetes pel Consell Valencià de Persones Majors als partits polítics valencians, moltes d'elles replegades en les Memòries de la institució, particularment en les últimes, de 2020 a 2022.

L'informe també s'ha aprovat per unanimitat.
Els documents aprovats hui estaran a disposició general en la web del CVC.

Recordem la Declaració dels Drets Humans

Taula redona al Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 11 de desembre de 2023.- Ara fa 75 anys que es va firmar a París la Resolució 217 de l'Organització de les Nacions Unides (ONU), més coneguda com a Declaració Universal dels Drets Humans. Una proclamació de drets humans bàsics, de 30 articles, de compliment obligat per a tots els estats que ja pertanyien a l'ONU o que s'hi adheririen més tard. A més, és llei internacional des de 1976.

Hui, per a parlar-ne, el Consell Valencià de Cultura ha reunit en una taula redona Domingo García Marzá, catedràtic d'Ètica a l'UJI, Eduardo Ranz, advocat especialista en memòria històrica, i Paca Sauquillo, advocada i dedicada molts anys a la política.

Les paraules de benvinguda de Dolors Pedrós, presidenta del CVC, han servit per a recordar el treball de la institució sobre els drets humans a través dels anys, i han donat pas a una intervenció en vídeo de Federico Mayor Zaragoza, ara president de la fundació Cultura de la Paz, que va ser entre 1987 i 1999 director General de la UNESCO, una de les grans agències de l'ONU.
Dels participants de la taula redona ha parlat en primer lloc Domingo García Marzá sobre l'origen i la utilitat dels drets humans. Segons ell, prové de l'experiència d'observar el patiment i de la indignació que ens produeix, el fàstic moral, que ens porta a considerar, en primer lloc, la dignitat de la persona com a valor moral, i per això està reconeguda en l'article 1 de la Declaració. I aquesta seria justament la utilitat dels drets humans, perquè són possibilitats de realitzar la dignitat, i marquen un camí orientatiu i crític, sense final, que hauria de moure a l'acció social.

Eduardo Ranz ha centrat l'exposició en les víctimes del franquisme, que ha simbolitzat en la creació del Valle

de los Caídos. Ha donat informació del seu origen, de les possibilitats que ofereix la Llei de Memòria Històrica de 2007 i la de Memòria Democràtica de 2022 per a recuperar els oblidats, les sentències judicials dels últims anys que permeten les exhumacions i la situació actual del recinte. Eduardo Ranz, per exemple, ha informat que hi ha 1164 cossos al Valle que provenen de València, d'un total de 114.000 des de 1937 a 1952.
Paca Sauquillo ha fet una defensa del text de la Declaració, però amb una visió crítica, pel fet que inevitablement cada grup de drets són un reflex de cada època i n'hi ha avanços i retrocessos. S'ha mostrat a favor dels que es denominen drets de quarta generació, entre els quals la memòria, el medi ambient, la mort digna, els neurodrets, el canvi de sexe, i s'ha preguntat què passa amb el dret a la pau, els dels més vulnerables i el d'asil, entre altres.

Paca Sauquillo també s'ha referit al moment actual, de redistribució de la riquesa mundial, en què el Sud global demana més poder de decisió i qüestiona el model occidental incloent-hi la mateixa Declaració, considerada en part un vestigi de l'hegemonia occidental, o el paper del Consell de Seguretat i el dret de vet d'alguns estats. Al respecte, s'ha mostrat a favor de la refundació de l'ONU en la línia apuntada pel secretari general actual, António Guterres.

Entre els convidats a l'acte per part del Consell Valencià de Cultura han parlat, al final, Margarita Soler, presidenta del Consell Jurídic Consultiu. Ha reivindicat la figura d'Eleanor Roosevelt i la Declaració com a eina útil per afrontar els problemes globals, i ha trobat a faltar una millor educació de la societat en els drets humans.

Ho ha fet també Andrés Perelló, exambaixador d'Espanya davant la UNESCO i ara president de Casa Mediterráneo. S'ha referit a la incapacitat de la societat per a la reflexió en un moment en què tot es qüestiona i a la necessitat de reformular les relacions internacionals per a tot el segle XXI incorporant els drets econòmics i socials.

Per últim, ha parlat José Manuel Sánchez Patrón, professor de Dret Internacional de la UV, sobre la vigència de la Declaració, que ha descrit com a far, guia i escut protector, amb més sentit que mai, davant els desafiaments tecnològics que afronta el món.

L'acte s'ha tancat amb un torn lliure de paraula dels assistents.

Últim Ple de l'any del Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 20 de desembre de 2023.- El Consell Valencià de Cultura ha celebrat hui al migdia el Ple ordinari de desembre. L'acte ha comptat amb la presència de la Sra. Pilar Tébar, directora general de Patrimoni Cultural.

Entre els assumptes inclosos en l'ordre del dia hi havia la consideració de dos informes. El primer, sobre la Cartoixa de Valldecrist, a Altura. El segon, el titulat L'experimentació científica a l'Educació i els vincles amb la intel·ligència artificial.

El document sobre la cartoixa de Valldecrist s'ha elaborat després de la visita feta al recinte monàstic per la Comissió de Llegat Històric el 3 d'octubre, en la qual es va contrastar l'estat precari dels edificis que encara es mantenen drets. La ruïna del monestir és el resultat de la Desamortització del segle XIX, i el pas del temps no ha fet sinó agreujar la situació, almenys fins a la segona meitat del segle XX, en què el conjunt va passar a propietat pública i va ser declarar BIC (2007).

L'informe del CVC dona suport al Pla Director de la Cartoixa aprovat en 2019. Però al mateix temps recalca la necessitat d'actuacions immediates que eviten la ruïna definitiva de diversos elements del conjunt.

El segon informe, elaborat des de la Comissió de les Ciències, es compon de diversos apartats: en particular, sobre l'educació experimental en els nivells educatius, consideracions sobre la intel·ligència artificial, l'educació experimental i la IA, les eines necessàries que les relacionen, els xats conversacionals, sobretot el GPT, i un repàs dels informes de la UNESCO sobre l'assumpte.

En les Recomanacions, el CVC insisteix, entre altres, en la necessitat d'una alfabetització en l'Educació reglada per a entendre bé la intel·ligència artificial, en l'aplicació del marc ètic aprovat per la UNESCO i en la importància de desplegar estratègies i marcs de regulació sobre la intel·ligència artificial i la protecció de dades.

Els dos documents s'han aprovat per unanimitat i estaran disponibles pròximament en la web del Consell Valencià de Cultura.

El Consell en els mitjans de comunicació

Notícies en premsa

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
1/1/23	28 preguntas culturales para 2023	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/preguntas-culturales-para-2023
6/1/23	Santiago Grisolía, un científico imperecedero	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/01/06/santiago-grisolia-cientifico-imperecedero-80752230.html
7/1/23	23 noticias culturales en Valencia para 2023	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/culturas/noticias-culturales-2023-20230106171645-nt.html?gig_actions=sso.login&gig_enteredFromComponent=fromLoginClick
9/1/23	Camps pide suspender el juicio de Gürtel porque no puede acceder a toda la causa	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/politica/camps-pide-suspender-20230109131834-nt.html
11/1/23	Los autores de las naves de Zaidía tienen nombre... y son conocidos	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/valencia-ciudad/autores-naves-zaidia-valencia-20230110220532-nt.html
	¿De Regina dels Jocs Florals a ir en la lista del PP en Valencia?	es.diario	https://www.esdiario.com/valencia/731474251/marta-alonso-lista-pp-de-valencia.html
	Las naves de la Calles Guala que quieren derribar de autores relevantes que informes de «expertos» han omitido	Valencia News	https://valencianews.es/valencia/las-naves-de-la-calles-guala-que-quieren-derribar-de-autores-relevantes-que-informes-de-expertos-han-omitido/
12/1/23	Un macrohotel en un patio interior: la "aberración turística" que ha puesto en pie de guerra a un barrio de Valencia	El Mundo	https://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2023/01/12/63bef492fddd-ff49a18b45d6.html
	Las naves de Zaidía tienen autores y son conocidos	Las Provincias p.10	
13/1/23	Inversora se salta la orden de paralización de obras para construir un megahotel de una estrella en Valencia	tourinews	https://www.tourinews.es/resumen-de-prensa/notas-de-prensa-espana-turismo/valencia-barrio-zaidia-lucha-bloqueo-hotel-mas-grande-denuncia-obra_4472897_102.html
15/1/23	El insólito caso de las Naves de Guatla	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/valencia/2023/01/15/insolito-caso-naves-guatla-81190978.html
17/1/23	Valencia paraliza una inversión de 60 millones de euros con todos los papeles en regla	El Confidencial	https://www.elconfidencial.com/espana/comunidad-valenciana/2023-01-17/valencia-residencia-saidia-60millones-inversion_3557245/
	Jornada Urbanismo y Patrimonio: El caso de las naves de Guatla	es.diario	https://www.esdiario.com/valencia/86267123/naves-de-guatla-urbanismo-y-patrimonio.html
	"Gómez confirma a la concejal de Acció Cultural Maite Ibáñez para la lista del PSPV de València"	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/gomez-confirma-a-la-concejal-de-accio-cultural-maite-ibanez-para-la-lista-del-pspv-de-valencia
	Sandra Gómez incluirá a Maite Ibáñez en su candidatura a la alcaldía de Valencia	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/valencia-ciudad/sandra-gomez-incluira-20230117223555-nt.html
	Sandra Gómez anuncia que Maite Ibáñez volverá a estar en su lista a las municipales	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/valencia/2023/01/17/sandra-gomez-anuncia-maite-ibanez-81314429.html
19/1/23	La izquierda mantiene en Transparencia al líder valenciano de Vox condenado por maltrato	El Español	https://www.elespanol.com/espana/comunidad-valenciana/20230119/izquierda-mantiene-transparencia-lider-valenciano-vox-condenadopormaltrato/734676866_0.html
	Los gestores culturales se reunirán en València en Conferencia Estatal	La Vanguardia	https://www.lavanguardia.com/vida/20230119/8695404/gestores-culturales-reuniran-valencia-conferencia-estatal.html
	Sostenibilidad, innovación y accesibilidad focalizan la VI Conferencia Estatal de la Cultura	ComarcalCV	https://comarcalcv.com/sostenibilidad-innovacion-y-accesibilidad-focalizan-la-vi-conferencia-estatal-de-la-cultura/

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
20/1/23	Medio siglo de Alicante sobre plano (Joaquín Santo)	es.diario	https://www.esdiario.com/alicante/945246530/medio-siglo-de-alicante-sobre-plano.html
21/1/23	El Consell anuncia la creación de un Comisariado para un Año Sorolla ya en marcha	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-consell-anuncia-la-creacion-de-un-comisariado-para-un-ano-sorolla-ya-en-marcha
	El Consell declara 2023 como Año Joaquín Sorolla para "difundir su genio creador"	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-consell-declara-2023-ano-joaquin-sorolla-difundir-genio-creador-20230120144709.html
	"El Consell involucra a Xàbia en la conmemoración del centenario de la muerte de Joaquín Sorolla"	La Marina Plaza	https://lamarinaplaza.com/2023/01/20/consell-involucra-xabia-ano-joaquin-sorolla/
	"El Consell declara 2023 como Año Joaquín Sorolla en conmemoración del centenario de la muerte del pintor valenciano"	Xàbia al dia	https://xabiaaldia.com/el-consell-declara-2023-como-ano-joaquin-sorolla-en-conmemoracion-del-centenario-de-la-muerte-del-pintor-valenciano/
22/1/23	El ministerio incluye a la Real Academia San Carlos en la Comisión Sorolla y el Consell la ignora	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/01/22/ministerio-incluye-real-academia-san-81553441.html
	Gerardo Muñoz presenta su libro sobre Primo de Rivera en el Club INFORMACIÓN	Información	https://www.informacion.es/cultura/2023/01/22/gerardo-munoz-presenta-libro-primo-81489370.html
23/1/23	Homenaje a Santo Matas, en la presentación de su biografía de Iváñez Baldó	Información	https://www.informacion.es/cultura/2023/01/23/homenaje-santo-matas-presentacion-biografia-81770808.html
24/1/23	La Federación de Vecinos reclama la protección de la fábrica de la Saïdia	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/valencia/2023/01/24/federacion-vecinos-aboga-proteccion-fabrica-81858426.html
	"ICOMOS, el organismo internacional de Patrimonio Industrial asesor de UNESCO da su apoyo a la protección de las Naves de San Antonio de Zaidía"	Valencia News	https://valencianews.es/valencia/icomos-el-organismo-internacional-de-patrimonio-industrial-asesor-de-unesco-da-su-apoyo-a-la-proteccion-de-las-naves-de-san-antonio-de-zaidia/
25/1/23	La Federación de Vecinos reclama la protección de las naves de la Saïdia	Levante EMV - p.22	
	"La incomunicación entre el PP y el tripartito mantiene bloqueada la renovación de consejeros"	Las Provincias p.20	https://www.lasprovincias.es/politica/incomunicacion-tripartito-mantiene-20230124161735-nt.html
	Año Joaquín Sorolla	Diario del Derecho	https://www.iustel.com/diario_del_derecho/noticia.asp?ref_iustel=1229769
	La Fundación Valenciana de Estudios Avanzados celebra una jornada dedicada a la Física de partículas	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/01/26/fundacion-estudios-avanzados-jornada-fisica-valencia-82046207.html
26/1/23	"La AVL traslada su pleno a la UA por la investidura de Joan Francesc Mira como 'honoris causa'"	Diario de Alicante	https://diariodealicante.net/avl-ua-honoris-causa/
30/1/23	CVC defiende la aplicación "adecuada y coordinada" de la Ley de Extranjería mediante un "estatuto jurídico garantista"	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cvc-defiende-aplicacion-adecuada-coordinada-ley-extranjeria-estatuto-juridico-garantista-20230130195036.html
	El Consell de Cultura exige que la acogida de inmigrantes respete los derechos humanos	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/01/30/consell-cultura-exige-acogida-inmigrantes-82221811.html
	"CVC defiende la aplicación ""adecuada y coordinada"" de la Ley de Extranjería mediante un ""estatuto jurídico garantista"""	La Vanguardia - Europa Press	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20230130/8720818/cvc-defiende-aplicacion-adecuada-coordinada-ley-extranjeria-mediante-estatuto-juridico-garantista.html
	Ple de gener del Consell Valencià de Cultura	Valencia Capital Radio	Ple de gener del Consell Valencià de Cultura - Valencia Capital Radio
31/1/23	El Consell de Cultura pide que la acogida de inmigrantes respete los derechos humanos	Levante EMV - p.11	

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	Valencia se convierte en el epicentro de la gestión cultural	Horta Noticias	https://www.hortanoticias.com/valencia-se-convierte-en-el-epicentro-de-la-gestion-cultural/
	El Ayuntamiento de la la Vall d'Uixó homenajeará a su Hijo Predilecto Arcadi Garcia i Sanz	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/lavall/ayuntamiento-vall-duixo-homenajeara-hijo-predilecto-arcadi-garcia-sanz_879585
4/2/23	El Ateneo Blasco Ibáñez entrega los galardones de su certamen literario	Todo Literatura	https://www.todoliteratura.es/noticia/57483/eventos/el-ateneo-blasco-ibanez-entrega-los-galardones-de-su-certamen-literario.html
	ESdiario organiza la jornada Urbanismo y Patrimonio sobre las naves de Guatla	es.diario	https://www.esdiario.com/valencia/61813909/macro-hotel-naves-de-guatla-polemico-hotel-.html
6/2/23	Juan Velarde: In memoriam	La Razón	https://www.larazon.es/economia/20230206/bvnhfgrrczdlpbbzyczkp6j2eq.html
7/2/23	Expertos avalan el derribo de las naves de Guatla por falta de valor patrimonial	es.diario	https://www.esdiario.com/valencia/958583616/jornada-naves-guatla-.html
8/2/23	Los arquitectos avalan la residencia de estudiantes de la manzana interior de la calle Guatla	Levante EMV - p.21	https://www.levante-emv.com/valencia/2023/02/08/arquitectos-avalan-residencia-estudiantes-manzana-82613984.html
10/2/23	"El bloqueo en los órganos estatutarios hace peligrar la renovación de la presidencia de À Punt"	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-bloqueo-en-los-organos-estatutarios-hace-peligrar-la-renovacion-de-la-presidencia-de-a-punt
11/2/23	Vall d'Uixó se vuelca en el homenaje a Arcadi Garcia i Sanz, Hijo Predilecto de la localidad	Castellón Información	https://www.castelloninformacion.com/vall-duixo-se-vuelca-en-el-homenaje-a-arcadi-garcia-i-sanz-hijo-predilecto-de-la-localidad/
	El Botànic aparca la renovación de los órganos estatutarios al no ser una prioridad electoral	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/botanic-aparca-renovacion-organos-no-prioridad-electoral
	El bloqueo institucional eterniza el relevo en la presidencia del Consell Valencià de Cultura	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-bloqueo-institucional-eterniza-el-relevo-en-la-presidencia-del-consell-valencia-de-cultura
	La Vall d'Uixó rinde homenaje a su Hijo Predilecto Arcadi Garcia i Sanz	El Periódico Mediterráneo	https://www.elperiodicomediterraneo.com/comarcas/2023/02/11/vall-uixo-rinde-homenaje-hijo-predilecto-arcadi-garcia-sanz-82803018.html
	El Ayuntamiento de la Vall d'Uixó rinde homenaje a su Hijo Predilecto Arcadi Garcia i Sanz	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/lavall/ayuntamiento-vall-duixo-rinde-homenaje-hijo-predilecto-arcadi-garcia-sanz_882197
	El Ayuntamiento de la Vall d'Uixó rinde homenaje a su Hijo Predilecto Arcadi Garcia i Sanz	Castellón Plaza	https://castellonplaza.com/ayuntamiento-vall-duixo-rinde-homenaje-hijo-predilecto-arcadi-garcia-sanz
12/2/23	Cultura del mínimo esfuerzo	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/cultura-del-minimo-esfuerzo
13/2/23	El inesperado colofón de los Goya	Las Provincias - p.49	https://www.lasprovincias.es/culturas/inesperado-colofon-goya-20230213000324-ntvo.html
14/2/23	El extraño caso de la Fábrica de Tejidos de Pilar Casanova	Las Provincias - p.	https://www.lasprovincias.es/comunitat/opinion/extrano-fabrica-tejidos-20230214001007-ntvo.html
	La hija de Francisco Lozano dona al Bellas Artes de València su 'Paisaje de Alicante'	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-hija-francisco-lozano-dona-bellas-artes-valencia-paisaje-alicante-20230214135213.html
	València derribará parte de las naves de la calle de Guatla para hacer un jardín al carecer de protección	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/valencia/valencia-derribara-parte-naves-calle-guatla-jardin-carecer-proteccion_1_9952222.html
15/2/23	Gandia rinde homenaje a Maribel Codina, Isabel Morant y Agustina Pérez con motivo del 8 de Marzo	Cadena Ser	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/02/15/gandia-rinde-homenaje-a-maribel-codina-isabel-morant-y-agustina-perez-con-motivo-del-8-de-marzo-radio-gandia/
	Alumni UV analiza la figura de Matilde Salvador y su obra en una conferencia	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/valencia/alumni-analiza-figura-matilde-salvador-obra-conferencia_882929

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
16/2/23	La Generalitat retoma la declaración del Alto Horno 2 de Sagunt como Bien de Interés Cultural	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-generalitat-retoma-declaracion-alto-horno-sagunt-bien-interes-cultural-20230216102114.html
	La Generalitat retoma la declaración del Alto Horno Número 2 como BIC	Onda Cero	https://www.ondacero.es/emisoras/comunidad-valenciana/sagunto/audios/noticias/generalitat-retoma-declaracion-alto-horno-numero-2-como-bic_2023021663ee0c58acd8e600017a1088.html
17/2/23	Empujón definitivo a la protección del Alto Horno	Levante EMV - p.21	https://www.levante-emv.com/morvedre/2023/02/17/empujon-definitivo-proteccion-alto-horno-83052004.html
18/2/23	Alicante: de nuevo desde el CVC a la política	es.diario	https://www.esdiario.com/la-mirilla-indiscreta-valenciana/674713750/cvc-a-la-politica-de-alicante.html
	Apips no se fía y hará seguimiento trimestral del expediente BIC del Alto Horno	Levante - EMV	https://www.levante-emv.com/morvedre/2023/02/18/apips-fia-hara-seguimiento-trimestral-83080166.html
	Amb Rosa Serrano, a La Gavina, per exemple	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/val/cultura/d-aci-i-d-alla/amb-rosa-serrano-gavina-per-exemple_132_9958359.html
20/2/23	El Botànic ultima la renovación de Alfred Costa en À Punt, pero sin un acuerdo para la presidencia	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-botanic-ultima-la-renovacion-de-alfred-costa-en-a-punt-pero-sin-un-acuerdo-para-la-presidencia
	La Xarxa d'Emissores Municipals Valencianes emite un programa abierto a la ciudadanía ejemplo de vertebración territorial	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/xarxa-demissores-municipals-valencianes-emite-programa-abierto-ciudadania-ejemplo-vertebracion-territorial_883975
22/2/23	A vueltas con más (posibles) BIC en Elche: Cultura rehusó la catalogación de puentes y a la espera de Clarisas	Elche Plaza	https://alicanteplaza.es/posibles-bic-elche-puentes-clarisas
	La plataforma 'NO a la MAT' plantea la posible declaración de BIC para la Línea X,Y,Z	El periódico de aquí	https://castellon.elperiodicodeaqui.com/epda-noticias/la-plataforma-no-a-la-mat-plantea-la-posible-declaracion-de-bic-para-la-linea-x-y-z/308265
	El Consell Valencià de Cultura presenta una declaración sobre los neuroderechos	Cadena Ser	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/02/22/el-consell-valencia-de-cultura-presenta-una-declaracion-sobre-los-neuroderechos-radio-valencia/
	Neuroderechos, un reconocimiento necesario	Levante - EMV	https://www.levante-emv.com/opinion/2023/02/22/neuroderechos-reconocimiento-necesario-83377875.html
	Presentació de Neurodrets: Declaració de València	Valencia Capital Radio	Presentació de Neurodrets: Declaració de València - Valencia Capital Radio
24/2/23	Temas del día de EFE Comunitat Valenciana del viernes 24 de febrero de 2023	La Vanguardia - EFE	https://www.lavanguardia.com/vida/20230223/8780278/temas-graficos-dia-efe-c-valenciana-viernes-24-febrero-2023.html
	Neuroderechos, los nuevos protagonistas	Las Provincias - p.47	
	València, pionera contra la modificación del cerebro para fines poco éticos y comerciales	Levante - EMV	València, pionera contra la modificación del cerebro para fines poco éticos y comerciales - Levante-EMV
	El cerebro también tiene derechos: científicos y filósofos impulsan una declaración para su reconocimiento	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/el-futuro-de-las-democracias/cerebro-derechos-cientificos-filosofos-impulsan-declaracion-reconocimiento_132_9978272.html
	Rafael Yuste, sobre els neurodrets: "Aquesta serà una revolució tecnològica i hem d'estar preparats"	À punt	Rafael Yuste, sobre els neurodrets: "Aquesta serà una revolució tecnològica i hem d'estar preparats" - À Punt (apuntmedia.es)
	UE.- España impulsará los neuroderechos cuando asuma la Presidencia rotatoria de la UE	Europa Press	UE.- España impulsará los neuroderechos cuando asuma la Presidencia rotatoria de la UE (europapress.es)
	España impulsará los neuroderechos cuando asuma la presidencia rotatoria de la UE	Valencia Plaza - EP	España impulsará los neuroderechos cuando asuma la presidencia rotatoria de la UE - Valencia Plaza
	El CVC pide incorporar los neuroderechos a la Declaración de Derechos Humanos	La Vanguardia - EFE	El CVC pide incorporar los neuroderechos a la Declaración de Derechos Humanos (lavanguardia.com)

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	Ximo Puig aboga por aplicar la ética para encauzar los avances en neurociencia hacia la cura de enfermedades del cerebro	elperiòdic.com	Ximo Puig aboga por aplicar la ética para encauzar los avances en neurociencia hacia la cura de enfermedades del cerebro (elperiodic.com)
	Ciencia formará el Comité de Ética en Investigación en este primer semestre	redacción médica	Cuándo se formará el Comité Español de Ética de la Investigación (redaccionmedica.com)
	Ana Noguera y la Declaración de Valencia que apoya los neuroderechos proclamados por el investigador Rafael Yuste en PLH	9.9 Plazaradio	Ana Noguera y la Declaración de Valencia que apoya los neuroderechos proclamados por el investigador Rafael Yuste en PLH - 99.9 Plaza Radio (valenciaplaza.com)
	España impulsará los neuroderechos cuando asuma la Presidencia rotatoria de la UE	Siglo XXI	España impulsará los neuroderechos cuando asuma la Presidencia rotatoria de la UE (diariosigloxxi.com)
25/2/23	El Consell Valencià de Cultura se reúne el lunes en El Campello en un pleno extraordinario	Alicante Plaza	https://alicanteplaza.es/consell-valencia-cultura-pleno-extraordinario-el-campello
	El Consell Valencià de Cultura rinde homenaje al historiador Joaquín Santo en El Campello durante un pleno extraordinario	ABC	https://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/consell-valencia-cultura-rinde-homenaje-historiador-joaquin-20230225093347-nt.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F
	Multitudinaria y emotiva presentación del libro sobre la historia de la Cofradía de El Campello, obra de Julià García Soler	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/elcampello/multitudinaria-emotiva-presentacion-libro-sobre-historia-cofradia-campello-obra-julia-garcia-soler_885484
	La plataforma de apoyo a Puig: "Estamos convencidos de que Alicante prefiere seguir con este presidente"	Información	https://www.informacion.es/politica/2023/02/25/gerardo-munoz-convencidos-alicante-prefiere-83713219.html
	El grupo de apoyo a Puig suma adhesiones con la vista puesta en la presentación del sábado (FOTO CVC)	Información	https://www.informacion.es/politica/2023/02/25/grupo-apoyo-puig-suma-adhesiones-83489670.html
26/2/23	Temas del día de EFE Comunitat Valenciana del lunes 27 de febrero de 2023	La Vanguardia - EFE	https://www.lavanguardia.com/vida/20230226/8785876/temas-dia-efe-comunitat-valenciana-lunes-27-febrero-2023.html
27/2/23	El CVC, el Campello i Rafael Altamira	Valencia Capital Radio	El CVC, el Campello i Rafael Altamira - Valencia Capital Radio
	Puig y el Consell Valencià de Cultura respaldan la repatriación de Rafael Altamira a El Campello (GALERÍA FOTOGRÀFICA)	Información - L'Alacantí	https://www.informacion.es/alacanti/2023/02/27/puig-consell-valencia-cultura-respaldan-83836200.html
	Puig: "Repatriar los restos de Rafael Altamira desde México sería un acto de justicia poética"	Alicante Plaza	https://alicanteplaza.es/puig-repatriar-restos-rafael-altamira
	La Generalitat apoyará la repatriación de los restos de Rafael Altamira, "un acto de justicia poética"	El Español de Alicante	https://www.elespanol.com/alicante/cultura/20230227/generalitat-apoyara-repatriacion-rafael-altamira-justicia-poetica/744675788_0.html
28/2/23	El colegio municipal Santiago Grisolía homenajea al científico valenciano con diversas actividades	COPE	https://www.cope.es/emisoras/comunidad-valenciana/valencia-provincia/valencia/noticias/colegio-municipal-santiago-grisolia-homenajea-cientifico-valenciano-con-diversas-actividades-20230228_2577112
1/3/23	NEURODERECHOS: 75 ANIVERSARIO DE LA DECLARACIÓN DE DERECHOS HUMANOS	Sistema Digital	https://fundacionsistema.com/neuroderechos-75-aniversario-de-la-declaracion-de-derechos-humanos/
2/3/23	El Botànic negocia in extremis los órganos estatutarios y la presidencia de À Punt	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-botanic-negocia-in-extremis-los-organos-estatutarios-y-la-presidencia-de-a-punt
3/3/23	Neuroderechos	Cartelera Turia - p.12-13	
6/3/23	El Botànic y Ciudadanos negocian la renovación de los órganos estatutarios al margen del PP	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-botanic-y-ciudadanos-pactan-la-renovacion-de-los-organos-estatutarios-al-margen-del-pp

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	Joan Baldoví, Aitana Mas y Josep Nadal respaldan la lista de Compromís per Pedreguer para las elecciones (Irene Ballester)	La Marina Alta	https://lamarinaalta.com/joan-baldovi-aitana-mas-y-josep-nadal-respaldan-la-lista-de-compromis-per-pedreguer-para-las-elecciones/
	Compromís per Pedreguer presenta su lista: "Si supiérais la paliza que nos ha pegado Ferrús con el centro de salud" (Irene Ballester)	La Marina Plaza	https://lamarinaplaza.com/2023/03/06/compromis-per-pedreguer-presenta-la-seua-llista-si-sabereu-la-palissa-que-ens-ha-pegat-ferrus-amb-el-centre-de-salut/
	Lo Rat Penat celebra este jueves la Demanà a su Regina de los Jocs Florals (Marta Alonso)	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/valencia-ciudad/rat-penat-celebra-jueves-demana-regina-jocs-20230306192622-nt.html
7/3/23	El Botànic ultima el pacto de los entes consultivos con Josep Vidal como Síndic Major de Comptes	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/botanic-ultima-pacto-organos-consultivos
	Proclaman a la eldense Marta Alonso "Regina dels Jocs Florals" de València	Información - Elda	https://www.informacion.es/elda/2023/03/07/proclaman-eldense-marta-alonso-regina-84216451.html
8/3/23	Compromís se divide ante la elección de Alfred Costa como director general de À Punt	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-ppcv-ya-negocia-con-el-botanic-los-organos-consultivos
	El Consell Valencià de Cultura reconoce a la soprano Ana María Sánchez por su lucha por la igualdad	Información - Elda	https://www.informacion.es/elda/2023/03/08/consell-valencia-cultura-reconoce-soprano-84295535.html
10/3/23	Los Premios Jaume I estrenan Fundación siguiendo la propuesta de Grisolía	La Vanguardia - EFE	https://www.lavanguardia.com/vida/20230310/8816493/premios-jaume-i-estrenan-fundacion-siguiendo-propuesta-grisolia.html
	La Fundación Premios Rei Jaume y la FVEA se fusionan	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/fundacion-premios-rei-jaume-fvea-fusionan
11/3/23	Visita del Consell Valencià de Cultura para apoyar la repatriación de los restos de Altamira		https://www.informacion.es/edicion-el-campello/2023/03/11/visita-consell-valencia-cultura-apoyar-84495452.html
13/3/23	El PP se desmarca de la renovación de órganos estatutarios y el Botànic apuesta por seguir adelante	Cadena SER	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/03/13/el-pp-se-desmarca-de-la-renovacion-de-organos-estatutarios-y-el-botanic-apuesta-por-seguir-adelante-radio-valencia/
	Mazón insta al PSPV a postergar la renovación de los consejeros de las instituciones	Ls Provincias	https://www.lasprovincias.es/politica/mazon-insta-pspv-postergar-renovacion-consejeros-instituciones-20230313155926-nt.html
	La eldense Marta Alonso galardonada por Lo Rat Penat	Valle de Elda	https://www.valledeelda.com/noticias/cultura/42907-la-eldense-marta-alonso-regina-de-los-jocs-florals-de-lo-rat-penat.html
14/3/23	Les Corts abren el plazo para la presentación de candidatos a renovar cinco órganos estatutarios	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/les-corts-abren-plazo-presentacion-candidatos-renovar-cinco-organos-estatutarios
	Les Corts abren el plazo para presentar candidatos para renovar los órganos estatutarios	La Razón	https://www.larazon.es/comunidad-valenciana/les-corts-abren-plazo-presentar-candidatos-renovar-organos-estatutarios_20230314641054087262e50001a9c6eb.html
	El PSPV, Compromís y Unides Podem reclaman al PP que deje de bloquear la renovación de siete órganos estatutarios	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/politica/pspv-compromis-unides-podem-reclaman-pp-deje-bloquear-renovacion-siete-organos-estatutarios_1_10031216.html
	Mazón insta a Puiga aplazar la renovación de consejeros de las instituciones	Las Provincias - p.35	
16/3/23	Actividades autoriza la licencia al hotel del Metropol y recomienda salvar la fachada	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/actividades-autoriza-la-licencia-al-hotel-del-metropol-y-salva-la-fachada
17/3/23	La debacle de Cs amenaza su pacto con el tripartito para renovar las instituciones	Las Provincias - p. 22-23	https://www.lasprovincias.es/politica/debacle-cs-amenaza-pacto-tripartito-renovar-instituciones-20230316013553-nt.html
	Ana María Sánchez, profeta en su amada Elda	Información - Elda	https://www.informacion.es/elda/2023/03/17/ana-maria-sanchez-profeta-querida-84807444.html

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	El Gobierno municipal concede la licencia de derribo del Metropol y deja la protección de la fachada a discreción de sus propietarios	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/valencia/gobierno-municipal-concede-licencia-derribo-metropol-deja-proteccion-fachada-discrecion-propietarios_890195
18/3/23	El Gobierno municipal concede la licencia de derribo del Metropol y deja la protección de la fachada a discreción de sus propietarios	Valencia Noticias	https://valencianoticias.com/el-gobierno-municipal-concede-la-licencia-de-derribo-del-metropol-y-deja-la-proteccion-de-la-fachada-a-discrecion-de-sus-propietarios/
21/3/23	La desintegración de Ciudadanos deja al Botànic sin la renovación de los órganos estatutarios	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/la-desintegracion-de-ciudadanos-deja-al-botanic-sin-la-renovacion-de-los-organos-estatutarios
27/3/23	Las Jornadas Laberintos 2023 están dedicadas a las personas exiliadas republicanas valencianas de 1939	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/jornadas-laberintos-2023-estan-dedicadas-personas-exiliadas-republicanas-valencianas-1939_892166
	Homenaje a Santo Matas, poesía y series, en el Gil-Albert	Información	https://www.informacion.es/cultura/2023/03/27/homenaje-santo-matas-series-gil-albert-85238191.html
	Es presenta al CVC La Via Augusta per terres valencianes	Velencia Capital Radio	Es presenta al CVC La Via Augusta per terres valencianes - Valencia Capital Radio
28/3/23	El Consell de Cultura apoya la Gran Dansà de la Font de la Figuera como BIC inmaterial	Levante EMV - La Costera	https://www.levante-emv.com/costera/2023/03/28/consell-cultura-apoya-gran-dansa-85269619.html
	La "Gran Dansà" de La Font de la Figuera más cerca de ser declarada Bien de Relevancia Cultural Inmaterial	Cadena SER	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/03/28/la-gran-dansa-de-la-font-mas-cerca-de-ser-declarada-bien-de-relevancia-cultural-inmaterial-radio-xativa/
	València impulsa tres diálogos sobre participación ciudadana y democracia	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/valencia/valencia-impulsa-tres-dialogos-sobre-participacion-ciudadana-democracia_892587
	El Consell Valencià de Cultura avala La Gran Dansà de la Font de la Figuera para su declaración como Bien de Relevancia Cultural Inmaterial	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/ribera-costera/consell-valencia-cultura-avala-gran-dansa-font-20230328110726-nt.html
	El Consell de Cultura vuelve al lío esta vez por las rondallas y Pais Valencià	Esdiario	https://www.esdiario.com/valencia/761053644/consell-valencia-de-cultura-rondalla-pais-valencia.html
	Ple de març del Consell Valencià de Cultura	Velencia Capital Radio	Ple de març del Consell Valencià de Cultura - Valencia Capital Radio
30/3/23	Ciudadanos incorpora a Begoña M. Deltell en el número 4 de su lista en Alicante	Información	https://www.informacion.es/politica/2023/03/30/ciudadanos-incorpora-begona-m-deltell-85416880.html
1/4/23	Anoche, emotivo concierto en Alicante en memoria de Joaquín Santo Matas	Intercomarcal Televisión	https://www.intercomarcal.com/el-campello/anoche-emotivo-concierto-en-alicante-en-memoria-de-joaquin-santo-matas/#
3/4/23	La Comisión Áutonómica de las Fallas nace con todo por hacer	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/fallas/2023/04/03/comision-autonomica-fallas-nace-85576654.html
	Tamarit presenta su "propuesta" de Comisión Fallera sobre el toque de bocina	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/tamarit-presenta-su-propuesta-de-comision-fallera-sobre-el-toque-de-bocina
	Nace la Comisión Autonómica de las Fallas para proteger la fiesta	Actualitat Valenciana	https://actualitatvalenciana.com/comision-autonomica-fallas-proteger-fiesta/
5/4/23	El ICAV firma la Declaració de València sobre los neuroderechos en el Consell Valencià de Cultura	Iustel - Diario del Derecho	https://www.iustel.com/diario_del_derecho/noticia.asp?ref_iustel=1232207
	El ICAV firma la Declaració de València sobre los neuroderechos en el Consell Valencià de Cultura	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/valencia/icav-firma-declaracio-valencia-sobre-neuroderechos-consell-valencia-cultura_894788
	Els advocats valencians, al CVC Firmen la Declaració de València sobre els neurodrets	Valencia Capital Radio	Els advocats valencians, al CVC Firmen la Declaració de València sobre els neurodrets - Valencia Capital Radio

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	El Puig ofrece visitas guiadas por los refugios y trincheras de la Guerra Civil Española	València Extra	https://www.valenciaextra.com/es/sociedad/puig-ofrece-visitas-guiadas-por-refugios-trincheras-guerra-civil-espanola_521160_102.html
11/4/23	Ximo Puig censura el "boicot" del PP a la renovación de órganos estatutarios: "Se ha intentado quebrar el funcionamiento de las instituciones"	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/politica/ximo-puig-censura-boicot-pp-renovacion-organos-estatutarios-intentado-quebrar-funcionamiento-instituciones_1_10109802.html
	Puig marca distancias con Mazón a cuenta del bloqueo de los órganos consultivos	Información	https://www.informacion.es/politica/2023/04/11/puig-marca-distancias-mazon-cuenta-85886674.html
	Se presenta en Villena la Plataforma Ximo President	Cadena Ser	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/04/11/se-presenta-en-villena-la-plataforma-ximo-president-radio-villena/
14/4/23	Todo listo para la repatriación del cuerpo de Rafael Altamira a Alicante	Cadena Ser	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/04/14/todo-listo-para-la-repatriacion-del-cuerpo-de-rafael-altamira-a-alicante-radio-alicante/
	La familia autoriza a una funeraria la repatriación de Rafael Altamira a El Campello	Información	https://www.informacion.es/alacanti/2023/04/14/familia-autoriza-funeraria-repatriacion-rafael-85994716.html
15/4/23	La protección del Alto Horno del Port de Sagunt supera una fase más	Levante EMV - Camp de Morvedre	https://www.levante-emv.com/morvedre/2023/04/15/proteccion-alto-horno-port-sagunt-86023633.html
17/4/23	Los "fichajes" de MJ Catalá (y otras notas de actualidad)	Esdiario	https://www.msn.com/es-us/noticias/espana/los-fichajes-de-mj-catal%C3%A1-y-otras-notas-de-actualidad/ar-AA19WLCW?li=BBqdg4O
20/4/23	¿Tuvo Onda salida al mar? (Jesús Huguet)	Arrels online	https://arrelsonline.es/art/18341/tuvo-onda-salida-al-mar
21/4/23	De Rafael Yuste, Grisolía y la declaración de neuroderechos	biotech magazine&news	https://biotechmagazineandnews.com/de-rafael-yuste-grisolia-y-la-declaracion-de-neuroderechos/
	Los porqués de la indumentaria a debate en el VIII Congreso Internacional de Historia Comarcal organizado por la Universidad Católica	El periódico de aquí	https://www.elperiodicodeaqui.com/epda-noticias/los-porques-de-la-indumentaria-a-debate-en-el-viii-congreso-internacional-de-historia-comarcal-organizado-por-la-universidad-catolica/313643
22/4/23	Ciudadanos Alicante presenta su candidatura ante la Junta Electoral (Begoña Martínez)	Alicante Plaza	https://alicanteplaza.es/ciudadanos-alicante-presenta-su-candidatura-ante-la-junta-electoral
24/4/23	Ciudadanos Alicante presenta su candidatura 'más independiente' (Begoña Martínez)	Esdiario	https://www.esdiario.com/alicante/525068948/ciudadanos-lista-electoral-independientes-adrian-santos.html
27/4/23	Joaquín Santo Matas	Información	https://www.informacion.es/opinion/2023/04/27/joaquin-santo-matas-86528365.html
	«El lago de l'Albufera no necesita mayor protección jurídica, sino más recursos»	Levante EMV - p.17	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/04/27/lago-l-albufera-necesita-mayor-86540565.html
	Enrique García Asensio, el gran maestro valenciano	Cadena Ser	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/04/27/enrique-garcia-asensio-el-gran-maestro-valenciano-radio-valencia/
	Ple d'abril del CVC a Sant Mateu	Valencia Capital Radio	Ple d'abril del CVC a Sant Mateu - Valencia Capital Radio
28/4/23	Homenaje a Joaquín Santo Matas en el ADDA	Información	https://www.informacion.es/cultura/2023/04/28/homenaje-joaquin-santo-matas-adda-86623666.html
6/5/23	Vicent Ortuño presenta "Els nostres inventors. Ondara 1902-1975" i desvetla el vessant investigador del seu poble	Levante EMV - La Marina	https://www.levante-emv.com/marina/2023/05/06/vicent-ortuno-presenta-els-nostres-86956459.html
	Vicent Ortuño llena la Casa de Cultura en la presentación del libro 'Nuestros inventores. Ondara 1902-1975'	La Marina Plaza	https://lamarinaplaza.com/2023/05/06/vicent-ortuno-ompli-la-casa-de-cultura-en-la-presentacio-del-llibre-els-nostres-inventors-ondara-1902-1975/
7/5/23	Rosa Vila: "siempre salgo a ganar, el pueblo tiene la fuerza y decidirá" (Irene Ballester)	TeuladaMorairadigital.es	https://teuladamorairadigital.es/art/12488/rosa-vila-siempre-salgo-a-ganar-el-pueblo-tiene-la-fuerza-y-decidira

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
9/5/23	Vicent Moreno, elegido presidente del Consell de la Ciutadania de la CVMC	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/vicent-moreno-elegido-presidente-del-consell-de-la-ciutadania-de-la-cvmc
11/5/23	Daniela Feixas será la autora residente de la Sala Beckett durante la temporada 2023-2024 (Núria Vizcarro)	La Vanguardia (EFE)	https://www.lavanguardia.com/vida/20230511/8960095/daniela-feixas-sera-autora-residente-sala-beckett-temporada-2023-2024.html
17/5/23	Alicante, otra vez penúltimos	elDiario.es - Francesc Sanguino	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/opinion/alicante-vez-penultimos_129_10206493.html
18/5/23	El Consell Jurídic Consultiu da por vía de urgencia visto bueno al plan del Cabanyal	Levante - EMV	https://www.levante-emv.com/valencia/2023/05/18/plan-cabanyal-recibe-visto-bueno-87539080.html
19/5/23	Roban la icónica escultura al ciclista de bronce, símbolo de la Vuelta, en Alicante (Vicente Ferrero)	iusport	https://iusport.com/art/124570/roban-la-iconica-escultura-al-ciclista-de-bronce-simbolo-de-la-vuelta-en-alicante
21/5/23	El Camino del Santo Grial como Itinerario Cultural Europeo se presenta ante el Consell Valencià de Cultura	El Meridiano - L'Horta	https://www.elmeridiano.es/el-camino-del-santo-grial-como-itinerario-cultural-europeo-se-presenta-ante-el-consell-valencia-de-cultura/
	Ciudadanos creará el Plan Estratégico de Cultura que transformará la ciudad (Begoña Martínez Deltell)	Elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/alicante/ciudadanos-creara-plan-estrategico-cultura-transformara-ciudad_904190
	El Camino del Santo Grial como Itinerario Cultural Europeo se presenta ante el Consell Valencià de Cultura	Valencia Noticias	https://valencianoticias.com/el-camino-del-santo-grial-como-itinerario-cultural-europeo-se-presenta-ante-el-consell-valencia-de-cultura/
	El Camino del Santo Grial como Itinerario Cultural Europeo se presenta ante el Consell Valencià de Cultura	Elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/camino-santo-grial-como-itinerario-cultural-europeo-presenta-ante-consell-valencia-cultura_904213
	El Camino del Santo Grial como Itinerario Cultural Europeo se presenta ante el Consell Valencià de Cultura	El periòdico de aquí	https://www.elperiodicodeaqui.com/epda-noticias/el-camino-del-santo-grial-como-itinerario-cultural-europeo-se-presenta-ante-el-consell-valencia-de-cultura/316336
25/5/23	Muere Lluís Miquel Campos, pionero de la 'cançó' de los años 60	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/culturas/muere-lluis-miquel-campos-pionero-cancoanos-20230525085119-nt.html
	Muere Lluís Miquel, el gran impulsor de la cultura popular valenciana	Levante - EMV	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/05/25/muere-lluis-miquel-gran-impulsor-87856605.html
	Muere Lluís Miquel, referente de la cultura valenciana y en valenciano	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-muere-lluis-miquel-referente-cultura-valenciana-valenciano-20230525101806.html
	S'ha mort el cantant Lluís Miquel Campos	Diari La veu del País Valencià	https://www.diarilaveu.cat/noticia/15141/sha-mort-el-cantant-lluis-miquel-campos
	Catalá reserva la cultura para la recta final de campaña	esdiario - José María Lozano	https://www.esdiario.com/valencia/86366645/catala-reserva-la-cultura-para-la-recta-final-de-campana.html
26/5/23	Uno de los impulsores de la Nova Cançó valenciana en los años 60	Las Provincias - p.17	
	Lluís Miquel, la Z mayúscula de la cultura valenciana	Levante EMV - p. 54-55	
	Muchas vidas	Levante EMV - p. 56	
	El Palmeral oriolano se incorpora al Itinerario Europeo de Jardines Históricos (José María Lozano)	Elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/orihuela/palmeral-oriolano-incorpora-itinerario-europeo-jardines-historicos_905608
	Incluyen al Palmeral oriolano en el Itinerario Europeo de Jardines Históricos (José María Lozano)	esdiario	https://www.esdiario.com/elche/44528765/incluyen-palmeral-orihuela-itinerario-europeo-jardines-historicos.html
29/5/23	La UMH consigue que el Palmeral oriolano se incorpore al Itinerario Europeo de Jardines Históricos	Onda cero	https://www.ondacero.es/emisoras/comunidad-valenciana/vega-baja/noticias/umh-conseguido-que-palmeral-oriolano-incorpora-itinerario-europeo-jardines-historicos_20230529644744c705199f3000189ef0e.html
	El Consell de Cultura muestra "tranquilidad" ante el resultado del 28M	Levante - EMV (Europa Press)	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/05/29/consell-cultura-muestra-tranquilidad-resultado-88059011.html

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	El Consell Valencià de Cultura se monta una película	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/culturas/cine/consell-valencia-cultura-monta-pelicula-20230529165434-nt.html
	Las recetas del Consell Valencià del Cultura para el audiovisual: flexibilidad en las ayudas y formación	Valencia Plaza (EFE)	https://valenciaplaza.com/las-recetas-del-consell-valencia-del-cultura-para-el-audiovisual-flexibilidad-en-las-ayudas-y-formacion
	Ple de maig del Consell Valencià de Cultura	Valencia Capital Radio	Ple de maig del Consell Valencià de Cultura - Valencia Capital Radio
	El CVC pide un incremento en las ayudas al audiovisual valenciano y mecanismos para potenciar el valenciano	La Vanguardia (Europa Press)	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20230529/9005018/cvc-pide-incremento-ayudas-audiovisual-valenciano-mecanismos-potenciar-valenciano.html
30/5/23	El Consell de Cultura asegura estar «tranquilo» ante el resultado del 28M	Información	https://www.informacion.es/elecciones/autonomicas/2023/05/30/consell-cultura-asegura-tranquilo-resultado-88068685.html
	El Consell Valencià de Cultura demana incrementar ajudes a l'audiovisual valencià	Diari La veu del País Valencià	https://www.diarilaveu.cat/noticia/15231/el-consell-valencia-de-cultura-demana-incrementar-ajudes-a-laudiovisual-valencia
	El CVC se monta una película	Las Provincias - p.69	
	El CVC demana ajudes a l'audiovisual, cultura propia i potenciar el valencià	Levante EMV - p. 82	
	El Museo del Azulejo de Onda amplía su colección con 14 pinturas de Manolo Safont y una lápida romana (Jesús Huguet)	Actualitat Valenciana	https://actualitatvalenciana.com/museo-azulejo-onda-coleccion-pinturas/
	Donación de 14 pinturas de Manolo Safont y una lápida romana para Onda – Castellón	Castellón Diario	https://castellondiario.com/donacion-de-14-pinturas-de-manolo-safont-y-una-lapida-romana-para-onda-castellon/
	El Museo del Azulejo de Onda amplía su colección con 14 pinturas de Manolo Safont y una lápida romana (Jesús Huguet)	Castellón Plaza	https://castellonplaza.com/el-museo-del-azulejo-amplia-su-coleccion-con-14-pinturas-de-manolo-safont-y-una-lapida-romana
	El Museo del Azulejo de Onda amplía su colección con 14 pinturas de Manolo Safont y una lápida romana (Jesús Huguet)	Castellón Información	https://www.castelloninformacion.com/el-museo-del-azulejo-de-onda-amplia-su-coleccion-con-14-pinturas-de-manolo-safont-y-una-lapida-romana/
	Las recetas del Consell Valencià de Cultura para el audiovisual: flexibilidad en las ayudas y formación	Alicante Plaza	https://alicanteplaza.es/consell-valencia-cultura-audiovisual
2/6/23	Las 12 preguntas culturales que deja el cambio de gobierno en València	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/las-12-preguntas-culturales-que-deja-el-cambio-de-gobierno-en-valencia
	Galícia, País Basc, Catalunya, Andalusia: miralls per a un audiovisual valencià potent	El Temps	https://www.eltemps.cat/article/24110/galicia-pais-basc-catalunya-andalusia-miralls-per-a-un-audiovisual-valencia-potent
5/6/23	Dos nuevos premios educativos para el IES Jaume I de Ontinyent	Levante EMV - Costera-Vall-Canal	Premios Educación Instituto | Dos nuevos premios educativos para el IES Jaume I de Ontinyent (levante-emv.com)
7/6/23	El IES Mediterráneo consigue varios premios en el Concurso del Consejo Valenciano de Cultura	TVT Televisión Torrevieja	https://www.torreviejaip.tv/cultura/2023060736473/el-ies-mediterraneo-consigue-varios-premios-en-el-concurso-del-consejo-valenciano-de-cultura.html
8/6/23	Ya tenemos los ganadores del concurso escolar del CVC	Diario de Alicante	https://diariodealicante.net/ganadores-concurso-cvc/
	Ya tenemos los ganadores del concurso escolar del CVC	Actualitat Valenciana	https://actualitatvalenciana.com/ganadores-concurso-escolar-cvc/
	Es fan oficials els guanyadors dels premis escolars del Consell Valencià de Cultura	Castellón Información	guanyadors premis escolars del Consell Valencià de Cultura (castelloninformacion.com)
	Coneix els guanyadors dels premis escolars del CVC	elperiodic.com	Coneix els guanyadors dels premis escolars del CVC (elperiodic.com)

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
10/6/23	Ja es coneixen els guanyadors dels premis escolars del Consell Valencià de Cultura	Mediterráneo	Ja es coneixen els guanyadors dels premis escolars del Consell Valencià de Cultura (elperiodicomediterraneo.com)
	Els premis escolars del CVC seran entregats el 15 de juny	La Veu del País Valencià	Els premis escolars del CVC seran entregats el 15 de juny - Diari La Veu del País Valencià
11/6/23	La campanya «Llegir en valencià» se centra enguany en la salut mental	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/06/11/campanya-llegir-valencia-centra-enguany-88540895.html
12/6/23	El Consell Valencià de Cultura premia a escolares en el concurso de dibujo y literatura que rinde homenaje a Santiago Grisolía	20 Minutos	El Consell Valencià de Cultura premia a escolares en el concurso de dibujo y literatura que rinde homenaje a Santiago Grisolía (20minutos.es)
	Ya tenemos los ganadores del concurso escolar del CVC	Esdiario	https://www.esdiario.com/valencia/243124935/ya-tenemos-los-ganadores-del-concurso-escolar-del-cvc.html
	Más de 500 alumnos participan en Benimodo en el primer "Encontre Jove Didín Puig"	Levante-EMV - La Ribera	https://www.levante-emv.com/ribera/2023/06/12/500-alumnos-participan-benimodo-primer-encontre-jove-didin-puig-88596022.html
13/6/23	¿Cuántos centros participan en la XVII edición de los premios escolares de literatura y dibujo?	elperiodic.com	https://www.elperiodic.com/cuantos-centros-participan-xvii-edicion-premios-escolares-literatura-dibujo_908269
14/6/23	Fuster i el seu temps	Levante EMV - p.50	https://www.levante-emv.com/opinion/2023/06/14/fuster-seu-temps-88655880.html
	Un concurs per posar en valor al científic Santiago Grisolía	Levante EMV - p.3-4 - Aula	https://www.levante-emv.com/aula/2023/06/14/concurs-per-posar-cientific-santiago-88650340.html
	Los premios escolares ya tienen ganadores	Las Provincias - p.37	
	«Llegir en valencià» aposta per la salut mental i els hàbits de vida saludables	Levante EMV - p.6 - Aula	https://www.levante-emv.com/aula/2023/06/14/llegir-valencia-aposta-per-salut-88650257.html
	Monóvar y Bicorp, capitales culturales valencianas 2024	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/monovar-y-bicorp-capitales-culturales-valencianas-2024
	Bicorp será una de las dos capitales culturales valencianas de 2024	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/costera/2023/06/14/bicorp-sera-capitales-culturales-valencianas-88684166.html
	Bicorp, capital cultural valenciana 2024	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/ribera-costera/bicorp-capital-cultural-valenciana-2024-20230614144319-nt.html
15/6/23	Es lliuren els premis del concurs escolar del Consell Valencià de Cultura	Valencia Capital Radio	Es lliuren els premis del concurs escolar del Consell Valencià de Cultura - Valencia Capital Radio
	Alumnos de Ontinyent reciben los premios del Consell Valencià de Cultura	Loclar	https://loclar.es/es/educacion/alumnos-de-ontinyent-reciben-los-premios-del-consell-valencia-de-cultura/
16/6/23	"Alberto Campos, alumno del IES Jaume I, recoge el premio del Consell Valencià de Cultura"	Levante EMV - Costera-Vall-Canal	https://www.levante-emv.com/costera/2023/06/16/alberto-campos-alumno-ies-jaume-88768687.html
	Fernando Delgado renuncia a la presidencia del Patronato del Museu de Belles Arts	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/fernando-delgado-renuncia-a-la-presidencia-del-patronato-del-museu-de-belles-arts
19/6/23	La lista de honores y distinciones queda pendiente de resolución	Levante EMV - p.20	https://www.levante-emv.com/valencia/2023/06/19/lista-honores-distinciones-queda-pendiente-88861901.html
26/6/23	El CVC pide redefinir naturaleza de la música tradicional y normalizar uso del lenguaje musical autóctono	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cvc-pide-redefinir-naturaleza-musica-tradicional-normalizar-uso-lenguaje-musical-autoctono-20230626171410.html
	El CVC advierte de un "déficit general" en la gestión de la música tradicional valenciana	Valencia Plaza - Europa Press	https://valenciaplaza.com/el-cvc-advierte-de-un-deficit-general-en-la-gestion-de-la-musica-tradicional-valenciana
	Ple de juny del Consell Valencià de Cultura	Valencia Capital Radio	Ple de juny del Consell Valencià de Cultura - Valencia Capital Radio

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
27/6/23	El CVC defiende que la línea defensiva republicana Inmediata debe ser BIC	Levante EMV - Europa Press	https://www.levante-emv.com/horta/2023/06/27/cvc-defiende-linea-defensiva-republicana-89186405.html
28/6/23	Carmen Sevilla, de fallera mayor a protagonista de películas de la valenciana CIFESA	Las Provincias - p.56	https://www.lasprovincias.es/culturas/carmen-sevilla-falera-mayor-protagonista-seis-peliculas-20230626191949-nt.html
29/6/23	Lo Rat Penat, en vilo ante dos candidatos: José Vicente Navarro y Òscar Rue	Esdiario	https://www.esdiario.com/valencia/491513764/lo-rat-penat-candidatos-presidente.html
3/7/23	Esteve deja la presidencia de Lo Rat Penat después de 27 años de mandato (J.Vte. Navarro)	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/valencia-ciudad/esteve-reune-catala-dejar-presidencia-rat-penat-20230703152005-nt.html
4/7/23	Esteve dejará de presidir Lo Rat Penat tras 27 años de mandato	Las Provincias - p.12	
	Pirotecnia Vulcano disparará el 35 Castell de l'Olla de Altea	La Vanguardia - Europa Press	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20230704/9085634/pirotecnia-vulcano-disparara-35-castell-l-olla-altea.html
6/7/23	La SGAE selecciona los proyectos teatrales de dos valencianas (Núria Vizcarro)	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/07/06/sgae-selecciona-proyectos-teatrales-valencianas-89544047.html
7/7/23	Carlos Mazón, Grisolía y Orihuela	Es Diario	https://www.esdiario.com/elche/380551418/carlos-mazon-grisolia-orihuela.html
8/7/23	Calatayud y FJ Benito, autores del cartel y pregón del Castell de l'Olla	La Vanguardia - EFE	https://www.lavanguardia.com/vida/20230708/9096891/calatayud-fj-benito-autores-cartel-pregon-castell-l-olla.html
9/7/23	L'orfandat institucional de la música tradicional valenciana	El Temps	https://www.eltemps.cat/article/24321/lorfandat-institucional-de-la-musica-tradicional-valenciana
10/7/23	Miguel Calatayud y FJ Benito, autores del cartel y pregón del Castell de l'Olla que se celebrará el 12 de agosto	El Español de Alicante	https://www.elespanol.com/alicante/20230710/miguel-calatayud-fj-benito-autores-cartel-pregon-castell-lolla-celebrara-agosto/777922462_0.html
12/7/23	Acuerdo en Lo Rat Penat: José Vicente Navarro será el nuevo presidente	Es Diario	https://www.esdiario.com/valencia/21051143/lo-rat-penat-jose-vicente-navarro-presidente.html
17/7/23	El nuevo gobierno de Torrent devuelve al Auditori su nombre original	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/horta/nuevo-gobierno-torrent-devuelve-auditori-nombre-original-20230717181219-nt.html
18/7/23	Josep Vicent Navarro, presidente de Lo Rat Penat	Las Provincias - p.11	
	L'auditori de Torrent deixarà de portar el nom del fundador d'Al Tall	À Punt Mèdia	https://www.apuntmedia.es/noticies/cultura/l-auditori-torrent-deixara-portar-nom-fundador-d-tall_1_1632573.html
	Nou atac del pacte PP-Vox a la cultura valenciana: retiren el nom del cofundador d'Al Tall de l'auditori de Torrent	Ara	https://www.ara.cat/paisvalencia/nou-atac-pacte-pp-vox-cultura-retiren-nom-cofundador-d-tall-l-auditori-torrent_1_4758371.html
	Torrent retira el nombre del fundador de Al Tall al Auditorio municipal	Cadena Ser	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/07/18/torrent-retira-el-nombre-del-fundador-de-al-tall-al-auditorio-municipal-radio-valencia/
	El govern de Torrent de PP i Vox treu el nom de l'Auditori Municipal dedicat a Vicent Torrent, fundador del grup Al Tall	Comarcal CV	https://comarcalcv.com/art/360679/el-govern-de-torrent-de-pp-i-vox-treu-el-nom-de-lauditori-municipal-dedicat-a-vicent-torrent-fundador-del-grup-al-tall/
	PP y Vox retiran el nombre de un laureado músico en valenciano de un auditorio municipal	Cope - EFE	https://www.cope.es/actualidad/cultura/noticias/vox-retiran-nombre-laureado-musico-valenciano-auditorio-municipal-20230718_2819148
	PP i Vox retiren el nom de Vicent Torrent, líder d'Al Tall, de l'Auditori Municipal de Torrent	Diari La veu del País Valencià	https://www.diarilaveu.cat/noticia/16189/pp-i-vox-retiren-el-nom-de-vicent-torrent-lider-dal-tall-de-lauditori-municipal-de-torrent
	Polémica por la decisión del Ayuntamiento de Torrent de eliminar el nombre del fundador de Al Tall del auditorio	El Mundo	https://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2023/07/18/64b6d5c5e4d4d85b788b45a3.html

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	Nou cas de catalanofòbia al País Valencià: PP i Vox retiren el nom del fundador d'Al Tall d'un auditori	El Nacional.cat	https://www.elnacional.cat/ca/politica/pp-vox-retiren-nom-fundador-tall-auditori-municipal-torrent_1063452_102.html
	El PP y Vox eliminan el nombre del fundador de Al Tall, popular grupo en valenciano, del auditorio municipal de Torrent	El País	https://elpais.com/espana/comunidad-valenciana/2023-07-18/el-pp-y-vox-eliminan-el-nombre-del-fundador-de-al-tall-popular-grupo-en-valenciano-del-auditorio-municipal-de-torrent.html
	El nou govern de Torrent retorna al Auditori el seu nom original	El Periòdic Valencià	https://www.elperiodicvalencia.com/el-nou-govern-de-torrent-retorna-al-auditori-el-seu-nom-original/
	Vicent Torrent (Al Tall) tras ver como su nombre se retira del Auditori de Torrent: "El morro de Franco vuelve a asomar por debajo de la puerta"	El Periódico de Aquí	https://valencia.elperiodicodeaqui.com/epda-noticias/vicent-torrent-al-tall-tras-ver-como-su-nombre-se-retira-del-auditori-de-torrent-el-morro-de-franco-vuelve-a-asomar-por-debajo-de/321228
	El PP i Vox eliminen el nom del fundador del grup en valencià Al Tall de l'auditori de Torrent	El Punt Avui	https://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/2314118-el-pp-i-vox-eliminen-el-nom-del-fundador-del-grup-en-valencia-al-tall-de-l-auditori-de-torrent.html
	Indignació amb PP i Vox per retirar el nom de Vicent Torrent de l'auditori	El Temps	https://www.eltemps.cat/article/24409/indignacio-amb-pp-i-vox-per-retirar-el-nom-de-vicent-torrent-de-lauditori
	PP i Vox eliminen el nom de l'Auditori Municipal de Torrent dedicat a un fundador del grup musical Al Tall	elDiario.es	PP i Vox eliminen el nom de l'Auditori Municipal de Torrent dedicat a un fundador del grup musical Al Tall (eldiario.es)
	Compromís-Podemos-Esquerra Unida considera un ataque personal a Vicent Torrent eliminar su nombre del Auditori municipal	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/torrent/compromis-podemos-esquerra-unida-considera-ataque-personal-vicent-torrent-eliminar-nombre-auditori-municipal_914383
	PP i Vox eliminen el nom de Vicent Torrent de l'Auditori de Torrent	Enderrock	https://www.enderrock.cat/noticia/26498/pp-vox-eliminen-nom-vicent-torrent-auditori-torrent
	Compromís-Podem-EUPV considera "un atac personal a Vicent Torrent eliminar el seu nom de l'Auditori municipal"	Horta Noticias	https://www.hortanoticias.com/compromis-podem-eupv-considera-un-atac-personal-a-vicent-torrent-eliminar-el-seu-nom-de-lauditori-municipal/
	Vicent Torrent: "La derecha de Torrent es sectaria y no entiende que mucha gente en la ciudad se identifica con el 'Tio Canya'" - Levante-EMV	Info-Flash	https://www.info-flash.com/info-flash/actualites/france/93511-espana/58623219-vicent-torrent-la-derecha-de-torrent-es-sectaria-y-no-entiende-que-mucha-gente-en-la-ciudad-se-identifica-con-el-tio-canya-levante-emv.html
	El nuevo gobierno de Torrent devuelve al Auditori su nombre original	InfoTorrent	https://infotorrent.es/gestion-ciudad/el-nuevo-gobierno-de-torrent-devuelve-al-auditori-su-nombre-original/
	El PP y Vox quitan el nombre de Vicent Torrent, de Al Tall, al auditori Municipal de Torrent	La Vanguardia	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20230718/9116805/pp-vox-quitan-nombre-vicent-torrent-tall-auditori-municipal-torrent.html
	El gobierno de Torrent devuelve al Auditori su nombre original	Las Provincias - p.15	
	"Torrent: El nuevo gobierno de PP y Vox le quita el nombre de Vicent Torrent de Al Tall al auditorio municipal"	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/horta/2023/07/18/nuevo-gobierno-pp-vox-le-90012074.html
	Vicent Torrent: "La derecha de Torrent es sectaria y no entiende que mucha gente en la ciudad se identifica con el 'Tio Canya'"	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/horta/2023/07/18/vicent-torrent-derecha-torrent-sectaria-90026248.html
	El nou equip de govern elimina el nom de "Vicent Torrent" de l'Auditori	L'opinió de Torrent	https://laopiniondetorrent.es/valencia/art/65677/el-nou-equip-de-govern-elimina-el-nom-de-vicent-torrent-de-lauditori
	PP i Vox retiren el nom de Vicent Torrent d'Al Tall a l'auditori de Torrent	Nació	https://www.naciodigital.cat/noticia/260186/pp-vox-retiren-nom-vicent-torrent-al-tall-auditori
	PP y Vox quitan el nombre de Vicent Torrent, referente de la música en valenciano, al auditorio municipal de Torrente	Nius	https://www.niusdiario.es/espana/valencia/20230718/pp-vox-quitan-nombre-vicent-torrent-musica-valenciano-auditorio-torrente_18_010069749.html
	El Auditori de Torrent pierde el nombre del fundador de Al Tall, Vicent Torrent	Noticias CV	https://www.noticiascv.com/el-auditori-de-torrent-pierde-el-nombre-del-fundador-de-al-tall-vicent-torrent/

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	PP y Vox retiran el nombre de un laureado músico valenciano de un auditorio municipal en Torrent	Onda Vasca - EFE	https://www.ondavasca.com/pp-y-vox-retiran-el-nombre-de-un-laureado-musico-valenciano-de-un-auditorio-municipal-en-torrent/
	PP i Vox retiren el nom del compositor valencià Vicent Torrent de l'auditori municipal de Torrent	Público	https://www.publico.es/public/pp-i-vox-retiren-nom-compositor-valencia-vicent-torrent-l-auditori-municipal-torrent.html
	PP i Vox retiren el nom de Vicent Torrent d'Al Tall, a l'auditori municipal de Torrent	Racó Català	https://www.racocatala.cat/forums/fil/246285/pp-vox-retiren-nom-vicent-torrent-dal-tall-lauditori-municipal-torrent
	El nuevo Ayuntamiento devuelve al Auditori de Torrent su nombre original	Torrent al día	https://torrentaldia.com/el-nuevo-ayuntamiento-devuelve-al-auditori-de-torrent-su-nombre-original/
	El Ayuntamiento de Torrent de PP y Vox elimina el nombre del creador de Al Tall del auditorio municipal	Ultima Hora	https://www.ultimahora.es/noticias/comunidades/2023/07/18/1978391/ayuntamiento-torrent-vox-elimina-nombre-del-creador-tall-del-auditorio-municipal.html
	El Ayuntamiento de Torrent quita el nombre del fundador de Al Tall a su auditorio	València Extra	https://www.valenciaextra.com/es/sociedad/ayuntamiento-torrent-quita-nombre-fundador-tall-su-auditorio_523946_102.html
	Torrent retira el nombre del fundador de Al Tall al Auditorio municipal	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/torrent-retira-el-nombre-del-fundador-de-al-tall-al-auditorio-municipal
	Vicent Torrent: "La dreta és com aquests micos que es colpegen el pit i bramen dient 'jo sóc ací'"	Vilaweb	https://www.vilaweb.cat/noticies/vicent-torrent-la-dreta-es-com-aquests-micos-que-es-colpegen-al-pit-i-bramen-dient-aci-estic-jo/
	El PSPV y Compromís tachan de "bajeza moral" el cambio de nombre del auditorio de Torrent	Vivamálaga	https://vivamalaga.net/valencia/1314805/el-pspv-y-compromis-tachan-de-bajeza-moral-el-cambio-de-nombre-del-auditorio-de-torrent/
19/7/23	Nou atac del pacte PP-Vox a la cultura valenciana: retiren el nom del cofundador d'Al Tall de l'auditori de Torrent	Ara Balears	https://www.arabalears.cat/politica/nou-atac-pacte-pp-vox-cultura-retiren-nom-cofundador-d-tall-l-auditori-torrent_1_4759188.html
	PP i Vox eliminen el nom del fundador del grup valencià Al Tall de l'auditori de Torrent	Catalunya Ràdio	https://www.ccma.cat/324/pp-i-vox-eliminen-el-nom-del-fundador-del-grup-valencia-al-tall-de-lauditori-de-torrent/noticia/3241700/
	El gobierno de PP y Vox le quita el nombre del líder de Al Tall al auditorio de Torrent	Levante EMV - p.23	
	PP i Vox retiren el nom de Vicent Torrent d'Al Tall, a l'auditori municipal de Torrent	Racó Català	https://www.racocatala.cat/forums/fil/246285/pp-vox-retiren-nom-vicent-torrent-dal-tall-lauditori-municipal-torrent
21/7/23	Entidades privadas culturales valencianas critican los actos de censura de PP y Vox, que también llegan al CVC	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/entidades-privadas-culturales-valencianas-critican-actos-censura-pp-vox-llegan-cvc_1_10396650.html
22/7/23	Vicent Torrent recurre a Franco y calienta el pleno de Consell de Cultura	Es Diario	https://www.esdiario.com/municipios/411003289/vicent-torrent-franco-consell-valenci.html
24/7/23	Ple tens al CVC: la institució lamenta que es retire el nom del fundador d'Al Tall a l'auditori de Torrent	À Punt Mèdia	https://www.apuntmedia.es/noticies/cultura/ple-tens-cvc-institucio-lamenta-retire-nom-fundador-d-tall-l-auditori-torrent_1_1633830.html
	El Consell Valencià de Cultura expresa su descontento por el cambio de nombre del 'Auditori de Torrent' – Valencia	Castellón Diario	https://castellondiario.com/el-consell-valencia-de-cultura-expresa-su-descontento-por-el-cambio-de-nombre-del-auditori-de-torrent-valencia/
	El Consell Valencià de Cultura critica la retirada por el PP y Vox del nombre del fundador del grupo Al Tall del Auditori de Torrent	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/consell-valencia-cultura-critica-retirada-pp-vox-nombre-fundador-grupo-tall-auditori-torrent_1_10404479.html
	Miembros del CVC abandonan el pleno que iba a tratar el nombre del auditorio de Torrent	El Meridiano	https://www.elmeridiano.es/miembros-del-cvc-abandonan-el-pleno-que-iba-a-tratar-el-nombre-del-auditorio-de-torrent/

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	El Consell de Cultura lamenta la "condena de la memoria" del PP y Vox por retirar el nombre de un cantante en valenciano del Auditori de Torrent	El País	El Consell de Cultura lamenta la "condena de la memoria" del PP y Vox por retirar el nombre de un cantante en valenciano del Auditori de Torrent | Comunidad Valenciana | España | EL PAÍS (elpais.com)
	Miembros del Consell Valencià de Cultura abandonan el pleno que iba a tratar el cambio de nombre del auditorio de Torrent	El Periódico de Aquí - EFE	https://valencia.elperiodicodeaqui.com/epda-noticias/miembros-del-consell-valencia-de-cultura-abandonan-el-pleno-que-iba-a-tratar-el-cambio-de-nombre-del-auditorio-de-torrent/321731
	CVC lamenta el cambio de nombre del Auditori de Torrent: "Respetar nuestra cultura en su conjunto ha de ser el objetivo"	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cvc-lamenta-cambio-nombre-auditori-torrent-respetar-cultura-conjunto-ser-objetivo-20230724164955.html
	Miembros del CVC se retiran de un pleno en rechazo a la eliminación del nombre del auditorio municipal de Torrent	Horta Noticias	https://www.hortanoticias.com/cinco-miembros-del-cvc-se-retiran-de-la-sesion-plenaria-en-rechazo-a-la-eliminacion-del-nombre-del-auditorio-municipal-de-torrent/
	Tensión en el CVC por la denominación del auditorio municipal de Torrent	Información	Tensión en el CVC por la denominación del auditorio municipal de Torrent - Información (informacion.es)
	Miembros del CVC abandonan el pleno que iba a tratar el nombre del auditorio de Torrent	La Vanguardia - EFE	https://www.lavanguardia.com/vida/20230724/9130904/miembros-cvc-abandonan-pleno-iba-tratar-nombre-auditorio-torrent.html
	El Consell Valencià de Cultura lamenta la retirada del nom de Vicent Torrent de l'Auditori de la seua ciutat	La Veu del País Valencià	https://www.diarilaveu.cat/noticia/16312/el-consell-valencia-de-cultura-lamenta-la-retirada-del-nom-de-vicent-torrent-de-lauditori-
	Bronca y acusaciones de censura en el último pleno del Consell Valencià de Cultura	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/culturas/bronca-acusaciones-censura-ultimo-pleno-consell-valencia-20230724131222-nt.html
	Tensión en el CVC por la denominación del auditorio municipal de Torrent	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/07/24/tension-cvc-denominacion-auditorio-municipal-90272740.html
	Informatiu - Comunitat Valenciana	RTVE - min. 21:02	L'Informatiu de la Comunitat Valenciana 2 - 24/07/23 (rtve.es)
	CVC muestra su pesar por el cambio de nombre del Auditori de Torrent: «Respetar nuestra cultura en su conjunto ha de ser el objetivo»	Valencia Noticias	https://valencianoticias.com/cvc-muestra-su-pesar-por-el-cambio-de-nombre-del-auditori-de-torrent-respetar-nuestra-cultura-en-su-conjunto-ha-de-ser-el-objetivo/
	La eliminación del nombre de Vicent Torrent del Auditori de Torrent acaba en bronca en el CVC	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/la-eliminacion-del-nombre-de-vicent-torrent-del-auditori-de-torrent-acaba-en-bronca-en-el-cvc
25/7/23	El Consell de Cultura critica la retirada del nombre del fundador d'Al Tall en Torrent	Levante EMV - p.57	
	Bronca y acusaciones de censura en el Consell de Cultura para cerrar el primer año sin Grisolía	Las Provincias - p.52	
	El Consell Valencià de Cultura lamenta el canvi de nom de l'Auditori de Torrent	Vilaweb	https://www.vilaweb.cat/noticies/el-consell-valencia-de-cultura-lamenta-el-canvi-de-nom-de-lauditori-de-torrent/
	El Consell Valencià de Cultura "lamenta profundament" l'eliminació del nom de Vicent Torrent de l'auditori de Torrent	Comarcal CV	https://comarcalcv.com/art/360736/el-consell-valencia-de-cultura-lamenta-profundament-leliminacio-del-nom-de-vicent-torrent-de-lauditori-de-torrent
	"Vicent Torrent: "Gracias al Ayuntamiento de Torrent ahora todo el mundo sabe que el Auditorio Municipal llevaba mi nombre"""	Cadena Ser	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/07/25/entrevista-a-vicent-torrent-fundador-de-al-tall-radio-valencia/
27/7/23	Ofensiva contra la cultura valenciana	lamarea.com	https://www.lamarea.com/2023/07/27/ofensiva-contra-la-cultura-valenciana/
	Concentración de rechazo al cambio de nombre del Auditorio de Torrent	Horta Noticias	https://www.hortanoticias.com/concentracion-en-torrent-ante-el-rechazo-del-cambio-de-nombre-del-auditorio/
	Folgado considera inadmisible que un vocal del CVC llame 'trogloditas' a los torrentinos y le exige que se disculpe	Noticias CV	https://www.noticiascv.com/folgado-considera-inadmisible-que-un-vocal-del-cvc-llame-trogloditas-a-los-torrentinos-y-le-exige-que-se-disculpe/

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
30/7/23	Madurez y perversidad	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/opinion/madurez-perversidad_129_10411616.html
31/7/23	Filólogos de la tercera vía piden al Consell que apueste por un valenciano próximo a la calle y "cohesionador"	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/07/31/filologos-tercera-via-piden-consell-90522037.html
	Amb Vicent Torrent, a Torrent	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/val/cultura/d-aci-i-d-alla/amb-vicent-torrent-torrent_132_10419600.html
1/8/23	Filólogos de la tercera vía reclaman un valenciano genuino y "cohesionador"	Levante EMV - p. 10	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/07/31/filologos-tercera-via-piden-consell-90522037.html
2/8/23	"Compromís instará al pleno a posicionarse en defensa de la cultura y la enseñanza en valenciano"	El Económico	https://eleconomico.es/ciudad-2/item/147304-comprom%C3%ADs-instar%C3%A1-al-pleno-a-posicionarse-en-defensa-de-la-cultura-y-la-ense%C3%B1anza-en-valenciano
4/8/23	Un año sin el profesor Grisolía	Las Provincias - p. 44	https://www.lasprovincias.es/culturas/ano-profesor-grisolia-20230803005600-nt.html#vca=fixed-btn&vso=rrss&vmc=cp&vli=culturas
	Un año son Grisolía, el científico que eligió ser optimista	Levante EMV - p. 39	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/08/04/ano-grisolia-cientifico-eligio-optimista-90632188.html
6/8/23	¿Qué valenciano hay que usar?	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/08/06/valenciano-hay-90669896.html
20/8/23	El sátiro	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-satiro
24/8/23	Cal recordar el Dictamen del Consell Valencià de Cultura sobre el valencià	Saó	https://revistasao.cat/cal-recordar-el-dictamen-del-consell-valencia-de-cultura-sobre-el-valencia/
25/8/23	La AVL se revuelve contra el conseller de Educación	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/politica/avl-conseller-educacion-20230825140653-nt.html#vca=modulos&vso=lasprovincias&vmc=noticias-rel&vli=politica
	La AVL critica la "irresponsabilidad" del Consell por cuestionar la normativa del valenciano	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/08/25/avl-critica-irresponsabilidad-consell-cuestionar-91325046.html
	La Acadèmia Valenciana de la Llengua critica la "irresponsabilidad" de PP y Vox por cuestionar la normativa lingüística	elperiódico.com	https://amp.elperiodico.com/es/politica/20230825/avl-critica-irresponsabilidad-consell-cuestionar-normativa-valenciano-91328012
	La AVL critica la "irresponsabilidad" del Consell por cuestionar la normativa del valenciano	El Periódico Mediterráneo	https://www.elperiodicomediterraneo.com/comunidad-valenciana/2023/08/25/academia-valenciana-llengua-critica-conseller-rovira-91325177.html
	El CVC muestra su apoyo a la AVL y recuerda que es un órgano cuyas decisiones son "vinculantes para la Administración"	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cvc-muestra-apoyo-avl-recuerda-organo-cuyas-decisiones-son-vinculantes-administracion-20230825214356.html
	La AVL afea al conseller de Educación que cuestione sus competencias y el Estatuto de Autonomía	Diario de Alicante	https://diariodealicante.net/avl-afea-conseller-cuestione-competencias/
	La AVL califica de "irresponsable" al conseller de Educació por cuestionar la normativa del valenciano	Cadena SER	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/08/25/la-avl-califica-de-irresponsable-al-conseller-de-educacio-por-cuestionar-la-normativa-del-valenciano-radio-valencia/
	La Academia Valenciana de la Lengua critica al conseller de Educación por cuestionarla	La Vanguardia	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20230825/9185500/academia-valenciana-lengua-critica-conseller-educacion-cuestionarla.html
	La AVL exige a Rovira que no ponga en duda la normativa lingüística ni "reavive un conflicto estéril"	La Vanguardia	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20230825/9185514/avl-exige-rovira-ponga-duda-normativa-lingueistica-reavive-conflicto-esteril.html
	El CVC muestra su apoyo a la AVL y recuerda que es un órgano cuyas decisiones son "vinculantes para la Administración"	La Vanguardia	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20230825/9186929/cvc-muestra-apoyo-avl-recuerda-organo-cuyas-decisiones-son-vinculantes-administracion.html

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	L'AVL acusa el conseller Rovira d'atiar el conflicte lingüístic i li retreu que vulneri l'estatut	Vilaweb	https://www.vilaweb.cat/noticies/lavl-acusa-el-conseller-rovira-datiar-el-conflicte-linguistic-i-li-retreu-que-se-salti-lestatut/
26/8/23	La presidenta de las Corts presume de que la presencia de Vox en el Consell ha provocado el "debate" sobre el valenciano	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/politica/presidenta-corts-presume-presencia-vox-consell-provocado-debate-valenciano_1_10467600.html
	El Consell Valencià de Cultura muestra su apoyo a la AVL: sus decisiones "son vinculantes para la Administración"	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/08/26/consell-valencia-cultura-apoyo-avl-91362961.html
	Massó asegura que si Vox no formara parte del Consell el "debate" sobre el valenciano "no se habría abierto"	COPE	https://www.cope.es/actualidad/espana/noticias/masso-asegura-que-vox-formara-parte-del-consell-debate-sobre-valenciano-habria-abierto-20230826_2869867
	Massó dice que si Vox no formara parte del Consell el "debate" sobre el valenciano "no se habría abierto"	Castellón Plaza	https://castellonplaza.com/massodicequesivoxnoformarapartedelconselleldebatesobreelvalencianonosehabriaabierto1
	CVC respalda a la AVL y subraya la autoridad de sus decisiones como vinculantes en la Administración	Castellón Diario	https://castellondiario.com/cvc-respalda-a-la-avl-y-subraya-la-autoridad-de-sus-decisiones-como-vinculantes-en-la-administracion/
	Muere Enrique Fayos, empresario cultural e impulsor del Teatro Olympia de València	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-muere-enrique-fayos-empresario-cultural-impulsor-teatro-olympia-valencia-20230826134507.html
	Muere Enrique Fayos, empresario cultural e impulsor del Teatro Olympia de València	Cadena SER	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/08/26/muere-enrique-fayos-empresario-cultural-e-impulsor-del-teatro-olympia-de-valencia-radio-valencia/
	Fallece Enrique Fayos Higón, impulsor del Teatro Olympia	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/fallece-enrique-fayos-higon-impulsor-del-teatro-olympia
	S'ha mort Enrique Fayos, empresari cultural i impulsor del Teatre Olympia de València	Vilaweb	https://www.vilaweb.cat/noticies/sha-mort-enrique-fayos-empresari-cultural-i-impulsor-del-teatre-olympia-de-valencia/
27/8/23	Los cinco consejeros del PP en el CVC acusan a la presidenta de "desviación impropia" por su apoyo a la AVL	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/los-cinco-consejeros-del-pp-en-el-cvc-acusan-a-la-presidenta-de-desviacion-impropia-por-su-apoyo-a-la-avl
	El Consell Valencià de Cultura se divide ante el choque del Consell con la AVL por el valenciano	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/politica/consell-valencia-cultura-valenciano-20230827132928-nt.html
	Fractura en el Consell Valencià de Cultura por el apoyo a la Academia Valenciana de la Llengua	La Vanguardia	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20230827/9189090/fractura-consell-valencia-cultura-apoyo-academia-valenciana-llengua.html
	Censuran a la presidenta del Consell de Cultura por su tuit sobre el valenciano	Es Diario	https://www.esdiario.com/valencia/862992522/carta-abierta-a-la-presidenta-en-funciones-de-consell-de-cultura.html
	Los cinco consejeros del PP en el CVC acusan a la presidenta de "desviación impropia" de funciones por el apoyo a la AVL	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cinco-consejeros-pp-cvc-acusan-presidenta-desviacion-impropia-funciones-apoyo-avl-20230827124112.html
	Los cinco consejeros del PP en el CVC califican de "inoportuno" e "inapropiado" el texto en apoyo a la AVL	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/08/27/cinco-consejeros-pp-cvc-califican-91396460.html
28/8/23	Los creadores de la AVL alertan del riesgo de reabrir la batalla del valenciano	El Periódico Mediterráneo	Los creadores de la AVL alertan del riesgo de reabrir la batalla del valenciano - El Periódico Mediterráneo (elperiodicomediterraneo.com)
	La guerra del valenciano fractura el Consell de Cultura tras el choque entre PP, Vox y la AVL	Las Provincias - p. 1	
	El Consell de Culura se divide en el choque entre PP, Vox y la AVL por el valenciano	Las Provincias - pp. 16,17	
	Los creadores de la AVL alertan del riesgo de reabrir la batalla del valenciano	Levante EMV - p. 5	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/08/28/creadores-avl-alertan-riesgo-reabrir-91346349.html

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	Los consejeros del PP en el CVC se desmarcan en el órgano y evitan criticar las polémicas culturales creadas por la derecha	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/consejeros-pp-cvc-desmarcan-organo-evitan-criticar-polemicas-culturales-creadas-derecha_1_10469145.html
	Miembros del CVC cuestionan el apoyo a la AVL por 'desviación impropia'	Actualitat Valenciana	https://actualitatvalenciana.com/miembros-del-cvc-cuestionan-el-apoyo-a-la-avl-por-desviacion-impropia/
	Mazón insta a la AVL a tener «mayor sensibilidad y gestos de integración» con el valenciano	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/politica/mazon-insta-avl-tener-mayor-sensibilidad-gestos-20230828121159-nt.html
	Conflictos en el Consell Valencià de Cultura: Consejeros del PP Acusan a la Presidenta de Desviación de Funciones por Apoyo a la AVL	Valencia Noticias	https://valenciannoticias.com/conflictos-en-el-consell-valencia-de-cultura-consejeros-del-pp-acusan-a-la-presidenta-de-desviacion-de-funciones-por-apoyo-a-la-avl/
29/8/23	Mazón exige a la AVL mayor «integración» y «sensibilidad» con el uso del valenciano	Las Provincias - pp. 18,19	
	El Consell de Cultura, ariete político para la izquierda	Las Provincias - pp. 20,21	https://www.lasprovincias.es/politica/consell-cultura-ariete-politico-izquierda-20230828004332-nt.html
30/8/23	La dedicación de un centro a la presidenta del Consell de Cultura abre una nueva brecha	Las Provincias - p. 44	https://www.lasprovincias.es/noticias/dedicacion-centro-presidenta-consell-cultura-abre-nueva-20230829005415-nt.html
	El PP trata de frenar la escalada de tensión en el conflicto del valenciano	Las Provincias - pp. 20,21	https://www.lasprovincias.es/politica/pp-trata-frenar-escalada-tension-conflicto-valenciano-20230829004639-nt.html
	La presidenta del CVC, centro de polémicas: bronca al firmar con 'país valencià'	Es Diario	https://www.esdiario.com/valencia/734457155/presidenta-cvc-pais-valencia.html
31/8/23	Musicóloga que divulgó el legado de su padre Eduardo Ranch	Las Provincias - p. 17	
	Mor la musicòloga Amparo Ranch, inspiradora d'Al Tall	La Veu del País Valencià	https://www.diarilaveu.cat/noticia/16949/mor-la-musicologa-amparo-ranch-inspiradora-dal-tall
	Muere la musicóloga Amparo Ranch a sus 94 años	Catalunya Press - Europa Press	https://www.catalunyapress.es/articulo/cultura/2023-08-30/4418161-muere-musicologa-amparo-ranch-94-anos
	Mor la musicòloga valenciana Amparo Ranch als 94 anys	Noticias CV - Europa Press	https://www.noticiascv.com/mor-la-musicologa-valenciana-amparo-ranch-als-94-anys/
	Muere la musicóloga Amparo Ranch a sus 94 años	Siglo XXI - Europa Press	https://www.diariosigloxxi.com/texto-ep/mostrar/20230830201045/muere-musicologa-amparo-ranch-94-anos
3/9/23	El PP reinstaura el bou embolat en les pedanies de València malgrat els informes que adverteixen del "sofriment de l'animal"	elDiario.es	El PP reinstaura el bou embolat en les pedanies de València malgrat els informes que adverteixen del "sofriment de l'animal" (eldiario.es)
	La lengua y el autoengaño	Castellón al Día - El Mundo	https://castellonaldia.elmundo.es/opinion/columnistas/la-lengua-y-el-autoengano-NJ16791419
	Gamberrismo millonario	Valencia Plaza - J.R. Seguí	https://valenciaplaza.com/gamberrismo-millonario
4/9/23	Josep Vicent Navarro: "La AVL no cumple ni su propia ley de creación"	Es Diario	https://www.esdiario.com/valencia/839494334/entrevista-josep-vicent-navarro-lo-rat-penat.html
5/9/23	¿Para qué sirve el Consell de Cultura?	Las Provincias - p. 44	https://www.lasprovincias.es/culturas/sirve-consell-cultura-20230904020713-nt.html
	Qüestió de vots	El Temps - pp. 16 - 20	https://www.eltemps.cat/article/28984/questio-de-vots
6/9/23	Recuerdan a Garín como un apasionado por el arte y su divulgación cuyo legado "sigue vivo"	La Vanguardia (EFE)	https://www.lavanguardia.com/vida/20230906/9209042/adios-felipe-garin-apasionado-arte-divulgacion-cuyo-legado-sigue-vivo.html#:~:text=Gar%C3%ADn%20ha%20fallecido%20a%20los,del%20Museo%20de%20Bellas%20Artes.

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	Recuerdan a Garín como un apasionado por el arte y su divulgación cuyo legado "sigue vivo"	COPE (EFE)	https://www.cope.es/actualidad/cultura/noticias/recuerdan-garin-como-apasionado-por-arte-divulgacion-cuyo-legado-sigue-vivo-20230906_2885456
	Adiós a Felipe Garín, un apasionado por el arte y su divulgación cuyo legado "sigue vivo"	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/09/06/adios-felipe-garin-apasionado-arte-91779585.html
	El Consell exige el mismo estatus para el valenciano que para el resto de lenguas cooficiales	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/politica/consell-exige-estatus-valenciano-resto-lenguas-cooficiales-20230905012151-nt.html
	Vives paraules que entenc	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/opinion/2023/09/06/vives-paraules-entenc-91743526.html
7/9/23	Muere Felipe Garín, un apasionado del arte	Levante EMV - p. 47	
8/9/23	Dos alumnos del IES Jaume I de Ontinyent optan al premio universitario Sapiència	Levante EMV - La Costera	https://www.levante-emv.com/costera/2023/09/08/alumnos-ies-jaume-ontinyent-optan-91865383.html
10/9/23	Ocho preguntas por responder para el curso cultural 23/24	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/ocho-preguntas-por-responder-para-el-curso-cultural-23-24
	La Diputació colabora en los premios Vicent Andrés Estellés que promueven el talento joven narrativo en valencià	Actualitat Valenciana	https://actualitatvalenciana.com/diputacio-premios-narrativo/
11/9/23	A favor y en contra, del Consell de Cultura a la Confederación del Júcar	Levante EMV - p. 9	
12/9/23	Mazón pospone su reunión con la presidenta de la AVL y enfría la polémica del valenciano	Las Provincias - p. 23	https://www.lasprovincias.es/politica/mazon-pospone-reunion-avl-enfria-polemica-valenciano-20230911115020-nt.html
13/9/23	Un informe alerta de que el dragado total de l'Albufera aceleraría más su salinización	Levante EMV - p. 16	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/09/13/informe-alerta-dragado-total-l-92018255.html
14/9/23	El polémico dragado del lago de l'Albufera llega a las Corts	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/09/14/polemico-dragado-lago-lalbufera-llega-92078098.html
16/9/23	Mazón se reúne con la presidenta de la AVL para pedirle "gestos" con todo el valencianismo	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/mazon-se-reune-presidenta-avl-pedirle-gestos-valencianismo
	Mazón se reunirá el lunes con la AVL, a la que pedirá "gestos" para que la entidad "represente a todo el mundo"	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-mazon-reunira-lunes-avl-pedira-gestos-entidad-represente-todo-mundo-20230916151526.html
20/9/23	El Botànic en funciones tumbó la protección cultural de 'les casetes' de Nules	Castellón al Día - El Mundo	https://castellonaldia.elmundo.es/comarcas/plana-baixa/el-botanic-en-funciones-tumbo-la-proteccion-cultural-de-les-casetes-de-nules-HH16993554
	Cinco razones por las que la estrategia de Mazón con el valenciano es arriesgada	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/cinco-razones-por-las-que-la-estrategia-de-mazon-con-el-valenciano-es-arriesgada
21/9/23	El ICAV firma la Declaració de València sobre los Neuroderechos en el Consell Valencià de Cultura	COMUNICAV - nº 23 - p. 22	
23/9/23	La alcaldesa de Castellón se alinea con La Pérgola de Marco: «Es un buen proyecto»	Castellón al día - El Mundo	https://castellonaldia.elmundo.es/castellon/alcaldesa-castellon-se-alinea-con-la-pergola-de-marco-es-un-buen-proyecto-FE17020995
	Chulvi critica en Les Corts que Mazón haya entregado la cultura valenciana a 'los ultras'	Xàbia la dia	https://xabiaaldia.com/art/154273/chulvi-critica-en-les-corts-que-mazon-haya-entregado-la-cultura-valenciana-a-los-ultras
24/9/23	Castelló pone el foco en la Pérgola como "espacio abierto a la ciudadanía"... si la justicia lo permite	Castellón Plaza	https://castellonplaza.com/castello-pone-el-foco-en-la-pergola
25/9/23	El CVC concede su Medalla de Honor a Capella de Ministrers por sus 36 años de trayectoria	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cvc-concede-medalla-honor-capella-ministrers-36-anos-trayectoria-20230925172711.html

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	La presidenta del CVC cree que el cambio en el topónimo de Valencia es "un tema político y no lingüístico"	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-presidenta-cvc-cree-cambio-toponimo-valencia-tema-politico-no-linguistico-20230925173113.html
	La presidenta del Consell Valencià de Cultura considera que el cambio en el topónimo de Valencia es un tema "político"	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/politica/presidenta-consell-valencia-cultura-considera-cambio-toponimo-valencia-tema-politico_1_10543760.html
	El CVC, dividido: Pedrós defiende su legitimidad como presidenta ante las críticas de consejeros del PP	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-cvc-dividido-pedros-defiende-su-legitimidad-como-presidenta-ante-las-criticas-de-consejeros-del-pp
	El CVC concede su Medalla de Honor a Capella de Ministrers por sus 36 años de trayectoria	La Vanguardia (EP)	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20230925/9252419/cvc-concede-medalla-honor-capella-ministrers-36-anos-trayectoria.html
	El Consell Valencià de Cultura alerta sobre la masificación turística en la Marina Alta	La Razón	https://www.larazon.es/comunidad-valenciana/consell-valencia-cultura-alerta-masificacion-turistica-marina-alta_202309256511a8b14fd7bf00013cc853.html
	La primera presidenta de l'AVL, del PP, diu que el canvi toponímic de València és «perfectament legítim»	La Veu del País Valencià	https://www.diarilaveu.cat/noticia/17484/la-primera-presidenta-de-la-vl-del-pp-diu-que-en-canvi-toponimic-de-valencia-es-perfectamen
	El Consell Valencià de Cultura alerta sobre la masificación turística y la presión urbanística en la Marina Alta	La Marina Plaza	https://lamarinaplaza.com/2023/09/25/el-consell-valencia-de-cultura-alerta-sobre-la-masificacion-turistica-y-la-presion-urbanistica-en-la-marina-alta/
	El Consell Valencià de Cultura alerta sobre la massificació turística a la Marina Alta	À Punt	https://www.apuntmedia.es/noticies/cultura/consell-valencia-cultura-alerta-massificacio-turistica-marina-alta_1_1647014.html
	Els membres del Consell Valencià de Cultura discrepen entre ells....	RTVE - min.10:57	L'Informatiu de la Comunitat Valenciana 2 - 25/09/23 (rtve.es)
	El CVC otorgó su Medalla de Honor a Capella de Ministrers por sus 36 años de trayectoria	Noticias de	https://www.noticiasde.es/comunidad-valenciana/el-cvc-otorgo-su-medalla-de-honor-a-capella-de-ministrers-por-sus-36-anos-de-trayectoria/
26/9/23	La presidenta interina del Consell de Cultura defiende la legitimidad de su puesto	Las Provincias - p. 53 (EP)	https://www.lasprovincias.es/culturas/presidenta-interina-consell-cultura-defiende-legitimidad-puesto-20230926031053-nt.html
	Dolors Pedrós defiende su legitimidad como presidenta del CVC ante las críticas del PP	Levante EMV - p. 56	
	El Consell Valencià de Cultura lo dice claro: la masificación turística amenaza la singularidad natural y cultural de la Marina Alta	Levante EMV (La Marina)	https://www.levante-emv.com/marina/2023/09/26/consell-valencia-cultura-dice-claro-92559667.html
	El tono bronco se instala en el Consell Valencià de Cultura	Es Diario	https://www.esdiario.com/valencia/314409041/el-tono-bronco-se-instala-en-el-consell-valencia-de-cultura.html
	El Consell Valencià de Cultura concedeix la Medalla d'Honor a Capella de Ministrers	La Veu del País Valencià	https://www.diarilaveu.cat/noticia/17486/el-consell-valencia-de-cultura-concedeix-la-medalla-dhonor-a-capella-de-ministrers
27/9/23	El CVC alerta del peligro de perder la identidad por la masificación turística	Levante EMV - p. 29	
	¿De dónde viene el nombre de la playa del Postiguet de Alicante? (Joaquín Santo)	El Español	https://www.elespanol.com/alicante/alicante-ciudad/20230927/viene-nombre-playa-postiguet-alicante/797420612_0.html
29/9/23	El dragado completo del lago de l'Albufera aumentaría más el riesgo de salinización	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/09/29/dragado-completo-lago-l-albufera-92690006.html
30/9/23	¿Qué está pasando en el Consell Valencià de Cultura?	Es Diario	https://www.esdiario.com/valencia/516288886/que-esta-pasando-consell-valencia-cultura.html

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
1/10/23	La Generalitat contra Les Normes	Castellón al día - El Mundo	https://castellonaldia.elmundo.es/opinion/el-mundo-de-xipell/la-generalitat-contra-les-normes-FP17092777
	Los expertos avisan: la Alameda se degrada y reclaman su rescate	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/valencia-ciudad/expertos-avisan-alameda-degrada-reclaman-rescate-20230929163346-nt.html
	La Sociedad valenciana arropa la fiesta de Las Provincias	Las Provincias - p.32	https://www.lasprovincias.es/premios-valencianos-sxxi/sociedad-valenciana-arropa-fiesta-provincias-20230929150117-ga.html#imagen1
2/10/23	Josep Vicent Miralles, autor de 'Estiu': «En la Marina Alta ya no somos vecinos, sino empleados turísticos»	La Marina Plaza	https://lamarinaplaza.com/2023/10/02/josep-vicent-miralles-autor-de-estiu-en-la-marina-alta-ya-no-somos-vecinos-sino-empleados-turisticos/
	La escritora Àngels Gregori y su equipo abandona la Fundación Brines "por principios"	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/la-escritora-angels-gregori-y-su-equipo-abandona-la-fundacion-brines-por-principios
3/10/23	Cabanes suma a la Consell Valencià de Cultura en la protección de Torre la Sal	La COPE	https://www.cope.es/emisoras/comunidad-valenciana/castellon-provincia/castellon/noticias/cabanes-suma-consell-valencia-cultura-proteccion-torre-sal-20231003_2928202
	Cabanes y el Consell Valencià de Cultura trabajan para proteger Torre de la Sal	Castellón Diario	https://castellondiario.com/cabanes-y-el-consell-valencia-de-cultura-trabajan-para-proteger-torre-de-la-sal/
	Cabanes i el Consell Valencià de Cultura treballen per protegir Torre de la Sal	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/val/cabanes/cabanes-consell-valencia-cultura-treballen-protegir-torre_925323
	Cabanes y el Consell Valencià de Cultura trabajan para proteger Torre de la Sal	La Plana al Dia	https://laplanaaldia.com/cabanes/noticias/214499/cabanes-y-el-consell-valencia-de-cultura-trabajan-para-proteger-torre-de-la-sal
	Cabanes y el Consell Valencià de Cultura trabajan para proteger Torre de la Sal	Ayuntamiento de Cabanes	https://www.cabanes.es/es/noticias/cabanes-y-el-consell-valencia-de-cultura-trabajan-para-proteger-torre-de-la-sal
4/10/23	El Gobierno invierte 42 millones en el desarrollo de terapias sanitarias avanzadas (Santiago Grisolía)	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/gobierno-invierte-42-millones-desarrollo-terapias-sanitarias-avanzadas
	Morant: "La medicina personalizada debe ser una oportunidad real para todas las personas" (Santiago Grisolía)	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/morant-medicina-personalizada-debe-ser-oportunidad-real-todas-personas
	Cabanes y el Consell Valencià de Cultura, juntos para proteger Torre la Sal	El Periódico Mediterráneo	https://www.elperiodicomediterraneo.com/comarcas/2023/10/04/cabanes-consell-valencia-cultura-proteger-poblado-torre-la-sal-92892445.html
6/10/23	Programación 'El pasado cátaro' en el ermitorio de Sant Pau de Albocàsser (Jesús Huguet)	Castellón Diario	https://castellondiario.com/programacion-el-pasado-cataro-en-el-ermitorio-de-sant-pau-de-albocasser/
	Capella de Ministrers recibe la Medalla de Honor del Consell Valencià de Cultura	Capella de Ministrers	https://capelladeministrers.com/noticias/capella-de-ministrers-publica-el-disco-regina-un-homenaje-a-18-monarcas-medievales-de-la-corona-de-aragon-2/
9/10/23	El demoledor informe que identifica los 10 grandes riesgos de la masificación turística para la Marina Alta	La Marina Plaza	https://lamarinaplaza.com/2023/10/09/el-demoledor-informe-que-identifica-los-10-grandes-riesgos-de-la-masificacion-turistica-para-la-marina-alta/
10/10/23	Las Fallas pierden a José Alcañiz, su primer gran documentalista	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/fallas/2023/10/10/fallas-pierden-jose-alcaniz-primer-93168036.html
	El Consell Valencià de Cultura visita la Cartuja de Valldecrist de Altura	El Periódico Mediterráneo	https://www.elperiodicomediterraneo.com/alto-palancia/2023/10/10/consell-valencia-cultura-visita-cartuja-93175021.html
17/10/23	El PP retoma la renovación de los órganos estatutarios y busca el consenso	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/pp-retoma-negociacion-renovar-organos-estatutarios
	El Consell Valencià de Cultura pide actualizar y avanzar en la Ley de Patrimonio Cultural	La Vanguardia (EFE)	https://www.lavanguardia.com/vida/20231017/9306968/consell-valencia-cultura-pide-actualizar-avanzar-ley-patrimonio-cultural.html
	El último informe del Consell de Cultura del 'País Valencià'	Es Diario	https://www.esdiario.com/valencia/440163740/presidenta-cvc-avl-valenciano-corts.html
	"Pedrós (CVC) confía en ""reconducir"" las discrepancias entre consejeros y pide no ""cruzar la raya"" del respeto"	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-pedros-cvc-confia-reconducir-discrepancias-consejeros-pide-no-cruzar-raya-respeto-20231017140119.html

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	El CVC lliura a Les Corts la Memòria 2022	Valencia Capital Radio	El CVC lliura a Les Corts la Memòria 2022 - Valencia Capital Radio
	Pedrós (CVC) dice que la AVL "tiene la palabra" sobre el valenciano: "No puede ser que no le demos legitimidad absoluta"	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-pedros-cvc-dice-avl-tiene-palabra-valenciano-no-puede-ser-no-le-demos-legitimidad-absoluta-20231017135121.html
	Pedrós (CVC) confía en "reconducir" las discrepancias entre consejeros y pide no "cruzar la raya" del respeto	COPE (Europa Press)	https://www.cope.es/actualidad/espana/noticias/pedros-cvc-confia-reconducir-las-discrepancias-entre-consejeros-pide-cruzar-raya-del-respeto-20231017_2952241
	Pedrós (CVC) confía en "reconducir" las discrepancias entre consejeros y pide no "cruzar la raya" del respeto	La Vanguardia (Europa Press)	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20231017/9306495/pedros-cvc-confia-reconducir-discrepancias-consejeros-pide-cruzar-raya-respeto.html
18/10/23	"Dar visibilidad a escritoras del pasado con voces del presente"	Levante EMV - p. 49	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/10/17/dar-visibilidad-escritoras-pasado-voces-93449708.html
	El Consell Valencià de Cultura 'recomienda' al Consell y À Punt que inviertan más en el audiovisual	Valencia Plaza (Europa Press)	https://valenciaplaza.com/el-consell-valencia-de-cultura-recomienda-al-consell-y-a-punt-que-inviertan-mas-en-el-audiovisual
	El Consell Valencià de Cultura 'recomienda' al Consell y À Punt que inviertan más en el audiovisual	Castellón Plaza (Europa Press)	https://castellonplaza.com/elconsellvalenciadeculturarecomiendaalconsellyapunt-queinviertanmasenelaudiovisual
	El CVC urge al Consell a invertir más en el audiovisual en valenciano: "Es perfectamente exportable"	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cvc-urge-consell-invertir-mas-audiovisual-valenciano-perfectamente-exportable-20231018151723.html
19/10/23	Compromís quiere un pacto sin Vox para renovar los organismos estatutarios	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/politica/compromis-quiere-pacto-vox-renovar-organismos-estatutarios_1_10611163.html
	Compromís veta a los candidatos de Vox para renovar las instituciones estatutarias	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/politica/compromis-veta-candidatos-vox-renovar-instituciones-estatutarias-20231019133413-nt.html
	Compromís pide un cordón sanitario a Vox para renovar los órganos estatutarios	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2023/10/19/compromis-pide-cordon-sanitario-vox-93526542.html
	El Consell Valencià de Cultura presenta l'informe sobre la ficció en l'audiovisual valencià	La Veu del País Valencià	https://diarilaveu.cat/cultura/el-consell-valencia-de-cultura-presenta-linforme-sobre-la-ficcio-en-laudiovisual-valencia-512184/
	Presentat l'informe del CVC sobre la ficció en l'Audiovisual Valencià	Valencia Capital Radio	https://valenciacapital.es/presentat-linforme-del-cvc-sobre-la-ficcio-en-laudiovisual-valencia/
21/10/23	El Consell Valencià de Cultura reclama más presupuesto para À Punt y el sector audiovisual valenciano	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/consell-valencia-cultura-reclama-presupuesto-punt-sector-audiovisual-valenciano_1_10613077.html
22/10/23	El colegio Sagrado Corazón de Godella acoge el mural 'Dones de Ciència' dedicado a Pilar Roig	Horta notícies	https://www.hortanoticias.com/el-colegio-sagrado-corazon-de-godella-acoge-el-mural-dones-de-ciencia-dedicado-a-pilar-roig/
23/10/23	El cronista Pérez Puche y sus 30 historias de la València contemporánea	Beat Valencia	https://beatvalencia.com/el-cronista-perez-puche-y-sus-30-historias-de-la-valencia-contemporanea/
25/10/23	Cultura celebra el Día Mundial del Patrimonio Audiovisual con un programa de actividades organizadas por La Filmoteca Valenciana	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/valencia/cultura-celebra-mundial-patrimonio-audiovisual-programa-actividades-organizadas-filmoteca-valenciana_928603
	Ángeles López Artiga, nueva académica de la Música Valenciana	Valencia City	https://valenciacity.es/actualidad/la-columna-abiertaangeles-lopez-artiga-nueva-academica-de-la-musica-valenciana/
	Cultura celebra el Día Mundial del Patrimonio Audiovisual con un programa de actividades organizadas por La Filmoteca Valenciana	"Gabinet de Comunicació Presidència de la Generalitat"	https://comunica.gva.es/es/detalle?id=375902681&site=373411674
26/10/23	Vicent Torrent, un homenatge al seu bressol musical	El Temps	https://www.eltemps.cat/article/36526/vicent-torrent-un-homenatge-al-seu-bressol-musical

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	El historiador de Xàbia Juan Bta. Codina Bas es investido académico por la Academia Valenciana de Genealogía y Heráldica (Jesús Huguet)	Xàbia.com	https://www.javea.com/el-historiador-de-xabia-juan-bta-codina-bas-es-investido-academico-por-la-academia-valenciana-de-genealogia-y-heraldica/
27/10/23	Històries de vida al Castelló de la guerra i la postguerra (Maribel Peris)	Ca Revolta	Històries de vida al Castelló de la guerra i la postguerra | Ca Revolta
	Dilluns 30 d'octubre, Ple del Consell Valencià de Cultura a Villena	Valencia Capital Radio	Dilluns 30 d'octubre, Ple del Consell Valencià de Cultura a Villena - Valencia Capital Radio
30/10/23	El Consejo Valenciano de Cultura celebra uno de sus plenos fuera de la capital autonómica en Villena	Cadena SER	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/10/30/el-consejo-valenciano-de-cultura-celebra-uno-de-sus-plenos-fuera-de-la-capital-autonomica-en-villena-radio-villena/
	Proponen declarar BIC la torre del Maestro de Orden de Montesa y convento de Santo Domingo de Sant Mateu	Castellón Plaza	https://castellonplaza.com/proponen-declarar-bic-la-torre-del-maestro-de-orden-de-montesa-y-convento-de-santo-domingo-de-sant-mateu
	El Consejo Valenciano de Cultura celebra su Pleno de octubre en Villena	El Periódico de Villena	https://elperiodicodevillena.com/el-consejo-valenciano-de-cultura-celebra-su-pleno-de-octubre-en-villena/
	Villena acoge el Pleno del Consell Valencià de Cultura	Portada Villena	https://www.facebook.com/portada.villena/
	Villena acoge la sesión del Pleno ordinario del Consell Valencià de Cultura	Ayuntamiento de Villena	https://www.facebook.com/aytovillena/?locale=es_ES
	Vox inyecta 300.000 euros del presupuesto de Cultura a la Fundación del Toro de Lidia	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/vox-inyecta-300000-euros-de-los-presupuestos-de-cultura-a-la-fundacion-del-toro-de-lidia
31/10/23	Ple del Consell Valencià de Cultura a Villena	Valencia Capital Radio	Ple del Consell Valencià de Cultura a Villena - Valencia Capital Radio
	El alcalde celebra la difusión de la figura de la compositora y pianista Lola Vitoria Tarruella que realizará el Consell Valencià de la Cultura	Villena.es	https://www.villena.es/noticia/el-alcalde-celebra-la-difusion-de-la-figura-de-la-compositora-y-pianista-lola-vitoria-tarruella-que-realizara-el-consell-valencia-de-la-cultura/
	El recorte al sector público valenciano: 300 millones de euros menos en empleo, vivienda y agencias	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/politica/recorte-sector-publico-valenciano-300-millones-euros-empleo-vivienda-agencias_1_10646948.html
	Municipios del Alto y Medio Vinalopó se unen para solicitar ayudas europeas y trabajar en proyectos culturales	Cadena SER	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/10/31/municipios-del-alto-y-medio-vinalopo-se-unen-para-solicitar-ayudas-europeas-y-trabajar-en-proyectos-culturales-radio-villena/
2/11/23	La Unió presentará enmiendas a los presupuestos del Consell para 2024 porque el gasto previsto es "el más bajo de los últimos 20 años"	elperiòdic.com	https://www.elperiodic.com/unio-presentara-enmiendas-presupuestos-consell-para-2024-porque-gasto-previsto-bajo-ultimos-anos_929730
	La Unió denuncia que el peso específico del sector agrario en los presupuestos del Consell baja hasta el 1,16%	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-unio-denuncia-peso-especifico-sector-agrario-presupuestos-consell-baja-116-20231102122946.html
	La Unió critica la caída de los Presupuestos para el agro valenciano	eComercio Agrario	https://ecomercioagrario.com/la-unio-critica-la-caida-de-los-presupuestos-para-el-agro-valenciano/
6/11/23	Campaña contra el mármol negro junto a lápidas históricas	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/valencia/2023/11/06/campana-marmol-negro-lapidas-historicas-94244391.html
8/11/23	El CVC reivindica la figura de seis mujeres valencianas de distintas épocas	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cvc-reivindica-figura-seis-mujeres-inventoras-valencianas-distintas-epocas-20231108174612.html
9/11/23	Reivindiquen les «importants contribucions» de sis inventores valencianes	La Veu del País Valencià	https://www.diarilaveu.cat/cultura/reivindiquen-les-importants-contribucions-de-sis-inventores-valencianes-515120/
	El CVC reivindica la figura de sis dones valencianes inventores	Valencia Capital Radio	https://valenciacapital.es/el-cvc-reivindica-la-figura-de-sis-dones-valencianes-inventores/

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	D'excercitadors de sòl pelvià a teixits fotovoltaics, les grans aportacions de les inventores valencianes	À Punt Media	https://www.apuntmedia.es/noticies/societat/d-excercitadors-sol-pelvia-teixits-fotovoltaics-grans-aportacions-inventores-valencianes_1_1658758.html
12/10/23	Gira de Capella Ministres por Francia e Italia. El grupo recibe la Medalla de Honor del Consell Valencià de Cultura	Melómano Digital	https://www.melomanodigital.com/gira-de-capella-ministres-por-francia-e-italia/
13/11/23	Compromís enmienda los presupuestos para que la Generalitat asuma el IVA de À Punt	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/politica/compromis-enmienda-presupuestos-generalitat-asuma-iva-punt_1_10681594.html
	Maratón de visitas: Comandancia Naval, Arzobispado y CVC	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/fotos/fallas/2023/11/13/maraton-visitas-comandancia-naval-arzobispado-94574854.html#foto=36
	Lunes de visita institucional en el 'Consell Valencià de Cultura'	Fallas.com	https://www.fallas.com/index.php/es/main-noticias-es/main-noticias-organizacion-es/12335-lunes-de-visita-institucional-en-el-consell-valencia-de-cultura
14/11/23	El CVC reconoce el legado "discreto y generoso" de la musicóloga Amparo Ranch Sales	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cvc-reconoce-legado-discreto-generoso-musicologa-amparo-ranch-sales-20231114180457.html
	El CVC reconoce el legado "discreto y generoso" de la musicóloga Amparo Ranch Sales	La Vanguardia	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20231114/9378012/cvc-reconoce-legado-discreto-generoso-musicologa-amparo-ranch-sales-agenciasIv20231114.html
	El valuós llegat musical que va deixar Amparo Ranch Sales	À Punt (X)	À Punt NTC en X: " El valuós llegat musical que va deixar Amparo Ranch Sales El [@CVCultura] ret homenatge a l'extensa tasca de recuperació de la música tradicional valenciana d'aquesta dona que va morir l'agost passat Punxa per a llegir la notícia https://t.co/tFaemOPDsQ" / X (twitter.com)
	El valuós llegat musical que va deixar Amparo Ranch Sales	A Punt Média	https://www.apuntmedia.es/noticies/cultura/valuos-llegat-musical-va-amparo-ranch-sales_1_1660335.html
	Program doble al CVC	Valencia Capital Radio	Programa doble al CVC - Valencia Capital Radio
15/11/23	València ya tiene su embajada de la Academia Nacional del Tango	Levante EMV - p.49	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/11/15/valencia-embajada-academia-nacional-tango-94624884.html
16/11/23	Capella de Ministrers recibirá la Medalla de Honor del Consell Valencià de Cultura	Levante EMV	Capella de Ministrers recibirá la Medalla de Honor del Consell Valencià de Cultura (levante-emv.com)
	Capella de Ministrers recibirá la Medalla de Honor del CVC el 22 de noviembre	La Vanguardia	Capella de Ministrers recibirá la Medalla de Honor del CVC el 22 de noviembre (lavanguardia.com)
	Capella de Ministrers recibirá la Medalla de Honor del CVC	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/capella-de-ministrers-recibira-la-medalla-de-honor-del-cvc
	Capella de Ministrers. medalla de honor del Consell Valencià de Cultura	Platea Magazine	https://www.plateamagazine.com/noticias/16002-capella-de-ministrers-medalla-de-honor-del-consell-valencia-de-cultura
	Capella de Ministrers rebrà la Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura per la seua "altíssima qualitat interpretativa i treball d'investigació"	Radiobanda	https://www.radiobanda.com/capella-de-ministrers-rebra-la-medalla-dhonor-del-consell-valencia-de-cultura-per-la-seua-altissima-qualitat-interpretativa-i-treball-dinvestigacio/
17/11/23	Capella de Ministrers, Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura	La Veu del País Valencià	Capella de Ministrers, Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura (diarilaveu.cat)
	Capella de Ministrers recibirá la Medalla de Honor del Consell Valencià de Cultura	Levante EMV - p.63	
	Capella de Ministrers recibirá la Medalla de Honor del Consell de Cultura Valenciana	Social Bites	Capella de Ministrers recibirá la Medalla de Honor del Consell de Cultura Valenciana | Bocados sociales (socialbites.ca)
	Aprofitem el Dia de la Música	elDiario.es	Aprofitem el Dia de la Música (eldiario.es)
	Capella de Ministrers rebrà la Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura	Revista Saó	https://revistasao.cat/capella-de-ministrers-rebra-la-medalla-dhonor-del-consell-valencia-de-cultura/
	Capella de Ministrers recibirá la Medalla de Honor del Consell Valencià de Cultura	Información	https://www.informacion.es/cultura/2023/11/17/capella-ministrers-recibira-medalla-honor-94749143.html

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
19/11/23	Cultura decide este martes el despido del director del Centro del Carmen	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/culturas/cultura-decide-martes-despido-director-centro-carmen-20231119175400-nt.html#vtm_modulosEngag=mod-rel:culturas:noticia:1:cmp:1-not
	El Consorci de Museus ya tiene fecha para abordar la destitución de Pérez Pont	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-consorci-de-museus-aborda-este-martes-la-destitucion-de-perez-pont
20/11/23	Aprofitem el Dia de la Música a la Comunitat Valenciana	El Periódico Mediterráneo	Aprofitem el Dia de la Música a la Comunitat Valenciana - El Periódico Mediterráneo (elperiodicomediterraneo.com)
	Capella de Ministrers, Medalla de Honor del Consell Valencià de Cultura	Beckmesser	Capella de Ministrers, Medalla de Honor del Consell Valencià de Cultura | Beckmesser
	"Sixena" nou disc de Capella de Ministrers	À Punt NTC nit - min. 38:36	20.11.2023 | Informatiu nit - À Punt (apuntmedia.es)
	Capella de Ministrers recibe la Medalla de Honor del Consell Valencià de Cultura	MundoClásico.com	https://www.mundoclasico.com/articulo/40181/Capella-de-Ministrers-recibe-la-Medalla-de-Honor-del-Consell-Valenci%C3%A0-de-Cultura
	La nula relación entre PSPV y PP congela la renovación de las instituciones estatutarias	Las Provincias - pp.1, 19	https://www.lasprovincias.es/politica/nula-relacion-pspv-pp-congela-renovacion-instituciones-20231119001720-nt.html
	José Luis Pérez Pont habla sobre su destitución: "Mi trabajo habla por mí"	Levante EMV	https://www.levante-emv.com/cultura/2023/11/20/jose-luis-perez-pont-destitucion-94855344.html
21/11/23	Aprovechemos el Dia de la Música	Las Provincias	Aprovechemos el Día de la Música | Las Provincias
	Una concentración advierte del "retroceso" que supone el cese de Pérez Pont: "Ha transformado el CCCC"	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-concentracion-advierte-retroceso-supone-cese-perez-pont-transformado-cccc-20231121193945.html
	Cultura carga contra Pérez Pont y deja al Consorcio de Museos sin responsable	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/culturas/cultura-cesa-jose-luis-perez-pont-20231121124249-nt.html
	Fin de una era: Pérez Pont es cesado como gerente del Consorci de Museus	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/fin-de-una-era-perez-pont-es-cesado-como-gerente-del-consorci-de-museus
	El cese de un gestor cultural por el PP y Vox acaba en protesta multitudinaria en Valencia: "Los políticos pasan, los profesionales nos quedamos"	El País	https://elpais.com/cultura/2023-11-21/el-pp-y-vox-cesan-al-director-del-centre-del-carme-de-valencia-sin-contar-con-un-plan-cultural-alternativo.html
	El vicepresidente valenciano, de Vox, despide al director que ha disparado un 90% las visitas al Centre del Carme	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/vicepresidente-valenciano-vox-despide-director-disparado-90-visitas-centre-carme_1_10702603.html
	Valencia Actualitat: Jesús Huguet, Secretario Ejecutivo del Consell Valencià de Cultura por el Día de la Música	Valencia Capital Radio	https://valenciacapital.es/podcast/valencia-actualitat-jesus-huguet-secretario-ejecutivo-del-consell-valencia-de-cultura-por-el-dia-de-la-musica/
	Cultura esgrimirá deficiencias en lso contratos para destituir a Pérez Pont	Levante EMV - p.55	
	Malestar en la Cultura valenciana por el cese del gerente de Consorci de Museus Pérez Pont	La Vanguardia	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20231121/9395657/malestar-cultura-valenciana-cese-gerente-consorci-museus-perez-pont.html
	Cultura cesa al gerente de Consorci de Museus Pérez Pont por irregularidades y mala praxis	La Razón	https://www.larazon.es/comunidad-valenciana/cultura-cesa-gerente-consorci-museus-perez-pont-irregularidades-mala-praxis_20231121655cd8ec0d39ec000160a700.html
22/11/23	"Los Premios a la Cultura Alicantina distinguen a Cristina de Middel y a Joaquín Santo Matas"	Información	https://www.informacion.es/cultura/2023/11/22/premios-cultura-alicantina-distinguen-cristina-94945981.html
	La Capella de Ministrers, Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura	El Temps	La Capella de Ministrers, Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura - El Temps
	Capella de Ministrers Medalla de Honor 22/11/23	RNE - Comunitat Valenciana	https://www.rtve.es/play/audios/comunidad-valenciana-informativos/capella-ministrers-medalla-honor-22-11-23/7016813/
	Medalla honorífica del CVC a Capella de Ministrers	À Punt - NTC migdia - min.48:15	https://www.apuntmedia.es/informatius/a-punt-ntc/complets/22-11-2023-informatiu-migdia_134_1662280.html

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	Capella de Ministrers rep la Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura	À Punt Media	https://www.apuntmedia.es/noticies/cultura/capella-ministrers-rep-medalla-d-honor-consell-valencia-cultura_1_1661867.html
	El CVC premia con la Medalla de Honor la "ingente" labor de restauración musical de Capella de Ministrers	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cvc-premia-medalla-honor-ingente-labor-restauracion-musical-capella-ministrers-20231122162055.html
	Capella de Ministrers recibe la Medalla de Honor del Consell Valencià de Cultura	Las Provincias	https://www.lasprovincias.es/culturas/capella-ministrers-recibe-medalla-honor-consell-valencia-20231122125810-nt.html
	El CVC premia la "ingente" labor de restauración musical de Capella de Ministrers	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/el-cvc-premia-la-ingente-labor-de-restauracion-musical-de-capella-de-ministrers
	El Consell Valencià de Cultura reconeix la Capella de Ministrers amb la seua Medalla d'Honor	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/eldiario-de-la-cultura/consell-valencia-cultura-reconeix-capella-ministrers-amb-medalla-d-honor_132_10708540.html
	El Consell Valencià de Cultura atorga la Medalla d'Honor a la Capella de Ministrers	VilaWeb	https://www.vilaweb.cat/noticies/consell-valencia-cultura-atorga-medalla-honor-capella-ministrers/
	El síndic major asiste a la entrega de la Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura a Capella de Ministrers	"Sindicatura de Comptes de la Comunitat Valenciana"	https://www.sindicom.gva.es/el-sindic-major-asiste-ala-entrega-de-la-medalla-de-honor-del-consell-valencia-de-cultura-a-capella-de-ministrers
	La Capella de Ministrers logra la Medalla del CVC por su labor hacia la música tradicional	La Vanguardia (EFE)	https://www.lavanguardia.com/vida/20231122/9398574/capella-ministrers-logra-medalla-cvc-labor-musica-tradicional-agenciaslv20231122.html
	Pedrós (CVC) califica de "precipitado" y "poco reflexionado" el cese de Pérez Pont en el Consorci de Museus	COPE	https://www.cope.es/actualidad/espana/noticias/pedros-cvc-califica-precipitado-poco-reflexionado-cese-perez-pont-consorci-museus-20231122_3014871
	Los Premios a la Cultura Alicantina distinguen a Cristina de Middel y a Joaquín Santo Matas	Información	https://www.informacion.es/cultura/2023/11/22/premios-cultura-alicantina-distinguen-cristina-94945981.html
	Pedrós (CVC) tras el cese de Pérez Pont: "No hay ningún motivo, más bien todo lo contrario"	Valencia Plaza (EP)	https://valenciaplaza.com/pedros-cvc-tras-el-cese-de-perez-pont-no-hay-ningun-motivo-mas-bien-todo-lo-contrario
	La Diputación distingue a Santo Matas y a Cristina de Middel en los premios a la cultura alicantina	Alicante Plaza	https://alicanteplaza.es/diputacion-joaquin-santo-matas-cristina-de-middel-premios-cultura-alicantina
	Medalla del CVC a la Capella de Ministrers	Valencia Capital Radio	Medalla del CVC a la Capella de Ministrers - Valencia Capital Radio
	Cultura carga contra Pérez Pont	Las Provincias - p.44	
23/11/23	El CVC premia la "ingente" labor musical de Capella de Ministrers	Levante EMV - p.49	
25/11/23	Vox afronta su primera gran crisis con el sector cultural valenciano: "Han dado un golpe"	El Confidencial	https://www.elconfidencial.com/espana/comunidad-valenciana/2023-11-25/vox-primera-gran-crisis-sector-cultural-valenciano_3781266/
26/11/23	¿Por qué Podemos y Ciudadanos siguen siendo decisivos en el Consell de Cultura?	Es Diario	https://www.esdiario.com/valencia/182880117/podemos-yciudadanos-siguen-decisivos-consell-valencia-de-cultura.html
	Capella de Ministrers, Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura	Comarques Nord	https://comarquesnord.cat/gent-i-vida/2023/09/26/la-capella-de-ministrers-medalla-dhonor-del-consell-valencia-de-cultura/
27/11/23	El Consell Valencià de Cultura respalda que el poblado de Torre la Sal sea Bien de Relevancia local	Castellón Plaza	https://castellonplaza.com/consell-valencia-cultura-respalda-poblado-torre-la-sal-sea-bien-relevancia-local
	El Consell de Cultura se da una tregua	Es Diario	https://www.esdiario.com/valencia/393997394/el-consell-de-cultura-se-da-una-tregua.html
	El Consell Valencià de Cultura respalda que el poblado de Torre la Sal sea Bien de Relevancia Local	Cadena SER	https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2023/11/27/el-consell-valencia-de-cultura-respalda-que-el-poblado-de-torre-la-sal-sea-bien-de-relevancia-local-radio-castellon/

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	Vicente Barrera: "Queremos una cultura blanca, que no sea un arma de colonización de conciencias"	Valencia Plaza	https://valenciaplaza.com/entrevista-vicente-barrera-1
	La fotógrafa Cristina de Middel recibe en el ADDA la distinción de Embajadora Cultural de Alicante	Alicante Plaza	https://alicanteplaza.es/fotografa-cristina-de-middel-adda-embajadora-cultural-alicante
	Ple de novembre del Consell Valencià de Cultura	Valencia Capital Radio	Ple de novembre del Consell Valencià de Cultura - Valencia Capital Radio
28/11/23	El Consell Valencià de Cultura pide proteger el poblado de Torre la Sal de Cabanes del derribo de Costas	El Periódico Mediterráneo	https://www.elperiodicomediterraneo.com/castello-provincia/2023/11/28/consell-valencia-cultura-pide-proteger-cabanes-torre-sal-derribo-costas-95167325.html
	Dolors Pedrós: «Continuaré como presidenta del Consell de Cultura mientras Mazón no diga otra cosa»	Las Provincias - p.44	https://www.lasprovincias.es/culturas/dolors-pedros-continuare-presidenta-consell-cultura-mazon-20231127182248-nt.html
	La fotógrafa Cristina de Middel recibe en el ADDA la distinción como Embajadora Cultural de Alicante	ABC	https://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/fotografa-cristina-middel-recibe-adda-distincion-embajadora-20231128160909-nt.html
30/11/23	Paula Añó concreta el perfil del 'nuevo' CCCC y desvela que el director saldrá de un concurso	Cultur Plaza	https://valenciaplaza.com/paula-ano-confirma-que-el-cccc-seguira-siendo-un-centro-de-arte-contemporaneo
2/12/23	La Pérgola: El Fadrell esquivó en 2021 el 'sí' condicionado de Cultura a la obra	Castellón al Día (El Mundo)	https://castellonaldia.elmundo.es/castellon/la-pergola-el-fadrell-esquivo-en-2021-el-si-condicionado-de-cultura-a-la-obra-HO17804047
3/12/23	Cultura revoluciona las caras pero mantiene la incógnita en los proyectos	Cultur Plaza	https://valenciaplaza.com/cultura-revoluciona-las-caras-pero-mantiene-la-incognita-en-los-proyectos
	El CVC Respaldó la Designación de Torre la Sal como Bien de Relevancia Local	Valencia Noticias	https://valencianoticias.com/el-cvc-respaldo-la-designacion-de-torre-la-sal-como-bien-de-relevancia-local/
4/12/23	El Gil-Albert presenta este mes en Elche y Alicante algunas de sus últimas publicaciones	Levante EMV	https://alicanteplaza.es/paco-roca-el-olvido-es-un-manto-de-silencio-que-cubre-la-historia-de-este-pais2
5/12/23	Los rostros de la cultura valenciana que despidieron el siglo XX	Cultur Plaza	https://valenciaplaza.com/los-rostros-de-la-cultura-valenciana-que-despidieron-el-siglo-xx
7/12/23	El Orfeó Universitari de València conmemora sus 75 años		https://www.levante-emv.com/cultura/2022/12/07/orfeo-universitari-valencia-conmemora-75-79668663.html
9/12/23	El Festival Tardor Musical de Morella concluirá con el concierto de Capella de Ministrers	Castellóm Información	https://www.castelloninformacion.com/el-festival-tardor-musical-de-morella-concluira-con-el-concierto-de-capella-de-ministrers/
10/12/23	Temas del día de EFE Comunitat Valenciana del lunes 11 de diciembre de 2023	La Vanguardia	https://www.lavanguardia.com/vida/20231210/9438917/temas-dia-efe-comunitat-valenciana-lunes-11-diciembre-2023-agenciaslv20231210.html
11/12/23	Retiran la escultura del Tritón del jardín de la Glorieta para restaurarla	Actualidad Valenciana	https://actualidadvalencia.com/retiran-triton-jardin-glorieta-restaurarla/
12/12/23	El Consell Valencià de Cultura con los Derechos Humanos	Es Diario	https://www.esdiario.com/valencia/709517046/el-consell-valencia-de-cultura-con-los-derechos-humanos.html
15/12/23	Cronistes	Levante EMV - p.4	https://www.levante-emv.com/opinion/2023/12/15/cronistes-95862581.html
17/12/23	Carles Magraner: «València tiene un Siglo de Oro único para hacer un festival de música y patrimonio»	Plaza (revista desembre) - p. 91	https://valenciaplaza.com/carles-magraner-valencia-tiene-un-siglo-de-oro-unico-para-hacer-un-festival-de-musica-y-patrimonio
	Los seis informes oficiales que cuestionan la declaración ambiental, de 2007, de la futura ampliación del Puerto de Valencia	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/valencia/seis-informes-oficiales-cuestionan-declaracion-ambiental-2007-futura-ampliacion-puerto-valencia_1_10770009.html
18/12/23	El CES se traslada: El edificio de la antigua VIU en Castelló es la nueva sede	Castellón Plaza	https://castellonplaza.com/noticia30602

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ	ENLLAÇ
	«Rostres i gestos de la Cultura. 1980-2000», de Andrés Castillo: Imágenes fundacionales	Valencia City	https://valenciacity.es/cultura/la-columna-abiertarostres-i-gestos-de-la-cultura-1980-2000-de-andres-castillo-imagenes-de-una-epoca-fundacional/
	Consejeros en la costa	Las Provincias - p.25	https://www.lasprovincias.es/opinion/ferran-belda-consejeros-costa-20231218231727-nt.html
20/12/23	El CVC pide "actuaciones inmediatas que eviten la ruina" de varios elementos de la Cartuja de Valldecrist	Europa Press	https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-cvc-pide-actuaciones-inmediatas-eviten-ruina-varios-elementos-cartuja-valldecrist-20231220174825.html
	El CVC pide "actuaciones inmediatas que eviten la ruina" de varios elementos de la Cartuja de Valldecrist	La Vanguardia (EP)	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20231220/9465523/cvc-pide-actuaciones-inmediatas-eviten-ruina-elementos-cartuja-valldecrist-agenciaslv20231220.html
22/12/23	El Patronato de Les Arts renueva a Pablo Font de Mora como presidente	Cultur Plaza	https://valenciaplaza.com/el-patronato-de-les-arts-renueva-a-pablo-font-de-mora-como-presidente
25/12/23	Carlos Mazón buscará complicidades en Murcia, Aragón, Andalucía y Baleares pero no con Cataluña	El País	https://elpais.com/espana/comunidad-valenciana/2023-12-25/carlos-mazon-buscara-complicidades-en-murcia-aragon-andalucia-y-baleares-pero-no-con-cataluna.html
26/12/23	La ontinyentina Maia Francés Pérez, beca Amancio Ortega	Loclar	https://loclar.es/es/educacion/la-ontinyentina-maia-frances-perez-beca-amancio-ortega/
28/12/23	Nicolás Bugeda releva a Pérez Pont al frente del Consorci de Museus con el voto en contra del Consell Valencià de Cultura	elDiario.es	https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/eldiario-de-la-cultura/nicolas-bugeda-releva-perez-pont-frente-consorci-museus-voto-consell-valencia-cultura_132_10800451.html
	Nicolás Bugeda, nuevo gerente del Consorci de Museus	Cultur Plaza	https://valenciaplaza.com/nicolas-bugeda-nuevo-gerente-del-consorci-de-museus
29/12/23	El órgano consultivo de la Generalitat se opone al primer nombramiento a dedo de Vox en uno de los grandes entes culturales	El Mundo	https://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2023/12/29/658db3f8fc6c839a098b45ce.html
	Nicolás Bugeda, nuevo gerente del Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana	La Vanguardia	https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20231229/9482016/comunidad-valenciana-cultura-nicolas-bugeda-nuevo-gerente-consorci-museus-comunitat-valenciana-agenciaslv20231228.html
	El Consorci de Museus nombra a Nicolás Bugeda como nuevo gerente y presenta las bases del concurso público para la dirección artística	Valencia News	https://valencianews.es/cultura/el-consorci-de-museus-nombra-a-nicolas-bugeda-como-nuevo-gerente-y-presenta-las-bases-del-concurso-publico-para-la-direccion-artistica/

Concurs literari i de dibuix

"Santiago Grisolía i la ciència"

Concurs literari i de dibuix "Santiago Grisolía i la ciència"

- **563 treballs literaris presentats**
- **1.803 dibuixos presentats**
- **68 centres participants**
- **2.366 alumnes participants**

Treballs Premiats Literari

1r d'ESO

1r PREMI: Manar Ahlal Benmoulay, IES Santiago Grisolia de Callosa de Segura, per *El brillo que esconde la Ciencia.*

2n PREMI: Daniel Oliveira da Silva, IES Secció del Torrevigía de Torrevieja, per *Santiago Grisolía.*

3r PREMI: Arnau Agulló Martínez, Liceo Francés de València, per *El espíritu de Santiago Grisolía.*

ACCÈSSITS:

Paula Ortega Gargallo, col·legi Cristo Rey de Benifaió, per *Santiago Grisolía.*

2n d'ESO

1r PREMI: Lucía Martorell Muñoz, Parque Colegio Santa Ana de València per *El hombre que nunca dejó de pedalear.*

2n PREMI: Nikolay Ramírez Minekus, IES Mediterráneo de Torrevieja, per *Lo imposible se hizo posible.*

3r PREMI: Zhicheng Zhu, IES Mediterráneo de Torrevieja, per *Santiago Grisolia.*

ACCÈSSITS:

Alejandra Picher Sáez, col·legi La Purísima de Torrent, per *Pensamientos de una adolescente y su futuro por descubrir.*

Victoria Lucía Buenaber Nuñez, col·legi Salesianos San Antonio Abad de València, per *Querido amigo.*

.

3r d'ESO

1r PREMI: Carolina Simó Pérez, col·legi La Purísima de Torrent, per *La goteta d'aigua.*

2n PREMI: Daniel de la Fuente Bartual col·legi San José de Calasanz de València, per *Esfuerzo y perseverancia de Grisolia.*

3r PREMI: Ángela Inmaculada García Momparler, col·legi Nostra Senyora de la Seu de Xàtiva, per *La influència d'un gran home.*

4t d'ESO

1r PREMI: Sandra Poveda Domínguez, col·legi Santa María Marianistas d'Alboraia, per *La realidad del corazón.*

2n PREMI: Carles Mas Fernández, col·legi La Purísima de Torrent, per *Grisolía.*

3r PREMI: Carla Llovera Tapia, col·legi Santa María Marianistas d'Alboraia, per *Santiago Grisolía y la Ciencia.*

ACCÈSSITS:

Mar Díaz Llopis, col·legi La Purísima de Torrent, per *Més que un dia.*

Uxue Fernández Mollar, IES Mediterráneo de Torrevieja, per *La ciencia del amor.*

PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL ESO:

Col·legi La Purísima de Torrent.

1r Batxillerat / Cicles Formatius

1r PREMI: José Manuel Gómez Méndez, Centre Específic d'Educació a Distància de València, per *Paseando con Santiago Grisolía.*

2n PREMI: Iris Redón Vilar, IES Matilde Salvador de Castelló de la Plana.

3r PREMI: Clara Recio Alfaro, IES Serpis de València, per *La situació de la Ciència en Espanya és per a plorar.*

2n Batxillerat / Cicles Formatius

1r PREMI: Lucía Irles Aldea, Escuelas de Artesanos de València, per *Futura Química.*

2n PREMI: Raquel Siurana Barres, Escuelas de Artesanos de València, per *El científico de la sociedad.*

3r PREMI: Hannah Ferrer Domínguez, col·legi Don José Lluch d'Alboraia, per *La importància de la inspiració.*

ACCÈSSITS:

Andreu López Eixerés, IES Professor Broch i Llop de Vila-real, per *La importancia de la Ciencia en la actualidad.*

Sofía Bodí Rubio, IES Violant de Casalduch de Benicàssim, per *El mundo científico en España.*

Sergio Serra Guerrero, IES Maria Ibars de Dénia.

PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL BATXILLERAT I CICLES FORMATIUS:

Escuelas de Artesanos de València.

Treballs Premiats Dibuix

1r d'ESO

1r PREMI: Lucía Romero Fernández, col·legi Marni de València, per *La vida es como ir en bicicleta, si paras te caes.*

2n PREMI: Blanca Izquierdo Bejarano, IES Serpis de València, per *No tot és fàcil, pregunta-li a Santiago.*

3r PREMI: Marina Gómez Tomás, IES Serra de Mariola de Muro d'Alcoi, per *Què bonica és la ciència.*

ACCÈSSITS:

Lucía Alarte Gómez, C.E. Marni de València, per *La vida es como montar en bicicleta, si te paras, te caes.*

Aitana Leri Andrés, col·legi C.E. Marni de València, per *Si no pedaleas te caes.*

2n d'ESO

1r PREMI: Inés Navarro Pozuelo, col·legi Inmaculado Corazón de María de València, per *Tu no eliges al rey de la ciencia, la ciencia le elige a él.*

2n PREMI: Gabriela Trzcińska, IES Mediterráneo de Torrevieja, per *Listo y avanzado a su época.*

3r PREMI: Diego Furió Rueda, col·legi Inmaculado Corazón de María de València, per *La ciencia se compone de errores, que a su vez son los pasos hacia la verdad.*

ACCÈSSITS:

Andrea Martínez Blanco, IES El Caminàs de Castelló, per *Poción Grisolía.*

Guillem Ruiz Peris, IES Josep de Ribera de Xàtiva, per *Mira la ciència i voràs el futur.*

Elena Carmé Riquelme, IES Mediterráneo de Torrevieja, per *Un legado de ciencia.*

Amelia Garcia-Broch Altur, IES Professor Broch i Llop de Vila-real, per *La generosidad de quien sabe y enseña.*

3r d'ESO

1r PREMI: Inés de las Nieves López, col·legi Padre Dehon de Novelda, per *Santiago Grisolia un gran científic valencià.*

2n PREMI: Álvaro Gómez García, col·legi Concha Espina de València, per *Una mente prodigiosa en un cuerpo normal.*

3r PREMI: José Enrique Blàzquez Escrich, IES Vicente Andrés Estellés de Burjassot, per *La ciencia es la luz que ilumina el camino del progreso y comprensión.*

ACCÈSSITS:

Isabela Agudelo Betancur, IES Mediterráneo de Torrevieja , per *Sangia.*

Juan Carlos Serrallé Vicente, IES Mediterráneo de Torrevieja, per *El Meravellós Santiago.*

Helena Taiyun Huang Chen, IES MEditerráneo de Torrevieja, per *Los pensamientos de Santiago Grisolía con el paso del tiempo.*

4t d'ESO

1r PREMI: Isabel Moya Collado, col·legi C.E. Marni de València, per *1 siglo de sabiduría.*

2n PREMI: Carla Blasco Castany, IES Rei En Jaume d'Alzira, per *La ciencia se compone de errores.*

3r PREMI: Paula Camarena Vidal, col·legi H.P. San José d'Ontinyent, per *Una gran persona.*

ACCÈSSITS:

Zhenyu Wang, CEU San Pablo de Moncada, per *El gran científico.*

Cristina Micó Galiana, col·legi H.P. San José d'Ontinyent, per *La vida i els èxits de Santiago Grisolia.*

Paula Sánchez Mollá, IES Blasco Ibañez de Cullera, per *Sense els descobriments de Grisolia no seria el mateix la Biologia.*

PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL ESO:

IES Mediterráneo de Torrevieja.

1r Batxillerat / Cicles Formatius

1r PREMI: Nadia León Barragán, IES La Plana de Castelló, per *La ciencia es vida.*

2n PREMI: Azul López Damas, IES La Plana de Castelló, per *Genoma Humano.*

3r PREMI: Yaisa Gustems Custodio, IES La Plana de Castelló, per *Conocimiento sin fronteras.*

ACCÈSSITS:

Lucía Bonet Calderón, IES Professor Broch i Llop de Vila-real, per *Gracias por tus aportes a la ciencia.*

Laura Redón Carceller, IES La Plana de Castelló, per *Teixint ciència.*

Carmen Tellols Forés, IES Professor Broch i Llop de Vila-real, per *Un recuerdo monocromo.*

2n Batxillerat / Cicles Formatius

1r PREMI: Maria Amparo Benedito Martínez, IES Vicent Andrés Estellés de Burjassot.

2n PREMI: Mónica Ródenas Arranz, IES Benlliure de València, per *Si no pedaleas te caes.*

3r PREMI: Irene Gozalbo Piñana, IES La Plana de Castelló, per *Destinació cultura científica.*

ACCÈSSITS:

Mónica Martínez López, IES Vicent Andrés Estellés de Burjassot, per *Santiago Grisolía y la ciencia.*

Maria Segarra Casalta, IES Professor Broch i Llop de Vila-real, per *Si no pedaleas te caes.*

Sara Párraga Albert, IES l'Estació d'Ontinyent, per *La vejez da experiencia y te enseña a ser paciente al final de la vida.*

PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL BATXILLERAT I CICLES FORMATIUS:

IES La Plana de Castelló.

Lucía Romero Fernández, per *La vida es como ir en bicicleta, si paras te caes*.

SANTIAGO Grisolia

Blanca Izquierdo Bejarano, per *No tot és fàcil, pregunta-li a Santiago.*

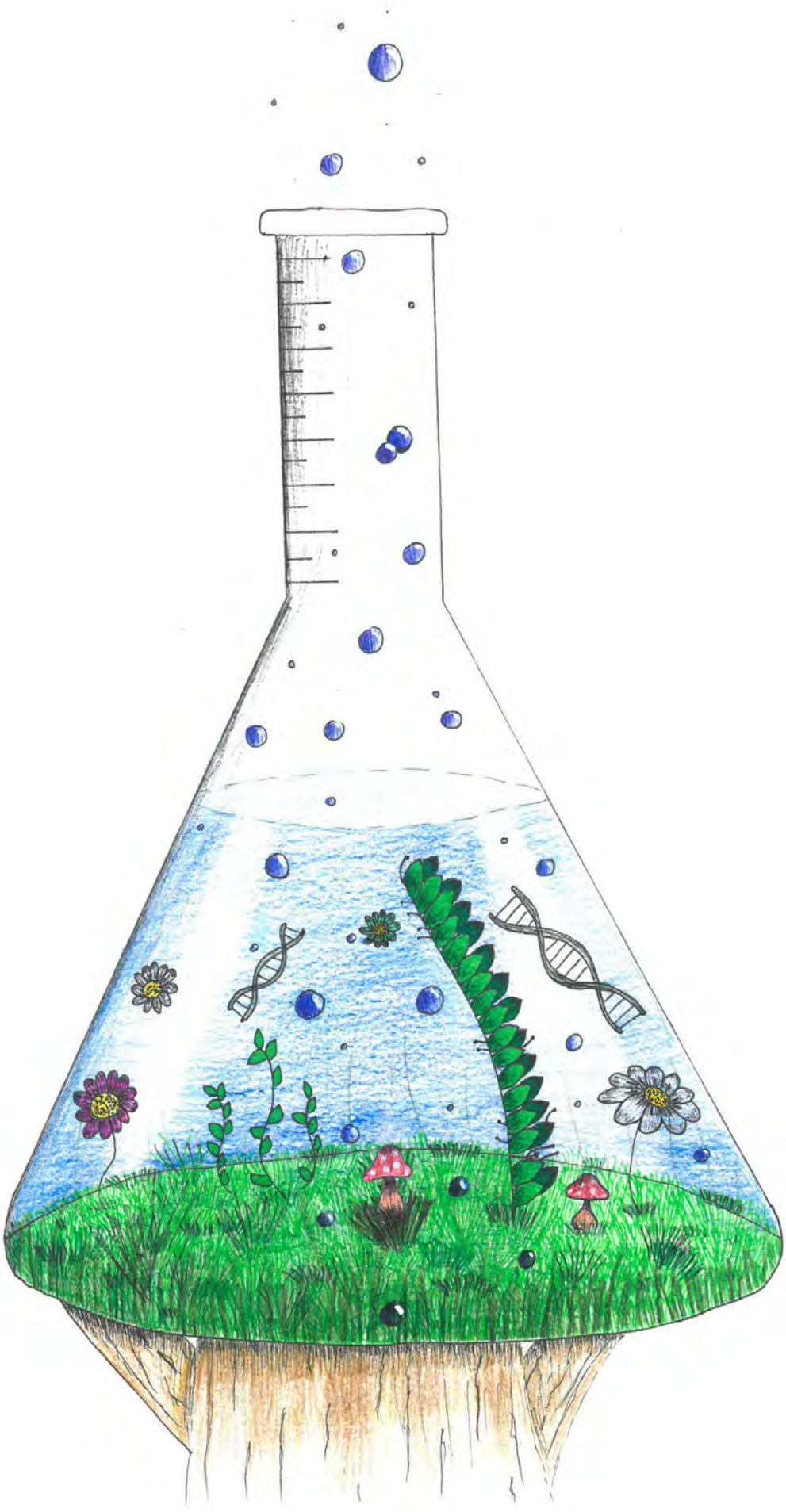

Marina Gómez Tomás, per *Què bonica és la ciència.*

Lucía Alarte Gómez, per *La vida es como montar en bicicleta, si te paras te caes.*

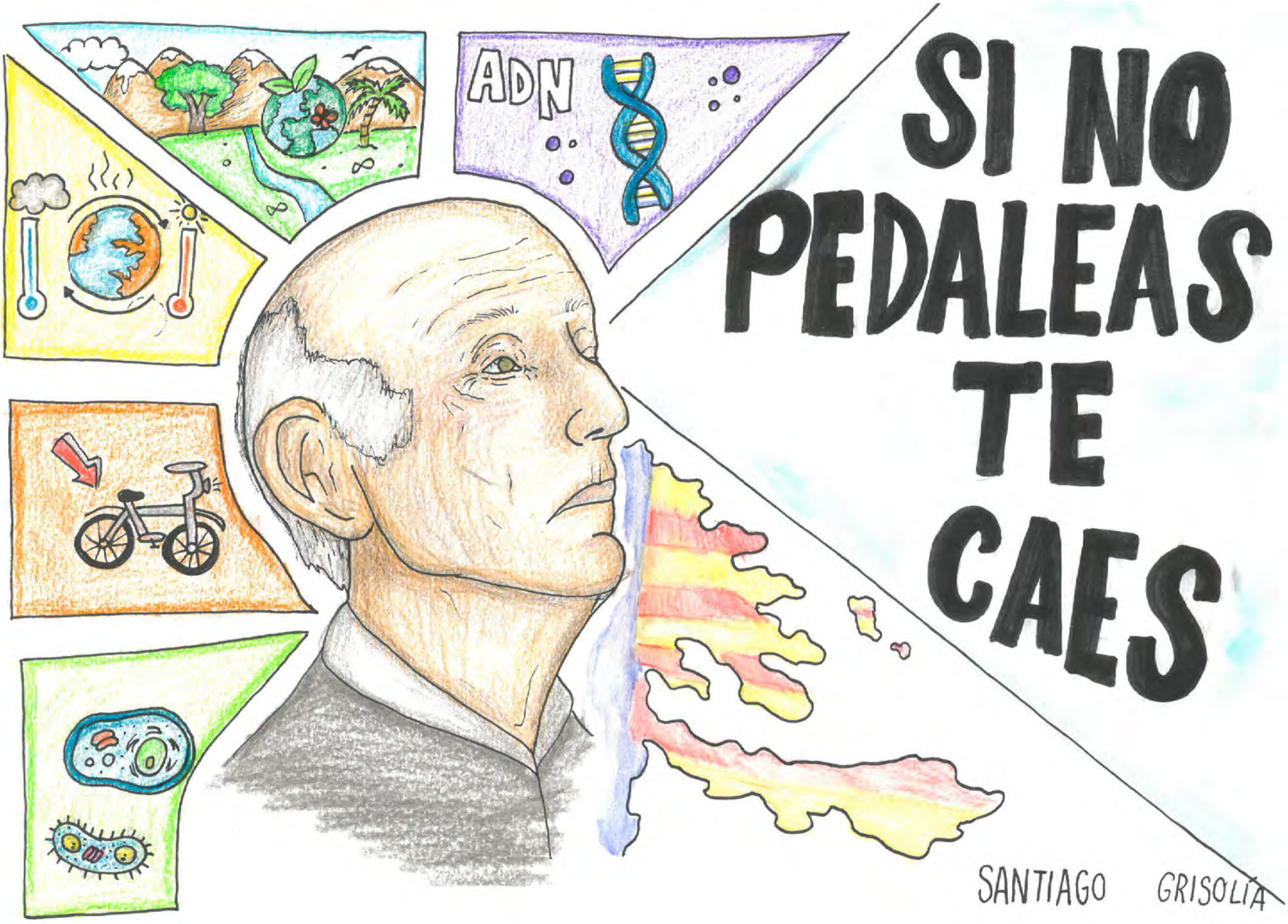

Aitana Leri Andrés, per *Si no pedaleas te caes*.

Inés Navarro Pozuelo, per *Tu no eliges al rey de la ciència, la ciència le elige a él.*

Gabriela Trzcińska, per *Listo y avanzado a su época.*

Diego Furió Rueda, per ***La ciencia se compone de errores, que a su vez son los pasos hacia la verdad.***

Andrea Martínez Blanco, per *Poción Grisolía.*

Guillem Ruiz Peris, per *Mira la ciència i voràs el futur*.

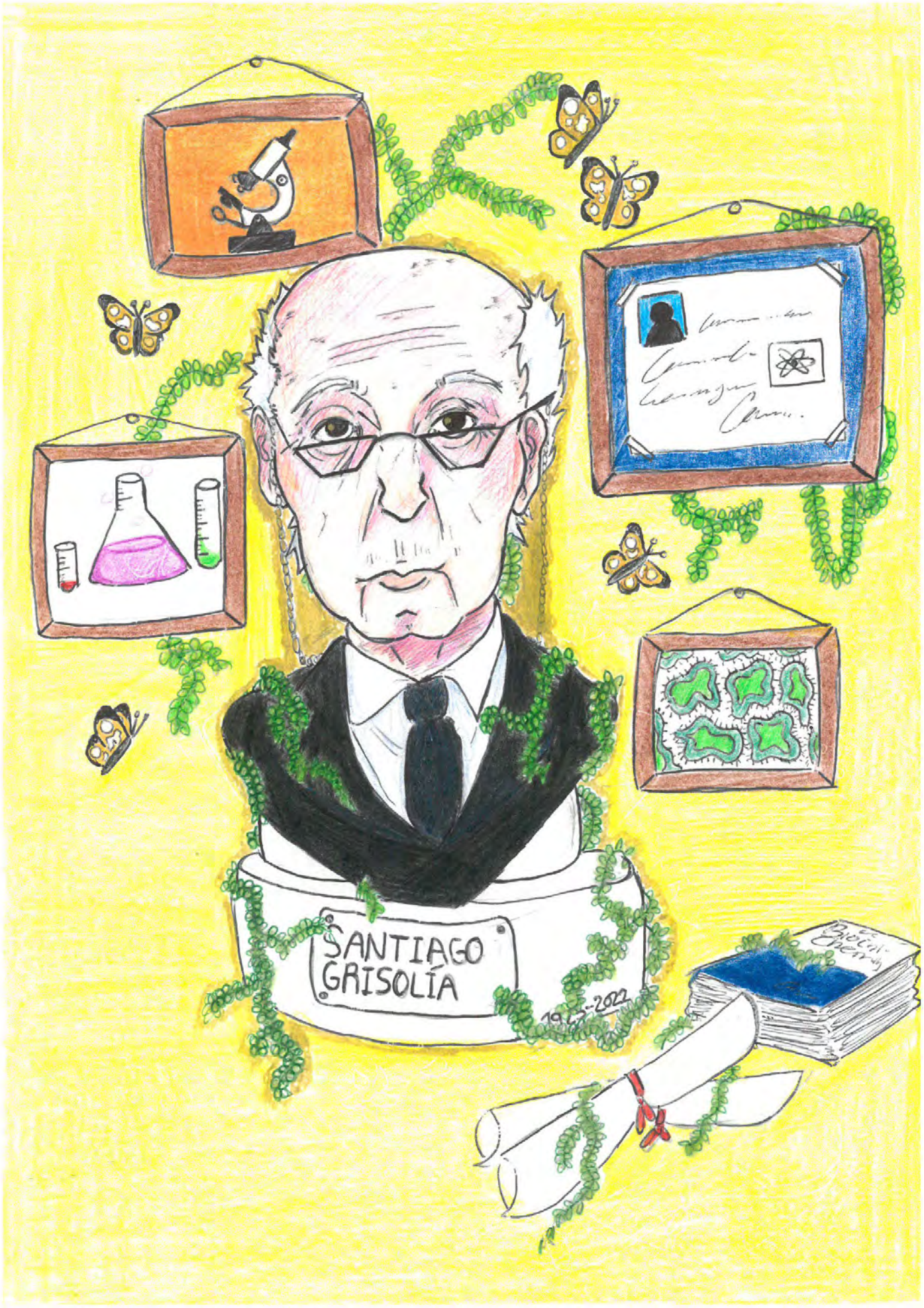

Elena Carmé Riquelme, per *Un legado de ciencia.*

Amelia Garcia-Broch Altur, per *La generosidad de quien sabe y enseña.*

Inés de las Nieves López, per ***Santiago Grisolia un gran científic valencià.***

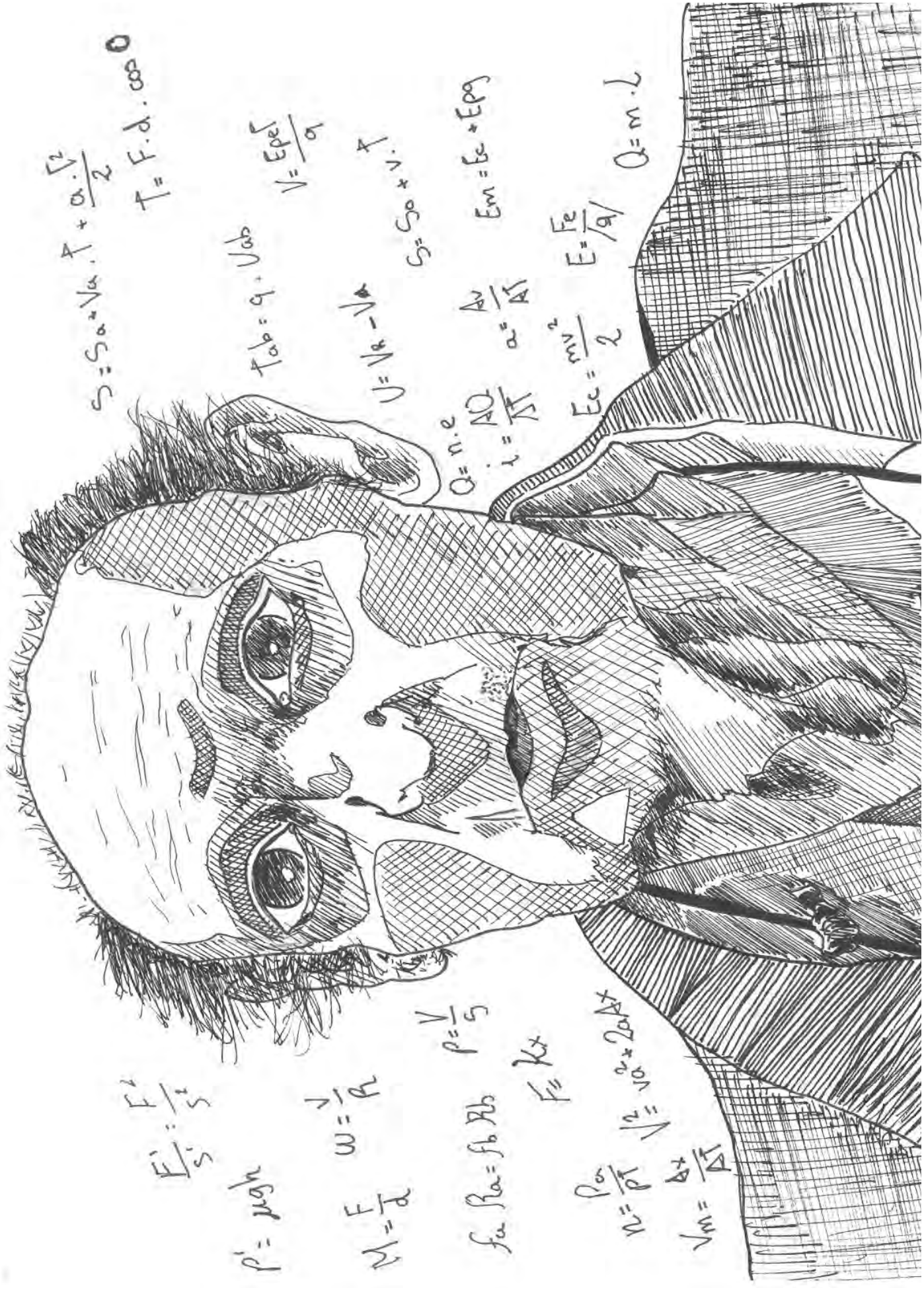

Álvaro Gómez García, per ***Una mente prodigiosa en un cuerpo normal.***

José Blázquez Escrich, per *La ciencia es la luz que ilumina el camino del progreso y comprensión.*

Isabela Agudelo Betancur, per *Sangia.*

Juan Carlos Serrallé Vicente, per *El Meravellós Santiago.*

Helena Taiyun Huang Chen, ***Los pensamientos de Santiago Grisolía con el paso del tiempo.***

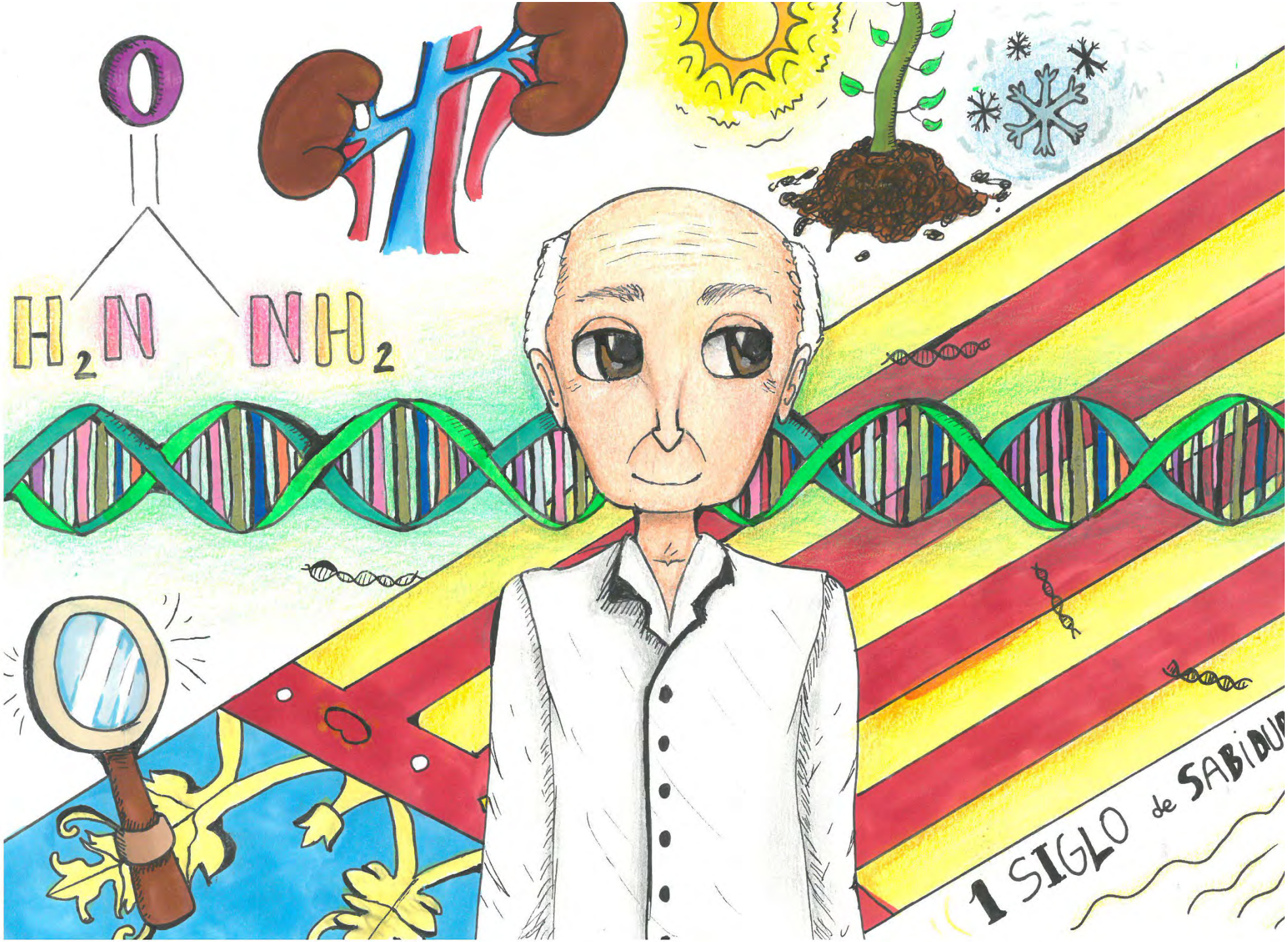

Isabel Moya Collado, per *1 siglo de sabiduría.*

Carla Blasco Castany, per *La ciencia se compone de errores.*

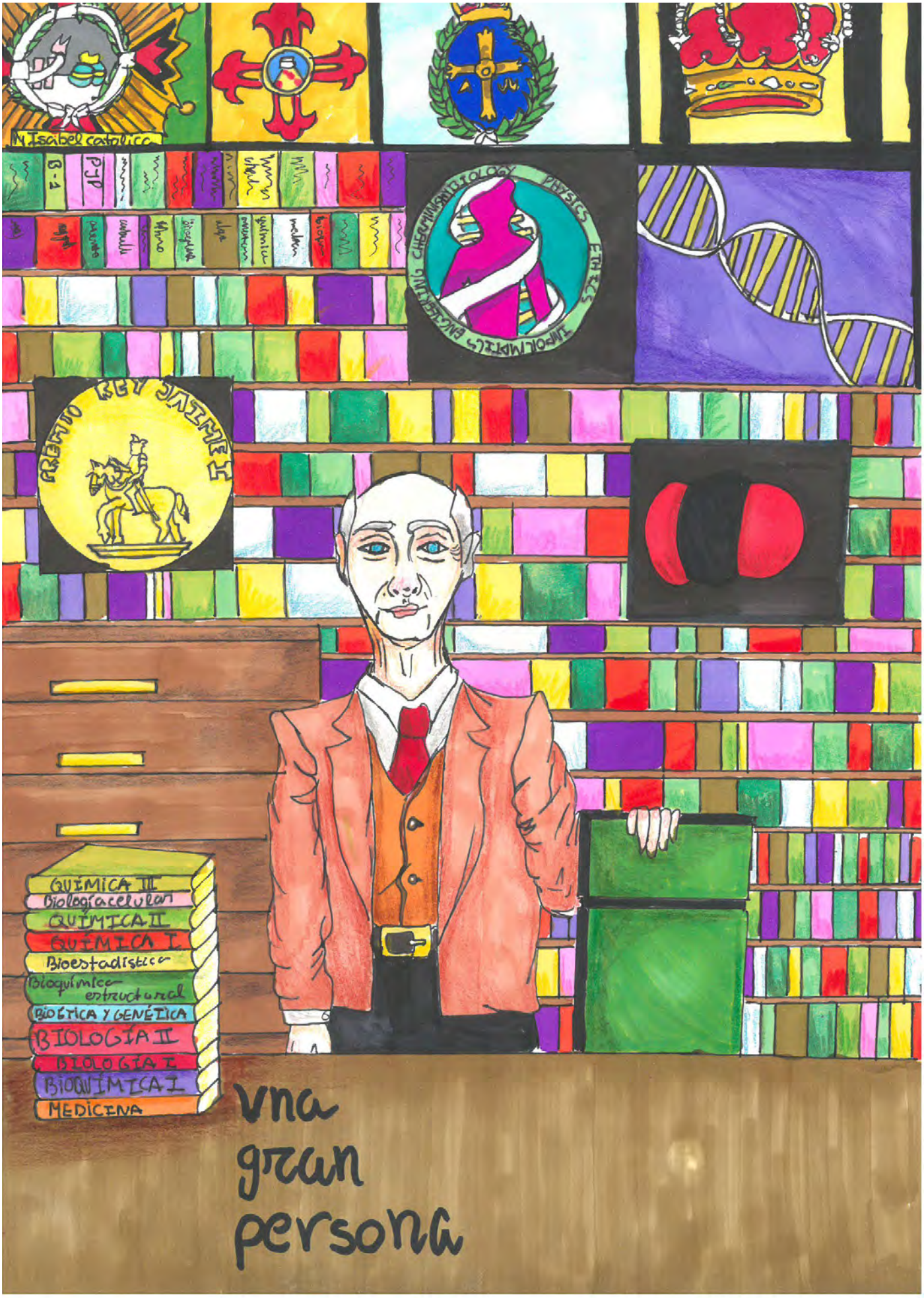

Paula Camarena Vidal, ***per Una gran persona.***

Zhenyu Wang, per *El gran científico*.

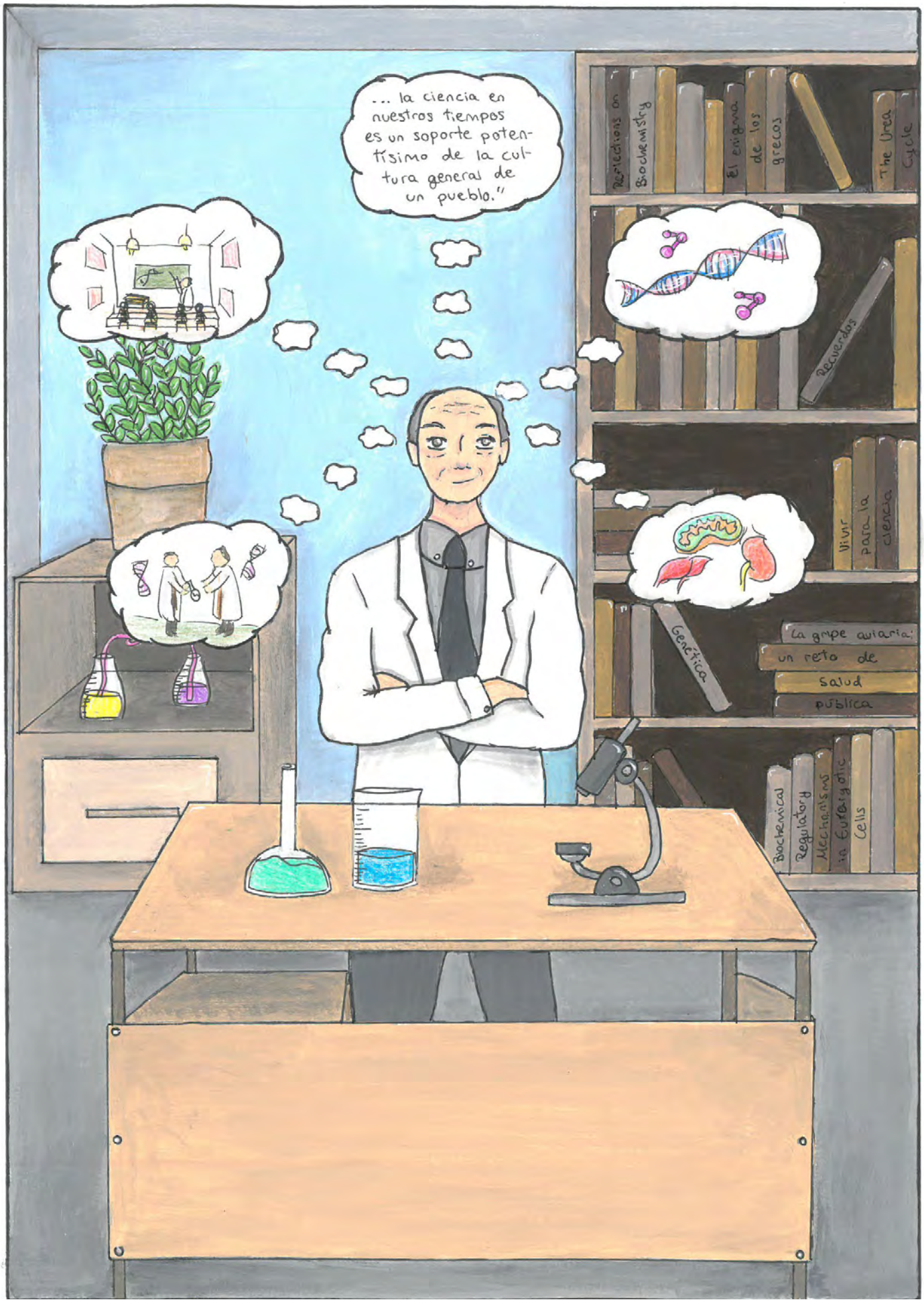

Cristina Micó Galiana, per *La vida i els èxits de Santiago Grisolía.*

SENSE els DESCOBRIMENTS de

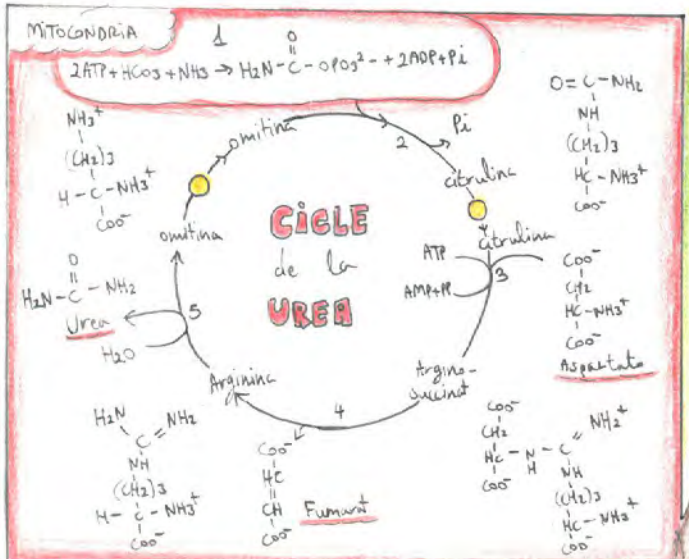

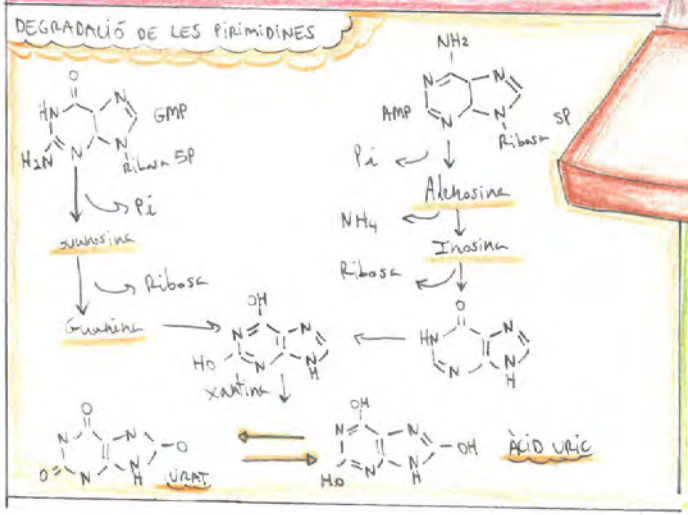

NO seria el MATEIX la BIOLOGIA

Paula Sánchez Mollá, per *Sense els descobriments de Grisolia no seria el mateix la Biologia.*

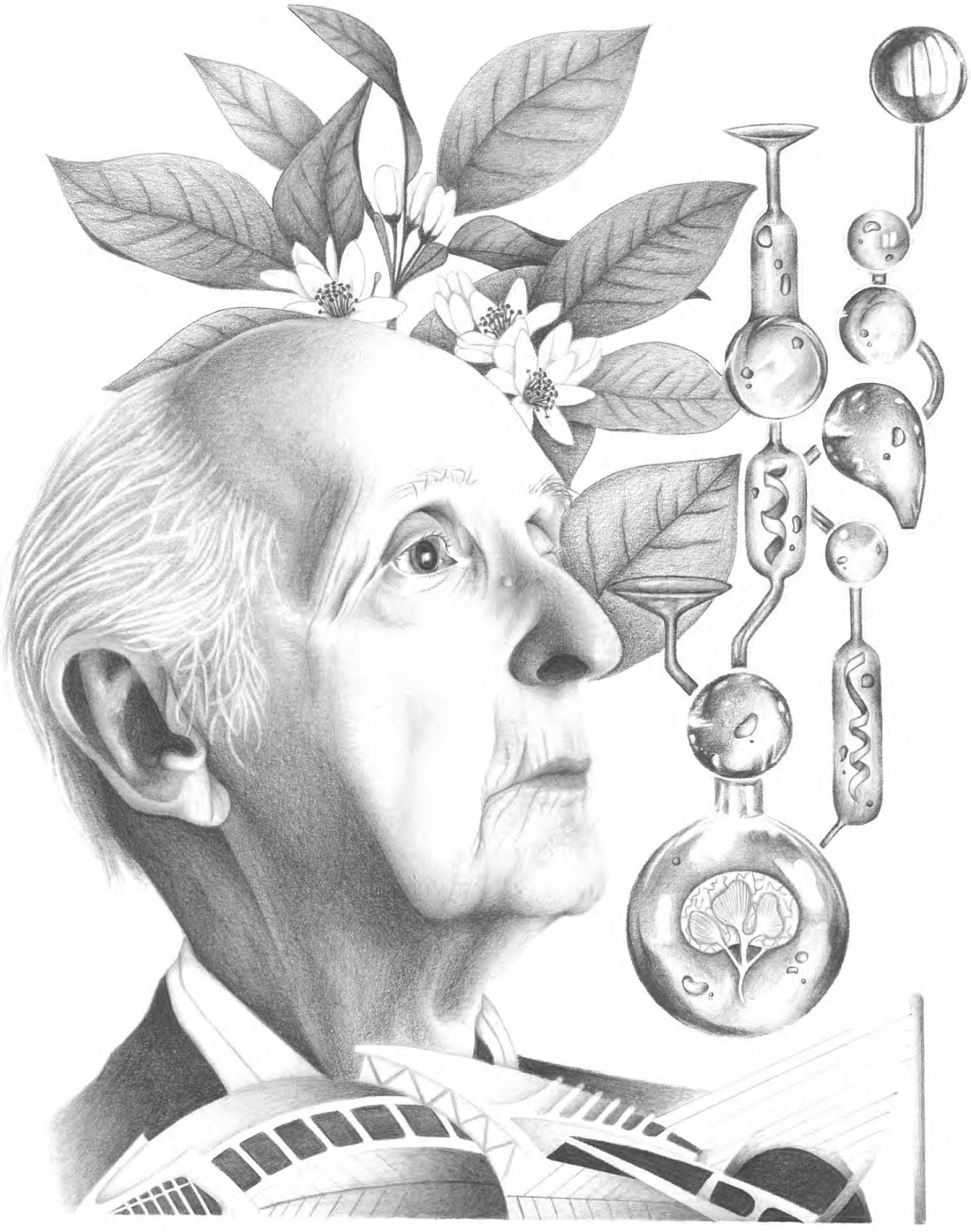

Nadia León Barragán, per *La ciencia es vida.*

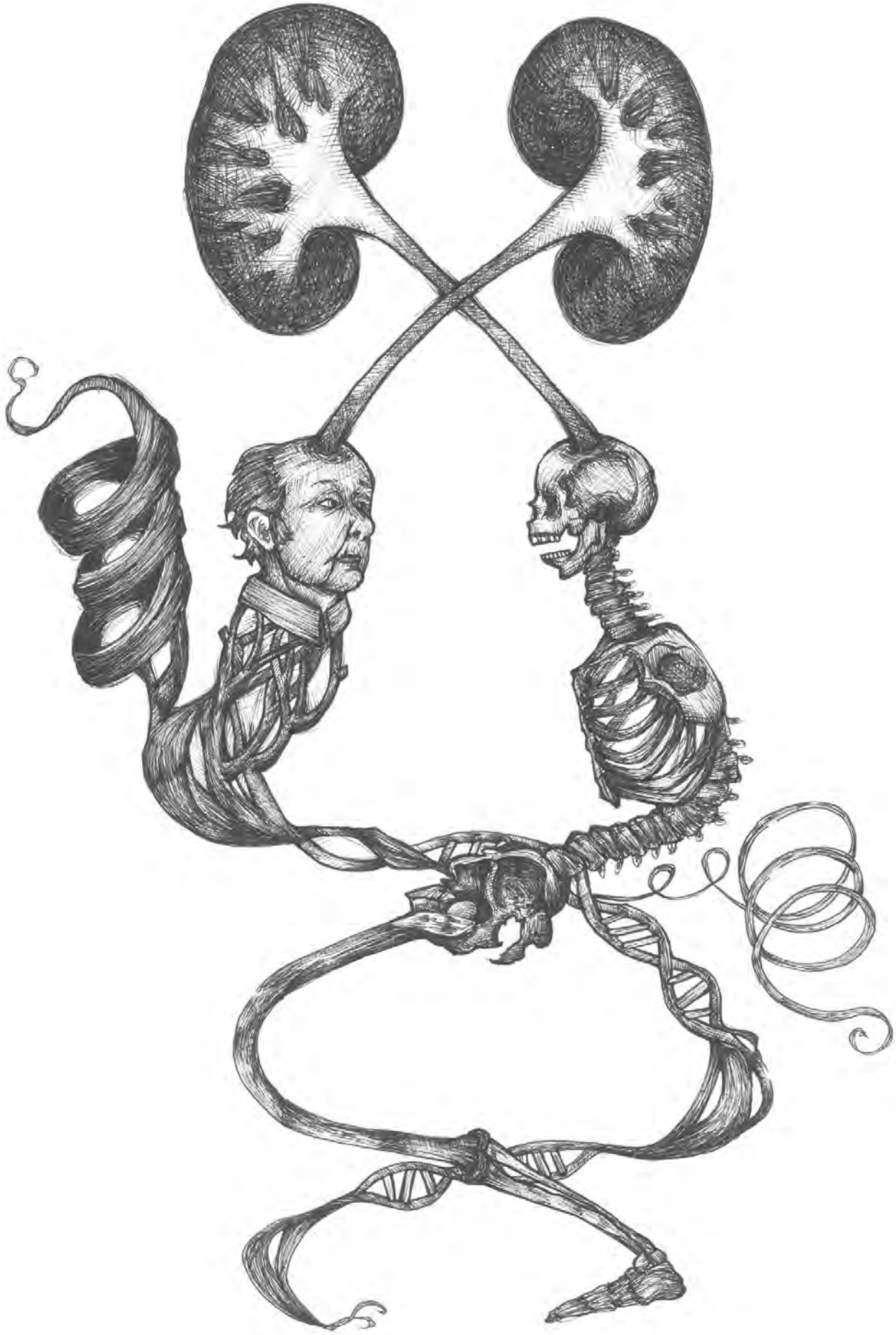

Azul López Damas, per *Genoma Humano.*

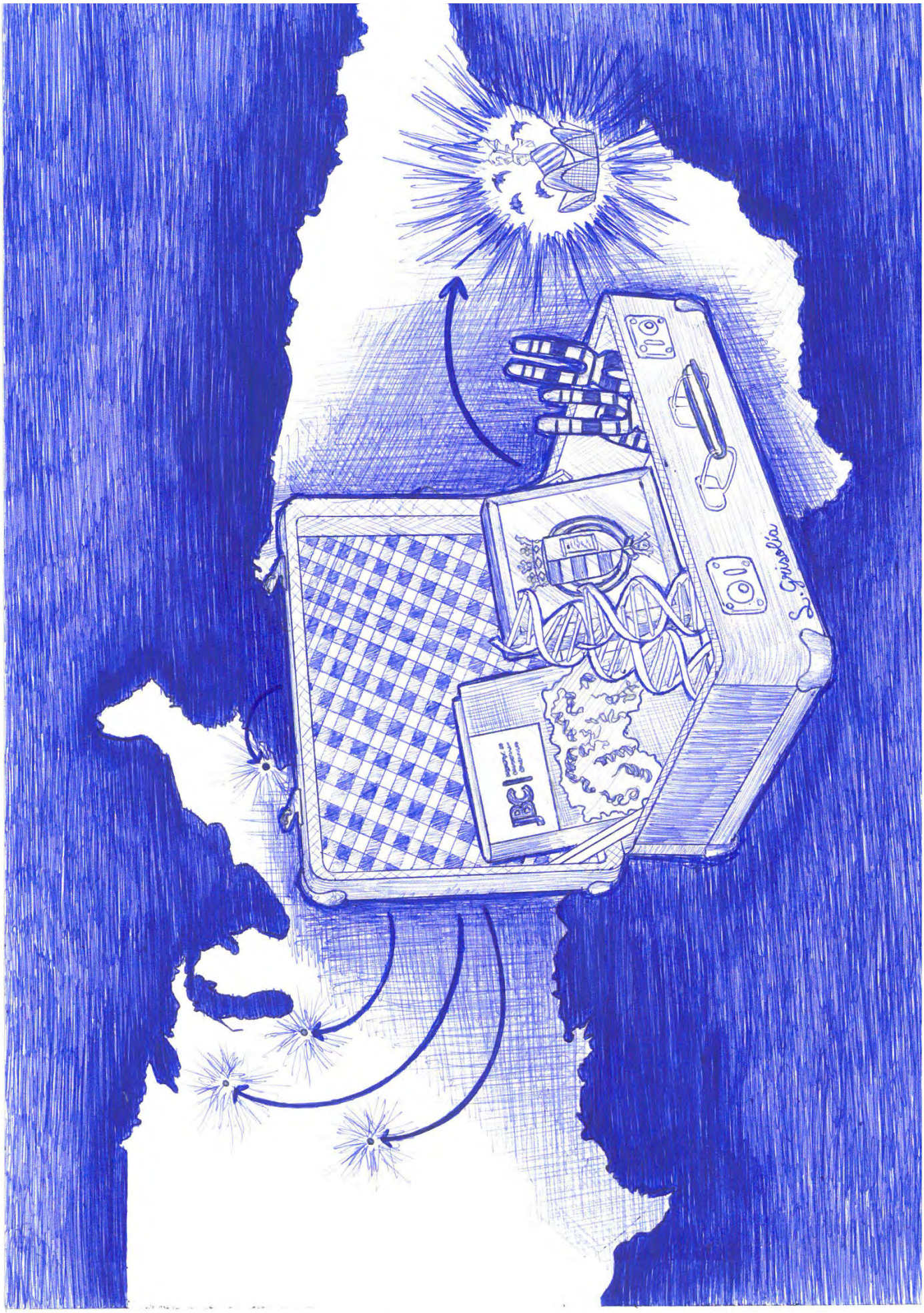

Yaisa Gustems Custodio, per *Conocimiento sin fronteras.*

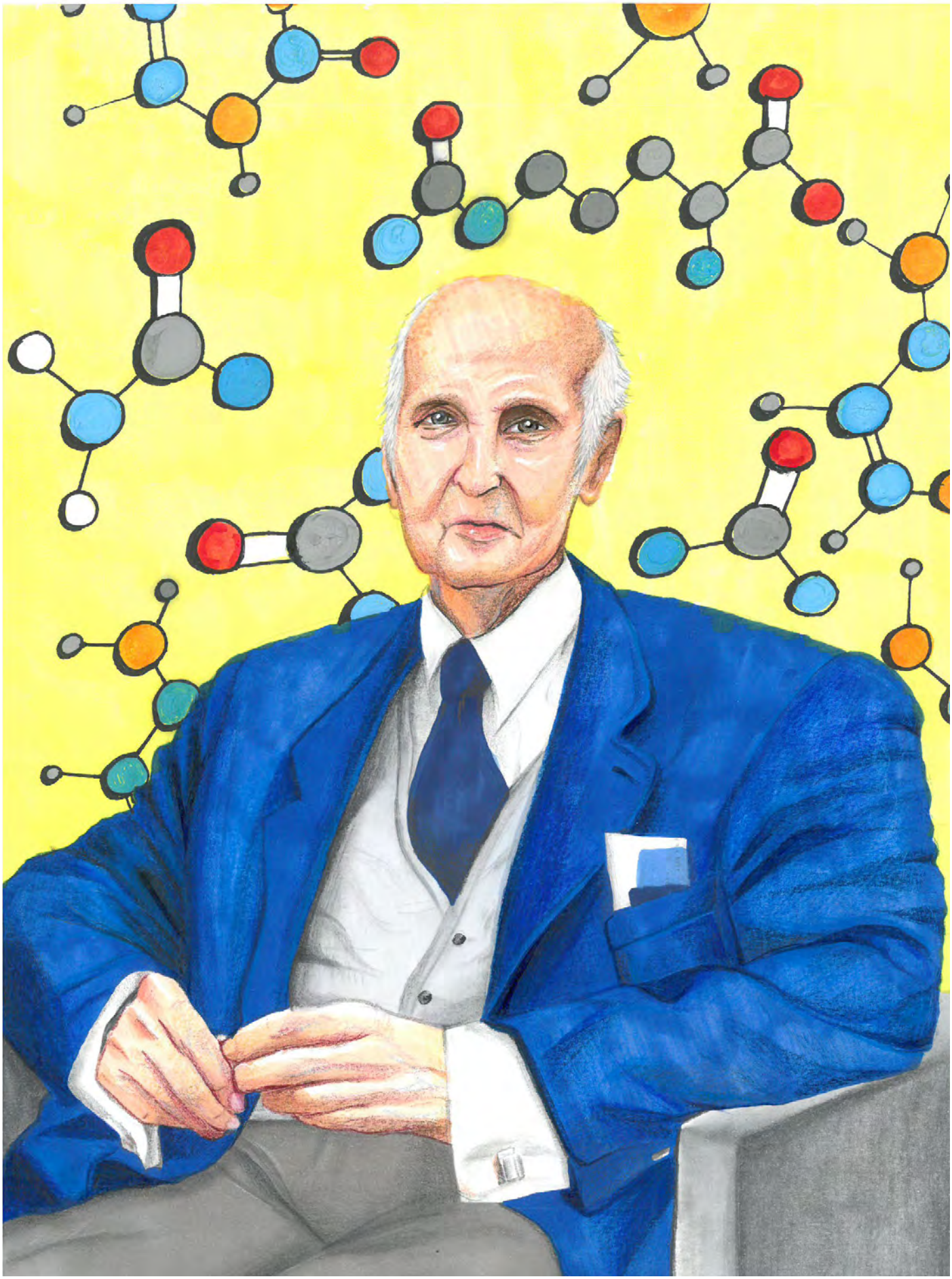

Lucia Benet Calderón, per ***Gracias por tus aportes a la ciencia.***

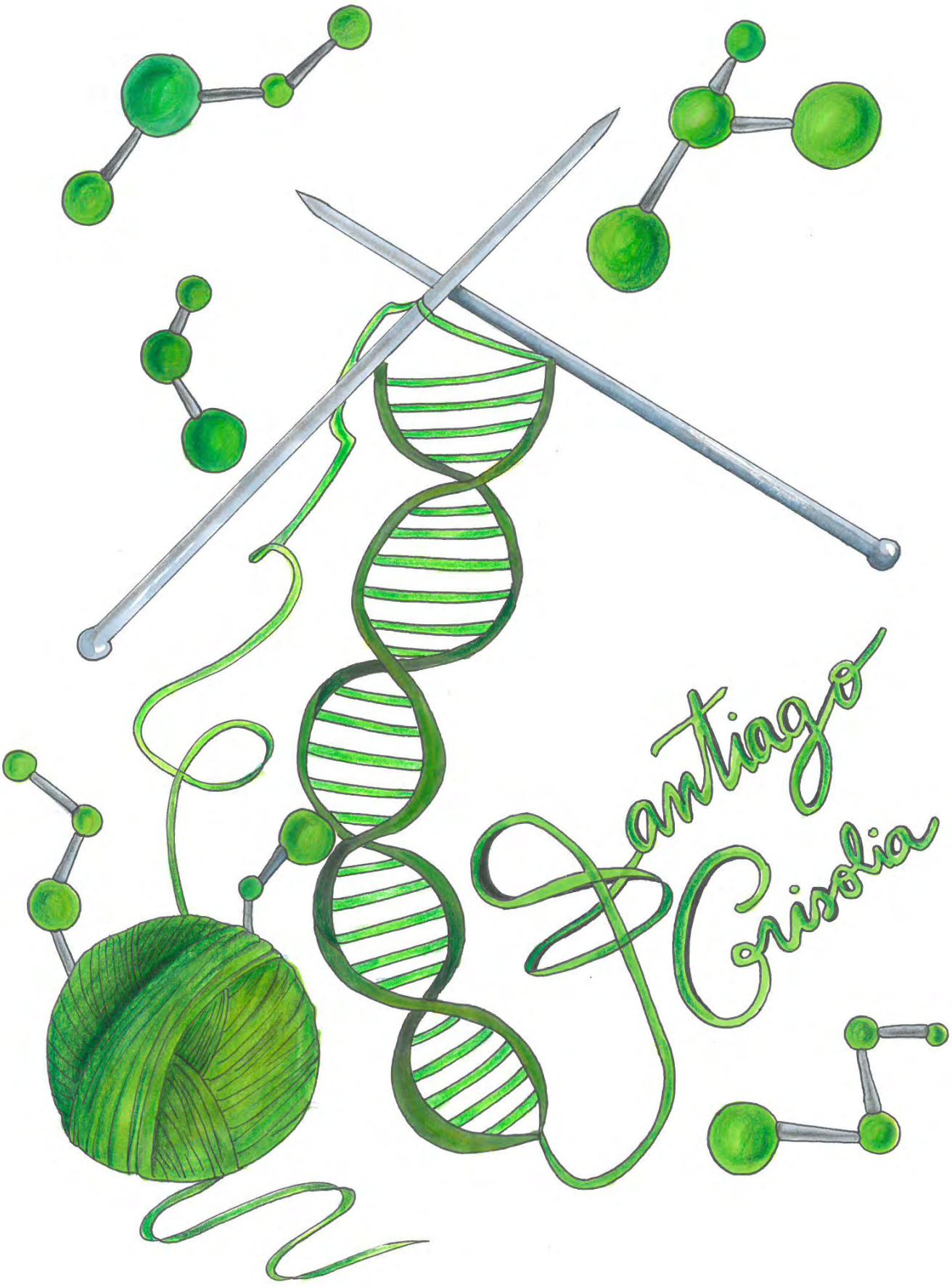

Laura Redón Carceller, per *Teixint ciència.*

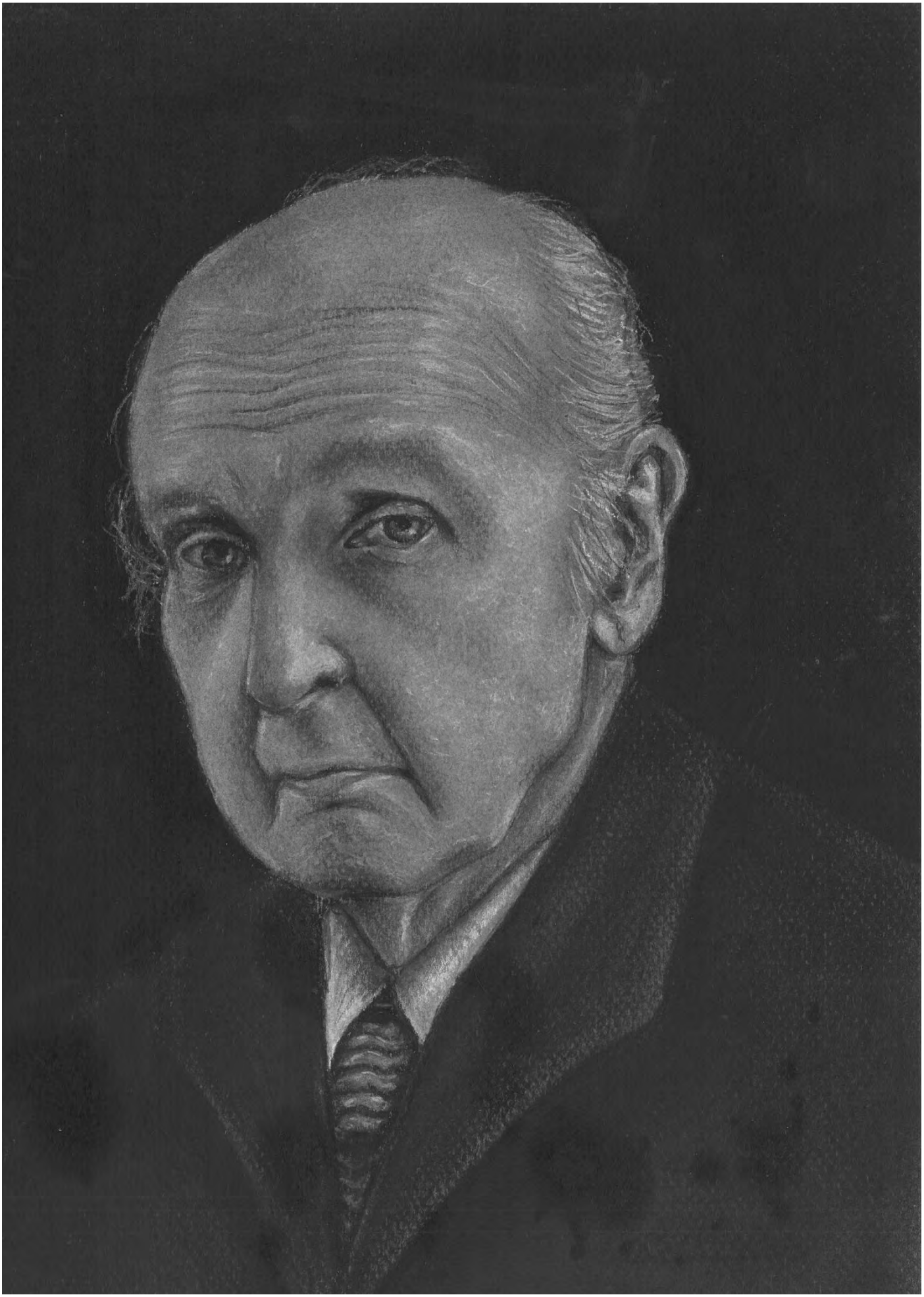

Carmen Tellols Forés, per *Un recuerdo monocromo.*

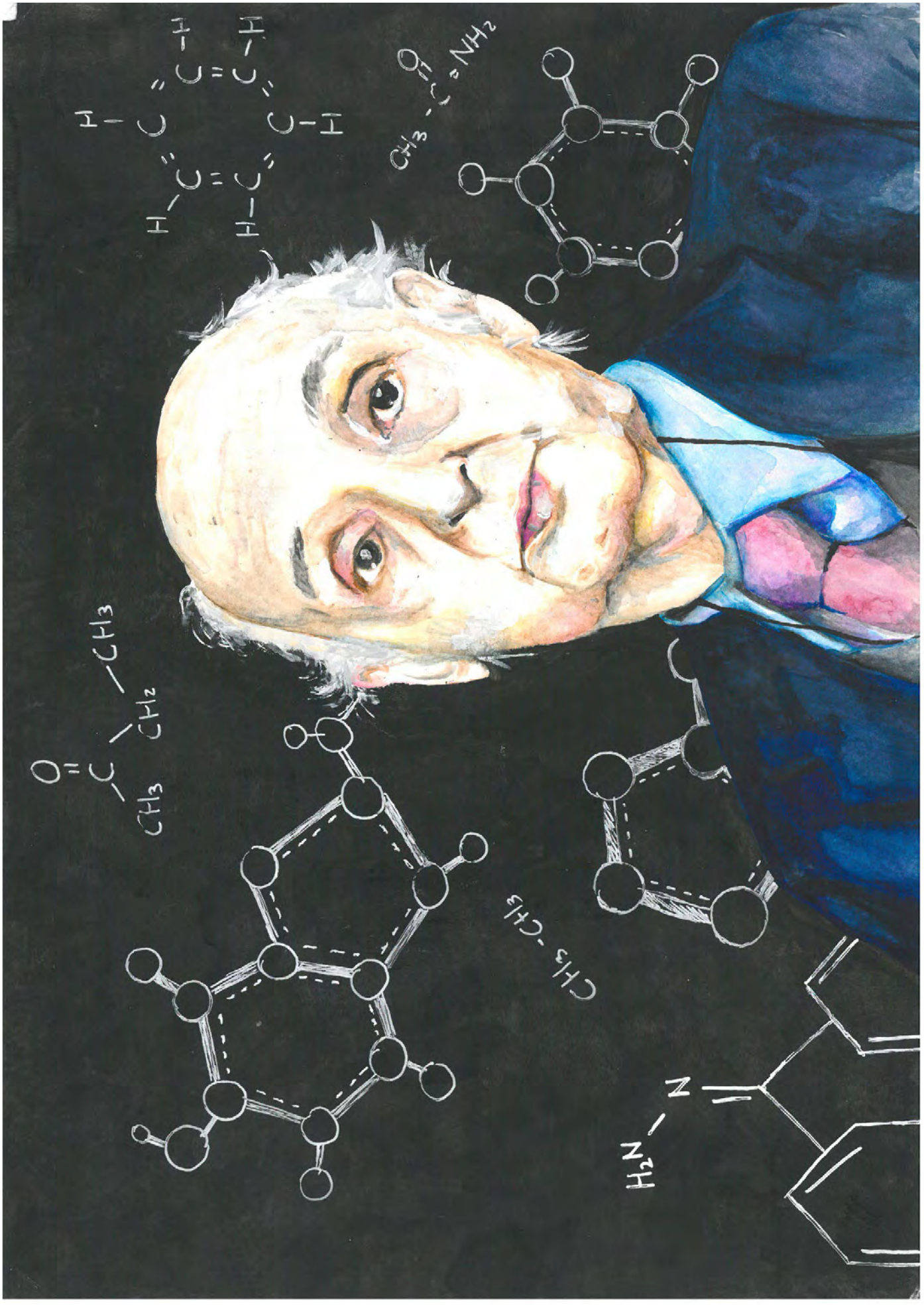

Maria Amparo Benedito Martínez.

¿Por qué la alarma despertada por la gripe aviaria, una enfermedad que conocemos en Europa desde hace más de cien años y que afecta a las aves? ¿Por qué la alarma en España, donde ahora acaba de detectarse el primer caso? Las gripes son ocasionadas por los ortomixovirus, virus cuyo código genético, dividido en ocho porciones de ARN, es muy inestable, lo que favorece los errores en su replicación, es decir, las mutaciones. Mutaciones naturales cuyo objeto es asegurar la supervivencia y productiva replicación de una de las formas de vida más antiguas. De todas las variedades de ortomixovirus conocidas, sólo algunas de las de tipo A y B afectan a los seres humanos. La mayoría contagian a las aves, que, en condiciones naturales, no pasan de sufrir una enfermedad parecida a la de los humanos. Pero los animales de granja, seleccionados por los hombres por su capacidad de crecimiento y productividad, han perdido sus defensas frente a estos virus, por lo que la infección en una granja [illegible] un desastre económico.

Por [illegible] algunas mutaciones podrían permitir que un virus fuera capaz de afectar a los humanos por contagio entre ellos. Sabemos que es [illegible] otra vez por siglo, por lo que a la gripe respecta. Así [illegible] que ocurra de nuevo. A diferencia de lo que ha ocurrido [illegible] de la historia, ahora conocemos el agente causante, su biología, [illegible] los mecanismos internacionales de detección de brotes de [illegible] uso de los primeros fármacos para tratar las infecciones [illegible] lo debemos a la ciencia.

[illegible] la hostilidad de la naturaleza [illegible] resultados de las actividades [illegible] económica, sabia [illegible] la más efectiva de- [illegible] disponible [illegible] conocimiento. Este es el resultado [illegible] el mundo. Y la justificación [illegible] la sociedad invierta en investigación básica, en el estudio de los [illegible] de la naturaleza, con el simple fin de conocer qué ocurre y cómo [illegible] la ciencia es una inversión a largo plazo, no destinada al enri- [illegible] inversores, aportan el dinero, por ello los empresarios destinan [illegible] cantidades a la misma. Pero la esperanza de vida media al nacer, se [illegible] más que duplicado en los últimos cien años, y sólo por la aplicación social de algunos de los muchos conocimientos de la ciencia. Seamos [illegible] construyamos una sólida investigación [illegible]

[illegible] la Universidad de Castilla-La Mancha a organizar [illegible] un curso de verano, de marcado carácter divulgativo [illegible] para los [illegible] sobre el tema de la gripe aviaria. [illegible] la mano rigurosa dirección del profesor Santiago Grisolía, se dieron [illegible] numeroso plantel de [illegible] como los veterinarios doctores [illegible] y Pérez; biólogos especialistas en control de calidad de productos [illegible] como el doctor Pardo, [illegible] diagnóstico, detección y seguimiento de pacientes, los doctores Zorrilla [illegible] expertos en microbiología, en particular de los doctores Martín Moreno [illegible] profesionales actuales como [illegible] veterinarios, unas experiencias perso- [illegible] dados de alta en cualquier programa en [illegible] ambos, y a la doctora Lydia Gorgojo, [illegible] con que acogieron esta iniciativa y [illegible]

«Aviaria, [illegible] salud pública» es- [illegible] cumplido los objetivos propuestos [illegible] debe en gran medida a los ponentes [illegible] hacerlo posible acudir a las aulas [illegible] la Mancha al «minimasino» de [illegible] Cuenca y de Extensión Universitaria [illegible] cha, profesor José Ignacio Albentosa [illegible] en la logística, y tanto de los cursos de [illegible] del Vicerrectorado, doctor Francisco [illegible]

De todos estos temas se habló en el curso de verano de la Universidad de Castilla-La Mancha, con mayor profundidad y conocimiento, centrados en la gripe aviaria.

Agradezco el patrocinio de la Universidad de [illegible]lla, en especial a su Vicerrector, el profesor José Ignacio Al[illegible] profesor Miguel Ángel López que tuvo la buena idea de seleccionar la temática del curso, cuando la gente ya lo había olvidado. También le agradezco al doctor Francisco Bueno, a la doctora Elena Bendala y a todas las personalidades que han participado su esfuerzo e interés. Creo que todos los asistentes comprendieron mejor el problema que plantean las infecciones víricas en general, y las causadas por ortomixovirus en especial dadas sus peculiaridades biológicas y su intensa relación con las aves, empezando por este viejo científico.

Muchas gracias a todos.

Mónica Ródenas Arranz, per *Si no pedaleas te caes.*

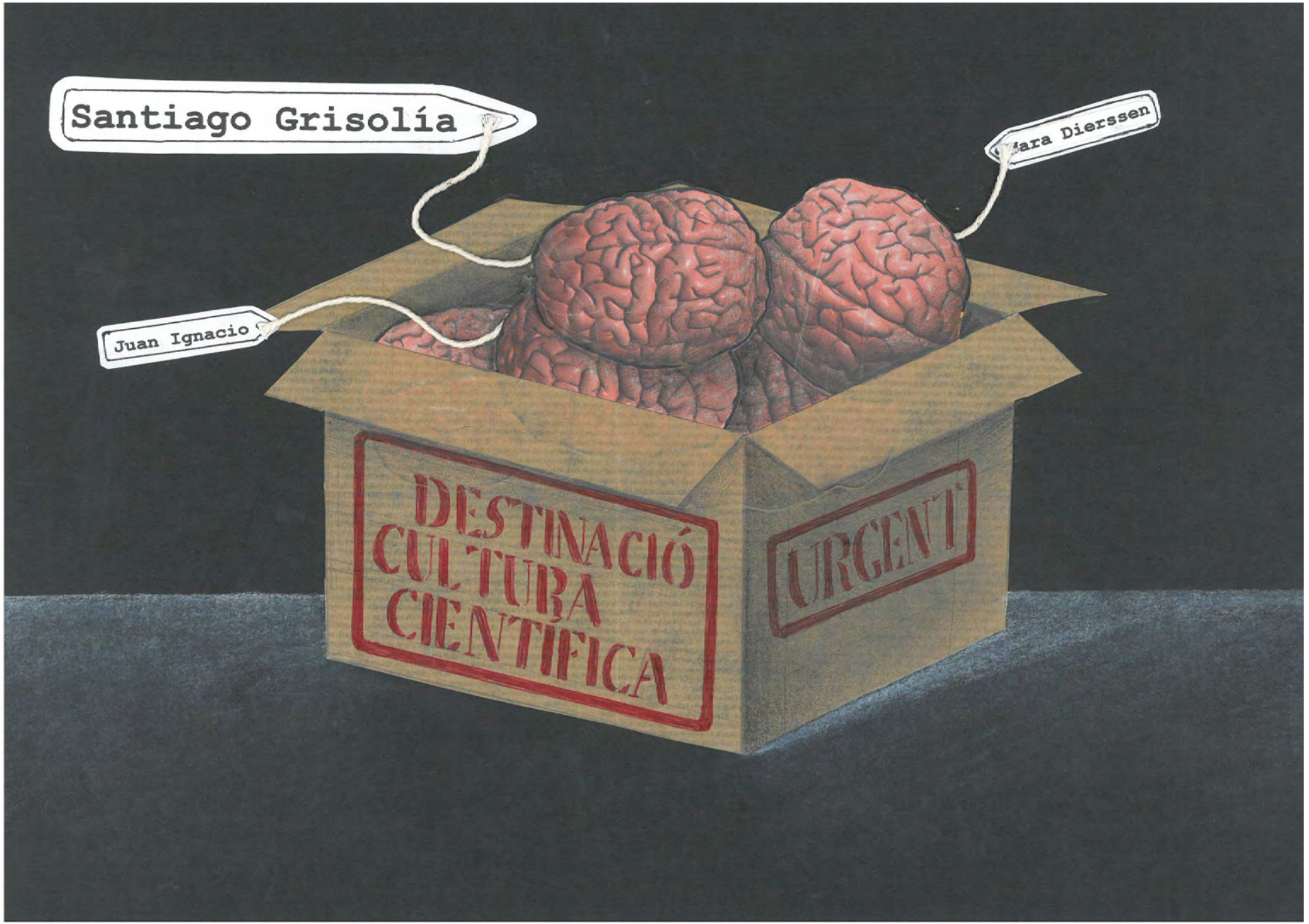

Irene Gozalbo Piñana, per *Destinació cultura científica*.

Mónica Martínez López, per *Santiago Grisolía y la Ciencia.*

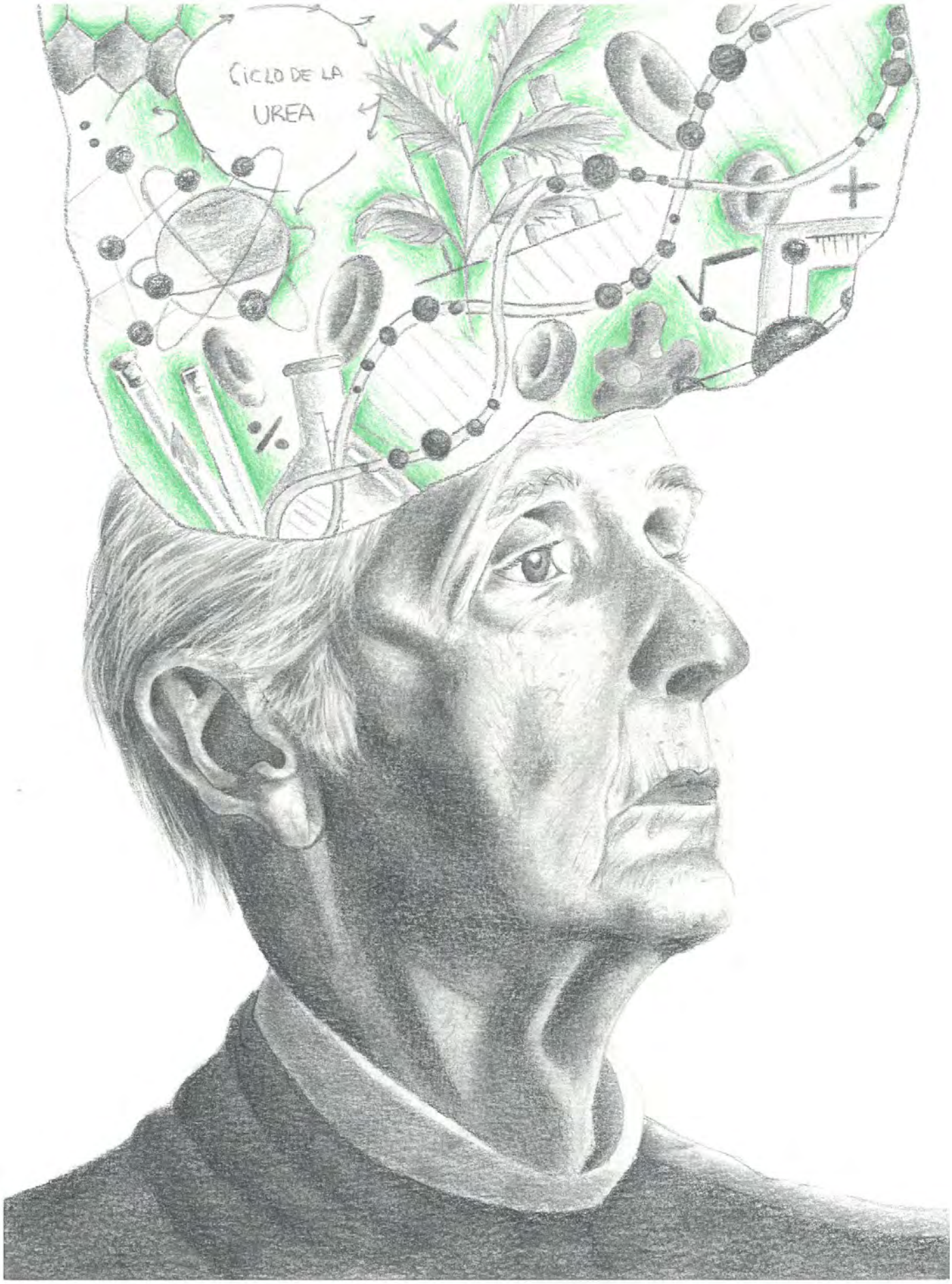

Maria Segarra Casalta, per *Si no pedaleas te caes.*

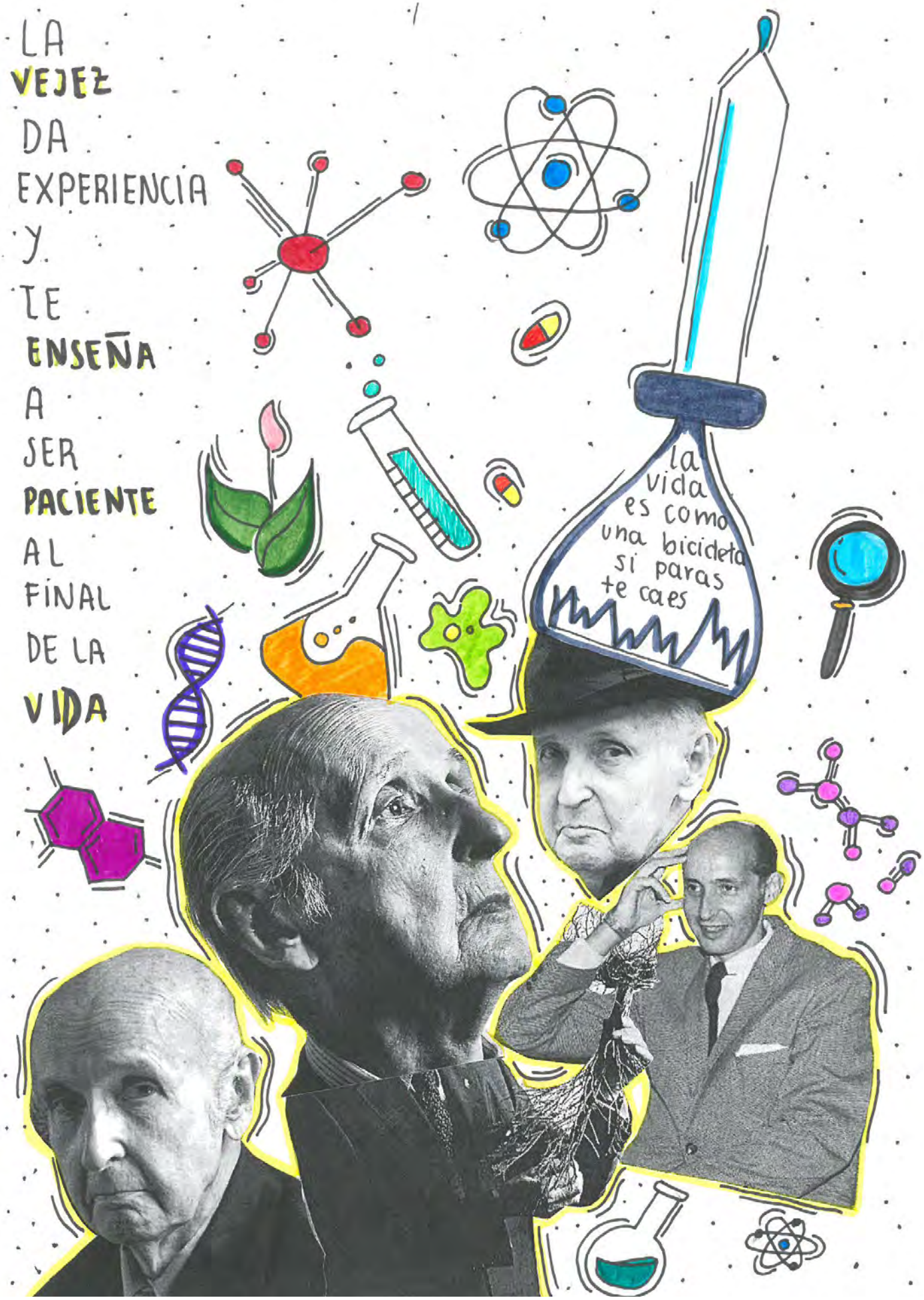

Sara Párraga Albert, per ***La vejez da experiència y te enseña a ser paciente al final de la vida.***